DE WERKEN

VAN

J. VAN DEN VONDEL

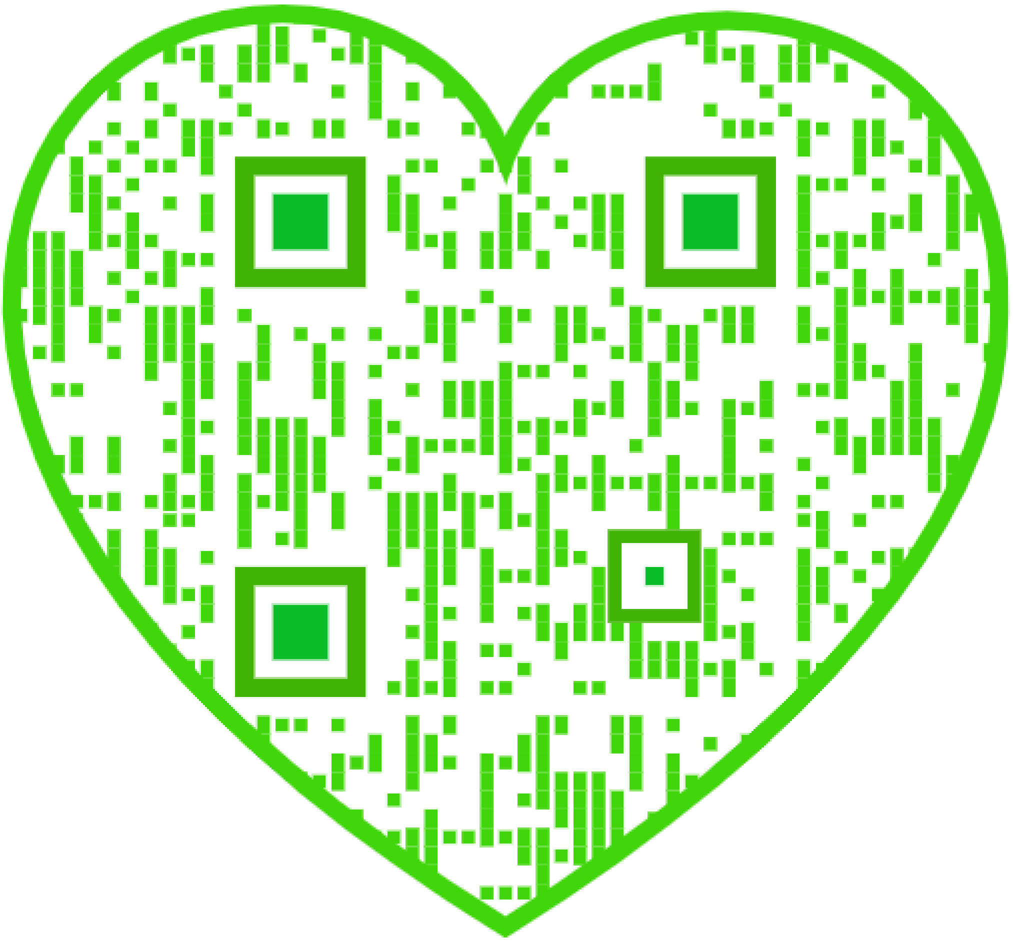

SAMVEL COSTERVS. M. D^r.

I. Sandrart Pinxit

Qui toties molli recitata est fabula socco,
Qui tragicum Batavo carmine scripsit epos.
Serius adspicitur, vultumq. Machaonis orbi
Exhibet, & Cois legibus ægra fugat.
Ipsa sales fundit gravitas, vindexq. bonorum
Arguto solos verberat ore malos.

C. Barlæus.

R. Persyn Sculp.

C. Dankertz exc.

DE WERKEN

VAN

J. VAN DEN VONDEL

UITGEGEVEN DOOR

Mr. J. VAN LENNEP

Herzien en bijgewerkt door J. H. W. UNGER

1641—1645

Peter en Pauwels — Heldinnebrieven — Brieven der Heilige Maeghden — Grotius Testament

LEIDEN — A. W. SIJTHOFF

ANTWERPEN. — DE NEDERLANDSCHE BOEKHANDEL.

INHOUD.

Bladz.

Op Kaspar van Baarle (1641) 1
Op het afzetsel van Geeraert Vossius (1641). 1
Op Doctor Samuel Koster (1641) 2
Op den Heer Pieter Cornelisz. Hooft (1641) 3
Spore aen den Heer Hooft (1642?) 4
Op den koperen duim van 't beelt des Hartogen van Alba (1641?) 6
Op Vondel (1641) 6
Danckoffer aen den Magistraet van Amsterdam, na het spelen van de Gebroeders (April 1641) 7
Gebroeders (1641) 8
Grafnaelt van 's Konings Stadthouder in Yrlandt (Mei 1641) 9
Op den Graef van Straffort (Mei 1641). 11
Op het krackeel des Drossaerts van Muiden met Mevrouw van Wickvort (Juli 1641?) 12
Peter en Pauwels. Treurspel (1641). 15
Inleiding 17
Opdraght aen Eusebia 18
Inhoudt 21
Personagien 22
Het eerste bedryf. 23
Het tweede bedryf 48
Het derde bedryf 66
Het vierde bedryf. 78
Het vyfde bedryf. 82
Op de schildery van Anna Wymers (1641) 93
Aen den leeuw van Hollant (1641) 94

Bladz.
Op Francois Junius (1641). 96
Op de zangkunst van Joan Albert Ban (1642). 97
Henriette Marie t' Amsterdam (1642) 99
De Hymen van Oranje en Britanje (1642) 125
Aen de Hofsteê van Laurens Baeck (Juli 1642) . . . 128
Aen de beeck op de Hofstee van Laurens Baeck (1641?) 130
Aen Mattheus Vossius op zyn huwelyck met Johanna van Veen (November 1642). 131
Publius Ovidius Nasoos Heldinnebrieven (1642) . . . 135
Inleiding. 137
1. Brief. Penelope aen Ulysses 141
2. Brief. Phyllis aen Demophoon 145
3. Brief. Briseis aen Achilles 150
4. Brief. Phædra aen Hippolytus. 155
5. Brief. Œnone aen Paris 160
6. Brief. Hypsipile aen Jason 165
7. Brief. Dido aen Æneas 170
8. Brief. Hermione aen Orestes 176
9. Brief. Deianeira aen Hercules 180
10. Brief. Ariadne aen Theseus. 185
11. Brief. Canace aen Macareus. 189
12. Brief. Medea aen Jason 193
13. Brief. Laodameia aen Protesilaus. 200
14. Brief. Hypermnestra aen Lynceus 205
15. Brief. Paris aen Helena 209
16. Brief. Helena aen Paris 220
17. Brief. Leander aen Hero. 227
18. Brief. Hero aen Leander. 233
19. Brief. Sappho aen Phaon 239
20. Brief. Acontius aen Cydippe 245

REPRODUCTIES

VAN

PRENTEN EN HANDSCHRIFTEN.

Bladz.

Portret van Dr. Samuel Koster. Kopergravure van R. Perzyn naar de schilderij van Sandrart (1641). Tegenover den titel

Portret van Thomas Wentworth, graaf van Straffort. Kopergravure. 9

Peter en Pauwels. Houtsnede van E. Vermorcken. . . 23

Portret van Anna Wymers. Ets van Wilm Steelink naar de schilderij van Rembrandt (1641) 93

Portret van Francois Junius. Kopergravure van W. Hollar naar de schilderij van A. van Dyck (Ætat. 49). . . 96

Portret van Henriette Marie van Engeland. Kopergravure van P. de Jode naar de schilderij van Ant. van Dyck. 105

Portretten van Prins Willem II en zijn bruid. Naar de schilderij van Ant. van Dyck 125

Facsimile van een bladzijde der vertaling van Ovidius' *Heldinnebrieven* 142

OP KASPER VAN BAARLE,

Professor der Philosophie,

DOOR SANDRART GESCHILDERT.

Zoo zien wy *Baarle* noch, als 't lichaam leit vergaan,
Doch niet sijn wackre geest, belust, als Klaudiaan,
En Aristoteles, met onvermoeide schachten,
Op maat en zonder maat, de laaghte te verachten.
Augustus eeuw komt zelf beluistren zijnen geest,
Het zy hy vaarzen dicht, of goude lessen leest.

Op Kasper van Baarle. Volgens den tekst in Vondels *Verscheide gedichten*, 1644, bl. 135.

Ook Hooft maakte een bijschrift bij dit portret. Volgens de uitgave zijner *Gedichten* door P. Leendertz Wz. (I bl. 351) valt dit gedichtje tusschen 2 Maart en 13 April 1641.

Het hierboven afgedrukte bijschrift van Vondel zal dus ook wel uit dien tijd dagteekenen.

Een reproductie van het portret, door Theod. Matham naar Sandrart gegraveerd, is geplaatst tegenover den titel van het deeltje, dat de gedichten van 1648 bevat.

OP HET AFZETSEL DES PROFESSORS DER HISTORIEN,

GEERAERT VOSSIUS,

KUNSTIGH GESCHILDERT DOOR JOACHIM SANDRART.

Laet sestigh winters vry het *Vossen*-hooft besneeuwen,
Noch gryzer is het brein dan dat besneeuwde hooft:

Op het afzetsel van Geeraert Vossius. Volgens den tekst van het handschrift, waarvan eene facsimile te vinden is in het deeltje *1639—1641* dezer uitgave. Vóór den titel van dat deeltje is een reproductie geplaatst van de gravure, door Theod. Matham naar het portret van Sandrart gesneden.

Dat brein heeft heughenis van vyftigh hondert eeuwen,
En al haer wetenschap, in schriften afgeslooft.
Sandrart, beschans hem niet met boecken, en met blâren:
Al wat in boecken steeckt, is in zyn hooft gevaren.

ANDERS.

Sandrart, betrouw niet licht uw verf, noch uw gezicht,
Als ghy u nederzet om *Vossius* te malen;
Want d'oogen schemeren in dat geleerde licht,
Waer in de wysheit blinckt en schittert met haer stralen.
Al kleet ghy hem sneeuwit, in 't koor te Kantelbergh,
Noch witter is zyn hart, oprecht, en zonder ergh.

Hooft maakte bij dit portret den 13 April 1641 een bijschrift, zoodat waarschijnlijk Vondels bijschrift ook uit dien tijd dagteekent. Het werd in 1641 het eerst gedrukt in de tweede uitgave van de *Gebroeders* (*Bibliographie van Vondels werken,* n°. 322).

Anders. Afgedrukt volgens den tekst der uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken,* n°. 736).

3 *Vyftigh hondert eeuwen.* Bij den druk heeft Vondel dit veranderd in: *vyftigh eeuwen.*

OP DOCTOR SAMUEL KOSTER.

Zoo zal Sandrart noch lang ons *Koster* laten zien,
Den Æskulaep, die stout de Doot het hooft durf biên,

Op Samuel Koster. Afgedrukt volgens den tekst der uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken,* n°. 736).

Samuel Koster werd 16 September 1579 te Amsterdam geboren. Hij was de zoon van den timmerman Adriaen Lenaertsz, die te gelijk ook koster was van de Oude Kerk, en van Aertgen Jansdr. Hij werd 12 Mei 1607 als student in de letteren te Leiden ingeschreven en nadat hij 9 September 1607 te Naaldwijk gehuwd was met Josina Albrechtsdr. van Beuningen, promoveerde hij 30 April 1610 in de medicijnen. Kort daarna werd hij benoemd tot dokter van het gasthuis, welke betrekking hij tot 6 April 1662 waarnam. Waarschijnlijk stierf hij kort daarna.

In 1617 stichtte hij, ontevreden over den gang van zaken in de Amsterdamsche Rederijkerskamer *In Liefde Bloeiende*, de Academie, welke later aanleiding gaf tot het stichten van den „Schouburg". Voor de twisten, naar

Tot datze 't Gasthuis ruimt, beschimpt van zoo veel ziecken.
Maer als Pegaes hem voert ten hemel, op zijn wiecken,
Dan hoort men hemelval, een tong gestipt in zout.
Den Hollantschen Parnas heeft hy aen 't Y gebouwt.

aanleiding der daar vertoonde stukken, tusschen de kerkelijke partijen te Amsterdam gestreden, verwijs ik naar het deeltje dezer uitgave *1630–1635*.

Een reproductie van het portret van Sandrart, door R. Perzyn gegraveerd, is geplaatst tegenover den titel van dit deeltje.

OP DEN HEER

PIETER CORNELISZ. HOOFT,

Ridder van St. Michiel, Drost te Muyden, Baljuw van Goeilant, &c.

Het brein, gespitst op 't roer van Staten te regeeren,
En 's werelts Oceaen met kloeckheijt te braveeren;
Den geest die Tacitus en d' outste Dichters tart,
Besloot Natuur in 't *Hooft*, herboren uyt Sandrart,
Die hooft-en-halscieraet des Ridders heeft vergeten,
De Duitsche Lauwerkroon, en Fransche Konings-Keten.

Op Pieter Cornelisz. Hooft. Volgens den tekst onder het portret van Hooft, gegraveerd naar de schilderij van J. Sandrart. Eene reproductie der gravure van R. Perzyn naar dit portret is te vinden tegenover den titel van het deeltje *1626–1629* dezer uitgave.

Het bijschrift is waarschijnlijk uit het begin van 1641.

SPORE AEN DEN HEER HOOFT,

TOT

VOLTREKKING SIJNER AENGEVANGE NEDERLANTSCHE HISTORIE.

Als 't Roomsche nonnevier, zoo blaek uw heilige yver,
Vaer onverdrietigh voort, gewijde Storischrijver
Van onzer eeuwen ramp, en flakkerend geluck:
'tWelk somtijds gaf een' blick, in oorloghsdamp en druk:
Sprak Neêrland, doen zy *Hooft* al bevend aen zagh vatten
Zijn' pen, tot waering van verwaereloosde schatten:
Nadat ze, in Poëzy gemat en afgeslooft,
Voltrekken ging 't geen ons van 't noodlot was belooft:
Dat aen den Amstelstroom verrijzen zou de wreeker
Van onze sloffigheid, en Duitsch en duidlijk spreker:
Die zelf den Zwijger van den ouden Tibervliet
Zou tarten, met ons' tael, en toonen, dat'er niet
Geredent is, zoo rijp, van deftige Latijnen,
Of 't licht van Holland dar wel tegens Rome schijnen.
Dit werrek eischt een Godt, die schiklijk scheiden zal
Dien bayerd, zoo verwart, door allerley geval:

Spore aen den Heer Hooft. Volgens den tekst in Vondels *Poëzy* 1682, II. bl. 239, waar het voor de eerste maal gedrukt voorkomt.

Uit welken tijd dit gedicht dagteekent, is niet met zekerheid te bepalen. In 1642 gaf Hooft het eerste stuk van zijn *Nederlandtsche Historien* uit, dat in 1654 gevolgd werd door een tweede en laatste deel. Misschien doelt Vondel op het uitkomen van het eerste deel en behoort het in deze periode geplaatst te worden.

1 *'t Roomsche nonnevier:* het vuur in den tempel van Vesta, dat nooit mocht worden uitgedoofd, en voor welks onderhouding de Vestaalsche maagden moesten waken.

2 *Stori:* op zijn Engelsch, voor historie.

3 *Flakkerend:* 't zelfde als *flikkerend*, doch nog meer het denkbeeld van weifelend uitdrukkende.

5 *Al bevend:* d. i.: schroomvallig, bij 't overdenken, welk een reuzetaak hij aanvaardde.

11 *Den Zwijger:* Tacitus.

13 *Geredent:* gezegd.

Een' Godt, die 't gansch volmaekt, en zonder zijd' te draegen,
Aenschout van 's hemels top der sterffelijken plaegen,
Zoo veel vermaerde steên, bedolven in haer' asch,
Berooft van schat en pracht, de kampen van 't gewas:
Heirlegers tegens een gevoert, door razerye:
De Vrijheit hier aen 't woên, en daer de tyrannye:
De Koning tegens 't volk: de burgers onderling
In 't harrenas, vermengt met busse, spies, en kling:
De Graeven op 't schavot, en d' Edelliên aen 't vlughten:
Hier 't vier des Martelaers: de wetten daer aen 't zuchten:
De Kerken gins in last, geplondert van cieraet:
Geloof en brein gesplist: gedeelden raedt en Staet:
't Verbond beswooren, en lichtveerdigh weêr gebroken:
Hier quaed berokkent: daer gesponnen: gins gewroken:
Verkrachte kuischheid, en vermoorde onnozelheit:
Verraed en oproer: 't juk de steden opgeleit.
Maer wat verpijn ick my u all' d' ellend te noemen:
Eer tel ick 't oeverzand, en al de lentsche bloemen.
Ook is mijn wit alleen te noopen uwen geest,
Die op dees heirbaen draeft, en nijd noch opspraek vreest:
Een' heirbaen die u zal geleiden na de starren:
Terwijl, om snood gewin, hier snoode zielen marren:
Die, als het domme vee, slaen d' oogen na beneên,
En hebben 't leven noch met mensch noch Godt gemeen.

17 *Zonder zijd' te draegen:* zonder naar de eene of andere zijde over te hellen, onpartijdig.

18—32 Een korte, maar volledige opsomming der rampen, die 't Land gedurende de eerste worsteling met Spanje had ondervonden.

20 *De kampen van 't gewas:* de velden (beroofd) van 't gewas.

35 *Mijn wit:* mijn doel.

OP DEN KOPEREN DUIM

VAN 'T BEELT

DES HARTOGEN VAN ALBA,

WEL EER IN'T KASTEEL VAN ANTWERPEN OPGERECHT:

welke duim daer na in handen des Heeren Drossaerts P. C. Hooft is geraekt.

Uw handt die zweeft vast op uw pluim,
En speelt met Albaes kopren duim:
Maer waer zy van geen' maght berooft,
Zijn handt zou speelen met uw Hooft;
Gelijk de lepel met den klos.
O Dwinglandy wat zijt ge bros!
Gy hadt wel eer den duim 'er op:
Nu strekt uw duim Hoofts zinnepop.

Op den koperen duim van 't beeld des hartogen van Alba. Volgens den tekst in Vondels *Poëzy* 1682, II. bl. 575, waar het voor de eerste maal gedrukt voorkomt.

De duim was in 1641 in het bezit van Hooft en daar deze 2 Maart van dat jaar er een gedichtje op maakte (*Gedichten,* uitg. Leendertz., I. bl. 350), acht ik het niet onwaarschijnlijk, dat hij den duim kort vóór dien tijd in bezit kreeg. Vgl. zijn *Nederl. Historien* B. V, bl. 224 en zijn *Brieven* IV, bl. 13.

1 *Uw pluym:* uw veder, uw schrijfpen.
3 *Sy:* de *hand* van Alba, waarvan in den volgenden regel gesproken wordt.
5 *De lepel met den klos: klos* is hier de houten bal, die met een houten *lepel* werd op en neder geworpen: een spel, niet ongelijk aan 't raketten.
7 *Er op:* op het land, namelijk.
8 *Zinnepop:* speelpop.

OP VONDEL.

Sandrart heeft *Vondel* dus naar 't aanzicht uitgedruckt,
Niet zijn gedachten; want die waren wechgeruckt,

Op Vondel. Volgens den tekst in Vondels *Verscheide gedichten,* 1644 bl. 135. Het portret, waarop Vondel dit bijschrift maakte, is uit denzelfden tijd als de zoo even vermelde portretten van Vossius, Barlaeus, Hooft en Koster. Het stelt Vondel voor op ongeveer 53-jarigen leeftijd.

Een reproductie naar de gravure, door Theod. Matham naar deze teekening van Sandrart vervaardigd, is tegenover den titel van een der eerstvolgende deeltjes te vinden.

Verslingert op aaloude en bloende treurtooneelen,
Om ernstigh af te zien, wat rol uitheemschen spelen.
Vint niemants brein in bloet, noch gal, noch tranen smaak;
Dees leeft in treurdicht. Ay, vergun hem dat vermaack.

DANCKOFFER

AEN

DEN MAGISTRAET VAN AMSTERDAM,

NA HET SPELEN VAN

DE GEBROEDERS

IN DEN SCHOUBURGH.

Regeerders van de goude toomen
Der stadt, gebout op bey de stroomen,
  Gescheiden door den Dam en sluis;
  O glori van ons out stadthuis;
Wat voelden hier de treurtooneelen
Al gunst van Goden, onder 't spelen,
  Op 't luistren van den Magistraet;
  Op d'aendacht van dien wijzen Raedt.
De Schouburgh, galmende op zijn vaerzen,
En trotser tredende in de laerzen,
  Heeft nu al 't koningklijck geslacht
  Met betren zwier ten val gebraght.
Volhardt ghy zoo in kunst te queecken;
Zoo hopen wy allengs te steecken
  Het grijze Athenen naer de kroon:
  En sneuvlen wy, noch staet het schoon
Te sneuvelen voor uwe voeten,
Waer voor vier winden knielen moeten.

Danckoffer aen den magistraet van Amsterdam. Volgens den tekst der uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken,* n°. 373).

Het gedicht is van April 1641. Den 8 van die maand werd dit treurspel voor de eerste maal vertoond. Vgl. *Vondel 1639—1641,* bl. 5.

J. V. VONDELS

GEBROEDERS.

TREURSPEL.

't Gerecht des Hemels haet het gruwlijck bloed-vergieten.
  Verdelght al Sauls huis en zijn gedachtenis.
Al schijnt het aen den tijd hier jaren lang t' ontschieten,
  Hoe lang de wraeck vertreckt, zy komt in 't end gewis.

Ten vier ure presijs.

J. V. Vondels Gebroeders. Volgens den tekst der uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken*, n°. 372), medegedeeld door Mr. J. van Lennep. Dit blad schijnt een soort van aanplakbiljet geweest te zijn.

GRAFNAELT

VAN

'S KONINGS STADTHOUDER

IN

YRLANDT.

Graef *Straffort*, al te vierigh in zijn trouw,
Zijn Vaderlants verwondering en rouw,

Grafnaelt van 'sKonings Stadthouder in Yrlandt. Volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken*, n°. 371).

Thomas Wentworth, graaf van Strafford, geboren in 1593, werd in 1621 lid van het Lagerhuis, in hetwelk hij zich tegen de staatkunde van Jacobus I verzette. Nog krachtiger verzette hij zich tegen het hof, toen Karel I zijn zijn eerste Parlement bijeenriep. Het politieke fanatisme, waartoe de Puri-

En door zijn deught gewassen, boven 't peil
Des menschelijcken lofs, zoo hoogh en steil;
Zijn *Heiligh Hooft* toewijende aen 't versteent
En wreet gemoedt der razende gemeent,
Met een stantvastigheit, die Kato voeght,
Of Thrasea, in 't sterven zoo vernoeght;
Of, onder Neroos moederslaghtigh Rijck,
Den grijsen onbeteuterden Stoijck,
En allen den Stoijcken, oit bekent;
Dees [toen hy nu, met een benijbaer endt,
En wel getroost, als buiten stervens noot,
Den jongsten dagh zijn levens hier besloot]
Verlichte braef, gelijck een helt, het padt
Der Doot, mits hy haer rustigh tegentrat;
En (zelf zoo boos betight van zijn party,
In 't straffen van de snootste schelmery
Der schreiende gemeente, door het leet

teinsche oppositie oversloeg, deed hem zich aan de zijde van het hof scharen. Hij was sedert met den bisschop Laud de krachtige steun van Karel I. In 1632 benoemde de koning hem tot stadhouder van Ierland, welke betrekking hij in 1640 neerlegde. Toen in dat jaar het zoogenaamde Lange Parlement bijeenkwam, begreep Strafford den gevaarvollen toestand van de raadgevers des konings en wilde niet naar Londen komen. Op de toezegging van Karel I. dat hem geen leed zou wedervaren, kwam hij toch, maar werd spoedig door het Lagerhuis aangeklaagd en gevangen genomen. Na lang aarzelen was de koning zwak genoeg om het doodvonnis van zijn getrouwsten en bekwaamsten dienaar te onderteekenen. Hij werd 2 Mei 1641 onthoofd.

7 *Kato:* die van Utica, die zichzelven om 't leven bracht, toen Caesar aan den Romeinschen burgeroorlog een einde maakte, door zich de heerschappij over den Staat aan te matigen.

8 *Thrasea:* Thrasea Petus was een Romeinsche Raadsheer en Stoïcijn, van Padua geboortig, en die het leven van Cato van Utica beschreef. De ouden maken veel gewag van zijn geleerdheid en vroomheid. Nero deed hem ter dood veroordeelen, en Tacitus zegt, dat hij in hem de deugd zelve doodde. Zijn lot had hij vooral daaraan te danken, dat hij een staatsbeambte, dien Nero had willen doen sterven, had verdedigd en in 't leven behouden. Arria, zijn vrouw, bracht zich met hem om het leven.

9 *Onder Neroos moederslaghtigh Rijck.* Versta: onder de regeering van Nero, gedurende welke moedermoord, als door den Keizer zelven gepleegd, geene misdaad meer kon geacht worden.

10 *Den grijzen onbeteuterden Stoïjck:* Seneca, Nero's leermeester, die, evenals de vroeger genoemde Cato, tot de sekte der Stoïcijnen behoorde.

16 *Mits:* vermits.

Van naberouw, dat haer in 't harte sneet)
Scheen vonnis zelf te vellen over 't stuck,
En strafte 't graeuw, aen 't lijf niet, maer met druck,
Hy achte 't nut te krimpen 't langer lot
Zijns levens, en zich t' offeren aen Godt,
Om zulck een storm des tijts, vol ongevals,
Tot 's Konings dienst, te stuiten op zijn' hals,
O groeizaemheit, gepast te wonder
Naer zulck een' mans onnooslen stijl!
O edele gerustheit, onder
Den slagh der ongeruste bijl!

23, 24 De zin is: hij achtte het nuttig zijn leven, dat langer van duur had kunnen zijn, te bekorten en tot een Gode behaaglijk offer te brengen aan 't algemeene welzijn.

27 *Groeizaemheit:* hier: kracht.

OP DEN GRAEF VAN STRAFFORT,

ONDERKONINGK VAN YRLANT.

Hier leit, gesneuvelt door de bijl,
De *Graef van Straffort,* Yrlants stijl.

Op den graef van Straffort. Volgens den tekst in Vondels *Verscheide gedichten.* 1644, bl. 316.

2 *Stijl:* stut, steun.

OP HET KRACKEEL

DES

DROSSAERTS VAN MUIDEN

MET

MEVROUWE VAN WICKVORT,

WIE VAN BEIDE DE KAERS ZOU DRAEGEN.

UIT C. VAN BAERLES LATYN VERTAELT.

Een vriendelycke twist begost
Zich tusschen Anna en den Drost
Te mengen: of het Hoofd van Muiden,
Dat, voor al Neerlands dichters, huiden
De fackel draeght, vooruit zou treên,
En draegen 't licht, daer 't licht af scheen;
Of dat de schoone huiswaerdinne,
De torts van kuische en eerbre minne,
Beleeftheid, trouwe, en goude zeên,
En 't licht der joffren, 't licht voorheen
Zou voeren, en den nacht verdryven.
Apollo scheen om 't Recht te kyven,
En met zyn zuster in de war;

Op het krackeel des Drossaerts van Muiden met Mevrouw van Wickvort. Volgens den tekst van het handschrift, toebehoorende aan Mr. J. D. Veegens te 's-Gravenhage. Brandt nam dit gedicht het eerst op in zijne uitgave van Vondels *Poëzy* (1682). De woorden: „Uit C. van Baerles Latyn vertaelt" zijn er door Brandt bijgeschreven.

In Juli 1641 logeerde Barlaeus met Hooft en zijn vrouw op het Huis ter Kolve, bij Wassenaar, het buiten van Joachim van Wicquefort. Vermoedelijk dankt het gedicht van Barlaeus zijn ontstaan aan een voorval, dat daar plaats had. Zie *Oud-Holland* I bl. 146 en VI bl. 24.

4 *Dat.* Eerst stond er: *die.*
9 *Goude.* Brandt heeft: *goede.*
10, 11 *Voorheen zou voeren:* vooruit zou dragen.

Of d' avond- met de morgenstar;
Heleen met Kastor; Mars met Veste.
Hy wil, zy niet. Elck doet zyn beste,
En geen van beide als d' ander wil.
Elck heeft zyn zin in dit geschil.
Twee, die elkanderen gelycken
In deughden, weigeren te wycken,
Door ongelyckheid van verstand.
De Drost dryft, dat Apolloos brandt
De zee en 't aerdryck toe- en aenlicht,
En dat de maen hem naer zyn aenzicht
(Waer uit zy leven schept) moet zien.
Maer Anna wil, dat zy hem dien',
En dat die groote gast gehouwen
Is 't licht zyn dischvrouw te vertrouwen.
Terwyl men dus om 't licht krackeelt,
En elck zyn end houd, en verscheelt;
Slaet Hoofd zyn armen om haer leden,
En beurt zyn dischvrouw van beneden
Om hoogh, en maeckt een nieuw gestarnt,
En vrouwebaeck, die heerlyck barnt.
Vrouw Wickevort, om 't scheel te slechten,
Gewint den kaersstryd, na al 't vechten.
De Drost, die haer op d' armen draeght,
Wiens dienstbre heusheid hem mishaeght,
Vermaeckt zich, dat hy triomfeere.
Hier blyckt geen onderscheid van eere;
Want slaet men gast en dischvrouw gaê,
Hier is geen orde, voor nocht nae.
Hy, die om Goeiland te bescharmen
De rechtsroê draeght, draeght op zyn armen
Dees vrouw, die menigh licht verdooft;
En torts en vrouw gehoorzaemt Hoofd.
Wy zien met lust en onverbolgen

14 *Of.* Eerst stond er: *zelf.*
19 *Elkanderen.* Vondel schreef eerst: *malkanderen.*
21 *Verstand:* begrip, meening.
22 *Drijft:* in den zin van: tracht door te drijven. — *Brandt.* Eerst stond er: *hand.*
35 *'t Scheel:* 't geschil.
41 *Slaet.* Brandt las: *slae.*

Hier niemant voorgaen, niemant volgen,
  Daer niemant heer noch paedje kent,
  En elck zyn kroon houd ongeschendt;
Terwyl zy elck den kaersprys strycken,
Daer geen den andren komt te wycken;
  Elck deel aen dezen zege heeft,
  In 't veld, daer 't Hoofd nocht Anna geeft.

49 *Paedje.* Vondel spelde eerst: *pagi.*

52 *Daer geen den andren komt te wycken.* Eerst stond er: *Daer geen van twee den andren wycken.*

PETER EN PAUWELS.

TREURSPEL.

Tantæ molis erat ROMANAM *condere* GENTEM.

d. i. in Vondels eigen vertaling:

[Met dus veel arbeits stont het Roomsche volck te planten].

VERG. *Æneis*, I. 33.

Afgedrukt volgens den tekst der eerste uitgave, in 1641 bij Abraham de Wees verschenen (*Bibliographie van Vondels werken*, n°. 374).

INLEIDING.

Vondel was in het najaar van 1641 tot den Roomsch-Katholieken godsdienst overgegaan en reeds aanstonds toonde hij zijn lust om van zijne gehechtheid aan de nu door hem beleden leer getuigenis af te leggen door het dichten van het hier volgende treurspel, waarin de beide voornaamste Apostelen der Roomsche kerk de hoofdrol speelden.

Dit nieuwe werk van den grijzenden dichter vond niet veel sympathie bij het meerendeel zijner tijdgenooten. „Om dat het te Roomsch was in veeler oogen", zegt zijn levensbeschrijver Brandt.

Uit den aard was het om dezelfde reden ongeschikt om op het tooneel gebracht te worden.

Langen tijd was het een raadsel, wie Vondel met Eusebia bedoeld heeft. Een briefje van Tesselschade aan Barlaeus, door Dr. J. van Vloten uitgegeven [1]), ontstak over dit punt helder licht. De Alkmaarsche weduwe noemde zich daar zelve „de Alckmaersche Eusebia". Dit briefje is „van 1642 en nog wel uit de laatste dagen der Goede Week" [2]).

Het is hier de plaats niet het verband tusschen dezen geloofsovergang van Vondel en zijne bijzondere genegenheid voor Tesselschade, naar aanleiding van deze opdracht, na te gaan; daarover sla men het deeltje op, dat over het leven van onzen dichter zal handelen.

---

[1]) *Onuitgegeven brieven en gedichtjens van Tesselschade, Huyghens, van Baerle en anderen.* Leyden, 1852 bl. 37.

[2]) *Peter en Pauwels,* uitg. door P. J. Koets Jr., 1869 bl. 27.

OPDRAGHT

AEN

EUSEBIA.

Eusebia, nu treck, op Godts bazuinen,
  Met my, niet om den Jerichooschen muur;
Maer om de stadt, die, met haer zeven kruinen,
  De donders tarte, en terghde al 't blixemvuur.
Nu leer met my zachtzinnigh oorelogen,
  En Rome zelf bestormen op zijn kracht;
Niet met gewelt van schildtpadt, ram en bogen,
  Waer me het fel al 't aertrijck t' onderbraght;
Maer met gebeên, en tranen, en twee tongen,
  En wonderheên, en afgepynight bloet.
Wat Cæsar dwongk, heeft Christus dus gedwongen.
  De doornekroon beschaemt den lauwerhoet.
Omhels dan dit paer helden, echte Vaders
  Der Roomsche Bruit, en Godtverloofde maeght;
Die, op het bloet van hun doorluchtige aders,
  Meer moedts dan op Anchises afkomst draeght:
Die afkomst quam den gryzen stroom oproeien,
  En plante daer, door 't zwaert, vervloeckte Goôn;
d' Apostelschap, beknelt in ysre boeien,
  Verhief 'er 't Kruis, gezegent in Godts zoon.
Ghy kust en leest de blaên die eeuwigh leven;
  De lelien met roozen overstroit;
Spierwit satijn met martelinckt beschreven,
  En bloetkorael op sneeuw, dat niet ontdoit.

7 *Schildtpadt:* 't Lat. *testudo,* een dak, van schilden gevormd, en waaronder de soldaten zich tegen 't werpgeweer beveiligden.

12 *Lauwerhoet:* lauwerkrans.

16 *Moedts:* roem.

17 *Die afkomst.* Eneas namelijk, die, volgens de overlevering, een nieuw rijk stichtte aan de boorden van den Tiber, waaruit later het Romeinsche ontstond.

Daer ziet men druck het padt tot blyschap banen.
Daer puft de stanck des kerckers 't weeligh hof.
Daer kiest uw lust geen perlen voor die tranen.
Daer veeght men kroon en scepter uit, als stof.
Terwijl de jeught, met ydelheên geladen,
Den oogenblick des levens wulpsch verquist,
Leert d' aendacht hier de tyranny versmaden,
En d' ydelheên, noch ydeler dan mist.
Zy leert 'er naer Godts strenge Ridders aerden,
Die 't hemelpadt, op purper niet betreên,
Maer op de punt van spijckers, sne van zwaerden,
Gekloncken en geknarst door vleesch en been.
Wat is ons vleesch, dat toch in 't graf moet rotten?
Wat is het lijf, vermast van snoode pracht?
Der wormen spijze, en voetsel voor de motten;
Een hindernis van 't geen Godt dierbaerst acht.
Dat 's 't wezen uit zijn aengezicht gesneden,
De hemelsche en in klay gevange ziel;
Die haeckt te spoên, met wyde en wisse schreden,
Naer 't zaligh honck, waer op haer liefde viel.
Geen Labyrinth der weerelt kan verwarren
Haer opzet, zoo zy volght den marteldraet,
En 't licht der beide in bloet vergulde starren;
Waer voor het kroost van Tyndar onder gaet.
De Tiber komt ten Apennijn afbruizen,
En schijnt verheught, daer hy hun Graven schuurt;
Geviert van zoo veel Keizerlijcke huizen,
En Koningen, wier eere als Christus duurt.
Hoe dus? ick raeck geen aerde: myne veder
Verruckt den geest naer d' Apostolische asch.
Eusebia, laet los. Ghy treckt my neder,
Die reede al uit den damp der weerelt was,
En liet u, na mijn afscheit, hier geen beter
Geheughnis, dan *Sint Pauwels* en *Sint Peter*.

26 *Daer puft de stanck des kerckers 't weeligh hof: puffen* is hier: overtreffen, zoodat de zin wordt: de stank des kerkers is te verkiezen boven den geur van 't hof.

48 *Het kroost van Tyndar:* Castor en Pollux, de Dioscuren of Tweelingen, welk gesternte door de ouden meer bepaald beschouwd werd als den zeevarenden gunstig.

De Heer Huigh de Groot, koningklijck gezant by den Christelijcksten Koningk, schrijft, in zijn Byhangsel der uitlegginge over den Antichrist, aldus, uit den mont der zalige Vaderen, en de penne der kerckelijcke Historyschryveren:

Maer de Christenen, beide mannen en vrouwen, die te Rome waren, vlughtende naer de koningklijcke kercken der Apostelen, *Peter* en *Pauwels;* zoo ten tyde van Alarick, als van Theudorick, berghden hun leven, en hare kuischeit, volkomentlijck door een gelijcke goddelijcke voorzienigheit, waer door, in Hierusalems ondergangk, van Godt wierden behouden, die zyne wet hadden gehouden.

Noch een luttel verder:

De Christenen deden 't geen God begeerde. Zy gingen uit Babylon, dat is uit de stat Rome, naer de *Heilige Plaetsen,* die buiten de stat waren; en werden daer, als in gerusten vrede, geberght; niet zoo zeer door der Gotten genade, als door Godts beschuttinge. Zo regeerden de *Martelaers* met Christus.

INHOUDT.

d'Apostels, Peter en Pauwels, van Keizer Domitius Nero in den kercker gesmeten, werden, op den top der gedreighde en genaeckende straffe (waer over hun dootvyanden vast uit waren) gedrongen, door het hardt en gedurigh aenstaen der Christenen, ter stadt uit te vlughten; daer hun gemoete Jesus Christus, die, van Cephas gevraeght, waer hy henen gingk, hem antwoorde: naer Rome, om weder gekruist te worden. De Bethsaïder hier uit besluitende, dat Godts zoon in hem, zynen dienaer, aen het kruis, lyden zoude; keerde met den amptgenoot weder in stadt, en gaf zich gewillighlijck in de Leeuwsklaeuwen des tyrans; die hen beide liet geesselen, en (als schuldigh aen 't lasterstuck van godtloosheit) verwees, den eenen, om gekruist, den anderen, om onthooft te worden. Alzoo wert de Prins der Apostelen, op Janus bergh gekruist, doch, te zyner bede, met de voeten neêrwaert [1]); en de Leeraer der Heidenen knielde, te Gutta, by het Salvische water, rustigh voor het zwaert. Nero ontzette zich, tot razens toe, over hun doot, de voltoyinge zyner schelmeryen; en tsidderde voor de geesten van Pauwels, en Peter; wiens kudde bevolen bleef zynen nazaet Linus; die der Martelaren uitvaert bezorgende, de bedruckten vertrooste met Godt, en de tegenwoordige en toekomende glorie dezer HEILIGEN.

Het tooneel beelt Rome uit. De Geesten van Simon toveraer en Elymas spreecken de voorrede. De Rey bestaet uyt gekerstende soldaten [2]). Het treurspel begint te midnacht, en endight met den volgenden dagh.

---

[1]) Drukfout. — Volgens de traditie immers, verzocht Petrus, *inverso ordine,* met het hoofd neerwaarts gekruist te worden, ten einde niet gelijk te zijn aan zijnen Meester.

[2]) *Gekerstende soldaten:* tot het Christendom bekeerde soldaten.

PERSONAGIEN.

SIMON Toveraer [1]. } Geesten.
ELYMAS [2]. }

PETRONEL. } Leerlingen der Apostelen.
PLAUTIL. }

PETER. } Apostels.
PAUWELS. }

REY van gekerstende Soldaten.

CORNELIA [3], Moeder der Nonnen van Vesta.

AERTSOFFERWICHELAER.

DOMITIUS NERO, de Keizer.

AGRIPPA, zijn Opperste [4].

LINUS, Sint Peters nazaet.

---

[1]) *Simon Toveraer:* de persoon, bekend uit *Handel. VIII* vs. 9 en volgg. als de wonderdoener uit Samariën, die, door den Apostel Philippus gedoopt zijnde, daarna aan Petrus en Johannes geld aanbood, om van hen de macht te verkrijgen van, evenals zij, door handenoplegging den Heiligen Geest mede te deelen, en daarover door gezegde Apostelen streng bestraft werd.

[2]) *Elymas* of Bar-Jezus, de valsche Profeet, die te Paphos door Paulus met blindheid geslagen werd. Zie *Handel.* XIII:6 en volgg.

[3]) *Cornelia, Moeder der Nonnen van Vesta:* opperste der Vestaalsche maagden.

[4]) *Zijn Opperste:* zijn overste.

PETER EN PAUWELS.

HET EERSTE BEDRYF.

SIMON TOVERAER. ELYMAS.

Simon Toveraer.

Ick, Simon Toveraer, boor hier, van 's afgronts stoel,
Door 's aertrijx ingewant, te keel uit van den poel,
Waer in de Ridder sprongk, die neder quam te paerde,

2, 3 *Den poel, waer in de Ridder sprongk:* in 't jaar 362 voor Chr. had zich te Rome in 't midden van de markt een groote kuil geopend, waaruit een verpestende damp opsteeg. Het orakel, geraadpleegd zijnde, antwoordde, dat de aarde zich eerst dan weder zou sluiten, wanneer de Romeinen er datgene hadden ingeworpen, waardoor zij het meest vermochten. Marcus Curtius, een Romeinsch Ridder, zijn kostbaarste wapenrusting hebbende aangegord, en zijn treflijkst rijpaard bestegen, sprong hierop in de kloof, die zich dadelijk achter hem sloot, waarmede Rome tevens van den pestwalm bevrijd werd.

En sleepte zoo de pest van boven, onder d' aerde.
Wat uur magh 't zijn? my dunckt, de sterren staen in keer.
De stille midnacht ronckt, en glijt op 't roncken neêr.
Waer sammelt Elymas? waer blijft mijn schiltknaep achter?

Elymas.

Ick volgh op meesters spoor, al valt mijn tret wat zachter.
De werelt leit nu stom, in haren eersten droom.
Waer ben ick, meester? zegh, wat ruischt hier voor een [stroom?

Simon.

De Roomsche Tiber, trots op zoo veel trotse wercken,
Op Neroos nieuwe stat, die, met driehondert kercken,
En smoockende outers, dient den grooten Lucifar,
Die onverzoenbaer noch den hemel tarten dar.
Maer och, ick tsidder, och.

Elymas.

Ghy deist, wat doet u yzen?

Simon.

My dunckt, ick zie dat langs dien dootsen schouwburgh ryzen,
Die eeuwigh tuigen kan, en eeuwigh tuigen zal
Van mijn geknackte heup, en onvergeetbren val;
En hoe ick, uit de lucht, na'et zweven heen en weder,
Voor Neroos voeten, plat geploft van boven neder,
Gaf 't Galileesch gebroet, en des gekruistens naem
Gewonnen spel; in 't endt de hel mijn' lesten aêm,
En ziel; op 't hantgeklap en schateren der scharen,

13 *Den grooten Lucifar:* men zij hier indachtig dat, nog in Vondels tijd, algemeen geloofd werd aan het werkelijk bestaan der Heidensche Godheden, die echter, naar het heerschend gevoelen, niet anders waren dan booze geesten, gevallen engelen, die deze gedaante en schijn hadden aangenomen. In dezen zin kon dan ook Vondel hier aan Simon laten zeggen, dat de stad Rome, in haar driehonderd tempels, het hoofd der booze Geesten, t. w. *Lucifer,* diende.

16—27 Simon had namelijk (volgens de overlevering) beweerd, dat hij ten hemel zou stijgen, en den keizer op dit schouwspel genoodigd. Werkelijk steeg hij door tooverkunst (?) in de lucht, doch viel naar beneden, brak zijn been en overleed aan de gevolgen van zijn val.

16 *Dat langs:* dien weg uit.

My thans noch toegedaen, met beelden, en altaren,
Gewijt tot Simons eere. O schouwburgh daer ghy staet,
'k Herdenck nu aen dien smack. Een koorts, een grilling gaet
En rijt door al mijn leên, nu ick dees plaets genaecke.

Elymas.

't Hervoelen van die smart geeft sporen aen de wraecke,
Die ons ter helle uit drijft, en uit den helschen gloet;
Om deze wraeckkoorts eens te koelen, met het bloet
Der Hooftapostelen, ons vyanden, en vloeckers:
Om al 't verlies betaelt te zetten, met veel woeckers:
't Welck duyzentkunstenaers des naeren afgronts voeght,
Die zich, aen u en my, volkomentlijck genoeght.

Simon.

Samarien getuight, door 't dorp van mijn geboorte,
Dat Gitthon heet, hoe jongk, verlooft aen Plutoos poorte,
Ick daer de bastertjoôn kreegh listigh aen de koort;
Tot dat een Phlips my trots quam leggen boort aen boort,
En dreef de geesten uit, en goot op mans, en vrouwen
Zijn water. Strax begon mijn aenzien te verflouwen;
Dies was het oock geraên te mommen met die grijns:
Ick (om ons zwarte kunst te witten, met veel schijns
Van heiligheit) vont goet het hooft te laten dompelen;
Zey zuchtende amen, op zijn vragen, op zijn mompelen;
Begafme aen 's leeraers zijde, en gaepte naer die stem:
Tot dat de lantsman oock quam van Jerusalem.
'k Beproefde schalck hun trouw met schatten te bekooren,
Om 't volck door wonderheên te leiden by zijn ooren:
Dan laes! 't was al vergeefs, en moeite en list gespilt:
Want Cephas voer my strax al vloeckende in den schilt.
Zy togen voort. Ick kuiste, om de oogen te benevelen,
In schijn hun wondren na, en prediken, en prevelen,

28 *'t Hervoelen:* 't nogmaals voelen.
37 *De bastertjoôn:* de Samaritanen.
38 *Een Philips:* de Apostel Philippus.
39, 40 *En goot op mans, en vrouwen zijn water:* en mans en vrouwen doopte.
46 *De lantsman:* Petrus.
50 *Cephas:* Petrus.

En schoeide meesterlijck op eenen zelven leest
Van Vader, of van Soon, of dien onzichtbren Geest:
Om zoo een ruimer wegh, naer 't barnend hof, te banen,
Voor kruisgezinde, en Joôn, en mijn Samaritanen.
Want yeder houdt den trant, gelijck hy is gewoon:
En op wat spil mijn kloot wil draeien, hy draeit schoon.
Mijn boel Selene noemde ick moeder aller dingen.
Zy baerde d' Englen: om haer schoon gestalt vergingen
De muuren van Priaem: zy was 't verdoolde schaep,
En Simon 's hemels kroost. Zoo wieghde ick elck in slaep.
Zy trat als Pallas: ick kon Jovis blixem handelen;
Of gingk, als watervooght, droogs voets op 't water wandelen:
Schiep weite en tarwe uit steen: brack poorten van metael:
Keeck voor en achter uit, als Janus: wist een zael
Met koningklijck tapijt door schimmen te behangen;
t' Onthalen te bancket, met spel en maetgezangen,
Mijn' dischgenoot; die (wat hy zagh, of gade sloegh)
Niet zien kon, wie de spijze, in goude vaten, droegh
Ter tafel; noch wat hant de pezen streelde, en snaren;
Noch uit wiens mont de wint quam in de fluiten varen.
Ick broght Samarien in 't harnas, op de been.
Het heir schoolde, aen den voet van Garizim, by een;
Om Moses heilighdom te zien ten bergh uit graven,
Daer hy 't quansuis begroef: maer daetlijck zagh men draven
Den heilgen heuvel op Pilatus ruitery,
Die al mijn maght vertrapte, en vlamde felst op my.

55 *'t Barnend hof:* het brandende hof, de hel.

59 *Mijn boel Selene:* Simon voerde — volgens de traditie — met zich zijn bijzit *Selene* of ook wel *Helena* geheeten, en welke hij de „eerste verstandelijkheid (*intelligentia*)," de „moeder van alle dingen," en somtijds, den „H. Geest." „*Minerva*," of de „opperste wijsheid" noemde. Hij zeide, dat hij door die „verstandelijkheid" voornemens was geweest, Engelen te scheppen; doch dat zij, den wil haars vaders kennende, lager was gedaald, en de Engelen, nevens alle geestelijke machten, had voortgebracht, aan welke zij haar vader niet had bekend gemaakt: dat Helena telkens in de lichamen van andere vrouwen was overgegaan, en onder anderen ook in dat van Helena, de vrouw van Menelaüs, die oorzaak was van den Trojaanschen oorlog, en dat zij eindelijk in dat van die Helena van Tyrus overging, welke hij met zich leidde.

68 *Te bancket:* aan den feestdisch.

73—78 Hier past Vondel op Simon toe 't geen bij Josephus *Joodsche Gesch.* B. XVIII, Hoofdst. 5. verhaald wordt van een ongenoemden bedrieger.

Elymas.

Maer ghy ontslipte hem, en quaemt in 't endt naer 't westen.

Simon.

Ick kreegh in mijn gewout deze oude en strijtbre vesten.
Daer allerhande slagh, zoo 't Galileesch als Jootsch
En Heidensch, onder een, my aenbadt, als yet groots,
Ja wierookte, als een God; en zwarmde en zwierde, als
[muggen,
Rontom mijn beelden; een in 't midden van twee bruggen,
En een op Quirinael. Maer Peter, uit zijn' droom
Opschietende al verbaest, komt hevigh naer den stroom
Van Rome streven. Wy, voor dat gezicht, aen 't schuilen;
Gelijck, voor 't morgenroot, de vledermuis, en d' uilen,
In een Cimmerisch hol, of blinde moortspelonck;
Daer nimmer zon noch maen, noch eenigh starlicht blonck.

Elymas.

My heught uw vlught van Rome; en 't ongeluck is ouder
Dan 't mijn, te Paphos; daer ick om den stedehouder,
Den schrandren Sergius, oock tegens Sauwels beet,
Weleer Gamaliels scholier, die, fel en heet,
My scholt een vrucht van Styx, doortrapt, en valsch,
[en wrevel:
En, schuivende op mijn oogh een nacht, en dicken nevel,
Kreegh zoo het Cypersch hooft al smeeckende aen zijn snoer.
Men denck, wat wraeck ick toen dien wreeden weiflaer zwoer.
Tot tuigen strecken my zoo veel geterghde vloecken,
Gebraeckt uit mynen mont; zoo veel vergalde boecken,
Gespogen uit mijn pen, die nergens spaert noch schroomt.
Den naem, die al ons vlught zoo kort houdt ingetoomt.

80 *Gewout:* geweld.
89 *Cimmerisch hol:* plaats, waar, volgens de overlevering, de zon nooit doordringt.
93 *Sergius:* de Paus.
97 *Cypersch hooft.* Elymas was geboortig van Cyperen, uit de stad Paphos, waar Sergius landvoogd was. — *Smeeckende:* vleiende.

Simon.

Ick, sedert Claudius bezocht de bleecke scharen,
Hervatte 't werck, zoo ras als 't puick der toveraren
Gedaghvaert, wert onthaelt van Neroos hof, en troon,
Die, zoet op toverkunst, Jupijn stack naer zijn kroon.
Toen most de magre strot van Peters kudde bloeden,
En blaeckeren. Ick groeide, in 't bitterst van dat woeden,
En leerde elck wieroockvat noch afgodt te versmaên,
En onder water door, en boven water gaen,
Om 't martelen t' ontvliên; en kon mijn list verbloemen,
Ja, liet my naer den naem van dien gekruisten noemen:
Wiens benden, op het punt van storten, en in last,
Om bystant jammerden, schier doot, en afgevast.
Dees tweelingen, om my de vleugels eens te korten,
Geweckt door dit gekerm en kryten, quamen storten,
Een yeder uit zijn' oort, als stroomen, herwaerts aen.
Ick wederstontze; maer wie kon hun wederstaen?
Zy deden my de ziel, met bloet en galle, braecken.
O spijt! ick voel, ick hoor mijn heupebeen noch kraecken.
Ick storte al tuimelend, met ziel en lichaem, neêr
Ter aerde, en myne ziel, geperst ten lyve uit, weêr
Van d' aerde in Plutoos poel: en blijft dit ongewroken?
Wy kregen last op nieuw Apostelmoort te stoken.
Op, Elymas, nu sla dien u met blintheit sloegh.
Hitst Nero weder op: ghy kent zijn' aert genoegh.
Maer toef, waer blijft al 't spoock, gereet om op te trecken?
'k Zal stampen, dat het dreunt, en al den drommel wecken.
Mijn leerkint, volgh mijn stem. Op, Geesten, klooft den gront
Der aerde. Sammelt ghy? 'K verdaegh u met mijn' mont.
Of stamp ick te vergeefs, met recht op u verbolgen?
Op, Spoocken, 't was bestemt, ghy zoudt uw' leitsman volgen.

Elymas.

Zy komen. D' aerde loeit, en tsiddrend berst van een.
Nu braecktze zwavelvier, en roock, en stof, en steen.
Daer zijnze.

106 *Zoet:* verzot, belust.
115 *Dees tweelingen:* Peter en Pauwels.

Simon.

Wellekom, o nimmerslapende Ickers,
Zielmoorders, bloetraên, stokebranden, aertsverklickers,
Trauwanten, die, gespitst op 't schijnschoon valsch, en
[wreet,
Den Godt des afgronts dient, en stapt in zynen eedt;
Verblijt u, want ghy zult, met ons, uw kromme kraeuwels
Nu wasschen, in het bloet van Peter, en van Pauwels;
Die hier, in hechtenis en ketens, dagh en nacht,
Vast morren, naer de lucht, gebeden, zonder kracht.
Ghy zult u heden met dien vetten buit vernoegen.
Dit zijnze, die u staegh uit 's lichaems schorssen joegen,
En heerschten over doôn en spoocken, zonder tal,
Niet eens in een gewest, maer stadigh, overal.
Dit zijn de knevlers zelfs, die ons schriftuur verbrandden.
Dit zijnze, dien ghy sloeght in boeien, en in banden;
Holpt geeslen, steenigen, verbannen, reis op reis.
Verspreit ghy u door stadt: beveelt ons twee 't palais.
Bedrijft, gelijck noch korts, wat ongemeens, wat wonders.
Verwringt yet: breeckt yet: speelt met hagels, blixems,
[donders.
Verbaest, hitst op, deurspoockt de kercken onzer Goôn.
Berockent wat ghy kunt. De kans stont noit zoo schoon.
Ghy naer de Flamens. Ghy naer priesters en Vestalen.
Ghy naer vernuften, die op losse starren dwalen,
En dryven met den kloot des hemels nimmer moe.

135 *Ickers:* nikkers, booze geesten.

142 *Morren:* prevelen.

151 *Korts:* onlangs, kort geleden.

155 *De Flamens: Flamen* noemde men den zoodanigen Priester, die zich bepaald aan den dienst eener bijzondere godheid had gewijd. Hij droeg zijn naam van het *filum*, den „band," waarmede hij zich het hoofd omwond. De voornaamste Flamens waren de *Flamen Dialis* of „Priester van Jupiter," de *Flamen Martialis,* van „Mars", en de *Flamen Quirinalis,* van „Quirinus" of „Romulus".

156 *Vernuften, die op losse starren dwalen:* eigenlijke sterrenwichelaars, als waarop hier gedoeld wordt, kenden de Romeinen niet; en die hoorden meer in 't Oosten thuis, van waar zij, in de Middeleeuwen, hun kunsten naar Europa overbrachten. De Romeinsche waarzeggers gaven wel acht op luchtverschijnselen, als weerlicht, donder, enz., maar niet zoozeer op gesternten. 't Is waar, dat hier kan gedoeld worden op toovenaars, die, zooals Simon en Elymas zelven, van buiten waren aangekomen.

Ghy al u best naer vee-en-vogelwichlaers toe.
O helden, laet u niet verbluffen van een stercker.
Ghy holpt 't gehaete paer in dien benaeuden kercker:
Volvoert uw opzet nu, met onvergangkbren lof,
En steeckt de horens, op, in spijt van 't hemelsch hof.
De hemel zelf verlaet zijn eigene afgezanten.
Ghy sleet d' Apostelschap allengs, aen alle kanten,
Door zaegh, of zwaert, of stock, of steen, of koort, of druck:
Een hooge dagh voltoie al 't vorige geluck.
Ick vliegh naer Neroos hof. Verspreit ghy u, by driften.
't Lust Simon Simon nu, zoo fijn als meel, te ziften;
Dat al de werelt zie, hoe reuckeloos, hoe stout
De hemel kercken, op zoo krancke zuilen, bouwt:
Op dat geen maght zo groot verschijn, voor 's menschen ogen,
Waer tegens 's afgronts maght en kracht niet op zou mogen,
De haen, vol slaeps, klopt noch de slapers niet aen 't oor.
Ick streck een heldre maen by duister. Dat 's u voor.

Elymas.

Wel meester, waer blijf ick? wat oort wort my bevolen?

Simon.

Nu, vraeg niet. Volgh mijn toorts, zo kunt ghy niet verdolen.

PETRONEL. PLAUTIL.

Petronel.

't Is meer dan tijdt, om naer 't gevangenhuis te gaen,
En komt Plautil noch niet? 't wort spa: daer klopt zy aen.

158 *Vee-en-vogelwichlaers:* met de eerste soort worden de *haruspices* bedoeld, die het toekomende voorspelden uit het ingewand der offerdieren: met de tweede de *augures,* die acht gaven op het geschrei en de vlucht der vogelen, gelijk mede op de meerdere of mindere gretigheid, waarmede deze hun spijs nuttigden.

168 *'t Lust Simon Simon nu, zoo fijn als meel, te ziften: Simon* de Toovenaar wil hier *Simon* Petrus ziften. Het is een woordspeling op het gezegde des Heeren, *Lukas* XXII vs. 31. *Simon Simon ziet de Satan heeft ulieden zeer begeerd, om u te ziften als de tarwe.*

174 *Dat 's u voor:* dat gaat u voor.

Plautil.

Doe open, Petronel: doe open, zonder schroomen.

Petronel.

Tre binnen, moeder. Toef, ick zal hier licht doen komen.
Olympa, breng hier licht: waer blijft ghy? nu, ga heen.

Plautil.

Wel dochter, wats'er gaends? wy spreken nu alleen.

Petronel.

Nu naer de Vaders toe, waer henen ick u leide,
Die niemant nader, tot verlossing van hun beide,
Kon kiezen dan Plautil, wiens yver brant als vier;
Nadien zy 't leerkint is van Pauwels; ick scholier
En dochter, naer 't gemoedt, van onzen Bisschop Peter.

Plautil.

Tot noothulp in gevaer verkoost ghy niemant beter
Dan my: maer dochter, hoe? wat durf uw jeught bestaen?
O reuckelooze jeught, dit kan niet wel beslaen.

Petronel.

De jongkheit past wat stouts, en staet niet licht verlegen.
Bedaeghtheit, rijp van brein, wil wicken, overwegen,
En waeght niet wightighs, voor zy 't wis en zeker ziet,
En 't stuck hebbe in haer maght: maer neen, zoo gaet
[het niet
In zaecken van belangk. 'k Misprijs niet raet te vragen:
Maer altijt suffen, altijt wicken, nimmer waegen,
Bedrijft, bedijt oock niet.

Plautil.

'tIs waer, doch wat kan 't schaên,
Dat mijn zwaermoedigheit den wegh (wil 't helpen) baen

190 *Beslaen:* uitkomen.
193 *Niet:* niets.
197 *Bedijt:* doet gedijen.

Ten kercker? hindert het gevaerlijckheên te myden?
Zy grijnzen, niet van een, maer schier van alle zyden,
Zoo gruwlijck, dat mijn oogh hier naulijx door kan zien:
Doch, zoo ghy 't u getroost, in Godts naem, 't moet geschiên.

Petronel.

Ay, zet geen zwarigheit, aleerze wort geboren.

Plautil.

Ghy wilt dan, eer wy gaen, wel eerst mijn inzicht hooren?

Petronel.

Zeer gaerne, moeder: zegh, wat maeckt uw hart bedeest?

Plautil.

Zy vreest niet ydel, die by tijdts voor 't uitert vreest:
Want mist die toght, ghy helpt de Harders gladt om 't leven,
Hun kudde aen nieuw gevaer. Hoe menigh zal er sneven,
Die nu noch veiligh duickt.

Petronel.

Wel, moeder, vaer zoo voort.

Plautil.

Ghy zijt noch jongk, mijn kint: maer ick heb noit gehoort,
Hoe yemant uit dien muil des moortkuils zou geraken.
Hy slaght de hel, die weet van slicken, niet van slaken.
Dat Mamertijnsche hol; of is 't u onbekent?
't Is rotsteen, stael, metael, al wat'er klinckt ontrent:
Cimente muuren, ysre staven, kopre deuren.
Kan uwe teere hant die breken, buigen, scheuren?
Of draeght ghy Samsons kracht verborgen in uw hair?
Of meent ghy, slechte maeght, zoo sluick van middel, daer
Te wringen door den muur, waer in geen zon kan schynen,
Als voor een halleve uur; en qualijck zonder quynen

218 *Slechte:* eenvoudige. — *Sluick:* dun.

Van 't alverquickend licht? zoo is 't 'er niet gestelt.
't Zijn dubble tralien: 't zijn wercken voor gewelt.

Petronel.

Beschrijf den kercker niet: dat 's tijdt en tong versleten,
Voor my, die menigmael vervarssing, dranck, of eten,
Of brief, of artseny aen dees gevangens braght.
Zijn maeghdevingers teêr; dit yzertuigh heeft kracht,
Die sleutels.

Plautil.

Petronel, door wien of dit geluckte?
Wie was zoo koen, die dit in wasch of potaerdt druckte?
Wie smede op vormen juist de rechte wederga?

Petronel.

Nu onderzoeck niet scherp: dit baert min nut, dan scha.
Zegh op, wat vreest ghy meer?

Plautil.

't Gebas der wackre honden;
Het wachthuis, daer ontrent; de schiltwacht, en de ronden;
Het volck, dat 's nachts langs straet te doen heeft by geval:
En niet van eenen kant, ick schrick van overal,
Voor mijn gedachten zelfs, en wat men niet zou droomen.

Petronel.

'k Wil ront gaen in de zaeck, zoo hoeft ghy min te schroomen.
De hondert oogen, die den kercker gade slaen,
Ja bey de hoofden zelfs, Proces, Martiniaen,
(Door wonderheên verlicht, daer Peter opgesloten,
Hen met zijn eige hant, gezalft heeft, en begoten;
Toen hy de bronaer sloegh in dien Tarpeeschen gront)
Begunstigen dit stuck, geen' lasterlijcken vondt;
Nadien men 't Capitool geen onheil pooght te brouwen.

236 *Ront gaen:* open zijn.
242 *Geen' lasterlijken vondt:* een daad, waar niets kwaads in gelegen is.

Plautil.

Maer waerom bezight men niet liever mans dan vrouwen,
Of maeghden? blyven mans op zulck een' aenslagh t' huis?

Petronel.

Marien houden stant by 't graf, ja onder 't kruis,
Daer mannen angstigh vliên, en nagels speer en doren,
Gelijck veel zwaerden, een Lievrouwehart deurboren.
En of 't misluckte, 't waer gevaerlijcker voor mans.
De maeghden acht men minst; want waegen die een kans;
't Heet wyvenyver: 't geeft geen omzien niet met allen
Nu den Verlosser, eer wy gaen, te voet gevallen.
Ghy zult op schiltwacht staen, gelijck een halsvriendin.
Nu kniel, op dat men 't werck aldus met Godt begin.
Verlosser, die, om elck te lossen, u liet vangen,
En binden; en nu zit, aen 's vaders zy, behangen
Met eenen mantel, rijck van Goddelijcken gloet,
Waer voor al 't zichtbre licht zijn stralen strijcken moet:
Ghy Samson, die den mont des afgronts op kost sparren,
Dien roof ontweldigen, en slepen naer de starren;
Op 't grimmigh brullen van 't kranckhoofdig helsch ge-
[droght,
Dat, tegens uwe stem, een wijl niet kicken moght:
O Heilant, moedigh ons, om nergens voor te zwichten.
Verlos en redt die beide Apostolijcke lichten,
Op 't schreien van uw bruit, op 't jammerlijck geklagh
Van haer, die ongetroost dit pack niet dragen magh.
Ontruck uw hooftkerck niet den steun der hooftpylaren,
De dragers van het dack, waer onder wy vergaren.
Begunstigh onze hoop. Zoo 't anders is verzien;
Wy rusten in uw' wil, die moet voor al geschiên.

248 *Een Lievrouwehart:* het hart der Lieve Vrouwe (de moeder van Jezus).
251 *'t Geeft geen omzien niet met allen:* het geeft gansch geen omzien.
259, 260 Bij deze vergelijking tusschen Christus en Samson bedoelt Vondel, dat, evenals Samson de honigraat uit de keel van den leeuw haalde zoo verloste Christus de zielen uit de kaken der hel.
262 *Moght:* kon.
266 *Magh:* kan.
269 *Verzien:* beschikt.
270 *Wy rusten:* wij berusten.

PETER. PAUWELS.

Peter.

O wackerste van alle vogelen,
Die my uit 's misdaets dootslaep kraeit,
En drijft, door 't klappen uwer vlogelen,
De zon aen, die zich oostwaert draeit,
En langkzaem naer de kim komt ryden;
Terwijlze alree bekommert is,
Om d'ysre tralien te myden
Der Mamertijnsche vangkenis;
Die vasthoudt, in haer holle kaken,
Den weiflaer, dien 't van 't harte kon,
Al willends wetends te verzaken
Den glans der onderdruckte zon;
Een zon, die aller blinden oogen
Genezen quam: getrouwe haen,
Ghy kraeit, eer noch dees doeck kan droogen,
Alweêr op elcke wang een traen.
Ghy morgenwecker, leert my schreien
Geduurigh, eer de morgenstar
De scheemring, voor dien glans, gaet spreien,
Waer tegens ick niet opzien dar;
Waer tegens ick niet op kan beuren
Dit rompligh, schrompligh aengezicht,
d' Ooghappels, weeck en blint van treuren;
Bezwalckt, beschaemt, en schuw van 't licht.
Heb ick hun noch niet uitgekreten,
Die waert zijn Godt noch zon te zien?
Heb ick mijn tong niet afgebeten?
Die, om gevaer en smaet t' ontvliên,
Verlochende den rechten hoeder;
Verzwoer het al t' onnozel lam;
Dat smetteloos van zyne moeder
Ter weerelt, al de weerelt quam
In bloet en hartewater baden:

271 *O wackerste van alle vogelen:* de haan.
278 *Vangkenis:* gevangenis.
292 *Rompligh:* rimplig.
300 *Onnozel:* onschuldig.

Zich offeren op 't kruisaltaer.
O Paeschlam, ick holp u verraden,
In 't onweêr van die wreede schaer.
De kusser van 's verzoeners wangen
Verriet maer eens der menschen zoen:
Mijn mont, na dat hy was gevangen,
Verriet, helaes! hem driemael; toen
Hy vast bespot wiert, en bespogen.
Erbarm u myner: zie om laegh:
Alziende Waerheit, straf mijn logen:
Verzwaer de ketens, die ick draegh.
Wat woorden liet ick my ontslippen!
Verzaeckte ick zoo mijn' Godt, mijn' heer!
Wat lastren schonden deze lippen!
Ick nock, ick berst, ick kan niet meer.
Mijn geest bezwijckt. Ick zijgh ter neêr.
Och, och, och, och, och, och, och, och.

Pauwels.

Ay, megevangen, staeck dit nocken, staeck dit stenen,
En laet my sluimeren. Of zult ghy eeuwigh weenen,
Om 't struickelen der tonge? om zoo een woort, dat stil
De lippen los ontglipte, uit zwackheit, niet met wil?
Wat anders heeft de mont, wat anders 't hart gesproken.
Ghy ziet, van hartewee, verkniest, verout, gebroken.
Dit kermen, nacht op nacht, verzwackt den ouderdom,
Versteurt den slaep, of maeckt mijn nachtgebeden stom.
Ick schouw (want tranen uit berouw tot zuivring strecken
Van een bevleckt gemoedt) u rein van deze vlecken.

Peter.

Mijn amptgenoot, ick weet, ick reck u taey gedult
Te lang, door 't moeielijck vernieuwen van mijn schult;
Zoo menighmael de haen aen 't sluimrigh hart komt kloppen.
Wat raet? mijn hartaêr berst, in 't eerst allengs by droppen,
Dan korter, drop op drop; dan gietze beecken uit:

307 *De kusser van 's verzoeners wangen:* Judas.
311 *Vast:* intusschen.
329 *Schouw:* beschouw, zie.

En schrey ick niet, zoo is 't alleens of 't hart my sluit.
Ay, medebroeder, laet mijn tranen ruim gaen weien.
Laet my mijn dootvergrijp ophalen. Laet my schreien.

Pauwels.

Zoo klagen 't hart verlicht, vaer voort met uwe klaght.

Peter.

De nacht vermaent my weêr aen 's Heilants jongste nacht;
Waer in d' Aertspriesters zelfs, schijnheilige Ouderlingen,
En Schriftgeleerden hem, met stael en stocken, vingen,
Door d' opgeruide schaer, en dien Iscarioth;
Verkoopende, om wat gelts, zijn' meester, en zijn' Godt.
Ick trof in 't hondert, met den korten krommen degen,
Maer als vergeefs: elck vloot, en Simon stont verlegen,
Verlaten, en most zien, tot stervens toe bedruckt,
Hoe deerlijck Jesus daer zijn oogen wert ontruckt,
En stewaert in gesleept. 'k Zagh om: elck was geweken.
'k Had nu door meesters last den houwer opgesteken;
En twijflende of mijn trouw hier mede moght volstaen,
Volghde al beducht de torts en nachttroep achter aen
Gelijck een dwalend lam al blatende den harder,
En 'tsiddrend voor den wolf; dan dichter, dan wat verder.
Helaes! zy sleurden 't Lam in 't priesterlijcke hof.
Ick zagh dit, en verdroegh 't. Vergreep ick my niet grof?
Och, och, och, och, och, och.

Pauwels.

Ghy had u vroom gequeten.

Peter.

Ick stijgh de trappen op, daer 't hof, op Godt gebeten,
Krioelt, en woelt, en galmt, en lastert, zoo versteurt;
En Kaïphas quansuis de kleedren rijt, en scheurt.
'k Hoor spuwen in 't gezicht, en klincken voor die wangen,

340 *Vermaent:* herinnert.
356 *Als:* alles.
357 *Vroom:* kloek.
361 *Klincken:* slaan.

Waer aen zy 't dootzweet zien, by roode drupplen, hangen.
Nu Christus, propheteer: wie klopt u voor den mont?
Een meisken, dat my, in de voorzael, zitten vont,
Stoof op: dit 's oock van 't slagh, die twist en oproer zoecken.
Ick schrick, verzaek mijn' heer, verdoem mijn ziel met [vloeken.
Noch eenmael, en noch eens; en daetlijck kraeit de haen;
En Jesus ziet my stijf met straffende oogen aen,
Die dringen in de ziel. Waer was ick toe gekomen!
Het hart wou op de tong, die liet zich naulix toomen,
Wee my, ellendigh man! erbarm u mijns! o heer.
Och, och, och, och, och, och.

Pauwels.

Mijn broeder, schrey niet meer.

Peter.

O Haen! de dagh wou op: my docht, mijn hart wou sluiten.
Ick gingk beklemt om 't hart, ten hove uit, recht naer buiten,
Mijn stille schuilspelonck ontvouwen mijn verdriet,
In 't eerst met stom misbaer: geluit slaen kon ick niet.
Ick sloegh voor deze borst; begon het hair te rocken
Uit mijnen visschers baert; verzuchte, raeckte aen 't nocken,
Aen 't roepen op het lest; lagh plat op 't aenzicht neêr,
Zoo koudt, gelijck een visch, langs 't Galileesche meer,
Noch zieltooght, op den kant des oevers, voor zijn sterven;
Als die zijn element, het water, niet kan derven.
Ick schreeuwde: o waterbron des levens! help my doch
Aen water: help mijn oogh aen tranen; is 'er noch
Wat hoops, wat levens, voor mijn ziel, in ziltе plassen.
Maer neen, die vloeckvleck is met tranen niet te wassen.
O mijn vermetelheit! wat heb ick my beroemt
Van voorstant! heilge disch, en spijs, die my verdoemt.
O bloet, o dranck, o kelck! hy spelde 't al te veuren.
O sleutels, wat poortier vertrouwt men 's hemels deuren!
Gena, gena, gena. Toen schreide ick, vlaegh op vlaegh,
Mijn oogen root en dick; en harde 't schreien staegh.
Laet tuigen van mijn' rouw, om mijn' bezweken yver,

377 *Recken:* rukken.

Die Starrebron, by 't hol; die zuivre en klare Vyver.
O Peter, was dat pal, gelijck een pyler, staen!
En kon een maeghdeken een' man in 't veldt verslaen?
't Viel mackelijcker 't lijf, verkleumt van kou te warmen,
Dan, met gevaer van 't lijf, uw' meester te beschermen.
Och, och, och, och, och, och. Wat kan een ydele schrick!

Pauwels.

Ghy zijt, op verre na, zoo schuldigh niet als ick,
Die zelfs de kleederen des steenigers bewaerde;
Daer Steven storte met een hagelbuy ter aerde,
En, van godtvruchtigh bloedt, besprengkelt, paers en root,
My lachen zagh, wee my! in zyne onnoosle doot;
Daer 't lijck, halflevend, lagh geplet van harde kaien.
Laet Simon zwygen: laet de bittre Sauwels schreien,
Wien Christus uit de lucht die gruwelen verwijt.
O hooft van 't lichaem zelf, waer in ghy sterft, en lijdt!
O glans, had ghy een' strael in mijn gezicht geslagen,
Eer bey deze oogen noch dien martler storten zagen.
Die Heiligh badt voor ons, en steegh de wolcken deur.
De steenen werden root, mijn wreetheit hiel haer kleur.
Mijn handen, hebt ghy oock doornagelt den Gekruisten?
Wee my, wee my, wee my! wie klinckt my daer met vuisten
Zoo fel in 't aengezicht? o nachtgeest, zijt ghy dat?
Sla toe, 'k verdien noch meer. Ick zit van bloet bekladt.
Verneder dezen worm, eer hy zich verhoovaerdigh.
'k Vernoegh aen die gena; ben ick haer anders waerdigh.
Och, och, och, och, och, och, och, och, och, och, och, och.

PETRONEL. PETER. PAUWELS. PLAUTIL.

Petronel.

Wat kermen hoort men daer? wat wil dat steenen toch?
Wy naecken het gevaer, en dienen niet te sammelen.

Peter.

Wie spreekt'er?

418 *'k Vernoegh aen:* ik neem genoegen met.

Petronel.

Hoor, ay, hoor die ysre ketens rammelen.
My dunckt, ick ken die spraeck. Hou schiltwacht in dien
[hoeck.
Verneemt ghy ronde, of volck, zo brem eens. Hou u kloeck.
De maen komt op, wiens schijn my luttel kan behagen.
Het licht is zelden vrient van heimelijcke lagen.
Dat geldt, in Jesus naem.

Peter.

Hoe gaen wy? slim, of wel?
Waer sleept men ons by nacht? wie leit ons?

Petronel.

Petronel,
Uw dochter naer 't gemoedt. Ick bid u, volght te gader,
Ay, oude Vader, volgh; ghy mede, o goede Vader,
In dezen achterhoeck, en uit den maneschijn,
In schaduw van dien muur: dat zal wel veilighst zijn.
De schiltwacht heeft den slaep vry gulzigh ingedroncken.
'k Verneem noch geen gewagh. Ay, hoor dien wachthont
Voor dezen drempel. Lof zy u, Emanuël, [ronken
Die dit beleit. Dit schijnt geen menschelijck bestel.
Het zou niet hinderen, al schuilden wy wat verder.
O Jesus, u zy lof. O aller herdren Herder.
Nu Vaders, gunt my, dat ick mijn verlangen blusch,
Dees hantboey eens ontsluit. Laet my betyen. Sus.
Een dalende Engel zy mijn hulp, en medewercker.

Peter.

Ghy draeght de sleutelreex van kluisters, en van kercker.
Mijn kint, wat droom is dit? wat durft ghy op u laên?
Wie vordert u tot zulck een zorghelijck bestaen?

Petronel.

De vijftigh zielen zelfs, gezalight van uw handen,
Ter stede daer ghy zuchte, om 't knypen dezer banden;

424 *Brem eens:* bremmen is geluid maken, gelijk de herten doen.
427 *Dat geldt:* dat gaat.

De Roomsche kudde zelf, van Peters staf geweit,
En al wat, nacht en dagh, om zijn verlossing schreit,
En vast, en waeckt, en bidt (daer zy ter sluick vergaren)
Dat d' opperherder wil zijn' onderherder sparen,
Ten minste noch een wijl. Gedooght dan, en gehengt
Te volgen, hant aen hant, daer Petronel u brengt,
In 't onderaertsche hol, by zoo veel aengezichten,
En kennis; om hen door uw wederkomst te stichten;
Te stercken in den strijt uw strydende gemeent.
My dunckt, ick hoor alree, hoe 't hol van blyschap weent,
En galmt; terwijl ghy schijnt twee starren in het midden:
Dies volght my, op mijn bede, of liever op hun bidden.

Peter.

Zoo Jesus dit behaegh, hy zende een' Engel neêr:
Hy sluit den kercker op, en helpe ons, als weleer.

Petronel.

Godt bezight Engelen, of dienst van zwacke menschen.

Pauwels.

Maer Englen weten best, of 't nut is, 't geen wy wenschen.

Petronel.

De menschen holpen u weleer ter goeder uur.

Pauwels.

Uit geen gevangkenis, maer van Damascus muur.

Petronel.

Uit een gevangkenis, van vesten, dicht gesloten.

Peter.

Waer Christus staeg gevlugt, zijn bloet waer noit vergoten.

454 *Kennis:* kennissen.
460 *Op:* open.

Petronel.

Het hooft most bucken, tot verheffing van zijn leên.

Peter.

De leden met hun hooft zijn lot-en-kruisgemeen.

Petronel.

De kudde treurt, wanneer de herder is ontslapen.

Peter.

De vrome herder zet zijn leven voor zijn schapen.

Petronel.

Wanneer 't de noot vereischt, dan zwicht hy voor geen doot.

Peter.

De grootste Harder smeet zich willigh in die noot.

Petronel.

De grootste Harder leert de kleensten 't kruis ontvlughten.

Peter.

Maer onder en aen 't kruis daer bloeien schoone vruchten.

Petronel.

Ontydigh kruis brengt wrange en bittre vruchten voort.

Peter.

't Is altijdt kruistijdt. Kruis is 't schoonst dat my bekoort.

Pauwels.

Ick roem in Christus kruis, ja sterven is mijn leven.

Peter.

Wat heeft mijn vlught weleer al ergernis gegeven?

P e t r o n e l.

Uw leven stutte Godts vervolghde en wanckle schaer.

P e t e r.

Mijn nazaet, roept my Godt, neem deze schaepskoy waer.

P e t r o n e l.

Als Godt u roept, dan kan de nazaet haer bezorgen.

P e t e r.

Waer toe dit uitstel dan? waer toe gedraelt tot morgen?

P e t r o n e l.

De kinders scheiden van den vader tijdts genoegh.

P a u w e l s.

De vader zagh lang grijs: hy scheit nu niet te vroegh.

P e t e r.

d' Olijfbergh zagh ons van dien lieven meester scheiden.

P e t r o n e l.

d' Olijfberg zagh oock, hoe bedrukt zijn jongers schreiden.

P e t e r.

Wy scheidden evenwel, getroost en onbevreest.

P e t r o n e l.

Zijn Engel trooste u strax; daer na de Pinxtergeest.

P a u w e l s.

Die zelve Geest kan u oock troosten, en verquicken.

P e t r o n e l.

Nu is het vlughten nutst, tot dat wy 't kunnen schicken.

488 *Strax:* terstond.

Pauwels.

't Geen nut en oirbaer schijnt, past strax een yeder niet

Petronel.

Zich zelven reuckeloos te werpen in verdriet?

Peter.

Men eert den Heilant zoo, door tranen bloet, en wonden

Petronel.

Stroit roozen voor het zwijn: worpt perlen voor de honden.

Peter.

Wat roos, wat perlen heeft Godts wysheit niet gestroit?

Petronel.

Noch bleef de boosheit blint, hardtneckiger dan oit.

Pauwels.

Dat zal haer in den dagh des oordeels overtuigen.

Petronel.

Uw kinders kryten, om uw leering noch te zuigen.

Pauwels.

Zy zijn nu groot: hun dient geen melck, maer stercker spijs.

Peter.

Misgunt men ons die rust, in 't hemelsch paradijs?

Petronel.

Zy hopen daer met u te rusten, zonder ende.

Pauwels.

Wat houdenze ons dan hier, gebonden aen ellende?

494 *Worpt:* werpt.

Petronel.

Uit liefde, en een gemoedt van droefenis beknelt.

Pauwels.

Men moet ten hemel zoo instormen met gewelt.

Petronel.

De hemel staet alleen niet op voor martelaren.

Pauwels.

Ons voorbeelt quam aldus den hemel ingevaren.

Petronel.

Hy had zijn midlaers ampt voltrocken hier beneên.

Pauwels.

Wy hebben hier den strijt, ons opgeleit, volstreên.

Petronel.

Gedenckt ons andren dan, die hier noch moeten strijden.

Peter.

Wie triomferen wil, leer strijden, sterven, lijden.

Petronel.

Zy strijden moediger, daer hoofden voor hen treên.

Pauwels.

Wy treden nu voor uit: waer toe dan dit gesteen?

Peter.

Ga, dochter, en ontlast die naer uw komst verlangen.
Wy geven op een nieuw ons wederom gevangen;
Zoo raeckt noch ghy, noch wacht, noch niemant in verdriet.

505 *Op:* open.

Petronel.

Heeft dan mijn trouw vergeefs gelegenheit bespiet?
Vergeefs het lijf gewaeght, om u het lijf te bergen?
Och vaders, vaders och, hoe kunt ghy ons dit vergen?
Is Petronel, ja al de kudde u niet meer waert?
Ten minste volgh my na in 't hol, daer 't al vergaert,
En wacht, en treurt, wat om uw uitkomst is verlegen:
En kan u niemants raet noch liefde daer bewegen,
Noch houden uit den muil van 't gapende gevaer:
Zoo keert van waer ghy quaemt. O al te vierigh paer,
'k Hoor onraet, zoo my dunckt, van volck op straet, of ronden.
Ick bidde u om de vijf quetsuren, de vijf wonden,
Om speer en nagels; om de scherpe doornekroon,
Gevlochten om het hooft van Godts verdruckten Zoon,
Bewilligt Petronel haer hartelijcke bede.
Of (weigert ghy te gaen) ick treck, ick sleep u mede.

Plautil.

Is 't hier noch dralens tijdt? het schemerlicht breeckt aen.
Ick hou van veer de wacht, en kan uw spraeck verstaen.
De leste ronde komt. Ghy zult het stuck ontdecken.
De Vaders weigren meê te gaen: men moet hen trecken.

REY VAN GEKERSTENDE SOLDATEN.

Zang.

Voor Jesus naem, en Cæsars Rijck,
Het zy in sterven, of in leven,
Staen wy gereet, een yegelijck
Zijn eer en eigen Recht te geven,
Door schuldige onderdanigheit;
Gelijck wy Gode en Cæsar zwoeren;
En, met een wettigh onderscheit,
Ons tweederhande wapens voeren;
d' Onzichtbaere, om de blinde maght
Des afgronts Christelijck te keeren;

533 *Ontdecken:* doen ontdekken.

De zichtbaere, om gewelt, met kracht
Der armen, van 's Rijx hals te weeren;
Van 't Capitool, en al den Raet.
Dit past een Christensch Roomsch soldaet.

Tegenzang.

Die zelve Cæsar zal wel haest
Ons nieuwe Ridderschap bestoken;
Op datze, van de doot verbaest,
Jupijn met wierroock ga beroocken,
En den gekruisten Vorst verzweer;
Haer hoop, en zekerste betrouwen;
Den Vorst, die d' afgoôn preeckt ter neêr;
En tempels leert van harten bouwen,
Waer in hy leeft door zynen Geest;
Veel min gedient met goudt, en marmer,
Dan met een ziel, die zucht, en vreest;
En keert den levenden beschermer
Haer aenschijn toe, haer' rugh Jupijn.
Waer zal dan Christus ridder zijn?

Toezang.

Al stonden wy, met heele benden,
Gekerstent, blanck in 't harrenas,
En dat 'er slechts een schrede was
In 't midden, tusschen moortellenden,
En 't Heidensch offren, naer den sleur;
Wy koren Christus voor den keur:
Wy lieten zygen weer en wapen;
De pylen, speeren, zwaerden slapen,
En offerden, als tamme schapen,
Ons willigh op, aen 't weerloos Lam,
Dat stom van zelf ten outer quam.

548 *Roomsch:* Romeinsch.
569 *Weer:* geweer.

HET TWEEDE BEDRYF.

CORNELIA. AERTSOFFERWICHELAER.

Cornelia.

Aertsofferwichelaer, hou op van meer te spellen,
Uit zoo veel teeckenen, als ghy ons komt vertellen,
Met die daer buiten staen. Ons gruwt van dit verslagh.
Al wat men, nu te nacht, en oock voorhenen, zagh
Op d' aerde, of in de zee, of aen de lucht, gebeuren:
Beduit verandering, en komt den godtsdienst steuren.
Met eenen 't gansche Rijck, de wyde weerelt door;
't En zy men 't slangenest en nieuw gebroetsel smoor;
Eer 't met vergiften tant den hiel der Priestren tarte,
En aenvliegh. Maer wie treckt den godtsdienst nu ter harte?

Aertsofferwichelaer.

Dat komt op Cæsar, 't hooft der heiligheden aen.

Cornelia.

Zoo lijdt de godtsdienst last, en kan niet langer staen:
Want hoe zou die in 't Rijck der Koperbaerden bloeien?
De derde outgrootvaêr dorst 's Aertspriesters maght be-
[snoeien;
Vereerende eerst aen 't volck den priesterkeur; waer mé
Zijn heilooze afkomst nu, op des Hooftpriesters sté,
Vast pronckt; en stadigh uit om d' outers te verdrucken,

574 *Spellen:* voorzeggen.
582 *Vergiften:* vergiftigden.
586 *Koperbaerden:* vertaling van *Ahenobarbi,* tot wier stamhuis Nero behoorde.
587 *De derde outgrootvaêr:* Lucius Domitius Ahenobarbus, verstoord dat de Priesters hem niet in zijns vaders plaats onder hun getal hadden opgenomen, wist de verkiezing tot het Priesterambt bij 't volk over te brengen.
589 *Zijn heilooze afkomst:* Nero, die nu, op 't spoor zijner voorgangers sedert Julius Cæsar, het ambt van *Pontifex maximus* of Opperpriester met de keizerlijke waardigheid vereenigde. — *Op...sté:* zeer nauwkeurig heeft Vondel hier het onderscheid tusschen *in steê* en *op sté* in acht genomen. 't Beteekent hier: op den zetel.

Betoont, tot ons verdriet, dat hem der oudren nucken
Noch zitten in den aert; wanneer hy 't out geloof
Verdelght; het heilighdom den krijghsliên geeft ten roof:
Ziet koor noch kercken aen; acht alles onverboden;
En smelt in krijghssoudy de goude en zilvre Goden,
Ja d'opperschutsgoôn zelfs, met al wat Rome stut,
En sterckt. Al wort de buick der schatkiste uitgeput,
En 't schamel volck den rugh, door schatting, ingereden;
Hy durf aen overdaet hun zweet en bloet besteden.
Oock 't Priesterlijcke gout, gespaert in tijdt van noot.

Aertsofferwichelaer.

Mevrouw Cornelia, zijn moedtwil, al te groot,
Beschaemt Salmoneus zelf. Wie kan dien hooghmoet temmen?

Cornelia.

Die durf wel in de bron van Mars den vader zwemmen,
't Gewyde water daer ontwyden, door de smet
Van zijn onzuiver lijf, geplaeght in 't krancke bedt.
Maer wat ontziet zich een, die raet om laegh durf zoecken,
Door toverofferhand, by ongoôn, en by Vloecken?
Die godtlooze, overtuight in zijn' verwaten geest,
Tradt huiverigh te rugge, op 't Eleusynsche feest,
Van die geheimenis, zoo ras hy hoorde roepen:
Vertreckt, misdadigen: vertreckt, besmette troepen.

Aertsofferwichelaer.

't Valt langkzaem, eer de plaegh des hemels op hem druip.
Maer op dat midlerwijl dees pest niet dieper kruip
In 't ingewant des staets; en glip door al de leden
Van 't Rijck; is 't noodigh 't hooft van zulcke nieuwigheden,
Aen 't groeien dagh op dagh, te plettere te treên:
Gelijck Pilatus dat, in 't hooft der Jootsche steên,

602 *Salmoneus:* het uiteinde van dezen koning van Elis, die zich bij Jupiter dorst vergelijken, heeft Vondel later (1657) stof geleverd tot een treurspel.

613 *'t Valt:* het gaat.

617 *In 't hooft der Jootsche steên:* in Jeruzalem. De „aertsofferwichelaer" doelt hier op de kruisiging van Christus.

Vermorzelde op een rots; hoewel die vruchtbre droppen
Nu grimmen, als een oegst, met giftige adderskoppen.
't Is noodigh, dat 'er een, uit onzer aller naem,
Den Vorst hierom begroet.

Cornelia.

Maer wien acht ghy bequaem,
Om, met dit nootverzoeck, den troon te voet te vallen?

Aertsofferwichelaer.

Wie meer dan u, mevrouw, of yemant van u allen?
O onbesproke ziel, en Moeder, zonder dat;
Die het Trojaensch altaer bewieroockt, met uw vat,
Het welck voor Vesta smoockt; haer Godtheit aengenamer
Om u, die toegangk hebt in haer geheimste kamer,
En wie 't Palladium alleen wort toebetrouwt;
Om u, die 't eeuwigh vier met voetsel onderhoudt,
En, nacht en dagh, bewaeckt: Vooghdesse der Vestalen,
Uit welcker aengezicht de kuischeit met haer stralen
d' Onzuiverheit beschaemt, en ontuchts geilen nacht:
Uw lippen hebben 't hart des Vorsten in haer maght.
Uw woorden binden hem, gelijck vergulde schakels;
En Nero hoort uw stem, als goddelijcke orakels.
Hy schonck u 't Recht, om naer 't Olympisch feest te gaen.
Het bijl-en-bondelrecht blijft voor uw' hairbant staen.

624 *Zonder dat:* versta: zonder dat gij, de Moeder der Vestaalsche maagden, moeder zijt.

625 *Het Trojaensch altaer:* de dienst van Vesta werd door Æneas uit Troje naar Italië medegebracht en later door Numa te Rome ingevoerd.

628 *'t Palladium:* Diomedes zou naar luid eener bijzondere mythe het gestolen Palladium van Troje aan Æneas teruggegeven en deze het naar Italië vervoerd hebben. Rome beroemde zich op het bezit daarvan en liet het in den tempel van Vesta met de uiterste zorg, als het beschermende heiligdom, van 't welk het behoud der stad afhing, bewaken.

629 *'t Eeuwigh vier:* het vuur, dat op het altaar van Vesta brandde en altijd moest onderhouden worden.

637—639 De Vestaalsche maagden genoten vorstelijke eere. Zij werden, wanneer zij zich in 't openbaar vertoonden, door bondelbijldragers vooruitgegaan, evenals de Consuls, en bekleedden de eereplaats bij plechtigheden. Wanneer een misdadiger, die ter strafoefening geleid werd, haar bijgeval ontmoette, was deze omstandigheid genoegzaam om hem het leven te redden.

De Burgemeesters zelfs, de Schouten, en Raetsheeren
Gaen uit den wegh voor u. Woudt ghy u eens verneeren,
Tot troost des priesterdoms; dat nergens heul aen vint,
En stroit zoo vruchteloos zijn klaghten in den windt;
Dit eerloos rot zou zich niet langer durven reppen.
d' Aertspriesters zijn alleen de Goden, die u scheppen:
Dies ga ons t' zamen voor, en roep uw' Vader aen.

Cornelia.

Noemt ghy hem vader, om dat vaderlijck bestaen;
Dat vaderlijcke hart aen Rubria bewezen?
Zoo maecke ons Vesta strax vry vaderlooze weezen.
Hoe lang is 't, dat het oogh van zijn bedorve ziel
Op deze Roozemont, 't godtvruchtigh schepsel, viel?
Daer zy te koore quam, met neergeslagene oogen,
En kaecken, root van schaemt; de zinnen opgetogen
Tot moeder Cybele; haer Godtverloofde mont
Gepropt van lof; het hart van niemants min gewont,
Als van d' altaergodin, voor wie men haer zagh knielen,
Met zulck een nedrigheit, dat alle nonnezielen
Ontstaecken, door die vlam des yvers, en dat vier,
Uitstralende uit gebaer, gelaet, en hemelzwier
Van haer; die nu niet scheen op d' aerde te verkeeren,
Maer in een' gloet van geest en godtheit te verteeren.
De schaker vatte dit. Hy streeck ten tempel uit,
En zwoer die witte duif te plucken, als zijn buit.

Aertsofferwichelaer.

Ay, moeder, krab niet op de wonde van dit lyden.

Cornelia.

Zy quam, ten hove ontboôn, gerust den bergh opryden;
Niet droomende wat leet haer strax gemoeten zou.
Wat doet die schaker? Och, hy past op Vestaes trouw,

646 *Dat vaderlijcke hart aen Rubria bewezen:* een Vestaalsche maagd, door Nero geschonden.

647 *Zoo maecke ons Vesta strax vry vaderlooze weezen:* zoo kunnen wij zulk een vader wel missen.

Noch sneeuw van 't nonnekleet; op spansel, riem, noch
[banden;
Maer smackt haer op het bed, met godtvergete handen,
En rust niet, voor hy bluscht zijn vlam; en draeght noch roem
Op 't schricklijck gruwelstuck, het zengen van ons bloem.
Laet tuigen, van haer weer, zijn opgekrabde wangen;
Het hair des koperbaerts. Die booswicht gingk zijn gangen.
Minerve, Veste, en wat oit lust in kuischeit schiep,
Getuigen, hoeze om hulp den hemel t'zamenriep.
Ick rep van d' andre niet, die, ziende hem bewogen
Om 't schoon gezicht, van spijt, een' priem stack in
[haer oogen;
Getroost veel liever 't licht te derven van de zon,
Dan hangends hoofts te gaen voor een verkrachte non.
Och, och, zwijg stil. Och, zwijg. Wat noemt ghy hem
[een' vader,
Dien nonneschender, dien altaervloeck, dien verrader!

Aertsofferwichelaer.

Geweldenaer, dat kan niet ongestraft vergaen.

Cornelia.

Hem quam, in onze kerck, noch korts een tsidderinge aen.
d' Ontheilighde Godin scheen neder, uit den hoogen,
Te dalen, en ontstelt te waeren, voor zijn oogen,
Bezoedelt van die maeghde-en-tempelschendery:
Want waer hy gaet, of staet, het brein is nimmer vry
Van 't wroegend schellemstuck. Wat stoft hy op den stamme
Der Julien; door wien, daer Troje stont in vlamme,
Ons heilighdom van Veste, ons huisgoôn zijn geberght.
Waer heeft Anchises zoon de Goden oit geterght?
Vloot d' eerste van 't geslacht, toen 't oude Troje roockte;
Hy zy de lest, die 't vier in 't nieuwe Troje stoockte.
O tempelen der Goôn, vergaen in roock en stof,
Waer sliep de blixem, dat die 't godtloos hooft niet trof?

670 *Haer weer:* de tegenweer, dien zij bood.

674 *Ick rep van d' andre niet:* een andere Vestaalsche maagd, die om te voorkomen dat zij Nero behaagde, zichzelve de oogen uitstak.

677 *Voor:* als.

689 *Anchises zoon:* Æneas.

Aertsofferwichelaer.

Vergeet uw leet, mevrouw: laet ydle klaghten varen,
En kom in noodt te hulp ons haertsteên en altaren.
Verzelschap mijnen sleep, naer 't hof van Cæsar toe;
Op dat men zoo 't gevaer van erger brant verhoe;
Nadien de hemel schijnt ontsteken, en verbolgen.

Cornelia.

Ga voor. 'k Zal in karros u, met mijn Maeghden, volgen.

NERO. AGRIPPA.

Nero.

Wat of 't verbolgen weêr van dezen nacht beduit?

Agrippa.

De luchtgoôn borsten met hun gramschap t' effens uit.

Nero.

Op hooge heuvels felst, en d' allersteilste wercken.

Agrippa.

Jupijn schept lust doorgaens te dondren op zijn kercken.

Nero.

Bestormt de godtheit 't geen haer zelf wiert toegewijt?

Agrippa.

Het zwanger aertrijck gingk in arrebeit van spijt.

Nero.

Het steende, en quam in 't endt al tsidderende aen 't baeren.

Agrippa.

Uw kamerdeur sprong op: ghy zaeght yet gruwzaems
[waeren.

701 *t' Effens*. allen te gelijk.

Nero.

'k Heb den Samaritaen, in mijnen droom, gezien.

Agrippa.

Wat komt d' ontruste Geest, in Cæsars hof, bespiên?

Nero.

Den schouwburgh, daer hy plofte, afgrijsselijck vervloecken.

Agrippa.

Of zijn geknackt gebeente en dorre schenkels zoecken.

Nero.

Hy had het noch gelaên op 't Galileesch gebroet.

Agrippa.

Gebroet, 't welck hem, by nacht te Rome, waeren doet.

Nero.

De wraeckzucht laet dien Geest niet in den afgront slapen.

Agrippa.

Die bezight hem, als een van zijn getrouwste knapen.

Nero.

Hy vont nochtans geen trouw by 't vliegend draeckenspoock.

Agrippa.

Dat blies, als Ætna, fel, ten neus uit, vier en smoock.

Nero.

Het voerde hem om hoogh: wy zagen 't met ons allen.

Agrippa.

Het voerde hem zoo hoogh, om laegh te laten vallen.

708 *Den Samaritaen:* Simon den Toovenaar, die voorgenomen had, hem in den droom te verschijnen. Zie vs. 167.

710 *Plofte:* nederplofte, neerstortte.

Nero.

Zoo tuimelde Ikarus, te stout in 't stout bestaen.

Agrippa.

De Galileër won 't van den Samaritaen.

Nero.

Dat prevelen had kracht, noch meer dan toverrymen.

Agrippa.

Toen streden twee genans, en Symen won 't van Symen.

Nero.

Die doode Symen eischt den levenden van my.

Agrippa.

Dat 's d' oorzaeck, raem ick recht, van al dees spoockery.

Nero.

Vernoeght die aen geen straf van kercker, en van keten?

Agrippa.

't Is negen maenden leên, dat hy heeft vast gezeten.

Nero.

De boey en kercker zijn beletsels van veel quaet.

Agrippa.

'k Geloof niet of hy zaeit al zittende zijn zaet.

Nero.

De kercker wort bewaeckt van wakers, en soldaten.

Agrippa.

Zoo naeu niet, of ter sluick wort yemant ingelaten.

723 *Genans:* naamgenooten.
726 *Vernoeght:* neemt genoegen.

Nero.

De wakers tsidderen nochtans voor ons gebodt.

Agrippa.

Wat durven krijghsliên niet, uit gunst, of om genot?

Nero.

Of Sibyllisten noch te zamen durven scholen?

Agrippa.

Zy nestelen by nacht in kelders, kuilen, holen.

Nero.

Daer steeckt de middaghzon hun niet te heet op 't hooft.

Agrippa.

Zy groeien nochtans aen: 't verboôn wort liefst gelooft.

Nero.

De gansche werelt lacht om zulcke razernyen.

Agrippa.

Zy zelfs belachen elck, in 't bitterst van hun lyen.

Nero.

Dat jongste lachen quam daer na op schreien uit.

Agrippa.

Noch wert hun dolheit eer gesteven, dan gestuit.

Nero.

Heeft yemant lust aen 't kruis het lijf te laten doemen?

Agrippa.

Het kruis is 't eenigh heil, waer in zy durven roemen.

734 *Sibyllisten:* dezen naam geeft Nero hier aan de Christenen, omdat zij, evenals de Sibyllen, profeteerden.

Nero.

Vergeef hun vry dien roem in 't aengehaelde kruis.

Agrippa.

Mevrouw Cornelia komt hier naer 's Vorsten huis.

Nero.

Zy zoeckt gehoor. Ick zal haer op den troon verbeiden.

Agrippa.

Ick zie een' kuischen sleep van nonnen haer geleiden.

Nero.

Oock Priesters, Flamens, vee-en-vogelwichelaers.

Agrippa.

Het schijnt, zy hebben 't hooft vol onweers, vol gevaers.

Nero.

Zy kraeien onweêr, eer het onweêr is geboren.

Agrippa.

De Moeder stapt vooruit. Verwaerdigh haer te hooren.

CORNELIA. NERO.

Cornelia.

Der Goden Moeder neem den Vorst in haer gena.

Nero.

Die zelve wake om u, mevrouw Cornelia.

Cornelia.

De godtheit van Jupijn, en Juno met Minerve
Verletten Cæsar, dat hy lang de starren derve:

744 *'t Aengehaelde kruis:* het kruis, dat zij zichzelven op den hals gehaald hebben.

755 *Dat hy lang de starren derve:* dat hij lang het leven houde.

Dat Rome lang geniet zijn tegenwoordigheit;
Waer van de Raet en 't Volck niet zonder tranen scheit.

Nero.

Uit liefde en treck tot Raet, en Volck, en burgeryen,
Bemin ick hen, die ons den hemel zelf benyen,
Ten beste van 't gebiet. Sta op met dezen stoet,
En spreeck vry overendt. Wat pynight uw gemoedt?

Cornelia.

De slaperige Nacht, van mankop overladen,
Was ruim ten halven wege, en reedt met zachte raden,
Die nimmer kraecken, stil en knickebollend neêr;
Als wy het eeuwigh licht, met geurigh voetsel, weêr
Verquickten, naer den plicht, waer in wy noit ontbraecken.
't Vergulde koorgewelf, vol weêrglans, scheen te blaecken
Van d' onverzuimbre vlam; en niemant loock een oogh,
Maer zong, of las, of badt, en sloegh 't gezicht om hoogh.
Wat beurt 'er? Een gedruis komt kruipen door den drempel,
En spoockt, en dwarrelt vast, rontom den wackren tempel.
Een lucht, die, recht naer 't vier, haer' keer allengskens nam,
Verwaeit in 't eerst, doorklooft daer na die klare vlam,
En slorptze op 't lest; als had een geest dien gloet gezopen.
Wy Nonnen, op dat spook, aen 't schreeuwen, voort
[aen 't lopen.
De tempel galmde naer, op 't maeghdelijck gekerm.
O Moeder Vesta, neem uw dochters in uw scherm.
Valt hier, op sluimeren of slapen, 't minst vermoeden;
Aertspriester, straf ons vry met angelen en roeden.
O schendigh lasterstuck! och schreit vry overluit.
Mijn kinders, och, och, och, ons heiligh vier ging uit.

Nero.

Ick houde u buiten schult. Het spoockte in Vestaes kooren
Alleen niet, maer Jupijn liet zich daer boven hooren.
't Onbluschbaer vier lagh, meer dan eenmael, uitgedooft.

Cornelia.

De blixem trof Minerve en Jupiter op 't hooft,
In hun gewijdt gebouw; gingk dal en heuvel strijcken;

Verzengende al de stat, of meer dan veertien wijcken;
Verbrande 't worstelperck; ontsloot Augustus graf.
Het heerlijck zegebeelt viel onlangs elders af.
't Gelauwerierde hooft van Nero smolt tot klompen.
Natuur, na 'et zwangergaen, broght hoofdelooze rompen
En dubble hoofden voort. Een joffer baerde een slang.
't Getroffen aertrijk schudde, en dreunde, in 't bree, [in 't lang,
Van hier in Asien, en smeet de steên ter aerde.
De zon verborgh haer glans; 't welck duisternissen baerde,
En ons liet dolen, op het midden van den dagh.
Een offerreede stier, daer 't vier op 't outer lagh,
Versmeet het zout, en meel, met wreveligen horen;
Ontvloot des priesters bijl; en, loeiende van toren,
Wert, na veel hollens, veer van 't outer neergevelt:
Een yslijck voorspoock, dat geen lichte rampen spelt.
Het dier, met hooft aen been, huilt oproer, leert ons waken.
De zee, met storm op storm, afgrijsselijck aen 't braecken
Van zeegedroghten, joegh de visschers dootsch van strant.
De schouwburgh loeide, en 't hof. De hemel stont in brant,
En gloeide, meer dan eens, van langgestaerte starren,
Die met haer bloedigh hair den staet van 't Rijck verwarren.
Augustus wagen (als bewust van eenigh quaet)
Hiel in de renbaen stant, voor 't aenzicht van den Raet,
Die d' elephanten zagh verbaest staen, en verslegen.
Van Alba quam het bloet by beecken neergestegen.
De blixemstrael, gelijck een gulzige Harpy,
Beroofde 's Vorstendisch van zyne leckerny:
Al teeckens, die doorgaends van quaet tot erger neigen,
En, met een grimmigh oogh, den zuivren godtsdienst dreigen,
Met eenen Cæsars stoel; 't en zy men eens ontwaeck,
Met Flamens ga te rade, of volgh Godts wichelspraeck;
Die, uitgeleert op klanck en merck van 's hemels letter,
Het lichaem dezer stadt wil zuivren van dien etter,
Waer uit een stanck verrijst, die allen Goôn verdriet;
Wier gramschap bluschbaer is, indien men voor zich ziet.

797 *Een offerreede stier:* een stier, gereed ten offer.
802 *Met hooft aen been:* met den kop tusschen de beenen.
816 *Met eenen:* tegelijkertijd.

Nero.

Wat zuiveroffer zou dees vesten kunnen vagen?

Cornelia.

Dit Galileesche rot, grontoirzaeck aller plagen.
Men vang dat offer strax van zyne hoofden aen:
Hoewel 't gerecht van daegh behoorde stil te staen.

Nero.

De heilge Claudius, mijn vader, heeft de Joden
Met hunnen aenhangk, streng en hardt, de Stat verboden:
Wy, tegens 't Christensch schuim, de Vloecken opgeprest,
En stadts gestichten brant, met godtloos bloet, gelescht.
Door dat weerspannigh bloet, gemengt met kool en asschen,
Zijn alle vlecken rein en zuiver afgewasschen.
De Goden brouwen ons, om 't magere getal,
Een deerlijck overschot, geen wyder ongeval.

Cornelia.

Een ongedoofde kool, waer onder winden stoocken,
Gaet vreesselijcker aen, na'et smeulen, en na'et smoocken.
Geen zorgelijcker brant dan een verborgen gloet.
De minste vonck, wanneer men 't allerminst vermoedt,
Verdelght een groote stat. Geen euvel staet te vreezen
Zoo zeer, als 't geen men slof verwaerloost te genezen,
En dickwils komt om lit, ja om het gansche lijf
En leven van den mensch. Dees aenhangk treckt zoo stijf
Het snoer van zynen droom, in 't beckeneel begrepen;
Dat die in 't eerst het volck allengs met zich zal slepen,
Daer na Augustus zelf, en zoo den heelen staet.
Dees kancker kruipt al stil in 't hof, en in den Raet.
De keurebenden gaen niet vry van zulcke koortsen.

828 *De Vloecken opgeprest:* de wraakgodinnen opgeroepen.

828—831 Het is bekend, dat Nero, in een dolle vlaag, Rome op onderscheiden plaatsen liet in brand steken, zich met dat schouwspel vermaakte, en toen de schuld van dat gruwelstuk op de Christenen schoof, waarvan hij een aantal op gruwzame wijze om 't leven liet brengen.

832 *Magere:* schrale.

842 *Beckeneel:* schedel.

844 *Augustus:* keizer Nero.

Nero.

Men diende zich van hun by nacht in sté van toortsen,
En brande schoon 'er uit dien stoockebranders aert.
Ghy zijt, voor ydel spoock, en schijn en schim, vervaert.

Cornelia.

Zy dreigen 't bloeiend Rijck met Jootsche wichleryen
Van 't wonderlijck beloop der wereltheerschappyen,
Verbeelt door zeker beelt van vierderley metael;
De voeten slechtst van stof, gemengt uit leem, en stael;
En hoe een kleine steen, maer zonder hant gereten
Van eenen bergh, dat beelt te pletter heb gesmeten,
En groeide tot een bergh, ja tot een' wereltkloot.
Wat Rome hoopt of niet, hun hoop is ruim zoo groot.

Nero.

Een krancke troost, indienze ellendigh zijnde, yet hopen.

Cornelia.

Zy hebben al het Rijck, zoo wijdt het paelt, doorkropen,
En stat en lant alom in rep en roer gebraght;
Als haters van de Goôn, en 't menschelijck geslacht.
Zoo schelt hen Asien, de Nijl met al zijn Goden.
En al het onroomsch bloet. Zoo schelden hen de Joden,
En Griecken; en wat, van Jerusalem tot hier,
Ons kerckzeên viert, en volght; oock Moor en Arabier.
Dit zijnze, die ons Goôn en Cæsars diensten weigeren,
En halssterck naer de lucht, als nieuwe reuzen, steigeren.
De priester van Jupijn heeft, met gekransten stier,
Dees Galileers geviert. Diane trilde schier,
In 't hollende Ephesus, op haer' gewyden drempel.
Athenens grijze school noch Pallas wyze tempel
Zijn naulix van die smet gelaten ongeschent.

853 *Slechtst:* gemeenst.
865 *Ons kerckzeên:* onze kerkgebruiken.
867 *Halssterck:* halsstarrig.

Nero.

t' Athenen staen de school en kerck noch overendt.
Wie bouwt van 't slechte brein ons dus een wereltsch wonder?

Cornelia.

Hoe slecht men 't acht, hier duickt wat groots, wat
[heerschlust onder.
Geveinsde ootmoedigheit is dubble hovaerdy;
Die walght van 't laegh, en vlamt op maght, en heerschappy,
En rijckdom, onder schijn van alles te versmaden;
Terwijl al Krœsus schat haer schatzucht kan verzaden
Noch stoppen; zee noch lant die scepterzucht bepaelt.

Nero.

De zon van Rome is tot die laeghte niet gedaelt,
Dat eenigh licht zich, aen de lucht, durf openbaren,
Op 't godlijck spoor, waer langs August quam opgevaren.
Oock staet ons noodlot vast, en schiet een schot hier voor.

Cornelia.

De Nazarener zaeit bedeckt de weerelt door
't Verwaten zaet, den oegst, die t' effens op zal komen.
Een oude wyveklucht, verzieringen, en droomen
Geraecken in 't geloof. Het lichtgeloovigh volck
Acht Wichlaer noch Sibyl, Hetrus noch hemeltolck,
Noch drievoet noch gordijn, noch Delphis noch zijn kooren;
Maer loopt dien onbesuisde, als Godts orakel, hooren,
En ziet hem naer den mont; die knaeght Apolloos eer.
Zijn riem ontbint de koorts. Men zet de baren neêr,
En bedden in zijn schim, als gafze dooden 't leven.
Een visscher dreight quansuis ons Goden, datze beven.
Wy schopten doorgaends uit Ægypters, en Chaldeen,

887 *Verzieringen:* verdichtselen.
889 *Hetrus:* Hetrurië was wegens zijn waarzeggers beroemd, en het was uit die landstreek, dat de Romeinen de hunne ontboden.
894 *Schim:* schaduw.
895 *Quansuis:* alsof 't iets baten zou.
896 *Schopten .... uit:* verdreven.

Oock korts ons Stoïcyns: en lijt men dees Hebreen?
Beguichelaers van 't graeuw.

Nero.

Wat 's aen dit paer bedreven?

Cornelia.

Niet veel, wert dagelix hun' aenhangk niet gesteven,
Te water en te land, met brieven, of met boôn;
Gezwore lasteraers van Godtsdienst, en van Goôn.
Maeck ons d'aenleiders quyt, waer aen dees zwarmen hangen.
Ghy hebtze in uw gewout: maer waer toe dient dit vangen;
Indien men t' elckens spaer den vorst van 't horzelnest?
Verplet dit hooft: verstroy dees onderaertsche pest,
Gewoon, by al wat rot, en zielloos aes te groeien.
Wat snoot, wat schendigh is, wil hier wel t' zamenvloeien,
Daer 't licht in aenzien stijght, 't en zy het werd gebluscht.
Nu spreeck ick niet als met den naezaet van August,
Maer den Hooftpriester zelf, wien 't vierigh past te waken,
Als 't oogh der goddelijcke en menschelijcke zaken;
Op dat men 't hemelsch Recht toch niets ontreck ter sluick,
Door 't sloffen in 't aelout voorvaderlijck gebruick,
En aenwenst van yet nieuws, zoo driftigh en onzeker.
d' Oprechte Numa stelde u tot een yvrigh wreker,
En rechter, over al, wat zich te buiten gaet.
Ghy zijt de kopre zuil, op wien die godstdienst staet,
Waer by dees Stat, gesticht tot een vooghdes der volcken,
Achthondert jaren stont, en uitsteeckt door de wolcken,
Met haer' geblutsten helm, en vreesselijcke speer;
Voor wie de koningen op 't aenzicht vallen neêr;
Of treuren, hangends hoofts, getemt door nederlagen,
En slepen d' ysre boey, voor haren gouden wagen.
Zy bid u, zy beveelt u dezer beider straf.
Zy roept: och keert die schant van mijn altaren af,
En kercken. Draegh toch zorgh voor kerkzeên, en geboden
Van Numa. Laet niet toe, dat Rome, een stoel der Goden,

898 *Bedreven:* verbeurd.
903 *Gewout:* macht.
927 *Stoel:* zetel.

En aller heiligheit, onteert werde, en ontwijt,
Door dees wanschapenheên, gebroetsels van den Nijt;
Die loos, ontveinzende zijn aengebore nucken,
Dat goddelijck cieraet u van de kruin wil rucken,
En heerschen op dien troon, u wettigh toegeleit.
Stathouder van Jupijn, en van zijn Majesteit,
Ghy ziet, hoe onze en al der Priestren oogen leken:
Nadien de tong bezwijckt, laet aller tranen spreken.

Nero.

Nu Moeder, zijt getroost. 'k Heb uw verzoeck verhoort.
Agrip, men vaer terstont met dees gevangens voort.

REY VAN GEKERSTENDE SOLDATEN.

Zang.

Geen Gallen leidden lest de Stat in kolen,
O neen; maer ingeboren bloet
Zagh stil, en met een' koelen moedt,
Zijn torts zes etmael langk gaen ommedolen;
Dan in de dalen, dan gezwint om hoogh,
De bergen op, de starren licken,
Met gloende tongen; roock verdicken,
En smoock verdunnen, onder 's hemels boogh;
De vlam dan weder flackren, als herboren,
Door 't overslaen, van rack in rack.
Hier gaf een hof of kerck een' krack:
Daer borsten muuren: ginder storte een toren.
Het volck aen 't bergen, ginswaert op, dan hier,
Maer al vergeefs. Vulcaen voer spelen,
En teerde op stats twee derdedeelen.

936 *Verhoort:* gehoord.

938 enz. De zin is: Rome werd onlangs verbrand, niet door Galliërs, maar door een inboorling (Nero zelf).

939 *Ingeboren bloet:* Nero zelf.

940 *Zagh stil:* Nero aanschouwde den brand van een toren.

947 *Rack in rack: rak* is hier in den zin genomen van „wijk", welke beteekenis het nog heeft in 't woord *Damrak* voor: de wijk, aan den Dam gelegen.

Geleeck toen Rome niet een zee van vier?
O ydelheit der hoven,
Aen lucht, aen asch, aen roock, aen stof verstoven.

Tegenzang.

Hy, zoet op 't blaecken, past op klaght noch kryter,
Schept adem in dat vierprieel,
Een deerlijck kostelijck tooneel;
En stelt op 't kermen der gemeent zijn cyter.
Hy ziet den Tiber nu voor Xanthus aen,
Waer in de brant zijn weerga schildert.
Hy ziet het volck, verbaest, verwildert,
Op straten, daecken, 't onheil tegenstaen;
Of bleecke wanhoop in den viere springen;
Den kleinen neef, aen Panthus hant,
Vast rucken naer 't Sigeesche strant;
Gedrang van schimmen dootsch te poort uit dringen;
En sticht op 't bernen vast, in zynen zin,
Een nieuw palais, en schooner straten.
Zijn brein, alreede als uitgelaten
Met bouwen, brockt'er koningkrijcken in:
En, hooger in zijn wapen,
Acht alle dingk om een alleen geschapen.

Toezang.

Op smoockend puin, en kool, noch ongedooft,
Zit zijn Quirijner, van gedult berooft,
Met jammerlijck misbaer,
De handen in het hair,

956 *Hy, zoet op 't blaecken:* Nero, zich verlustigende in den brand.

959—967 Men verhaalt, dat Nero, gedurende den brand, bij 't geluid van den cyther een Ode zong, welke hij op den brand van Troje vervaardigd had.

960 *Xanthus:* hoofdrivier van het verbrande Troje.

965 *Den kleinen neef, aen Panthus hant:* Panthus was een Priester van Phoebus, die, bij de verwoesting van Troje, met zijn kleinzoon vluchtende, aan Æneas bericht gaf van den toestand der stad.

968 *Op 't bernen:* op de puinhoopen.

968—973 Men wil, dat eene der redenen van Nero om Rome voor tweederden te verbranden, deze was, dat hij zijn naam vereeuwigen wilde, door het schooner op te bouwen.

975 *Quirijner:* voor „Romein," van Quirinus, den bij- of toenaam van Romulus.

Bestroit met gruizige asch;
En schreit een' bittren plas,
Of knarssende op zijn' tant,
Vervloeckt den stokebrant;
Die, om de wraeck te sussen,
De glimmende asch durf blussen
Met Christensch bloet, dat eeuwigh klaeght,
Door duizent dooden heengejaeght,
Met ongemat gedult:
Maer yeder schuift de schult
Op een', die 't nu ontschuldighde getal,
Gehaet als godtloos overal,
Verdoet zijn' lust, niet hunliên, te geval.

HET DERDE BEDRYF.

PETRONEL.

Nu springt van vreugt mijn hart, ontboeit van duizent
[zorgen.
Ick heb, ter goeder uur, d' Apostels juist geborgen,
Toen hun die donckre wolck des doots hing over 't hooft.
O Engel, die hen leide, o leitsman, zijt gelooft.
Ick zagh al bevende van achter, hoe zy traden
Ter poorte uit, door de wacht. Hoe was mijn geest beladen!
Hoe hing aen yeder hair, van angst, een druppel zweet!
Al wat my voorquam green afgrijslijck, wreêr dan wreet.
'k Geloof dat Engelen des wakers oogh misleidden;
Of sluiers, dun van mist, om 't hooft der Helden spreidden.
Zy raeckten veiligh uit. Hun uytgangk viel my zuur,
Die, al beklemt om 't hart, liep kijcken op stats muur,
Zoo veer het oogh, op 't spoor van Appius, kon reicken.

988—990 Versta: die de als goddeloos overal gehate Christenen, ofschoon iedereen hen voor onschuldig aan den brand van Rome kende, laat ter dood brengen, niet ten gevalle der burgers, maar om zijn eigen wreeden lust te voldoen.

998 *Green:* grijnde, kreet.

1003 *'t Spoor van Appius:* de Appiaansche weg.

'k Vernam geen onraet meer, noch eenigh droevigh teicken,
Tot datze uit mijn gezicht, met druppelen bedouwt,
Verdwenen, daer de steen des mijlpaels schiltwacht houdt.
Hoe zwaerlick kon men hen tot deze vlught bewegen!
Wat dronck de dorstige aerde een' al te bittren regen
Van tranen, eer de drang der vromen hun gemoedt
Kon scheuren, van die schaer; by wie zy ziel en bloet,
En lijf en leven zich getroostten op te zetten;
Te vliegen, zonder schrick, in d' uitgespanne netten.
Hoe queet zich Aquila, Marcel, Lucijn, Priscil;
Hier Titus, Lukas; daer d' aenhoudende Plautil.
Wat zocht hun Cletus niet, wat Clemens in te scherpen.
Hoe pooghde Linus daer hen over stagh te werpen.
Nu springt mijn hart van vreugt. Wat moeite en zweet [het kost,
Zy zijn, ter rechte tijdt, uit dootsgevaer verlost,
Kan ick mijn blyschap wel verzwelgen, ofte heelen?
Wiens trouwe zal mijn mont zijn blyschap mededeelen?

PETER. PAUWELS. PETRONEL.

Peter.

Hier zijn wy wederom.

Pauwels.

Dat geldt zo recht naer 't hof.

Petronel.

O Jesus, wat komt hier? wie geeft my weder stof
Tot schricken? zijt ghy 't zelf? of is 't uw geest, mijn Vader?
O Vaders, zijt ghy 't zelfs?

Pauwels.

Verschrick niet: tre vry nader.

Petronel.

Wat reuckeloosheit voert u in den jongsten noodt?
Och, gaet niet voort: ghy gaet in een gewisse doot.

Pauwels.

Die zoecken wy.

Petronel.

Ick sterf. Ghy hoeft haer niet te zoeken,
Zy komt u t' huis van zelf, en loert uit alle hoecken
Der stede. Och, Vaders, och, wat jaeght u stewaert aen?
De krijghsliên zoecken u: want Cæsar had verstaen,
Hoe ghy, ter sluick, by nacht, met list waert uitgebroken,
De wakers lyden last, indien het wort geroken,
Wie uwe boeien heb door zyne trouw geslaeckt.
De Hel heeft heiligh en onheiligh opgemaeckt,
Om Neroos gramschap, die gedooft scheen, weer t' ont-
[steken;
En houdt het voor gewis uw vonnis leit gestreken.
Proces, Martiniaen zijn (zoo men zeit) alree,
Ontboden voor Agrip, op 't missen van u twee.
't En zy die beide van uw uitkomst reden geven,
En klaer bescheit; 't is omgekomen met hun leven.

Peter.

Zoo stellen wy ons best voor hunliên in, als borgh.

Petronel.

Och, Vaders, duickt terstont. Verlost mijn hart van zorgh.
Het uiterste gevaer leerde u mijn trouw beproeven;
En komt ghy my daer voor zoo hartelijck bedroeven?
Wee my! wat ga ick aen? och, mannen, vlught van hier.

Pauwels.

Rechtschape hopliên past te volgen de banier
En standert, dien zy trouw, in 't heiligh water zwoeren,
Te vechten, daer het hooft des heirs hen aen wil voeren.
Wy keeren in den strijt, door Christus eigen last.

1034 *Opgemaeckt:* doen opkomen, verschijnen.
1042 *Duickt:* verbergt u.
1043 *Beproeven:* ondervinden.
1045 *Wat ga ick aen:* wat overkomt mij.

Petronel.

Wat tael is dat? hier zijn verborgentheên aen vast.

Pauwels.

De Hertogh van Godts heir gemoete ons beide weder.

Petronel.

Mijn hart wort koudt. Ick zwijm: och, zet my hier wat neder.

Peter.

Nu dochter, zijt gerust. 't Is nu geen treurens tijdt.

Petronel.

Wie jaeght u wederom in 't bangste van den strijt?

Pauwels.

Wy zeggen, Christus stuurt zijn boden herwaert henen.
Wy hoorden Jesus stem. Hy is ons zelf verschenen.

Petronel.

Verhaelt dan waer, en hoe de Heilant u ontmoet.
Beschrijft my zijn gedaente, en geef mijn hoop wat voet.

Peter.

Zoo ras wy beide ontrent den eersten mijlpael quamen,
En voor noch achter ons yet zorghelijx vernamen;
Begon een zwarte wolck, een dicke donkre lucht,
Te daelen op den wegh; van waer een zware zucht,
Gelijck van een ter doot bedroefde, zich liet hooren.
Toen quam ons een gesteen tot driemael toe ter ooren.
Wy hielden, op 't gesteen en zuchten, t' zamen stant,
En vatten, wat beducht, malkanderen hant aen hant.
Terwijl de zinnen dus vast opgespannen waren,
Begon die bruine wolck allengskens op te klaren,

1051 *De Hertogh van Godts heir:* het hoofd van Gods legerscharen, Christus, volgens de oude Theologie, die Christus ook zag in hem die aan Jozua verscheen. Zie het boek van *Jozua.*

1057 *Ontmoet* zou „ontmoet is" moeten zijn.

(Gelijck de hemel in het kriecken van den dagh)
Tot datm'er in en door, en yet in roeren zagh,
't Geen naer yet menschlijx zweemde; en wy, die vie-
[righ baden,
Vernamen, na een poos, den Kruisvorst, overladen
Met zijn altaer, het kruis, dat van de schouder hing;
Een last, waer onder hy gekromt en buckend ging,
En hijghde al ademloos; terwijl de dorens pramen
't Gekroont en hangend hooft; de pijnelijcke stramen
Der doorgeslage borst vast leken, en het zweet
Vermengen met zijn bloet; dat in den zoom van 't kleet
Komt vloeien, langs den hals, door 't hair, door al de leden;
En sleept al zijpende de geesten naer beneden.
De mont stont op van pijn. De lippen zwollen dick,
En paers, en blaeuw. 't Gezicht gaf glinsterende een' blick
Van water, hier en daer noch drupplende op de wangen.
De winckbraeuw zackte op 't oogh, en scheen verslenst
[van 't hangen.
Men zagh gedult, gemengt met pijn en moedt, in hem.
In 't kort hy kroop, gelijck weleer Jerusalem,
En drie Marien, en wat noch zijn' kruisgangk deerde
Hem zagen, in dien schijn, toen hy zich ommekeerde,
En aen dien vrouwesleep, een dun, een teer getal,
d' Aenstaende straf voorzey, en stats gedreighden val.

Petronel.

O Jesus, gaet uw geest in die gestalte waeren?
d'Olijfbergh zagh u zoo niet op de wolcken varen.

Peter.

Noch zoo verkeerde hy, op Thabor, in een zon,
Waer tegens mijn gezicht en oogh niet opzien kon.

Pauwels.

Noch zoo verscheen hy my, die kerckers, klingen, koorden
Gereet had, om zijn volck te martelen, te moorden.

1072 *Vernamen:* namen waar, zien.
1087 *En wat noch zijn' kruisgangk deerde:* en al wie er verder deernis had met zijn kruisgang.

Peter.

Zoo scheen zijn staet verkeert, op een bedruckte wijs.
Mijn hairen staen te bergh, ick stockstijf, koudt als ijs.
'k Vermanme in 't einde, en vraegh: mijn heer, mijn Godt, waer henen?
Waer leit uw reis, mijn troost? hy antwoorde eerst met stenen,
Geborsten uit een hart, dat van benaeutheit sluit.
Ten leste borst zijn stem, doch flaeuw en heesch, dus uit:
Dat gaet naer Rome, om my noch eens te laten kruissen.
Strax hoorde ick, in de lucht, gesnor van vleuglen ruisschen;
En al 't gezicht verstoof, verdween, voor mijn gezicht,
Door Jesus aenzicht dus geheldert, en verlicht.
Dat moedight my ter doot. Men keert daer op te stouter
Naer stadt, daer Godt ons eischt ten offer, en ten outer.

Petronel.

Och, anders schickt de mensch, en anders schickt het Godt.

Peter.

d' Alziende spelde my dit kruis, dit martellot,
Al overlang, niet lang na dat, aen 't hout ontslapen,
En 't nare graf ontruckt, zijn koy, zijn kudde schapen,
Niet eens, maer driewerf, bleef bevolen mijnen staf;
Toen hy my liefde verghde, en ick hem antwoort gaf.
Mijn trouwste leerling, sprack de Meester, die noit ruste,
Ghy gorde u, in uw jeught, en gingt, waer 't u geluste;
Maer in uw' ouderdom zult ghy, dees handen langk
Uitstreckende, en gegort van andren, uwen gangk
Eens zetten derwaert, daer 't hun lust u heen te leien.
Nu wort dit rijp. Die kelck was my van toen bescheien.
't Wil tijdt zijn, dat ick eens verhuize uit 's lichaems tent.
Godt roept my tot dit kruis. Mijn baen is afgerent.

1103 Volgens de overlevering zou inderdaad deze verschijning Petrus, die reeds zijn kerker ontsnapt was, hebben doen terugkeeren.

1109 Dr. J. van Vloten leest hier: *Och, anders wickt de mensch.*

1116—1119 Zie *Joh.* XXI: 18, 19.

Pauwels.

En ick voorzagh al lang mijn offerhand genaken.
Mijn loopstrijt zal terstont het vrolijck einde raecken.
My dunckt, 'k verander al in goddelijck gestalt.

Petronel.

En ick gevoel, helaes! hoe bitter 't scheiden valt.

Peter.

Nu dochter, staeck dien rouw, en vollegh ons niet verder.
Gehoorzaem Linus nu, verwillight tot een' herder,
Nadien hem Clemens 't lot van mijnen zetel gunt.
Verquickt u onderling, ten beste dat ghy kunt.
d' Alziende waeckt met troost voor zijne schare, in 't midden
Van allerley verdriet. Wy zullen voor haer bidden.
't Is noodigh dat wy gaen, daer Godt ons henen zent.

Petronel.

Ick hoop u evenwel te spreken, voor het endt,
En scheide, maer met smert. Och, Vaders, ghy gaet sterven.
Och, och, wat valt het zwaer uw aengezicht te derven!
Doch niettemin, nadien 't mijn Koningk zelf gebiet;
Volbrengt zijn noodtgebodt. Gaet heene, ick houde u niet.
Ick hindert niet. Gaet heen, 't gedy tot Jesus eere.
't Zy verre dat men u in 't heiligh opzet keere.
De wettige eigenaer van lijf en ziel alleen
Is Godt; die eischtze beide. O Vaders, gaet dan heen,
Als offerlammers, naer die slaghtbanck, u beschoren.
Wy zijn tot zulck een kroon niet altemael geboren.

1128 *Verwillight tot een' herder:* u tot een herder of leidsman, door bewilliging des rechthebbenden, toegeschikt.

1120 *Clemens.* De hier bedoelde was een Romein en de medehelper van Paulus in de verkondiging van 't Evangelie, ook, volgens Origenes, een leerling van Petrus, met wien hij tot de oprichting der Roomsche Gemeente zou gearbeid hebben. Vandaar hetgeen Petrus hier zegt, en waarbij hij te kennen geeft, dat Clemens van een hem toekomend recht ten gevalle van Linus afstand doet. Hij werd, na Linus en Anacletus, Bisschop van Rome.

AGRIPPA. PROCES. MARTINIAEN.

Agrippa.

Men vont geen breuck, aen muur noch poort, noch eenigh slot
Des kerckers. O wat hoon! dit schijnt in ernst gespot
Met Cæsar, dat men durf zijn halsgevangens slaken,
In spijt van 't wachthuis zelf, daer zoo veel oogen waken.
Ick heb Proces gedaeght, en oock Martiniaen,
De hoofden van de wacht. Hoe euvel wil 't vergaen,
Indienze beide niet van 't onheil reden geven?
Ick zweer gansch Rome wil van zulck een straffe beven;
Wanneer ick 't al, wat hier om heind was of ontrent.
Ten nutten spiegel stel: gelijck men is gewent
Te straffen, al de geen, die zoo meineedigh handelen,
En, eerloos in den aert, voor trouwe dienaers wandelen.
Daer komenze. 'k Zal eerst, uitvarende al gestoort,
En gaslaende elx gebaer, hen vatten woort voor woort;
Of ickze listigh kon verbluffen, of verstricken.
Meineedigen, durft ghy, en zonder eens te schricken,
Verschijnen voor Agrip, dien ghy te leure stelt?
Wanneer ghy, omgezet, en omgekocht met gelt,
Of errefvyanden des Roomschen keizers gunstigh,
By nacht gevangens slaeckt, zoo meesterlijck en kunstigh:
Terwijl de meester slaept, op uw gezwore trouw,
Veel vaster dan op muur, of slotwerck, of gebouw.
Dat stuck zou menschen min dan logge honden passen;
Die wecken, in gevaer, den meester noch met bassen,
En jancken; daer ghy zwijght, als in den wijn versmoort.
Ick zweer.

Proces.

Noch heeft mijn heer onze onschult niet gehoort.

Agrippa.

Wat onschult grijpt hier plaets?

1153 *Om heind:* dicht, nabij.
1156 *Wandelen:* doorgaan.
1160 Hier spreekt Agrippa tot de beambten.
1170 *Onschult:* ontschuldiging.

Martiniaen.

Ten minste hoor ons spreken.

Agrippa.

Wat spreken? zeght my flux, wie heeft dit stuck besteken?

PETER. PAUWELS, AGRIPPA.

Peter.

Mijnheer, ick ben die man, om wien ghy u zoo steurt.

Pauwels.

Men schuif de schult op my, indien hier is verbeurt.

Agrippa.

Zeght op, hoe hebt ghy 't lijf des kerkers klaeuw ontwrongen.

Peter.

Ick vondt den kercker op, en ben zoo uitgesprongen.

Agrippa.

Wie bootst de sleutels na van 't naeuw ontsluitbre slot?

Peter.

Wat sluitbaer is, ontsluit d' almogentheit van Godt.

Agrippa.

Zijt ghy ons Goden dan en 't heiligh Recht ontwossen?

Pauwels.

't Valt mijn' Verlosser licht zijn dienaers te verlossen.

Peter.

't Is om de streeck van zes en twintigh jaer geleên,
Dat Cesar Claudius den scepter van Judeen

1176 *Op:* open.
1179 *Ontwossen:* ontwassen.

En heel Samarien Herodes gaf te dragen;
Die, om den blinden haet der Joden te behagen,
Het hooft van Godts gezant dorst rollen in het stof;
En my, een' slechten roof, den toren van zijn hof,
En acht paer wakers, gaeuw als afgerechte valcken,
Vertroude, op dat men hem zou mompen noch verschalcken.
Jerusalem hiel feest. Mijn kudde vaste, en badt
Den Heilant aen, om hulp, toen ick gevangen zat.
De nacht gaet voor den dagh, die my ten toon wil stellen.
Veel vege teeckens niet dan dootse rampen spellen.
Twee ketens binden 't lijf wel vast; de geest blijft vry.
De wacht bewaert de poort; een krijghsman elcke zy:
Wanneer het duistre hol des kerckers wort beschenen
Van 't licht des Engels, die my weckt, en roept: ga henen.
Schiet aen, omgort uw kleet: treck ras de schoenen aen.
Ick strijck de kluisters af, en stel my om te gaen,
Als in een' zoeten droom, door d' eerste en tweede wachter.
Mijn leitstar stapt vooruit; ick volgh haer' glans van achter,
En koom aen d' ysre poort, die opspringht voor mijn oogh.
Ick kies de stat. De Geest verdwijnt, en vlieght zoo hoogh,
Als d' offerhande stijght van myne danckre lippen.

Pauwels.

Ick raeckte in hechtenis, in 't Macedoonsche Phlippen,
Om een waerzeggeres, by den gebedestroom,
Door Jesus grooten naem, verlost van 's afgodts toom;
Waer by haer heeren lang geen magre winst genoten.
Ick zat 'er in den stock met Silas 's nachts gesloten.
Het bloet droop langs het streng gegeesselt lichaem af.
De lippen roerden vast, en zongen; 't zingen gaf
Een' goddelijcken galm, die boven uit den toren,
Recht opsteegh door de lucht, door zoo veel hemelkooren,
In 't juichend Paradijs; daer ick met lijf en geest,
Of, buiten 't lijf, met geest of zinnen ben geweest.
Terstont begon de gront, op d' aendacht der twee bidderen,

1185 *Godts gezant:* Jacobus. Verg. vs. 1319. Zie *Handel.* XII:1.

1188 *Mompen.* bedriegen.

1191 Versta: 't Was de nacht voor den dag, waarop ik tentoongesteld zou worden.

1195 *Wanneer:* toen.

Gelijck van schrick geraeckt, te daveren, te tsidderen:
Toen volghde 't rammelen van koper, yzer, stael.
De deuren knarsten eerst op tanden van metael,
En sprongen echter op: cipier en wakers wacker.
De stockbewaerder, bang voor my, voor mynen macker,
Stack op; en, wanende dat al de kercker vloodt,
Greep 't uitgeruckte zwaert, en dreighde zich de doot.
Ick riep: verschoon uw ziel: wy zitten hier te zamen.
Hy vloogh met licht 'er in, en wiesch ons roode stramen,
En viel ons bey te voet, met zijn herboren huis;
Het welck, vol blyschap, roemde in Christus doot, en kruis.

Agrippa.

Ghy trouweloozen, zoeckt uw' moetwil te verbloemen,
Maer zult vergeefs op kruis en doode Goden roemen.
Trauwanten, boeit Proces, en boeit Martiniaen,
Op dat men boezem zulck een lasterlijck bestaen.
Verleert dit vlughtigh paer zijn vlught met scherpe roeden,
En leit het dan voor ons, men koelt die koorts met bloeden.

REY VAN GEKERSTENDE SOLDATEN.

Zang.

Hoe menigh Christen zagen wy
Aen 't kruis al levend hangen,
En d' oogen met verlangen
Naer Christus slaen, getroost en bly?
Hoe menigh in een hartevel
Of borstelen gesteken,
En by een wildt geleken,
Verstrecken voor een guichelspel
Der wreetheit, zoet op Christenjaght,
Met losgelate honden;
Te godtloos aengeschonden
Op Godts geduldighste geslacht?

1219 *Echter:* daarna.
1221 *Stack op;* vluchtte.
1230 *Boezem:* doorzoeke, naspore.
1241 *Zoet:* verlekkerd.

Hoe menigh wert in 't diereperck
Den luypert voorgeworpen,
Verhit om bloet te slorpen?
Aldus voltrock de dagh zijn werck.

Tegenzang.

Maer 's avonts gaet het vieren aen
Met menschen, die, op staken
Gespit, als fackels blaken,
En in geteerde rocken braên,
Of flackeren in wassekléen.
Hoe gloeien 's Vorsten hoven
Van vier, gelijck een oven!
Was 't Heidensch hart toen stael of steen,
Dat het niet smolt in zulck een' gloet?
Ons docht, wy zagen Engelen
Zich in die vlamme mengelen.
Wat schael vol geuren rieckt zoo zoet
Voor Jesus, als die bittre smoock
Van zijne liefste panden:
O zalige offerhanden!
O Godtbehaegheliįcke roock!

Toezang.

Nu geven willigh zich ten roof
De standertdragers van 't beproeft geloof;
Niet als ons Decien, om eigen roem,
Van korten duur, gelijck een bloem;
Maer om Godts eer. Wat klinckt 'er beter?
En niet te min de Faem
Met haer bazuin zal zwellen op hun' naem,
En eeuwigh zwanger gaen van Pauwels, en van Peter.

1267 *Decien:* Publius Decius Mus, zoon en kleinzoon, die zich uit vaderlandsliefde vrijwillig opofferden.

HET VIERDE BEDRYF.

PLAUTIL. PETRONEL.

Plautil.

Och, dochter, och, ick hoor het snerpen van de roên.

Petronel.

Zoo most de hemelsche om den aertschen Adam bloên,
Eer hy in 't rechthuis van den rechter was verwezen.
Zijn stramen hebben ons, ter goeder uur, genezen.
Och, spaert d' onnozelen. O hartepijn, o smert!

Plautil.

Och, al 't onmenschlijck slaen. Dat grizelt door mijn hart.
Och, geessels, stramen, och, och, kostelijcke wonden.

Petronel.

Och, pylers, die nu houdt geknevelt, en gebonden
De hooftpylaren zelfs van 't rijzend hooftgebouw,
Gemetst met bloedigh kalck; die proef doet van zijn trouw
Veel beter dan tiras: tyrannige pylaren,
Het kan gebeuren, dat ghy, over duizent jaren,
Noch tuigen streckt van 't leet, 't welck 's hemels [eerste boôn
Nu uitstaen onvertsaeght; daer hun de martelkroon
Alree zoo troostelijck van verre straelt in d' oogen;
Een kroon, die, tegens goudt en diamant gewogen,
Den prijs behoudt. Wel hem, die zulck een kroon verkiest,
Daer Cæsars lauwerkrans zijn' luister by verliest.

Plautil.

Het geesselen houdt op: men zal met hun voort doorgaen.

Petronel.

Kom, laet ons, naer de poort van Ostie, vast voorgaen.

1282 *Gemetst:* gemetseld. — *Proef doet:* bewijs geeft.

AGRIPPA. PETER. PAUWELS.

Agrippa.

Nadien dit paer om strijt 's Gekruistens aenhangk stijft;
Al 't Rijck in oproer houdt; zijn razernyen drijft;
Verbastert Stats gewoonte, en Numaes oude zeden;
Veroirzaeckt Simons val, door schendige gebeden;
Ons Joffers tot vervloeckte en blinde Hymens raet:
En sleept in 't vloeckverbont den amptheer, en soldaet,
En wat het listigh kan betovren, en belezen;
Zoo wort het bey ter doot, in 's Vorsten naem, verwezen.
De Bethsaïder sterve, als slaef, aen 't kruis gehecht.
Den Tharser gun men 't zwaert, uit kracht van 't bur-
[gerrecht.

Peter.

Hoe lieflijck klinckt die stem! van waer komt my die zegen?
De neergedaelde is, langs die ladder, opgestegen,
Door alle heemlen heen, ten hemel. O mijn Godt!
Van waer komt my dit goet, dit onverdiende lot?
O sleutel van het Kruis, ontsluit my 's hemels deuren.
Wien van ons twaleftal moght zulck een eer gebeuren.
Ick kus die schoone doot. Hoe maecktze my gelijck
Den koningk, die dat langs zich zette in 't hooghste Rijck.

Pauwels.

Zoo wort, ter goeder uur, de moede ziel ontbonden
Van 's lichaems lastigh pack, en vaert, door lieve wonden,
Haer' oirsprongk te gemoet, gelijck een hemelvlam.
De heilighste, die oit van vrouw ter weerelt quam,

1296 *Simons val:* de val van den Toovenaar — zie hierboven — zou te wijten zijn geweest aan de gebeden der beide Apostelen.

1297 *Blinde Hymens:* huwelijken, welke geen huwelijken zijn.

Agrippa ziet hier vermoedelijk op de zoogenaamde geestelijke huwelijken, waardoor maagden bruiden des Heeren wierden, en welke in zijne oogen dwaas en te veroordeelen waren. Volgens de traditie zou Nero ook daarom op de beide Apostelen gebeten zijn geweest, omdat zij verschillende schoone maagden, welke hij ter voldoening van zijn lust begeerde, hadden bekeerd en tot een kuischen wandel overgehaald.

1310 *Dat langs:* langs dien weg.

1314, volgg. *Johannes de Dooper.* Zie *Matth.* XI : 11.

En d' allergrootste ziel, en zuiverste in Godts oogen,
Voer zoo ter halsaêr uit, naer d' onbezwalckte bogen;
Terwijl de romp vast bloede, in zijn gevangkenis,
En 't lachend hooft de wraeck verzade, op 's konings disch.
Zoo tradt sint Jakob voor. Hy moedight my, in 't knielen.
Soldaten, helpt my strax by 't zaligh tal der zielen,
En ruckt de sabel vry kloeckmoedigh uit de schee.

Peter.

'k Verzoeck slechts op August een vriendelijcke bé,
En wenschte, met meer smaet, en smert en pijn, te sterven.

Agrippa.

Laet hooren, leit het zoo, dat kunt ghy licht verwerven.

Peter.

'k Heb mijn' gekruisten Vorst verlochent, in zijn noot,
My zelf onwaert gemaeckt aen d' eere zijner doot,
Het triomfeerend Kruis; en wensch die schult te boeten.
Men hang my dan om hoogh ten hemel, by de voeten;
En met dit schuldigh hooft, dien Godtvergeten mont,
Die driewerf Godt verzwoer, beneden, naer den gront;
Als een die wel verdien ten afgront neêr te daelen.
Versteken van den glans der zaligende stralen.
Dit 's 't eenigh dat ick bid: vergun my die gena.

Agrippa.

Zy wort u toegestaen. Nu voort, en rept u dra.
Dit Krijgsvolck wacht, om u naer 't hoogh gerecht te [leiden.
Trauwanten, leit hen wech. Men quist slechts tijdt met [beiden.

1316 *Voer zoo ter halsaêr uit:* hiermede wordt bedoeld dat de ziel door het klieven van de halsader, door het onthalzen het lichaem verliet.

1322 *August:* keizer Nero.

1328 *By:* met. — Volgens de traditie zou Petrus werkelijk, op zijn verzoek, met het hoofd omlaag gekruist zijn.

1336 *Beiden:* wachten.

REY VAN GEKERSTENDE SOLDATEN.

Zang.

Och, of 't geoorlooft waer,
Op 't Apostolisch spoor, te blussen
Zijn' yver, met godtvruchtigh kussen
Der voetstappen van 't lijdzaem paer;
En elcken voetstap, met
Bedruckte tranen, te besprengen;
Ja, tranen met hun bloet te mengen,
En uit te storten ons gebet;
Daer dat doorluchtigh root
Zal vloeien, uit zoo heilige aderen.
O Stat, heeft een wolvin uw Vaderen
Gelickt, gezooght; waerom verstoot
Ghy, grimmiger van aert,
Dees Vaders? och! waer sleept ghy henen
De Meesters, die, met eedler steenen,
Uw muuren trecken hemelwaert?
Van waer uw Godtsdienst, door de wolcken,
Wort toegeblazen allen volcken.

Tegenzang.

Het Heidensch Rome most
Van outs, door bloet, zijn grootheit baren,
En oorloogh blazen zoo veel jaren:
Dat heeft van Remus af begost;
Van dat de broeder sloegh
Ter neder zijnen vollen broeder:
Gelijck nu lest de zoon zijn moeder,
Die hem, haer hoop, ter weerelt droegh,
En zette in top van 't Rijck.
Zou, die zijn moeder zoo durf loonen,
Dan onze Vaders noch verschoonen;
Zoo was hy niet zich zelf gelijck.
Maer 't Christensch Rome moet

1347 *Uw Vaderen:* Romulus en Remus.
1350 *Vaders:* Peter en Pauwels.
1361 *De zoon:* namel. Nero.

Door martelbloet zijn grootheit baren,
En worstelen door veel gevaren.
Ons Vaders stichten nu in bloet
Een nieuwe stat, die, door hun lyden,
Meer wint, dan d' oude, door haer strijden.

Toezang.

Dat's meer dan op zijn Persiaens gestreên,
En deizende de kans
En onverwelckbren krans
Geruckt van 't hooft der trotste mogentheên.
Nu neemt uw' toevlught niet,
In 't uiterste verdriet.
Naer Capitool, of Jovis vogelen,
En goude standertgoôn:
Zoeckt heul aen Jesus troon,
In schaduw van d'Apostlen, en hun vlogelen.

HET VYFDE BEDRYF.

AGRIPPA. NERO.

Agrippa.

De Vorst, die onlangs speelde Orestes, droef en dol,
En vlughtigh voor de wraeck, speelt nu zijn eige rol;
Maer in der daet, en niet in schijn, van schrick gedreven,
Druckt uit, hoe veel de schijn en 't veinzen scheelt
[van 't leven.
De vlam, in 't rotte bloet ontsprongen, knaeght het vleesch,
Hy hijght naer zijnen aêm. De spraeck luit schor, en heesch,
De tong slaet yzerklanck, en slibbert onder 't spreken.
Al 't aengezicht, gelijck met dootverf overstreken,
Ziet bleeck, en blaeuw, als loot, en hier en daer gevlackt.
Nu steeckt hy 't hooft om hoogh. Nu hangt het hooft,
[en zackt

1383 Nero was ook tooneelspeler.

Zwaermoedigh naer beneên, tot dat hy raeckt aen 't [schricken,
Om 't kraecken van een deur ; en opschiet, en twee blicken,
Zoo root als vier en bloet, aen alle zyden slaet,
En opspalckt; en al 't hair recht op te berge staet,
Om zijn verbeeldingen. Dan tsidderen de leden,
Het koude zweet breeckt uit, en, van zijn schim bereden,
Verdaeght al 't hofgezin te hoop, met ope keel.
Hoe schichtigh is dit hof gedraeit, als een tooneel!
Hoe 's Vorsten staet verkeert! wat wil die plaegh beduien?
Daer komt hy weder aen, en heeft het hooft vol buien.
De wakers wijcken hem: een yeder maeckt zich t' zoeck.
Best zie ick 't veiligh aen, en sla hier om een' hoeck.

Nero.

Och, berght Orestes. Och, waer henen?
Waer berght hy 't lijf, in doots gevaer?
Wie steeckt die moorttrompetten daer?
Trompetter, blaest ghy uit Mycenen?
Of klinckt dit van Misenen af?
Wat Vloecken komen my verrassen?
Verrijst de Wraeck uit moeders assen,
En uit het moederlijcke graf?
Och, troost Orestes, in zijn lyen.
Nu weet hy nergens geen verblijf.
Och, berght den bangen balling 't lijf.
Waer vliet hy voor dees Razernyen?
'k Zie, op den gront van Plutoos poel,
De geesten, die ons 't licht benyen;
Gepynight om hun schelmeryen,
Rontom dien zwart beroockten stoel.
't Is nacht, ick hoor de vlammen kraecken.
't Aeloude Troje staet in brant,
Aen dezen, aen den andren kant;

400 *Schichtigh:* schielijk.

408, 1409 *Mycenen, Misenen:* het eene een hoofdstad van Agamemnons rijk, waar Orestes zijn moeder Clytemnestra had omgebracht, het andere een voorgebergte bij Napels, waar Nero zijn moeder Agrippina had doen vermoorden.

Of brant hier Rome, en al zijn daecken?
Heb ick of Sinon brant gesticht?
Wat woelen hier al dootse zielen,
Die om mijn lijf, als byen, krielen.
Houdt op, ghy steeckt naer mijn gezicht.
Zeght op, wat zijt ghy voor gezellen?
Beschuldight ghy den rechten man?
Men maeck 'er weêr een nachttorts van,
Of steeck hen strax in dierevellen.
Neen, Vesta leit my hier aen boort,
Om hare dochters, versch geschonnen.
Ick was verslingert op uw Nonnen,
O moeder, zijt ghy noch gestoort?
Wat raet? ick hoor haer leeuwen brullen.
Ick vrees dat scherpgewet gebit;
Die keelen, brandende en verhit.
Ay ziet, hoe zy hun staerten krullen.
Daer roept mijn moey, daer Claudius,
Mijn vader zelf: daer schreeuwt mijn moeder,
En gemalin. Daer komt mijn broeder,
d' Onschuldige Britannicus.
Heb ick u helsch vergif geschoncken?
Daer kust het dootshooft van Paulijn
Mijn' meester, in bedruckten schijn.
Of is hy 't niet? of ben ick droncken?
Het regent lijcken, uit de lucht.
Een veltgeschrey klinckt van Britanje.
Daer worpt zich Galba op, in Spanje.
Daer ziet men, hoe d' Armener vlught,
Met alle mijn keurbendelingen,
Voor den verbolgen Persiaen.
Orestes, tast u zelven aen:
De burgers komen u bespringen.
Dat 's Thrasea. Ick zie den Raet,
De ridders, 't volck, en vrye, en slaven.

1425 *Sinon.* Zie VERG. *Aen.* II, verg. vs. 329: *Victoryne Sinon incendia miscet.* Sinon, zoon van Sisiphus, volgeling van Ulysses naar Troje, die het houten paard ter stad invoerde, enz.

1447 *Mijn' meester:* Seneca.

1451 *Galba:* Nero's tegenkeizer en opvolger.

Ick hoor de kleppers herwaert draven,
Met al wat moederslagers haet.
Zy komen my uit Argos jagen.
Zijn 't Galileeschen? ja gewis:
Of zeit men dat dit Castor is,
En Pollux, van den wint gedragen?
Ghy Goden, die gelauweriert,
In witte zyde, om laegh komt zacken,
En, hant aen hant, met pallemtacken
Aldus gesceptert, nederzwiert;
Wien zoeckt ghy in dees aertsche hoecken?

Agrippa.

Nu, dunckt my, is het sprekens tijdt;
Nadien zijn droom geen steurnis lijdt,
Zal ick hem best aldus verkloecken.
Die twee gebroeders zoecken u.
Ghy moet op zee, naer 't Noorden, dwalen,
En 't kerckbeelt van Diane halen.
Wat beeft ghy voor uw ooms, zoo schuw?
Ghy moet dat beelt aen Vesta brengen.
Zoo luit uw zuiverofferles.
Ick ben uw leitsman Pylades.
Geef my de hant.

Nero.

Ick zal 't gehengen.

LINUS. PETRONEL.

Linus.

Godtvruchte Dochter, wel wat tijding brengt ghy nu?

1460 *Moederslagers:* moedermoordenaars.
1462 *Galileeschen:* Christenen.
1463, 1464 *Castor en Pollux:* zie de *Opdracht,* vs 47, 48.
1473—1479 Agrippa, ziende, dat Nero zich verbeeldt, Orestes te zijn, die door de Razernijen vervolgd wordt, treedt in zijn geest en doet zich als zijn halsvriend Pylades voor, die hem komt aanmanen, naar Tauris te gaan om het beeld van Diana te halen, gelijk men weet, dat door Orestes verricht is.

Petronel.

Och, Vader Linus, och, Godt hoede en zegene u.
Nu wey met 's voorzaets staf dees nagebleve schapen,
Gelijck zijn' nazaet past; d' Aertsherder is ontslapen:
Het lichaem rust aen 't hout, de ziel in Jesus schoot.

Linus.

Zy leeft by Godt. Hy storf een kostelijcke doot.
Zaeght ghy hem, onder 't juck van 't kruis, zijn schou-
[ders buigen?

Petronel.

Geduldighlijck: ick kan hier levend van getuigen,
Als een, die onder 't kruis in 't alleruiterst stont.

Linus.

Wy haecken om 't verslagh te scheppen uit uw' mont.

Petronel.

De krijghsliên brengen hem, door 't volck, met Pau-
[wels, buiten
De poort van Ostie, gebonden, en besluiten
't Verwezen paer van een te scheiden, op het lest;
En een' in 't Jootsche, en een' in 't Christensche gewest,
Tot aenwas van meer smaets, te helpen om het leven.
Toen zagh men mont aen mont, en borst aen boezem, kleven:
Toen klapte kus op kus; als 't op een scheiden ging,
Daer elck aen 's anders hart, gelijck geketent, hing.
De blyde Pauwels sprack tot Peter: u zy vrede,
O grontsteen van de Kerck, o wachter in Godts stede,
O mont der herdren van 't verstroide Christendom:
En Peter tegens hem blygeestigh wederom:
O licht der Heidenen, o leitstar aller vromen,
Nu ga in vre, daer Godts verstroiden 't zamenkomen.
Een oogenblick gedult; wy zien malkandren weêr.
Zoo worstelt men in 't stof, om onverwelckende eer.
Hier op trat Pauwels voort recht uit, getroost, en blyde;
En Peter welgemoedt te rugh, naer d' overzijde

1484 *d' Aertsherder:* Petrus.

Des Tibers, en den bergh van Janus; daer de Joôn
Hem grimden te gemoet, en nepen met dien hoon,
Waer meê hun ouders eer zijn levend voorbeelt nepen,
't Welck, afgemat van pijn, zy 't moorthout zagen slepen.
Hier wert d' Apostel, als naer een tooneel, gebraght;
Op dat d' erfvyantschap van 't menschelijck geslacht
(Zoo taistren Heidens toch besneên, en kruisgetuigen)
d' Een, uit des anders bloet en gal, moght honigh zuigen.
De stramme Vader klom den heuvel op, om hoogh;
Gelijck een Avontstar, wanneerze, naer den boogh
Des hemels, uit der zee, haer zoonen aen komt leiden;
Terwijl de kimmen licht en schemeringen scheiden.
Hy schoot hier, op den top des berghs, zijn kleedren uit.
Noch twiste de soldaet, om zulck een' slechten buit.
Men knoopte om 't middellijf een decksel, grof van draden.
Toen viel hy, om zijn' wensch ten volle te verzaden,
Met hart en mont op 't kruis, en gaf het kus op kus,
En vatte 't in den arm, en sprack verheught aldus:

Linus.

Wat sprack 't Orakel, op den drempel van zijn lyden?

Petronel.

Zijt wellekom, mijn kruis, belooft, van lange tyden,
Door d' onbesmette tong, aen my; die wel beken,
Dat ick meer straf, en niet dees glori waerdigh ben,
Van mijn' verzworen heer, in 't sterven, te gelijcken,
Noch, met het hooft om laegh, den hemel aen te kijcken.
Zijt wellekom, mijn kruis. Aenvaert dit snoode pack
Van 't sterfelijcke lijf; waer in veel jaren stack
Een ziel, die haere schult niet met haer bloet kan boeten:
Ontfang het niet te min, met doorgeslage voeten;
En streck een zoenaltaer, van waer ick Godt behaegh,
Door Jesus oogen, die my straften hier om laegh.
Zoo welkomt hy zijn doot, en, keerende ten leste,
Zich om, geeft zynen rugh het lange hout ten beste,
En yeder arm een endt van 't dwarshout. De soldaet
Klinckt d' ysre spijckers door de handen heen, en slaet
De voeten plat op een. Dat kloppen, kraecken, knarssen
Door zenuwen en been, gingk t' elckens door mijn harssen,

Ja, door mijn schrillend hart, en moorde het gemoedt:
Terwijl het dorstigh gras vast slorpte 't roockend bloet,
Dat uit de wonden scheen het zant te willen laven.
Zoo ras de schup het loch in d' aerde had gegraven,
Teegh 't krijghsvolck met gewelt aen 't rechten van
[den stam,
Doch avrechts, als zijn pack: dit hing alree: dat quam
Op aêr en zenuw aen, en opende drie sluizen
Van vleesch, waer uit meer bloets, al schuimende,
[quam bruizen.
De Kruishelt zagh van bloet besprengkelt en bespat:
Noch kreet hy niet van pijn, maer steende slechs, en badt.
Men zagh in 't aenschijn (och, een stichtelijck aenschouwen)
Yet pijnelijx, omstraelt van blyschap, en betrouwen.
De stam kreegh steun. De Heldt goot, met een heesch geluit,
En hijgende van dorst, dit jongste orakel uit:

Linus.

Ick luister naer den mont van Christus Stedehouder.

Petronel.

Mijn broeder Andries, neem gewilligh op uw schouder
Het kruis, u toegeleit van boven, gelijck my.
Ick volgh mijn bedtgenoot, my voorgetreên; en ghy,
Mijn dochter Petronel (de Vader sloegh zijn oogen
Te mywaert, die hy zagh bedruckt de kaken droogen)
Zult, ter gewenschter uur, den rijcksten bruidegom
In d' armen vallen, als een ongerepte blom.
Noch vijfmael vijftigh jaer wil 't reegnen marteldroppen,
Tot dat het snoer van driemael negen Bisschopskoppen
Volregen, Godt beweegh, die, door een hemelsch post,
Den grooten heldt verweckt, die mijnen stoel verlost
Van 't bloedigh Heidensch juck, dat duizenden beschreidden.
Dees tempels zullen dan, gesloten voor den Heiden,
Gansch onverhindert, voor den Christen, open staen;

1548 *Loch:* gat.
1550 *Pack:* last.
1569 *Volregen:* volgeregen, voltooid. — *Door een hemelsch post:* door een hemelbode.
1570 *Den grooten heldt:* Constantijn de Groote.

Wien deze goude tijdt en weelde dier wil staen,
't En zy men bidde en waecke; eer klaeuwen, onder 't [wrijten,
Den nadeloozen rock verwoet in flarden rijten,
Godsjammerlijck gesleurt van beeren, uit het sneeuw
Opstuivende; en ten buit van Agars yzere eeuw.
Och Jesus, hael ons t' huis, eer wy dien storm beleven.
Zoo biddende wort hem een' dolck in 't hart gedreven,
Van een Romains soldaet, die wacht hielt, neffens 't hout.
Ick viel een poos in zwijm, en lagh' er, doot en kout,
Voor 't kruislijck uitgestreckt; en weet naeu, van wat [magen
Of vrienden ick, voor doot, ten bergh af ben gedragen.

PLAUTIL. LINUS.

Plautil.

O sluier, versch besprengt van 't uitverkoren vat,
En zijn welrieckend bloet. O doeck!

Linus.

Wat doeck is dat?

Plautil.

Die 't Licht der Heidenen voor d' oogen wert gebonden.

Linus.

O kussenswaerde doeck! waer hebt ghy dien gevonden?
Geef hier dat pant der strax van 't lijf ontkleede ziel,
En melt ons, eedle vrouw, hoe deze ceder viel.

Plautil.

'k Ontmoete, ontrent de poort, den heengeleiden Vader;
Die, myne tranen ziende, en tredende wat nader,
Een' doeck (om zijn gezicht te blinden, en dien hy
Terstont herlevren zou) noch vorderde van my,

1576—1578 De ketterijen der Arianen, het verdeelen van het Romeinsche Rijk, en het Islamismus.

Zoo willigh, als bedruckt. De Stat liep leegh van menschen,
Nieuwsgierigh naer zijn doot. Ick volghde hem met [wenschen,
En strax te rosbaer na, den Tiber langs in 't veldt,
Om 't heerlijck eindt te zien van Godts manhaftsten Heldt;
Die onder 't henegaen vermurwde drie soldaten,
Longyn, Acest, Megist, gereet den hals te laten,
Voor hem, die 't graf zijn aes, den Doot zijn' schicht benam.
Zoo dra men nu te Gutte, aen 't Salvisch water, quam,
Sprack Vader, in den ringk des krijghsvolx: hier is 't ende
Der loopbaen, na veel drux, en doorgesolde ellende.
Hy vouwt, vol moedts, en heft de handen naer de lucht,
Met een tot Jesus 't hart, en roept hem aen, en zucht:
  Hier sta ick, om den slagh der sabel te verbeiden,
Die strax het hooft van 't lijf, en lijf en ziel zal scheiden.
O Jesus, laet uw bloet afwasschen d' oude vlack
Van wreetheit, met wiens spits ick Godt naer d' oogen [stack,
U zelf naer 't hart, door 't hardt verdrucken uwer leden.
Hebt ghy in 't uiterst noch Godts vyanden verbeden;
Verbidt oock my, niet waert te storten, t' uwer eer,
Mijn Christenslaghtigh bloet; het welck ghy nimmermeer
Moet eischen van de hant, die snackt om dat te drincken.
Zoo badt de Heldt. My docht, men zagh een' Engel blincken
Uit zijn gezicht; my docht, men hoorde een Engels stem.
Wat aertsch, wat menschlijck was, verdween alreede in hem.
Hy nu, uit vleesch en bloet, bykans in geest herschapen,
Verbont zijn gryze hooft, en knielde. Wy vergapen
Vergeten ons, hy roept: Godt reickt my d' armen toe.
De weerelt is mijn kruis: ick ben de weerelt moe.
De Wreetheit, op dat woort, met schitterenden zwaerde,
Trof toe, en onvoorziens lagh 't hooft geploft ter aerde,
En sprongk noch driemael op. Men hoorde een fyn gepiep;
Als of de mont, vol lofs, noch driewerf *Jesus* riep.
My docht, ick merkte om 't hooft een' glans van [gloende tongen;
En uit den zantgront sprongk een ader, met drie sprongen,

1612, 1613 *Verbeden. Verbidt.* Hier: bidden voor iemand.
1614 *Christenslaghtigh:* Christenenvermoordend.
1627 *Tongen:* vlammen.

Daer 't hooft gehuppelt had: en wonder was 't, dat elck,
Uit dien onthoofden hals, zijn bloet, als versche melck,
Zagh stralen in de lucht. Och, och, hy leit getroffen.
My dunckt, ick voel het hooft noch op mijn boezem ploffen,
Noch bonzen op mijn hart. Daer leit de kerckpylaer,
Die zulck een' zwaren last droegh vijfmael zeven jaer.
Neen, neen, hy leit noch niet, maer staet, gelijck voorhenen.
In 't ryden naer de stat is my zijn geest verschenen,
Veel grooter dan men hem in 't leven had gekent.
Hy braght my dezen doeck, een' troost in mijn ellent.
Och, jongelingen, mans, och, weeuwen, maeghden, vrouwen,
Och, schreit: ghy zult voortaen zijn aenschijn niet
[aenschouwen,
Noch hooren Godts trompet. Nu is het schreiens tijdt.
Och, weezen, weent met my: wy zijn ons Vaders quyt.
Och, och, och, och, och, och, och, och, och, och, och, och.
Och, och, och, och, och, och.

Linus.

Der weezen Vader leeft, die zal u niet vergeten,
Daer, in een' ringk van licht en Serafijns gezeten,
Hy in kristal vergaert uw tranen, versch geschreit.
Triomfen worden daer Godts Helden toegeleit;
Wier zielen in den schoot des heils, van daegh herboren,
Gansch onbenevelt zien, gansch onbekommert hooren,
In dien gedurigen zielkittelenden lach,
't Geen onbegrepen, oor noch oogh noit hoorde, of zagh;
Dat is 't volmaeckte Schoon, waervan al 't schoon komt
[stralen.
Wy zullen, hier beneên, zijn *Heiligen* betalen
Onze allerleste schult. Ga, Titus, Lukas, ga,
En volght naer Ostie Lucijn, de Raetsvrouw, na.
Beveelt Sint Pauwels romp den kelder van haer hoeve,
Zoo eerlijck als ghy mooght; en troost en zalft dees droeve.
Ghy blakende Marcel, tast den Gekruisten aen,
En balssem, en begraef het lijck, op Vaticaen;
Daer 's Vorsten renbaen roockt, zijn lustprieelen bloeien.
Ick zie Godts zwarmen, van vier winden, t' zamenvloeien,

1662 *Van vier winden:* van alle kanten.

Te Rome, aen wederzy des Tibers; daer 't gebeent
Der Martelaren slaept, begiftight, en beweent,
En jaerlijx, met een vlaegh van tranen, overgoten:
Terwijl de lastermont, gestopt en toegesloten,
Verbaest staet en versuft, voor menigh wonderwerck;
En Vaticaen de lucht te moet vaert, met zijn kerck,
Vol wierroox, vol gezangs van opgetoge zielen,
Om 't grafaltaer; waer voor gekroonde koppen knielen;
Godtvruchtighlijck vertreên ryxappel, zwaert, en kroon;
En spreien 't purper aen den voet van 's Visschers troon:
Wanneer (Hierusalem in roock en stof vervaren)
Des weerelts Hooftstat steunt op bey dees hooftpylaren
Der Kercke; en ziet, hoe 't al, wat haer die kroon benijt,
Zijn hart knaeght, en vergeefs op diamantsteen bijt.

Gloria in excelsis Deo.

OP DE SCHILDERY

VAN MEJOFFER

ANNA WYMERS.

Aldus schynt *Anna* hier te leven,
Die Six het leven heeft gegeven.

Op de schildery van Anna Wymers. Volgens den tekst in *Hollantsche Parnas*. 1660, bl. 146.

Anna Wymer of Wymers was de dochter van Pieter Wymer en van Maria Pelleryn en werd 12 Juni 1584 te Vlissingen geboren. Zij huwde aldaar 9 September 1606 met Joan Six, die in 1617 op 42-jarigen leeftijd overleed.

Uit dit huwelijk werden vijf kinderen geboren, waarvan de jongste, Jan Six, in vs. 2 bedoeld, de vermaarde kunst-maecenas werd.

In de aanteekeningen van diens broeder Pieter, berustende bij den heer Jhr. Dr. J. P. Six te Amsterdam, vindt men haar dood aldus opgeschreven: „A°. 1654 den 21 Juny 's morgens tusschen twee en half drie uuren is onse waerde moeder Anna Wymer in den Heere gerust en op den 25 Donderdagh

Zy deckt de borsten, die hy zoogh.
Men kent den zoon uit 's moeders oogh.

begraven inde Wale kerck in haer graf aldaer, legt neffens ofte besyden haer broeder Pieter Wymer."

Het schilderij, waarop Vondel dit bijschrift dichtte en dat hierboven is gereproduceerd naar de ets van Wilm Steelink (die evenals de heer Tj. Holkema zoo welwillend was deze ets voor dit doel beschikbaar te stellen) is gemerkt *Rembrandt f 1641.* Waarschijnlijk is Vondels gedicht dus uit denzelfden tijd.

AENDEN LEEUW VAN HOLLANT.

Uyt-heemse vyanden te sitten inde veeren,
Te slingeren den staart grootmoedich over zee;
Is ydel, als uw longh, geslagen aen het teeren,
Inwendich vast vergaet, en gy, met hertewee
Soo deerlyck sucht, en kucht, en loost, by heele brocken,
Het rottende ingewant te keel uyt, inde golff.
Wat baet het met uw' klauw al 't oost en 't west te plocken,
Nadien u byt int hart dees wrede waterwolff,
Nu uyt, om over u eerlangh te triomferen?
O Lantleeuw, waeck eens op, en weck met eenen schreeu

Aenden leeuw van Hollant. Afgedrukt volgens den tekst op de „Nieuwe Caerte" van het „Provisioneel concept ontwerp ende voorslach dienende tot de bedyckinge vande groote water meeren", in 1641 uitgegeven. (*Bibliographie van Vondels werken,* n°. 383).

In latere uitgaven draagt dit gedicht het opschrift: „Op het uitmalen van 't Haerlemmer meir."

In 1645 werd door Jan Adriaensz. Leeghwater aan de Staten van Holland, aan Prins Frederik Hendrik en aan de besturen van Amsterdam, Leiden, Haarlem en Gouda en aan den Dijkgraaf en de Heemraden van Rijnland aangeboden zijn ontwerp tot bedijking en droogmaking van het Haarlemmermeer.

In hetzelfde jaar verscheen het bovengenoemde *Provisioneel concept ontwerp ende voorslach dienende tot de bedyckinge vande groote water meeren,* waarop het boven afgedrukte gedicht van Vondel gevonden wordt.

8 *Dees wrede waterwolff:* hiermede wordt het Meir bedoeld, dat, midden, of in 't hart van Holland gelegen, dat Gewest langzamerhand afknabbelt en in oppervlakte verminderen doet.

Al't veen, de Kennemaers, en Rynlants oude Heeren,
Met d' Amsterlanders, tot noothulp van hun leeuw.
Men sluyte met een dyck dit dier, dat u comt plagen.
De Wintvorst vlieg 'er met syn moolewieken toe.
De snelle Wintvorst weet den waterwolff te jagen
In zee, van waer hy u quam kabblen, nimmer moe.
De Veenboer sit en wenscht dees water-jaght te spoeien,
En 't Veenwyff roept: hy ruymt. De Lantleeuw weyt op
['t ruym,
En suyght syn longh gesont aen d' uiers vande koeien.
Zoo wint de Lantleeuw lant, soo puurt hy gout uyt schuym.

11 *Al't veen:* de bewoners der dorpen en velden ten Oosten en Zuidoosten waar de grond meerendeels van veenachtigen aard is. — *De Kennemaers:* Haarlem, Heemstede, Schalkwijk en de Noordwestelijke streek.

OP DEN EDELEN HEER

FRANCOIS JUNIUS.

Dits *Junius*, der Schilders rechte hant,
Zijn bloet is eel, noch eeler zijn verstant.

Op Francois Junius. Volgens den tekst onder het portret van Junius, gegraveerd door Wenceslaus Hollar, naar de schilderij van A. van Dyck (Ætat. 49), dat voorkomt in: „De Schilder-konst der Oude, begrepen in drie Boecken, door Franciscus Junius. Middelburgh, 1641." 4°.

François Junius was de jongste zoon van Franciscus Junius, in 1589 te Heidelberg geboren, werd in 1617 predikant te Hillegersberg en vertrok, na wegens zijne vrijzinnige begrippen die betrekking te hebben neergelegd, naar Frankrijk en vervolgens naar Engeland, waar hij, als bibliothecaris bij den graaf van Arundel, een lijst opmaakte van diens schilderijen en antieke beelden, hetgeen hem aanleiding gaf tot het schrijven van bovengenoemd boek. Hij overleed in 1676 te Windsor.

OP DE ZANGKUNST

VAN DEN HEERE

JOAN ALBERT BAN.

Ay *Ban;* nu zegh my toch, wat is 't?
Wat is 't? (ay zegh, ik zal u danken)
Dat ghy, in't barnen van dien twist
En stryt van ongelyke klanken,
My hooren laet dien lieven pais
Der Engelen, in Godts pallais?

My dunkt, ik hoor, in eene wolk,
Het paradys vol nachtegalen.
Hoe schiet dat schoongevedert volk
My in het oor zoo blyde stralen
Van toonen! kinders, gunt my stilt.
Wie streelt myn hart? och *Ban,* het smilt.

Is nu de Blink in Thabors schyn,
En Godts Jordaen te zien in't Spaeren?

Op de Zangkunst van J. A. Ban. Volgens den tekst in het „Zanghbloemzel van Joan Albert Ban Haerlemmer. t' Amsterdam, 1642." 4°.

Joan Albert Ban werd in 1597 of 1598 te Haarlem geboren, uit een oud katholiek geslacht. Hij wijdde zich aan den geestelijken stand en werd in 1626 benoemd tot apostolisch pronotaris, twee jaren later tot kanunnik van het Haarlemsch kapittel en in 1630 tot pater van het groote Begijnhof.

Hij was een man van groote geleerdheid en stond met de beroemdste geleerden van Europa in betrekking; zoo was hij o. a. een bijzonder vriend van Descartes en van Constantin Huygens.

In het bijzonder was Ban echter musicus en componist. Als zoodanig bezocht hij ook den Muiderkring en zette hij verscheidene van Hoofts gedichten op muziek.

In 1642 zag deze bundel, die opgedragen was aan Huygens, en voorzien van lofverzen van Tesselschade, Vondel, Brosterhuyzen, V. V. Onken en B. Nieuwenhuyzen, het licht.

Ban stierf den 27 Juli 1644. Zie over hem Jonckbloet en Land, *Correspondance et oeuvre musicales de C. Huygens,* 1882, bl. XXXVI—CXLV.

13 *De Blink* of *Blinkert,* het beroemde duin bij Overveen.

Daer Jesus zangers bezigh zyn
Met galm van wint, en hemelsnaren?
Wie blaest dien galm? wie streelt die snaer,
Dan hoogh, dan laegh, dan middelbaer?

Ghy sult (zoo Haerlem, naer den Nyl
Zich quyten gaet, voor 't zaligh teeken)
Met zulk een vyl en Englestyl
De Damiaetsche keten breeken.
Wat maekt de zaegh voor Haerlems boegh?
Een keel vol org'len is genoegh.

20 *'t Zalig teeken:* het kruis.

22, 23 Toespeling op de algemeen bekende overlevering van het doorzagen van den ketting, die den Nijl bij Damiate sloot, wat door Haarlemsche kruisvaarders zou geschied zijn.

23 *Wat maekt:* wat doet.

HENRIETTE MARIE

KONINGIN VAN GROOT BRITANJE, VRANCKRIJCK EN YRLANT,

T' AMSTERDAM.

Semper honos, nomenque tuum, laudesque manebunt.

Ontleend aan VERGILIUS *Æneas* I vs. 613.

Uw eer, uw naam, uw lof zal t' allen tyd beklijven.

Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in folio, in 1642 bij Abraham de Wees verschenen (*Bibliographie van Vondels werken*, n^0. 386).

INLEIDING.

Koning Karel had, bij de twisten, die tusschen hem en zijn Parlement gerezen waren, en die, hoezeer voor een tijd gesust, elk oogenblik weder konden ontbranden, bij de dreigende houding, welke niet alleen Schotland, maar thans ook Ierland had aangenomen, het van belang gerekend, de vriendschap van onzen staat te winnen, en daartoe gereedelijk een middel aangegrepen, dat voor de hand lag, te weten een verbintenis tusschen zijn oudste dochter, de elfjarige Maria, en den jeugdigen Erfprins van Oranje. Dit huwelijk was bepaald geworden, en, in het volgende voorjaar begaf zich de Prins, die nu zijn zestiende jaar bereikt had, naar Engeland, om het te voltrekken. Koning Karel, beseffende dat zoo schoon eene gelegenheid zich niet licht weder zou aanbieden, om zich van de welwillendheid, wellicht den bijstand der machtige steden van Holland te verzekeren, oordeelde het noodig, dat zijn gemalin, Henriëtte Marie van Frankrijk, zich naar deze landen begaf, in schijn om het bruidje tot haar inmiddels teruggekeerden echtgenoot te geleiden, doch inderdaad met het tweeledig oogmerk, om de gemoederen der Overheden alhier te polsen, ja, kon 't zijn, te winnen; — en om geld, waaraan Karel groote behoefte had, te bekomen en ten meesten nutte te besteden, tot welken einde hij haar aanzienlijke kroonjuweelen ter hand stelde.

Den negenden Mei 1642 te Hellevoetsluis aan land gekomen, werd de Koningin aldaar door den Erfprins, en, in Den Briel, door Frederik Hendrik zelven, ontvangen, en van Maassluis, over land, naar 's-Gravenhage vergezelschapt, waar zij op 't plechtigst, door de Staten, in vollen getale, werden begroet. Zij bezocht vervolgens de voornaamste steden, als Delft, Rotterdam, Haarlem en Amsterdam: en het is van dit laatste bezoek,

dat hier ter plaatse meer in 't bijzonder de beschrijving behoort gegeven te worden, als onmisbaar tot de toelichting van een paar meesterstukken van onzen dichter.

Na het prachtig onthaal, 't welk de Koninginne Moeder van Frankrijk vier jaar te voren hier ter stede genoten had, begreep de Regeering, zoodra zij kennis bekwam van het voorgenomen bezoek, vooral niet minder te kunnen doen, nu het de ontvangst gold van een regeerende Koningin, die met zulke nauwe banden aan het stamhuis van Oranje verbonden werd, die door het jonge Vorstelijke paar vergezeld, en door Prins Frederik Hendrik zelven geleid werd. Op den veertienden Mei werd afgekondigd, dat al de schutters tegen den negentienden 's avonds in de stad en bij de hand moesten zijn, op een boete van vijf en twintig guldens. De jonge ruiterij werd ook gewaarschuwd; doch aan ieder, zelfs aan het scheepsvolk op den stroom, werd verboden, te schieten, zonder daartoe bevel te hebben bekomen van hooger hand. De Vroedschap, in aanmerking nemende, dat men der Koninginne Moeder voorheen eenige vereering gedaan had, besloot ook de Koningin van Groot-Britannië en hare dochter met *f* 22,000.— a *f* 24,000.— ter bescheidenheid van Burgemeesteren, te beschenken. Op den 20 Mei kwam het Vorstelijk gezelschap naar Amsterdam en werd, op de uiterste grenzen der stads vrijheid, buiten de Haarlemmerpoort, ontmoet door Dirk Tholinx, voorzittend Schepen en Raad, aan 't hoofd eener treffelijke ruiterbende. Binnen de poort werd het gezelschap, en de Koningin in 't bijzonder, begroet door den Pensionaris Cornelis Boom. De soldaten en schutters waren allen in de wapenen en in orde geschaard. Langs den weg, welken de stoet nemen moest, om naar 't Prinsenhof te komen, waren vier zegebogen opgericht, een op den Dam, een aan den kant van 't Damrak, een vooraan in de Beursstraat, een op den Middeldam, en een voor de Oude Doelestraat. Onder deze zegebogen hadden, na 't opschuiven der gordijnen, schitterende vertooningen plaats, waarvan de ordonnantie was opgedragen geweest aan Dr. Coster [1])

---

[1]) Dit blijkt o. a. uit het navolgende Extract uit de rekeningen der stads Thesaurie van 1642, bl. 132. „Dr. Samuel Coster betaelt over seker boeck van de inhalinghe der Coninginne van Engelandt ende van sijne moeite tot toestel der vertooningen, ter eere van deselve Coninginne hem toegeleyt *f* 250."

en die alle zinspeelden op het gevierde huwelijk. In den eersten boog zag men de bruiloft van Thetis en Peleus, op welke al de Goden en Godinnen vergaderd waren; terwijl de boog van boven behangen was met een dubbel festoen van Oranje-appelen, doorvlochten met roode en witte rozen. Tusschen de zuilen hingen de wapens der veroverde steden in Oost- en West-Indië aan een snoer van Oranjezijde. 't Gebouw van den tweeden boog was, tusschen de zuilen, behangen met roode en witte rozen, hier en daar met gouden leliën doorvlochten. Op den top stond de Keizerlijke adelaar. De vertooning was het verbond, ten jare 1292 tusschen Keizer Adolf van Nassau en Eduard II, Koning van Engeland, gesloten. De derde boog, die op den Middeldam stond, overtrof de andere verre in pracht en pronkte met eenige Latijnsche en Nederduitsche verzen. Op den top stond het wapen van Groot-Britannië, 't welk tot boven de huizen uitstak, tusschen de wapens van Gelre en van Nassau. De vertooning was het huwelijk van Reinout (van Nassau?), eersten Hertog van Gelre, met de Prinses Eleonora, dochter van Eduard III van Engeland. Tusschen de zuilen stonden Mars en Pallas, voerende de wapens der steden en schansen door Frederik Hendrik op den Spanjaard veroverd. De vierde zegeboog droeg insgelijks een reeks van wapenschilden der veroverde plaatsen in Oost- en West-Indië. Op den top stond een levend man, Hercules voorstellende, die den aardkloot torschte. Hiermede werd gezinspeeld op de dapperheid van Frederik Hendrik. Japetus en Atlas — waarmede men Willem I en Maurits bedoelde — lagen aan zijne zijde en beschouwden hem met verwondering, waarschijnlijk omdat zij zich beneden hem geplaatst zagen. Van binnen zag men, na 't weghalen der gordijnen, een tempel, waarin het huwelijk van Jakob II, Koning van Schotland, met Maria van Egmond — nazaat van Reinout van Gelre — voltrokken werd.

De Vorstelijke personages, al dit fraais bezichtigd hebbende, werden aan 't Prinsenhof, door den Pensionaris Willem Boreel, uit naam van Burgemeesteren, begroet. Den volgenden dag werden zij, in verscheiden zwierig uitgestreken sloepen, door de stad geroeid, onder 't geleide van Burgemeesteren, die hun de godshuizen en andere voorname gebouwen toonden. In 't Oude-Manhuis deed Prins Frederik Hendrik een gift van drie gulden aan ieder der aldaar verpleegde bejaarden, toen

ruim tweehonderd sterk. Voorts voer men een poos langs 't IJ, waar wakker gevuurd werd van de aldaar liggende schepen. De vertooningen van 's daags te voren werden op verzoek van den Prins nog eens herhaald; ten welken einde Burgemeesteren een groote stellage op den Dam hadden doen opslaan en met blauw laken bekleeden, op welke het Vorstelijk gezelschap plaats nam. De watervertooningen, die op den Amstel plaats hadden, schijnen ongelukkig te zijn uitgevallen. Des Vrijdags 22 Mei reed het doorluchtig gezelschap de Regulierspoort uit, naar Den Haag terug, op gelijke wijze als het binnengekomen was. De Amstelveensche weg was, om 't stuiven te voorkomen, op bevel van Burgemeesteren, door de huislieden uit den omtrek overal begoten. Schepen Tholinx, die wederom aan 't hoofd der jonge ruiterbende, honderd en vijftig paarden sterk, was vooruitgereden, plaatste zich met zijn manschap in slagorde, op een kamp lands voorbij den Overtoom, alwaar hij aan de Vorstelijke bezoekers de afscheidshulde toebracht.

De Koningin had haren tijd op reis niet vruchteloos besteed, noch het geheim harer zending uit het oog verloren. Een gedeelte der medegebrachte juweelen verkocht of verpandde zij te Amsterdam, alwaar zij tevens zich voorzag van krijgsbehoeften, die naar Burlington werden overgemaakt. Van de Bank te Amsterdam leende zij een aanzienlijke som, even als zij dit te Rotterdam en elders gedaan had. Ook Wickevort wist haar *f* 70,000 te bezorgen. In alles verkreeg zij bij de dertien tonnen gouds; — doch het gedijde, noch haar, noch haar Koninklijken gemaal tot zegen; want het Parlement verklaarde allen, die zich hadden laten gebruiken om de juweelen van de kroon te vervreemden, tot vijanden van den staat. De oorlog was derhalve onvermijdelijk. Het Parlement bracht, onder den Graaf van Essex, een leger op de been; terwijl de Koning van zijn kant te Nottingham zijn standaard opstak; — en de burgerkrijg begon. De Koningin bleef in Holland tot in Januari des volgenden jaars, wanneer zij zich naar Engeland en bij den Koning te York begaf.

HENRIETTE MARIE

T' AMSTERDAM.

AEN HARE MAJESTEIT.

Soo lang het hemelsch licht, met zijn saffrane toomen,
Zich spiegelde, in 't kristal der Amsterdamsche stroomen,
En zegende, met gras en bloemen, Gijsbrechts wey;
Roock Aemstels burgery noit bloesemrijcker Mey.
De leeuwerck quinckeleert. De boomen en prieelen
Onthalen dezen dagh, als met herbore keelen;
De koeckkoeck houdt zijn' toon, daer 't groen gulhartigh lacht.
De nachtegael verheft de klancken uit zijn kracht,

Henriette Marie. Bovenstaand portret is eene reproductie der gravure van P. de Jode naar de schilderij van Ant. van Dyck.

5 *De boomen en prieelen:* de vogels, die er in gezeten zijn, als blijkt uit vs. 6.

En loopt gevaer, dat hy zal barsten, door dit brallen,
En, uit den hemel, in de luit, zijn grafste, vallen.
Het scheeprijck Y houdt feest, maer noit zoo wimpelrijck.
De jaghten, op den stroom, de ridders, op den dijck,
Braveren, elck om 't braefst, met briesschen, en trompetten.
De stadt loopt overendt. De burgervendels zetten
Zich rustigh in 't gelit. Het zwangere metael
Baert onweêr, niet tot schrick, maer heerelijck onthael.
Men ziet een aengezicht in duizenden ontwaecken,
Op steigers, wal en brugh, op straten, dam en daecken.
De bogen van triomf verlangen hun gordijn
Eens t' openen, voor 't licht van zulck een' zonneschijn,
Die 's weerelts Koopstat komt voor 't hooft slaen, en verbazen,
En met een' glans van vreught doorstralen alle glazen.
De huizen zwellen van het schaterend geluit.
De vensters springen op: de blyschap vlieght 'er uit.
My dunckt (of is 't een droom?) ick zie den weerhaen draeien,
En met verheven kam de velden tegenkraeien.
Ons zeemaets vliegen met de vlagge op, by den mast,
Reckhalzen al verbaest van verre, en gapen vast
Wat Godtheit, waerdigh om de starren aen te leiden,
Dus aenzweeft langs de lijst der lage klaverweiden,
En 't velttapijt, daer lest der Goden moeder stont,
Die den Bourbonschen Mars kon breidlen met haer' mont,
En goot in 't harte een hart tot Batoos ingezeten,
Die nimmer breet genoegh de deughden uit kan meten
Van 't bloet, waer in wy noch zoo hoogh gehouden zijn.
Matroozen varen met hun' wensch in een' dolfijn,
Of zeepaert, om, niet droogh op bogen en tooneelen,
Maer, in hun element, voor watergoôn, te spelen,
En nymfen op den rugh te dragen, die zoo kies

12 *Ridders:* rijders, ruiters van goeden huize, 't Fr. *cavaliers.*
13 *Braveren:* hier in een goeden zin.
21 *Voor 't hooft slaen:* met verbazing treffen.
24 *Springen op:* springen open.
28 *Reckhalzen:* maken den hals langer.
30 *De lijst der lage klaverweiden:* de groote heirbaan, die de weilanden, daarachter gelegen, als met een lijst omzet.
31 *Der Goden moeder:* Maria de Medicis, aan welke die naam, reeds vroeger. officiëel was toegekend.
32 *Den Bourbonschen Mars:* Hendrik IV.

Vercieren 't zwaeiend hair met waterroos en bies;
Om Nereus gemalin, die Thetis schijnt te paren,
Te leiden langs 't geruisch der zoetgekrulde baren,
Voor 't nimmer zat gezicht der sterfelijcke liên;
Nieuwsgierich, voor hun doot, een Zeegodin te zien;
Geluck, dat zelden beurt: triomfen, die onze oogen
Om hondert jaren eens, of schaers, verquicken mogen.
Wat wonder is 't, dat elck om 't uitgelatenst bromt,
Nu 's grooten Henricx beelt, nu Henriette komt,
Heer Karels gemalin, geviert van groot Britanje,
Als Koningin, nu eerst de moeder van Oranje:
Verzelschapt met den roem van 't Keizerlijck geslacht,
En bey de Princebruits, en Bruigoms, rijck van pracht,
En zoo veel staets en stoets van graven, joffren, heeren;
Al godtheên, die den Haegh, dien Pelion, stoffeeren,
Wie kan in 't midden van dat hooghtijt stillestaen!
Op, dichters, op: 't is tijdt, om aen den rey te gaen.
Ghy steeft weleer den toon van bloênde zegezangen:
Doch 't feest, met wapenroof en treurtapijt behangen,
Vervloeckte vreught, geschept uit wonden en verdriet
Van 't schreiend Christendom, behagen 't Raethuis niet;
Maer Princebruiloften, en Hymens, die Europe
Vermaeghschappen, en voên met Christelijcke hope
Van goddelijcken pais, die duizent jaren duurt.

44 *Een Zeegodin:* Maria de Medicis, als op 't vasteland heerschende, was bij der *Goden Moeder* vergeleken; hare dochter, Koningin van Engeland, moest als *Zeegodin* verschijnen.

47 *Bromt: brommen* drukt hier ongeveer 't zelfde uit als vs. 13 't woord *braveren.*

48 *'s Grooten Henricx beelt:* de dochter van Hendrik den Groote, haars vaders evenbeeld.

52 *Bey de Princebruits, en Bruigoms:* met het tweede bruidspaar, waarop hier gedoeld wordt, schijnt men te moeten verstaan Henriëtte Catharina, jongste dochter van Frederik Hendrik, en Ernst Lodewijk, zoon van Ulrich, Grave van Oost-Friesland, die in den loop van 1641 te zamen verloofd werden, waarvan de officiëele kennisgeving door den Prins aan de Staten-Generaal plaats had in November van dat jaar. Zie Aitzema II, blz. 203. *Resolut. Holl.* 27, 29 Nov. 1641, bl. 316, 321. Het huwelijk werd echter nooit voltrokken: de wederzijdsche belangen veranderden derwijze, dat, toen het paar de huwbare jaren bereikt had, de Graaf met een Gravinne van Barby, en de Prinses met een vorst van Anhalt trouwde, op welke laatste verbintenis later zal teruggekomen worden.

Wat stat, wat lant den krijgh nu jammerlijck bezuurt;
Ghy Amsterdam mooght wel met danck den hemel eeren,
Die, midden in dien brant, u gunt te triomferen;
Een wonderlijcker eeuw dan d' eeuw was van August.
In 's oorlooghs maelstroom holp een Godt u aen dees rust.
Monarchen komen 't hart van uwen veltheer winnen,
En kroonen Batoos Rijck met d' eere der vorstinnen.
Men huwt de koningklijcke aen uwe Keizerskroon,
Die wijdt haer stralen schiet, maer noit zoo hel en schoon
Als heden; overmits haer diamante glanssen
Verdubbelt, om dit licht, als nieuwe starren, danssen.
De leeuwen dragen zelfs veel trotser uwen schilt.
  Nassauwers waren, voor drie eeuwen, al gewilt,
En overwellekom, by Gallen, oock by Britten,
Die, over Hollant, op twee elementen zitten,
En schryven zee en lant gestrenge wetten voor,
Met ons; zoo wijt gevreest, als 't gouden zonnespoor
Den zonnewagen volght, van daer hy, zwaer geladen
Met dat alziende hooft, komt op robyne raden
Oprollen uit het wier, tot daer hy nederstort,
En 't westen zoomt met goudt, terwijl het avont wort.
  d' Ondwingbare Adolph, van Germanjen aengebeden,
Was eer met Engelant in een verbont getreden,
En streckte een kopre zuil aen 't huys van Eduart;
Toen met zijn' nagebuur in 't harnas diep verwart:
En Reinout, die zich eerst liet Vorst van Gelder groeten,
Op d' oevers van de Main, voor 's Duitschen Keizers voeten,
Behaeghde zoo den Brit, om zijn verbaesde faem,
Dat weêr een Eduart, de derde van dien naem,
Hem met den bruitschat schonck zijn dochter Leonore,
Wiens rijpe schoonheit gaf 's mans dapperheit een spore,

68 *Holp een Godt u aen dees rust:* het bij Vondel menigmalen vertaalde en nagevolgde: *Deus nobis haec otia fecit* uit de eerste Ecloga van Vergilius.

71 *Uwe Keizerskroon:* die op den Westertoren namelijk.

85 *D' ondwingbare Adolf:* Keizer Adolf van Nassau.

89 *Reinout:* Reinout II, die Eleonora, dochter van Koning Eduard van Engeland, tot vrouw nam. Volgens de overlevering stamde hij af uit het Huis van Nassau. — *Vorst van Gelder:* Hertog van Gelder, welken titel hij 't eerst droeg.

94—96 Historisch minder nauwkeurig dan wij anders van Vondel gewoon zijn. Immers verre van aan Reinout tot een spoorslag te verstrekken,

Om zonder ommezien de heirbaen van de deught
Te houden, in de bloeme en 't heetste zyner jeught.
De naem van Gelder, dus ter werelt uitgevaren,
Danckt Nassau, voor een reex van driemael hondert jaren,
In 't loffelijck en wijsbereghte hertoghdom,
Dat noch op Reinout roemt, en maeckt den laster stom;
Om dat des werelts oogh den dagh der Geldersche eere
Zagh schittren op 't helmet van dien Nassausschen Heere;
Wiens hooghgeboren bloet noch dier bevolen zijn
De schiltwacht van de Maes en Yssel, Wael en Rijn:
Vier vlieten, die zoo lang, met neergeslagene oogen,
Voor het Sicambersch hooft, hun spitse horens bogen.
Oock gaf 's lants Hoogheit lang de hanttrouw, voor 't altaer,
Aen Fransche en Britsche bruits, gekranst om 't hangend hair.
Vrouw Ada, zuster van 't gekroonde hooft der Schotten,
Trouwt Florens, klagende, dat zulck een beelt moet rotten.
Drie Wilmen koelen 't vier der minnetortse uitheemsch:
Twee blussen 't in de Seine, en d' ander in den Teems;
Zoo dat Marie en Jeanne en Machtelt schaemroot blozen,
En bleecken, in haer bedde, als lelien, en roozen.
Oock let vry, hoe de Min zijn vorstepijlen wet,
Terwijl Graef Floris zoon belonckt Elizabeth,
De spruit van Eduart; en hoe Philippes ziele

werd Eleonora door hem verwaarloosd. Men weet, hoe zij hem zulks in tegenwoordigheid van zijn Hof verweet en hem voorspelde, dat ten gevolge daarvan zijn Huis in zijn beide zonen zou eindigen: — een profetie, door de uitkomst bewaarheid.

101—104 Versta: omdat Frederik Hendrik Stadhouder is van Gelderland.

106 *Het Sicambersch hooft:* Sicambrië is een naam voor Gelderland. — *Hun spitse horens:* de stroomgoden worden meermalen, ook bij Vondel, met horens voorgesteld.

109 *Vrou Ada:* Ada van Schotland was de echtgenoote van Graaf Floris III van Holland.

110 *Klagende, dat zulck een beelt moet rotten:* Floris III overleed te Antiochië, toen hij ten kruistocht was, aan een besmettelijke ziekte, en zijn lijk ging dus spoediger tot ontbinding over dan anders waarschijnlijk gebeurd ware.

111—113 Graaf Willem III trouwde met Johanna van Valois, Willem V met Machtelt van Lancaster, en Willem VI met Margaretha van Bourgondië.

116 *Graef Floris zoon:* Graaf Jan I, met Elizabeth van Engeland getrouwd.

117 *Philippes ziele:* Filips van Bourgondië, Graaf van Holland, was in eersten echt gehuwd met Michiele van Frankrijk.

Bestraelt zijn lelibloem, d' opluickende Michiele.
Maer Berte en Phlippe bey gaen strijcken met de kroon,
Nu elck, een gravenkint, magh heerschen, op den troon,
Met sceptren, door de vuist van Julius gedwongen,
En door den Brit en Gal den Cæsars weêr ontwrongen.
  Wy bouwen dan van nieuws, op dien aelouden gront,
Doorluchte bruiloften, en huwelijxverbont,
Met zulck een' nagebuur en vrient van zeven staten,
Die Nassau mint, niet min dan zy, die voor hem zaten;
Zoo doet zijn gemalin, d' elckwellekome zon.
Breda zagh Buren lest te koor gaen met Bourbon;
De Necker, over wien, als ooms, ons Princen stonden,
Het juichend Heidelbergh onthalen 't licht van Londen,
Noch onlangs Willems nicht, maer nu zijn liefste moey.
Oock kruipt het hart der Bruit, die in ons beemden woey,
Gelijck een lente, 't hart des Bruidegoms te nader,
Vermits zijn vader draeght den naem van 's moeders vader,
Die trouwe hooftpylaer aen 't waterleeuwenhof.
Waer stof van liefde ontbrack, hier schort het aen geen stof.
  En nimmer kan hier stof van liefde en gunst ontbreecken:
Want Christus weerelt noit ten vollen uit kon spreecken,
Wat zaligheden haer, die in Godts glori groeit,
Zijn, uit den boezem van Britanje, toegevloeit;
't Gezalighde eilant, daer Helene wiert geboren:

119 *Berte:* Berta, dochter van Graaf Floris I, trouwde met Filips I van Frankrijk. — *Phlippe:* Filippa, dochter van Graaf Willem III, trouwde met Eduard van Engeland.

120 Lees: nu elk (van haar) ofschoon (maar) een Gravekind, mag heerschen op een (Konings) troon.

128 *Breda zagh Buren lest te koor gaen met Bourbon:* Filips Willem, Prins van Oranje, en Graaf van Buren, was den 21 November 1606 getrouwd met Eleonora van Bourbon, Prinses van Condé, eerste Prinses van den bloede.

129, 130 Deze regels zinspelen op den reeds meermalen in Vondels gedichten genoemden Frederik V, Keurvorst van de Palts en vollen neef van den Bruidegom, door wiens huwelijk alsnu zijne (Frederiks) vrouw, Elizabeth van Engeland, diens (Prins Willems) moei zou worden. Heidelberg ligt, als men weet, in de Palts, aan den Nekkerstroom.

132 *Woey:* ademde vol.

134 *Zijn vader draeght den naem van 's moeders vader:* Frederik Hendrik, de vader des Bruigoms, had zijn (tweeden) naam verkregen van Hendrik IV, den vader van 's Bruids moeder.

141 *Helene:* de moeder van Constantijn den Groote.

Geen zwanetweeling, 't welck 't geterghde heir der Doren
Van Priams vesten zagh aenvallen, op 't gewelt
Van Hektor en haer' boel, in 't omgewroete velt;
Maer Koïls dochter, hier voortbrengende den grooten
Verlosser, Constantijn, die, op de Roomsche sloten,
En 't Apostolisch graf, zijn kruisbanieren plant,
De Razernyen boeit, den afgront leit aen bant,
En spoock en afgoôn ziet getuimelt voor zijn voeten;
Gevoert van standerden, die hier hem Keizer groeten.
Zijn moeder vont het Kruis, waer op de hemel draeit
Om d' aerde, van haer kant met kercken overzaeit.
Godvruchtige Heleen, en stof van kuische dichten,
Al 't Heidensche vernuft moet voor uw' lofzangk zwichten.
Van dees begaefde kust stack af de zuivre ziel,
Die met haer' sleep, gelijck een dauw van roozen, viel
Op 't Rijngras t' Agrippijne, en koelde de gemoeden
Der heete Hunnen; taeie en scherpe martelroeden,
Geweeckt, om al dit weeck en wit albast te slaen.

142 *Geen zwanetweeling:* Helena, de vrouw van Menelaüs, was, volgens de fabel, gesproten uit der omhelzing van Jupiter — onder de gedaante van een Zwaan — en Leda, en was, met Castor, uit een ei voortgekomen, gelijk Pollux en Clytemnestra uit een ander ei. — *Doren:* Doriërs voor Grieken.

144 *Haer' boel:* Paris. *Haer* slaat op Helena.

145 *Koïls dochter:* volgens Sint-Ambrosius zou Helena een herbergierster zijn geweest. Eutropius noemt haar een vrouw van lage afkomst. Nicephorus en de Grieksche schrijvers zeggen, dat zij van Bithynië was, en dat Constantius te Deprani bij haar vader vernachtende, toen hij als gezant naar Perzië trok, haar zwanger achterliet van Constantijn: en wat voor deze bewering pleit, is de naam van Helenopolis, door Constantijn aan Deprani gegeven. Anderen daarentegen, niet bedenkende dat hoe min verheven haar geboorte was, hoe meer zulks voor haar begaafdheden en grootheid van ziel bewijst, hebben haar een vorstelijken vader toegedicht in zekeren Coïlus, die Koning in Groot-Britannië zou geweest zijn. Constantius zou haar in dat geval tot vrouw genomen hebben, ter gelegenheid dat hij door Aurelianus naar dat eiland gezonden was.

151 Volgens de legende zou Helena 't kruis, waaraan de Heer genageld werd, hebben teruggevonden.

155 *Dees begaefde kust:* de Britsche kust. — *De zuivre ziel:* St.-Ursel.

158, 159 Men kan uit deze regels de bijzonderheid leeren, dat de geeselroeden voorheen *geweekt,* d. i.: „in 't water gelegd" werden, ten einde beter bij elkander te blijven en daardoor krachtiger op de ruggen of boezems der lijders neer te komen.

Helaes! mijn Ursul valt; neen, neen, zy krijght de maen
En zon beneden zich, van schooner dagh beschenen:
Die kuische druppels bloets veranderen in steenen;
Karbonckels aen de kroon, die Henriette draeght,
Op 't zedigh voorhooft, 't welck zoo klaer en helder daeght,
Dat schalckheit en bedrogh, en Plutoos helsche vloecken,
Beschaemt voor zulck een' dagh, haer doncker schuilhol
[zoecken.
Britanje boodt men aen, door aller helden stem
Den koningstittel van 't verlost Jerusalem,
En 't Heiligh Graf, getrapt van vuige Sarazynen.
Britanje ontzagh den Nijl, noch Libysche woestynen,
Noch bastertmauritaen; zoo dickwils het Buljon,
Of 's hemels standertvaen, ten dienst van Arragon,
De godtgewyde hant godtyverigh ging bieden;
Getroost, voor 't outer, eer te vallen, dan te vlieden.
Dat trooste uw Rijckert zich, die 't Cypersch roofaltaer
Op Cypris eilant quam, met een geschubde schaer
Bestoocken, uit der zee; besnoeien Kurzacks vinnen;
Toen hem zijn eenigh pant, en bey zijn koninginnen
Beweenden, daer hy tam de zilvre boeien droegh,
Die eerst dit weerloos volck in rincklende yzers sloegh.
Van Cypers vloogh zijn vloot naer Akkon, op dien zegen,
En steef den Franschen Phlips, en won met blancken degen
De kroon van Salomon, en Godts gehoonde stadt:
Hoewel zijn voorzaet lang die kroon geweigert hadt.
Het schijnt wat goddelijx het hair met goudt te drucken,
Maer 't valt een lastigh pack. 't Gekroonde hooft gaet bucken.

167, 168 Guy van Lusignan, laatste Koning van Jeruzalem, verkocht, nadat de stad door Saladijn was veroverd en sedert in 't bezit der Mahomedanen bleef, zijn koninklijken titel aan Richard van Engeland, in ruil tegen 't bezit van 't koninkrijk Cyprus.

175 *Rijckert:* Richard I, Koning van Engeland, den tocht naar 't Heilige Land doende, ontweldigde in 't vóorbijgaan het eiland Cyprus aan den Griekschen Keizer Izaak Comnenus, die hem eenige schepen ontroofd had.

176 *Een geschubde schaer:* een krijgstroep, met geschubde harnassen voorzien.

177—179 Richard liet Kurzack, die als Koning behandeld wilde wezen, geen ijzeren, maar zilveren ketens dragen.

182 *Philips:* Philippe Auguste van Frankrijk.

182, 183 *En won met blancken degen de kroon van Salomon, en Godts gehoonde stadt:* lees: en won de kroon van Salomon en van Gods gehoonde stad.

Byzonder loven noch Baethouwers, Vries en Sticht
Het Engelsch Delos; 't welck geen ondergaende licht
Van een verzierde Apol of een Diane baerde,
Maer Vader Willebrort, een' glans van meerder waerde,
En nieuwe maen, die 's nachts voor 's moeders bedste stont;
En, daer volgroeit, en in haer' slaperigen mont
Gevallen, en geslickt, haer ingewant vergulde,
En met orakelen en profecyen vulde.
Een voorspoock, 't welck niet loogh, toen al 't gedoopt gebiet
Des lants, dat van de Leck tot aen de Lauwers schiet,
Vulcaen en zon en maen en Wodans woutaltaren,
Vol duisternis, om 't noit verduistert licht liet varen;
Al sloegh de Noortsche buy hier na 't gekerstent hooft,
Dat, meer dan eens, den gront en kercken zagh berooft
Van menschen, vee en vrucht, en 't heil der heilighdommen;
Zoo dick die plonderaers de muren overklommen:
Tot dat de helt Radbout, een roem van Teisterbant,
Ging treffen Zegefriet, en schuimen 't woeste lant.
Ter goeder uure ry dan onder 's Princen daecken
O Zuster van Louys! terwijl de gilden staecken
Den arbeit; Banck en Beurs haer' handel; en de Raet
En 't Raethuis zich de zorgh voor 't burgerlijcke ontslaet,
Om d' onverdienbre deught der Majesteit t' erkennen,
Ten minsten met den wil: nadien geen aertsche pennen
Genaecken kunnen uw grootmoedigheit; zoo hoogh,
Als een Godin in top, voor aller volcken oogh
Gezeten op die wolck, waer voor een zee vol zielen
En lucht vol Engelen op 't aenschijn nederknielen,
En recken, met gebeên en wenschen, uwen tijdt,
Den onderzaet tot heil, den wrevelen te spijt.
Want overmits de mensch, uitschuddende de Reden,
Den mensch zoo licht verdruckte, en paste op trouw [noch eeden,

187 *Baethouwers:* Batavieren.

191—194 De moeder van Willebrord droomde namelijk, volgens de overlevering, dat de nieuwe maan door haar vensterraam scheen, vol werd en haar toen in den mond viel.

199 *De Noortsche buy:* de invallen der Noormannen.

202 *Dick:* dikwijls.

206 *Louys:* Lodewijk XIII, koning van Frankrijk.

214 *Op 't aenschijn:* op het aangezicht.

Ging Godt d' onbillijckheit bepalen, door de wet,
En 't billijck Recht, van hem of Wyzen ingezet,
Gehanthaeft door een maght, uit zynen troon gezonden.
De zuchtenden, die troost en hulp en toevlught vonden
By scepters, loofden hen, als vaders van den Staet:
Zoo wies hun glori vast, tot datze door het quaet
Veraerden van hun ampt, geleent, maer niet geschoncken:
Aldus, door al te veel gelux en weelde droncken,
Quam dwinglandij in zwangk, met haer d' afgodery.
Die onder Godt stont, dorst zich zetten aen Godts zy,
Dat meer was, in Godts stoel, den starrelichten zetel,
Bewieroockt van 't altaer, te schendigh, en vermetel.
  Maer Michaël, met recht nayvrigh van Godts eer,
Smeet al die Lucifers, door 't stralend Kruis, ter neêr,
En onderworp dees maght aen Godts gekruisten Zoone.
Uw voorbeelt Lucius heeft met geboge kroone
Zich, na het drietal, dat van 't helder oosten quam,
Eerst neergebogen, voor den Vorst van Davids stam,
Aen wien ghy manschap zweert en hulde, met vier staven,
Op 't spoor der kruisheldinne; aen wiens gewyde gaven
En Godtsgebouwen al de weerelt hangt verplicht;
Een roem, waer mede ick meng de verwen van mijn dicht,
Herlevende in uw' lof, alwaerde Henriette,
Die Jacobs huis zoo hecht op vijf rijxpylers zette,
Dat het de Nydigheit in 't Yrsche bosch verdriet;
Van waer zy Stuarts heil al dreigende bespiet,
Het hart doorknaeght, en durf met 't oor op d'aerde luisteren
Naer muitbazuinen, die 's Monarchen stem verduisteren:
Want Nydigheit is blint en brusk in haer bedrijf,
En volght de kroon alsins, gelijck de schaduw 't lijf.
  Dan Godt, een wreecker der verwate lasterstucken,

232 *Smeet al die Lucifers:* dit en 't geen volgt ziet op de overwinning, door Constantijn op zijn Heidensche mededingers behaald.

234 *Lucius:* een vorst van Groot-Britannië, waarvan de geschiedenis minder gewag maakt dan de legende.

237 *Met vier staven:* met vier schepters, t. w. die van Engeland, Schotland, Ierland en Frankrijk.

238 *Op 't spoor der kruisheldinne:* van Helena, de moeder van Constantijn.

242 *Jacobs huis:* het huis van Jacobus Stuart. — *Op vijf rijxpylers zette:* vijf kinderen ter wereld bracht.

247 *Brusk:* onbesuisd, 't Fr. *brusque.*

Laet wel verdrucken, maer niet ganschlijck onderdrucken
De weereltlijcke Goôn, stathouders van zijn maght.
Hy hanthaeft t' zyner tijdt 't geheilighde geslacht,
En reickt eens over zee, met albereickende armen,
Tot hulp der billijckheên, die zijn gemeent beschermen,
Lieftalligh en beleeft, als Titus en Trajaen.
Het misbruick van zijn' staet past vorst noch onderdaen.
't Zijn vrome vorsten, die hun vrome burgers loonen.
't Zijn booze burgers, die gewenschte vorsten hoonen.
Een yeder waere 't ampt, dat hem is opgeleit.
Verwaentheit en bederf volght toomloos onbescheit.
De besten zullen u onschenbre trouw bewyzen,
En ghy, naer uw gewoont, der goeden yver pryzen.
Verstiet u d' Yr, dan zoude, op een schuimbeckent [paert,
In 't velt, eens blijcken, dat ghy Henriette waert,
Des grooten Henrix kroost, ten ooreloogh geboren,
Niet min dan Henrix zaet, vrouw Machtelt, die den toren
En 't slot, waer in men haer zoo naeu benepen hadt,
In 't hagelwit gewaet, ontglippend, baende 't padt
Des uitvlughts, op den Teems, besneeuwt en toegevrozen:
En, biênde 't boschzwijn 't spits, met roozen tegens roozen
In 't zyden velt gezaeit, en met den helm op 't hooft,
Herwon haer vaders kroon, te godloos haer ontrooft:
En liever zoudt ghy, dan het slaefsche juck te dragen,
Een wisselbare kans met Baudicea wagen;
Die, toen de dolck 't geschil rampzaligh had geschift,

259 *Waere:* beware.

266—269 Machteld of Mathilde, dochter van Hendrik I, Koning van Engeland, door haren vader tot erfgenaam verklaard zijnde, zag zich de kroon betwisten door Stephanus van Boulogne, die tot Koning werd uitgeroepen. Bij gelegenheid, dat zij op 't kasteel van Londen belegerd werd, ontkwam zij bij nacht, toen het sterk gesneeuwd had, in een sneeuwwit gewaad, en trok zoo geheel alleen en onbemerkt door de belegeraars heen.

270—272 Mathilda, hulp gezocht hebbende bij David, Koning van Schotland, leverde onderscheidene gevechten tegen Stephanus — hier het *boschzwijn* genoemd, om het wapen dat hij voerde — en overwon hem eindelijk in een veldslag, dien zij bij Lincoln leverde. Later echter liep de kans haar weder tegen en stond zij hem hare rechten af op den troon.

274 *Baudicea:* eene Britsche Koningin was, die de Romeinen herhaaldelijk versloeg, doch ten laatste door Suetonius overwonnen en met vergif werd omgebracht.

Voor 't schendigh leven koos het eerelijck vergift:
Waer voor de hemel u, uit zoo verlichten bloede
Gesproten, als een steen aen Christus kroon, behoede.
  Ja 't gansche Christenrijck, nu bloedigh op de been,
Zoude al dat staetkrackeel gaen smilten onder een,
Om, u ten dienst, de zee en Yrlants gront te decken.
De magen moghten voor de bontgenooten trecken.
De voortoght van de vloot zou landen, 't Rijck te sta,
Met Willem, die zijn' klaeuw beproefde voor Breda,
En, brullende op den Yr, wil sterven voor zijn moeder.
Gaston beveelt men 't hecht van Luidewijck den broeder.
De zuster daelt met hulp van 't Savoiaensch geberght,
Florensse heeft de jeught des Arnoos voortgeterght.
De vogel van Jupijn voert Ferdinand zijn wapen.
De Spanjaert slickt den Yr, eer Yrlant hem ziet gapen,
Haer oom, de Cimber, drijft met hondert masten in.
De sabel des Sarmaets verquickt mijn Koningin.
De zeeleeuw van sint Marck komt brullen ongebeden.
Gustavus dochter steeckt den donder aen van Zweden.

276 *'t Schendigh leven:* een leven met schande.

279—308 Hetgeen hier verondersteld wordt, dat namelijk Henriëttes kroon zou kunnen bedreigd worden, had kort daarna werkelijk plaats; doch Vondels voorspelling werd niet vervuld, en, verre dat de vorsten van Europa partij trokken voor Karel I, zagen allen, zelfs Frankrijk, het lijdelijk aan, dat de omwenteling in Engeland zegevierde.

283, 284 Het lag wel in de bedoelingen van Willem II, om in 1650, nadat hij den tegenstand der steden had gefnuikt, aan Engeland, in 't belang van zijn schoonmoeder en verdreven zwager, den oorlog aan te doen; doch hij werd daarin verhinderd door een ontijdigen dood.

286 *Gaston:* Gaston van Orleans, broeder van Henriëtte Marie, aan wien — volgens de onderstelling des dichters — Koning Lodewijk XIII het *hecht,* d. i. „het bevel over 't leger", zou bevolen hebben, 't welk ter harer hulpe in 't veld zou worden gebracht.

287 *De zuster:* eene der dochters van Hendrik IV was met Victor Amedeus, Hertog van Savoie, getrouwd.

288 Met andere woorden: het Huis van Medicis, waartoe de vrouw van Hendrik IV behoorde, zou mede te hulp komen.

289, 290 Evenzoo de Keizer en Spanje.

291 *Haer oom, de Cimber:* hiermede wordt Christiaan IV van Denemarken verstaan.

292 *De sabel des Sarmaets:* de sabel der Hongaren.

293 *De zeeleeuw van sint Marck:* Venetië.

294 *Gustavus dochter:* Christina van Zweden.

De helden van den Palts, aen 's Konings rechte hant,
Aen d' andre zy 't geweer, dat met den koussebant
Gestrickt hangt aen de Roos, braveren 't velt vol Wilden.
Daer schragen Roelanden en Reinouden, als schilden,
Met onvertsaeghde borst, den vader en den zoon,
En stutten met hun kruin een' jonger Karels kroon.
En schoon ghy stont ontmant, ô Mediceesche parel!
O Karels moeder! troost en halve ziel van Karel:
Al 't vrouwetimmer nam uw zaeck met yver aen.
De joffers gingen om haer Amazone staen;
En 't hair, niet meer met hoên, maer met bepluimde helmen
Beschaduwende, in 't oogh der eervergete schelmen,
Betoonden, dat een man in vrouwenboezem steeckt,
Die, naer gelegenheit, nu Mars nu Venus queeckt.
Maer 'k hoop de smaeck van zoete en vorderlijcken vrede,
Gevloeit uit 's Konings aert, zal 't slaghzwaert in zijn schede
Hersteecken, is het wat te reuckloos uitgeruckt.
Hem gaet veel weedoms aen, die 's Konings distels druckt,
En omziet naer den staert van zijn nakomelingen.
Want of men d' ouders dwong, wie kan hun kinders dwingen,
Of bloetverwanten, wijt en zijt gespreit van een?
Oock wreeckt de nazaet 't leet, in 's voorzaets ampt geleên.
Het zaet des scepters slacht het zaeisel in de voren,
Dat sterft wel voor een poos, maer wort met winst herboren,
Gemaeit met zeissens, en met vlegels uitgedorst.
Wie diamanten kraeckt, breeckt kiezen op hun korst.
De puimsteen slijt zich zelf op diamante tanden.
Wie stierehorens wrickt, verwringt zijn eige handen.
De steen loopt zorgelijck (het spel draeye op wat zy
Het wil) zoo yemant speelt met maghtiger dan hy.
Een bergheick, lang volgroeit, reickt verre met zijn tacken,
Schiet diepe wortelen, en grijpt, voor 't nedersmacken,
Met klaeuwen taey en krom veel aerde, en klompen klais.

295 *De helden van den Palts:* de zonen van den verdreven koning van Boheme.
296 *Den koussebant:* de koning van Boheme was Ridder van den Kouseband.
297 *De Roos:* de roos der Stuarts.
301 *Schoon ghy stont ontmant:* schoon gij geen man meer hadt.
302 *Karels moeder:* de vrouw van Karel II.
311 *Reuckeloos:* roekeloos.
315 *Of men:* zoo men al.

Hy vreest geen ackerliên; al kerft men, reis op reis,
Zijn schors en bast, beproeft van 't zuiden en van 't noorden.
Men breeckt 'er bylen op, en kracht van dicke koorden:
En zoo hy 't geven moet, na 'et kraecken heen en weêr,
Zoo rucken stronck en stam en wortels alles neêr,
Wat met hem was belent van huizen, heggen, boomen.
Hy sleept een baiert na, ten bergh af: stopt de stroomen,
En opent aderen; zoo dat men overal,
Met tranen op de wang, gewagh maeckt van zijn' val.
  Men magh den blixem niet dan met gevaer genaecken.
Men kan niet straffeloos de zon haer vier ontschaecken.
Prometheus evenwel brengt leven in zijn beelt
Door levend vier, dat hy de bron des lichts ontsteelt,
't Welck alles ziende, hoeft aenbrenger noch verklicker.
Maer 't vier betaelt hy dier, daer hem de leverpicker
By daegh doorpickt en slickt 't by nacht aengroeient vleesch.
Hoe hyght die vlammendief. Hoe luit zijn keel, zoo heesch
Van 't gillen; daer de vuist des Godts der gloende voncken
Hem aen de steenrots houdt geketent, en gekloncken.
  Men ziet, hoe Haman in zijn spinweb hangen blijft,
En Mardocheus hals op Hesters hairbant drijft;
Daer Asueer vergult de diensten des getrouwen,
En schenckt dien schelm den kelck, voor 's vromen mont
[gebrouwen;
Die nu met zangk doorgalmt al 't Persiaensch palais,
Op 't hoftooneel, gekeert voor 't moortspel, vol geschreis.
  Maer ondertusschen, o juweel der koninginnen!
Of Godt, die 't al bestiert, weerspannige Yrsche zinnen
Liet hollen eene poos; daer koningsstijl op stijl
Den hals ten beste gaf aen bast, en dolle bijl;
Zoo zijt ghy uitgeleert te harden, onder 't lyen
Van 't zaligh hout; gelijck geduldige Maryen
(Van wie ghy uwen naem godtvruchtighlijck ontleent)

339, 340 Volgens de fabel had Prometheus het vuur des hemels geroofd, tot straffe waarvoor hij, op een rots geketend, lijden moest dat een gier zijn lever 's daags wegpikte, die 's nachts weder aangroeide.

348 Sierlijke wijze van uit te drukken, hoe het lot van Mordechai er van afhangt, dat Esther Koningin zij.

355, 356 *Daer koningsstijl op stijl den hals ten beste gaf aen bast, en dolle bijl:* daar onderscheiden getrouwe dienaren (*stijlen* of stutten) des Konings gehangen of onthoofd werden. Dit slaat o. a. op Strafford.

Niet zwichten, op den bergh, daer 't hooft der vorsten steent.
Der landen heilanden, de moeders en de vaders
Der volcken, staen ten doel van bystere verraders;
Verslyten zomtijts wel heur jaren, in den nacht,
Des naren kerckers: of, op 't moortaltaer gebraght,
Besprengkelen de kroon met onverzoenbren bloede:
Noch dienen zulcke quaên godtvruchtigen ten goede;
Wanneer dees weerelt valt Rechtvaerdigheit te kleen.
Daer boven heerscht men vry, en breeder dan beneên,
In dit ondanckbre slijm, vol opgezwolle padden,
Die 't purper van de deught bekliecken en bekladden:
Zoo krijght de beste prins den schijn van aertstyran.
De woestheit ziet op 't kleet. Het kleet maeckt toch den man,
De dolheit dier van mensch, by loeiende Bachanten.
De moeder holt vooruit, gevolght van allen kanten:
Verscheurt haer liefste kint, den wettigen Thebaen,
En, na 'et benuchtren, ziet wat stuck zy heeft begaen.
Cytheron raet ons niet, uit hemelhooge dennen,
Te zien in d' Orgien, met geen gebit te mennen,
Daer dichtgewassen loof de razerny verberght.
Wie 't nachtgeheim ontdeckt, heeft reê den Thyrs geterght.
Dees luistert naer geen' galm van minnelijcke snaren,
Die bosschen gaende maeckt, en luipers leert bedaren;
Terwijl de Mænas vast, verwildert in een dier,
Apolloos zoon vermoort, op 't kittlen van zijn lier.
Al gaen de golven hol, laet uw blazoen u leeren,

360 *'t Hoofd der vorsten:* Christus.

366 *Noch:* nochtans, evenwel.

370 *Bekliecken:* een kliek opwerpen, bezoedelen.

373 *De dolheit dier van mensch:* lees: de dolheid (maakt een) dier van (een) mensch. De zin hangt af van dien, welke voorafgaat.

374, 375 Volgens de fabel werd Pentheus, Koning van Thebe, door de Bacchanten (waaronder zijn eigen moeder Agave), die hem in haar dronkenschap voor een wild zwijn aanzagen, in stukken gescheurd.

377 *Citheron:* een berg in Beötië.

378 *D' Orgien, met geen gebit te mennen:* de teugellooze feesten van Bacchus.

380 *Den Thyrs:* den staf, met wingerdloof omvlochten, het wapen der Bacchanten.

383 *De Mœnas:* Bacchant.

384 *Apolloos zoon:* de zanger Orpheus, die door de Bacchanten werd verscheurd.

385 *Uw blazoen:* beter uw *devys* of *kenspreuk.* Men zegt doorgaans: blazoen alleen van 't veld van 't wapen.

En zalven met uw zalf: *Godt dienen is regeeren.*
Een Alexander ruckte een slip van 's weerelts prael;
Maer wie zich zelf beheerscht, beheerscht het altemael.
Zoo heerschte uw Heilant, 't licht van uwe onsterflijcke
[ouders:
Die met zijn heerschappy, den dwarsstaf, op de schouders,
En dat gevloeckte hout, gepast naer 's menschen vorm,
Geen reedlijck mensch geleeck, maer een' getrapten worm,
En slang, vol gift, gespitst om yeder te vernielen;
Doch heelzaem in der daet, een balssem voor de zielen.
Die alles schiep uit niet, wert zoo gestampt tot niet,
Ja, daelde in 't diepe graf, het slot van 't kruisverdriet;
Van waer hy, uit die laeghte, en 't allerdiepst vernederen,
Zich zettende in zijn kracht, op Cherubinnevederen,
En, daer beheerschende den hemel, aerde en hel,
Zagh alle mogentheên aenbidden zijn schabel.
Zoo heerschte uw vader, die met Herkles knods kon
[kneuzen,
Verworgen, met der vuist, Chimeren, slangen, reuzen,
En begenadigen wat neerviel op zijn plat,
Ja, zelf den moort, die hem den doot gezworen hadt.
Hy kon moerasch en meer en bergen overstappen,
En heeft dien eedlen rock des Rijcks, gescheurt aen lappen,
Den vreemdeling ontruckt, de scheuren toegeheelt,
De zeden ingevoert; en zijn geharnast beelt
Verdient, dat op de brugh in eeuwigheit zal pralen,
En den uitheemschen gast zijn daden op doen halen.
Zoo zal men, daer ghy hebt vier scepters afgeleit,
Graveeren, op uw graf, wat uw godvruchtigheit,
Van Pythons, die slechts roof uit lucht van oproer rapen,
Most uitstaen, neffens haer, die aen uw zyde slapen.
De bloemen op de wang verliezen ras haer kleur;
De gaven van de ziel bewaren verf en geur.

387, 388 De bedoeling is: Alexander (de groote) die de halve wereld overwon, kon zichzelven niet beheerschen.

390 *Dwarsstaf:* kruis.

401 *Uw vader:* Hendrik IV van Frankrijk.

408 *De zeden:* de wetten en instellingen.

409 *Op de brugh:* op de nieuwe brug (Pontneuf), nu de oudste van alle, te Parijs.

Een mist, een stercke strael versticken roos en leli;
Maer nardus van een vrouw rieckt noch, waer 't Evangeli
Wort uitgegoten, voor den Heyden, Turck, en Joodt;
Tot roem van die 't albast op Godts gezalfde goot.

Zoo kroonen wy luits keels noch, op den dagh van huiden,
d' Aeloude Koningin, uw tegenzon in 't Zuiden;
Die, van haer zonnetent belommert, voor de zon,
En vinnigheit des Kreefts, dien wijzen Salomon
Quam voor den leeuwentroon des dappren vaders hooren;
En, schatten offrend', riep: O godtgeluckige ooren
En oogen, die den mont der wijsheit hoort, en ziet,
't Orakel dat my mijn orakelen bediet!
Jerusalem is eer dat lot te beurt gevallen;
't Geluckt nu Amsterdam, t' omhelzen met zijn wallen
En watren zoo een Vrouw, die van haer' Englentroon
Komt dalen over zee, en Willem, Fredrix zoon,
In d' armen brengt, dit pant, waerby hy zoons zal winnen,
Stadthouders, die dees stadt en dezen staet beminnen.
Leef lang, Maria: leef: verwerf ons veel gena
By Willem, Willems neef, uw rechte wederga.

'k Zie, uit uw dochters schoot, in Neerlant pais geboren:
Want als haer Heer erkauwt, in 't knarssen van zijn toren,
Hoe Koning Phlips nu oom staet over hem, en haer,
Die, droomende uit zijn' arm, 's nachts opschiet, om 't gevaer
Des oorlooghs, en haer lief, op zachtgespreide bedden
Eer van een' minnescheut, dan zwaertquetsuur kan redden;
Terstont zal hy, om 't bloet van 't wroegende misdrijf
t' Ontlasten, vader Nais gezegenden olijf
Aenvaerden, voor eene eeuw van hondert gulde jaren,
Die ongelijck meer lofs dan 't gruwlijck moortspel baren.
Maria zal dien dagh verzeeglen met een' zoen,
En gaen met Willem schuil, in 't myrtepauweljoen,
Bestroit met roozen, en vol geuren van Oranje.
Daer heeft hy pais met haer, en vre met oom van Spanje.

422 *D'aeloude Koningin:* die van Scheba.

436 *Willem, Willems neef:* Willem (II) kleinzoon van Willem I.

439 *Hoe Koning Phlips nu oom staet:* Philippus IV van Spanje was getrouwd met Elizabeth van Frankrijk, Henriëttes zuster.

444 *Vader Nais gezegenden olijf:* Pater Neyen was, gelijk men weet, een der voornaamste bewerkers geweest van het Twaalfjarig Bestand.

Geeft dan een Gabriël en goddelijck gezant
Den vorsten des geloofs Godts blixem in de hant,
Om 't Mahometsche zwijn te klincken uit Europe,
Eer het al 't overschot der koningkrijcken stroope;
Zoo zien wy Willem t' zee, als Christen Amirael
Van hondert vloten, en Godts helden, altemael
Zijn maeghschap, blaeckende van zilver, gout en baggen,
Op timber en gevest; op 't vliegen zyner vlaggen
Vast volgen, in zijn zogh, den leeuw, in 't gouden velt,
En bruizen met den boegh, waer voor het zilver zwelt,
En schuimt, en daeght den dagh van Constantijns herboorte;
Die na 't verweldigen der Byzantijnsche poorte,
En vesten, root van moort, het onderdruckte Kruis
Herstelt op 't hoogh altaer van Godts geschantvleckt huis.
't Gebeent der Keizeren wil bersten door de zercken.
Sophia dan, verzoent met d' onvernoeghde kercken,
Aen 't wedergalmen, op 't geluit van Guldemont;
Bazuinende daer thans een Godtsverrader stont,
En lasterde op Godts lijck, door heer Arimathye,
Begraven, en beluit met kermen van Marye.
'k Zie Ottomans blazoen en Agars dootse maen,
Van 't schittrent hout gedooft, te Mecha onder gaen,
En u, doorluchtste Vrouw, verwachten, op den oever
Den schoonzoon; die de straet van Kalis en uw Doever
In 't midden klooft, en zoeckt, gelijck een jonge August
Zijn hof, na dat hy al den aertboôm broght tot rust.
Op zulck een zege wort, van losgeborste tongen
Den rechten Vredevorst zijn glori toegezongen,
Die, schandelijck bezwalckt van tweedraghts bittren smoock,
Noit helder op kon gaen; terwijl 't rampzaligh spoock
Des afgronts stofte, dat een ry van eeuwen strandden

453 *Klincken:* slaan.
457 *Baggen:* ringen.
458 *Timber:* hiermede wordt de „punt," ook de „kam van den helm" verstaan.
459 *Den leeuw, in 't gouden velt:* het wapen van Holland.
466 *Sofia:* de schutsheilige der hoofdkerk te Constantinopel.
467 *Guldemont:* Chrysostomus.
469 *Heer Arimathye:* Jozef van Arimathea.
472 *'t Schittrent hout:* het kruis.
474, 475 *Die de straat van Kalis.... in 't midden klooft:* die de straat van Calais middendoorzeilt.

Met lijf en ziel, verstrickt in slaefsche en snoode banden,
Van Athlas af tot aen den schuimenden Euphraet,
En waer de dwinglandij des tulbants Christus haet,
En schockt den aertboôm, of de weerelt reedt op stelten.
Dan zal Godts vier zoo veel gedeelde harten smelten,
En gieten, in den vorm der kercke, weêr tot een,
En eene ziel: dan schat men 's weerelts schat gemeen.
De vorsten zullen zich in 't stof voor Jesus buigen,
De lammers leeuwemelck, de wolf de schaepsspeen zuigen.
De lantbouw erft zijn eer. Geen ackers leggen woest.
Het zwaert, in zein hersmeet, gaet weiden in den oegst
Vol airen, daer het flus dorst beckeneelen maeien.
't Is vrede al wat 'er wanckt. Wat winden dat 'er waeien,
Wat regen dat 'er valt, het zegent vee, en vrucht:
Gelijck in 't paradijs, daer aerde en vier en lucht
En water eensgezint malkandren wel verstonden:
En Adam en zijn bruit, door 't klappen van twee monden,
Oranje en zijne rib beriepen tot den toon,
Die hun te houden staet ter eere van hun kroon.
Maer sterven moet ick, daer ons hoven u geleiden,
En d' oevers van de Maes het bloet van bloet zien scheiden:
Daer 't kint de moeder, doots, en van haer tranen nat,
Voor 't einde kust, en met zijn tangere armen vat;
Zoo dat men 't nauwlix van dien troostpylaer kan trecken.
Ay, zie twee harten, zie vier lippen treckebecken.
Wie schaeckelt zoo veel rouws aen 't opperste geluck?
O hemel! troost die beide, en matigh yeders druck.
Help, moeye Elizabeth: help, moeder Amelye.
Hier lijdt Natuur gewelt, en klaeght van tyrannye.
Op 't bitter scheiden heft de dichter klaghten aen,
En hangt aen 't koningsschip: gelijck een vege zwaen
Haer lijck en uitvaert spelt, op d' oevers van Meander.
Hoe deerlijck zien zy om! d' een zeestar ooght op d' ander,

485 *De weerelt reedt op stelten:* was geheel en al in de war.

493 *Beckeneelen:* koppen.

498—500 De bedoeling schijnt te wezen, dat de eerste huwelijksvereeniging tusschen Adam en Eva aan het geheele menschdom, dus ook aan Prins Willem en zijn bruid, het voorbeeld schonk, hoe de wereld in staat moet gehouden worden.

504 *Tangere:* tengere.

Tot daer de strael zijn punt, het oogh zijn kracht verliest,
De kiel, voor 't Hollantsch zant, het Engelsch krijt-
[strant kiest.
Die zon loock vrolijck op, en gaet met wolcken onder.
Hoe wort dat prinslijck weêr geslagen van den donder!
  Ay, droeve Zeestar, staeck dat deerlijck zeegeschreeuw.
'tIs waer, ghy laet die Maeght bevolen aen een' leeuw,
Maer die zijn' roof vernielt, en maeghden weet te sparen,
Dit hof bekleet het ampt van maeghden te bewaren.
De nagels van zijn' klaeuw verberght hy op zijn' tijdt.
Hy lonckt Maria aen, en quispelstaert, en vrijt,
En lickt, en slickt, en kust den Nektar van de karssen
Des ambren monts, om 't hart by beurten te ververssen,
Met kriecken, aen uw borst gewassen, en gezooght.
Het is dan redelijck, dat ghy uw kaecken drooght,
En geensins klaeght, dat zy, om Willem haren hoeder,
Om liever, leider laet; als ghy, die zelf uw moeder
Om Karels kroon verliet: die was u 't scheiden waert.
Verdraegh dan, dat het kint naer zijne moeder aert.
  Al d' Amsterdammers staen gereet om u te zweeren,
Dat zy uw Dochtertje voor eeuwigh zullen eeren,
Met zulck een eere, als ghy te Londen wiert gegroet,
Toen 's Konings zetel danste, op uw' gelanden voet.
De Hollanders zijn schuw van hartewee te brouwen
Stadthouders van hun' staet, en hooghgebore Vrouwen.
z' Ontzien hen, die van Godt tot Goôn zijn ingewijt,
Ten dienst van 't algemeen. Zy kroppen haet noch nijt,
En kunnen nimmermeer verdienen, min beloonen,
De vaderlijcke gunst der beide nabuurkroonen,
Van outs hun toegevloeit: dat zette uw' hart gerust,
Als ghy Maria kust, en zeilt van Willems kust.

526 *Ambren:* ambergeurige.
533 volgg. Dat zag er weinige jaren later geheel anders in Holland uit, dan de dichter het hier voorstelt; en hijzelf was niet de laatste, om ten opzichte van Willem II van toon te veranderen.
539 *Goôn:* bewindvoerders.

DE HYMEN

VAN

ORANJE EN BRITANJE.

ZANGK.

Zie, ay zie het Westen blozen.
  Zie het mengen wit met root.
Wat al Lelien en Rozen
  Baert het uit zijn' zwangren schoot.
Zie dien dageraet eens kriecken,
  Van den Teems af tot de Maes.

De Hymen van Oranje en Britanje. Volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in plano (*Bibliograpie van Vondels werken*, n°. 388).

Bovenstaande afbeelding is een reproductie der photographie van A. Braun, naar de schilderij van Ant. van Dijck, in het Rijksmuseum te Amsterdam hangende.

't Is een lust die lucht te riecken.
Wat getjilp en wat geraes
Schijnt de Lentezon t' ontmoeten,
Die recht avrechts overwaeit?
Wat al Stroomgoôn gaen haer groeten,
Uit den Vyver opgekraeit
Door de Faem, vooruit gestoven,
Voor dien nieuwen zonneschijn.
Durf ick wel mijn oogh gelooven,
En mijn ooren? wie magh 't zijn,
Die haer stralen op komt dringen,
En my noopt zoo vroegh te zingen?

TEGENZANGK.

't Is de Dochter van Britanje,
Vrouw Maria, die dus bralt,
En den Zoon van 't fiere Oranje,
Schaemroot in zijne armen valt.
't Is de Roos van al de bloemen,
Daer men noch Bourbon in leest,
En de Stuarts, niet te noemen,
Dan eerbiedigh, en bevreest;
Naemen eertijts aengebeden,
Door het gansche Christendom;
Toenze 't ongeloof bestreden,
En den Heiden maeckten stom,
Door de spiegels hunner wercken,
Onverdonckert, onvergaen;
Door de wortels hunner kercken,
Die de Hel voor 't voorhooft slaen,
Als stantvastige getuigen
Van Godts naem, waer voor wy buigen.

10 *Recht avrechts:* omdat de zon uit het Oosten, en dus niet van de zijde van Engeland komt.
12 *Uit den Vyver:* uit den Haagschen Vijver.
20 *Bralt:* prijkt, schittert.
24 *Daer men noch Bourbon in leest:* dit slaat op de moeder der Bruid.
33 *Hunner kercken:* de Roomsch-Katholieke namelijk, waartoe de Bourbons, en de Stuarts — tot op Jacobus I — behoord hadden.

ZANGK.

Recht: daer komtze, d' onbesmette,
Daer een Karel hoop op sticht,
En haer moeder Henriette,
Leitstar van 't gekroonde Licht.
Och, onnoosle, komt ghy slapen
By dat grimmigh leeuwenbloet,
Die voor dagh zijn Vaders wapen
Aen zal schieten; om, vol moedt,
In een buy van gloênde kogels,
Heen te vliegen naer een wolck
Van geklaeuwde en bitse vogels,
Schricklijck spoockende oorlooghsvolck?
Och, hoe wil die Schoone droomen,
Datzy haren jongen Heer
In een rosbaer t' huis ziet komen,
Eens voor eeuwigh, en niet meer.
Zachte Venus, 't kon u rouwen
d' Ysre vuist van Mars te trouwen.

TEGENZANGK.

Neen, de Vader heeft die slagen
Voor den Zoon al doorgestreên;
En zal van den oorlooghswagen
Op den vredewagen treên,
Door ons joffers voortgetogen
In den zegenrijcken Haegh.
Rust Maria: luick uwe oogen:
Droom van moort noch oorlooghsvlaegh;
Maer van zoete vrebazuinen,
En van hinde-en-hartejaght,
In 't gekluwent stof der duinen.
Droom, hoe Willem, voor den nacht,
Komt zijn moede leên verquicken,
Nat van zweet, begruist van stof,

51 *In een rosbaer:* in een baar of burrie, door rossen getrokken, in hoedanige vroeger aanzienlijke gekwetsten of gesneuvelden vervoerd werden.

59 *Voortgetogen:* voortgetrokken.

65 *In 't gekluwent stof:* in het dooreengeward stof.

Daer ghy met twee minneblicken
Hem verwelkomt, in zijn hof;
En, gekust voor mont en wangen,
Kust, om 't wilt voor u gevangen.

TOEZANGK.

Brengt zoo puick van telgen voort,
Daer u geen trompet verstoort,
Noch geen donder van kortouwen.
Helpt zoo Vrydoms Tempel bouwen.
Strengelt eilanden en zeen
Met uwe armen hecht aen een.
Oorlooght in het velt van vrede,
Daer het zwaert rust in de scheede;
Dat veel eerelijcker roest,
Dan 't gebouwde lant verwoest.

81, 82 De zin is: het is voor 't zwaard eerlijker (beter), te roesten, dan 't bebouwde land te verwoesten.

AEN DE HOFSTEÊ

VAN

LAURENS BAECK,

TOEN BAERLE HAER MET ZIJN VAERZEN EERDE.

O Hofsteê, lustprieel der wijzen,
Hoe heerlijck zien wy nu alree
Uw hoogh geboomt ten hemel rijzen,
En kijcken over duin in zee,

Aen de hofsteê van L. Baeck. Volgens den tekst in Vondels *Verscheide gedichten,* 1644, bl. 194.

Dit gedicht dankt zijn ontstaan aan eene beleefdheid van Barlaeus jegens Laurens Baeck. De Amsterdamsche Professor had dezen den 22 Juli 1642 een *Lof-gedicht op het Eeuwigh stroomende beeckje, van den Heer Laurens J. Baeck, In sijn Hofstede te Beverwijck* toegezonden (*Oud-Holland,* VI bl. 246 noot 11). Waarschijnlijk bezocht Vondel kort daarna Baeck op zijn buiten Schey-beeck en schreef bovenstaand gedicht.

Veel veerder als de Griecksche Tempen!
Nu kan de tijt uw grooten naam
In geen vergetelpoelen dempen:
Maar eeuwigh zal uw schelle Faam
Zich laten hooren in de wolcken,
Zoo lang als *Baerles* maatgezang
In waarde blijft by alle volcken,
Van 't oosten tot den ondergang.
Men zal zich met uw loof vercieren,
Om dat het onvergangklijck leeft,
Gelijck des dichters lauwerieren,
Daar bitze nijt geen maght aan heeft,
De klare Beeck, uit schorre duinen,
Gesproten, om uw ackerlant
Uw vijvers, bosch en groene tuinen,
Langs oevers, dicht met ooft beplant,
Te laven, met een lieflijck morren,
Tot datze valt in 't Wijcker meer,
Die magh verdroogen en verdorren,
Door ongelegenheit van weer;
Maar t'elckens zal haar bron ontspringen,
Doorluchtiger als Peneus bron,
En ruischen op dit deftigh zingen,
Daar *Baeck* zich bakert in de zon.
Al koomt die grijze man te sterven,
Zijn naam zal roem noch leven derven.

17 *Schorre duinen:* droge, dorre duinen.

21 *Morren:* murmelen, 't Lat. *murmuron.*

26 *Peneus bron:* een rivier in Thessalië, die door de vallei Tempe vloeide en aan welker oever Apollo Daphne vervolgde.

29 *Die grijze man:* Laurens Joosten Baeck was toen reeds op gevorderden leeftijd. Hij werd 12 November 1642 in de Oude Kerk op het Hoog Choor begraven.

AAN DE BEECK,

OP

DE HOFSTEE

VAN

LAURENS BAACK.

Doorluchte *Beeck*, van bloeiend loof bedeckt,
Die menighmaal verstreckt
Een spiegel voor de fiere Katarijn,
Daar zy den zonneschijn
Ontschuilt, en zingt op uwen waterval,
Met liefelijck geschal;
Wanneer 't bekoorde en vrolick pluimgediert
Daar onder tiereliert:
Doorluchte Beeck, wel waarom ruischtge niet
Haar voor met eenigh liet,
Waar door zy wert gebetert en gesticht,
Om langer niet zoo licht
De vierge beê der genen af te slaan,
Die na haar hylick staan?
Wat draaghtse toch op jeught en schoonheit roem?
Wat stoftze van een bloem,
Die open luickt met 's levens dageraat,
En 's middaghs weêr vergaat?
De tijt is snel, 't onzeker leven kort.
De roozekrans verdort.
Vergangkelick is Venus en haar vrucht:
Men grijptze maar ter vlught,
En d' ouderdom met naberouw verrascht
Al wie niet toe en tast.
D' oogappel straalt niet eeuwigh klaar en hel.

Aan de beeck, op de hofstee van L. Baack. Afgedrukt volgens den tekst in Vondels *Verscheide gedichten,* 1644, bl. 192.

In welk jaar dit gedichtje gemaakt is, kan niet bepaald worden. Om de gelijksoortigheid van het onderwerp plaats ik het hier achter het voorgaand gedicht. In elk geval is het vóór November 1642 gemaakt.

3 *De fiere Katarijn:* Katharina Baeck, dochter van Laurens Joosten Baeck.

De rimpel kreuckt het vel,
Dat voor een wijl gespannen stond en glat.
De wittigheit beklat
Met vlecken, en de pruick met sneeuw belaên,
Geen vryers locken aan.
Wat vrolickheit men dan aan andren ziet
Dat streckt tot meer verdriet;
Vermits men zich zoo reuckeloos en zot
Verstack van 't zoet genot
Der jonckheit, die bepaalt, als in een punt,
Natuur ons had gegunt.
Wel is zy wijs, die haren tijt gebruickt,
En voor den hagel duickt.

De pruick: hoofdhaar.
Bepaalt als in een punt: voor een bepaald tijdperk, maar dat, door het snelle vervliegen der jaren, niet meer dan een punt schijnt.
Voor den hagel: voor dat de ouderdom of grijsheid komt.

AEN DEN HEER

MATTHEUS VOSSIUS,

Historischryver van Hollant en Zeelant,

OP ZYN HUWELYCK,

MET

JONGKVROUW

JOHANNA VAN VEEN.

Ons Leeuwen hadden uwen yver,
Die, als een Tacitus, zoo fier

en Mattheus Vossius op zyn huwelyck met Johanna van n. Volgens den tekst der uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels* ..*ken,* nº. 388).

1 *Ons Leeuwen:* de Staten van Holland en die van Zeeland, welke gewesten beide een *Leeuw* in hun wapen voeren.
2 *Als een Tacitus:* niet de *ijver* is zoo *fier als een Tacitus,* maar Vossius zelf. Vondel vergunt zich hier een dichterlijke vrijheid van uitdrukking: en zoo leze men: den *ijver* van u, die, *als een Tacitus,* enz.

Druckt d' oude jaren op 't papier,
Met d' eer van 's lants Historischrijver
Gekroont, en zoo ten toon gestelt,
Dat zy met danckbaerheit erkennen
Den arbeit van doorluchte pennen
En Klioos onvermoeiden helt;
Ghy had de Bataviers en Vriezen
Gegespt in 't blancke harrenas;
Hun bloet vergoten, plas op plas,
En leeren winnen, en verliezen:
Toen kreeght ghy lust tot vredestof;
En Cypris, uit haer troon gevaren,
Quam u met dees *Johanna* paren,
De puickbloem van graef Willems hof,
En blyschap des geleerden Vaders;
Die Themis viert, met zulck een gloet,

Dit paar werd op 18 October 1642 aldus te Amsterdam ten ondertrouw ingeschreven: „Mattheus Vossius, van Dordt, Historischryver van de Heeren Staeten van Holland en Zeeland, out 31 jaren, geassisteert met syn vader Gerardus Vossius, overleggende seeckere missive van Johan de Veno, vader van Johanna de Veno, waer by wort versocht by de vader voorsz. de inteeckening alhier, met Johanna voornoemt, woonende tot Leeuwarden." Zij huwden 12 November 1642 te Leeuwarden.

Mattheus was de derde der zoons van Vossius, en muntte, gelijk al de leden van dat geslacht, in aanleg, ijver en bekwaamheid uit. Op de historische studiën was zijne liefhebberij inzonderheid gevallen. Tot het samenstellen eener geschiedenis der Nederlanden schenen Mattheus en Dionys als geboren. Deze laatste had de bouwstoffen verzameld om de Jaarboeken van Van Reydt te vervolgen; doch was daarin verhinderd geworden door een ontijdigen doodt. Mattheus was alzoo alleen gebleven ter volvoering der taak, welke zij zich gesteld hadden. In 't jaar 1635 gaf hij de Eerste vijf Boeken der *Annales Hollandiae et Zeelandiae* uit. Dit werk werd door hem aan de Staten der beide Gewesten opgedragen, en hoe die van Holland althans met den arbeid waren ingenomen, bleek daaruit, dat zij, om hem tot de voortzetting daarvan te meer aan te moedigen, hem een belooning toelegden van vijfhonderd gulden, met het vooruitzicht van tot hun geschiedschrijver benoemd te worden, welke titel hem werkelijk zes jaar later, in 1641, toen hij het tweede deel zijner Jaarboeken uitgaf, was toegekend, gelijk in 1642 ook vanwege Zeeland geschiedde.

8 *Klioos.... helt:* Clio, de Muze der Geschiedenis.

16 *Graef Willems hof:* hier wordt Graaf Willem Frederik van Nassau, de Stadhouder van Friesland, bedoeld.

Als ghy 't altaer van Klio voedt,
Met wierroock van beschreve bladers.
Maer Pallas haet de slaverny
Des Veders, en ontijdigh blocken;
Dies meng nu statigheit met jocken,
En Venus minnevleiery.
Nu groeje uw afkomst met uw boecken.
Het blocken quetst: de kus geneest
Het kloeck vernuft. Een edel geest
Die moet by beurt verquicking zoecken.
De grijze *Vossius* verlangt
Naer 't neefken, dat, des grootvaêrs schriften
Doorlezend, schuim van gout leert schiften,
En aen zijn wijze orakels hangt.
Zoo schrijft men voor nakomelingen,
En voor zich zelven niet alleen.
Nu tre naer 't lieve bruitsbedt heen.
Uw Bruit is niet verkuischt met zingen.

28 *Die moet by beurt verquicking zoecken:* die moet zich beurten, bij tusschenpoozen; eenige vermakende afleiding bezorgen.

36 *Uw Bruit is niet verkuischt met zingen:* zij verlangt nu wel naar wat anders dan naar verzen.

PUBLIUS OVIDIUS NASOOS

HELDINNEBRIEVEN.

INLEIDING.

Het voornemen om in een aantal brieven de geschiedenis der heilige martelaressen te behandelen, was voor Vondel de aanleiding om de *Heroïdes* van Ovidius in onze taal over te brengen. Hij wilde dat doen „om door dat middel den geestigen zwier van zulk Ovidiaansch briefschryven in 't hooft te krygen, en in stichtelyker stoffe te vervormen [1]."

Deze vertaling dagteekent dus van het laatst van 1641 of het begin van 1642, daar de *Brieven der Heilighe Maeghden* in laatstgenoemd jaar het licht zagen. Zij werd in 1716 voor het eerst uitgegeven door David van Hoogstraten, conrector aan de Latijnsche school te Amsterdam, die in zijn voorbericht „Aen den Lezer" daarover het volgende mededeelt:

„Styf twintigh jaren zyn'er verloopen, sedert de eerwaerdige geleerde en vernuftige Heer Kaspar Brant, Leeraer in de Gemeente der Amsterdamsche Remonstranten, my ter hant stelde de Vertalinge van Ovidius Heldinnebrieven, zoo als die uitgewerkt en beschreven was met de eige hant van J. VANDEN VONDEL; met verzoek dat ik by myne beste ledigheit en gelegenheit die wilde in 't licht geven ten dienst van onze Nederlantsche vernuften. Ik aenvaerdde dezen ongehoopten schat van eene hant my zoo waerd, en hielt hem lang onder my, als belet meenigmael met andere zaken, die myn voornemen telkens stremden. Eindelyk opgewekt door de aenmaningen myner letterlievende vrienden heb ik my gezet tot bevorderen van myn besluit, maer vindende het geschrift zeer gekrabbelt, en op vele plaetsen niet leesbaer dan met veel moeite, daer weder van afgezien, totdat ik door herhaelde gebeden my heb laten bewegen om met nieuwen moedt, door de zwarigheden,

[1] G. BRANDT, *Leven van Vondel* (1682) bl. 48.

die my ophielden, heen te boren. Die hier meest om aenhielt was de Heer Joan de Haes, waerdige nazaet en zusters zoon van den gemelden Heer Brant: dringende boven anderen hier op uit vreeze dat by verloop van tydt deze bladen mogten vallen in handen, die by avontuur niet bequaem mogten zyn om ze uit te geven. Ik heb my dan, gelyk ik zegge, hier toe laten bewegen, en geve nu deze overzetting ten beste aen de beminnaers van Vondels naem, zonder dat ik eenigszins wil instaen voor de waerde of onwaerde van 's mans arbeit, alleen aengewendt om zich te oeffenen, en den vernuftigsten der Latynsche dichteren eenige trekken en kunstgrepen af te zien, wanneer hy voornemens was zyne Maegdebrieven in gedicht toe te stellen. In tegendeel beken ik gaerne dat ik eenige plaetsen, hier behandelt, indien 't myn werk ware, anders vertalen zou: op dat de Haegse Keurmeesters weten mogen, dat ik my zoo zeer niet vergaep aen de schoonheit van Vondels werken, dat ik niet zou kunnen zien eenige misstallen, die als sproeten of vlekken in een schoon aangezicht zyn."

Het handschrift, dat hij daarbij gebruikte, heeft eene geheele geschiedenis, die ik vooraf hier wil mededeelen.

Vondel gaf aan zijn trouwe, zorgzame vriendin Agnes Block op het einde van zijn leven „zyne afbeelding, die hem best geleek, door een konstige handt geschildert [1]); en daarna noch eenige zyner vertaalingen; als Nazoos Heldinne-brieven, ettelyke Taafreelen van Philostratus; ook veele Hollandtsche spreekwyzen, uit des Drossaarts Henrik den Grooten getoogen, en andre schriften, die zy onder haare papiere schatten t'zyner gedachtenisse bewaart [2])."

Agnes Block stierf 20 April 1704. Vóór haar overlijden schijnt zij het handschrift afgestaan te hebben aan Kaspar Brandt, leeraar bij de Remonstrantsche gemeente te Amsterdam, gelijk blijkt uit het boven medegedeelde uit het voorbericht van D. van Hoogstraten.

Kaspar Brandt schonk het manuscript aan den Amsterdamschen conrector, onder voorwaarde, dat deze het zou uitgeven. Nadat van Hoogstraten den 13 November 1724 overleden was,

[1]) Dit portret was vroeger het eigendom van Mr. Jac. van Lennep en behoort thans aan den heer Mr. M. J. van Lennep.

[2]) G. Brandt, *Leven van Vondel* (1682) bl. 85.

werden zijne boeken verkocht. In den Catalogus zijner bibliotheek, den 22 Mei 1725 en volgende dagen verkocht, staat onder het hoofd „Poetae in Folio" op n^0. 81 het handschrift aldus vermeld: „Nazoos Heldinnebrieven met Vondel's eigen hand geschreven." Uit de aanteekening op de marge van den ingevulden catalogus [1]) blijkt, dat het slechts voor den geringen prijs van 22 stuivers het eigendom van Gerard Papenbroek werd. Uit diens nalatenschap, eindelijk, ging het over in de bibliotheek der Universiteit te Leiden, waar ik het handschrift het eerst weder ontdekte.

Het handschrift is oningebonden, slechts ingenaaid, en bevat, behalve eenige vellen wit papier, 55 bladzijden, die, alhoewel dicht beschreven, toch over het algemeen voor dengene, die met Vondels handschriften vertrouwd is, duidelijk leesbaar zijn. De eerste bladzijde heeft, vooral aan den onderkant, nogal geleden; bovenaan is, waarschijnlijk door Papenbroek, in margine aangeteekend: „Geschreven met Vondels eige handt." Op elke bladzijde is een breede marge opengelaten, waarop hier en daar enkele aanteekeningen, meestal betrekkelijk het vers van het oorspronkelijke, zijn geschreven. Het handschrift draagt geheel en al het karakter van een klad en is slechts ten deele afgewerkt. Op verscheiden plaatsen bleef de vertaler midden in een volzin steken, blijkbaar omdat hij geen passenden vorm in het Hollandsch kon vinden.

Wanneer men nu den door van Hoogstraten uitgegeven tekst verder vergelijkt met het handschrift, dan merkt men al spoedig groote verschillen op. Tot en met den 14^{en} Brief is de volgorde dezelfde, dan volgt echter niet de brief van Sappho aan Phaon, maar die van Paris aan Helena. Daarna treft men in het handschrift brief XVII tot en met XIX aan en daarop volgt die van Sappho aan Phaon. De beide brieven van Acontius en Cydippus ontbreken dus in het handschrift, alleen van den eersten is op bl. 48 en 49 een stuk door Vondel vertaald. Het overige heeft Vondel blijkbaar niet vertaald.

Is er aldus in de volgorde der brieven belangrijk verschil tusschen het handschrift en de uitgave, nog grooter is de afwijking in de beide teksten. In *Oud-Holland* (II bl. 20)

---

[1]) In de bibliotheek der Vereeniging tot bevordering van de belangen des Boekhandels, te Amsterdam.

plaatste ik een paar aanteekeningen uit beide teksten naast elkander. Men kan daaruit zien dat op elke bladzijde tekst- en spelvarianten bij tientallen zijn aan te wijzen, zoo zelfs dat op sommige bladzijden de oorspronkelijke tekst van Vondel niet meer te herkennen is [1]).

Op deze wijze meende van Hoogstraten zich te moeten kwijten van den last, hem door Kaspar Brandt opgedragen. In plaats van Vondels tekst gaf hij eene vertaling uit, voor het grootste deel door hemzelven bewerkt. Daar hijzelf het handschrift bezat, kon hij er zeker van wezen niet door de critiek over zijne wijze van uitgaaf lastig gevallen te worden.

Tot heden werd, zoowel door van Lennep als door van Vloten, de tekst der uitgave van 1716 herdrukt. In de hier volgende bladzijden deel ik voor het eerst Vondels vertaling mede volgens zijn eigen handschrift. Ik heb getracht den tekst zoo nauwkeurig mogelijk te volgen, met al de daarin voorkomende afgebroken of onvoltooide volzinnen of opengelaten gedeelten. Het hierbij gevoegde facsimile van bl. 7 is een goed staal van de wijze, waarop het geheele manuscript geschreven is.

---

[1]) Merkwaardig is dat op vele plaatsen de tekst van het handschrift nauwkeuriger dan die van de uitgave is. Bijna overal, waar van Lennep en van Vloten zich in hunne commentaren beklagen over de onjuiste vertaling, komt Vondels tekst overeen met hun verbeteringen.

NASOOS HELDINNEBRIEVEN.

1. BRIEF.

PENELOPE AEN ULYSSES.

O Ulisses, uwe Penelope zent dezen brief aen u, die langkzaem we(der)keert. Ghy schryft my niet eens antwoort: maer weest liever zelf de bode. Dat Troje, twelck de Grieckse meiskens vervloecken, leit 'er al toe [1]). Naulix was Priam en geheel Troje ons zoo veel waert. Och of de reuckelooze overspeelder [2]) met zyn vloot in zee verzoncken waer, toen hy naer Lacedemon voer, zoo zou ick niet alleen in 't bedde verkleumen: nocht gelyck vergeten klagen, dat de tydt zoo langk valt: nocht in den verdrietigen nachten tytkortinge zoeckende, zou ick myn ledige handen aen 't opgezette webbe niet afslooven. Wanneer vreesde ick niet voor grooter zwarigheden, als zy inderdaet waren? Liefde brengt veel bekommeringe aen. My docht al dat de gestoorde Trojanen achter u her waren. Ick besturf t'elckens, als men van Hector repte. Of wen [3]) yemant vertelde, hoe Hektor Antilochus vermeesterde, dan gaf Antilochus ons stof voor u te vreezen: of zeide men dat Moenetias in 't bedrieghelycke harnas [4]) gesneuvelt was,

P e n e l o p e a e n U l y s s e s. Penelope wordt ondersteld, dezen brief te schrijven aan haar echtgenoot Ulysses, die, gelijk men weet, met het Grieksche leger naar Troje getrokken, en aldaar, na een tienjarig beleg, de stad had helpen veroveren, doch sedert op zee rondzwierf, zonder alsnog zijn vaderland, Ithaka, te kunnen bereiken.

---

1) *Leit 'er al toe:* is al te niet.
2) *De reuckelooze overspeelder:* Paris.
3) *Wen:* wanneer.
4) *In 't bedrieghelycke harnas:* dat van Achilles.

zoo schreide ick om dat het bedrogh averechts uitviel. Riep men dat Tlepolemus de Lycische speer [1]) met zyn laeuwe bloet geverft had, zoo weckte Tlepolemus doot myn sluimerende zorge weder op. In 't kort, zoo menighmael als er yemant van 't Grieckse leger om hals geraeckte, wert het hart van uwe liefste killer dan ys: maer de goedertiere Godtheit droegh zorgh voor myn kuisch gemoedt, want myn man overleefde den brant van Troje. De vorsten van Argos zyn wedergekomen: d' altaren roocken: d' uitheemsche buit wort den vaderlycken Goden toegewyt. De Joffers offeren aengename schenckagien, omdat hare mans behouden zyn: en zy roemen hoe de fortuin van Troje voor de hare wycken most. De rechtvaerdige stockoude mannen en verbaesde meiskens verwonderen zich hier over. En men toont hun onder den maeltydt op de tafel den fellen strydt, en maelt de geheele Pergama met een luttel geplengden wyn. Hier langs liep Simois: daer was het Sigeesche veldt. Ginder stont het hooge hof des gryzen Priams. Æacus zoon teegh herwaert, Ulisses derwaert op. De rustige Hector verschrickte hier de paerden, die op hem aenzetten: want d' afgeleefde Nestor, toen ick uwen zoon [2]) uitzondt om u te zoecken, had ons alle deze dingen vertelt, maer myn zoon wist my te zeggen, hoe Rhesus en Dolon, d' een in zynen slaep, d' ander door lagen, om 't leven (quamen). Ghy, och die al te luttel om d' uwe denckt, dorst bedrieghelyck by nacht het Thracische leger aenranden, en met de hulpe van uwen macker [3]), zoo veel mannen teffens ter neder vellen: maer eertyds waert ghy loos genoegh, en dapper met my verlegen. . . . . .
. . . . terwyl men zeide, dat ghy als overwinnaer met Ismarische paerden [4]) door de troepen der vrienden henetrockt. Maer wat (baet) het my dat ghy Ilium met uwe handen om verre ruckte, en de vesten tot (den) gront toe ter neder gesmeten zyn, zoo het met my al eens blyft, als het was, toen Troje noch overendt stont, en ick vast mynen man ontbeer, hoewel de krygh een endt heeft?

---

[1]) *De Lycische speer:* die van Sarpedon, koning van Lycië, die Tlepolemus gedood had.

[2]) *Uwen zoon:* Telemachus.

[3]) *Uwen macker:* Diomedes.

[4]) *Ismarische paerden:* met de paarden van Rhesus, door Ulysses en Dio medes geroofd.

meisjes stootte u in haren schoot; en braagt gy dan nog waarom gy weigert [illegible] naar de stad te gaan: de stad is balkbinder: de ryker de macht en vindt haar bly schap. Het leven wint bidde te ligen: en meisjes t'ontgaal, zegt: met zyn vingers en Thracische lier te torteren, dan [illegible] de handboog [illegible] den handslag en de schaal spelen te slag, en den helm opt hoofd te zetten. nochtans [illegible] scheurt gy mee behagen in de krachtige daar is heilige waardeering, en de glorie in den oorlogs verwonnen smaakte u zoet: of hielt gy slechts van den oorlog, toen gy my vingt? en ik uw vrouw met myn vaderland [illegible] nader. De [illegible] Goden hebben het zoo besloten: en ik zie dat de zoon van Priamus [illegible] met al zyn macht Hektor [illegible] schiet door de ribben heen. o gy Grieken, zult my gaarne naar mynen heer voer, ik wacht zyne woorden te verbidden: en zal hem [illegible] al hunne uw geboden te kennen geven: geloof my, ik wou met de woorden te brengen als Phoenix, maar dan de welsprekende Nestor, ja meer dan de broeder van Teucer. Ons helt [illegible] na zyn gewoonte met de vingers te hitten, en de oogen te laten weiden in den blooten boezem, dat ontvangt hy wat. al waart gy onbedenkelyk, en woordt dan uw moeders goedheid, al [illegible] zoowel ik, gy zoudt door myne tranen bewogen worden. o dappere Achilles [illegible] met dat hadden gien de vader Peleus u den ouderdom te bereiden, met dat kiezing ook Pyrrhus onder uw bevel te wezen, zie toch wat naar mee bekommerde Briseis en: weest goed als gy onbedenkende d'eeuwigheid niet met dit langdurig sammeren. maak is uw minne in onminne konstant omgeslagen: zoo dwing haar te sterven, die gy dwingt zonder u te leven. en gy zult [illegible] gedwongen worden dat te doen. [illegible] het heeft my verloren en bloed: en nochtans werde ik ondersteund door de enige hoop van u: waart van de stelling bezwonden, zoo zal ik uw myn broeder en mynen man volgen; en zal u tot heerschappy gedyen dat gy uw vrouw [illegible] te sterken. [illegible] maar waarom beveelt gy dat? doorstoot het eischen met den bloedigen degen: ik hebbe nog bloed uit het om het doorstootenborst uit te gieten. laat uw lemmet my doorwonden, 't welk, hadden de goden dit gewild, Atreus zoon uit hart zou wezen. maar veelvoorzichtig bewaar myn leven, dat gy my vanuit geschonken hebt. ik uw slavin kan bidden om 't geen d'overwinnende zyn vyandinne schonk. het Neptunische Pergamum verschaft u anderen dien gy liever moogt om 'kleinen gelegden: de vyanden stellen stof genoeg tot doodslag. het zy gy toevoet met uwe vloot wegvaren, het zy gy blyft: beveel gy als een heer eenmaal dienst, maakt dat ik by u kome.

PHAEDRA aan HIPPOLYTUS.

9. brief.

Een Kretensische meisje, wenscht den Amazonischen jongeling [illegible] met dezen brief heel goede voor, 't welk zy zelve ontbeert zal, tenzy gy haar dat wedergegeven. doorleest dit toch woordenrijk het is. wat kan 't schaden mijn brief te lezen. hier hand [illegible] u ook vinger [illegible] voordeel aan gelegen zijn. met deze letters zult gy geheimenissen over zee en land. en vyand leest ook de brieven, die hem van zynen vyand toegezonden. driemaal verging ik [illegible] aan te spreken: [illegible] driemaal bezweek myn stamelende tong. driemaal won trouw niet over de lippen: en kwam niet dan 't begin stuk. men moet de [illegible] liefde met schaamte mengen. de liefde beval my te schryven, 't geen ik my schaam te zeggen. 't is niet veilig te versmaden 't geen liefde beveelt. de liefde regeert en heeft geboden over de Goden, zyne meesters. toen ik [illegible] twyfelde of ik te schryven stond, sprak hy: schryf toch. die onbedwingbaarheid zal u met [illegible] geboden te voet vallen. och of hy doch [illegible] waardig [illegible] waarde, en zoo uw gemoed gestemd, uit naar myn wensch de eindstraf. gelyk hy ons mergh [illegible] stoot [illegible] door uw verstandig vuur. ik zal [illegible] uit

435 [illegible] brandde, hoe de liefde zwaarder valt: wy branden inwendig, en [illegible] ons hart is geheimelyk gewond. gelyk d'aankomende vaarzen het juk der ploegen [illegible] haar in begin bezwaart. als wilde paarden met geboegen worden, kunnen zy naauwlyk [illegible] toomen verdragen. zoo kan my mee gemoedt [illegible] [illegible] [illegible]

Anderen trecken de vrucht van 't sloopen der muuren van Pergamum, maer (voor) my alleen staenze noch: daer d' overwinnaer nu woont, en zyn ossen v(oor den ploeg) spant. Nu groeit het koren daer Troje gestaen heeft, en men slaet de zeissen int weeldige gewas des ackers, gemest met Phrygiaenschen bloede. Het kromme ploeghyzer klinckt op het gebeente der mannen, die naulix aerde genoegh hebben: het gras wast al over d' ingestorte huizen. Ghy overwinner komt niet te voorschyn, nocht tis niet in myn maght te weten, wat u verlet, of in wat hoeck gy onmedoogende blyft sammelen. Niet een schipper komt hier aen van over zee, die weder t'seil magh gaen, voor dat ick hem heb uitgevraeght, wat tyding hy van u vernomen heeft: en ick geef hem dezen brief met myn eige hant geschreven, om die aen u te bestellen, of hy u ergens vondt. Wy hebben naer Pylos gezonden, het lant, dat de oude Nestor van zyn vader Neleus erfde: maer men brocht geen tyding van Pylos t'huis. Wy zonden oock naer Sparten, maer Sparte, even wys, weet niet waer ghy woont of opgehouden wort. Phebus muren [1]) waren nu oock nutter ongeschent gebleven; och ick ydelhoofdige heb berouw over myn beloften. Wist ick waer ghy oorlooght, zoo stont my alleen voor oorloogh te vreezen, en ick zou neffens veel andere klagen. Ick zinnelooze weet naulix waer voor ick vrees: en evenwel vrees ick voor alle dingen: en myne bekommeringen zwerven in een ruim velt. My dunckt dat 'er zoo veel beletsels van uwe komste zyn, als 'er gevaren te water en te lande gevonden worden. Terwyl ick armzinnige vast overlegh, wat snoode lust u vervoert, dunckt my dat ghy van minne blaeckt om een uitheemsche: en misschien verteltghe haer, hoe onheusch [2]) uwe gemalin zy, die slechs past dat hare taeck afgesponnen werde. Ick zal my hier in bedrogen vinden; deze gedachten moeten in roock verdwynen; en ghy, wien 't wederkeeren vry staet, blyf toch niet uit, omdat ghy u misgingt. Icarius, myn vader, port my aen, om uit dezen weduwlycken staet te scheiden: en graeuwt vast over u langdurigh sammelen. Hy magh graeuwen zoo lang het hem lust. Het past my dat ick u eige ben en blyve. Ick Penelope zal in der eeuwigheit Ulisses ega

---

[1]) *Phebus muren:* die van Troje, door Apollo en Hercules gebouwd.

[2]) *Hoe onheusch:* hoe ongemanierd, hoe boersch.

blyven. Hy laet zich nochtans door myn medogenheit en kuische gebeden vermurwen, en matight zelf zyn hevigheit. De vryers, een dartele drang [1]) van Dulichius en Samos, en de inboorlingen van Zacynthus, loopen my om d'ooren: en maecken de meester [2]) in uw hof, daer 't ontzagh uit is: uw middelen worden doorgejaeght, tot myn hartewee. Wat wil ick u verhalen van Pisander, Polybus, en Medon, en de begerige troepen van Eurimachus en Antinous, en anderen? Dien ghy zelf schandelyck afwezende, voet met de ryckdommen door uw bloet verworven. Irus, de arm van vet en Melantius de vraet, een groote schande, komen om u byster te maecken. Wy zitten hier als drie weerloozen: een huisvrouw zonder hart [3]), en de gryze Laërtes, en de jongen Telemachus: dees wert my onlangs bykans door lagen ontschaeckt: terwyl hy zich reet maeckte om tegens yeders danck naer Pylus te reizen. Ick bidde de Goden ons te vergunnen, dat elck op zyn gezette tydt stervende, hy myne en oock uwe oogen luicke. Dit doet de ossendryver, de bedaeghde voester, en de getrouwe bezorger der onreine kudde [4]). Maer Laërtes [5]), als een, die door de jaren afgemat is, kan het ryck, dat midden in zyn vyanden leit, niet beschermen. Telemachus zal met der tydt sterck worden, magh hy slechs leven: nu moet zyn vader hem beschutten: want ick heb de maght niet om de vyanden ten huis uit te dryven. Kom toch haestig naer uwe kusten en . . . . .

. . . .

Ghy hebt een zoon, dien ick bid dat de uwe blyve, die in zyn aenkomende jaren moet in de vaderlycke wetenschappen onderwezen worden. Zie naer Laërtes te rugge, opdat ghy nu zyne oogen luickt: hy gaet al met den eenen voet int graf. Zeker, ick een jongh meisken, toen ghy uitgingt, zal schier een out wyf schynen, als ghy thuis komt.

---

[1]) *Drang:* drom.

[2]) *Maecken de meester:* spelen de baas.

[3]) *Zonder hart.* Versta: zonder kracht. Lat. *sine viribus.*

[4]) *Onreine kudde:* zwijnen.

[5]) *Laërtes:* vader van Ulysses.

2. BRIEF.

PHYLLIS AEN DEMOPHOON.

O Demophoon, ick, de Rhodopeesche[1]) Phyllis, uwe huiswaerdin[2]), sloegh (om dat ghy langer uit blyft dan den bestemden tydt) aent klagen. Sedert de volle maen hare horens eens hadde t'zamengebogen, zoo dat ghy uw ancker lichte van onze reede. Viermael gingk de maen onder: viermael quam zy op met hare volkomen ronde; en noch komen de kielen niet over het water van Sithon[3]) niet (*sic*) aen. Indien ghy den tydt rekent, daer wy gelieven naeu[4]) opletten, zoo denck dat wy niet ontydigh klagen. Wy hoopten oock langkmoedighlyk op 't geen wy geloofden en ons endelyck quetste. Nu tegens onzen danck minnende hindert ons 't geen wy geloofden. Dickwils loogh ick uwenthalven: dickwils dochtme dat ghy met den noordenwint herwaert aen zeilde. Ick vervloeckte Theseus[5]), omdat hy u ophielt; en misschien heeft hy u niet eens opgehouden. Ondertusschen vreesde ick dat ghy, die naer den Hebrus teeght, met uw schip in den schuimenden stroom schipbreuck moght geleden hebben. Dickwils bad ick ootmoedighlyck de Goden, voor de bewieroockte altaren, datze u, o ghy booswicht, toch wilden bewaren. Zoo menighmael weer en windt u gunstigh schenen, sprack ick in my zelve, is hy gezont, nu zal hy gewis komen. En om kort te zeggen, myn getrouwe minne ontschuldighde al wat hinderen kan den genen, die haest hebben, en ick was vernuftigh om redenen t'uwer verschooninge te vinden. Maer ghy blyft even traegh int komen: en de Goden, by wie ghy gezworen hebt, brengen u niet herwaert, noch ghy bekreunt

Phyllis aen Demophoon. Demophoon, een zoon van Theseus, koning van Athene, had op zijn tochten Phyllis in Thracië leeren kennen en beminnen. Bij zijn vertrek had hij haar beloofd terug te keeren; doch hij kwam zijn woord niet na, waarover Phyllis van hartzeer stierf.

---

[1]) *Rhodopeesche:* de Rhodope is een berg in Thracië.
[2]) *Huiswaerdin:* gastvrouw.
[3]) *Het water van Sithon* de zee die Thracië bespoelt.
[4]) *Naeu:* nauwelijks.
[5]) *Theseus:* zijn vader.

u met onze liefde niet. O Demophoon, ghy en uwe woorden zyn voor windt gevlogen. Ick klaegh dat uw schip gelyck uw trouw achter blyft. Zegh my, wat heb ick anders misdaen, dan dat ick u niet voorzichtigh beminde? Ick kon u om myn misdaet niet waerdigh zyn. Een schelmstuck begingk ick, dat ick zulck een schelm herberghde. Maer dit schelmstuck weeght zoo veel als de verdienste. Ziet ghy nu wat eeden zyn, en het beloven met hant aen hant? En wat Godt ghy zoo dickwils in uwen trouweloozen mont naemt? Waer is nu het huwelyck beloofdt . . . . jaren? Waer de belover en borghtoght van myn huwelyck? Ghy zwoert my by de gansche zee van winden en wateren omgeroert, en waer over ghy zoo menighmael gevaren had, en verder varen zoudt; en by uwen grootvader [1]) [indien dat [2]) mede niet gedicht is] die de vlackte met zyne luchjes streelt; en by Venus, die al te veel geweer voor my reede maeckt, ander geweer zyn bogen, ander geweer zyn fackels: en de koesterende Juno, die opzicht heeft over het huwelyxbedde; en by de geheimoffers der fackeldragende Godinne [3]). Indien een yeder van zoo vele gequetste Goden zyne Godtheit wreecken wil; ghy zyt alleen niet genoegh om die straf te dragen. Ick zinnelooze hebbe oock uwe ontrampeneerde kielen gekalfatert: op dat het schip, waer mede ghy my begeven zoudt, te stercker moght wezen: en ick bestelde u t roeytuygh, waermede ghy my ontvaren moght. Och ick ben gewont met myn eygen geweer [4]). Wy { betrouden / geloofden } uwe smeeckende woorden daer ghy den mont vol van hebt: en wy { betrouden / geloofden } uw geslacht en Godtheen: wy betrouden uwe tranen of leren dat die veinzen? Maer deze zyn oock treken, en zy staen in d' oogen als 't haer bevolen wort. Wy betrouden oock de Goden. Wat baten ons nu zoo vele onderpanden? Met elck deel was

---

1) *By uwen grootvader:* Neptunus, die door sommigen gehouden werd voor den vader van Theseus.

2) *Indien dat mede niet gedicht is:* omdat Egeus voor den vader van Theseus doorging, en wel een vaderhart voor hem bewees te hebben, daar hij zich, over zijn vermeenden dood, in zee verdronk.

3) *De fackeldragende Godinne:* de Eleusinische Ceres.

4) *Geweer:* wapentuig.

ick genoeg verzien. Nocht [1]) dat ontstelt my niet, dat ick u met werf en haven helpe: dit behoorde het opperste van myn verdienste te wezen [2]). My berouwt dat ick schandelyck by de huisvestinge het huwelyxbedde, en zy aen zyde voeghde: en wenschte wel dat de voorgaende nacht [3]) myn leste geweest waer, terwyl Phyllis noch met eere had mogen sterven. 'k Hoopte wat beters, omdat ick 't meende aen u verdient te hebben: de (hoop is) gesproten uit verdienste. De eere van een lichtgeloovigh meisken te bedriegen, kost luttel arbeits. d' Eenvouwigheit was gunst waerdigh. Ick een dochter en vryster ben door uwe woorden bygebroght [4]). De Goden gunnen dat dit uw hooghste roem zy: en midden in de stadt mooght staen tusschen de slangehoofden van Medusa; en dat uw treflycke vader daer sta voor zyne tittels: wanneer Scyron [5]), en de wreede Procrustes en Scinis gelezen [6]) worden, en stiers en mans gedaente [7]) onder een gemengt, en Theben door den oorloogh getemt, en de gevelde dubbel(l)yvige reuzen [8]), en t blinde hof des zwarten Godts [9]) van hem besprongen. Dat uw beelt na hem met dezen tittel gemerckt werde: dit is hy, wiens vryster, zyn huiswaerdin, van hem bedrieghelyck int net wert gevangen. Van zulck een hoop zaecken en daden uws vaders sit de Kretenser verlaten . . . . tgeen hem alleen ontschuldight, dat ziet ghy alleen in hem. O meineedige, ghy handelt als een erfgenaem des vaderlycken bedroghs [10]). Zy, die van my onbenyt zy, zit verheven op de gemuilbande tigers. Maer d' achterdochtige Thracers ontzien my te vryen, overmits my nagaet dat ick eenen vremdeling

---

[1]) *Nocht:* ook.

[2]) *Dit behoorde het opperste van myn verdienste te wezen:* hierbij had zich mijn dienst jegens u moeten bepalen.

[3]) *De voorgaende nacht:* de nacht, voorafgaande aan dien, waarin zij Demophoon in haar bed ontving.

[4]) *Bygebroght:* misleid, bedrogen.

[5]) *Scyron, Procrustes, Scinis:* booswichten door Theseus overwonnen.

[6]) *Gelezen worden:* vermeld worden.

[7]) *Stiers en mans gedaente:* de Minotaurus of stiermensch, door Theseus gedood.

[8]) *Dubbelyvige reuzen:* Procryon en anderen.

[9]) *Het blinde hof des zwarten Godts:* het onderaardsche rijk van Pluto, waar Theseus zich waagde.

[10]) *Des vaderlycken bedroghs:* Theseus had namelijk Ariadne verleid, hem naar Creta te volgen, en haar op het eiland Naxos verlaten.

meer dan eige ingeboornen achte. Maer dat nu yemant (zeit men) vry ter schole ga leggen in 't geleerde Athenen: een ander zal het strytbare Thracien regeren. Het einde oordeelt van yemants leven. Ick wensch dat hem zyn voornemen niet gedye, die waent dat men zyne daden uit het einde zal oordeelen. Maer zoo ghy uwe riemen in ons water slaet: zoo zal men zeggen dat ick my en de mynen ten beste geraden hebbe. Maer ick rade niemant, en myn hof roert u niet. Ghy zult uwe vermoeide leden int Bistonische water[1]) spoelen. De gedaente des henereizenden zal in myn oogen zwieren, als uw henegaende vloot myne havens zal genaecken. Ghy hebt my durven omhelzen, en gegoten om uw vrysters hals my een goede wyle kussen, en onze tranen met de uwe mengen, en klagen dat uw schip voorwint had, en vertreckende voor 't letste tegens my zeggen: O Phyllis, zie dat ghy uwe Demophoon verwacht, hem verwacht, die henen ging, om nimmermeer weder te komen: hem verwacht die op myn zee

. . . .

en nochtans verwacht ick u: kom slechs, al verlangt uw liefste met smarte: en dat uwe trouw alleen voor een tydt lang geslibbert hebbe. Wat bidde ick ongeluckige? een andere vrouw heeft u alree in hare armen: en die misschien uw hart van ons aftreckt, en ick wyt geen andre, dat ghy ons vergeet: ghy kent Phyllis wel. Wee myner, zoo ick Phyllis ben: en ghy vraeght waerom? Die u, o Demophoon, lang omgezworven hebbende, in de havens van Thracien, en myn hof ontfing: u met middelen onderstant dede, en u van alles gebreck hebbende ryckelyck begiftighde, en noch ryckelycker zoude begiftigen. Ick zette u over het maghtige gebiet van Lycurgus[2]), twelck naulix van een vrouw kon in toom gehouden worden daer het bevroze Rhodope open leit by den boschrycken Æmus, en de heilige Hebrus zyn ontfange wateren loost[3]). Wien te geval heb ick myn reinigheit ter quader uure besmet, en myn kuische riem laten los haecken van een bedrieghelycke hant. Tisiphoon[4]), de bruitvrouw, huilde in de bruitskamer, en de

---

[1]) *Bistonische water:* Thracisch water.

[2]) *Het maghtige gebiet van Lycurgus:* Lycurgus was de koning van Thracië en bekend wegens zijn ongastvrijen en norschen aard.

[3]) In margine schreef Vondel: *virginitas avibus libata sinistris.*

[4]) *Tisiphoon:* Furie.

nachtuil zong het bruiloftsliet. Alecto [1]) met hare gevlochte adders was 'er tegenwoordigh, en de bruiloftstortsen weecken voor hare lyckfackel. Ick bedruckte betrede nochtans de rotsen en ruighbewosse oevers, en daer de zee vlack voor myn oogen leit: het zy de landouw 's daeghs ontlaet [2]), het zy die by de lucht vol starren 's nachts bevriest, ick zie vast uit hoe de wint op zee waeit: en zoo ras ick een zeil zie opkomen, gis ick dat het myn Godtheit is. Dan ty ick naer zee toe, daer my naulix de baren keeren, die tegens het strant aenslaen. Maer hoe het schip nader komt, hoe ick min hoops hebbe: dan dunckt me dat ick verlaten ben en zygh ter neer, daer my de dienstmaeghden opheffen. Een boght is 'er, die booghswys inloopt, daer het water op de hoofden en steilafloopende gevaerten gebroken wort [3]): ick hadde opgezet hier van boven neer in de baren te springen, en zal t verzeker doen, overmits ghy in uw bedrogh volhardt. De golven zullen de drenckeling aen uwen oever opwerpen, en onbegrave zal ick u recht in 't gezicht tegenloopen: opdat ghy u zelven, en yser en stael en diamant overtreft, dan zult ghy niet in u zelven spreecken: O Phyllis, ick docht u te volgen. Zomtyts snack ick naer vergift; zomtyts lust het mij een bebloet lemmer in myn hart te stooten. Zomtyts lust het my dezen hals, waer om ghy uwe trouweloose armen sloeght met eenen strop toe te wringen. Ick moet myn eerbaerheit te teer om smaet te lyden met een rype doot vernoegen. Een korte wyl schiet er noch over, eer ick tot de keur van myn doot koom. Houw op myn zerck d'oorzaeck van myn doot op datze u hart verwecke: aen dusdanigh of een ander vaers zalmen weten, wat ghy voor een gast zyt: Demophoon was oorzaek van Phyllis doot. De gast broght zyn lief om. Hy gaf haer stof om te sterven: zy voerde het met hare hant uit.

---

[1]) *Alecto:* Furie.
[2]) *Ontlaet:* ontdooit.
[3]) In margine schreef Vondel: *245 ultima prœrupta cornua mole rigent.*

3. BRIEF.

BRISEIS AEN ACHILLES.

Deze brief, dien ghy leest, komt van de geschaeckte Briseis, en is naulix in leesbaer Griex met een uitheemsche pen geschreven. Ghy ziet overal de letters vervloeien door myn tranen: nochtans willen die tranen vry wat zeggen. Stont het my vry een luttel over u, myn heer en man, te klagen; ick hadde wel een luttel over myn heer en man, te klagen. 't Is uw schult niet, dat ick op 's konings verzoeck hem zoo ras wiert overgelevert; hoe wel ghy oock eenige schult hebt. Want zoo ras Eurybaet en Talthybius [1]) my verdaeghden, wiert ick Eurybaet en Talthybius tot een gezellin gegeven. Wy malkanderen onderling aenziende, vraeghden heimelyck, waer onze liefde gebleven was. Ick kon uitgestelt worden [2]); een luttel verlangens doet wel lieven. Helaes, ick gaf u int scheiden niet eenen kus. Maer ick huilde zonder ende, en trock myn hair uit het hooft. Ick ongeluckige laet my voorstaen, dat ick noch eens geschaeckt worde. Menighmael dacht ick de wacht te mompen [3]), en weder te keeren. Maer het was myn vyant die my bevreesde grypen woude. Ick vreesde, zoo ick henen gingk, 's nachts gevangen en als een snaer aen Priaem geschoncken te worden. Maer ick ben verschoncken, omdat ick een geschenck most verstrecken: zoo veel nachten was ick wegh, en worde niet eens wedergehaelt. Ghy houdt op: en uw gramschap komt langsaem by. Toen ick overgelevert wert, luisterde Menœtiades zelf my in 't oor: waerom schreit ghy? Ghy zult hier niet lang blyven. O Achilles, het is van klein belangk, dat ghy my niet weder eischte. Maer keer dat ick niet overgelevert werde. Ga nu hene, en draegh de naem van

Briseis aen Achilles. Briseis was de vorstin van Lernesse en door Achilles gevankelijk weggevoerd, toen hij haar stad veroverde. Zij werd hem door Agamemnon ontnomen, hetwelk aanleiding gaf tot den hevigen toorn van Achilles, door Homerus in zijn Ilias bezongen.

---

[1]) *Eurybaet en Talthybius:* herauten van Agamemnon.

[2]) *Ick kon uitgestelt worden:* versta: mijne uitlevering kon uitgesteld worden.

[3]) *Mompen:* misleiden.

een yverigh minnaer. De zoons van Amyntor en Telamon [1]) quamen by u, d' een u in bloet bestaende, d' ander u metgezel, de zoon van Laërtes, in wier gezelschap ick weder zoude keeren. Zy verryckten met smeeckende gebeden de geweldige schenckagien: twintigh harnassen uit geel koper met arbeit gewrocht, en zeven drievoeten zoo zwaer van stof als van kunst. Men voeghde hier by vyf paer talenten gouts, zes paer paerden, meesters in den renstryt: en noch tot overvloet Lesbische meiskens, schoon van leest, en in 't overrompelen der stadt gevangen: en zoo veele andere dingen hier by, maer ghy hebt geen vrouw van doen. Een . . . .
. . . . had ghy my van Atreus zoon willen vry koopen? ghy weigert die dingen te geven die ghy behoorde te ontfangen. o Achilles waer heb ick by u verdient die schult te dragen? Hoe is de wispelturige liefde zoo snel van ons gevloden? of pleeght de droeve Fortuin d' ellendigen allerlangst? Noch waeit 'er niet een voorspoedigh windeken myne jeught te geval? Ick zagh de muuren van Lyrnes door uwe dapperheit verdelgen; en 't bederf des vaderlants quam een groot deel op my aen. Ick zagh 'er lotgenooten van afkomst en moort drie teffens nedervallen: die myn moeder was van deze drie . . . .
ick zagh mynen man, zoo groot als hy was, op de bloedige aerde leggende zyn bebloede borst om en weerom wentelen. Evenwel hoe veel vrienden ick verloren hadde, noch heb ick die schade met u alleen geboet [2]). Ghy waert myn heer, myn man, en myn broer. Ghy zwoert my by uwe moeder de zeegodin [3]), dat het my nut geweest was gevangen te worden: quansuis op dat ick, met vergiffenis uitbesteedt, van u verstooten werde, en ontgaet de middelen, die u met my gegeven worden. Men zey oock, dat ghy met den noordewint zeewaert in zout loopen, zoo ras de dagh opgingk. Welck schelmstuck my verbaesde en ellendige zoo ras niet ter ooren quam, of myn hart kromp in myn lyf. Ghy zult henegaen: en wien zult ghy, o geweldenaer, my ellendige ten beste geven? wie zal my ellendige na uw vertreck vertroosten? ick wensch dat ick eer

---

[1]) *De zoons van Amyntor en Telamon:* Phœnix en Ajax.
[2]) *Geboet:* vergoed.
[3]) *Uwe moeder de zeegodin:* Thetis.

in d' aerde verzinck, of van den blixem geraeckt werde, dan men met Grieckseche riemen weder de schuimende zee sla zonder my, en ick hier gelaten de galeien zie van lant steecken. Hebt ghy alreede zulck een treck om naer huis en de vaderlyke huisgoden te varen. Ick zal zulck een zware ballast voor uw schip niet wezen. Ick zal niet als een vrou mynen man, maer als een slavin myn heer volgen. Myn handen zyn tot spinnen gemaeckt, ofze tot de spil gedraeit waren. Uwe gemalin zal treden voor alle de Achaische Joffrouwen, en dat ze vry in uwe slaepkamer ga: een schoondochter, die waerdigh zy Jupyn ten schoonvader en Ægina tot een nicht te hebben, en wiens overschoonvader de oude Nereus wil wezen. Wy slechts uwe dienstmaeghden zullen uwe rockens afspinnen en de . . . .

. . . .

Ick bid maer dat uwe huisvrouw my zoo niet voortdryve, die ick weet naulix op wat wyze my al te hardt zal vallen. Nocht gedoogh niet datze in uwe tegenwoordigheit my met den hairen langs het huis sleepe, en ghy wat koeltjes heen zeght: dit is oock ons vriendin geweest. Of zoo ghy 't met goeden oogen aenziet, laet my niet ganschelyck onderdrucken. Wee my ellendige! myn beenen beven alree onder myn lyf van schrick. Waerom wachtghe langer? Agamemnon heeft berouw over zyn gramschap, en het bedruckte Griecken valt u te voet. Overwin u zelven en uwe hevigheit, ghy die 't al verwint. De wackere Hektor doet de Danaische middelen [1]) smelten, o zoon van Æacus, gryp de wapens aen, maer neem my eerst weder, en val den vyant op 't lyf, die om 't voorspoedigh gevecht noch ontroert van zinnen is. De gramschap om mynent wil gerezen, bedare om mynent wil. Laet ick oirsprongk en einde van uwe droefheit wezen. Nocht denck niet dat het uwe eere te na ga, dat ghy dit ons verzoeck te geval doet. Œneus zoon [2]) keerde, op het bidden zyner gemalinne, naer den strydt. 't Geen ick hoorde is u bekent. De moeder van hare broederen versteken, heeft hare hoop en t hooft van haren zoon vervloeckt. Hy was dapper in den oorloogh, verliet de neergeleide wapens, en weigerde uit styfzinnigheit zyn vaderlant de hant te bieden. De vrouw alleen geluckiger dan zy vermurwde haren man: maer ick spil

---

[1]) *Danaische middelen:* het krijgsmateriaal.
[2]) *Œneus zoon:* Meleager.

myn woorden vruchteloos: nochtans belgh ick my des niet, noch liet my oit voorstaen, dat ick de vrouw was, zoo menighmael myn heer zyn slavin in zyn bedde vorderde. Tgedencktme dat zekere slavin my mevrouw noemde: ick antwoorde: ghy verzwaert myne dienstbaerheit met het pack [1]) van eenen tittel. Nochtans by 't gebeente myns mans naulix inder haest met aerde bedeckt; gebeente myns oordeels aller eere waerdigh: en by de dappere zielen myner drie broederen, dien ick nu heiligh acht, en die zich vromelyk [2]) voor het vaderlant quytende, met hun vaderlant ter neder stortten: en by uw en onze hooft, in een verbont verknocht: by uw zwaert en pylen, van myn volck beproeft; by alle deze dingen zweer ick u, dat de Mycener [3]) geen bedde met my gemeen gehadt heeft, nocht daer is geen reden waerom ghy my als een bedrieghster zout verlaten. Zoo ick, o vrome helt, tegens u zegge, zweer my oock eens, dat ghy noit wellust zonder my genoten hebt: ghy zoudt het weigeren. Maer de Griecken wanende dat ghy treurt, komen voor u spelen. Een poezeligh meisken stooft u in haren schoot: en vraeght yemant, waerom ghy weigert naer den strydt te gaen: de stryt baert hinder: de cyters, de nacht en Venus baren blyschap. 't Is veiliger int bedde te leggen: een meisken t'omhelzen; met zyn vingers een Thracische lier te tockelen, dan de handt aen den beuckelaer en de scherpe speer te slaen, en den helm opt hooft te zetten. Nochtans schepte ghy meer behagen in doorluchtige dan in veilige wercken, en de glori in den oorloogh verworven smaeckte u zoet. Of hielt ghy slechts veel van den oorloogh, toen ghy my vingt? en leit uw roem met myn vaderlant ter neder. De Goden keuren het ten beste: en ick bid dat de zoon van Peleus met al zyn maght Hektor eenen schicht door de ribben dryf. O ghy Griecken, zent my henen naer mynen heer toe: ick weet zynen wrock te verbidden: en zal hem al kussende uw geboden te kennen geven. Gelooft my, ik weet meer te weegh te brengen als Phœnix, meer dan de welsprekende Ulysses, ja meer dan de broeder van Teucer [4]). Den hals na zyne gewoonte met de

---

1) *Pack:* last.
2) *Vromelick*: dapper.
3) *De Mycener:* Agamemnon.
4) *De broeder van Teucer*. Ajax.

vingeren te kittelen, en de oogen te laten weiden in den blooten boezem, dat vermagh vry wat. Al waert ghy onvermurwelyck, en woester dan uw moeders golven, al zweegh ick, ghy zout door myne tranen beweeght worden. O dappere Achilles (met dat beding gun de vader Peleus u den vollen ouderdom te bereicken; met dat beding trock Pyrrhus[1]) onder uw beleit te velde, zie toch eens naer uwe bekommerde Briseis om: nocht quel als een onvermurwde d'ellendige niet met dit langdurigh sammelen. Maer is uw minne in onminne t' onswaert omgeslagen: zoo dwing haer te sterven, die ghy dwingt zonder u te leven. En ghy zult gedwongen worden dat te doen; het kost my vleesch en bloet: en nochtans worde ick onderstut door de eenige hope naer u. Waer van versteken blyvende, zoo zal ick myn broeders en mynen man volgen; en t zal u tot kleine eere gedyen dat ghy een vrouw beveelt te sterven. Maer warom beveelt ghy dat? Doorstoot het lichaem met den blooten degen: ick hebbe nog bloet int lyf, om ter doorstoote borst uit te gieten. Laet uw lemmer my doorrygen, 'twelck, hadde een Godin dit geleden, Atreus zoon[2]) int hart zou varen. Maer verschoon li(e)ver myn leven, dat ghy my eens geschoncken hebt. Ick uw slavin bidde om 't geen d' overwinner zyn vyandinne schonck. Het Neptunische Pergamum[3]) verschaft u anderen, dien ghy liever mooght om 't leven helpen: de vyant levert u stof genoegh tot dootslaen. Het zy ghy toereet met uwe vloot wech te roeien, het zy ghy blyft: beveel ghy als een heer aen uwe dienstmaeght, dat ick by u kome.

---

1) *Pyrrhus:* de zoon van Achilles.
2) *Atreus zoon:* Agamemnon.
3) *Het Neptunisch Pergamum:* Troje.

4. BRIEF.

PHÆDRA AEN HIPPOLYTUS.

Een Kretenser meisken wenscht den Amazoonschen jongelingk [1]) met dezen brief veel geluck toe, twelck zy zelve ontbeeren zal, 'ten zy ghy haer daer mede begiftight. Doorlees dit toch voor tgeen het is. Wat kan 't schaden eenen brief te lezen? Hier kan u oock eenigh voordeel aen gelegen zyn. Met deze [2]) letteren zent men geheimenissen over zee en zant. Een vyant leest oock de brieven, hem van zynen vyant toegezonden. Driemael pooghde ick u aen te spreecken: driemael bezweeck myn stamerende tong. Driemael wou twoort niet over de lippen: en 't komt er uit daer 't vry staet. Men moet de liefde met schaemte mengen. Liefde [3]) belast my te schryven, 't geen ick my schaem te zeggen. 't Is niet veiligh te versmaden, 't geen liefde beveelt. De liefde regeert, en heeft gebodt over de Goden, zyne meesters. Toen ick int eerst twyfelde of my te schryven stont, sprack hy: schryf vry. Die onvermurwelycke zal u met gebeden te voet vallen. Och of hy tegenwoordigh waer, en zoo uw gemoet quetste, om naer mynen wensch te luisteren, gelyck hy ons mergh stooft door een verteerend vier. Ick zal uit . . . .

. . . .

Hoe wy hooger op onze jaren branden, hoe de liefde zwaerder valt: wy branden inwendigh, en ons hart is heimelyck gewont. Gelyck d'aenkomende vaerzen het juck des ploeghs int begin bezwaert. Als wilde paerden eerst gevangen worden,

Phædra aen Hippolytus. Phædra, de dochter van Minos, koning van Creta en de gemalin van Theseus, ontstak, toen zij eens toevallig haren stiefzoon Hippolytus, dien zij niet kende, in hevige liefde voor hem. Daar deze echter niet aan haren hartstocht wilde toegeven, klaagde zij hem bij Theseus aan als beleediger harer eer. Hippolytus werd nu door zijn vader vervloekt, en stierf kort daarna, doodgesleept door zijn hollend tweespan. Daarna bekende Phædra schuld en maakte een einde aan haar leven.

---

[1]) *Den Amazoonschen jongeling:* Hippolytus was de zoon van een Amazone.

[2]) *Deze:* zulke.

[3]) *Liefde.* Nl. de liefdegod, Amor of Cupido.

kunnenze naulix 't gebit verdragen. Zoo kan een ruw gemoedt zich qualyck en naulix in 't eerste tot minnen gewennen; en dat pack past my niet wel te dragen: wanneer men van jongs af leert zondigen, zoo wort het een kunst? Zy mint verkeerder, die mint als de tydt verloopen is. Ghy zult het eerste genot hebben van myn eerlycke naem, die voor u gespaert is, en wy zullen beide te gelyck ons misgaen. 't Is wat zoets appels van volle tacken te plucken, en met een teedere hant d' eerste roos te plucken. Evenwel myn eerste en onbesproke zuiverheit most van een ongemeene vleck besmet worden. Maer tis ons wel geluckt, dat wy van een pynelyck vier blaecken. Een steen, een schandelycke overspeelder weerstaet ons overspel. Staet Juno my toe mynen broeder en man[1]) te beminnen, zoo schynt het my toe dat ick Hippolytus eer dan Jupiter zoude kiezen. Nu worde ick (naulix zoudt ghy het gelooven) gestuurt naer oeffeningen, die my onbewust zyn. Ick ben yverigh om onder het wildt te rennen. Ick viere nu inzonderheit de godin Delia, die uitmunt met haren krommen boogh. Het lustme naer twoudt te gaen, en snelle hazewinden op de hooge bergen aen te hitsen tegens de harten, die in 't garen bezet zyn: of met den wackeren arm eenen bevenden zwynspriet te zwaeien of op het grazige veldt te leggen. Dickwils lust het my met eenen beradden wagen aen[2]) te jagen dat het stuift, en den breidel en tgebit van een raps paert te mennen. Nu jaegh ick aen, als d' Elides van Bacchus, razernyen gedropen en die hare keteltrommels op den bergh Ida roeren. Of die van een gotheit bezeten door half vergode boomgodinnen of hoorendragende boschgoden verbaest gemaeckt worden. . . . .

. . . .

Misschien betalen wy deze liefde door nootlot aen ons geslacht en Venus eischt hare schatting van al het volck. Jupiter onder stiersgedaente zyn godtheit vermommende bemint Europe, den oirsprong van dat volck. Myn moeder Pasiphae leggende onder den bedrogen stier, wert van een lasterstuck zwanger, en dat pack int baren quyt. De meineedige Theseus, den gespannen draet volgende, geraeckte uit den krommen doolhof

---

[1]) *Mynen broeder en man:* Jupiter. *Mynen:* lees: haren.
[2]) *Aen te jagen:* snel voort te rijden.

door myn zusters [1]) hulp. Ick nu, op dat men niet twyfel dat ick Minos dochter ben, ga als een wreeckster . . . . . .

. . . .

Maer o myn nootlot brengt dit mede. Een huis behaeghter twee [2]). Uwe schoonheit bevangt my . . . .

. . . .

Theseus en zyn zoon schaeckten twee gezusters. Recht twee zegeteeckens op, van ons huis. Ick wenschte dat ick in Kreten gestaen haddde, toen ick t' Eleusis op het feest van Ceres gingk. Toen viel myn zin op u, tgeen noit te voren gebeurde, en liefde zette zich int mergh van myn gebeente. Ghy waert int wit gekleet, en met bloemen gekranst: en uw blanck aenschyn bloosde van bloode schaemte. Hy die van andere joffers voor nors en stuur [3]) is geacht, wert van Phedra na haer beste meininge voor eenen dapperen geoordeelt. Wech met de jongelingen, die zich als vrouwen optoyen. Een mannelyck gestalte eischt luttel optoisel. Dat streng opzicht [4]) en ongevlyt hair, en een luttel...... in den mont, staen u voeghlyck. Het zy [5]) ghy den wederhoorigen neck van een fors paert ment, ick verwonder my over uwe voeten die kort keeren konnen. Het zy [5]) ghy met volle kracht eenen taeien schicht schiet. De . . . . het zy ghy eenen beenen jaghtspier draeght, die vooraf een breet yser heeft. Om kort te zeggen, al wat ghy doet, behaeght my. Legh slechts uw strafheit [6]) af in de heuvelachtige bosschagien. Ick ben niet waerdigh dat ghy de stof van myn bederf zoudt wezen. Wat baet het de ongegorde Diaene naer te yveren? en Venus haer getal te ontschaecken. Tgeen de rust geen beurt gunt, kan niet duuren. Rust verquickt de geesten, en streelt de vermoeide leden. Ghy moet boogh en pylen als Diaen bezigen. Een boogh, die altyt styf gespannen staet, wort slap. Cephalus was in de bosschen bekent; hy velde wilts ter neder. Nochtans misstont het hem niet dat hy Auroor te wille was. De wyze godin gingk van haeren ouden man naer hem toe.

---

1) *Myn zuster:* Ariadne.
2) *Twee:* Theseus en zijn zoon Hippolytus.
3) *Stuur:* stuursch
4) *Opzicht:* blik.
5) *Het zy:* zoo.
6) *Uw strafheit:* uw stroefheid.

Venus sliep dickwils onder de willigen op het gras by den zoon van Cinyras[1]). Œneus zoon[2]) blaeckte om Atalante op den bergh Menalus. Zy draeght een diershuidt tot een minnepant. Wy zullen oock eerst onder die bende gerekent worden. Zet Venus aen d' eene zyde[3]), uw bosch zal { onedel / plomp } zyn.............. Ick zal u als een gezellin bykomen, en my keeren aen rots-speloncken, nocht vreesselycke zwynen met kromme tanden. Een paer zeën breecken hare golven op Isthmus, en het smalle lant hoort haer beide ruischen. Ick Trœzeensche vrouw zal hier met u de Pittheesche rycken bewoonen: alree heb ick die liever dan myn vaderlant. Neptuins zoon toogh voor een tydt langk uit, en zal noch lang uit blyven. De kunst van Pirithous[4]) zyn metgezel verlet hem. Om recht uit te spreecken, Theseus houdt meer van Pirithous dan van Phedra, Pirithous gelt meer by hem dan ghy. Noch[5]) dat onrecht lyden wy niet alleen van hem: wy beide zyn in gewightige zaecken gequetst. Hy heeft het gebeente van mynen.......... broeder met zyne knods ter aerde gevelt: de zuster heeft men den dieren ten buit gelaten. Uwe moeder de voorbarighste in dapperheit, onder de gewapende maeghden, braght u zoo schoon ter werelt, dat ghy de gunst eener eelaerdige waerdigh zyt. Vraeght ghy, waerze bleef? Theseus dreef haer een lemmer int hart: en de moeder verdiende door tbaren van zoo een treflyck pant niet verschoont te worden. Maer . . . .

. . . .

Hy won by my ook kinders, die uwe broeders zyn, die hy, niet ick, al te zamen om hals broght. O ghy allerschoonste van alle dingen, of 't ingewant, dat u beschadigen zou, midden in 't baren geborsten waer! ga nu hene, en eer het bedde van uwen vader, daer ghy zoo in gehouden zyt, en dien hy vlught, en verloochent door zyn daden. Laet geen ydele namen uw gemoet afschricken, om dat ick, die uwe stiefmoeder ben, schyn met mynen stiefzoon te boeleren. Dat is d' eenvouwigheit der voorouderen die in toekomende tyden versterven zoude.

---

1) *By den zoon van Cinyras:* Adonis.
2) *Œneus zoon:* Maleager.
3) *Zet Venus aen d' eene zyde:* zet Venus uit uw gedachten.
4) *Pirithous:* vriend en metgezel van Theseus.
5) *Noch:* ook.

Deze gingk eertyts in zwangk, toen Saturnus noch wetteloos regeerde. Jupiter bestemde[1]) het alles billyck te wezen, wat yemant te pas quam, en de zuster haer broeder ten man nemende[2]) maeckt alles billyck. De verbintenis des geslachts, hangt door een stercke keten aen een, wanneerze Venus zelf te zamen koppelt. Oock is 'er geene zwarigheit aen vast: het staet vry dit te verbergen. Bidt haer om die gave. De naem van bloetvrientschap kan de misdaet bedecken. Ziet yemant ons malckanderen omhelzen, wy zullen beide hierom geprezen worden. Men zal zeggen dat de stiefmoeder haeren stiefzoon getrouw is. Ghy behoeft by duister de deur van mynen sturen man niet op te sluiten, nocht de wacht te bedriegen. Wy zullen beide onder een dack slapen, gelyck wy een huis bewoonen. Ghy kuste my int openbaer, en zult my oock int openbaer kussen, hoewel men u in myn bedde zie leggen. Sammelt slechts niet langer en belegh den knoop van onse verbintenisse. Daerop spaere u de minne, die nu op my gebeten is. Ick belgh my des niet dat ick u ootmoedighlyck met gebeden te voet valle. Och waer is nu myne trotsheit en roemen gebleven? Ick twyfelde of ick langer de minne zoude tegenstaen, of my in die schult steecken, zoo de minne yet zekers heeft. Ick bidde als een, die t opgeeft, en strecke myne koningklycke handen voor uwe knien uit: geen verliefde let op 't geen haer voeght. Myn schaemte is wegh en weghgaende heeftse noch eenige teeckens nagelaten. Vergeef het my, nu ick het beken, en laet uw hart wat vermurwen. Wat baet het my, dat Minos, die gebodt over de zee heeft, myn vader is: dat myn voorvader met den blixem slingert: dat myn grootvader zyn voorhooft met stralen omringt, en den warmen dagh aen den purperen hemel aenvoert? Myn adel zwicht voor de minne: erbarm u myner om myne voorouderen: en wiltghe my niet sparen, zoo spaer ten minste de mynen. Creten, Jupyns eilant[3]), is my ten bruitschat toegevallen. Dat dit gansche hof mynen Hippolyt gehoorzame. Buigh uw styfzinnigheit: myn moeder kon een stier toghtigh maecken, en zult ghy wreeder dan een felle stier wezen? Ick bidde u by

---

1) *Bestemde:* noemde.
2) *Haer broeder ten man nemende:* Juno, Jupiter tot man nemende.
3) *Jupyns eilant:* het eiland waar Jupiter was opgevoed.

Venus, die veeltyts ontrent my is, verschoon my; zoo zult ghy eene beminnen die u nimmermeer zal haten. Zoo moet de wackere godin u in de heimelycke bosschagien met hare tegenwoordigheid begunstigen, en het hooge wout joegh u t wildt in den mont. Zoo moeten u bockxvoeten en berghgoden begunstigen. Zoo sneuvel het wilde zwyn met de borst in t punt van uwen zwynspriet. Zoo bestellen u de veltgodinnen (al zeit men dat ghy de vrouwen haet) u bronwater, daer ghy na snackt. Wy stofferen deze gebeden oock met onze tranen en als ghy myne smeeckende gebeden leest, zoo verbeelt u dat ghy myne tranen ziet.

---

5. BRIEF.

ŒNONE AEN PARIS.

Zult ghy dit overlezen? Of zal het de jonge vrouw verbieden? overlees het vry. Deze brief is met geen Myceensche [1]) hant geschreven. Ick de Pegasische Œnone, in de bosschen van P(h)rygien wel bekent, klaegh over u, die my quetste, zoo ghy zelf dat gedooght. Wat godtheit heeft onzen wensch met zyne maght hinderlyck geweest? Wat misdaet hindert het, dat ick niet langer uw liefste ben? Een verdiende straf lytmen gewilllighlyck; d' onverdiende smert te byster. Ghy waert zoo groot niet, toen ick een veltnymph, de dochter van eenen grooten stroomgodt, my vernoeghde aen uw huwelyck. Ghy die nu voor Priams zoon bekent zyt (doch tsy verre dat ick darom acht) waert maer een slaef. Een veltnymf getrooste het zich met een slaef in echt te treden. Dickwils rusten wy tsamen onder het vee in de schaduwe vant geboomte, daer gras en kruiden ondereen gemengelt ons een bedde verstreck-

Œnone aen Paris. Paris, de zoon van Priamus, had, toen hij in zijn jeugd als herder op de bergen van Ida ronddoolde, de veldnymf Œnone bemind; doch sedert, zijn vorstenrang hernomen en de liefde van Helena verworven hebbende, zijn vroegere minnares vergeten.

---

[1]) *Met geen Myceensche hant:* versta: het is geen brief, die uit Mycenen (van Agamemnon den veldheer van het leger, tot Menelaus' wraak verzameld) komt.

ten. Menighmael lagen wy op een deken in een hoybergh, onder een hut daer de witte ryp op viel. Wie toonde u de wildernissen, daer t wildt te vangen was? En, daer de dieren hunne jongen in een rots wierpen? Dickwils spande ick netten met vlacken onderscheiden: dickwils joegh ick de hazewinden over de snelle heuvels. De beucken bewaren myn namen in hunne schors geschreven. En men leester den naem van Œnone met uw snoeymes daer in gesneden: en myn naem groeit met de boomen. Ja groeit vry, o boomen, met myne behoorlycke tittelen. My gedenckt van een populier, die op den kant van eenen stroom staet, waer in de gesnede letters mynen naem spellen tot een gedachtenisse. O populier, wort groot, die op den waterkant dit vaers op uw gerimpelde schors draeght. Wanneer Paris zonder Œnone zal kunnen leven, dan zal Xanthus naer zynen oirsprongk te rugge loopen. Xanthus, loop haestigh te rugge, en ghy wateren loopt achterwaert. Paris bewyst dat hy Œnone verlaten hebbe. Die dagh heeft my ellendige bedorven; van die dagh ging de kille winter myner veranderde liefde in: toen Venus en Juno, en de naeckte Minerve, voeghelycker door de wapens dieze voert, voor uwe rechtbanck [1]) verschenen, bloncken hunne boezems, en na uw eige vertellinge ginger een koude grilling over uwe leden. Ick niet weinigh ontstelt, vraeghde vast raet by oude besten en gryze koppen, en t bleeck dat het een schelmstuck was. Men hieuw abeelen om, hieuw balcken, en reede een vloot toe, en de beteerde galaien liepen af. Ghy naemt al schreiende verlof: ten minste wacht u te loochenen, dat die minne schandelycker is dan de verlede min. Ghy weende en zaeght onze oogskens weenen: en wy beide mengden onze tranen even bedruckt. De wynranck hangt zoo vast niet aen den olm, als uw armen om mynen hals gestrengelt. Och hoe menighmael diende u de wint, als ghy, daer uwe medegesellen om loegen, klaegde dat de windt u ophielt! Hoe menighmael gaeft ghy int vertreck my kus op kus! hoe qualyck wou het leste woort over uwe tong? Een luchje blaest in d' opgehaelde zeilen, en twater bruist van de riemen. Ick ongeluckige sta vast en oogh de zeilen na, int heengaen, en 't zant wort vochtigh van myn tranen, daer

---

[1]) *Voor uwe rechtbanck:* toen hij namelijk geroepen werd om te beslissen, van welke der drie godinnen de prijs der schoonheid toekwam.

ick schrey: en ick bid de groene zeegodinnen dat ghy spoedigh mooght overkomen: namelyck op dat ghy spoedigh mooght tot myn bederf overkomen. Ghy zyt dan door myn gebeden wedergekomen, Wee my, dat ick vervloeckte boel hem soo vleide. Natuur schiep een gevaert van een bergh, dat zyn uitzicht heeft over { den onpeilbren / d onmeetbren } afgront, en gezet is om t zeewater te stuiten. Hier van zagh ick eerst uwe zeilen opkomen: en een lust beving my om eensklaps door twater naer u toe te loopen. O Goden toef ick noch, ick zagh een roode vlagh van de voorsteven afwaeien. Ick vreesde want dat was uw livrey niet, het schip nadert, en een zoet luchtje dryft het aen lant. Myn hart beefde in myn lyf, toen ick een vrouwenaenzicht zagh. Dat was noch niet genoegh (waer moght ick zinnelooze op wachten) of die schandelycke vriendin most in uwen schoot leggen. Toen scheurde ick voort myne kleederen en sloegh voor myn borst, en krabde met myn nagelen de wangen op, en huilde dat de heilige Ida op myn klaghten wedergalmde. Ick storte myn tranen over myn rotsen derwaert naer toe. Zoo moet Helene treuren en schreien, als zy van haren man verstoken wort, en dat haer overkome 'tgeen zy een ander toedreef. Nu sleeptghe de rampen achter aen, die u door de bare zee volgen, en de getroude mans zullen van kant helpen. Maer toen ghy een arm herder waert, en t vee hoede, wou niemant dan Œnone een armen harders vrouw wezen. Ick maeck geen werck van ryckdom, noch bekreun my uw vaders hof niet eens, nochte acht het iet een snaer [1]) van Priaem onder zoo veel schoondochters gerekent te worden. Nochtans niet op dat Priaem weiger schoonvader van een nymph te wezen, of dat Hecuba zich hebbe te schaemen over zoo een schoondochter en ick het waerdigh ben, en begeer de gemalin van een maghtigh vorst te wesen. 'k Heb handen, die t past den scepter te dragen: versma my niet, omdat ick met u in beuckeblaren gelegen hebbe: een purperen bedde zoude my beter passen. Voort lest myn liefde is veiligh: die zal u geen oorlogen berockenen, noch een vloot wraeckgierige schepen over twater halen. De gevlughte dochter van Tyndar zal met den zwaerde

---

[1]) *Snaer:* schoondochter.

weder geëischt worden, en met een trotsen bruitschat uwe slaepkamer ingaen. Vraegh dan uwen broeder Hector, of Deiphobus en Polydamas of men haer wederleveren[1]) zal: of luister wat de statige Antenor of Priam zelf daer toe zeit. Een geschaeckte meer dan zyn vaderlant te schatten, is een slecht beginssel. Uw zaeck luidt schandelyck. Een rechtschapen man voert rechtvaerdige wapens. Beelt u niet eens in, zoo ghy haer begeert, dat een Lacedemonsche vrou u getrou zal wezen, die zoo gereet zat om in uwe armen te slapen. Hoe luide roept de jongste zoon van Atreus over 't verbont van 't geschonden bedde en hoe doet het hem dat een uitlander op (zyn liefste verslingert is). Ghy zult oock kryten dat de gequetste eerbaerheit door geen wetenschap kan geheelt worden. Die verflenst maer eens [2]). Zy is op u verslingert: zoo was zy oock op Menelaus verslingert. Nu leit die lichtgeloovige alleen int bedde. Andromache is zeker geluckigh en wel getrouwt. Aen my zoudt ghy een vrouw hebben gelyck uw broeder heeft. Ghy zyt als het vallende loof en dorre bladen, die in den wint vliegen: ja slacht een lichte korenair, die licht verbrant, als de heete tydt een luttel aenhoudt. t'Gedencktme dat uwe zuster [3]) dit al spelde: zoo propheteerde ze my dit met het hair in den windt. Wat maeckt [4]) ghy, o Œnone, wat bezaeit ghy den zeekant, en ploeght het strant met onwillige ossen? een Grieckse vaerze [5]) komt er die uw hof en vaderlant en u sal bederven. Och keer het. De Grieckse vaerze komt vast aen. Boort dat schandelycke schip in den gront, terwyl het noch tydt is. Och door hoe veel Phrygiaensch bloet zal het noch bruizen? Zy had uit. De dienstmaeghden grepen d' onstelde in haren vaert. Maer myn blont hair rees te bergh. Och ghy hebt my ellendige al te wel de waerheit voorgespelt. Zie eens, die vaerze gaet grazen in myn beemt. Zy magh zoo schoon zyn als ze wil, het is in der daet een overspeelster. Bekoort door haren gast verlietse hare vaders Goden. Theseus (dool ick in den naem niet) ick weet niet wat Thesus voerde haer listigh te lande uit, en gelooft men

---

1) *Wederleveren:* teruggeven.
2) In margine leest men: *deperit illa semel.*
3) *Uwe zuster:* Cassandra.
4) *Maeckt:* doet.
5) *Een Grieckse vaerze:* Helena.

dat Cupido haer reine maeght van den minnaer weder thuis leverde [1]), ghy vraeght waer ick die lucht van daen gekregen hebbe? Ick minne. Hoewel ghy het gewelt noemt, en de schult eenen glimp geeft. Die zich zoo menighmael liet schaecken, wou zeker geschaeckt wezen. Maer Œnone zal evenwel in kuischeit volharden, hoewelze van haren man bedrogen is; en ghy zult zelf in uw eige netten gevangen worden. Als ick in t bosch school, beloerden my de snelle Saters, een dartele hoop, die snel te voet is. Daer Ida oploopt met ongemete heuvelen, droegh Faunus een gehorent hartshooft op de punt van een pynboomtack. De stichter van Troje [2]), bekent om zyn getrouwigheit, beminde my. Hy gingk met mynen maeghdom strycken: maer ick stelde my eerst te weer, en trock hem het hair uit zyn hooft, en zette myn nagels in zyn gezicht. Ick eischte noch goudt noch gesteente tot vergoedinge van myn schennis. t Luidt schandelyck t lichaem eener doorluchtige om schenckaedjen te verkoopen . . . .

. . . .

leerde u de kunst van artsenye, en liet my zyne gaven hanteren. Wat kruiden en wortels heelzame kracht hebben, en tot dienst der menschen overal wassen, die ken ick. O wee my ellendige, dat geene door kruiden my genesen kan. Ick, die op kruiden afgerecht ben, zit van myn kunst versteeken. Men zeit dat de vinder der artsenye zelf de koeien te Pherea te weide dreef, en om ons van minne blaeckte. Ghy kunt my de hulp bestellen, die de vruchtbare landouw met hare kruiden noch eenigh Godt my geven kan. Dat kunt ghy doen, en ick verdien het. Ick zal u niet als de Griecken, met bloedige wapenen opkomen: maer ick ben uw eige, en broght myn jonge jaren met u door, en ick bid dat ick gedurende het overschot van myn leven uw eige magh blyven.

---

[1]) Helena was zeer jong, toen zij door Theseus gevangen werd en haar broeders, Castor en Pollux, kwamen haar verlossen en brachten haar — volgens Theseus nog ongerept — terug.

[2]) *De stichter van Troje:* Apollo.

6. BRIEF.

HYPSIPILE AEN JASON.

Men zeit dat ghy met uw schip weder op de kusten van Thessalien met het gulden vlies landde. Ick verwellekom u van de behoude reis, voor zooveel ghy 't gedooght. Nochtans had my uw brief hier van behooren te verzekeren, om myn ryck dat u opgedragen wert, niet voorby te varen, kont ghy den wint niet na uwen wensch hebben. Schryf my uw brief, hoe de wint oock waeit: Hypsipile is wel waert dat ghy haer uw groetenis sent. Waerom heeft de faem eer dan een brief, my de tyding van uw wederkomst gebroght? Dat de gewyde ossen den ploegh van Mars getrocken hadden? Dat de gezaeide tanden met der haest tot mannen opgewassen waren, en dat ghy vaerdigh waert geweest om die met uwe vuist doot te smyten: had t afgestroopte vel des wakenden draex bewaert: en evenwel het gouden vlies geschaekt. Moght ick, die al deze dingen kommerlyck geloofde, zeggen: hy heeft het my zelf geschreven: wat een groote vrouw zou ick wezen! wat klaegh ick dat myn man traegh was om zynen plicht te voldoen? Ick heb eenen groote gedienstigheid van u genoten, zoo ick d'uwe blyf. Men zeit dat een Noortsche toveres [1]) met u overgekomen is, die ghy deelachtigh maeckte het bedde dat aen my verlooft

Hypsipile aen Jason. Hypsipile, dochter van Thoas, koning van Lemnos, redde het leven van haren vader, ter gelegenheid dat de vrouwen van dat eiland een algemeenen moord aan al de manlijke ingezetenen gepleegd hadden. Zij hield hare daad evenwel bedekt, en deed hare medegenooten gelooven, dat zij zich van haren vader ontslagen had, waarop de overige vrouwen haar tot koningin verhieven. De Argonauten, eenigen tijd op Lemnos geland, werden er met groote gastvrijheid ontvangen, want de vrouwen hadden hare mannen alleen uit wraakzucht gedood en niet uit haat tegen mannen. De Argonauten rustten van de vermoeienissen van den zeetocht in de armen dezer weduwen uit, zoolang 't hun lustte. Hypsipile had zich zelve bij die gelegenheid niet vergeten, maar zich aan hun opperhoofd verbonden, wien zij twee zonen baarde. Jason liet haar echter met haar tweelingen zitten, om verder te trekken ter verovering van 't gulden vlies. Toen de andere vrouwen daarna bemerkten dat zij haren vader gespaard had, dreven zij Hypsipile van het eiland.

---

[1]) *Een Noortsche toveres:* Medea.

is. De liefde is lichtgeloovigh. Och of men my nagingk, dat ick myn man valschelyck beschuldight hadde. Onlangs herberghde ick eenen vreemdeling van Hemonien[1]: hy tradt naulix over myn drempel, of ick zeide, hoe maeckt het myn Jason al? Hy stom staende, sloegh zyn oogen al beschaemt ter aerde neder. Ick sprong terstont te poort uit, en de kleeren van myn lyf aen flarden ruckende, riep ick: leeft hy noch? De doot zal my met hem wechslepen? Hy leeft, antwoorde hy, en was van vreeze gedwongen voor my te sorgen. Godt zy myn getuige, hoe my uw behoudenis ter harte gingk. En zoodra ick wat bequam, begon ick te vragen, wat ghy uitgerecht had: hy verhaelde my, hoe de kopervoetige ossen van Mars geploeght hadden: en ghy de draecketanden in den acker had gezaeit, waer uit strax gewapende mannen wiessen: en hoe dat aerdegebroetsel malkanderen terstont doode, en een einde maekt vant langedurige nootlot hunnes levens. Wy vroegen noch eens, of Jason na t ombrengen van den draeck het leven 'er af hadde gebroght, en vrees en hoop doen ons dan hopen dan wanhopen by gebeurte. Terwyl hy my stuck voor stuck vertelt: soo ontdeckt hy, door t beloop en den yver der vertellinge de wonden, die hy door zyn vernuft maekte. Och waer is de trouwbelofte? Waer het huwelyxrecht? en de bruiloftstorts, waerdigh om t lyckhout aen te steken? Ter sluick hebt ghy my niet bekent. Juno de Bruitvrouw was er by: en Hymen met zynen krans op t hooft. Maer Juno, nocht Hymen, maer de droeve Erinnys, tradt bloedtdorstigh met hare rampsalige fackel vooruit. Wat heb ick met de Myniën[2]) te doen? Wat vraegh ick na het pynhout van Pallas[3])? O Tiphis[4]), ghy zeeman, wat gaet u myn vaderlant aen? Hier was geen ram met zyn gouden vlies te halen. Lemnos was thof niet van den ouden Æetas[5]). Ick had int eerste (maer myn nootlot heeft my hiertoe gebroght) voorgenomen het leger van den gast met vrouwenhanden hier van daen te dryven. De mannen van Lemnos weeten oock raet om yemant te verjagen. Zulck een

---

[1]) *Hemonie:* Thessalie, Jasons vaderland.
[2]) *De Miniën:* bijnamen der Argonauten, Jasons tochtgenooten naar Colchis.
[3]) *Het pynhout van Pallas:* het schip Argo.
[4]) *Tiphys:* de stuurman der Argonauten.
[5]) *Ætas:* de vader van Medea en koning van Colchis.

dapper krygsman most uw leven beschermen. Ick zagh den man binnen myn vesten, en ick herbergde hem in myn huis en in myn hart. Hier broght ghy twee zomers en twee winters over. De derde oegst was voorhanden, als ghy gedwongen om tseil te gaen uwe woorden met sulcke tranen vergeselschapte: O Hysipyle (*sic*), ick worde van u afgeruckt: de Fortuin gunne slechs dat ick magh wederkomen. Ick ga van hier als uw man, en zal in der eeuwigheit uw man blyven. Magh slechs in t leven blyven onse vrucht, waer van ghy heimelyck zwanger gaet, en waer van wy beide vader en moeder zyn. Ondertusschen biggelden de geveinsde tranen langs uwe wangen: en theught my dat ghy niet kont uitspreken tgeen ghy noch te zeggen had. Ghy stapte de leste van alle uwe medegesellen int gewyde schip Argos. Dat bruisde er door: de wint zette de zeilen uit. / blies de zeilen op[1]. En het schuimende / blaeuwe zeewater stoof voor de voorsteven wech. Ghy slaet uw gezicht naer t lant, wy zien zeewaert in. Een doorluchtige toren heeft zyn uitzicht van alle kanten over de zee. Ick geef my derwaert, en myn aensicht en boesem zyn nat van tranen. Ick zie door de tranen heen: en het licht van onze oogen, gewoon tbegeerigh hart te koesteren, reickt verder toe dan het plagh. Ick stort kuische gebeden uit, en meng beloften onder myn vreese: nu ghy behouden zyt, ben ick oock gehouden die te voldoen. Zal ick myne beloften betalen? En Medea tgenot van myn beloften hebben? Myn hart doet my wee, en myn minne met gramschap gemengt is veel grooter. Zal ick gaven in de kercken[2]) brengen? Omdat ick Jason by zyn leven verlies? En zal ick een offerhande slaghten tmyner schade. Ick ben oock niet gerust geweest, en vreesde altydt dat de vader hem een schoondochter van Argos zoude geven. Ick vreesde voor een Griexsche, en een uitlan(t)sche boel speelt my dit. Ick ben gewont van een onverwachte vyandin. Om haer schoon aenzicht nocht verdiensten behaegtse u niet: maer zy beweeght u met hare tovervaersen. En zy maeit het vervloekte gras met een bezwore zeissen. Zy pooght de stilstaende maen buiten spoor te leiden, en de zonnepaerden te verdonckeren.

---

1) Vondel teekende hierbij in margine aan: *ventus concava vela tenet.*

2) *Kercken:* tempels.

Zy breidelt de stroomen en schut[1]) de boghtige vlieten. Bossen en zelfwasse klippen verzetse van hunne plaetse. Zy dwaelt ontgort met lossen haire over de graven en vergaert de gebeenten uit het warme lyckvier. Zy vervloekt de afwezenden, en bootseert wasse beelden, en prickelt d'ellendige lever met dunne naelden. En wat men weet, tgeen ick beter niet wist, met kruiden zoeckt (zy) tot yemants hinder te weegh te brengen: om de minne met schoonheit en zeden[2]). . . .

. . . .

kunt ghy die omhelzen? en onbevreest in een bed leggende den nacht al stil en slapende overbrengen? Zy namelyck heeft u gedwongen dat juck gelyck de stieren te dragen: en zy streelt u met die middelen, daerze de felle slangen mede streelt. Voegh er by datze zich doet inschryven by uwe en der voorouderen daden, en de vrouw is u nadeeligh door den naem vant huwelyk . . . .

. . . .

Niet Æsons zoon[3]), maer de dochter van Ætas aen den Phais stroopt het vel van het schaep van Phryxus. Vraegh het uwe moeder: uwe moeder Alcimede stemt het niet toe, nocht oock uw vader, wien die Noortsche schoondochter thuis komt. Zy magh voor zich een man opstommelen by den Tanaïs of de moerassen van Scythien, en tot van den Phasis, daer haer lant leit. Lichtvaerdige Jason, en lichter dan een zomerluchtje, hoe vallen uwe woorden zoo trouweloos uit? Ghy gingt voor[4]) myn man van hier: waerom keert ghy niet weder als myn man? Ick ben de vrou van den wederkomenden, gelyck ick was van den henegaenden. Gaen u adel en eer te harte: hier ben ick, die genoemt wort een spruit van Thoas[5]), Minos zoon. Bacchus myn grootvader, en de vrou van Ba(c)chus[6]) met de kroon opt hooft, verdooft met haren glans de klener starren. Myn hylixgoet zal Lemnos wezen, een

---

1) *Schut:* stremt.

2) In margine teekende Vondel aan: *moribus et forma conciliandus amor.*

3) *Ægons zoon:* Jasons vader.

4) *Voor:* als.

5) *Een spruit van Thoas:* Thoas was een zoon van Bacchus bij Ariadne, dochter van Minos.

6) *De vrou van Bacchus:* Ariadne.

lant dat zyn bewoonders weeligh maekt . . . .

. . . .

Nu heb ick alree gebaert. O Jason, groet uwe tweelingen. Om des vaders wil viel my de last vant zwanger gaen licht. Ick ben oock geluckigh doort getal van twee kinderen, en toen Lucyn my begunstighde baerde ick een paer panden t'effens. Vraeght ghy, wien zy gelycken? Men kan er u in kennen. Zy weten van geen bedriegen: het overige is den vader gelyk. Ick hadze bykans de moeder thuis doen dragen. Maer een wreede stiefmoer heeft d'angevangen reis belet. Ick vreesde voor Medea. Medea is wat meer dan een stiefmoeder. Medeas handen zyn op alle schelmeryen afgerecht. Zy die haer broeders gescheurde lichaem kon over den acker spreien, zou die myne kinders sparen? Nochtans zeit men, o ghy, die door het vergif van Colchos betovert zyt, dat ghy haer huwelyck boven dat van Hypsipyle stelde. Die overspelende maeght heeft schandelyck mynen man bekent. Maer een kuische bruiloftstorts maeckte my u en u my eigen. Zy verriet haren vader. Ick heb Thoas in den moort geberght. Zy verliet Colchos: ick zit noch te Lemnos. Wat zal ick wel seggen? nu een boosaerdige meer dan een godtvruchtige word geacht? En zy met een lasterstuk werde uitbesteet, en eenen man verdient? Ick bestraf[1]) den moort der Lemnosche vrouwen: en verwonder my over Jason niet. Wraeckzucht helpt de gesteurden aen allerhande geweer. Welaen seghmy eens, indien ghy door d'ongestuimigheit des weders verseilt, myne havens waert ingeloopen, zoude ick vergeselschapt met myne twelingen, u en uwe gesellen tegen(ge)gaen hebben? en zoudt ghy niet wenschen dat de aerde voor u van een borst? O ghy booswicht, met wat voor oogen zoudt ghy my en uwe kinderen aenzien? O ghy trouweloose, wat quader doodt zoudt ghy wel verdienen te sterven? Ghy zoudt zelf door my beschermt en geberght zyn geweest. Niet omdat ghy des waerdigh, maer ick medoogende ben. Ick had myn aensicht met het bloet van die boel bekladt, en de genen die ze door hare vergifteryen bedurven heeft, en ick zou een Medea voor die Medea wesen. Dat indien de rechtvaerdige Jupyn van den hemel na myne gebeden luistert: hoe Hypsipyle zucht, dat zy die ons bedde onderkroop,

1) *Bestraf:* keur af.

treure, en proeve de wetten die ze zelf gemaekt heeft. En datze, gelyck ick, een verstoote vrou en moeder van twee kinderen, oock van haren man en zoo vele kinderen verstooten blyve: en niet lange houde tgeen sy door quade middelen verworf, en door de heele werelt ommeswerve: en zich tegens haren man en kinderen zoo bitter en byster aenstelle, als zy haren broeder en ellendigen vader mishandelde. Datze, wanneer haer aerde en zee te bang valle, in de lucht styge, beroyt omzwerve, hoopeloos, en van haren moordt bevlekt. Dit bid ick, de dochter van Thoas, van haren man berooft, en leeft als man en vrou int vervloekte bedde.

---

7. BRIEF.

DIDO AEN ÆNEAS.

Eveneens gelyck de witte zwaen, wanneer de doot haer roept, op den oever van Meander, int natte gras aengesmeten, noch eens opzingt, zoo spreeck ick u aen, niet uit hope dat myne gebeden uw hart kunnen vermurwen (want wy stroien klaghten in den windt, nadien Godt ons tegen is) maer dewyl myn eerlycke naem, en lyf en ziel deerlyck besmet hebbe, ist een gering verlies noch een deel woorden te spillen. Ghy hebt evenwel vastelyck voorgenomen door te gaen, en Dido in hare droefheit te laten zitten, en een zelve wint vervoert uw schip en uwe trouw. O Æneas, ghy hebt vastelyck voorgenomen de vloot met uwe trouw los te maecken, en de rycken van Italien, die u bekent zyn, te zoecken. En ghy bekreunt u niet meer met Carthago en zyne ryzende muren, nocht het opperste gezagh aen uwen scepter gegeven. Ghy vlught een gebouwde, en staet naer een ongebouwde stadt: ghy moet een andere stadt in de werelt soecken: ghy zoeckt een ander lant. Wanneer ghy al een lant vint, wie zeit dat ghy het bezitten zult? Wie zal zyn landen onbekende vremdelingen geven? Ghy moet een andere hebben, die ghy bemint, en een andere Dido, om haer wederom met troubeloften te bedriegen. Wanneer sal 't gebeuren, dat ghy eens een andere stadt

Dido aen Æneas. Voor de geschiedenis van deze beiden verwijs ik naar Vergilius *Æneas* en Vondels vertalingen van dit gedicht.

sticht, die Carthago gelyckt, en van den hoogen burgh uwe onderdanen aenschouwt. Zoo u alle dingen naer wensch gaen, waer zult ghy een gemalin vinden, die u zulck een hart toedraegh? Een vrou die u nacht en dagh in haer gemoet draeght, gelyck het zwavel dat aen een wasse torts kleeft. Die ondanckbaren en die naer myne gaven niet luistert, zoude ick, was ick niet dwaes wel mogen ontberen. Ick haet nochtans Æneas niet, hoewel hy vol arghwaens is: maer ick klaegh over den trouweloosen, en dat noch slimmer is, ick ben met klagen vermaekt. O Venus, verschoon uwe schoondochter, en omhels zynen harden broeder. De Min is zyn broeder, die oorlooght in uw leger. Of ick die begon te minnen (wanneer ick veronwaerdighe my des niet) hy bestelle stof voor myne bekommeringen . . . . ick worde bedrogen . . .

. . . .

Hy verscheelt van zyn moeders[1]) aert. Steenen, bergen en eicke op steile rotsen gewassen, en wilde dieren hebben u ter werelt gebroght: of zulck een zee, als ghy nu van den wint bewogen ziet, en waer over ghy evenwel tegens den wint op toereet af te loopen. Waer vlughtghe henen! De winter houdt u tegen. De winter is my gunstigh. Ziet eens hoe den oostenwint de golven voortdryft. Gedoogh dat ick de buien schuldig blyve . . . .
wint en water zyn rechtvaerdiger dan uw gemoedt. Ick ben zoo veel niet waert, dat ghy onrechtvaerdighlyck vergaen zoudt, daer ghy my over de groote zee vlught. Ghy draeght eenen kostelycken haet, die u dier staen wil, indien ghy van sterven geen werck maekt, als ghy my slechs ontvlught. De windt zal haest gaen leggen, en twater vlack staen, en de blaeuwe Triton met zyn paerden over de zee henen varen. Och of ghy oock met de windt omsloegt, en ghy zult omslaen, ten zy ghy quastiger[2]) zyt dan eickenhout. Watte? Wist ghy niet wat de rasende stormen al vermogen? Betrouwt ghy noch de zee, daer ghy zoo dickwils qualyck op gevaren zyt? Dat ghy op den raedt der zee de schepen ontmeert: de breede zee is evenwel vol gevaers. Die ter zee gaet baet het niet dat hy zyne trouw geschonden heeft. Die plaets

---

[1]) *Zyn moeder:* Venus.
[2]) *Quastiger:* knoestiger.

straft wel den meineedigen: insonderheit als de minne gequetst is: om dat men zeit dat de moeder der minne uit de zee gesproten is. Ick vrees dat ick de verlore dingen niet verlieze; en den schadelycken beschadige, en myn vyand schipbreuck lydende het zeewater inslorpe. Ick wensch dat ghy leeft: zoo zal ick u beter als met een lyck verliesen. Draegh ghy liever de schult van myne doot. Genomen, ick had u gevat met eenen dwarrelwint (dit voorspoock zy krachteloos) wat zoudt ghy wel denken? Terstont zoude u invallen hoe meineedigh uwe tong my trou beloofde: en hoe de Phrygische Dido door u bedrogh tot sterven geperst werdt: de geest van uw bedroge vrou zou u verschynen, droevigh en bloedigh met het hair om t hooft. Ghy zult zeggen: hoe dit is, ick heb dit al verdient. Vergeef het my! Hoe meentge zoude u de blixems op thooft treffen? Geeft uwe zee en dolligheit een luttel bots, een groote belooninge vant vertoefde reis zal hierna veiligh vallen. En spaertghe my, zoo werde uw zoon Julus gespaert. Laet het genoegh zyn, dat ghy de schult van myn doot draeght. Wat heeft het kint Ascanius [1])? wat hebben de huisgoden verdient? Het water zal verdrencken de goden, die in den brant [2]) geberght werden. Maer ghy voert die niet mede, noch, o meineedige, ghy hebt gelyck ghy stoft, het heilighdom en uwen vader niet op uwe schouders gedragen. Ghy lieght het altemael: noch uwe tong heeft aen ons zyn bedrogh niet eerst begonnen, en ick word d'eerste niet geslagen. Vraeght ghy waer de moeder van den schoonen Julus is: verlaten van haren man is zy alleen gesneuvelt. Deze dingen verhaelde ghy my: maer zy ontroerden my bedroefde; die mindere straf . . . .
noch ick twyfel er niet aen of uwe goden verdoemen u. De zevende winter solt u nu te water of te lande. Ick ontfing u in myn haven daer u 't onweer opsmeet, en uwen naem naulix hoorende gaf ick u myn ryck in: en och had ick het by deze gedienstigheid gelaten, en was tgerucht van myn byslaep begraven gebleven. Die dagh deed het ons, toen wy in een afloopende [3]) spelonck voor den onverwachten slaghregen liepen schuilen. Ick hoorde nare stemmen: my docht

---

1) *Ascanius:* het zoontje van Æneas.
2) *Uit den braht:* nl. uit den brand van Troje.
3) *Afloopende:* hellende.

dat de nymphen huilden. De Razeryen gaven teekens van myn doot. O geschonde eerbaerheit, straf my, den gewonden Sicheus te gevalle. Ick ellendige waer ga ick, waer laet ick my van schaemte? Ick heb myn Sicheus een marmeren kappel toegewyt, die bedeckt is met festoenen en witte vellen. My docht dat een bekende stem my hier van daen verdaghvaerde. Hy self riep met een { fyne / dunne } klank: koom myn Elisa [1]). Ick koom daetlyck. Ick uwe verplichte gemalin kom by u. Nochtans koom ick traegh om myn bedreven schande. Vergeef my die misdaet. De rechte man heeft my bedrogen. Hy verlicht myn schult van nydt. De godin [2]) die zyn moeder is, en de oude vader, een godtvruchtige last des soons, gaven my hoop dat hy myn man zoude blyven, gelyck het behoort. Most ick dolen, myn doling quam eerlyk by. Voegh er by dat myn trou my nimmermeer berouwen zal. De streeck die wy te voren hielden, dure in der eeuwigheidt, en blyve ons by tot den uitersten adem. Myn man, voor altaer vermoort, storte ter aerde: en myn broeder genoot den loon van zoo groot een schelmstuk. Ick moet in ballingschap leven, en myn mans gebeente en myn vaderlant verlaten, en wordt gevoert door harde wegen, vervolght van myn vyandt. Ick lande by onbekenden, en mynen broeder en de zee ontslipt zynde, koop ick een landt langs de zee, dat ick u o meineedige schelm schenck. Ick stichte een stadt en boude wydstreckende vesten, benyt van d' aengrensende gewesten. D' oorlogh komt ons aen boort, en ick een vrouw en noch een uitheemsche wordt met oorloogh gedreight. Naulix heb ick de poorten der stadt in truigh ontworpen, en wapens vaerdigh. Van duisend vryers werd ick aengezocht, die, bekoort om by my te slapen, ick weet niet beter wat huwelycken gestelt hebben . . . .
wat twyffeltghe my gebonden aen den Getulischen Jarbas over te leveren? Ick had myn armen uwe schelmerye ten beste gegeven. Oock heb ick een broeder [3]), die zyn godloose hand, bevleckt met myn mans bloedt, oock in myn bloedt wil baden.

---

1) *Elisa:* andere naam voor Dido.
2) *De godin:* Venus.
3) *Een broeder:* Pygmalion, de moordenaar van Lichneus, wien hij de kroon van Tyrus ontweldigd had.

Legh af de goden, en t heiligdom dat ghy met uw aentasten ontheilight: de heiligen willen met geen godloose handen gedient wezen. Zoudt ghy als een godtsdienstige eeren, die uit den brant gebergt zyn, zoo berouwt het de goden dat ze den brant ontruckt zyn. Misschien zult ghy Dido hier oock swanger, en een deel van uw vleesch in myn gesloten lichaem laten. Het ellendige wicht zal zyn moeders doot noch verswaren, en ghy zult een ongebore vrucht om hals helpen. De broeder van Julus zal met zyne moeder sterven, en aen eene selve straf zal 'er twee teffens mede slepen. Maer een godt beveelt hem te gaen: ick woude dat hy u verboodt te gaen: en dat de Trojanen noit eenen voet op het Punische landt gezet hadden. Op t geleide van dezen godt wordt ghy op d' ongestuimige golven gedreven, en slyt langsaem alle den langen tydt op het onrustige water. Naulix hoefde ghy zoo veel arbeits te doen om Troje weder te winnen, al was het zoo groot als t was by Hectors leven. Ghy soekt niet den Simoïs, den vaderlycken stroom, maer den Tiber, namelyck opdat ge daer beland om eenen vremdeling te wesen. En hoe die schuile en toegestopt wyckt voor uwe kielen, naulix zal u dat gezochte landt gebeuren, als ghy oudt zyt. Set tgeen onseker is aen d' eene syde en soeck liever dit volck tot een huwlyxgoedt te ontfangen, en Pigmalions schatten heimelyck herwaert aengevoert. Voert liever geluckkiger Ilium over in de Tyrische stadt: en draegh den heiligen scepter in des konings plaets. Zyt ghy zoo heet op den oorloogh, soo Julus soeckt na den gewonnen zege te triomferen. Wy sullen hem eenen vyand bestellen dien hy magh overwinnen, op dat hy nergens aen gebreck lyde. Dit zy de plaets om wetten voor te schryven, en wapens toe te rusten. Aenvaertse maer dat [1] .... by uwen vader de pylen en schichten van uwen broeder, en de medegesellen van uwe reis en de goden, Dardanische heiligdommen; soo moetense overwinnen alle die ghy van uw volck medevoert, en die wreede oorloogh zy de maet van uw verlies. En Ascaen leve geluckighlyk zyne jaren uit, en tgebeente van den ouden Anchises ruste zachtelyck. Ick bidde u verschoon dit huis, dat sich aen u heeft overgegeven, twelck ghy segt bemindt te hebben,

---

[1] Vondel schreef hier in margine: *in dese plaets zyn wetten van vrede en wapens.*

behalven myn lasterstuck? Ick ben niet in Phthia [1]), nochte int groot Mycenen [2]) geboren, nocht myn man en vader hebben tegens u opgestaen. Schaemt ghy u uwer vrouwe: laet ick li(e)ver uw huiswaerdin en niet uw vrouw genoemt worden. Als Dido maer uw eigen magh wesen, salse alles over sich laten gaen. Ick ken de wateren, die den Africa(e)nschen oever kabbelen, en de gezette tyden, wanneer het reisbaer is of niet. Als de wint goet is, en het tydt is om tseil op te halen, het dunne wier verlet nu t afgevaren schip. Laet my bevelen wanneer het reisens tydt is: dan zult ghy veel veiliger reisen, en als ghy enckel voort wilt, sal ick u niet ophouden. Uwe mede-gesellen moeten uitrusten. De halfgekalfaterde vloot eist noch wat uitstels. Om myne verdiensten, en zyn wy u daer-boven noch yet schuldigh gebleven, om de hoop, die ick door myn huwelyck hebbe: ick bidde om een luttel tydts. Terwyl het onweer bedaert, en de liefde den ommegangk verzacht, zal ick wat leeren tegenspoet verdraegen: zoo niet, is ons voornemen uit het leven te scheiden. Ghy kunt niet lang my wreeder vallen. Ick bidde u aenschouw eens op de gedaente der schryfster: onder t schryven leit het Trojaensche zwaert in onsen schoot, en de tranen biggelen langs de wangen op den blooten degen, die thans van bloet in stede van tranen nat sal worden. Hoe wel stemt uw schenckagie met onse doot! Ghy stelt ons graf toe met kleene kosten. Noch de schichten treffen nu niet eerst myn borst. Die plaets is diep van de liefde gewont. Och Anna suster, suster Anna, hoe luttel weet ghe van myn misdaet? Thans sult ghy het leste geschenck in myne asse werpen. En ick Elisa onverslonden . . . . . .

. . . .

Dit vaers zal evenwel op den grafmarmer staen: Æneas bestelde het zwaert en de stof [3]) des doots. Dido is door haer eige handt gesneuvelt.

---

[1]) *Phthia:* het vaderland van Achilles.

[2]) *Mycenen:* de vaderstad van Agamemnon.

[3]) *De stof:* de oorzaak.

8. BRIEF.

HERMIONE AEN ORESTES.

Ick Hermione spreeck hem aen, die onlangs noch myn broeder en man was, maer die nu myn broeder [1]) is, omdat een ander met den naem van man doorgegaen is. Pyrrhus, A(c)hillus soon, trots op zyns vaders stockbeelt [2]), houdt my tegens recht en billyckheit opgesloten. Ick zette my 'er tegen, tgeen ick alleen vermoght, op dat men my niet onwilligh soude oordeelen. Vrouwehanden konden het overige niet verrichten. O zoon van Æacus, zeide ick, ick ben niet zonder beschermer. Dese maeght, o Pyrrhus, hebt ghy onder haren heere. Hy, doover dan de zee, sleepte haer, die Orestes by zynen naem riep, met gesleurden haire in zyn hof. Hoe zou men een gevange slavin te Lacedemon harder hebben konnen handelen? Indien een uitheemsche troep de Grieksche schoondochter hadde met zich gesleept. De Grieckscbe overwinster handelde [3]) Andromache zachter, toen het Danaische vier de Grieksche middelen soude verbranden. Maer o Orestes, indien ick u noch aent harte legge, grypt met uwe onvertsaegde handen aen tgeen u met recht toekomt. Maer zoo yemant het vee uit den ontsloten stal roofde, ghy zoudt met wapens te hulpe komen? En sammelt ghe nogh daer uwe vrou geschaekt is? Laet uw schoonvader [4]), een veroveraer van zyn geschaekte vrou, u ten spi(e)gel dienen: die om een meisken [5]) den godtvruchtigen oorloogh aenving. Hadde uw schoonvader blyven suffen in het ledige hof: de moeder had aen Paris gehuwt gebleven als te

Hermione aen Orestes. Hermione, de dochter van Menelaus en Helena. was door haar grootvader Tyndarus aan Orestes verloofd, buiten weten van haar vader, die toen voor Troje stond. Deze van zijn kant had haar toegezegd aan Pyrrhus, den zoon van Achilles, aan wien hij haar bij zijn terugkomst overleverde.

---

[1]) *Mijn broeder:* eigenlijk haar volle neef.

[2]) *Trots op zyn vaders stockbeelt.* Versta: die er zich op verhoovaardigde het evenbeeld zijns vaders te zijn.

[3]) *Handelde:* behandelde.

[4]) *Uw schoonvader:* Menelaus.

[5]) *Een meisken:* Helena.

voren. Ghy behoeft geen vloot van duisend schepen, noch een heir van Griecken uit te rusten: kom self over. Nochtans staet het u toe [1]) my oock zoo weder te halen, en het soude voor een man niet schandelyk luiden, eenen gestrengen oorloogh voor zyn bemint bedde te voeren. Wat? Omdat een zelve Atreus Pelops zoon onzer beider grootvader is? En schoon ghy myn man niet waert, zoo waertghe myn broeder. Ick bidde dat de man zyne vrou, de broeder zyne suster te hulp kome. Beide de namen dringen u om uwen plicht te voldoen. De zoon van Tyndar hoogh op zyn jaren leverde my u over: de grootvader had dat recht over zyne nicht [2]). Maer myn vader, onbewust van dese saek, had my aen Æacus soon [3]) verlooft. De grootvaer, de eerste op de rye, vermoght noch meer. Toen ick aen u huwde, hinderde myn fackel aen gene dingen. Worde ick Pyrrhus toegevoeght, zoo zult ghy u van my verongelykt achten, en vader Menelaus sal het onse minne vergeven. Hy self most zwichten voor de pylen des snellen godts. De liefde, die hy zich zelven toeliet, zal hy zynen zwager [4]) oock toelaten. De beminde moeder zal het met haer voorbeelt te stade komen. Ghy syt my, tgeen de vader de moeder is, welcke deelen de Dardanische vremdeling [5]) eertydts gedreven heeft. Hoewel hy zonder ophouden zich verhoovaerdight op zyns vaders daden. Ghy kunt oock op uws vaders daden stoffen. En hy regeerde alle de zonen van Tantalus, en Achilles self. Dees was een deel vant leger: hy was thooft der vorsten. Ghy hebt oock Pelops tot uwen grootvader, en den vader van Pelops: zoo ghy noch hooger optelt, zult (ghy) de vyfde van Jupyn wesen. En ghy ontbeert geen vromigheit: ghy hebt benyde wapens gedragen. Maer wat zoudt ghy doen? Zy trock haren vader aen. Ick wou dat ghy u dapper betoont had in (om) een betere stoffe. Uw oorsaek wert tot uw werck niet uitgekosen maer gegeven. Ghy hebt het nochtans voltrocken. Ægystus heeft met afgesteken strot het hof bebloedt: gelyck wel eer uw vader. Æacus soon graeut vast: en verkeert uwen lof in laster:

---

1) *Staet het u toe:* is het u geoorloofd.
2) *Zyne nicht:* zijne kleindochter.
3) *Æacus soon:* Pyrrhus.
4) *Zynen zwager:* zijn schoonzoon.
De Dardanische vremdeling: Paris.

en nochtans kan hy myn aensicht verdragen. Ick berst, en myn aenzicht zwelt te gelyck met myn geest: en thart inwendigh van brant blakende, doet my wee. Heeft Hermione of yemant het Orestes verweten? Ick heb geen gewelt, noch een scherp swaert by der handt. Schreien is me geoorlooft. Schreiende storten wy onse gramschap uit. En tranen vlieten als beecken over mynen boesem. Hier van ben ick altydt voorsien, en vloey er van over. d' Ongecierde kaecken zyn nat van een gedurige bron. Dit is tnootlot van ons geslacht, twelck tot op onsen tydt blyft dwalen. Wy alle Tantalus kinders zyn bequaem om gerooft te worden. Ick zal niet verhalen de logens van de vlietzwaen [1]), noch klagen dat Jupyn in de veeren doock, daer beide de Isthmussen [2]) uitsteeckende de zeeen lange van een scheiden. Hippodameia vervoert met uitlantsche wielen [3]), van den Amycleeschen Castor, en den Amycleeschen Pollux. De suster Tyndars dochter is in de Mosopische stadt gebroght. Tyndars dochter van den Ideesche gast over zee geschaekt, wapende de Argolische legers om harentwil. Naulix heught het my: het heught my nochtans, hoe het alsins [4]) van rouw en bekommeringe vervult was. De grootvaer schreide, en de zuster schreide, en beide de gebroeders. Leda riep de goden en haren Jupyn aen. Ick self oock myn hair, dat noch niet langk was, gescheurt hebbende, kreet vast: o moeder, moeder, gaet ghy wegh zonder my? Want de man was van huis. Opdat men my niet voor Pelops dochter hielt, was ick een reede roof voor Neoptolemus. Och of Pelops Apolloos boogh geschuwt hadde, de vader zoude de dartele daden van zynen zoon verdoemen. Nocht eertydts heeft hy

---

[1]) *De logens van de vlietzwaen:* toen namelijk Jupiter, in de gedaante eener zwaan, Leda verleidde, die de moeder werd van Castor en Pollux en van Clytemnestra en Helena.

[2]) *Isthmios:* de landengte van Corinthe.

[3]) Hippodameia was de dochter van Enomaus, koning van Elis. Deze vernomen hebbende dat hij door zijn schoonzoon zou gedood worden, had haar hand beloofd aan den vrijer, die hem in 't rijden overwinnen zou; doch daartegenover de voorwaarde gesteld, dat de overwonnen vrijer zou sterven. Pelops op de maagd verliefd geworden, wist den wagenmenner van Enomaus om te koopen, die den wagen omsmeet, zoodat de koning er uitviel en den nek brak; waarna Pelops met het rijk en de bruid ging strijken.

[4]) *Alsins:* alom.

Achilles, noch nu oock behaeght, dat een man soude schreien, wanneer hem zyn vrou ontvoert was. Wat { laster / onrecht } heeft myne Goden zoo verbittert? Of wat wil ick klagen dat het gestarnte my ellendige tegenvalt? Ick was, noch kleen synde, moederloos vader gingk ten oorloogh, en terwyl zy beide leefden, was ick van die beide versteken. O moeder, ick heb in myn jonge jaren u niet met een stamelende tonge toegevleit, noch myn korte armen om uwen hals geslagen: noch sat als een lief pack op uwen schoot. Ghy droeght geen sorge om my te toyen, noch met myn moeders bestemminge tradt ick niet de nieuwe bruiloftskamer in by mynen man. Ick zal de waerheit seggen: ick hadde u zoo ghy wedergekeert waert te gemoet geloopen, en kende noch myn moeder niet. Nochtans wist ick dat ghy Helene, en dat ghy de schoonste waert. Ghy self vraegde wie uwe dochter was. Dit eenige deel dat Orestes myn man is, geluckte my wel. Dat zal my oock benomen worden, ten zy hy voor zich vechte. Pyrrhus houdt haer voor zyn slavin, daer myn vader overwinner wedergekeert is, en wy hebben Troje minst verwoest .... nochtans wanneer de zon hoogh gestegen met zyn stralende paerden voortvaert, dan nuttigh ick ellendige een vryer ongeluck. Wanneer de nacht my in de kamer huilende en bitter klagende verberght, en ick int bedruckte bedde legge; dan komt er geen vaek, maer tranen in d'oogen. En ick vlie waer ick kan van mynen man, als van myn vyandt. Dickwils sta ick verstockt om myne ellenden: en myns staets en plaets ongedachtigh, genaeck ick met een onwetende handt het Scyrische lichaem. Als ick dien gruwel gewaer worde, vermy ick het t' onrecht aengeraekte lichaem, en laet my voorstaen dat myn handen bevleckt zyn. Dickwils valt my de naem van Orestes in ste van Neoptolemus [1]) uit den mont: en ick bemin de dolinge der spraeck als een voorspoock. Ick bidde u by t ongeluckigh geslacht, en by den vader des geslachts, die zee en aerde, zyn gebiet, doet daveren; by uw vaders en ooms gebeente, die in u gehouden zyn, om datze in hun graf zoo dapper van u gewroken zyn. Of ick zal eerst sterven,

---

[1]) *Neoptolemus:* Pyrrhus.

en in myne eerste jeught vant leven scheiden, of ick een dochter van Tantalus sal de vrou zyn van een zoon van Tantalus.

---

9. BRIEF.

DEIANEIRA AEN HERCULES.

Ick verblyde my dat Œchalien [1]) een parel aen onse kroon geworden is, (onze tittels verryckt,) maer beklaegh het dat d'overwinner voor zyne overwinster zwichten most. De misverfde faem en die uwe daden besoedelen zal, verspreide zich haestigh door alle de Pelasgische steden: dat Iöle hadde onder het juck gebraght den man, dien Juno, nochte een matelooze rye van zwarigheden, noit konden doen suffen. Dit is tgeen Eurystheus [2]), dit is tgeen de zuster des dondergodts [3]) wenscht: en uwe stiefmoeder lacht omdat uw leven een smet gekregen heeft, maer hy is niet gekomen . . . .
. . . .
Venus deed u meer leets dan Juno. D'eene verhief u door 't verdrucken: d' ander zet u den voet op den neck. Zie eens te rugge om naer de weerelt, die ghy door uwe dapperheit verdadigende aen vrede holpt, daer de blauwe Nereus om de groote landen loopt. Zoo magh u het aertryck en gansche zee voor vrede dancken. Ghy hebt beide de huizen der zonne met

Deianeira aen Hercules. Hercules had, toen hij Deianelra als zijn vrouw met zich voerde, haar toevertrouwd aan den paardmensch Nessus, die haar over een rivier zou voeren. Nessus zocht van deze gelegenheid gebruik te maken om Deianeira geweld aan te doen, waarom hij van Hercules met een pijl doorschoten werd. Stervende gaf hij aan Deianeira zijn bebloed hemd, haar verzekerende dat dit bloed een middel zou wezen, waardoor zij, in geval haar man haar ontrouw werd, hem weder aan zich verbinden zou. Toen zij nu later vernam dat Hercules op Iöle verslingerd was, zond zij hem een prachtig hemd, met het bloed van Nessus besmeerd, hetwelk hij aantrok, doch dat de oorzaak was van zijn dood.

---

[1]) *Œchalie:* eene plaats in Thessalië, waarover Eurytas, den vader van Iöle, koning was.

[2]) *Eurystheus:* Hercules, de zoon van Jupiter en Alkmene, de god van Amphitryon.

[3]) *De zuster des dondergodts:* Juno.

uwe verdiensten gepropt. Ghy zelf droeght eerst den hemel, die u noch dragen zal. Atlas blonck toen Hercules de starren onderstutte. Wat hebt ghy anders gesocht dan een vermaertheit voor een ellendige schande, zoo ghy de voorige daden met het merckteecken eener schennisse ophoopt? Zeit men dat ghy het zyt, die het paer slangen zoo vast met uwe handen druckte, toen ghy noch jongk in de wiege alree waerdigh waert Jupyns zoon te heeten? Ghy heb(t) beter aengevangen dan voleindight: de jongste daden moeten voor d' eerste wycken. Die duizend ondieren, nocht de Steneleische vyant, noch Juno konden overwinnen, leit van de liefde verwonnen. Maer men zeit dat ick wel getrouwt ben, omdat men my Hercules gemalin noemt: en dat het myn schoonvader is die van boven dondert met geswinde paerden. Zoo qualyck als ongelycke koeien voor eenen ploegh passen, zoo wort een vrouw lager van staet, van haren grooten man getrapt. Noch tgedyt niet tot eer, maer tot last, een aerdt die quetsbare dingen voortbrengt. Zoo ghy wel wilt trouwen, trouw aen uws gelycke. Myn man is eeuwigh van huis, en een gast bekender dan zyn vrouw. Hy zit achter hen de gedroghten en vervaerlycke ondieren. Ick zelf bezigh met kuische beloften uit te storten worde in een ledigh huis gepynigt: uit angst dat myn man door zynen haetelycken vyandt niet kome te sneuvelen. Ick worde gesolt onder slangen, wilde zwynen, en hongerige leeuwen, en zie de honden door de beenen heene byten. De vezelkens vant offervee, ydele gezichten en droomen, en voorspoocken heimelyck by nacht nagespoort ontstellen myn gemoedt. Ick ongeluckige vang het gemompel van loopende geruchten. Dan ontzinckt my de vrees door twyffelachtige hoope, en de hoop door vrees. Myn moeder is hier niet, en klaeght den maghtigen Godt behaeght te hebben. Nochte vader Amphitryo, nochte Hyllus de jongen is by der hant. Ick smaeck Eurystheus, den bewintsman van Junoos onrechtvaerdige gramschap, en den langkdurigen wrock der godinne. Tis noch te luttel dat ick dit lyde, ghy stapelter noch op de liefde tot eene vreemde: en ghy maeckt dat alle vrouwen door u blyde moeder worden. Ick zal niet verhalen, hoe Auge [1]) in de Parthenische dalen geschonden wert, nochte

[1]) *Auge:* de dochter van Aleus, koning van Tegea, bij welke Hercules Telephus teelde.

u hoe ghy o nymph van Ormenus [1]) meermael quaemt te baren: nochte o Teuthrontische schaer ick zal u niet lasteren met uwe susters, van de welcke u geen volck overgebleven is: dat eene overspeelster ons een versch lasterstuck verhale waerdoor ick een stiefmoeder wiert van Lydischen Lamus [2]). Meander [3]), die zoo menighmael in een zelve lant heen en weder loopt, en wiens eige wateren dickwils weder in hem uitloopen, zagh de halsketens hangen aen den hals van Hercules. Hy, wien de hemel een licht pack viel, schaemde zich niet zyn stercke armen met goudt te boeien: en de vaste ledekanten met gesteenten te behangen: quansuis tussen deze armen hadde haren geest gegeven de Nemeesche pest, met wiens gestroopte huit hy gedost gingk. Ghy dorst wel uw borsteligh hair met eenen myter omringen, daer de witte populier beter op uw hooft paste, nocht ghy schaemt u niet op de wyze van een dartele maeght eenen Meonischen gordel om uwe middel te gespen. De gedaente van den wreeden Diomedes [4]) schiet u niet eens in den zin, die wreet van aert, zyn paerden voederde met menschenvleis. Hadde Busiris [4]) u dus geciert gezien, d' overwonnen zoude zich schamen van zulck eenen overwonnen te wezen. Dat Anteus [4]) de behangsels aftrecke van uwen harden hals, dat hy tzich niet schame voor zulck eenen lafhartigen man te moeten zwichten. Men zal zeggen dat ghy den korf van de Meonische dochters hebt gedragen, en gevreest voor uw joffers dreigementen. o Alcides, schaemt ghy u niet, dat ghy de hant, die u door duizenterleye zwarigheden redden, in de geschrapte teene mandekens [5]) steeckt, eenen groven draet spint met uwen dicken duim, en uwe schoone joffrou vernoeght met de gezette taeck. O hoe dickwils hebben uwe stercke handen de spillen gemindert, terwyl ghy het garen met uwe grove vingers spont.

. . . .

dat ghy gevreest hebt de dreigementen van uwe juffrouwe.

---

[1]) *Nymph van Ormenus:* Astydamia, de dochter van Ormenus, koning van Thessalië. Hercules doodde haar vader, en roofde haar, en won bij haar Tlepolemus.

[2]) *Lamus:* de zoon, dien Hercules verwekte bij Omphale, koningin van Lydië, in wier dienst hij een tijd lang bleef.

[3]) *Meander:* Hercules' zoon uit Omphale.

[4]) *Diomedes, Busiris, Anteus:* allen door Hercules overwonnen.

[5]) In margine schreef Vondel: *rasilibus.*

Ghy vertelde haer den oppersten roem des triomfs met uitnemende stacie, en de daden die ghy had behooren te ontveinzen: namelyck hoe ghy noch een wicht zynde met uwe bloote handt geknispt had de onmenschelycke Hydren aen de toegeduwde keelen: hoe het Tegeesche everzwyn op den pynboomrycken Erymanth leit: en den gront benaeuwt met zyn onbeschofte zwaerte. Ghy verzweeght niet hoe ghy de hoofden voor het hof van Thraciën nagelde, nochte de merrien met menschenbloet gemest. En Geryons drievouwdigh gedroght, ryck van Spaensch vee: hoewel 'er een in de dry was: en Cerberus van eenen halsstruick in zoo veel hontshoofden gedeelt, en met thair van dreigende slangen verwart, en de vruchtbare slange, wiens vruchtbare wonde overliep, en door haer eigen verli(e)s rycker wert. En die tusschen de rechte en slincke zyde geperst, hing als een zware last met toegedruckte keel: en de ridderlycke hoop, die vergeefs betrouwende op zyne voeten en dubbelgestaltigheit, van het Tessalische geberghte gejaeght wert. Kunt ghy uitmuntende in een Sidonisch kleet deze dingen zeggen? Of belet het cieraet uw tong niet onder 't spreken? De nymph Jardanis [1]) heeft u oock met hare wapenen verciert, en is met de vermaerde tropheen van den gevangen man gaen strycken. Ga nu, en draegh moedt, en verhaelt uwe dappere stucken. Zy was een man tgeen ghy met recht niet waert. Door wie ghy zoo veel kleender zyt, als ghy, o grootste der dingen, wat meer waert te overwinnen, dan dien ghy overwonnen hebt. De maet van uwe dingen komt haer te baet. Wyck de vromen, een vriendin is er(f)genaem van uwen roem: o schande, de ruwe huit afgestroopt van de ribben des ruigen leeuws bedeckten hare zachte zyde. Ghy zyt bedrogen en weet het niet: dat is niet de g(e)roofde leeuwshuidt: maer uw roof, en ghy zyt wel d'overwinner des diers, maer zy van u. Een wyf, naulix maghtigh te houden den spinrock zwaer van wolle, droegh het geweer zwart van Lernasche vergift besmet: en verzagh hare hant met de knods die de dieren kneusde, en zagh haer mans wapens in den spigel. Nochtans hadde ick deze dingen gehoort, en het stont my niet vry dat gerucht te gelooven. Zie de zachte droefheit komt vant oor tot de zinnen. Een vreemde boel worter voor myn oogen my thuis gebroght:

---

[1]) *De nymph Jordanus:* Omphale.

noch het staet my niet vry tontveinzen tgeen ick lyde. Ghy gedooght niet dat ze uitgesloten worde: een slavin komt en laet zich midden door de stadt zien van onwillige oogen: ende zy komt niet naer de wyze der gevangenen met ongetoide haire, belydende haere fortuin die het aenzicht bedecken. Zy komt breet voor den dagh aenstappen uitmuntende door veel gouts: hoedanigh ghy oock in Phrygien opgepronkt waert. Zy beurt het hoofd trots in de lucht aen het volk, dat men zoude meenen dat Hercules Œchaliam overwonnen hadde, daer haren vader noch by levenden lyve was. Misschien zalze uwe vrou worden, nadat d'Atolische Deianeira uitgedreven, zy den naem van boel niet meer drage. Een vermaerde Hymen zal de lichamen des Eurytische Iöle en des dullen Hercules schandelyck paren. Myn geest yst van dit verhael, (e)en grilling gaet over al myn lyf, en myn hant aent quynen leit in mynen schoot. Ghy hebt my met velen, maer my zonder laster[1]) bemint. Dat berouwe u niet: tweemael was ick oorsaek van uw gevecht. Achelous[2]) las al schreiende zyne horens int vlietende water: en dompelde de geknotte lichamen in den slymigen gront. Hoe is Nessus die half man[3]) was door dootlyck vergif gesneuvelt, daer het paerdebloet den stroom besmette. Maer waerom verhael ick deze dingen? De faem, terwyl ick vast schryve, bootschapt my, dat myn man omkomt door de smet van mynen rock[4]). Wee my wat deed ick? Waer heeft de razernye my, die hem beminde, toe gebroght? Godtloose Deianeira, wat twyffeltghe te sterven? Of zal uwen man midden op den Æta gescheurt worden? Zult ghy een oorzaeck van zulk een schelmstuck hem overleven? En wat heb ick tot noch bedreven, waerom men my voor Hercules bedgenoot zoude houden? Myn doot sal het huwelyxpant zyn. O Meleager, ghy zult uwe zuster in my kennen. Waerom twyfelt de godloose Deianeira te sterven? Och vervloekt huis, zy zit heftiger op eenen hoogen stoel. Een langdurige ouderdom druckt den

---

[1]) *Laster:* misdaad.

[2]) *Achelous:* Deianeira was aan Achelous verloofd geweest, met wien Hercules kampte om haar bezit. Achelous werd toen overwonnen en veranderde zich eerst in een slang en vervolgens in een steen, wanneer Hercules hem een zijner hoornen om het hoofd wrong.

[3]) *Nessus die half man:* de door Hercules gedoode Centaur.

[4]) *Rock:* kleed.

verlaten Œneus. De broeder Tydeus [1]) zwerft aen onbekende kusten. D' ander [2]) stack levendigh int vier, tzynen bederve geschapen. De moeder dreef het lemmer in haer hart. Godtlooze Dianier, wat twyfeltghe te sterven? Dit eenige bidde ick, byt heiligh Recht van (t)hylixbedde, dat ick niet schyne uw huwelyck lagen geleit te hebben. Nadat Nessus de begeerige borst met zyn riet doorschoten hadde, zeide hy: in dit bloet steeckt een minnekracht. Ick heb u t geweven kleet gesonden, dat met Nessus bloet bestreken was. Godtloose Dianier, waerom twyfelt ghy te sterven? En nu vaertwel, oude vader, en zuster Gorge, en myn vaderland, en myn broeder, den vaderlande ontruckt; en ghy zoo ghy kunt, o man, die heden het leste licht van onse oogen zyt, en myn kint Hyllus, vaert wel.

---

10. BRIEF.

ARIADNE AEN THESEUS.

Ick vont allerhande slagh van dieren genadiger dan u: en wert noit aen yemant slimmer dan u bevolen. O Theseus, tgeen ghy leest zende ick u van dien oever [3]), van waer ghy tzeil gingt zonder my: en waer op myn slaep my jammerlyck bedroogh, en ghy zoo schelmachtigh my lagen leide, terwyl ick sliep. Het was ontrent die uur, dat het lant met kristalynen dauw bespreit wort, en de vogels op de tacken klagen: als ick onzeker of ick waeckte of sluimerde half slaperigh met myne handen naer Theseus voelende niemant voelde, myn

Ariadne aen Theseus. De Atheners, door die van Creta overwonnen, hadden den vrede gekocht met de belofte, jaarlijks een zeventig jongelingen derwaarts te zenden om tot offer te strekken aan den Minotaurus, het monster half mensch, half steen, uit Pasiphaë geboren. Theseus bood zich aan den tocht naar Creta te doen, overwon het wangedrocht en geraakte weer uit het doolhof, waarin het was opgesloten, met behulp van een draad, hem verstrekt door Ariadne, de dochter van den koning van Creta. Hij vluchtte met haar uit haars vaders rijk, doch verloor haar op het eiland Naxos, waar zij, later door Bacchus gevonden, diens gemalin werd.

---

[1]) *Tydeus:* de vader van Diomedes.
[2]) *d' Ander:* Meleager.
[3]) *Dien oever:* het eiland Naxos, waar hij haar verlaten had.

hant te rugge haelde en weder uitstack en d'armen over theele bedde sla: maer hy was er niet. Schrick verjoegh den slaep: ick rees al verbaest, en myn leden bezwycken over de ledige ledekant. Terstont sloegh ick myn handen voor myn borst: en trock zoo verbaest als ick uit den slaep opsprong myn hair uit. De maen scheen. Ick sta en zie of ick yet anders dan strant zie: en d' oogen vernemen niet als bare [1]) strant. Ick loop vast herwaert en derwaert zonder endt. Het gulle zant matte de maeghdelycke voeten af. Middelerwyl den geheelen waterkant over Theseus schreeuwende [2]), zoo wedergalmden de holle steenrotsen op uwen naem, en de plaets riep zoo dickwils als ick. De plaets scheen d'ellendige te willen helpen. Daer stont een bergh, op wiens kruin hier en daer eenige ruighte stonden: nu wort de rots van ruischende golven uitgekabbelt. Ick stygh er op: myn yver gafme kracht: en aldus overmat ick, zoo verre myn gezicht reicken kon de diepe zee. Daer na zagh ick (want ick diende my van de wreede winden) uw zeilen van den noorden wint uitgespannen. Ick zagh het, of zeker my verbeeldende die gezien te hebben, bestorf ick, en wert kouder dan ys. Myn droefheit liet my niet lang bezwymen: ick rys op, rys op, en roep Theseus, uit al myn keel. Waer vliet ghy? roep ick: schelmsche Theseus, keer weder: wendt uw schip: het heeft noch zyn volle vracht niet. Al wat ick aen myn stem te kort quam, voldeed ick met misbaer, en mengde myn kermen met slagen. Op dat, zoo ghy t niet hoorde, (ghy) ten minste zien zoudt. Ick gaf van verre teeckens met het slaen van myn handen: en stack een lange teen [3]) met een witten doeck om hoogh, opdat ick hem zou indachtigh maecken datze my vergeten hadden: en nu waert ghy al uit myn gezicht: toen schreide ick ten leste. Myn zachte kaecken werden te voren bleeck van druck. Wat kon ick anders doen dan myn oogen uitkryten, toenze uw schip niet langer zien konden? Of ick liep eenzaem zwerven met het hair om thooft, gelyck een priesteres van den Ogygischen Godt bezeten: of gingk op een koude klip zitten en zagh zeewaert in, en was zoo wel zelf een steen als myn zitplaets steen was. Dick-

---

[1]) *Bare:* naakt.
[2]) *Schreeuwende:* roepende.
[3]) *Een lange teen:* een lange toon.

wils liep ick weder naer myn bedde toe, daer wy beide op gelegen hadden, maer het zoude ons beide niet meer ontfangen. En ick voelde nogh naer uw plaets in ste van u: en taste op het dexsel dat ghy met uw lichaem verwarmde. Ick ga 'er op leggen: en myn bedde vloeide van biggelende tranen. Wy lagen er op, en ick roep: lever de twee weder. Wy komen beide herwaert: waerom vertrecken wy niet beide te gelyk? O meineedigh bedde, waer is myn grootste deel? Wat zal ick doen? Waer langs zal ick alleen gaen? Dit eilant is ongebouwt: ick zie geen werck van menschen noch ossen. Al de kust wort van de zee omcingelt. Hier leit niet schip om over de gevaerlycke diepte te varen. En genomen hier waren gezellen, wint en schepen, wat zal ick volgen? Myn vaderlant staet voor my gesloten: om met een schip spoedigh over de stille zee te varen: opdat Æool de stormen breidele. Ick zal een balling wezen. Ick zal u niet zien te Creten aen hondert steden verdeelt, opt lant aen Jupiter bekent. Want myn vader en vaderlant daer myn vader rechtvaerdighlyck regeert, zyn lieve namen die ick door myn bedryf verraden hebbe. Toen ick, opdat ghy overwonnen niet in den krommen doolhof[1]) zoudt verlet blyven, u den draet gaf om uw voeten te stieren. Toen ghy tegens my zeit: ick zweer u by t gevaer zelf, ghy zult myn eige zyn, zoo lang wy beide leven. O Theseus, ick leef noch en ben d'uwe niet langer: indien trouwens een vrou, door haer meineedigen mans bedrogh begraven, noch leeft. O trouwelooste, ghy had my beter geslaght[2]) met die knods, waermede ghy mynen broeder[3]) slaghte, zoo waer my de trouw, die ghy my beloofde, voldaen. Nu gedenck ick alleen niet aen tgeen my te lyden staet: maer al tgeen een verlate maeght kan lyden. Duizent beelden komen my die sneven sal in den zin. En de doot is my minder straf, dan t vertoef des doots. Alreede dunckt my datze van hier of van ginder de wolven genaecken, die met hongerige tanden myn ingewant zullen verscheuren. Misschien voet die landouwe oock geele leeuwen: en wie weet of er nergens geen wreede tigers in dit eilant zyn? En men zeit oock dat er de zee groote walvis-

---

1) *Den krommen doolhof:* op Creta.
2) *Beter geslacht:* beter gedaan mij te dooden.
3) *Myn broeder:* den Minotaurus.

schen opsmyt: wie hindert het dat er niet een zwaert door myn hart ga? Op dat ick als een gevangen niet met een zware keten worde verzonden: of als een slavin niet de groote taecken spinne. Ick die Minos tot een vader, en Phœbus dochter tot een moeder hebbe: en die, dat my meest ter harte gaet, aen u verlooft was. Zoo ick lant en zee en d'uitstekende oevers aenzie: het lant dreight my (met) veel zwarigheit. De zee dreight my met veel zwarigheit. De hemel schieter noch over: ick vrees oock de gestaltenis der Goden: ick wort den verslindenden dieren ten buit en ten aze gelaten. Het zy menschen dit lant bewoonen of bouwen, wy mistrouwen hun. Ick gequetste heb leeren voor vremdelingen vreezen. Och of Androgeos [1]) noch leefde: en Cecropische landouwe met zyn lyck niet hadde geboet de godtloose streeken: en och of ghy o Theseus met uwen quastigen stock noit geslaght had het gedroght dat ten deel mensch, ten deel os was: en ick u noit gegeven had de draden, die u den wegh wezen, de draden, daer ghy telckens uwe handen aen sloeght. Ick verwonder my niet dat d'overhand op uwe zyde bleef, en ('t) gevelde gedroght den gront van Creten besloegh. Het yzeren ingewant kon van geen been geschoten worden. Uw hart was zoo vroom dat ghy u niet eens wapende. Daer bleeck het dat ghy zoo hard als steen en diamant waert: daer leit het in den boezem dat harder als steen is. O wreede slaep, die my zoo traegh ophielt; maer ick had in der eeuwigheit behooren te blyven slapen. En ghy o wreede en al te reede winden, en ghy buien die gedienstigh zyt om my aent schreien te brengen. o Ghy wreede rechte hant, die my en mynen broeder doode: en o ydele naem van trouwe op myn verzoeck bevestight! De slaep, wint en trouw hebben tegens my gezworen: en ick een eenigh meisken wert van die drie verraden. Ick zal dan stervende myn moeders tranen niet zien: noch niemant zal myn oogen met zyn handen luicken [2]). Ick zal den ongeluckigen geest in een vremde lucht geven: noch geen vriendin zal myn lichaem met hare hand balssemen. Zeevogels zullen niet op myn onbegrave gebeente staen. (Heb) ick met myn gedienstigheit dit graf verdient? Ghy zult

---

[1]) *Androgeos:* de zoon van Minos, die te Athene was omgebracht, ten welken oorzake Minos hem den oorlog had aangedaan.

[2]) *Luicken:* sluiten.

naer de Cecropische havens gaen, en gewelkomt in uw vaderlant met eere van uw volck verheven worden. Misschien zult ghy daer oock vertellen, hoe ghy my alleen op t lant hebt achter gelaten: ick magh niet uit uwe tittels gelaten worden. Ægeus is uw vader, nocht Æthra, Pirithous dochter uwe moeder niet: de klippen en de zee hebben u geteelt. Och lieten het de goden toe dat ghy my van uwen hoogen achtersteven zaeght. Myn bedruckte gestalte moest u ontroeren. Zie (my) nu eens met uw gemoedt aen, soo ghy kunt en niet met uwe oogen, hoe ick hier op een steenklip hang, daer de wilde zee tegens aenslaet. Ziet eens hoe ick rouw draegh met hangenden haire, en zwaer myne kleederen, als van den regen, nat zyn van myne tranen. Hoe ysselyck myn lichaem gestelt is, als tkorengewas daer de noordewint over henen blaest: en myn brief bezwyckt doort parssen van myn bevende hant. Ick aenbidde u niet omdat myn verdienste qualyck beloont is: geen danckbaerheit ben ick aen uwe daet schuldigh: oock geen straf, zoo ick niet oorsaek van uw heil ben: nochtans is 'er geen reden waerom ghy my zoudt ombrengen. Ick ongeluckige streck u over de breede zee deze myn handen toe die vermoeit zyn van myn borst te slaen. Ick bedruckte toon u het hair, dat 'er noch overschiet. Ick bidde u by de tranen my uit de oogen geparst door uw bedryf: o Theseus, wendt uw schip, en keer weder met den wint. Zoo ick eerst sneuvel, zult ghy evenwel het gebeente mede voeren.

XI. BRIEF.

CANACE AEN MACAREUS.

Zoo myn brief ergens evenwel zal[1]) onleesbaer zyn door {blinde / uitgewiste} feilen: zoo zal myn geschrift van den moort zyner joffrouw vergeten wezen. Myn rechte hant voert de pen,

Canace aen Macareus. Canace was de dochter van Æolus en Enarethe en bracht bij haar broeder Macareus een zoontje ter wereld, hetwelk zij door haar min liet te vondeling leggen. Toen haar vader dat ontdekte, deed hij het wicht voor de honden werpen en zond aan Canace een zwaard om er zich naar verdienste mede te straffen.

[1]) *Zal:* wellicht mocht.

d' ander het bloote zwaert, en het bladt leit los op myn schoot. Dit is de gedaente van Æools dochter, die aen haren broeder schryft: indien ick schyn mynen harden vader [1]) te konnen behagen. Ick wenschte dat zelf d' aenschouwer van mynen moort hier tegenwoordigh waer: en het werck werde voortgedreven door de oogen van dengenen die haer teelde. Hy, zoo wreet als hy is, en veel moordadiger dan zyn oostewinden, zoude onse wonden met drooge oogen aenzien. Namelyck tis yet by de wreede winden te leven, hy komt overeen met zyn volx aerdt. Hy beheerst den noorden en den westenwint en den Scythonischen zuidewint: o dertele Eureus over uwe vleugels. Och hy heerscht over de winden: maer hy heerscht niet over zyn oploopende gramschap, en bezit rycken, die min zyn dan zyne gebreken. Wat baet het dat eenen die door haer voorvaders namen ten hemel toe verheven is, Jupyn onder hare bloetvrienden rekent. Ick voer niet weiniger dan hy met myne schichten, maer tgehaete lemmer lyckgaven met een vrouwe hant. O Macareus och of de uur die ons paerde spader dan de uur myns doots gekomen waer. O broeder, waerom hebt ghy my oit meer dan een broeder bemint? En ick heb my niet neffens u gedragen gelyck het een zuster betaemt. Ick blaeckte oock, gelyck ick pleegh te hooren, ick weet niet wat voor een godt ick in myn laeuwen boezem vernam. Myn verw was in t aenzicht verschoten, en een magerheit deed myn gebeente krimpen. Myn mont nuttighde ter noodt een luttel spyze. De slaep viel my zwaer en de nacht een heel jaer: en ick verzuchte van geen pyn gequetst zynde. En ick kon geen reden geven waerom ick zuchte, en ick wist niet wat een vryster was, en ick was het zelf. Myn voester vernam eerst door haer oude wyfs hart de zieckte, en de voester zeide eerst tegens Æolus dochter: ghy mint. Ick wert schaemroot, en sloegh van schaemte myne oogen neder. Dit waren teeckens genoegh van een zwygende. En alree zwol de last des gezwollen buicks: en t heimelycke pack bezwaerde de quynende leden. Wat kruiden, wat artsenye broght en bestelde my de voester niet stoutelyck met hare handt? Zoo dat bykans (dit eenige verzwygen wy u) de groeiende last ons ingewant ontschoot. Och het al te leefbare kint weder-

[1]) *Myn harden vader:* de windgod Æolus.

stont de gebezigde artsenye, en bedeckt zynde, bleef veiligh van zynen vyant. De schoone zuster van Phebus [1]) was negenmael opgegaen, en de tiende maen dompelde de zonnepaerden: als ick niet wist wat oorzaeck my een haestigh weedom verweckte, en was onkundigh van t baren en een nieuwe krygsheldin: noch sprack met geen sachte stem: wat, zeitse, verraet ghy uw lasterstuck? en het oude wyf, die 'er van wist, sloegh de roepende op den mont. Wat zal ick ongeluckige aengaen? Het wee parstme te steenen: maer de vreese en de voester en de schaemte self verbieden het: terstont hervat ick het gesteen en de ontglipte woorden, en ick word self gedrongen myn tranen te drincken. De doot stont voor myn oogen, en Lucyn [2]) weigerde my hulp, en had ick gestorven, de dood was oock een zwaer lasterstuck. Als ick ter neder storte en myn hair en kleederen scheurende, ghy onsen boezem koesterde met den uwen en seit tegens my: o suster, myn lieve suster, leef lang, leef lang: en bederf geen twee in een lichaem. De goede hoop zet u krachten by: ghy zult uw broeders getroude vrouw worden. De vrou van hem, door wien ghy vrou en moeder geworden zyt. Geloof my, doodt zynde werdt ick door uwe woorden weder levendigh. En ick ben verlost van t pack en tlasterstuck myns lichaems. Wat bedankt ghy u selven? Æolus sit midden in zyn hof: men moet het lasterstuck uit vaders oogen doen. Het nyverige oude wyf stopt het kint in de bladeren en witte olyftacken, en dunnen spanssels: en doet versierde [3]) offerhanden, en spreeckt gebeden uit. Het volck . . . .
de vader zelf geeft verlof tot de reis. Het was nu al by den drempel, als t gehuil vader ter ooren quam, en het wordt door zyn merckteecken verraden. Æolus haelt het kint voor den dagh, en ontdeckt de geveinsde offerhanden: het hof galmt van een dul geraes. Gelyck de zee beeft, als zy van een windeken gestreken wort, gelyck een esschentack van eenen laeuwen zuidewint geschudt wordt. Zaeght ghy eens hoe myn bestorve leden geschudt werden: het bedde schudde vant lichaem datter op lagh. Hy valt er op in, en maekt met zyn getier onze

---

[1]) *Die schoone zuster van Phebus:* de maan.
[2]) *Lucyn:* Juno, als godin der geboorte.
[3]) *Versierde:* loozen.

schande openbaer, en kan naulix de handen afhouden van t aenzicht der ellendige. Ick zelf al beschaemt goot niet uit dan tranen. Myn tong wiert van kille vreese tegengehouden. En hy had nu al belast den kleenen neef voor de honden en vogelen te werpen, en in eensame plaetsen te versteken. d' Ellendige gaf een geschrey: ghy zoudt meenen dat hy het gevoelde: en waer het kon riep het zyn grootvader aen met zyne stemme. O myn broeder, hoe waentghe dat ick toen te moede was? want ghy kunt dat by uw eigen gemoedt weten. Als myn vyant in myn tegenwoordigheit myn eigen ingewant zou naer de hooge bosschen brengen om op de bergen van de wolven verslonden te werden. Hy was al ter kamer uitgetreden. Toen sloegh ick ten leste voor myn borst, en begon met de nagelen myn kaecken op te krabben. Middelerwyl quam myn vaders hellebardier met een bedruckt aenzicht, en sprack schandelyck aldus: Æolus zent u dit zwaert; en hy leverde my dat zwaert, en wil dat men uit de verdienste versta wat dat zeggen wil. Wy verstaen het wel, en zullen kloeckhartigh het geweldige zwaert int werck stellen. Ick zal het vaderlyck geschenck in myn borst duwen. O vader, vereert ghy myn huwelyck met dusdanige gaven? O vader, verryckt ghy uwe dochter met dusdanigen bruitschat? O bedriegelycke Hymen loop wydt van hier met myn mans bruiloftsfackel en vlught met ontstelde voeten uit dit gruwelyck hof. O zwarte Razernyen, licht my met de fackelen toe die ghy draeght, opdat myn lyckvier blaecke van dat vier. O myn susters, huw met een beter nootlot: nochtans gedenckt aen t geen ick bedreven hebbe. Wat heeft het kint bedreven dat eerst ter werelt gebroght is? Door wat misdaet heeft het naulix geboren zynde zyn grootvader gequetst? Kon het de doot verdienen, dat men het reken die verdient te hebben. Och die ellendige wort om myn misdaet gestraft. O zoon, de droefheit uwer moeder, roof van verslindende dieren, wee my, ghy wort op uwen geboortedagh verslonden. O zoon, ellendigh pant van een luttel geluckige minne, dit was uw eerste en uw leste dagh. 't Heeft my niet vry gestaen u met rechtvaerdige tranen te beschreien, en t {afgeschoren / afgesneden} hair in uw graf te brengen. Ick hebber niet boven op gelegen, noch het koude kuskens gegeven. Vratige dieren zullen ons ingewant ver-

scheuren. Ick zelf zal oock des kints geest met een wonde navolgen, ende zal niet lang moeder, noch kinderlooze geheeten worden. Ghy evenwel, die te vergeefs op uwe ellendige zuster hoopte, ick bidde u, vergader de gespreide leden van uwen zoon, en bestel het by de moeder, en legh het op t graf uwer gezellinne: en dat wy beide in eenen engen { dootvat / emmer } besloten worden. Leef lang en denck om ons: en begiet ons lyck met uwe tranen, en als een minnaer vrees het graf van uwe minnaresse niet. Volbreng, dat bid ick, het bevel uwer al te verworpe zuster: ick zal myns vaders bevel volbrengen.

12. BRIEF.

MEDEA AEN JASON.

Het gedenckt my, hoe ick een koningin van Colchos u ten dienste stont, toen ghy verzocht dat ick u met myne kunst zou te hulp komen. Toen hadden de gezusters [1]), die de sterfelycke menschen hun nootlot uitdeelen, behooren hare draden gespannen te hebben. Toen moght het Medea best gebeuren te sterven. Al wat ick sedert dien tyt leefde [2]) was enkele straffe. Wee my, waerom heeft oit de boom van Pelias dryvende op der jongelingen armen naer het schaep van Phry(x)us [3]) ge-

Medea aen Jason. Medea, de dochter van Aetes, koning van Colchis, had Jason door raad en tooverkunst geholpen om het gulden vlies te bemachtigen en was hem toen gevolgd naar Thessalië, waar zij zijn oom Pelias, onder voorwendsel van hem zijn jeugd terug te geven, door zijn eigen dochters liet ombrengen. Van Jason om der wille van Creusa verlaten, wreekt zij zich, door de kinderen, die zij hem gebaard had, om te brengen en Creusa door middel van een tooverkleed te doen sterven.

---

[1]) *De gezusters:* de drie Parken of schikgodinnen.

[2]) In margine schreef Vondel: *myn leven verlengde, — rechte.*

[3]) *Het schaep van Phry(x)us:* Phyxus was de zoon van Athamas, koning van Thebe. Om de lagen te ontgaan, hem door zijn zuster Ino gelegd, vluchtte hij met zijn andere zuster Helle op een ram met gouden vacht de zee over, naar Colchis. Zijn zuster verdronk bij den overtocht; naar haar heet de zeestraat de straat van Helle of Hellespont. Hijzelf, te Colchis gekomen, offerde den ram aan Jupiter en hing de vacht in den tempel op, van waar die door de Argonauten geroofd werd.

varen? Waerom hebben wy oit het Magneetsche Argos te Colchos gezien? en Graische troepen het water van den Phasis gedroncken? Waerom heeft my het blonde hair meer behaeght dan 't behoorde? en de voeghelyckheit en de gemaeckte gunst van uwe tonge? Maer eens (omdat het nieuwe schip op onze kusten gelant was, en stoute mannen medebroght) zoude Æsons zoon zonder achterdocht henegegaen hebben naer het hygende vier en de kromme muilen der ossen. Hy hadde het zaet gezaeit, en zoo veel vyanden in stede gekregen, op dat de ackerman zelf door zyn eigen ackerwerk waer verslonden. O meineedighe, wat al meineedigheits had men met u aen d' eene zyde geholpen [1])? Hoe vele rampen had ick van myn hooft afgevoert! 't Is een zeker slagh van wellust zyn verdienste den ondanckbaren te verwyten. Deze sal ick gevoelen, dese blyschap zal ick alleen van u er af brengen. Na dat u bevolen was het onervaren schip te Colchos aen te voeren, liept ghy de geluckige havens van myn vaderlant in. Daer ben ick Medea dat geweest, tgeen hier de nieuwgehuwde is. Ick hadde hier zoo ryck een vader als hy. o Ephyre [2]) dees bezit het tweezeesche, hy het besneeude Scythien, daer Pontus aen de slincke zyde leit. Myn vader Ætas geeft de Pelasgische mannen huisvesting, en ghy Graische lichaemen gaet er op de geborduurde bedden rusten. Toen zagh ick u: toen begon ick te weten wie ghy waert. Dat was het eerste bederf van myn zinnen. Ick zagh u, en was verloren, en blaeckte door een onbekent vier, gelyck een pynhouten fackel brant voor de groote Goden. Ghy waert schoon en myn nootlot verruckte my derwaert: het licht van uwe oogen verruckte onze oogen. Ghy meineedige wert des gewaer: want wie kan de liefde verbergen? Een vlam door hare eige aenwyzinge verraden blinckt uit. Ondertussen hadde de koningk u aengezeit, hoe ghy de harde halzen der wilde ossen met het gewone ploeghyser zout drucken. Het waren de stieren van Mars door meer dingen wreedt dan door de horens: en hun aessem was schrickelyk vier. Vaste kopervaten, en koper......... neus-

---

[1]) *Wat al meineedigheits had men met u aen d' eene zyde geholpen.* Versta: wat al meineedigheid ware er met u vergaan, als men u van kant had gemaakt.

[2]) *Ephyre:* de oude naam van Corinthe, waarvan Creon, Creusa's vader, koning was.

gaten. Deze zyn oock zwart geworden door hun snuiven. Behalven dit wert u geboden met een vervloeckte hant te zaeien over de breede ackers zaden die menschen zouden teelen: die uw lichaem zouden bevechten door tgeweer dat met hun opgewassen was. Die oegst droegh zich onrechtvaerdigh tegens zynen ackerman. De leste moeite was door eenige kunst te bedriegen de oogen des wachters, die nimmermeer door slaepzucht geloken worden. Œtes hadde gezeit, alle ghy bedruckten staet op, en de hooge tafel verlaet de purperen tafelkussens. Hoe ver was toen uit uw gedachten het behuwde [1]) ryck van Creusa, en de schoonvader, en de getroude dochter van den grooten Creon? Ghy gaet droevigh henen, ick volgh den henengaenden na met natte oogen, en sprack al stillekens: vaer wel. Zoo dra als ick naulix raeckte het bedde dat in myn slaepkamer gespreit was, hoe lang viel my de nacht, die ick met tranen overbroght. De stieren, en tschendige gewas zweefden al voor myn oogen, en de waeckende draeck quam voor myn oogen. Aen d' een zyde was vrees, aen d'andre liefde. De vrees self vermeerde de liefde. Het was smorgens vroegh, en myn lieve zuster ter kamer inkomende, vont my met het hair om t hooft, en op myn aenzicht leggen, en t gansche bedde nat van myne tranen. Zy loopt by de Myniis [2]) om hulp: d' een verzoekt haer, en d' ander zalze hebben. Wy geven den Æsonischen jongeling tgeen zy versoekt. Een woudt is 'er, zwart van pickige eicke bladeren: naulix staet het de zonnestralen vry die te genaecken. Hier staen, (zeker zy stonden 'er), de kercken van Diane. Daer staet een godin van goudt met een barbarische hant gewrocht. Ick weet niet of ick de plaetsen met my selven vergeten hebben. Wy komen er beide. Ghy dorst wel eerst met een trouweloose mont aldus spreken. De fortuin heeft u trecht en de maght onzer behoudenisse gegeven, en myn leven en myn doot staen in uwe handen. Laet het u genoegh zyn dat ghy ons kunt bederven, zoo die maght yemant weldaet (is), maer my behoudende zal uwe eere des te grooter zyn. Ick bidde u by onze rampen, waer van ghy ons kunt verlichten: by t geslacht en de maght onzes alzienden groot-

[1]) *Behuwde:* aangehouden.
[2]) *Myniers:* de Argonauten.

vaders[1]): by de drie aenzichten en geheimoffers van Diane: en zoo by geval dat volck eenige Goden heeft: o maeght, erbarm u myns en over den mynen: maeck my door uwe verdiensten eeuwigh uw eigen. Dat indien ghy u niet belght eenen Pelasgischen man te nemen (maer waer zouden wy toch zoo gunstige goden van daen komen?). Dat myn geest er in dunne lucht verdwyne, eer eenige vrou anders dan ghy myn kamer innega. Dat Juno, als eene die opzicht op de eeden der mannen heeft, hier van kennis drage, en de godin in wiens marmoren kerck wy staen. Dusdanige dingen en 't hoemenigste deel hier van zouden die het hart van een eenvuldigh meisken niet vermurwen en uwe rechterhant aen d' onze gegeven. Ick heb oock uwe tranen gezien, of steeckt daer oock al wat bedroghs in? Aldus wiert ick een meisken, haest door uwe tranen bevangen. En ghy paert de kopervoetige stieren int verbrande lichaem, en ghy klooft den harden gront met het ploeghkouter volgens uwen last en ghy werpt de vergiftige tanden, in stede van zaet, op den acker. En een soldaet wort er geboren die zwaert en schilt voert. Ick zelf, die hem artsenye bestelt hadde, zat verbaest, toen ick die mannen zoo haest gewapent zagh: tot dat de gebroeders, uit der aerde geboren een deerlyck stuck, malkander, met vuisten aenranden. Zie de waeckende draeck, ysselyck door zyn kraeckende schubben, piept, en wroet den gront om met zyn gekrunckelde borst. Waer was toen het hylixgoet? Waer was toen de koningklyke gemalin? en Isthmos[2]), dat twee zeen van den anderen scheit? Ick ben degene die ghy ten leste nu tot een uitheemsche hebt gemaekt: nu schyn ick u arm te wesen, nu schyn ick u hinderlyck. Ick heb de brandende oogen van den gemaeckten slaep onthouden, en u veiligh aent vlies geholpen dat ghy schaken zoudt. Myn vader wert verraden, en ick verliet myn ryck en myn vaderlant, en gedooghde allerley .... in ballingschap te wesen. Myn maeghdom is een roof van den uitlantsche roover geworden: en k heb myn waerde zuster met myn moeder verlaten. Maer o myn broe-

---

[1]) *Grootvader:* Phœbus, die de vader was van Aetes. Vondel teekende in margine aan*: myne — uwes.*

[2]) *Isthmos:* de landengte van Corinthe.

der [1]), ick heb vlughtende u niet zonder my verlaten. Myn pen beswyckt alleen op deze plaats. Myn hant durft niet schryven, tgeen zy { dorst / durf } doen. Zoo hadde ick met u behooren verscheurt te worden. 'k Heb nochtans niet gevreest (want wat zou ick na die dingen vreesen?) en my alree als een schadelycke vrou te water betrouwen. Waer is de godtheit? waer de goden? laet ons in de diepte der zee onze straffe gaen dragen, ick om myne wreetheit, ghy om uw bedrogh. Och of de Symplegades [2]) ons geklemt hadden, en myn gebeenten aen uw gebeenten hangen bleven. Of dat de gulzige Scylla [3]) ons hadde naer hare honden tot ase toegesmeten: Scylla behoorde d' ondanckbare mannen te deren. En zy, die zoo vele baren braeckt en zoo vele slorpt, had ons oock onder het Trinacrische water [4]) behooren te trecken. Ghy keert behouden en als overwinner naer de Hemonische steden [5]), en de goude { wol / vacht } wort de vaderlycke goden opgedragen. Wat wil ick verhaelen hoe hinderlyck de dochters van Pelias [6]) zyn door hare medoogentheit? en de vaderlycke leden met een maeghdelycke handt gekapt? Hoe anderen lasteren, tis noodigh dat ick u pryse: om wiens wil ick zoo menighmael uit dwang schade dede [7]). Ghy dorst wel (och het ontbreeckt myn rechtvaerdigh verdriet aen woorden) ghy dorst wel zegghen, gaet uit Æsons huis. Op dat woort gingk ick vergezelschapt met twee kinderen ten huis uit, en met de liefde

---

[1]) *Myn broeder:* Medea, in 't vluchten door haar vader nagejaagd, had haar broeder Abphystus gedood en diens verscheurde ledematen langs den weg gestrooid, opdat haar vader, die vindende en bij elkander vergaderende, aldus in zijn vervolgen zou worden vertraagd.

[2]) *De Symplegades:* of Cyaneesche rotsen, aan de Euxynsche of Zwarte Zee gelegen.

[3]) *De gulzige Scylla:* de klippen bij Sicilië.

[4]) *Het Trinacrische water:* Trinacië is de Grieksche naam van Sicilië.

[5]) *De Hemonische steden:* de Thessalische steden.

[6]) Medea had, door tooverkunst van Æson, Jasons vader, zijn jeugd teruggegeven, en beloofd ook aan Pelias hetzelfde wonderwerk te verrichten, ter voorbereiding waarvan zij de dochters van dezen overreedde, haren vader den hals af te snijden, terwijl zij aannam dien weder aan te passen, na nieuwe levenssappen in den romp te hebben gegoten. Te laat merkten zij echter dat de listige tooveres hen bedrogen had. Pelias was en bleef dood.

[7]) Vondel schreef voor: *schade dede,* in margine: *beleidighde.*

t' uwaert, die my altyt verzelt. Hoe haest quam het bruiloftsliet, u toegezongen, ons ter ooren: en d ontsteken lampen blincken van t vier, en de pyp [1]) peep uw hylixvaerzen toe, maer my beschreielycke dingen met een lyckbazuin. Ick ontzette my, en dacht noch niet dat het schelmstuck zoo groot was: maer evenwel was al myn hart koudt. De schaer valt herwaert, en men roept, bruiloft, bruiloft, reis op reis. Hoe de stem nader quam, hoe't slimmer voor my was. Verscheide dienaers schreiden: en bedeckten hunne tranen. Wie zoude de tyding van zulck een quaedt willen brengen? Het moght dan wezen hoe t woude, ick was 'er eer mede beholpen met niet hier van te weten, maer myn gemoedt was zoo droevigh gelyck of ick het geweten hadde. Wanneer een van myn kleinste kinderen volgens zyn last, en belust om te kycken, stont voor op den drempel der dubbele poorte. Moeder, zeide het, ga van hier: myn vader Jason hout zyn stacie: en heel int goudt dryft zyn ingespannen paerden voort. Terstont de kleederen scheurende, sloegh ick voor myne borst: en myn vingers verschoonden myn aenzicht niet. Myn moedt riet my midden onder den hoop bruiloftsgasten te vallen, en de kransen vant opgetoide hair te rucken. Naulix kon ick my bedwingen, of, myn hair uitgetrocken hebbende, riep ick: t is myn eigen man, en ick hadde hem schier met myn handen aengerant. O gequetste vader, verbly u: o verlate Colchers, verblyt u en ghy, o geest myns broeders, ontfang uwe lyckoffers, ick worde verlaten, en heb verloren myn ryck, vaderland, huis en myn man, die my meer waert was dan alle die dingen. Ick heb dan wel slangen en rasende stieren, maer eenen eenigen man niet kunnen temmen. En het vier dat ick met kunstige artsenye afdreef: maer ick zelf kan myn eigen vier niet ontvlieden. Zelfs de toverzangen en kruiden en kunsten begeven my. De godin, noch d' offerhanden der maghtige Hekate rechten niets uit. De dagh is my niet meer aengenaem, en breng de bittre nachten met waecken over: en niet een luttel vaex komter in myne oogen. Ick kon wel den draeck maer niet myn zelve in slaep brengen. Myn zorghvuldigheit quam meer een yegelyck dan my zelve te nut. Een boel omhelst

---

[1]) *Pyp:* fluit.

het lichaem dat ick berghde, en zy maeit de vruchten van onzen arbeit en misschien vraeghtse, terwyl ghy stoft van uwe zotte[1]) vrouw, en weet bequaem te spreken voor uwe onrechtvaerdige ooren: laetse vry lachen en zich met myne gebreken vermaecken. Laetze vry lachen, en hooch op Tyrisch purper leggen. Zy zal schreien en verbrant myn vier overtreffen. Zoo lang als er yser en vier en vergiftigh sap zal te vinden zyn, Medea zal geen van hare vyanden van wraeck verschoonen. Dat indien misschien myn gebeden uw steenen hart vermurwen: luister nu naer myn woorden die myne moedt. Want ick bidde gelyck ghy my menighmael hebt gebeden, en ick ben niet verzuimachtigh om u te voet te vallen. Acht ghy my te gering: aenschou beide onze kinders. Een wreede stiefmoeder zal haren moedt koelen aen de vruchten, die ick ter wereldt braght: en zy gelycken u al te wel: en uw kroost raeckt myn gemoedt: en zoo menighmael ick het aenzie, staen de tranen in myn oogen. Ick bidde u by de Goden, by den glans des grootvaders[2]), om myn verdiensten, en beide de kinders onze panden: sta my het bedde weder toe, waerom ick zinnelooze zulck een staet verliet, voltreck uw beloften: en koom my te hulp. Ick verzoeck uwe hulp niet tegens stieren en mannen, en opdat de slang door uwe hulp verwonnen zyn rust houde. Ick begeer u, dien ick verdiende, dien ghy my zelf gegeven hebt: met wien ick tegelyck, moeder en vrou ben geworden. Vraeght ghy waer de bruitschat is, wy hebben dien op dat velt getelt, dat ghy, die het gulden vlies vervoeren woudt, zoudt ploegen. Die goude ram, uitmuntende met zyn goude vacht, myn bruitschat, dien ghy, zoo ick tot u zegge: leverze my, weigeren zult. Myn bruitschat. Ghy behouden: de Graische jeught is myn bruitschat. Ga nu henen, en vergelykt hier by de ryckdommen van Sisyphus[3]). Dat ghy leeft, dat ghy eene vrou hebt en een maghtigen schoonvader. Dit zelf, dat ghy ondanckbaer kunt wezen, is myn eigen . . . .

. . . .

De gramschap baert geweldige dreigementen, en het berouw

---

[1]) *Zotte:* domme, ongeleerde.
[2]) *Des grootvaders:* Phœbus.
[3]) *Sisyphus.* de vader van Creon.

my dien trouweloozen man wel geraden te hebben. De Godt, die nu in myn gemoedt (roert), zal dit gedencken. Zeker ick weet niet wat groots myn gemoedt voor heeft.

---

13. BRIEF.

LAODAMEIA AEN PROTESILAUS.

Laodameia, Æmons dochter, zent den Æmonischen man haren groetenis, en de minnares wenscht derwaert te gaen, waerwaert die gezonden wert. Men zeit dat de windt u in Aulis verlet. Maer waer was die wint, toen ghy van my vlughte? Toen had de zee u t roeien behooren te beletten. Die tydt waer t ongestuimige weder dienstigh geweest. Ick hadde mynen man meer kuskens gegeven en meer gezeit: en hebbe nu veel te zeggen. Ghy zyt my haestigh ontruckt, en in uw zeil waeide de wint, om wien niet ick, maer de schippers wenschten. De wint diende den schipper, niet de vryster. O Protesilaus, ick werde u uit den arm geruckt; en myn tong kon niet al uitspreken tgeen zy u belasten woude. Naulix kon ick zeggen: vaer wel. Boreas hiel er op aen, en zette d'opgehaelde zeilen uit: en terstont was myn Protesilaus een stuck weghs hene. Het luste my myn man naer te zien, zoo lang ick zien kon: en volghde uwe oogen zoo lang met myn oogen na, opdat ick uw zeilen moght zien, als ick u niet zien kon. Ick hadde uwe zeilen een lange wyl int gezicht, maer na dat ick u noch uw henegaende zeilen niet langer zien kon, en dat ick meer niet zagh dan bare zee, verloor ick oock het licht met u, en d'avont vallende zeit men dat myn beenen van flaeuwte bezweken. Naulix kon myn schoonvader Iphiclus, naulix de afgeleefde Acastus [1]), naulix myn bedruckte moeder my met water sprenckelende verquicken. Zy toonden wel hun mee-

Laodameia aen Protesilaus. Laodameia, dochter van Acastus en Astydamia, beminde zoozeer haren echtgenoot Protesilaus, zoon van Isiclus, dat zij, vernemende hoe hij door Hector was omgebracht, hem niet wilde overleven. Zij bad voor haar dood zijn schim te mogen omhelzen, en stierf in die omhelzing.

---

[1]) *Acastus:* de vader van Laodameia.

doogend hart aen my, maer vruchteloos: het verdroot my dat my ellendige de doot niet moght gebeuren, en zoodra als ick weder bequam[1]) bequam met eenen myn droefheit. Een rechtschape liefde knaeght het gemoedt. Ick bekommer my niet[2]) om myn hair te laten kemmen, nocht het lust my een goude lakenskleet aent lyf te trecken. Ick loop herwaert en derwaert, gelyck men gelooft dat de priesteressen doen, die van den horendragenden Bac(c)hus met een wyngaertstock bedeckt worden. De Phylacische Joffrouwen komen my aenspreken: o Laodameia, treck het koningklycke gewaet aen. Ick quansuis zal zelf purperzatte kleedren dragen? Hy den oorloogh onder de muren van Troje voeren? Ick zal myn hair kemmen? Hy een helm opt hooft zetten? Ick zal nieuwe kleederen hy de wapens dragen. Ick zal maecken dat men weet te spreken van myne slordigheit, die uwe zwarigheit nayvert, en wil droevigh myn tydt overbrengen, zoo lang d' oorloogh duurt. O prins Paris, Priams zoon, die schoon zyt door de schade van uw volk, ghy zyt zoo traegh een vyant, als ghy een quaet gast waert. Ick wenschte dat ghy versmaet had, het aenzicht van Tyndars dochter, of dat uw aenzicht haer mishaeght hadde. O Menelaus, die om de geschaeckte al te veel arbeits op den hals hebt: och hoe veele menschen zullen om uwe wraeck moeten treuren! O goden, u bidde ick, keert dat ongeluckigh voorspoock van ons af: en myn man hange zyne wapens den wederkeerenden Jupyn ter eere op. Maer ick schrick, zoo menighmael d' ongeluckige oorloogh my in den zin schiet, en de tranen vloeien langs myn wangen, gelyck sneeu dat in de zonne smilt. Ilium en Tenedos en Simoïs en Xanthus en Ida, zyn namen, die my bykans met hun klanck alleen verbazen. En de gast[3]) dorst haer niet schaecken..... Hy kende zyne krachten al te wel. Hy quam, zoo t gerucht gaet, heel int goudt uitgestreken, en droegh den ryckdom van Phrygien aen zyn kleederen en met vloot van kryghsvolck wel verzien, dat in den oorloogh geoeffent is, en een yeder brengt een deel van zyn onderzaten mede. O Menelaus, die de dochter van Leda tot een beddegenoot kreeght my docht

. . . .

---

[1]) *Weder bequam:* ontwaakt.
[2]) *Ick bekommer my niet:* ik laat mij niet in.
[3]) *De gast:* Paris.

Ick reken dat deze degen den Danaen kunnen hinderen. Ick weet niet voor welck eenen Hektor ick vreese. Paris zeide dat Hector met een ysere vuist oorlooghde. Wie dit wezen magh of niet, hebt ghy my lief, ghy zult u voor dien Hector hoeden. Prent zynen naem in uwe zinnen en gedachten. Als ghy desen schuwt, zoo gedenck anderen te schuwen: en denck vryelyck dat er vele Hectors zyn. En pas [1]) te zeggen zoo menighmael ghy naer den stryt gaet: Laodameia belaste my zich voor hem te hoeden. Indien t vry staet dat Troje van den Argoschen soldaet zal vernielt worden, zoo worde het vernielt als ghy slechts ongequetst blyft. Menelaus vechte zelf, en streve recht tegens den vyant aen: om Paris t ontschaecken, tgeen hy hem eerst ontschaeckte. Hy vall(e)'er op aen, en legge int harnas gelyck in de zaeck boven hem. Het past den man zyn vrouw midden onder de vyanden te zoecken. Uw zaeck is anders als de zyne gelegen. Pas maer dat ghy 'er het leven afbrengt: en dat ghy uwe joffrouw weder in haren medoogenden schoot mooght thuis komen. O Dardaniers [2]), u bidde ick, verschoon uit zoo veel vyanden eenen man. Hy stryt dapperst van allen, die met groote liefde stryt. Laet anderen vechten, Protesilaus minnen. Ick woude hem, ick beken het, te rugge roepen: en myn gemoedt zeide het. Myn tong stamelde door het voorspoock. Toen ghy uw vaders poorte uit naer Troje woudt gaen. Ghy stiet tot een teecken uwen voet aen den drempel. Ick, dit ziende, zuchte, en sprack in my zelve: ick wensch dat dit een teecken van myns mans wederkomste zy. Dit verhael ick u nu, op dat ghy niet al te moedigh [3]) int vechten zyt. Alle myn vreeze moet hier in wint en roock verdwynen. Oock weet ick niet wien het lot met een onrechtvaerdigen doot dreight, dien eerst zynen voet op den Trojaenschen bodem zal zetten. Ongeluckigh is zy, die d' eerste zal haer mans verlies betreuren. De Goden gunnen dat ghy u niet al te dapper toont. Laet u schip onder duizent het duizenste wezen, en nu het leste na het overvaren in t water. Dit vermaen ick u te voren: ga de leste uit den schepe. 't Is u vaderlant niet, daer ghy naer toe spoeit. Als ghy aenkomt

. . . .

---

1) *En pas:* en denk er om.

2) *Dardaners:* Trojanen.

3) *Moedigh:* vurig.

en springt haestigh op den oever. Het zy de zon onder of boven de kim is, o myn droefheit ghy komt my daegh, ghy komt my by nacht aen. Nochtans eer by nacht dan by daegh. De nacht is aengenaem voor de maeghden, die met haren hals in den arm slapen. Ick vang int ongehuwde bedde eenen valschen slaep. Valsche blyschap vermaeckt my, terwyl ick de warachtige ontbere. Maer waerom bejegent my uw gedaente zoo dootsch? Waerom vallen uwe woorden zoo klaghtigh? Ick spring uit den slaep, en aenbidde het nachtspoock. Geen Thessalisch altaer ontbeert mynen roock. Wy wieroocken, en storten er tranen onder, die eenen glans van zich geven, gelyck de vlam zich plagh te verheffen, als men er wyn in goot. Wanneer zal ick quynende u na uwe wederkomst in myn armen nemende myn blyschap ontbreidelen? Wanneer zult ghy met my in een bedde gepaert, my uwe doorluchtige daden vertellen? 't Welck my zal lusten aen te hooren, als ghy 't my verhaelt. Ghy zult my evenwel vele kuskens stelen, vele kuskens geven. De woorden des aerdigen vertellers houden hier onder altyt stant. Een tong is vaerdiger . . . .
. . . . Maer wanneer Troje my in den zin komt dan komen my de zee en de winden in den zin: dan ontzinckt my myn moedt overwonnen van vreeze? Dit ontroert my oock, dat de winden den schepen het uitloopen behinderen[1]: dat de zee onwilligh is voor degene die zeilree leggen. Wie wil naer zyn vaderlant wederom keeren, wanneer het in den windt is? Wanneer men in weerwil der zee van zyn vaderlant afgevaren is. Neptuin zelf laet niet toe naer zyne stadt[2]) te varen. Waer streeft gy hene? Keer elck weder naer zyn huis toe. Waer streeft ghy hene, ghy Danaër? Luistert naer de winden, die het verbieden. 't Is een Godt die dit belet, en geen haestigh geval. Wat zoeckt men door zoo zwaer een krygh te winnen, als een snoode overspeelster? O Inachische schepen[3]), keert weder, terwyl ghy noch kunt. Maer waerom herroep ick deze dingen? Het voorspoock der wederroepende zy verre van ons. Een

---

[1]) *Behinderen:* verhinderen.
[2]) *Zyne stadt:* Troje.
[3]) *Inachische schepen:* Grieksche schepen. Inachis was een der namen van en Peloponnesus.

smeeckende luchtje het water slecht maeckende, begunstige u. Ick benyde de Trojaninnen, datze hare lycken zoo bedruckt aenzien, en de vyant zal niet verre van der hant wezen. De nieugetroude vrouwe zal met hare eige handen haren dapperen man den helm opt hooft opzetten, en uitheemsche wapens geven. Zy zal hem wapens geven, en terwyl zy hem wapens geeft, zal zy tegelyck hem kuskens ontrooven. Dit slagh van gedienstigheit zal hun beide zoet smaecken. En zy zal haren man uitgeley doen, en belasten weder te keeren, en zeggen: zie dat ghy die wapens Jupyn ter eere ophangt. Hy met zich nemende de bevelen zyner joffrouwe zal voorzichtigh vechten, en te rugh naer huis dencken, en zy zal des wederkeerendens beuckelaer afdoen, en den helm ontstricken, en tvermoeide lichaem in haren schoot ontfangen. Wy zitten hier twyfelmoedigh, de bekommerde vrees dwingt ons te gelooven dat het al [1]) gebeurt is, tgeen gebeuren kan. Terwyl ghy evenwel in een andere werelt [2]) als een krygsman den oorloogh voert, zoo heb ick een wassen beelt, waer in ick uw tronie zie. Wy hebben dat gesmeeckt, dat tgeen wy u schuldigh waren toegesproken: ick omhels dat beelt. Geloof my, ick zie 'er wat meer dan een beelt in. Doe het was spreken, 'tzal Protesilaus zyn. Hier op blyf ick staeroogen, en houde het in stede van mynen rechten man in mynen schoot, en klaegh 'er tegens, gelyck of het my antwoorden kon. Ick zweer by uwe wederkomst en uw lichaem en myne goden, en by d' evengelycke tortsen van gemoet en echt, en by uw hooft, twelck ick zie gryze hairen zetten en dat ghy er met u moet afbrengen. Dat ick, waer ghy geroepen wort, als een gezellin u by zal komen, of tgeen ick helaes vrees, of tgeen ghy na my zult zyn. De leste brief sluit ick met een gering bevel: draegh zorgh voor my; draegh zorgh voor u zelven.

---

[1]) *Al:* alles.
[2]) *In een andere werelt:* in een ander werelddeel.

14. BRIEF.

HYPERMNESTRA AEN LYNCEUS.

Hypermnestra zent dit aen den eenigen broeder van zoo veel broederen als 'er flus noch waren. d' Overige hoop leit gesneuvelt door de moordadigheit van zyne bruiden. Om reden worde ick thuis, en zwaerlyck geboeit gehouden. Myn medoogenheit is d' oirzaeck van myne straffe. Men acht my schuldigh omdat ick ontzagh mynen bruidegom met een zwaert den strot af te steecken: had ick een schelmstuck durven begaen, men zou my pryzen. Maer t is beter schult te dragen, dan op die wyze zynen vader te behagen: het berouwt my noch niet dat ick myne handen met geenen moort besmette. Al waert schoon dat de vader, dien ick niets misdede, my liet in den viere smacken, en met de tortsen, waer mede ick troude, in t aenzicht dreef: of my den hals afsneet met dat lemmer, dat hy my gaf om te misbruicken, op dat de bruit quam te vallen door den moort, waer door haer man niet viel: nochtans zal hy niet te weegh brengen, dat de stervende monden zeggen zullen, het berouwt haer. Een barmhartighe heeft geen reden berouw te hebben. Dat Danaus en myn wreede zusters rouw dragen over hun schelmstuck. Schendige daden plaghten zulck een uitgangk te nemen. Myn hart beeft, nu ick gedenck aen dien nacht, die met bloet bevleckt wert. En met dat myn hant begint te schryven, beeft ze van een haestige schrick: de hant, die ghy meent dat een manslaght zoude kunnen uitvoeren, vreest voor zich den volbroghten moort te schryven. Ick zal t evenwel beproeven. Het schemerlicht was effen over, d' avont ten einde, en de nacht begon. Wy dochters van

Hypermnestra aen Lynceus. Lynceus was een der vijftig zonen van Egyptus, stichter van 't naar hem genoemde koninkrijk. Danaus, zijn broeder, was koning van Argos. Daar hij vernomen had, dat hij door de hand van zijn schoonzoon sterven zou, weigerde hij eerst zijne dochters door den echt aan zijne neven te verbinden, doch stond dit later toe. Hij wist echter zijn dochters te overreden, dat zij in den bruiloftsnacht haar mannen zouden ombrengen. Allen deden dat, behalve Hypermnestra, die haar echtgenoot Lynceus spaarde. Deze ontnam werkelijk aan Danaus de kroon en het leven, terwijl de moorddadige dochters van dezen veroordeeld werden, eeuwig door water te putten in bodemlooze vaten.

Inachus [1]) worden int hof van den grooten Pelasger [2]) geleit, en de schoonvader zelf ontfangt zyn gewapende schoondochters. Overal hingen de lampen in gout aengesteken. Men worpt het godtlooze wieroock op de onwillige altaren. Het gemeene volck roept Hymen Hymen: hy vlught dat geroep. Jupyns beddegenoot zelf weeck uit hare eige stadt [3]). Zie de twyfelzinnige door den wyn dick aendringende met een geroep der medegesellen, die met nieuwe bloemen het natte hair bekransten, worden vrolyck naer de slaepkamers hunne graven geleit, en gaen leggen op de bedden, die tot het lyck passen. En nu lagen ze daer, zat van eten en smoordroncken van den wyn, en vol slaeps, en al de stadt sliep veiligh en gerust. My docht dat ick rontom my hoorde het gesteen der stervende jongelingen: evenwel ick hoorde het en tgeen ick vreesde was waerachtigh. Myn bloet verkroop in myn lyf, en al myn warmte gingk wech: en zoo kout als ick was bleef ick daer op het nieuwe bedde leggen. Gelyck de luchtige westenwint de dunne korenairen en een koel windeken de populierbladers schudt; eveneens zoo trilde ick, of noch meer. Ghy laeght er vast en sliept [4]), en de wyn, die ick uw schonck was een slaepdranck. Het bevel van mynen verbolgen vader benam my de vrees. Ick rys op, en gryp naer het geweer met bevende handen. Dat ick u zegh is waerachtigh. Myn hant vatte driemael het scherpe zwaert: driemael viel het daer uit. Maer telkens door myn vaders aenhitsing en last geperst, broght ick myn vaders degen naer uwen strot toe. Maer vrees en medoogenheit wederstonden dat wreede stuck, en myn kuische hant weigerde het bevel uit te voeren. En myn purperen gewaedt scheurende en het hair uit myn hooft treckende, sprack ick zachtjes aldus: Hypermnestra, ghy hebt eenen wreeden vader. Volbreng uw vaders gebodt. Laet dezen zyn broeders gezelschap houden. Ick ben een vrou, en een maeght, teer van aert en jongk van jaren. Zachte handekens passen niet tot wreedt geweer. Volbreng het liever, en volgh uwe

---

[1]) *Inachus:* Inachus was de stichter van Argos.

[2]) *Den grooten Pelasger:* Pelasgus was een der oudste vorsten van Griekenland, uit Jupiter en Niobe geboren, en naar wien de Grieken Pelasgen genoemd werden.

[3]) *Hare eige stadt:* Argos stond onder de onmiddellijke bescherming van Juno.

[4]) *Ghy laegt er vast en sliept:* gij laagt er vast te slapen.

dappere zusters na, terwyl hy noch slaept. Het staet u te gelooven datze alle hunne mans van kant geholpen hebben. Had deze hant eenigen neerslagh kunnen begaen, zy waer bevleckt door het bloet en den moort van haren heere. Waerom hebbenze den doodt verdient door het bezitten van hun ooms ryck? 't welck men toch aen uitheemsche zwagers [1]) zoude geven? Genomen de mans verdienden te sterven: wat hebben wy zelfs gedaen? Om wat misdaet ist my niet geoorlooft barmhartigheit te plegen? Wat maeck ick [2]) met dit zwaert? Wat past een meisken het krygsgeweer? Myn vingers past best wol en spinrock te handelen. Dit spreeck ick: en al klagende volgen tranen myn woorden: en zy biggelen langs myn kaecken op uw lyf, daer ghy my pooght te omhelzen, en slaperigh de armen herwaert en derwaert smyt: en ghy sloeght uwe handen bykans int geweer. En alreede vreesde ick voor myn vader en zyn helbardiers, en den dagh die opquam. Zoo sprekende had ick uwen slaep gebroken. Op, rys op, o Belus [3]) zoon, en eenige van zoo veel broederen als er strax noch leefden. Laest ghy, dit zal u een eeuwige nacht wezen. Verbaest ryst ghy op. Alle traegheit en slaperigh gingk haestigh over. Ghy ziet het maghtige geweer in een bevreesde hant: en na d' oorzaek vraegende, zeide ick tegens u: maeck u wech terwyl het noch nacht is. Maeck u wech terwyl het de duisternis toelaet, ick blyf hier. Het was noch vroegh in den morgenstont, en Danaus telt zyn zwagers, die in hun bloet gesmoort lagen, en ghy alleen die t meest verdient hebt, wort 'er niet gevonden. Zeer euvel neemt hy tverlies te lyden in de doot van eenen bloetverwant; en beklaeght zich dat er te luttel bloets gestort is Myn vader sleept my met zyne handen langs den vloer; en (dit is tloon van myn barmhartigheit) smyt my zoo met den haire gesleurt in de gevangkenis. Namelyck Juno bleef verbittert van dien tydt af, datze van een mensch een os [4]), van een os een godin wert. Och t is strafs genoegh dat de teere maeght most loeien, en de schoone niet alleen Jupyn

---

1) *Zwagers:* schoonzoons.

2) *Wat maeck ick:* wat doe ik.

3) *Belus:* Belus, de Baäl der Syriërs, was de vader van Egyptus en Danaus.

4) Iö, de dochter van Inachus, werd door Juno's jaloezie in een koe veranderd. Zij was de stamvrouw van Egyptus en Danaus. Als Isis wordt zij in Egypte aangebeden.

moght behaegen. De nieuwe vaerze stont op den oever hares vochtigen vaders, en zy ziet hare horens, in 's vaders stroom; en toen ze pooghde te klagen begonze te loeien: en zy verschrickte van hare gedaente en van hare stem: ongeluckige waer vliet ghy hene? Wat spigelt ghy u int water? Wat telt ghy de voeten, die aent nieuwe lichaem gemaeckt zyn? De boel[1]) zelve van den grooten Jupyn moet voor zyne zuster[2]) vreezen. Ghy boet met gras en weide uwen honger: drinckt bronwater, en aenschouwt al verbaest uwe gestaltenis aen: en ghy vreest dat de wapens die ghy draeght u niet en quetsen en ghy, die noch onlangs, om Jupyn waert te schynen, ryck waert, zult naeckt op de bloote aerde leggen. Ghy loopt over zee en zant en de vlieten uw bloetverwanten: en lant en zee en vlieten verleenen u eenen wegh. Wat is d' oirzaeck dat ghy vlught? O Jo, waerom dwaelt ghy over de wyt streckende zee? Ghy zelf zult ymmers uwe eige gedaente niet kunne ontvlughten. O Inachus dochter, waerwaert haest ghy u? Ghy volght en vlught een zelve zaecke. Ghy zyt een leitster voor uwen gezel(l)in. Ghy zelf zyt een gezellin voor uwe leitster. De Nyl door zeven monden in zee loopende, trock uit den koeienmuil der zinnelooze boel. Wat wil ick tleste verhalen, waer van de gryze . . . .
zie de jaren geven my tgeen daer ick om klage. Myn vader en myn oom[3]) voeren den oorloogh, en wy worden uit ons hof en ryck gedreven. En de verstootelingen zwerven aen het einde der werelt. Hy alleen zit fors op den troon, en gebruickt den scepter. Wy nootdruftigen, een arme schaer, zwerven met den ouden man om her. Van der broederen volck schieter luttel over: en ick beklaegh hen, die omgebroght zyn en haer die het deden. Want ick effen zoo vele zusters als broeders verloor: en beide de schaer ontfange myne tranen: en, ick worde, om dat ghy noch leeft, bewaert om gestraft te worden. Hoe zal men het met den schuldigen maecken, dewyl ick aengeklaegt worde om myn loflycke daet? En ick ongeluckige eertyts het hondertste deel van een hoop bloetverwanten zal

---

[1]) *De boel:* de minnares.

[2]) *Zyne zuster:* Juno.

[3]) *Myn vader en myn oom:* Egyptus en Danaus, de zonen van Inachus, hadden eerst te zamen geregeerd; doch deze was door gene uit het bewind gestooten.

sneuvelen terwyl een broeder noch leeft. Maer draeght ghy noch eenige zorge over uwe godtvruchtige zuster, en zyt ghy waerdigh te genieten de gaven, die ick u schonck, zoo help my, of doot my, en bestelt het doode lichaem by de heimelycke lyckvieren, en begraef myn gebeente, nat gemaeckt van uwe getrouwe tranen, en schryf een kort grafschrift op myn graf. De balling Hyperm(n)estra, die haeren broeder den moort ontdroegh, droegh een onrechtvaerdige loon van hare medoogenheit 'er af. Het luste my wel meer te schryven, maer myn hant is moede van de zware keten en de vrees self beneemt my de maght.

---

15. BRIEF.

PARIS AEN HELENE.

Ick Priams zoon zende u, o Ledaes dochter, myne geluckwensching, / groetenis, die ghy alleen maghtigh zyt my te geven. Zal ick het recht uit zeggen? Of is er geen kenteecken myns brants van noode? En myn liefde is kenbaerer dan my lief is? Ick zoude wel wenschen datze verborgen ware: tot dat er een tyd van blyschap quaem, die met geene vrees vermengt waer. Maer qualyck kan ick het ontveinzen. Want wie kan zyn vier verbergen, die altyt van zyn brant verraden wort? Zoo ghy het nochtans verwacht, ick zal den naem oock by de daet voegen. Ick blaeck. Daer hoort ghy het woort dat u bootschapt den staet van gemoedt. Ick bidde u, verschoon my die het bekenne: en lees het overige doch over met geen wars aengezicht, maer zoo gelyck het uwe schoonheit voeght. 't Was my al overlang aengenaem dat ghy myn brief woudt ontfangen: het geeft my hoop dat ick oock op die wyze by u zoude konnen ontfangen worden: twelck ick wensche dat bondigh zy, en men u niet te vergeefs beloofde. Ick houde dezen wegh, gelyck de moeder der minne my riedt. Want, op dat ghy niet onwe-

Paris aen Helene. Paris, de zoon van Priamus, koning van Troje, was door zijn vader naar Griekenland gezonden, om diens zuster Hesione terug te eischen, welke Hercules had ontvoerd. Te Sparta aangeland, werd hij verliefd op Helena, de gemalin van koning Menelaus en welke hij later wegvoerde.

tende misdoet, zoo weet dat ick op 't aenraden der Goden herwaert aengevoert werde, en geen slecht [1]) godtheid begunstight mynen aenvangk. Ick eisch wel grooten, maer geenen onverdienden loon. Cytherea [2]) heeft mij uw huwelyck belooft. Ick reisde onder haer geleide met een Pherecleesch schip van den Sigeeschen oever over de wytstreckende zee. Zy gaf my voor den windt als een die uit der zee gebore oock gebodt over de zee heeft. Zy volhardt hier in, en bestiert de barning [3]) des gemoets gelyck die van de zee: en zy voert myn beloften in de gewenste havens. Wy hebben t vier hier niet gevonden, maer medegebraght: dat was d' oirzaeck van deze lange reis. Want weer noch onweer heeft ons hier aengesmeten. Myn vloot stierde recht naer het Tenarische lant toe. Nocht [4]) geloof niet dat ick door zee quam streven met een schip dat met koopmanschap dat ick voere bevracht is. De Goden bewaren de middelen: nochte [4]) ick quam niet de Griexsche steden bezichtigen; in myn ryck leggen maghtiger steden. Ick zoeck u, die my van de goude Venus ten echte zyt belooft. Ick heb om u gewenscht, eer ghy my bekent waert. Ick heb uw gemoet al eer gezien dan uw aenschyn en wegen; de faem braght my eerst tyding van uw gezicht. Evenwel ist geen wonder indien ick bemin, gelyck het betaemt, daer ick van verre van den boogh met eenen schicht geschoten ben. Zoo behaeghde het den nootlote, twelck op dat ghy niet zoudt poogen het om te rucken, ontfang myne woorden die ick ter goeder trouwe spreke. Myn moeder gingk noch van my zwanger, want het lichaem was na behooren met zyne vrucht beladen; als haer docht datze onder den schyn van den droom een barnende fackel baerde. Zy schiet al verbaest op, en Priaem wien dit een vreeselyck gesicht in den duisteren nacht scheen te wezen, verhaelt dit aen zyn wichelaren. De wichelaer spelt dat Ilium door t vier van Paris zal verbranden: gelyck dat nu een fackel van myn gemoedt is. Want hoewel ick scheen van slechte afkomst gesproten nochtans dienden myn schoonheit en levendighe geest tot merckteekens van mynen adeldom. In de boschryke

---

[1]) *Slecht:* onaanzienlijke.
[2]) *Cytherea:* Venus, aldus vereerd op het eiland Cythera.
[3]) *Barning:* branding.
[4]) *Nochte:* ook.

dalen van Ida is een plaets ter zyden af, en dicht met pickboomen [1]) en eicken begroeit, daer geen vreedzaem schaep, nochte geit, die de klippen bemint, nochte trage koe met open beck de kruiden afscheert. Ick hier tegens eenen boom aenleenende zagh van verre de muren en hooge gebouwen van Dardaniën [2]): als my docht dat de grondt door tgetrappel der voeten begon te schudden. Ick zal de waerheit seggen, naulix zult ghy gelooven dat het waer is. De neef van den grooten Atlas en Pleione [3]), herwaert aengedreven op zyn vlugge wiecken stont er voor myne oogen. Het stont my vry die te zien: het sta my te verhalen tgeen ick zagh en de Godt hadde een goude roede in zyne hant. Drie Godinnen, Juno, Venus, en Pallas, zetten te gelyck hunne voeten op het teere gras. Ick verstomde en wert zoo kout als ys, en myn hair rees overendt, wanneer de vliegende bode my aldus aensprack: laet uwe vreese varen; ghy zyt rechter over de schoonheit. Beslecht den twist der godinnen, wie van allen waerdigh zy de twee in schoonheit te overtreffen: en hy gebiedt my Jupyns gebodt niet te weigeren te volgen, en terstont styght hy door de lucht naer den hemel. Ick quam by myn zinnen, en wert terstont vrypostigh, en vreesde niet op een yeders aengezicht te staroogen. Zy waren alle den prys wel waerdigh: en ick als rechter ontzagh datze niet alle konden overwinnen. Evenwel behaeghde my toen een boven de andere en dat ghy het weet, zy was het die over de zee regeert. En zy zyn zoo bekommert [4]) om den prys te winnen, en yveren om door geweldige schenckaedjen het recht om te koopen. Jupyns gemalin beloofde my heerschappyen, zyn dochter stoft op de deught: en ick zelf twyfelde of ick maghtigh of deughtzaem wou wezen. Venus loegh my vriendelyck toe: o Paris, zeide ze, bekreun u met gene schenkaedjen: die beide steecken vol bekommeringe. Wy zullen u geven, tgeen ghy bemint, en de dochter van de schoone Venus, schoonder dan de moeder, zal in uwen arm leggen. Zoo sprackze, en te gelyck . . . .

---

[1]) *Pickboomen:* pijnboomen.

[2]) *Dardaniën:* Troje.

[3]) *De neef van den grooten Atlas en Pleïone:* Mercurius, wiens moeder Maja een dochter van Atlas was.

[4]) *Bekommert:* begeerig.

voerze als overwinster naer den hemel toe. Middelerwyl (ick geloof dat myn nootlot in voorspoet veranderde) worde ick door bondige merckteeckens voor 's konings kint gekent[1]). Het vrolycke hof, den zoon na zoo veele jaren wedergekregen hebbende, bestelt dat Troje oock dezen dagh onder de feesten rekent. En gelyck ick na u begeerigh was, zoo waren oock de meiskens begeerigh naer my. Ghy alleen kunt nu genieten hem daer velen om wensten. En konings dochters en princessen hebben my niet alleen aengezocht, maer de nymphen waren oock met myne liefde bevangen. Maer ick versmade ze alle, sedert ick op het huwelyck van Tyndars dochter[2]) hoopte. 's Daechs zagh ick u met myn oogen, 's nachts met myn gemoedt, wanneer de ooghschelen van den gerusten slaep geloken zyn. Wat zoude uwe tegenwoordigheit niet doen, daer uw aenschyn my zoo behaegde eer ick het zagh? Ick blaekte, hoewel dit vier noch verre was. En ick (kon) my die hoop niet lang schuldigh blyven, of ick zocht door de blaeuwe zee tgeen my belooft was. Men houwt de Trojaensche pynboomen van verre met een Phrygiaensche byl. En wat boomen nut waren om op zee te varen. Men plondert de hooge Gargara van ryzige bosschaedjen, en het lange[3]) Ida stiert my ontelbare balcken toe. d'Eicke stammen worden gebogen om snelle schepen te bouwen: en de ope kiel wort met dennen beweven. Men zetter sprieten op en haelt voor den dagh de zeilen om aen den masten te hangen: en zet beschilderde goden op de kromme achterstevens. Op dat evenwel, waermede ick zelf worde overgevoert, staet de geschilderde Godin, die voor myn huwelyk borge bleef, vergezelschapt met haren kleene minnegodt. Terstont nadat de vloot heel voltoit is werdt my bevolen over de Ægeesche baren te gaen en myn vader en moeder behinderen[4]) myn beloften met hun verzoeck en beletten met hun vermaningen myn

---

[1]) Priamus had hem namelijk, uit vrees voor de godsspraak, willen doen ombrengen; doch hij was door 't bestel van Hecuba in 't leven bewaard en opgevoed onder de herders. Ter gelegenheid van een groot feest ten hove verschenen, overwon hij alle kampvechters, ook zijn broeder Hector, en deze zou hem in gramschap omgebracht hebben, had niet beider zuster, de waarzegster Cassandra, het geheim zijner geboorte aan het licht gebracht.

[2]) *Tyndars dochter:* Helena zelve.

[3]) *Lange:* hooge.

[4]) *Behinderen:* belemmeren.

voorgenome reis. En Cassandra, zoo als zy liep met het hair om t hooft, toen onze schepen nu zeilree lagen, roept: waer loopt ghy hene? Ghy zult de brantstichtster met u overbrengen. Ghy weet niet hoe groot een brant ghy door dit water loopt stichten. De waerzegster sprack de waerheit: wy hebben dat voorgestelde vier gevonden: en de liefde blaeckt fel in mynen weecken boezem. Ick voer de haven uit, en den wint waernemende, zoo belande ick, o Œbalische nymph [1]) aen uw lant. Uw man onthaelt my in zyn hof: dat geschiede oock niet zonder raet en wille der Goden. Hy toonde my wel al wat er int heele Lacedemon bezienswaerdigh was: maer ick, die begeerigh was om de doorluchtige schoonheit te zien . .

. . . .

Zoo ras ick haer zagh, stondt ick verbaest, en gevoelde hoe al myn binnenste ingewant verbaest werdt door nieuwe bekommeringen. Haer aenschyn, zoo my gedenckt, geleeck juist dat aenschyn van Cytherea, die voor myn vierschaer verscheen. Had ghy beide tegelyck in dat pleit [2]) getreden: het zou in twyffel gestaen hebben of Venus den prys waer toegeleit. De faem heeft uwen roem verre uitgebreit, en geen lant is er dat niet van uwe gedaente weet te spreken, en nimmer zal in Phrygien nocht van den opgangk der zonne yemant onder de schoone vrouwen zulck eenen naem hebben. Betrouw ons dit oock toe: uwe eer is min dan de waerheit: en t gerucht van uwe schoonheit doet u byna te kort. Ick vinde hier meer dan de faem my belooft hadde, en uwe eere wort door de stof overwonnen. Theseus, die alles wist, blaeckte dan met reden om u: en ghy scheent waerdigh te zyn van zoo groot een man geschaeckt te worden: terwyl ghy naer uwe lantswyze naeckt int glimmende worstelperck speelt, en ghy een vrou u onder de naeckte mannen vermengt. Ick prys het dat hy u schaeckte: en verwonder my dat hy u oit wederleverde. Zulck een treflycken buit most men stantvastigh houden: eer liet ick my dezen kop van t lyf klincken [3]), dan u uit myn kamer rucken. Zouden myne handen u ymmermeer los laten gaen? Zou ick gedoogen dat ghy by myn leven uit myn schoot zoudt

---

[1]) *Œbalische nimf:* Helena, aldus genaamd naar haren grootvader Æbalus.
[2]) *Pleit:* geding.
[3]) *Klincken:* slaan.

gaen? Most ick u wederleveren, ick zou er noch eerst wat om lyden: en onze liefde zou niet heel suffen: of ick zoude uwen maeghdom proeven, of dat tgeen men behoudens den maeghdom kon schaecken. Geef u maer over, is er yet waer door ghy Paris zyn stantvastigheit kent. De vlam van een zelve lyckstapel zal myn liefde volenden. Ick hebbe u geschat boven de koningkrycken, my eertyts van Jupyns grootste gemalin en zuster belooft. En als ick slechs myn armen kon om uwen hals slaen, versmade ick de deught, die Pallas my beloofde by te zetten: toen Venus en Juno en Pallas in de dalen van Ida hun lichamen voor myn rechtbanck vertoonden. En ten berouwt my niet, nochte het zal my ymmermeer rouwen dat ick een zotten keur dede. Myn gemoedt blyft bestendigh by t gewenste. Ick bidde slechs dat ghy niet gedooght dat myn hoop koom te bezwycken: o ghy die waerdigh zyt door zoo veel moeite verworven te worden. Ick als een veraerde sta niet naer het huwelyck van edelaerdige, nocht geloofmy het zal u tot geen schande strecken myn vrouw te wezen. Doe onderzoeck, ghy zult onder myn geslaght Pleias vinden, en Jupyn om van de middelste grootvaders te zwygen. Myn vader draeght den scepter van Asien, boven twelck geluckiger gewest leit, en wiens endelooze palen men naulix kan omreisen. Ghy zult er ontelbare steden en gulde daecken zien, en kercken, die hunne goden passen. Ghy zult er Ilium zien, en vesten met hooge torens gesterckt en gebout door Phebus hel klinckende lier. Wat wil ick u verhalen van den hoop en tgetal der mannen? Naulix kan dat lant zyn inwoonders dragen. De Trojaensche joffers zullen u met eenen drang gemoeten, en onze voorzalen zyn te kleen om de Phrygische schoondochters te laten. Hoe dickwils zult ghy zeggen: hoe arm is ons Achajen. Elck huis heeft hier stats inkomen. Het staet my niet vry te verachten uw Sparte, het lant, waer in ghy geboren zyt, dat lant acht ick een geluckigh lant voor my. Sparte is spaerzaem: ghy zyt een ryck cieraet waerdigh. Die plaets doet niet tot die schoonheit. Het past dat aenzicht met rycke cieraden zonder einde te gebruicken en door nieuwe wellusten weeligh te worden. Wanneer ghy ziet de draght van t slagh onzes volx, hoedanige Dardanische schoondochters . . . .
. . . .
meent ghy datze hebben? Laet u maer gezeggen, en ghy een

meisken op den Therapneeschen acker [1]) geboren, weiger geen Phrygiaen tot eenen man te nemen. Het was een Phrygiaen en van onze bloede [2]) gesproten die nu het water mengt met nectar, die de goden drincken. De man van Auroor was een Phrygiaen. Evenwel gingk er me door de Godin, die het leste van den nacht besluit [3]). Een Phrygiaen was Anchises, by wien Venus, de moeder der vlugge minnegoden vermaekt was op den bergh Ida te slapen. En ick geloof niet dat Menelaus, zoo ghy 't vonnis weest, in gestalte en wapens boven ons zoude gestelt worden. Wy zullen u zeker geenen schoonvader geven, die met zyn heldere torts van u afwyckt, die al bevende zyne paerden vant bancket afwent: en Priaem heeft geen vader, die bevleckt is door den moort van zyn schoonvader [4]), en die het Myrtoosche water [5]) eenen naem geeft van zyn lasterstuck [6]). En onze overoudtgrootvader [7]) hapt niet naer de appels in den poel van Styx, nocht hyght midden int water naer water. Wat is hier evenwel aen gelegen? zoo hy houdt dat ghy van hem gesproten zyt. Jupyn is gedwongen schoonvader van dit huis te wezen. O schelmstuck, onwaerdigh omhelst hy u heele nachten, en nuttight uwen byslaep. Maer eer een maent verloopt zult ghy my . . . .

. . . .

Zulcke maeltyden passen onse vyanden, hoedanigh ick dickwils ondervinde aen den wyn die er opgedischt wort. My berouwt het hier thuis te leggen, wanneer ick zie hoe die boer zyn armen om uwen hals slaet. Ick berst en benyde het (wat magh ick evenwel nu alle dingen ophalen?) als hy met zyn gespreit kleed uwe leden stooft. Maer als ghy zachte kuskens in myn tegenwoordigheit zoudt geven, heb ick den gevatten

---

[1]) *Op den Therapneeschen acker:* Therapne was een stad van Laconië, nabij Sparta gelegen en de geboorteplaats van Helena.

[2]) *Een Phrygiaen, en van onze bloede:* Ganymedes, de zoon van Tros, werd door Jupiter geroofd en tot schenker der goden aangesteld.

[3]) *De Godin, die het leste van den nacht besluit:* Aurora.

[4]) *Door den moort van zynen schoonvader:* dit ziet op Pelops, die den dood van zijn schoonvader Enomaus veroorzaakte.

[5]) *Het Myrtoosche water:* een gedeelte der Egeesche Zee was aldus genoemd naar Myrtilus, den wagenmenner van Enomaus, die, tot loon dat hij zijn meester om Pelops te gerieven, uit den wagen gesmeten had, in zee werd verdronken.

[6]) *Lasterstuck:* schelmstuk.

[7]) *Onze overoudgrootvader:* Tantalus.

kroes voor myn oogen nedergezet. Ick sla myne oogen neder, als hy u in zyn armen druckt: en ick ben niet maghtigh de spyze door te zwelgen. Dickwils zuchte ick, en merckte dat ghy uit dartelheit u van lachen niet kost onthouden om myn zuchten. Dickwils wou ick den brant met wyn lessen: maer hy nam toe, en de dronkenschap was vier in vier. En om vele dingen niet te zien, legh ick met het aensicht van u afgekeert, maer ghy zelf noopt my dat ick myn oogen naer u toe moet slaen. Ick twyfel wat ick doen zal. Het is my een smert die dingen aen te zien: maer grooter smart ist my uw aenschyn te derven. Waer ick kan of magh poogh ick myn raserny te verbergen, maer d' ontveinsde minne schynt 'er door hene. Wy zoecken u niet met woorden te paien, ghy voelt myne wonden, en och ofze u alleen bekent waren. Och hoe menighmael keerde ick my om, als my de tranen uitborsten, opdat hy zou vraegen na d' oorzaek van myn schreien. Och hoe dickwils heb ick droncken myne vryagie verhaelt, op elck woordt op uw aenschyn passende, en ick gaf een teecken van myn self door een verzierde [1]) naem. Weet ghy het niet, ick zelf was die waerachtige minnares. Oock, opdat ick darteler woorden moght gebruicken. Ick heb oock meer dan eens geveinst droncken te wezen. En tgedenckt me dat uw boezem los gaende, men uwe borsten bloot zagh, waer in myn gezicht moght gaen weiden: en ick omvat uwe moeder wiens borsten witter zyn als Jupyn of de zuivere sneeu of melck. Terwyl ick verbaest sta om tgeen ick zie, (want by geval hielt ick de schael) viel de ring van mynen vinger. Had ghy uwe dochter kuskens gegeven: ick zoude die terstont afgenomen hebben van Hermiones teeder mondeken. En thans [2]) achterover leggende zong ick de oude vryagien, en thans [2]) gaf ick een teecken dat ick met eenen wenck bedeckte. En ick verstoute my met vleiende woorden Clymene en Æthra, de voorbarigste uwer staetjofferen, aen te spreken: die my niet anders als hoe vreest ghy antwoorden, en den bidden(de) midden in zyn reden verlieten. Gunden de goden, datmen u als een prys met vechten winnen moght, en dat d' overwinner u in zyn bedde zou hebben. Gelyck Hippomenes met Schœneus dochter als een renprys strycken gingk,

---

[1]) *Verzierde:* verdichte.
[2]) *Thans:* nu eens.

gelyck Hippodameia viel in den Phrygiaenschen schoot: gelyck de forsse Alcides Achelous de horens van t hooft wrong, die vast naer het huwelyk van Dianier stont. Onze stoutigheit zou groothartigh door deze wetten heen loopen: en ghy zoudt vernemen wat moeite ick om u op my wou nemen. Nu is er voor my niet over dan alleen u o schoone te bidden, en uwe te voet te vallen, zoo ghy het gehengen wilt. O eere, o tegenwoordige glorie der beide gebroederen! o die waert zyt Jupyn ten man te hebben, waert ghy niet dochter van Jupyn! Of ick zal ghy myn vrou zynde weder naer de Sigeesche haven keeren, of als een balling hier in het Tenarische lant begraven worden. Myn borst is niet effen boven op met een pyl geraekt. De wonde zit tot int gebeente toe. Myn zuster spelde my de waerheit gelyk zy wel kon, dat ick (want het gedenkt my) van eenen hemelschen schicht zou getroffen worden. Hou op te versmaden Helenaes liefde my door 't nootlot toegeleit: zoo zullen de goden garen naer uwe beloften luisteren. Vele dingen schieten my wel in den zin: op dat wy in malkanders tegenwoordigh noch vele dingen te zamen moogen kouten. Ontfang my by nacht al heimelyck in uw bedde. Of schaemt ghy u des? Of vreest ghy dat Venus uwen man zal schofferen, en de kuische wetten des wettigen bedts bedriegen? Och al te eenvoudige Heleen, dat ick u niet plomp noeme, waent ghy dat men zich om zulck een aenschyn kan laten te besmetten? Tis nootzaeckelyck dat ghy of uw aenzicht verandert, of niet zoo hardt zyt. Tussen kuischeit en schoonheit valt een hardt geschil. Jupyn is met de sluickeryen [1]) beholpen, oock de goede Venus. Deze sluickeryen waren oorzaeck dat Jupyn uw vader werdt. Indien het zaedt van minne kracht heeft, zoo kunt ghy dochter van Jupyn en Leda naulix kuisch blyven. Nochtans zult ghy kuisch zyn, wanneer ick u binnen myn Troje hebbe, en ick bidde, dat ick alleen uw lasterstuck magh heeten. Nu zondigen wy int tgeen, de tydt van hylicken zal verbeteren. Indien my Venus slechts niet(s) ydels belooft heeft. Maer uw volk raet u dit in der daet niet met woorden, noch hy is niet afwezigh, of wederstaet de sluickeryen van zyn gast. Had hy geen bequamer tydt om het Cretenser ryck te gaen bezichtigen? O wonderbaer loos man! Hy gingk hene, en

---

[1]) *Sluickeryen:* geheime bijeenkomsten.

zey int henegaen tegens u: myn vrou, ick beveel u dat ghy in onze plaets zorge draeght voor den Ideeschen gast. Ick betuigh indien ghy verzuimt de geboden uwes afwezenden mans, indien ghy geen zorge draeght voor uwen gast. Gelooft ghy dat deze man dit zonder meeninge zeide, o Tyndars dochter, kon hy genoegh kennen de gaven van uwe schoonheit? Ghy bedrieght u, weet ghy het niet. Want rekende hy het een groot goet te wezen, tgeen hy bezit, zoude hy dat aen eenen uitheemschen man betrouwen. Opdat u noch myn stem noch myn vier niet bewege, worden wy gedwongen zyn gerief te gebruicken? Of zullen wy zoo zot wezen, dat wy hem oock zullen te boven gaen, indien zulck een veilige tydt luy werde doorgebroght. Hy heeft u bykans met zyn handen den minnaer toegebroght. Gebruick d' eenvouwdigheit van uw mans last. Ghy light den langen nacht alleen int ledige bedde. En ick ligh oock alleen int ledige bedde. Een gemeine [1]) blyschap paert u en my te zamen. Die nacht zal witter dan de dagh wezen. Dan zal ick u by alle goden zweeren, en zal my met myne eeden aent heiligh recht verbinden. Dan zal ick, zoo ons betrouwen niet valsch is, tegenwoordigh wesende maecken dat ghy naer myn ryck zult willen trecken, metterdaet uitwercken, dat gy u naer myn ryck begeeft. Schaemt ghyt u of vreest ghy my te schynen na te volgen, ick zal my zelven zonder u aen dat lasterstuck schuldigh maeken. Want ick zal volgen de daet van Ægis zoon en uwer broederen. Ghy kunt geen voorbeelt volgen dat u nader is. Theseus schaeckte u, zy lieden beide de Leucippis dochters [2]). Ick zal onder die voorbeelden de vierde gerekent worden. De Trojaensche vloot verzien van oorlooghstuigh en mannen is by der hant: riem en windt zullen ons ras voorthelpen. Ghy zult als een treffelycke koningin door de Dardanische steden gaen, en de gemeente zal u voor een nieuwe godin achten. Waer ghy uwe voeten zet, zullen de vlammen cinnama ontsteken, en een geslaghte offerhande zal op de bebloede aerde steenen. Myn vader en moeder, zusters en broeders, alle de Iliadinnen en geheel Troje zal u schenckaedjen brengen. Och ick verhael naulix een deel van tgeen u gebeuren zal. Ghy zult er meer afbrengen dan ick u

---

[1]) *Gemeine:* gemeenschappelijke.

[2]) *Leucippus dochters:* Leucippus was de broeder van Tyndarus en zijne dochters Phebe en Hileria werden door Castor en Pollux geroofd.

kan schryven. En ghy geschaekte hoeft niet eens te vreesen, dat de wreede oorlogen ons achteraen volgen, en dat het groote Griecken zyn gewelt zal opwecken. Van zoo vele vrouwen, als er te voren geschaeckt werden, wie is oit met wapenen wedergehaelt? Geloof my, dit is een ydele vrees. De Thracers hebben Erechtis dochter op den naem van Boreas vervoert: en de kust van den Biston bleef bevryt van den oorloogh. De Pegasische Jason vervoerde met het nieuwe schip de Phasische, en geen Colchische vuist heeft Thessalien oit gequetst. Theseus, die u oock schaeckte, schaekte Minos dochter. Nochtans verdaeghde Minos niet een Cretenser int harnas. In zulcke zaecken plaght de schrick grooter dan t gevaer te wezen: en die lust heeft te vreesen, schaemt sich datze gevreest heeft. Verzier nochtans, wilt ghy, dat er een geweldigh oorloogh opstaet; zoo heb ick oock noch kracht en myn pylen, die raecken kunnen. En Asien is ymmers zoo volckryck als uw lant. Het heeft overvloet van mannen, overvloet van paerden. Nochte Menelaus en Atreus zoons zullen meer moedts hebben dan Paris, nocht zyn wapens overtreffen. Bykans noch een jongen zynde heb ick de roovers verslaende het weghgeleide vee wedergekregen: en een naem[1]) hierdoor behaelt. Bykans een jongen zynde, verwon ick de jongelingen in verscheiden gevechten, onder wien Ilioneus[2]) en Deiphobus[3]) waren. En denck niet dat ick van dichte by alleen ontsagh hebbe. Wy kunnen met een pyl juist int wit schieten, ghy deze daden der eerste jeught hem niet toeschryven. Ghy kunt Atreus zoon niet in myn kunst onderwysen. En al gaeft ghy hem alle dingen, noch zult ghy hem Hector tot geenen broeder geven. Een vermagh zoo veel als ontelbare soldaten. Ghy weet niet hoe sterck ick ben: en myn kracht bedriegt u. Ghy weet niet aen wat man ghy getrouwt zult wezen. Of ghy zult zonder krygsgerucht wedergeeist worden, of de Dorische legers zullen voor myne dapperheit wycken. Evenwel zou ick my niet belgen om zoo groot een gemalin in oorloogh te treden. Groote belooningen doen my naer den oorloogh toghten. Ghy oock, indien de heele

---

[1]) *Een naam:* Paris heette ook Alexander.

[2]) *Ilioneus:* een Trojaan, zoon van Forbas, die later Æneas op zijn zwerftocht vergezelde.

[3]) *Deiphobus:* een broeder van Paris, die na den dood van dezen Helena tot vrouw nam.

wereldt om u vocht, zult by de nakomelingen eenen eeuwigen naem afbrengen. Zyt maer niet tsaeghachtigh in hope, hier van daen wyckende onder de gunst der goden, vol voor de beslote gaven uit een volkomen betrouwen.

---

16. BRIEF.

HELENE AEN PARIS.

Nu uw brief onze oogen geschonden heeft, dunckt het my geen kleine u eere wederom te schryven. Durft ghy vremdeling, het heilighdom der gastvryheit geschent hebbende, wel een getroude vrou onwettigh hare trou afvorderen? Heeft Tenaris u, die quansuis door die buyige zee waert overgevoert, daerom in zyne havens ontfangen? en hebben wy hoewel ghy van een volck quaemt dat heel van ons verscheiden is, u nochtans de deuren van ons hof niet voort hooft gesloten, opdat het ongelyck de loon van zoo groot een beleeftheit zoude wezen? Ghy die met zoo een opzet over onzen drempel quaemt, waert ghy een vrient of een vyant? En ick twyffel niet of deze onze klaghte, hoewelze zoo rechtvaerdigh is, zal na uw oordeel onbeschoft genoemt worden. Laet ick vry onbeschoft schynen, als ick niet vergeten hebbe myn eerbaerheit te bewaren, en als myn levensloop maer zonder smette zy. Als ick geen droef aenzicht in een geveinsde mont hebbe, nocht nors zitte met harde winckbrauwen. Myn naem evenwel is zonder smette, en tot noch heb ick zonder laster gedeunt en geen overspeeler heeft roem op my. Waerom ick my te meer verwondere, met wat een betrouwen ghy dit beginnen durft: en wat reden u hoop gaf om by my te slapen. Of schyn ick, om dat de Neptunische helt ons gewelt dede, en eens geschaekt wezende, waerdigh tweemael geschaeckt te worden? het waer myn lasterstuck, had ick hem gevleit, nadien ick geschaekt wert, wat was myn werck anders dan niet te willen? Hy heeft nochtans de gewenschte vrucht van de daet niet genoten. Ick quam weder, niets uitgestaen hebbende als vrees. De dartele heeft slechs my die er tegens worstelde eenige weinige kuskens ontdragen: boven dat heeft hy niets van my. Wat is dat voor een boosheit van u: hy hadde . .
. . . .

De goden wenden het ten beste: hy was u niet gelyk. Hy leverde my ongerept wederom: de zedigheit { verzachte / verminderde } het lasterstuck en het blyckt dat den jongeling zyns daets beroude. Het beroude Theseus, op dat Paris in zyn plaets zou treden, opdat myn naem u .... En nochtans vergram ick my: want wie vergramt zich op een die mint? Zoo slechs de liefde die ghy voorwent, niet misbruickt werde. Want dit twyfel ick oock; niet omdat er betrouwen ontbreeckt: of dat myn aenzicht my niet bekent is: en om dat de wreetheid de meiskens plaght tot schade te strecken; en men zeit dat uwe woorden geloof ontberen. Maer andere joffers zondigen; en een joffer is zelden kuisch. Wie belet dat myn naem onder zeltzame gerekent wordt? Want dat myn moeder u bequaem schynt, door wiens voorbeelt ghy meint (dat) ick kan bewogen worden in het misdryf myner moeder onder de gedaente van eenen vogel uitgestreken is een dolinge: d' overspeelder schuilde onder de pluimen. Zoo ick zondigde, ick zoude niet kunnen onwetende te zyn. Het zal een dolinge zyn, die de misdaet van de daet verbloemt. Zy doolde wel, en heeft dat gebreck met den misdoender gebaet. Door wat Jupyn zal ick int misdoen geluckigh genoemt worden? en ghy stoft op uw geslacht en voorvaders, en koningklycke namen. Dit huis is doorluchtigh genoegh om zynen adel. Om van Jupyn de voorvader des schoonvaders te zwygen en al tgeslacht van Pelops en Tyndar. Leda van een zwaen bedrogen geeft my Jupyn tot een vader, zy die lichtgeloovigh den boozen vogel in haren schoot koesterde. Ga nu heen en hael breet op den oorsprongk van t Phrygiaensche geslacht, en Laomedon, en zynen zoon Priaem: die by my verdacht zyn. Maer daer ghy groote roem op draeght. Die vyfde zal deerste van onze bloede wezen. Hoewel ick geloof dat de scepters van uw Troje veel vermogen, nochtans acht ick niet dat d' onze minder zyn. Zoo hier nu de ryckdom gevonden wort, en in talryckheit van mannen overtreft: noch is uw lant zeker woest van aert. Uw rycke pen belooft wel zoo groote schenckaedjen, datze zelfs godinnen zoude kunnen bekooren: maer indien ick nu wilde de palen der eerbaerheit te buiten gaen, ghy zoudt namaels grooter schult van myn misgreep dragen. Of ick zal eenen eeuwigen naem zonder vleck af brengen: of liever u

dan uwe schenckaedjen volgen. En gelyck ick die niet en versmade, zoo zyn de schenckaedjen altydt zeer aengenaem, die haer waerdy van den schencker ontfangen. Tis meer dan te veel tgeen ghy bemint, omdat ick d' oorzaeck van uwe moeite ben; omdat uwe hoop u zoo verre over zee dryft. Die dingen oock die ghy onvrome nu doet aen de gedeckte tafel, wil ick ontveinzen, hoewel ickt bevinde. Ghy geile, lonckt my dan eens met dartele oogen aen, zoodat myn oogen dat staroogen naulix kunnen verdragen. En dan zucht ghy eens: dan neemt ghy eens de schael die naest by ons staet, en drinckt uit die plaets, daer ick myn mondt aen zette. Och hoe menighmael merckte ick heimelyck, dat ghy met vingeren, hoe menighmael dat ghy met winckbraeuwen my bykans sprekende teeckens gaeft; en menighmael duchte ick dat myn man het mercken zoude, en ick kon niet genoegh myn schaemroot bedecken. Dickwils mompelde ick al stillekens, heeft dees geen schaemte: en ick mompelde dit niet met onreden. Ick heb oock int ronde op de tafel onder onzen naem gelezen, tgeen met wyn daerop geschreven stont, ick minne. Nochtans heb ick dit willen lochenen met een ontkennende oogh. Och zeide ick by my zelve, kon men oock zoo spreken. Zou ick my verloopen, zoo most ick door zulcke vleieryen geraekt worden. Door zulcke dingen zou men myn hart konnen raecken. Ick beken oock dat uw aenzicht overzeldzaem schoon is, en een meisken zou wenschen in uwen arm te slapen. Maer dat het liever een andere geluckige zonder opspraeck doe dan dat wy onzen eerlycken naem verliezen om een uitheemsche minne. Leer uit mynen voorgangk schoone te kunnen missen. 't Is een deught zich van het behaeghde [1]) goedt te kunnen spanen. Hoe veele jongelingen meent ghy wel dat er wenschen om tgeen ghy wenscht? Wie verstaen of een Paris oogen heeft? Ghy ziet niet meer dan zylieden, maer durft uit reuckeloosheit u wat meer onderwinden, en by u is niet min harts, maer min monts. Ick zoude wenschen, dat ghy toen haestigh met een geley waert overgekomen, toen duizent vryers naer mynen maeghdom stonden. Hadde ick u gezien, ghy zoudt d' eerste van duizend geweest hebben. Na myn oordeel zoude het myn man u ten beste houden. Maer ghy komt om tgeen in een anders bezit is,

[1]) *Het behaeghde:* het behaaglijke.

en te spade tot de ontruckte blyschap. Uwe hoop was te traegh: een ander heeft al wegh het geen ghy zoeckt. Nochtans houdt Menelaus my niet tegens myn danck, dat ick zoude willen een Trojaensche vrou worden. Hou eens op myn teder (hart) met woorden te pynigen: nocht zyt my die ghy zegt te beminnen niet hinderlyck. Maer gedoogh dat ick het lot bescherm, tgeen my van fortuin gegeven wert; noch ga niet door met den schandelycken roof van onse eerbaerheidt. Maer Venus beloofde u dit, en in de dalen vant hooge Ida verschenen u dry naeckte godinnen. En toen u d' een het ryck gaf, gaf u d' ander een naem in den oorloogh en de darde zeide: ghy zult Tyndars dochter tot een vrouwe hebben. Naulix zoude ick konnen gelooven dat hemelsche godtheden hare schoonheit uw oordeel onderwierpen. En hoe warachtigh dit is, zeker het overige is gedicht: waer in gezeit wordt dat ick tot een loon vant vonnis verschoncken ben. Zoo groot een moedt draegh ick niet op myn lichamelycke gedaente, dat ick meene dat een godin zoude getuigen dat ick het grootste geschenck ben. Venus die my pryst benydt my. Zy is vernoeght dat d' oogen der menschen bestemmen dat ick schoon ben. Maer ick wil dat niet los stellen, ick laet dien roem aen my leunen. Want waerom zou myn mont lochenen, tgeen ick begeer te wezen? Nochte . . . . groote zaecken plegen traegh gelooft te worden. Myn eerste vermaeck is dat ick Venus behaeghde: het naeste daer aen, dat ick u scheen den grootsten loon te wezen: en dat ghy hoorende u de gaven van Helene, de eere van Pallas en Juno niet boven haer geschat hebt. Ick ben dan by gehouden voor de deught, voor dat edele ryck. Geloof my, ick most van yzer zyn, zoude ick zulk een gemoedt niet beminnen. Wat poogh ick den dorstigen oever met het kromme kouter te ploegen, en hoop te zoecken, daer ze de plaets zelf weigert? Ick ben onbedreven in Venus sluickery, en, de goden kunnen het getuigen, wy hebben onzen trouwen man met gene treken gemompt [1]). Dat ick nu oock myn meininge aen eenen heimelycken brief betrouw, myn brief volvoert een werck dat wat nieus is. Gelyck zynze die daer op afgerecht zyn. Ick onbedreven in die zaecken, dat den wegh

[1]) *Gemompt:* bedrogen, misleid.

tot misdoen zwarigheit in zich heeft. Het quaet zelf heeft vrees in zich. Alree zit ick verlegen, en my dunkt dat alle oogen my aenzien. En dat meen ick niet met onrecht. Ick heb gemerckt wat het volck al quaets van my mompelt: en Æthra [1]) heeft my daer van eenige praetjes aengebroght. Maer ghy pas te ontveinzen, tenzy ghy liever wilt afstaen, maer waerom soudt ghy afstaen? Ghy kunt het ontveinzen. Deun [2]) vry, maer heimelyck: ons is geene grooter, de grootste vryheit gegeven, omdat Menelaus van huis is. Hy is wel verre van hier gereist, daer hy noodigh te doen hadde. Hy hadde een wightige en rechtvaerdige oirzaek om zoo veer te trecken. Maer hy heeft my dit belast. Toen ick twyfelde of hy reizen zoude; maeck zeide ick dat ghy met den eersten wederkomt. Vermaek(t) [3]) door een voorspoock, kuste hy my en sprack: draeg zorgh voor myn huis en myn zaëcken en den Trojaenschen gast. Naulix kon ick my van lachen onthouden, en kon tegens hem, dien ick zocht op te houden, niet anders zeggen dan het zal zoo geschieden. Hy is wel voor den windt naer Crete gezeilt; maer denck daerom niet dat u alle dingen vry staen. Myn man is zoo van huis, dat hy my in zyn afwezen gadeslaet. Of weet ghy niet dat de koningen lange armen hebben? Myn vermaertheit gedyt my oock tot eenen last, want hoe ghy meer volhardt met ons te pryzen, met zoo veel te meer reden vreest hy. De eere die my tot voordeel dient, zoo als zy nu is, die zelve gedyt my oock tot schade, en t had beter geweest de faem te mompen. Noch verwonder u niet om hy afwezende my by u gelaten heeft, hy betroude zich op mynen wandel en zeden. Hy vreest voor myn schoonheit, en betrout zich op myn leven. De schoonheit baert hem vrees, en de genegenheit stelt hem gerust. Ghy vermaent my dat ick den tydt van zelfs my toegestaen niet zoude laten voorbyslippen, en dat wy ons zouden dienen van s mans eenvoudigheit. Dat lust my wel en ick ben beducht, tot noch toe is myn wil niet heel gereet en myn gemoedt hangt glyende in twyfel. Myn man is van my, en ghy slaept zonder vrouwe, en by beurte bevangt my uwe schoonheit en myne schoonheit u. En de nachten valllen langk,

---

[1]) *Æthra:* de staatsjuffer van Helena.
[2]) *Deun:* scherts.
[3]) *Vermaek(t):* verblijd.

en wy slapen al vryende by een: en, och my ellendige, ghy smeeckt[1]) in een huis. En ick moet vergaen zoo my alle dingen niet tot dit vergryp noodigen, maer evenwel weet ick zelf wat vrees my verlet. Och of ghy my wel kont parssen, tot het gene ghy my qualyck aenraedt, zoo zou myn boersheit buiten spoor gedreven worden. Het is den genen, die ongelyck geleden hebben zomtyts nut: zoo zou ick zeker oock geluckigh geparst wezen. Terwyl de liefde noch nieuw is, laet ons liever tegens de begonne liefde worstelen. Een weinigh water bluscht een brant, die eerst ontsteken is. By de gasten is geen zekere liefde, zy dwaelt, en wanneer ghy hoopt dat er niet bestendigers is dan zy, zoo vlietze. Hypsipyle zy myn getuige, de dochter van Minos zy myn getuige, beide gepa(e)rt in bedden haer niet aengeboden. Men zal o trouwelooze u oock na zeggen, dat ghy Œnone veel jaren van u bemint verlaten hebt. Nochtans lochent ghy het zelf niet, en, zoo ghy het niet en weet, onze meeste bekommeringe was u na alle zaken te vragen. Voegh er by, dat ghy niet kunt volstandigh in de liefde, gelyck ghy begeert volharden: uwe Phrygen zullen uwe schepen alree vaerdigh maeken. Ghy zult alree een wint hebben, die u int vaderlant voert, terwyl ghy met my spreekt, terwyl de gewenste nacht bereit wordt. Ghy zult de blyschap vol nieuwigheids midden in den loop verlaten, onze liefde zal met de winden doorgaen. Of zal ick volgen gelyck ghy my raedt, en het gewenste Pergamum zien? en zal ick Laomedons achterschoondochter wezen? Ick en versmade zoo den lof der vlugge faeme niet, opdat ze de landen met myne schande vervulle. Wat zal Sparte, wat heel Achajen, wat de lieden van Asien, wat uw Troje van my zeggen? Wat zal Priaem van my zeggen? Wat zal Priams vrou gevoelen? En zoo veele van uwe broeders en Dardanische schoondochters? Hoe kunt ghy oock hopen dat ick u getrou zal wezen? en niet benaeut zyn door uw eigen voorgangk? Wat vremdeling dater in de Iliasche havens quam, die joegh u vreese aen. Hoe dickwils zult ghy vergramt zynde ons overspeelster schelden? vergeten hebbende dat uw lasterstuck aen t onze vast is? Ghy zult de berisper en aensteller van ons misdryf wezen. Ick wenschte eer dat ick in de aerde verzonck. Maer

---

[1]) *Smeeckt:* vleit.

ick zal t genot hebben der Iliasche ryckdommen en van dat geluckige cieraet, en meer gaven er afbrengen dan my belooft zyn. My zal purper en kostelyk borduursel gegeven worden, en ryck zyn door opeengestapelt goudt. Vergeef het my, die het bekenne. Uwe schenckaedjen hebben zoo veel niet om tlyf. Ick weet niet hoe ick zoo tot dat lant genegen ben. Wie zal my, indien ick gequetst worde, in de Phrygische kusten te hulp komen? Waer [1]) zal ick hulp aen myn broeder, waer [1]) aen myn vader zoecken? de bedriegelyke Jason beloofde Medea alle dingen, en evenwel wert zy uit Æsons [2]) huis gedreven. Æetes was er niet, wien zy haer noot moght klagen: noch hare moeder Ipsea, en de zuster Chalciope. Ick vrees geen van zulke dingen: maer Medea vreesde oock zulx niet, de goede hoop werd dickwils door haer eige wichelerye [3]) bedrogen. Ghy zult bevinden, dat de zee in de haven stil was voor alle de schepen die nu in de diepte gesolt worden. Oock ben ick vervaert voor die bloedige fackel, die uwe moeder voor den dagh uwer geboorte scheen gebaert te hebben: en vrees voor de vermaningen der waerzeggeren, die men zeit voorspelt te hebben dat Ilium van't Pelasgische [4]) vier zoude verbranden. En gelyck Cytherea u gunstigh is, om dat zy t gewonnen heeft en twee zegeteekens door uw vonnis verkregen heeft: zoo vrees ick haer, welke twee, zoo uwe eere waerachtigh is, voor uwen rechterstoel haer zaeck niet konden staende houden. Oock twyfel ick niet zoo ick u navolgh, of my wordt een oorloogh bereit, en wee my, onze liefde zal door de zwaerden henegaen. Of heeft d'Athracische Hippodameia [5]) d'Amonische mans gedwongen den Centauren den fellen oorloogh aen te zeggen: waent ghy dat Menelaus in zijn rechtvaerdige gramschap zoo traegh zal wezen en Tyndars zoon en beide de broeders? tgeen ghy wel roemt, en dat ghy van dappere daden spreekt, dat aenschyn verscheelt van uwe woorden. Uw lichaem past beter tot Venus, dan tot

[1]) *Waer:* hal.

[2]) *Æson:* de vader van Jason.

[3]) *Wichelerye:* voorteekens.

[4]) *Pelagisch:* Grieksch.

[5]) *d'Athracische Hippodameia* was de dochter van Atrax of Adrastus, koning van Argos, en de vrouw van Pirithous. Op haar bruiloft werd zij geschaakt door de Centauren, doch door Hercules en Theseus bevrijd.

Mars. O Paris laet de stercken oorlogen, en bemin ghy altydt. Ghy zult Hector, van wien ghy stoft, bevelen dat hy voor u vechte. Uwe wercken past een ander gevecht. Was ick kloeck en een weinigh stouter, ick zoude my van deze dingen dienen: is er ergens een ander meisken kloek datser zich van diene. Of ick zal, de schaemte afgeleit hebbende, het misschien doen, en ick zal met den tydt overwonnen met gevouwe handen om genade bidden. Tgeen ghy eischt, dat wy ter sluick die dingen tegenwoordigh zouden spreken, wy weten wat ghy jaeght, en ghy noemt het een gesprek. Maer ghy ylt al te seer, en uw koren staet noch groen. Deze . . . .
. . . .

17. BRIEF.

LEANDER AEN HERO.

D' Abydener zent u zyne groetenis, die hy liever u zelf zoude brengen, indien o Sestische maeght het verbolgen weder leggen gaet. Zoo de goden my genadigh en myne vryagie gunstigh zyn, ghy zult myn schrift met onwillige oogen lezen. Maer zy zyn my niet gunstigh. Want waerom word ick opgehouden myn beloften te volbrengen? Zy lyden niet dat ick door twater loop dat my bekent is. Ghy zelf ziet hoe de lucht zwarter dan peck is: en hoe het stormt op zee, en naulix reisbaer voor de holle kielen. Een schipper, en dees stoutert, van wien u onsen brief gelevert wordt, voer uit de haven. Ick zoude er inklimmen, tenwaer geweest dat, toen men het tou los maekte, geheel Abydos uit den kycktoren zagh. Ick hadde gelyk te voren myn ouders niet kunnen verbergen. En de liefde, die wy willen bedecken, waer niet verborgen gebleven. Dit met der haest schryvende, zeide ick: ga brief, zy steeckt alreede hare schoone hant uit. Misschien zult ghy oock van

Leander aen Hero. Hero was een priesteres van Venus en woonde te Sestus, een stad in Thracië, aan den oever van den Hellespont gelegen. Leander, die, te Abydos, aan de overzijde woonde, beminde haar, en was gewoon, de zeestraat over te zwemmen om haar te bezoeken. Dit duurde zoo lang, totdat hij in een storm omkwam en alleen zijn lijk bij Hero aanspoelde, die van smart in zee sprong.

hare lippen geraekt worden, als zy met hare sneeuwitte tanden den draet wil doorbyten. Dat weinigh mompelde ick met zulke woorden, als myn rechte handt het overige met den brief sprack. Och hoe veel liever zou ick willen dat ze zwom, als schreef: en dat die ernstige my door tgewone water draegt! Zy zou bequamer zyn om de bevredigde zee te slaen. Nochtans is zy een bequame dienares van myn zin. 't Is nu de zevende nacht, de tydt valt my langer dan een jaer, dat de aengevochte [1]) zee barnde vant ruischende water. Had ick gedurende deze nachten den slaep de borst zien streelen, het verlet der dulle zee mocht vry lang genoegh duren. Ick bedroef op eenige klip zittende zie uwe oevers aen, en wordt met myn geest gevoert daer het lichaem niet komen kan. De lichten oock wakende op eenen hoogen toren, of myn oogh ziet u of meent u te zien. Drie mael heb ick myn kleeders op het drooge zandt uitgetrocken. Driemael pooghde ick naeckt de zware reis aen te nemen. De verbolgen zee wederstondt den jeugdigen aenslagh, en dompelde het aenzicht van den zwemmer met tegenslaende baren. Maer ghy o ongenadigste der rasende winden, wat bestrydt ghy my met een hardneckigh opset. o Boreas, o baren, weet ghy t niet, ghy woedt niet tegens my. Wat zoudt ghy doen, was de liefde u niet bekent? Ghy onvrome, zoo kil als ghy zyt, zult evenwel niet ontkennen, dat ghy vant Acheesche vier [2]) blaeckte. Zoo yemant u die om een geneughte uit u den toegangk der lucht wou toestoppen, hoe zoudt ghy dat kunnen verdragen? Ick bid u verschoon my, en blaes wat zachter. Laet Hippotades regeren, soo sal u niet droevighs wedervaren. Ick bidde ydele dingen. Hy zelf { ruischt / mompelt } op myne gebeden, en nergens bedwingt hy t water dat hy schudt. Och of Dedael my nu zyne stoute wiecken gaf, hoewel hy hier dicht by den Icarischen oever is! Ick zal lyden wat er oock van kome. Als ick maer met myn lichaem door de lucht kon zweven, twelck dickwils opt water in twyfel van myn leven hing. Middelerwyl terwyl wint en zee my alle dingen

---

[1]) *Aengevochte:* onstuimige.

[2]) *Vant Acheesche vier:* Boreas had namelijk Orithyia bemind, de dochter van Erechtheus, koning van Athene.

weigeren: zoo breng ick de eerste tydt van myn sluickerye[1]) met gedachten over. De nacht begon (want het lust my hier aen te dencken) als ick een vryer uit myn vaders deur gingk, en zonder sammelen myn kleedt met de vreese afgeleit hebbende, smeet ick myn taeie armen in het dunne water. De maen bestelde my die henen gingk een bevende licht, als een gezellin gedienstigh tot onse reis. Ick deze aenziende, o blancke weest my gunstigh, en gedenck toch aen uwe Latmische rotsen[2]). Endymion laet niet toe dat ghy wreet van aerdt zoudt wezen. Ick bidde u keer uwe oogen naer myne sluickeryen. Ghy een godin stont van den hemel na een sterflyck mensch, het zy my geoorlooft de waerheit te spreken, t is een godin, die ick zoek. Opdat ick niet spreke van hare zeden waerdigh van een hemelsch gemoedt bemint te worden: die gedaente word in niemant dan in warachtige godinnen gevonden. Naest u en Venus aenschyn is er geen dat voorgaet. En geloof niet tgeen ick zegge, maer oordeel zelf. Zoo veel als alle gestarnten voor uwen glans wycken, wanneer ghy zilverschoone glinstert met uwe zuivere stralen: zooveel syt ghy schooner dan alle de schoonsten. O Cynthia twyfelt ghy, ghy hebt een verborgen licht. Ick deze of diergelycke dingen sprekende, werdt ick by nacht door het water gevoert, dat voor my weeck. De weerschyn van de zon schitterde op de baren, en by stille nacht was er een klaerheid als by daegh: en niet eene stem quam er ons ter ooren, behalven tgeruisch des waters, daer myn lichaem door henen streefde. Alleen de Halcyones gedachtigh aen den beminden Cayx[3]), docht my dat ick weet niet yet zoetelyx toeklaeghden. En myn armen aen beide zyden nu vermoeit zynde, zoo geef ick my wat hooger op de bovenste golven. Zoo ras ick het licht van verre zagh: daer is myn vier in. Myn vier is op dien oever, en terstont kregen myn moede armen wederom kracht, en t water ging zachter dan ick oit zagh. De minne die in den begerigen boezem brant, neemt d' overhant opdat ick de koude des killen afgronts

---

[1]) *Sluickerye:* geheime bijeenkomsten.

[2]) *Latmische rotsen:* de Latmus is een berg in Carië, beroemd door de minnarijen van Endymion.

[3]) *Cayx:* deze was koning van Trachyonië, die in een schipbreuk omkwam en met zijn vrouw Halcyone in ijsvogels veranderd werd.

niet zoude voelen. Hoe ick meer genaeck, en nader aen strant kome, en hoe er meer weghs overschiet, hoe ick meer lust heb om voorts te varen. Maer toen ick in der waerheit kon gezien worden, terstont gaf my d' aenzienster moedt, en terstont maeckt ghy dat ick stercker werde. Toen arbeide ick om met zwemmen oock myn Joffer te behagen, en smyt myn armen naer uwe oogen toe. Uwe voester kon u naulix beletten naer boven te stygen. Want hoewel ick dit oock aenzagh (want ghy paeide my met geene woorden) nochtans konze niet beletten, hoewelze u, die voort wou, tegens hielt, of het water maekte uwe voeten nat. Ghy vat my in den arm, en voeghter geluckkige kuskens by: kuskens, waerdigh van goden over zee gehaelt te worden: en ghy geeft my tkleedt dat ghy van uwe schouders neemt, en drooght het hair, dat nat is vant zeewater. De rest is Godt en ons bekent en de toren, die van alle dingen weet. De blyschap van dien nacht kan men niet meer vertellen, als het wier dat de Hellespontische zee aensmyt. Hoe onze sluickery min tydts hadde, zooveel te meer wachten wy ons dien ledigh over te brengen en alree was de morgenstar de voorbodinne des dageraets, om door de vrou van Tithon den nacht te verjagen. Wy gaven malkanderen in der haest wat kuskens zonder orden, en klagen vast dat de nacht te kort valt om noch te toeven. En dus gesammelt hebbende, verlaet ick doort heftigh aenmanen der voester den toren en ty naer den oever toe. Wy scheiden al schreiende van een, en ick begeef my weder over de zee der maeght en zie zoo lang het mogelyck is na myne vrouw te rugge. Magh men de waerheit gelooven, my dunckt dat ick herwaert kome aengezwommen, en wederkeerende schipbreuck lyde. Indien ghy dit oock gelooft, de wegh naer u toe valt gemackkelyck, maer wederkeerende ist water heuvelachtigh en traegh. Met onwil ga ick naer myn vaderlandt: wie zou my gelooven? maer nu zeker worde ick tegens myn wil in stadt gehouden. Och waerom worden wy, wier zielen gepaert zyn, door de baren gescheiden? En waerom hebben een hart en een lant ons beide niet? Laet u Sestos my, of myn Abydos u nemen. Uw lant behaeght my zoo zeer, als het myne u behaeght. Waerom worde ick beroert, zoo dickwils als de zee beroert wordt? Waerom magh de wint een lichte zaeck my tegens wezen? De kromme Dolphyns hebben alree den snof van

onze liefde wegh, en ick geloof dat de visschen oock van my weten. Alree blyckt het dat de drempel vant gewone water gesleten is: evenals een wegh waerover menighmael een radt gereden heeft: en ick zou myn reis niet hoeven te hervatten, tenwaer ick zoo klaeghde, maer nu klaegh ick, dat de wint my dit verbiedt. De vlackte van Athamas ziet grys van geweldige golven, en naulix leiter eenigh schip veiligh in zyn haven. Ick meen dat deze zee zoodanigh was, als zy eerst haren naem kreegh na de maeght, die in haer verdronken leit. Tis genoegh dat dees plaets berucht is door het missen van Helle, en opdat ze my verschoone, heeftze den naem van een misdaet. Ick benyde Phryxus, die veiligh van het schaep met zyn goude vacht door de zee wert gevoert. Nochtans zoeck ick niet den dienst van vee of schip: als er slechts water is om met myn lichaem te klooven. Het mangelt my niet aen de zwemkunst, als ick slechs verlof hebbe om te zwemmen. Ick zal zeiltuigh, schip en schipper wezen. En ick zal niet volgen Helyce, of den beer, waer na die van Tyrus zeilen. Onze liefde past op geene gemeene gestarnten. Een ander starooge op Andromeda, of de heldere kroon, en de Parrhasische berin, die aen de koude asse glimt. Maer my behaeght niet tot een weghwyzer op den twyfelachtigen wegh te nemen, tgeen waer na Perseus en Jupyn en Bacchus zuchten. Ick heb een ander licht dat veel zekerder gaet dan die lichten: twelck ons leidende, zoo zal onse minne in geen duisternis dryven. Als ick dat magh int gezicht hebben, zou ick wel naer Colchos en t veerste van Pontus gaen, en daer het schip [1]) van Thessaliën hene voer. En ick zou wel durven tegens den jongeling Palemon zwemmen en tegens hem [2]) die schielyck door een kruidt in een Godt veranderde [3]). Dickwils bezwycken myn armen door t langdurigh zwemmen: en vermoeit zynde

---

[1]) *Het schip:* de Argo.

[2]) *Palemon:* de zoon van Athamas en Ino, vroeger Melicertes geheeten en in een zeegod veranderd.

[3]) *Tegens hem, die schielyck door een kruid in een Godt veranderde:* hier wordt de visscher Glaucus bedoeld, die, toen hij bespeurd had hoe de visschen, welke hij gevangen had, na 't aanroeren van zeker kruid weder in zee sprongen, dat kruid proefde en toen hun voorbeeld volgde. Ook hij werd in een zeegod herschapen.

kunnense naulix voort door het breede water. Als ick[1] hun met dusdanige woorden aenspreeck, ick zal u den hals van uwe Joffer doen omhelzen, geen gering arbeitsloon. Terstont krygense weder kracht, en streven naer hunnen prys, gelyck het snelle paert ten perckbaen van Elis uitgelaten. Ick spaer dan zelf myn minne die ick gebruick, en ick volgh te sneller u o maeght die den hemel verdient: ghy verdient den hemel wel, maer blyf noch wat op de aerde; of zegh my waer de wegh van hier naer de Goden leit. Ghy zyt hier, en raeckt een luttel uwen ellendigen vryer aen, en als de zee in myn verstant beroert wort. Wat baet het my door de breede zee niet gescheiden te worden: dat korte water hindert ons des niet te weiniger? Of twyfel ick, of ick verre afgescheiden door de geheele werelt wil, myn hoop oock verre van myn joffer hebben. Hoe gy my nu nader zyt, hoe ick blaeck door een vlam die my nader is. En de zaeck is altydt niet tegenwoordigh by my, maer de hoop. Onse nabuurigheit is zoo naby, dat ick bykans met der hant gryp, tgeen ick minne. Och dickwils kost my dit bykans tranen. Wat is dit anders als naer vlughtende appels te willen { grypen? / byten? } en na de hoop van eenen deizenden vliet te gapen? Ick zal u dan nimmermeer genieten tenzy de zee wil? en zal ick nimmer s winters geluck hebben? en dewyl er niets onbestendiger is dan zee en windt, zal myn hoop altydt op water en winden dobberen? Het barrent nochtans tot noch. Wat kunnen Pleias[2] en Arctophylax[3] en t Olenische vee[4] uitrechten, dewyl de zee my gequetst heeft? Of ken ick my zelven niet, hoe reuckeloos ick ben, of zent my dan oock geen voorzichtige liefde naer de zee? Noch denck niet dat ick dit beloof, omdat de tydt niet komt. Ick zal u geen trage panden vant beloofde geven. Laet de zee nu oock noch voor luttel nachten rasen. Wy sullen proeven door onwillige wateren te gaen. Of een geluckige stoutheid sal my behouden synde gebeuren, of de doot zal een einde van de

---

1) Vondel teekende hierbij in margine aan: *nempe Brachia.*

2) *Pleias:* het zevengesternte.

3) *Arctophylax:* de groote Beer.

4) *'t Olenische vee:* de geit Amalthea, ook wel Olenia geheeten, die Jupiter gevoed had en door hem, uit erkentelijkheid, onder de sterrebeelden geplaatst werd.

bekommeringe der liefde maecken. Ick zal nochtans wenschen naer dat gewest heengedreven te worden, en myn verongeluckte leden zullen in uwe haven landen. Want ghy zult schreien, en zult myn lichaem noch vereeren met aenraecken: en seggen: ick was oirsaek van zyn doot. Ghy namelyk zult gequetst worden door het voorspoock van onze doot, en in dit deel mishaeght u myn brief. Hou wat op van klagen, maer laet de zee een einde van hare gramschap maecken. Ick bidde u laet uwe wensch by de myne komen. Wy hebben een luttel stilte van doen, terwyl ick derwaert overvaer. Laet de winter vry blyven duren, als ick op uwe kusten sta. Daer is scheepstuigh dat tot onse kiel past: en myn schip staet in geen water beter. Laet Boreas my daer besluiten, daer het genoeghelyk is te toeven. Dan zal ick traegh zyn om te swemmen, dan sal ick voorzichtigh wezen. En ick sal tegens de doove baren niet kyven, noch klagen dat de zee den zwemmer stuurs valt. Laet my te gelyk de winden en uwe armen verletten, en dat ick door die twee dingen vry verhindert werde. Als de winter sal overwesen, zal ick t roeytuigh van myn lichaem gebruicken. Steeckt ghy altydt het licht op voor myn oogen. Ondertussen laet myn brief by u vernachten, dien ick bidde . . . . .

---

18. BRIEF.

HERO AEN LEANDER.

O Leander den groet die ghy my met woorden zent, opdat ick een einde van de zaeken magh hebben, kom over. Alle vertoef, twelck de blyschap uitstelt, valt ons langk. Vergeef het diet belydt. Ick min niet geduldighlyck. Wy branden door een gelycken gloet: maer in krachten ben ick u ongelyck. Ick acht dat de mans stercker van geest zyn. Vertoef noch een luttel en ick zal bezwycken. Ghy verkort den langen tydt met verscheide bezigheden nu met jagen, nu met den vruchtbaren acker te bouwen. Of het raethuis verlet u, of de prys vant gevlyde worstelperck. Of ghy breidelt een wildt paert. Nu vangt ghy een vogel met stricken, nu haelt ghy een visch op met angelroeden. d'Avondstondt word met wyn afgespoelt. Deze dingen zyn verre van my, of zoo ick niet

zoo vierigh blaeck, is er niet voor my over dat ick doe, als minnen. tGeen er over is dat doe ick, en o myn wellust, ick minne u, en meer dan ick geloofde dat men zou kunnen. Of ick mompel[1]) wat van u met myn lieve voester, en verwonder my vast wat reden uwe reis hindert. Of beweeght door den haetelycken windt zie ick over de zee hene, zoo ran ick bykans de zee aen met uwe woorden. Of als het bulderende water een luttel zyn ongestuimigheit nalaet, klaegh ick dat ghy wel kunt maer niet wilt komen: en terwyl ick klaegh, borsten de tranen uit myn verliefde oogen, die van 't oude wyf, hiervan wetende, met den bevenden duim afgewischt worden. Dickwils ga ick zien of uwe voetstappen oock op het strant staen, aleens of het zant d' ingedruckte teeckens bewaert. En hoe ick na u vraegh en u schryve: soo yemant van Abydus gekomen is: of vraegh, of yemant naer Abydus gaet? Wat wil ick verhalen hoe dickwils ick uwe kleederen kusse, die ghy uittreckt, wanneer ghy gaet door de zee van Helles. Alzoo als het licht ondergaet, en de uur een vriendin van den nacht de starren vertoont, nadat de dagh verjaeght is, zoo steeck op t opperste van den toren het waeckende licht op, een teecken en een merck der gewoone reise. En de spil draeiende, die het garen spint korten wy den langen nacht met vrouwenwerck. Ghy vraeght wat ick ondertussen al dien langen tydt koute. Anders is er niet in myn mont dan de naem van Leander. Meint ghy, voester, dat myn blyschap alree ten huis uitgegaen is? Of waecken zy alle? En vreest hy de zyne niet? Treckt hy nu niet al de kleeren van zyn lyf uit? Meent ghy dat hy nu zyn leden met de vette (?) Pallas smeert? Zy knickt my toe, dat het zoo is: niet omdat ze zich met onze kuskens bemoeit, maer de slaep daer tegens stribbelende schud het oude hooft. En na een luttel vertoefs, zeker nu seilt hy al, zegh ick. En hy smyt met zyn armen langsaem het water van een. En wanneer ick met d' aerde te raecken weinige draden gesponnen hebbe, vragen wy of hy wel midden in zee magh wezen. En thans sien wy eens uit, en thans bidden wy eens met een bevreesde stemme, opdat een dienstigh windeken u den wegh licht maeke. Ondertusschen vangen wy het geluit met onze ooren, en wanen dat alle

[1]) *Mompel:* kout.

geruisch uwe aenkomst beduit. Als ick zoo het meeste deel van den nacht hebbe {verkort, / doorgebroght,} bevangt de slaep myn vermoeide oogen. Nochtans slaept ghy onrustige mogelyck met my tegens uwen danck: en ghy komt self, hoewel ghy niet wilt komen. Want thans sie ick u dichte by den zwemmenden aenzien; nu de naeckte armen naer de myne toebrengen. Nu gelyk ick plaght de kleederen om uwe natte leden slaen, nu de tsamengevoeghde borsten in mynen boezem koesteren. Daerenboven vele dingen verzwygen met een zedige tong. Zy schaemt zich de dingen te vertellen, die haer wel doen bedreven te hebben. O my ellendige, dit is een korte, geen warachtige wellust. Want ghy plaght met den slaep altydt wech te gaen. Wy o begeerige gelieven slapen ten leste vaster te samen: opdat onse blyschap geen warachtige trouw ontbere. Waerom heb ick koudt zoo vele nachten alleen overgebroght? Trage zwemmer, waerom blyft ghy zoo dickwils van my wech? De zee ick beken het is noch niet reisbaer voor den zwemmer, maer gisteren nacht was de windt zachter. Waerom liet ghy die voorbygaen? Waerom vreesde ghy de toekomende dingen niet? Waerom versuimde ghy die goede nacht? en waerom begaeft ghy u niet op wech? opdat u haestigh gelegenheit van gelycke reise gegeven werde. Zeker die was beter

. . . .

Maer het aensicht des gesolden afgronds is haestigh verandert. Als ghy met den tydt haest, komt ghy dickwils in minder tydt over. Waert ghy hier gehouden, ghy zoudt geen reden hebben om te klagen, en my omhelsende zoude u geen onweder hinderen. Zeker ick zoude dan vrolyk de winden hooren bulderen, en bidden dat de wateren nimmer moghten bevredight wesen. Wat is er evenwel gebeurt? waerom vreest ge nu meer voor het water? En vreest ghy nu eerst de geperste zee? Want het gedenckt my dat toen ghy quaemt, de zee hol en dreigende was niet min of luttel min dan nu, als ick u toeriep: zult ghy zoo reuckeloos zyn? Dat ick ellendige niet om uwe dapperheit moet treuren. Waer komt my deze nieuwe vreese van daen? Vliet hy oock die stoute dingen? Waer blyft de groote swemmer die duisend buien versmade? Weest nochtans liever zoodanigh, als tgeen ghy eerst plaght te wesen, en komt veiligh door de stille zee reisen. Als ghy

slechts deselve blyft: als wy maer zoo bemint worden, gelyck ghy schryft, en die vlam geen koude asch werde. Ick vrees de winden zoo zeer niet, die mynen wensch verhinderen, dan dat niet uwe liefde den winde gelyk kome te verdwalen. En ick niet soo veel geacht worde, en tgevaer de zaek te boven ga, en schyn een minder loon dan de arbeit te wezen. Ondertussen vrees ick dat ick in myn vaderlant niet gequetst worde, en dat ick een Sestische maeght niet geacht werde een Abydener jongelingk ongelyk te wesen. Ick kan nochtans alles geduldiger dragen, dan of ghy ick weet niet meer op wat een boel verslingert de ledigheid doorbrogt. Zoo anders armen uw hart komen t' omhelzen, en een nieuwe minne het einde van onse minne zy. Och dat ick liever sterve als door dat lasterstuck gequetst werde, en onze doot gebeure eer dan uwe misdaet. En ick spreek dit niet omdat ghy my teeckens van toekomenden reis gegeven hebt, of bekommert ben door een nieu gerucht. Maer ick vrees alles: (want wie minde oit veiligh?) en de plaets perst d'afwesenden vele dingen te vreezen. Geluckigh zynse, diet helpt hare tegenwoordige lasterstucken te kennen en verbiedt de valsche te vreesen. Het ydele ongelyck beroert ons zoo wel als tgeschiede ons bedrieght, en . . . .

. . . .

Och of ghy quaemt, of deze wint of uw vader en gene vrou oirsaek ware van zoo groot een vertoef, twelck zoo ick het koom te weten, geloof my, ick zal van hartseer sterven. Sondigh al over een wyl, soo ghy naer myn leven staet. Maer ghy sult niet sondigen, en te vergeefs worde ick hier om verschrickt, en de nydige winter wederstreeft opdat ghy te minder komt. Wee my, ellendige, met welck een onweer huilen de kusten. De dagh gaet schuil in een donkere wolck. Misschien is de godtvruchtige moeder aen de zee van Helle, en de dochter int natte water gedompelt wordt beschreit, of de zee verneemt met den haetelycken naem van het stiefkint . . . . . .

. . . .

die plaets, gelyck zy nu is, is de teere meiskens niet gunstigh. Helle is in dit water vergaen, ick worde er in gequetst. Maer o Neptuin, docht ghy aen uwe vlammen, ghy zout de liefde met geene winden behinderen . . . .

. . . .

Waerom stopt ghy, die zoo dickwils de kracht van minne

ondervonden hebt, ons met eenen dwarrelwint den gewoonen wegh? o forsse, verschoon ons, en voert eenen oorloogh op de wyde zee: dit kleene water scheit twee landen van een. Het past u, groote oock groote schepen te sollen, of wreet te vallen voor gansche vloten. Het staet schandelyck voor een zeegodt een swemmenden jongeling te vervaren. Die eere is minder dan alle staende(?) water. Hy is wel klaer, en doorluchtigh van afkomst: maer hy is niet gesproten van Ulysses, die by u verdacht is. Vergeef het, en spaer ons beide: hy swemt, maer het lichaem van Leander myne hoop hangt op dezelve baren. Middelerwyl verwaeit het licht (want wy schryven nu het uitgestoken is) en het geeft ons voorspoedige teekens. Zie de voester giet wyn int geluckig vier. Morgen, seitse, sullenwe meer in getal zyn, en zy zelf drinkt ook. Geef dat wy velen mogen gesmeten worden door ontkomen baren. O die ick bykans met al myn hart ontfange. Kom weder in uw leger, ghy verlater der gepaerde liefde, waerom worden myn leden midden op het bedde geleit? tgeen ghy vreest is niet warachtigh. Venus self zal het stuck begunstigen, en de dochter uit der zee geboren sal het zeebaren slecht vlyen [1]). Het lust my self dickwils midden door het water te loopen: maer dit water plagh veiliger dan de zee te wesen. Want waerom of Phrixus en Phrixus suster herwaert gevoert synde, heeft een vrou alleen die woeste wateren een naem gegeven. Misschien vreest ghy of er geen schepen zyn om weder te keeren, en wilt den last des dubbelen arbeits niet langer dragen. Maer wy sullen verscheiden in zee te samen slapen, en sullen boven op de baren malkanderen ontmoetende kuskens geven, en zoo zal elk weder na zyn stadt gaen. Maer dat luttel sal wat meer dan niets wezen. Och of hier schaemte waer, die ons dwong heimelyk te minnen, opdat de liefde uit vreese voor hare eere wycken woude. Nu stryden liefde en eerbaerheit twee qualyk gepaerde zaeken. 't Is twyfelachtigh welk ick hebbe te volgen. Dese past, geene vermaekt. Nadat de Pegaseesche Jason eens te Colchos quam, heeft hy de Phasische dochter in zyn snel schip settende haestigh vervoert. Als de Ideese overspeelder eens te Lacedemon quam, is hy haestigh met

---

[1]) *Vlyen:* effen strijken.

zyn roof wedergekeert. Ghy, zoo dickwils ghy vint die ghy mint, soo dickwils verlaet ghy haer: en soo dickwils men qualyk kan overschepen, zoo zwemt ghy. Nochtans o jongeling, braveerder der verbolge vloeden, maekt dat ghy zoo de zee braveert, dat ghy de zee ontziet. Schepen met kunst gebouwt worden van de zee verovert, meint ghy dat uwe armen meer dan de zee vermogen? Tgeen ghy zoekt o Leander te zwemmen, dat vreesen de schippers. Hier plegen de gestrande schepen om te komen. Ick ellendige begeer niet te bewegen, dien ick vermaen. En ick bidde u wordt noch kloeker door myne vermaningen. Als ghy maer overgeraekt, en d'armen dickwils int water geslagen hebbende al vermoeit om mynen hals slaet. Maer zoo dickwils als ick my naer de blaeuwe baren keere, zoo weet ick niet hoe myn hart zoo trilt van koude. Niet weiniger worde ick ontroert door t gezicht des voorgaenden nachts, hoewelse bestraelt werd door myne offerhanden, want als de lamp sliep met den dageraet, die tyd als men plaght de warachtige droomen te zien, schoot de draet door myn slaperigheit los uit myn hant en ick liet myn hals op het kussen hangen. Hier dacht my door geen twyfelachtigh geloof dat ick eenen dolphyn door de baren sagh swemmen, wie ellendigh nu dat hy op het dorstige zant geraekt was, tegelyk het water en het leven verliet. Wat er van zy, ick vrees, en belach ghy myn droomen niet, en betrou uwe armen niet dan aen een stille zee. Verschoon ghy u selven niet, zoo verschoon het ellendige meisken, die nimmer sal behouden zyn, ten zy ghy behouden zyt. Nochtans is de hoop naby in de gebroke wateren. Kloof met uwe borst de stille baren. Middelerwyl de zee niet reisbaar is voor den zwemmer, zoo laet u myn gezonden brief het hatelyk sammelen verzachten.

19. BRIEF.

SAPPHO AEN PHAON.

Warom kenden uwe oogen onzen brief, met een geleerde hant geschreven, zoo ras zy hem zagen? Of zoudt ghy niet konnen weten van wien dit werck u ter handt komt, tenwaer ghy laest den naem van Sappho, die dit schryft? Mogelyck zult ghy oock vragen, waerom ick vaerzen schryf die by beurte van voeten veranderen [1]), nadien ick my best op de lierdichten versta. Ick moet myn minne betreuren, en klaeghdichten luiden treurigh. De lierpen doet tot myn tranen niet. Ick brande gelyck een vruchtbare acker brant, wanneer men den oegst aensteeckt met een stokert van eenen oostenwint, die int vier blaest. Phaon viert verscheide ackers leggende op Ætna waeronder Typheus [2]) versmoort leit: maer ick blaeck van eenen gloet, die niet min heet is dan Ætna. En ick lever geen vaerzen uit, die ick pare met myn welgestelde snaren: die vaerzen zyn een werck van een ledigh gemoedt. En ick ben met de Pyrrhiades en Metymniasche meiskens en de overige schaer van de Lesbische niet beholpen. Amythore acht ick luttel, luttel acht ick de blancke Cydno, en Atthis gevalt myn oogen niet als weleer. En hondert andere, die ick niet ongelastert beminde. Ghy eenige onrustige, hebt tgeen veele te zamen hadden. Ghy hebt een lief opzicht; uwe jaren lusten te deunen (?). O opzicht [3]) al te bekoorlyck voor myne oogen! Rant [4]) snaer en pylkoker aen: ghy zyt de rechte Apollo. Zet horens opt hooft: ghy zult Bacchus gelycken.

Sappho aen Phaon. Sappho, de beroemde dichteres uit Lesbia, die omstreeks 600 v. Chr. leefde, beminde Phaon zoozeer, dat zij hem naar Sicilië, waarheen hij gevlucht was, achtervolgde en zich, uit wanhoop dat hij aan hare liefde geen gehoor wilde geven, van de rots van Leucate in zee stortte.

---

[1]) *Die by beurte van voeten veranderen:* elegien, of treurdichten.

[2]) Typhocus was de zoon van de Aarde en den Tartarus. Hij had honderd drakekoppen en deed met andere Giganten den Goden den oorlog aan. Door Jupiters bliksem getroffen, werd hij volgens sommigen, onder het eiland Inarime bij Napels, volgens anderen onder de Etna gesmeten.

[3]) *Opzicht:* uitzicht.

[4]) *Rant:* grijp.

Phœbus beminde Daphne, en Bacchus Ariadne, en d'eene nocht d'ander verstont zich op geen liergezangk. Maer de zanggodinnen helpen my smeeckende vaerzen dichten. Myn naem wort alree over de gansche werelt gezongen, en Alceus myn lantsman en liergenoot heeft meer roems dan ick: hoewel hy deftiger kan brommen [1]). Heeft natuur my uit warsheit schoonheit geweigert, ick vergoede het ontbeeren van schoonheit met myn geestigheit. Ick ben kort van stal [2]), maer myn naem propt [3]) alle landen: ick zelf meet myn naem wel breedt uit. Ick ben niet blanck, maer de Cepheesche dochter Andromeda, een zwarte [4]) moorin, behaeghde Perseus wel. En menighmael paren witte duiven zich met kakelbonte, en een groen vogel bemint de zwarte tortel. Wordt 'er niet eene gevonden, welcker aenschyn u schynt te behagen: zoo is er niet een die u zal behagen. Maer toen ghy myne vaerzen laest, scheen ick u oock schoon: ghy zwoert dat een alleen behoorde te spreken. Het heught my dat ick zong (alle vryers heught dit noch) en ghy kuste my vast onder het zingen. Ghy preest dese dingen: en ick behaeghde u aen alle kanten, maar voornamelyck als myn werck van minnestof was. Dan kittelde onze dartelheit u meer dan gemeen, en die luchtige zwieren, en genoeghelycke praetjes, en omdat waer de lust van ons beide in een gesmolten wert, daer quynde het vermoeide lichaem niet luttel. Nu komen de Siciliaensche meiskens, een nieuwe roof, u aen boort. Wat heb ick met een Lesbosche te schaffen [5])? Ick wil een Siciliaensche wezen. O Nisiasche vrouwen, o Nisiasche schoondochters, zent ons weder thuis den genen die buiten zant om zwerft. Laet geen vleiende tongen u met logens bedriegen: tgeen zy u gezeit heeft, zeideze te voren tegens my. Ghy oock, o Erycina [6]), die op de Sicanische bergen feest houdt, o Godin, raedt

---

[1]) *Hoewel hy deftiger kan brommen:* hoezeer hij forscher tonen zingt.

[2]) *Stal:* gestrek.

[3]) *Propt:* vult.

[4]) *Zwarte.* Versta: bruine. Lat. *fusca.*

[5]) *Schaffen:* maken.

[6]) *Erycina:* Venus, aldus genoemd naar den berg Eryx, op Sicilië, waarop de broeder van Sappho, was door de schoonheid van Rhodope, zoo zeer verrukt, dat hij ten haren gevalle al het zijne doorbracht en tot armoede vervallen, het zeerooversbedrijf ter hand nam.

uwe waerzeghster ten beste, want ick ben uw eige. Of zingt de gesteurde fortuin al den zelven zangk? en blyft zy altyt even hardt op haer stuck staen? Myn zes geboortedagen waren al voorby, als myn moeders gelezen gebeent myne tranen dronck voor zyn tydt. Myn nootdruftige broeder [1]) blaeckte, vervoert door hoeremin, en hy leedter schade en schande by. Beroit zynde sloegh hy zyn handen aen den riem zeewaert in, en zocht door quade middelen, zyn middelen die hy door quade middelen verloren hadde, en hy haet my oock, omdat ick hem in vele zaecken ten goede riedt: myn goedtrontsheit en oprechtigheit int vermanen haelde my dit op den hals: en gelyck of er ontbraecken die my zonder einde matteren, zyn kleene dochter doet myn bekommeringen groeien. Nu wort ghy op t leste een oirzaeck van ons verdriet. Myn kiel vaert niet met haer eigen windt. Myn hair hangt ongetoit en slordigh omt hooft, en ick steeck geene diamantringk aen myn vinger. Ick ga slecht gekleet, en knoop myn hair niet met goudt op. Myn vlechten riecken niet naer Arabischen balssem. Ick ongeluckige om wien blaeck ick? of wien poogh ick te behagen? Hy, d'eenige oirzaeck waerom ick my optoy, is van der hant. Myn teder hart staet ten doel van lichte pylen, en altydt is er reden waerom ick altydt minne. Het zy de zusters van t nootlot [2]) my toen ick geboren wert die wet voorschreven: zy hebben zulcke harde draden voor myn leven gesponnen. Het zy ick my oeffen in zeden en meesterlycke wetenschappen, Thalia verleende ons een zachten aerdt. Wat wonder is 't, dat d'aenkomende jongkheit, en de jaren waerop een vryer vlamt, my verruckten? Ick Aurora vreesde dat ghy dezen voor Cephalus zoudt schaecken: en ghy zoudt het doen, maer d'eerste roof houdt vast. Zoo (de) maen die alles ziet, deze komt te zien, zoo zalze Phaon bevelen te blyven slapen. Venus hadde dezen met haren yvoiren wagen ten hemel gevoert, maer zy let oock om haren Mars te mogen behagen. O nutte oude [3]) van eenen die noch jongeling noch jongen is: o cieraet, en groete roem van uwen tydt. Kom toch herwaert, o ghy schoone, en valt in

---

[1]) *Myn broeder:* Charaxus.

[2]) *De zusters van 't noodlot:* de Parzen of Schikgodinnen.

[3]) *Oude:* ouderdom, leeftijd.

onzen schoot. Ick bidde u niet dat ghy my bemint, maer u van my laet beminnen. Wy schryven, en de tranen staen in onze oogen. Zie eens hoe veel schrifts op deze plaats vervloeit. Had ghy zoo zeker gestemt van hier te gaen, ghy had zediger gegaen, indien ghy tegens my gezeit had: o meisken van Lesbos, vaer wel. Ghy zoudt onze kuskens en tranen niet met u gedragen hebben. Endelyck ick had geen schroomte dat ick treuren zoude. Ghy hebt van my niet medegenomen als het ongelyck alleen: en vermaent u dit niet, hoe ghy een vrysters geschenck hebt. Ick heb u geen bevel gegeven, nochte hadde het u gegeven, dan alleen dat ghy myner niet meer zoudt gedencken. Ick zweer u by de liefde, die nimmer veer by u te zoecken is, en by de negen godinnen, onze heiligheden, toen yemant, ick weet niet wie tegens my seide: uw blyschap vertreckt, kon ick niet lang schreien nocht spreecken: en myn oogen konden niet schreien, myn lippen niet spreken en myn hart zoo koudt als ys bevrozen. Nadat myn droefheit minderde, schaemde ick my niet voor myn borst te slaen, en te huilen met uitgetrocken hair. Niet anders dan gelyck een medoogende moeder die haren zoon verliesende het {doode | ydele} lichaem naer den lyckstapel brengt. Myn broeder Charaxus is vermaeckt, en groeit in onzen druck, en wandelt voor myn oogen heen en weder, en hij seit, opdat ick my om d' oorzaeck van myn droefheit zoude schamen: waerom treurt deze? Zeker haer dochter leeft noch. Schaemte en liefde vallen niet in een zelve hart. Alle het volck zagh het: ick had myn boezem opgescheurt zoo dat men hem bloot zagh. O Phaon om u ben ick bekommert. In den droom verschynt ghy my: in den droom die blancker[1]) is dan de klare dagh. Daer vinde ick u, hoewel ghy heele landen verre van my zyt. Maer de blyschap in mynen slaep duurt niet lang genoegh. Dickwils dunckt my dat ick mynen hals in uwen arm legge, en zomtydts dat uwe hals in mijnen arm leit. Ick ken de kuskens, die ghy gewoon waert myne tonge te bieden, en aerdigh te nemen en aerdigh te geven. Ondertussen vley ick u, en spreeck woorden die waerachtigh schynen, en myn oogen waecken door myn zinnen. Andere dingen schaem ick my te verhalen: maer zy gebeuren

---

[1]) *Blanker:* klaarder.

alle. En het doet my wel, en ick kan sonder u niet wezen. Maer wanneer Titan zich en alle dingen met zich vertoont, zoo klaegh ick dat my de slaep zoodra verlaet. En ick zoeck holen en bossen, gelyck of holen en bossen my konden helpen. Zy hebben kennis van gestolen lusten. Beroit van hooft, gelyck een[1]) van de dolle Erichtho[2]) geraekt, vliegh ick derwaert henen met het ongesnoerde hair in den neck. Myn oogen zien de holen hangen ruw van puimsteen, by my geacht als Mygdonischen marmer. Ick vind er het bosch twelck ons dickwils een bed spreide, en bedeckte het met veel schaduwe van loof. Maer ick vinde hier mynen boschheer niet. De plaets is een slechte gront, hy was t huwelyxgoet van de plaets. Ick ken het gekreuckte gras wel van de bekende zoden: het gras was geperst[3]) van onze zwaerte. Ick lagh er en raeckte de plaets aen, daer ghy gelegen hadt: het aengenaeme kruit dronck eerst myne tranen. Ja de tacken schenen oock met hangende bladeren te treuren, en geen vogelen zingen hier vrolyck. De Daulische vogel, te voren een bedruckte moeder[4]), alleen haren man niet gewroken hebbende, zong van de Ismarische Itys. .

. . . .

gelyck de overige dingen ter middernacht zwygen. Een zuivere beeck is er doorluchtiger dan glas, een heilige bron: vele gelooven dat hier vry wat heiligheits in schuilt. Over deze beeck spant . . . . zyn gewassche tacken uit. Het lant met een bosch groenten van een tedere zode. Als ick hier droevigh myn moede leden had uitgestreckt, stonter eene Najas[5]) voor myne oogen; zy stont 'er en zeide: omdat ghy niet van een gelyck vier blaeckt, moet ghy naer het Ambracische lant trecken. Phœbus ziet uit den hoogen over de zee, zoo breet als zy daer leit: de lieden noemen haer de Acteesche en Leucadische zee. Deucalion ontsteecken door de liefde van Pyrrha gaf zich hier naer toe, en quam met zyn lichaem ongequetst op t water neder. De liefde, zonder vertreck,

---

1) *Een:* iemand.

2) *De dolle Erichtho:* een Thessalische tooveres, berucht door hare hekse kunsten. Zie LUCANUS VS. 507.

3) *Geperst:* platgedrukt.

4) *De bedruckte moeder:* Procno, de moeder van Philomele, die haar zoontje Ithys slachtte en het haren man liet opeten.

5) *Eene Najas:* een vlietnimf.

omgekeert vloot den taeien boezem des gedompeldens. Deucalion was door het vier verlicht. Die plaets onderhoudt deze wet: ga terstont naer het hooge Leucas toe, en vrees niet van den steen te springen. Nadat zy dit vermaent hadde, verdweense met hare stemme. Ick ryse verbaest op, en de zwangere kaecken onthielden zich niet van tranen. o Nymph, wy zullen henegaen, en de rotsen zoecken die ghy ons wyst. De vrees overwonnen door zinnelooze liefde, zy verre van ons. Wat er van zyn zal, het zal haest beter zyn . . . .
. . . . En myn lichamen wegen niet zwaer. Ghy oock o tedere liefde bestel den vallenden wiecken, op dat myn doot geen laster vant Leucadische water strecke. Daerna zal ick Phebus myn lierpen als een gemeen[1]) geschenck opdragen, en onder het spel een beurtvaers zingen. O Phebus, de poeetsche Sappho heeft danckbaerlyck u hare lier toegewyt: die behoort my, die behoort u toe. Waerom zent ghy nochtans my ellendige naer de Arctiasche kusten? nadien ghy uwen vlughtigen voet van dat lant kunt zetten. Ghy kunt my heelzamer zyn dan het water van Leucas, en ghy zult door de verdiensten van uwe schoonheit my een Phebus verstrecken. Of zult ghy, o die forsser zyt dan die klippen en dat water, zoo ick sterf, wel den titel van myn doot kunnen bewaren? Maer hoe veel beter kunnen wy boezem aen boezem voegen, als die met van de rotsen neer te werpen ons kunnen geven. Dit zyn, o Phaon, de dingen, die ghy plaght te roemen, en ghy hebt die geestigheden dickwils gezien. Nu moght ick wenschen welsprekende te wezen, maer hartewee hindert myn leden, en al myn vernuft wort door myn rampen verlet. De voorige kracht zit in myne vaerzen niet. De lierpen zwyght van pyne, en de lier is stom van smarte. De . . . . Lesbische meiskens en de getroude en ondertroude, de Lesbische namen op myne lier gespeelt: o Lesbische myn beminde, die my onteert hebt, ghy schare houdt op myne lier te genaecken. Phaon heeft het al mede genomen, tgeen u te voren behaeghde. O my ellendige, zeide ick, die naulix meer myn eigen zyt. Brengt te wege dat hy wederkome, en uwe poetin zal oock wederkomen. Hy geeft myn vernuft kracht, en beneemt het haer. Waerom handel ick door gebeden? Wort dat onbesuisde

---

[1]) *Gemeen:* gemeenschappelijk.

gemoedt wel eens bewogen? Of is t verhardt? en vliegen de woorden in den windt? Ick wenschte dat ze die myne woorden weghbrengen, uw schip overbraghten. Waert ghy kloeck, dit werck sou u o ghy trage passen. Het zy ghy wederkeert, en de schenckaedjen die voor uw schip bereit worden overtrof(?), wat pynight ghy myn hart! Ontmeer [1]) uw schip, Venus uit der zee gesproten, bestelt den minnaer een reisbaer water. Het windeken zal u voorthelpen. Ontmeer ghy slechs uw schip. Cupido self zal te roer zitten, en de zeilen met zyn tedere handen ophalen en inhalen: het zy het den Pelasger helpt dat Sappho verre gevloden zy, nochtans zult ghy niet bevinden dat ick waerdigh ben te vlughten. Ten minste zegge de wreede brief dit: hoe ick de fortuin van t water van Leucas ga zoecken.

---

20. BRIEF.

ACONTIUS AEN CYDIPPE.

De [2]) goden geven, dat ick vele knoopen magh leggen, opdat uwe trouw aen geene deelen vry blyve. Duizenderleye wysen schietender noch over. Wy staen op eenen heuvel. Myn brant gedoogt niet dat ick yets onverzocht late. Laet het twyfelachtigh wesen of ghy kunt gegrepen worden: zeker ghy sult

Acontius aen Cydippe. Acontius was een jongeling van het eiland Cea, die, Cydippe op het feest van Diana te Delos ziende, op haar verliefde en, niet wetende hoe haar te verkrijgen, haar een appel toewierp, waarop hij deze verzen geschreven had:

Juro tibi, sanctae per mystica sacra Dianae,
Me tibi, venturam comitem, sponsamque futuram.

d. i.:

Bij de kerkgeheimenissen van de heilige Diaen
Zweer ik, als een trouwe gade, u te volgen op uw paên.

Toen Cydippe deze regels, onvoorzichtig genoeg, overluid las, werd dit als een verbintenis aan Acontius beschouwd en huwde zij hem.

---

[1]) *Ontmeer:* maak los.

[2]) Dit fragment staat in Vondels handschrift midden tusschen den brief van Hero aan Leander.

gegrepen worden d'uitkomst staet by de goden. Maer ghy wordt nochtans gegrepen. Hoe ghy een deel ontvlught, alle netten sult ghy niet ontvlughten, welcker vele, gelooft ghyt, de liefde voor u gespannen heeft. Zoo treken niet helpen, laet ons tot de wapens komen, en ghy sult den roof in uwen begeerigen schoot dragen. Ick ben het niet die Paris daet plaght te berispen: nocht een man . . . .

. . . .

wy worden door uw aenzicht gedrongen om stout te wezen, ghy doet dit en uwe oogen, waervoor de vierige gestarnten wycken, die oirzaeck van mynen brant waren. Dit doet het blonde hair, en d'yvoire hals, en de handen, die ick wensch dat ghy om hals sloeght, en de voeghlyckheit en taensicht schaemroodt zonder bottigheidt, en de voeten hoedanigh ick meen dat Thetis naulix heeft. Moght ik het overige loven ick waer geluckiger, en ick twyfel niet of uw deel is theele werck. Het is geen wonder zoo ick door uwe gedaente getroffen, wil het pant van uwe stemme hebben. Endelyck dewyl ghy gedongen wordt te bekennen dat ghy gevangen zyt . . . . . .

. . . .

ick zal den nyt verdragen, den lyder zullen zyn belooningen geworden. Warom mist zoo groot een lasterstuck zyne vrucht? Achilles ving Briseis, Telamon Hesione, beide zynse hare triomferende mans gevolght. Hoewel ghy elck van haer beschuldigt en vergramt zyt. Weest vry toornigh . . . .

. . . .

wy dezelve die het doen sullen de gramschap versachten, zoo der slechts een luttel verlof is om u te mogen paeien. Hetzy de schreiende geoorlooft voor uw aenzicht te staen, en tsy geoorlooft woorden by myn tranen te voegen. Gelyck de knechts plegen, als zy voor harde slagen vreesen, ootmoedige handen om de beenen te slaen. Kent ghy uw recht niet, roep, warom ick afwesende beschuldigt worde? beveel my al over een wyle op vrous wyse te komen, hoewel ghy self heersuchtigh. . .

. . . .

. . . .

HUGO DE GROOT.

BRIEVEN DER HEILIGE MAEGHDEN — GROTIUS TESTAMENT

INHOUD.

Bladz.

Brieven der Heilige Maeghden, Martelaressen (1642). . 1

Opdraght aen de Heilige Maeght 3

De Lofzangk 9

S. Aeght 11

S. Barber 18

S. Agnes. 24

S. Cæcilia 29

S. Eulalia 34

S. Apollonia 41

S. Lucy 49

S. Katharine 54

S. Theodore 62

S. Maria Magdalene 69

S. Tekla. 77

S. Pelagia 82

Davids tranen of Boetpsalmen (1642?). 87

De 6. Psalm 87

De 31. Psalm 88

De 37. Psalm 89

De 50. Psalm 91

De 101. Psalm 93

De 129. Psalm 97

De 141. Psalm 97

Op het Pater noster van Francois Xaveer (1642) . . . 100

Bladz.
Op de bruiloft van C. le Blon en E. van den Kerckhove (Juli 1643) 103
Op den Heer D. de Vlaming van Outshoren (Aug. 1643) 106
Aen de Beurs van Amsterdam (1643) 107
Aen de Beurs van Amsterdam (1643) 111
Rey van Bacchanten (1643?) 113
Vondel aen zijnen afwezenden vrient (Maart 1644) . . 116
Brief aan C. Huygens (Sept. 1644) 118
Klaghte over de weerspannelingen in Groot Britanje (1644) 120
Morgenwecker der Sabbatisten (1644) 123
Het radt van avonturen (1644) 127
Mundus vult decipi (1644) 129
Olyftack van Z. H. Innocent de tiende (1644) 131
Op Zijn Heiligheit, Innocent den tienden (1644?) . . . 133
Aen den edelen Heer Francois Junius F.Z. (1644) . . 134
Aen den heer Joachim van Wickevort (1644) 136
Op Maria de Brune (1644?) 138
Op den Heere Michael le Blon (?) 139
Op denzelven (?) 139
De Roomsche Lier (?) 140
Groete aan G. Staeckmans (?) 144
Geboortekrans voor Kataryne Kerckrinck (?) 146
Geboortezang (?) 147
Waerschuwing aen Wybrant de Geest (?) 147
Op het groot Altaarstuck, den Sint Sebastiaen (?) . . . 149
Op St. Marie Magdaleen (?) 151
Spierings gestaltwisseling (?) 152
Byschriften op de twalef maenden (?) 154
Dagh en Nacht (?) 158
Op schilderkunst, tekeningen en marmerbeelden, ten huize van Sandrart (?) 159
Op den brant van Troje 159
Op den val der reuzen 161
De Kristdoop . . . , ... 162
Op Jupijn en Leda 163

Bladz.

Op Plato en Aristoteles 163
Op Marck Aureel, en Faustine 164
Op d'afbeeldinge van J. Sandrart (?) 166
Op de vyf zinnen (?) 167
Op ons weeshuis (?) 169
Lyfwacht voor Sybrant Hanssen Kardinael (?) 171
De Beemster, voor K. Looten (?). 172
Dootshooft (?) 173
Maydeuntjes op Anna Engels geboortedagh (?) 174
Op den jager van Eickhof (?) 175
Uitbreidinge des LXXXVI Psalms (?) 176
Kruisklaght (?) 177
Den CXIX Psalm (?). 180
Uit den CXVIII Psalm (?) 181
Psalm CXXV (?) 185
Psalm CXXII (?) 187
Klaghte over het verongelucken der kercke van S. Katharine, t' Amsterdam (Januari 1645) 188
Bruylofts-zang aen N. Pankras en P. de Waert (Juni 1645) 192
Danckdicht aen Boreas (Juli 1645). 194
Op het vertreck zijner Excellentie (Juli 1645) 197
Uitvaert van zijn Excellentie (Sept. 1645) 197
Op den Heer Hugo de Groot (Sept. 1645) 199
Op den Heer H. de Groot, in zijn ballingschap (?) . . 109
Aen den lasteraer van wylen H. de Groot (1645). . . 209
Grotius Testament (1645) 201
Bijlagen.
Sions klachte over Groot Britangie (1645) . . . 329
Weerstuyt van de klachte, over de weerspannelingen in Groot Britanje (1645) 331
Luyster-decker der papisten (1645) 333
Aen 't vadt vol wispelturen (1645) 336
Anders (1645). 337
Op het kroonen van den valschen Heyligh Innocent den X (1645) 339

Bladz.

Klaghte over het verongelijken van de ware leere der Nieuwe Kercke (1645) 341
Klaghte van de verongelijckte waerheid in de Nieuwe Kercke (1645) 343
Aen den Libertynsen Poët (1645) 346
Naklank van J. V. Vondels Laster-dicht (1645) . . . 348
Aen den ongestadigen Hylas (1645). 349

REPRODUCTIES

VAN

PRENTEN EN HANDSCHRIFTEN.

Bladz.

Portret van Hugo de Groot. Kopergravure van W. Delff, naar M. Miereveld . . . . . Tegenover den titel

Brieven der H. Maeghden, Kopergravures 11, 18, 24, 29, 34, 41, 49, 54, 62, 69, 77, 82

Beursknecht. Kopergravure van S. Savry. 108

De Beurs t' Amsterdam. Kopergravure van Claes Jansz. Visscher (1612). 112

Brief aan C. Huygens. Facsimile van Vondels handschrift. 118

Portret van Innocent X. Kopergravure van Eg. Rucholle 133

Februari. Kopergravure van Th. Matham, naar J. Sandrart 155

September. Kopergravure van C. van Dalen, naar J. Sandrart 157

Portret van Joachim Sandrart. Kopergravure van Phil. Kilian, naar J. Ulrich Mair 166

Het Jongens Wees-huys t' Amsterdam. Kopergravure. . 168

De Poort van het Weeshuis te Amsterdam. Kopergravure van Jb. Olie Jbzn. 170

De Nieuwe kerk te Amsterdam. Kopergravure van Claes Jansz. Visscher 189

BRIEVEN

DER

HEILIGE MAEGHDEN,

MARTELARESSEN.

Vicit Iter Durum Pietas.

[Godsvrucht is den zwaren weg te boven gekomen.]

De *Brieven der Heilige Maeghden* werden in 1642 door Vondel uitgegeven met een „Opdraght aen de Heilige Maeght".

Brandt deelt in zijn *Leven van Vondel* mede, dat deze aan „veel opspraaks was onderworpen". De *Brieven* waren, volgens zijn meening, „vol kunst en aardigheit".

Zij schijnen in den smaak van het publiek gevallen te zijn, want zij werden driemalen herdrukt, in 1687, 1702 en 1721.

Voor dezen herdruk is de tekst der eerste uitgave, in 1642 bij Abraham de Wees verschenen (*Bibliographie van Vondels werken,* n°. 391), gevolgd.

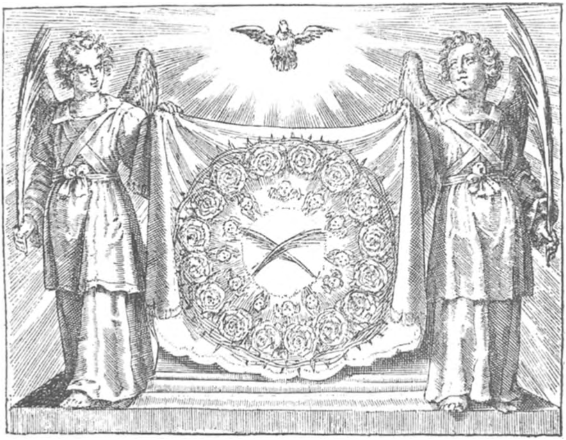

OPDRAGHT

AEN

DE HEILIGE MAEGHT.

Wie zal ick best mijn Maeghdepalmen wyden?
  Wie beter dan de Hemelkoningin?
  Wat Geest blaest my dit Kerckorakel in?
O Phœnixmaeght! o Moeder van 't verblyden!
Al zit ghy, op een wolck van Seraphinnen,
  Zoo diep, in 't gout van 't albezielend licht
  Der Godtheit, met uw stralende aengezicht;
Dat Cherubyns beloncken, en beminnen;
Dat d' Engelen bewieroocken, en eeren,
  Met Englezangk, en galm van 't zaligh koor;
  Noch dringt de strael van uw genade door
Dees duisternis; waer in wy ons verneeren,

3 Lees: met welken geest bezielt mij dat Orakel der Kerk?
4 *Moeder van 't verblyden:* Lat. *causa nostrae laetitiae,* een der titels, waarmede de Moedermaagd door de Katholieken wordt aangesproken.
5 *Een wolck van Seraphinnen:* een talrijke schare van Seraphijnen.

Voor uwen troon; vergult met rijcker zonnen
Dan 't middaghlicht, dat 's avonts onder gaet.
Uw ootmoet komt het nedrigh hart te baet.
Door ootmoet hebt ghy zelf Godts hart gewonnen.
Ghy spant de kroon, o puickkroon aller vrouwen!
De loftrompet van uw benijde Faem
Vult hemel, aerde en zee, met uwen naem;
Een naem, waer in wy Christus kercken bouwen.
Uw tittel blinckt, in 't voorhooft zijner kercken
En kooren, als een zegen, voor ons oogh.
Mijn note rolt te laegh: ghy rijst te hoogh.
Wie kent de maet van al uw wonderwercken?
Zoo kleet of been, ja schim van lager Heiligh,
In stroom, in lijck, en kranckbedt, wondren werckt;
Wie zweeft zo laegh, dat hy de kracht niet merckt
Van uw gebeên; een toevlught wis en veiligh.
Ghy, teelster van den eenighsten Behoeder,
Hebt, daer ghy heerscht, bekleet met majesteit,
Noch uw natuur en aert niet afgeleit;
Maer houdt uw Recht, gelijck Godts rechte Moeder.
Ghy kunt meer gunst, by uwen Zoon, verwerven,
Dan Hester, by den Oosterschen Monarch.
Het Kruis-lam zagh u, op den Dootshooftbergh;
Daer ghy de zon, om uwen Zoon, zaeght sterven.
Ghy vlughte, voor den kindermoort des vorsten,
Met Davids zoon, bewaerder van Godts Zoon

16 *Door ootmoet:* Zie *Luk.* I. vs. 48. „Omdat hy de nederheyt zijner dienstmaeght heeft aenghesien".

21 *Uw tittel:* uw naam. — *'t Voorhooft:* letterlijke overzetting van 't woord *frontispice.* De zin van dezen en den volgenden regel is: uw naam en waardigheid als Moeder Gods wordt alom genoemd en geëerbiedigd in de Kerk van Christus.

25, 26 De woorden *kleet, been, schim* van den eersten, vinden hun weerslag in de woorden *stroom, lijck* en *kranckbedt* van den tweeden dezer regels: en zoo vinden wij daarin een toespeling op de wonderen verricht *a*) door Elia's mantel: 2 *Kon.* II:15, *b*) door het gebeente van Eliza: 2 *Kon.* XIII:21, *c*) door de zweetdoeken van Paulus: *Hand.* XIX:12.

35 *Dootshooftbergh:* Golgotha.

36 *Daer ghy de zon... zaeght sterven: sterven* staat hier voor: verduisteren.

37 *Voor den kindermoort des vorsten:* min nauwkeurig, voor: voor den moord, op last des Vorsten gepleegd, of, nog beter: voor den kindermoordenaar.

38 *Davids zoon:* Jozef.

En Moeder; die haer' mont leide op de koon
Van 't heiligh Kint, gezooght met maeghdeborsten.
't Orakel, naer wiens stem het al moet hooren,
Dronck met die melck der kuische Moeder in
Haer liefde, die, gewortelt in zijn' zin,
Zijn hart noch raeckt, in 't hooghste koor der kooren.
Zoo ras de Maeght, of 't hemelmaeghde-teecken,
Het licht gevoelt, en gaet van 't licht bevrucht,
Dan matight zy den strael, die flus de lucht
Verbrande, en, uit den Leeuw, op 't hooft quam steken:
Maer ghy, ô Maeght van koningklijcken zade!
In't zwangergaen van 't goddelijcke pant,
Verkoelde, door uw vrucht, allengs den brant
Van Godts gerecht. O zetel der genade!
Het was wat groots, dat d' eer der luchtgezanten
Verkondighde, aen 't altaer, hoe d' oude vrouw
En dorre struick dien Heiligh baren zou;
Gewyt van Godt, om boete en tucht te planten.
Noch grooter was 't, toen d' Engel quam ontvouwen
De wonderbaerste en aengebeên geboort,
Van brein noch oor begrepen noch gehoort;
Eer Godt u gaf zijn hant en staf te trouwen.
Hoe wemelden de Geesten, die vast drongen,
Te Nazareth, om uwe Bruiloftscel!
Hoe bloo, hoe heusch ontfingt ghy Gabriël!
Wat bruilofts-liet hebt ghy hem nagezongen!
Een vlam ontstack terstont uw bruiloftskamer.
Godts Geest, een kracht, een Duif van 't hemelsch dack
Omhelsde en kuste uw kuischeit, zonder vlack;
Die dronck het Woort. Geen daeuw drupt aengenamer
Op 't leliblat. Hoe wiert u toen te moede!

45—52 De zin is: wanneer de zon in het teeken van „de Maagd" treedt, dan wordt de overmatige hitte, die geheerscht had zoo lang zij in het teeken van den Leeuw stond, door haren invloed verkoeld: evenzoo verkoeldet gij, o Maagd! door uwen zoon de hitte van Gods rechtvaardigen toorn.

53 *D'eer der luchtgezanten:* de Engel, die aan Zacharias verkondigde, dat zijn oude kinderlooze echtgenoot Johannes den boetgezant zou baren. Zie *Luk.* I:11.

54 *d' Oude vrouw:* Elizabeth, de moeder van Johannes den Dooper.

60 *Zijn hant en staf te trouwen.* Deze uitdrukking beteekent:

Schaemroode ziel, Godts wellust, hemelbruit.
Uw Bruigom leide u Godts geheimnis uit.
Ghy kleede Godt, het Woort, met uwen bloede;
Den schoonsten van 't ontelbre tal der menschen.
Zoo zagh men hem, van Jesses struick en stam,
Te Bethlehem; daer hy te voorschijn quam,
't Beloofde zaet, begroet met zoo veel wenschen.
Uw zwangre Nicht vernam u naeu, van verre,
Of neegh, en groete u, Moeder van de bron
Des heils, en van de noit geschape zon.
Toen huppelde, in haer lyf, Godts Morgensterre:
Nu daelde een lucht, vol zangs, op Davids weyen;
Die hoorden strax, op 't blaten van hun vee:
Den hemel eer: den ganschen aertkloot vre.
Hoe schitterden, hoe tuimelden Godts reien!
Drie Koningen versmaden d' aertsche hoven,
Op 't starrelicht, dat d' arme kribbe wyst,
En slechte Maeght, waer van de hooghmoet yst.
Zy offren Gode, in eenen stal verschoven.
Wat leerde u 't kint niet, binnen Josephs drempel!
Hoe zocht ghy 't kint, zoo moederlijck bevreest!
Het zwerft rontom, weckt lycken, en geneest:
Het stopt den mont der wyzen, in den tempel.
Geluckigh, die uw tyden moght beleven,
Dien gulden tyt, dat Godt, in 't vleesch, verscheen:
Noch zaliger ziet ghy zyn vleesch, en been,
Uw eigen vleesch, gekroont in 't ander leven.

73 *Den schoonsten van 't ontelbre tal der menschen:* toespeling op *Ps.* XLV:3. „Gij zijt veel schooner dan de menschen kinderen".

80 *Godts morgensterre:* Johannes wordt hier vergeleken bij de *Morgenster,* omdat hij, evenals deze, de voorbode was van een schitterender licht.

81 *Een lucht, vol zangs:* een koor van lofzingende Engelen, dat de geheele lucht vervulde.

85 *Drie Koningen:* de drie Oostersche wijzen, die, volgens de legende, als koningen worden voorgesteld onder de (niet zeer Oostersch klinkende) namen *Caspar, Melchior* en *Balthazar.*

87 *Slechte maeght:* eenvoudige maagd.

88 *Verschoven:* veracht, verstooten.

89—92 Deze regels slaan op de legenden aangaande Jezus' kindsheid, hoedanige in menigte verspreid zijn en o. a. in het zoogenoemde *Euangelium infantiae* voorkomen. Zie Hoffmann von Fallersleben. *Horae Belgicae* II. en den *Leekenspieghel.*

Met wat een stoet en majesteit en zegen
Onthaelden u de Vader, Zoon en Geest;
Toen ghy, van hier, ten hemel voert, te feest,
Langs hyäcinthe en langs turkoize wegen.
Jeruzalem scheen boven uitgelaten.
Het weerlichte al karbonckels, en robijn.
Ay, starren, duickt, en zon en maneschijn,
Voor eeuwigh licht, saphier, en goude straten.
Daer juicht het al, wat, van geen vleck geschonnen,
Het aenschijn keert naer u, en 't zuiver Lam.
Daer kent men Godt, drie glanssen, eene vlam.
Geluckigh die Godts blijschap heeft gewonnen.
Terwyl wy dan noch, in dit dal der tranen,
Vast zuchten, om verquicking, voor de ziel;
Daer d' eerste slang ons naschiet op den hiel;
Daer 't zwaer valt, zich van zoet vergift te spanen:
Zoo kome uw gunst, daer boven, ons te vordel.
Wy offren u [versma geen offerhant,
Een ander brenge u gout, en diamant]
Wy offren u een' martelstarregordel:
Geen' diereriem, waer door de zon haer streecken
Gedurigh houdt, de twalef maenden langk;
Maer riem, waer langs uw Kruiszon gaet haer gangk,
Door 't jaer, omgort met zoo een twalefteecken:
De Borst, het Lam, het Orgel, zoet in d' ooren,
De Tang, de Leeuw, de Dolck, van bloet noch nat,

101 *Jeruzalem scheen boven uitgelaten:* het *Jeruzalem* hier *boven,* het hemelsche Jeruzalem, scheen uitgelaten van vreugde over uwe komst. Vergelijk met de hier gegeven beschrijving *Openb.* XXI:18–21.

106 *'t Zuiver Lam:* vergelijk hier insgelijks de *Openbaring;* – ofschoon daar wel van 't *Lam,* maar niet van *Maria* gesproken wordt. 't Is waar, dat, toen Johannes schreef, de Kerk haar nog niet tot „Hemelkoningin" had uitgeroepen.

107 *Drie glanssen, eene vlam:* afschetsing der Drieëenheid.

113 *Vordel:* voordeel.

116 *Een' martelstarregordel:* evenals de „dierenriem" of *starregordel,* twaalf teekenen bevat, bestaat de arbeid, dien Vondel aan de Moedermaagd opdraagt, *de Martelstarregordel,* uit de brieven van twaalf maagden.

121–124 De hier genoemde voorwerpen slaan op de zinnebeelden, als herkenningsteekenen gevoegd bij de afbeeldingen der Maagden. Zoo staat St.-Aeght afgebeeld met een afgesneden *borst,* St.-Agnes met een *lam,* St.-Caecilia met een *vogel,* St.-Apollonia met een *tang,* St.-Thekla met

't Albast, vol geurs, de Helm, het Zwaerderadt,
De witte Duif, de Palmtack, en de Toren.
't Beteeckende is veel eer 't geen ick u wye:
Dat overtreft 't borduursel myner schacht.
O Zeestar! licht my zoo, in 's weerelts nacht,
Dat JESUS troost my aenblicke in MARYE.

een *leeuw,* St.-Lucia met een *dolk,* Maria Magdalena met een *alabaster-slesche,* St.-Theodora met een *helm,* St.-Catharina met een *rad* vol zwaarden en zagen, St.-Eusebia met een *duif,* St.-Barbara met een *palmtak,* en St.-Pelagia met een *toren.*

127 *O Zeestar:* Maria wordt in een bekend Latijnsch Kerklied *stella maris* genoemd.

DE LOFZANGK.

Myn ziel ontvouwt nu 's hemels lof.
Myn geest, aen 't huppelen, heeft stof,
Om Godt, myn heil, op 't hooghst, te loven;
Naerdien myn ootmoet hem behaeght;
En hy zoo laegh, op eene maeght,
Zijn minste dienstmaeght, zagh, van boven.

Want alle tongen zullen my
Nu zaligh noemen, even bly;
Naerdien d' Almaghtige dit wonder,
Zyn grootste werck, in my besloot;
Een lot, uit zynen rycken schoot,
My toegevallen, in 't byzonder.

De Naem van JESUS, aengebeên
Daer boven, hier, en hier beneên,
Is heiligh, heilzaem, uitgelezen;
En zyn genade breit zich uit,
Van stam tot stam, van spruit tot spruit,
In zoo veel zielen, als hem vreezen.

Godts krachtige arm heeft al 't gewelt
Der trotse koppen neêrgevelt,
Verstroit, en uit den stoel gedreven;
't Ootmoedigh hart, uit stof en slyck
Der aerde, in top van 't hemelsch Ryck,
Door zyn ootmoedigheit, geheven.

Godt heeft, met volle en overmaet
Van gaven, 't hongrigh volck verzaet:
De zatte rycken, stout en krachtigh,
Liet hy nootdruftigh hene gaen;

13—18 *Erasmus in d' uitbreidinge des zelven Lofzangs.* Aant. der oude uitgave.

Nam Israël, zyn erfkint, aen,
En was aen zyn gena gedachtigh:
  Gelyck de noit besmette mont,
In 't zeeglen van dat erfverbont,
Zoo menige eeuwen van te voren,
Dien troost, den vader Abraham,
En alle telgen van dien stam,
Eeuw in, eeuw uit, had toegezworen.

Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto [1]).

---

[1]) Eere den Vader, den Zoon en den Heiligen Geest.

S. AEGHT.

Aeght, een edele schoone en rijcke dochter, te Panormus, in Sicilie, geboren, wert beloert en gevangen van Quintiaen, Lantvooght in 't zelve eilant; die, op hare bevalligheit en rijckdommen vlammende, haer, te Katane, by een lichtvaerdige vrouw, Aphrodisia, en hare dochters, bestelde; op hope dat deze de kuische maeght zouden tot lichtvaerdigheit bekooren; en alzoo, van den Christenschen godtsdienst, tot het Heidendom bewegen; maer te vergeefs: waerom zy in 't aenschijn geslagen, gekerckert, met paertshooft [1]), roeden en tortsen gepynight, de borst afgescheurt, in gloeiende kolen gewentelt, en even stantvastigh, in haer heiligh opzet, volhardende, endelijck, in de gevangkenisse, den bruidegom der maeghdelijcke zielen haren zuiveren geest opgaf.

[1]) *Paertshooft:* soort van foltertuig.

AEGHT AEN MAKARIA.

HARE SPEELGENOOT.

Uw afgemartelde Aeght, niet maghtigh veel te schryven,
Kon d' allerleste troost u qualijck schuldigh blyven;
Daer, van Panormus tot Katane toe, gesleurt,
Zy Ætnaes hitte voelt, en hoort, hoe 't water scheurt,
En ruischt, op 't ryzenhooft, en d' ingeheide palen;
Zoo dickwils het Zuidtoost een' roof op strant gaet halen,
En al 't Iönisch schuim naer dezen toren jaeght,
Waer uit ick u begroet; ô Godtverloofde Maeght,
Getrouwe speelnoot, nu godtvruchtigh te vergaren
Ons wort behindert; raem en ra mijn wedervaren,
Uit dit onleesbaer schrift. Zoo 't lezen u vermoeit
En quelt; vergeef het my: mijn vingers zijn geschroeit,
En doof en doot gereckt. Dees stamelende woorden
En letters melden u de kolen, en de koorden,
Te werck gestelt zoo wreet, zoo razende, en verblint,
Om dat my Christus vier en liefde blaeckt, en bint.
De Lantvooght, vlammende op mijn have, en jeughdige oude,
Aen Aphrodisia zyn' verschen buyt betrouwde,
En aen haer dochters, wilt van zeden. Elck braght voort
Al wat een teere ziel, in 's levens lent, bekoort
Te kiezen, niet 't geen voeght, maer 't eerste ons magh [gebeuren,
Geschildert, op zijn schoonst, met levendige kleuren,
Naer uiterlijcken schijn; maer, in der daet, een verf
Die valsch is, en verbloemt dat dootelijck bederf:
Als 't Paradysooft, 't welck, bekoorlijck in 't aenschouwen,
Zich plucken liet van haer, die 't eeuwigh zal berouwen,
En wat van haer gebaert dien appelbeet bezuurt,
En 's appels voorsmaeck vloeckt, zoo lang die nasmaeck duurt.
De moeder sprack: mijn kint, ghy zijt noch jongk van jaren.
Betrouw uw jongkheit min dan deze grijze hairen.

5 *'t Ryzenhooft, en d' ingeheide palen:* hier herkent men den Hollander, die onze zeeweeringen aan de Siciliaansche stranden overplaatst.

17 *Oude:* ouderdom, leeftijd.

Bestem niet reuckeloos het geen ghy niet verstaet,
En slechts tot schade streckt, en onverzoenbren haet.
Zoudt ghy zoo wulpsch, zoo wuft, om nieuwgedroomde altaren,
Om een' gedroomden Godt en godtheit, laten varen
Ons vaderlijcke Goôn, en Numaes wijze zeên,
Met yver ingevoert, door alle Roomsche steên;
Zoo verre Augustus roem, op adelaers gedragen,
Durf houden 't heerlijck spoor van Phœbus gouden wagen:
Dat hoeden onze Goôn: dat hoop ick nimmermeer.
Beschaem uw' adel niet, uw afkomst, en uw eer:
Noch spil uw schatten niet, uw schoonheit, en uw gaven,
Zoo ydel, en vergeefs: maer kies de gunst der braven,
Van wien ghy zijt geteelt. Ick weet, dat Quintiaen,
De lantvooght, met uw jeught en doling zit belaên,
En toeleit, om u uit te huwen aen de stammen
Der eedlen, die om strijt op zoo een joffer vlammen,
Die Ceres eenigh pant in geene gaven wijckt;
Ja beter een Godin dan sterflijck mensch gelijckt.
Dit nieuw geloof zal al uw vrolijckheit verduffen.
Zoudt ghy, in eenen hoeck, zoo dof en eenzaem suffen;
Ontbeeren spijs, en dranck; verslenssen al het groen
En 't bloeisel van uw tijdt. Zy doolt, die elck saizoen
Des levens hier versloft te plucken, als de Goden
De Nymphen en Natuur ons tot haer feesten nooden.
Dat was het daeghlix liedt der zoete meeremin:
Maer ick bondt t' elckemael aldus hier tegens in:
Och Aphrodisia, wat stroit ghy schoone woorden!
Hoe zoeckt ghy, onder schijn van vrientschap, my te moorden,
Door yet aentreckelijx van lust en snoot gewin!
Legh af, leg af die grijns. Ick ken d' erfvyandin,
De looze en slimme slang, die, onder 't gras gescholen,
Vergif neemt op de tong, en mickt (terwijl twee kolen
Vast gloeien in haer' kop) op dit onnozel hart.

35 *Numaes:* Numa Pompilius, Rome's tweede koning.

36 *Roomsche:* Romeinsche.

42 *Kies.* Van Vloten stelt deze lezing voor in plaats van *kus de gunst der braven,* zooals de oude uitgaven hebben.

47 *Ceres eenigh pant:* Proserpina. Dat juist zij hier genoemd wordt, is, omdat zij, volgens de fabel, in de valleien van Enna in Sicilië, door Pluto geschaakt en naar de onderwereld werd heen gevoerd.

Maer neen, het kent heur aert. Een korte wellust smart
Oneindelijck, en leet volght lief op zyne hielen.
O Spin, ga, spin uw web voor reuckeloozer zielen.
Doortrapte, ghy hebt wel een simple duive voor,
Maer oock een schrandre slang: die stopt voorzichtigh 't oor
Voor zulcke tovery, en schalcke toverzangen.
Aen al des werelts vreught is niet een vreught gevangen.
De ryckdom van de ziel weeght zwaerder dan al 't goet,
't Welck zichtbaer, zich zoo schoon voor d' oogen open doet.
Ick min 't onzichtbre schoon. De hoop, op mynen Heilant
En Godt, gelt meer by my dan dit gezegent eilant,
En alle staet, en pracht, der ydelen krackeel.
Wy zyn een zelve stof. Geen bloet maeckt yemant eêl,
Maer deught en 't Christenschap; dat leert die lusten schuwen.
Zoo erft men staet om hoogh: zoo kan men eerlijckst huwen.
Een ander heb 't genot van zotte zinlijckheên,
En vul zich op met wint: verlichte maeghden treên
Des werelts poppespel, al lachende, met voeten,
En zweven boven 't stof, waer onder mollen wroeten;
Versteken van de zon, die ons in 't harte straelt,
Met eenen klaerder glans dan dees, die daeghlix daelt,
Zoo kaetste ick rustigh af al die bekoorlijckheden.
Wanneer haer dochters, om vermaeck, uit spelen reden,
Dan lagh men my aen 't oor met al het geen, wat oit
Het blinde bygeloof heeft onder 't volck gestroit:
Hoe Reuzen een gewelt van bergen t' zamenbraghten,
Waer onder zy gekneust, zom heel, zom half, versmachten:
Hoe Typhon vier en smoock ter holle rotse uit blaest,
Waer in de wapensmit, op 't ambeelt klinckt, en raest:
Hoe Proserpyn, geschaeckt by d' onbeschene Vloecken,
Haer moeder de geschaeckte, al 't eilant door, liet zoecken;
Waer van Sicilie, te voren wilt en woest,
Bevrucht bleef, jaer op jaer, met zoo een vruchtbren oegst,
Dat het Italie, en zijn andere geburen,

90 *Zom:* sommigen.

93 *D' onbeschene Vloecken:* de Furiën, die, als levende in de onderwereld, van geen daglicht worden beschenen.

94 *Haer moeder:* de graangodin.

97—98 Zoo was het vroeger. Thans wordt Sicilië door het jongere Odessa gevoed. En toch is er de bodem even vruchtbaar als voor twintig eeuwen.

In tijdt van hongers noot, kon voên met volle schuren;
Gezocht door wapenen van 't naeste en veerste strant:
Hoe eerst Triptolemus het kouter dreef door 't lant,
Op 's voesters onderwys; waerom het volck met zangen
Voor zynen wagen juicht, en zijn gewieckte slangen:
En voort van Arethuse, en Alpheus, en zijn vlam:
En hoe hy, onder zee gedoken, herwaert quam;
Vermits het vier niet was te lesschen in zijn aderen,
Als met zijn vryster, die vast voorliep, te vergaderen.
Ick loegh om dit verslagh, van logenen bekladt,
En gaf haer wisse stof, uit ons gewyde bladt:
Hoe stoffers, aen d' Euphraet, het heir der starren sarden,
En strax, gedeelt van tong, verstroiden, en verwarden:
Hoe 't overschot van 't schier verdelghde Benjamin
De bloem van Silo schaeckt: hoe, niet een afgodin,
Maer moederlijcke Maeght, drie etmael langk verlegen,
Liep zoecken 't eenigh pant, haer schat, en 's werelts zegen;
Die zonder dat hy zaeit, of os voor ploeghtuigh spant,
Het graen teelt, uit de klay en voren zyner hant,
En spyst veel duizenden in woeste wildernissen:
Hoe noo die bruidegom zijn waerde bruit wou missen;
Haer zocht in 't nare graf, en afwiesch in zijn doot,
En 't onwaerdeerbaer bloet, dat hy ter borst uit goot.
Myn bruidegom, wat kan myn zuivre trouw besmetten!
Noch Decius met bloet en gal geschreve wetten,
Noch gunst van Quintiaen, noch dreigement noch moort.
Hy koom met vier en zwaert, en duizent vloecken voort;
Noch vier, noch zwaert, noch vloeck kan onze harten deelen.
Mijn hart versmelt in 't zyn. Ick sta op zijn bevelen,
Zoo lang myn aders slaen. Dit brengt het eerloos wyf
Den Lantvooght aen, en schelt my wreveligh en styf
Van zinnen. Denck niet eens, dat dees zich zal beraden.
Gout, perlen en gesteent, juweelen en gewaden,
En hof en heerlijckheên, en slaven, en wat breet
En weits staet, achtze als stof, dat zy met voeten treet.

103 *Alpheus:* volgens de legende stroomde Alpheus uit liefde voor de nymf Arethuse onder zee door naar Sicilië.
106 *Vergaderen:* paren.
109 *Stoffers:* bij den Babelschen torenbouw.
122 *Decius:* een Romeinsche keizer en felle vervolger der Christenen.

Hy grimt my grimmigh toe, en buldert uit, vol toren:
Neen zeker, ghy zijt niet van edel bloet geboren;
Dat tuight uw snoot gemoedt, daer steeckt niet edels in.
Ick antwoort: ghy spreeckt recht, want ick ben Godts slavin,
Aen Christus dienst verknocht, het welck wy vryheit noemen.
Maer ghyliên, die zoo trots op heerschappy durft roemen,
Zijt slaven in der daet, nadien ghy d' afgoôn eert
En gout en marmersteen; en hem den rugh toekeert,
Die zulcke stoffen schiep. Na rede en wederreden
(Op dat ick 't schryven krimp) na dreigen, en gebeden,
En smaetreên, klinckt men my met vuisten in 't gezicht.
Het paertshooft reckt myn leên met koorden, en gewight.
De tortsen braden 't lyf, gestreept van scherpe roeden,
En angelen, waer van de rugh en lendens bloeden:
Maer als de teederheit verduurt die harde straf,
Zoo ruckt de wreede een borst van myne ribben af.
Ick riep: ô dwingelant, wat ziet ghy met uw oogen!
Ghy hebt uw moeders borst, een vrouweborst, gezogen,
En schent ghy onbeschaemt de borsten van een maeght?
Maer dees heeft noch een borst, die zy van binnen draeght,
Haer' Heilant toegewyt, die zult ghy nimmer schenden.
Terwyle viel de nacht, en deckte myn ellenden
Met zwarte schaduwen, waer uit een hemelsch licht
Gedragen wiert, voor een eerwaerdigh aengezicht,
En opzicht, als een arts, genegen elck te helpen.
Dat was Sint Peters geest, gestuurt myn aêr te stelpen.
Wie kan u melden, wat al troost myn geest ontfing:
Hoe myne borst genas; myn trooster strycken ging,
Met goddelijcken glans, ten kercker uit, naer boven;
Waer op de wakers, voor dien blixemstrael, verstoven,
Verbystert, en verbaest: dat terght des Lantvooghts haet,
Die my in eenen gloet van kolen wentlen laet,
En al geroost, geschroockt ter vangenisse leiden:
Daer krimpen wy van pyne, en zingen, en verbeiden
Den jongsten oogenblick des levens, en het lot
Dat ons beschoren is van den alzienden Godt;
Die met zyn Engelen van verre schijnt te wencken.

143 *Klinckt:* slaat.
144 *Het paertshooft:* soort van foltertuig.
158 *Myn aêr:* mijn bloed.

Godt schut, dat Quintiaen niet kome te verdrencken.
En t' effens in een' stroom en zyn dootmisdaet smoor;
Indien zyn gierigheit myn have zoeckt, op 't spoor
Van myn onschuldigh bloet, gelijck de vlugge pooten
Der hazewinden 't wilt, met eenen pyl doorschoten.
Myn geest getuight niet goets, en deze hant gemat,
Laet naulix toe myn' naem te mercken onder 't bladt.

175 *Niet:* niets.

S. BARBER.

BARBER, dochter van den Heidenschen Dioskorus, een Griex edelman, te Nikomedie, ten tyde van Maximyn [1]), wert, om niet gezien noch geschaeckt te worden, van haren vader, in eenen toren, opgesloten; en, daer van Godt verlicht, om haer betrouwen op Christus, en het versmaden der afgoden, geschopt, gestooten, geslagen, met den haire gesleept, met den zwaerde gedreight, en aen Martiniaen, den Lantvooght, overgelevert; die de Maeght met beloften en dreigementen, te vergeefs, aenging; daer na, met fackelen, ossepezen, potscherven en yzere haecken het lichaem gepynight en de borsten afgeruckt hebbende, haer zoo, ten spiegel der jeught, door de stadt, liet omvoeren: waer na de vader zijn eigen kint met zijn sabel onthoofde, dies hy, van den blixem getroffen, dit lasterstuck [2]) boette.

---

[1]) *Maximyn:* Maximinus.

[2]) *Lasterstuck:* schelmstuk.

BARBER AEN DIOSCORUS,

HAREN VADER.

De zelve Barber, die uw kint te wezen plagh,
Draeght Vader, zoo zy u noch Vader noemen magh,
Haer' groet op met haer hart, genegen u te volgen,
Tot Christus outer toe. Ghy wort noch meer verbolgen,
Om dat myn jongsten aêm volhart, by d' oude spraeck
Van 't heir der Christenen. Men magh, in 's hemels zaeck,
Den eens gestaefden eedt niet krencken, nochte kreucken,
't En zy op zielverbeurte, en met onboetbre breucken
Den veltheer te voldoen, die stip staet op zyn' eisch,
En d' overtreders doemde, en strafte, reis op reis,
Ten spiegel van de geen, die, noch in zyn slaghorden,
Het sterven lichter valt, dan weifelaers te worden.
Dat houdt de dochter, die van vaders rechte hant
Den slagh des doots verbeit, in den verleden stant,
Gereet ten offer, gansch stantvastigh, en geduldigh.
Heet dat hartneckigheit, zy draeght dien naem onschuldigh,
Als eene, die niet steunt op ongegronden raet
Van eigenzinnigheit; maer op haer' toeverlaet,
Der sterfelijcken troost, Augustus Ryck verschenen,
Gelijck een nieuwe zon; belooft zoo lang voorhenen,
Eer zy te voorschijn quam, met wonderheên, en kracht
Van wysheit en genade; en dreef den duistren nacht
Van 's werelts aengezicht, en 't Heidendom, door logen,
In zynen eersten droom, te jammerlijck bedrogen.
Van kintsbeen af is my dit licht geopenbaert,
En klaerder, daer ick, op den toren, zat bewaert,
Door uw zorghvuldigheit; eer yemants minne blaeckte,
Om 't opgaen myner bloeme, en haer verruckte, of schaeckte.

3, 4 *Genegen u te volgen, tot Christus outer toe:* bereid, u in alle dingen gehoorzaam te zijn, zoolang die niet strijden met het gebod van Christus.

5, 6 *By d' oude spraeck van 't heir der Christenen:* bij het eenmaal aangenomen geloof der Christenen.

9 *Den veltheer:* Christus.

28 *Verruckte:* wegrukte, afplukte.

Want als ick eenzaem daer bedacht, hoe dit Heelal,
Zoo schoon, zoo welgeschickt, niet, by een wuft geval,
Te hoop geronnen was, noch door nootzaecklijckheden
Van eeuwigheit gebouwt, maer door een wyze reden,
En maght, als oorzaeck en begin van werck en stof;
Dan viel ick op myn knien, en gaf den bouwheer lof,
Den goeden, maghtigen, alwyzen, ongeschapen;
En spoogh uw' Mars, waer aen zich d' ydelen vergapen,
In 't gruwelijck gezicht, zoo blint als steen, en hout;
Een ydlen troost, voor elck die op een Niet betrouwt.
Zoo Vader hierom my verstoot, gelijck een bastert;
Ick heb zyn' afgodt wel, maer niet den Godt gelastert,
Dien hy, noch zijn geslacht, gedient heeft, noch gekent;
En zal om vleiery, noch vloeck, noch dreigement,
Een' voet uit myn gelit (Godt stercke my) verzetten.
Laet vry Martiniaen uw' haet op 't scherpste wetten,
Ten dienst van Maximyn, zoo bitterlijck ontstelt,
Om 't groeien van Godts zaet. Wy trotsen dit gewelt,
Dat, door Bithynie en heel Asie uitgevaren,
Te Nicomedie, 't schavot der martelaren
Gesticht heeft, ja gedoopt in dit gedoopte bloet,
Het welck hem overtuight, dat hy al t' ydel woet,
En pooght met lycken, meer dan yemants mont kan tellen,
Te stoppen eene wel, die t' elckens op komt wellen,
En perssen tegens hem en zynen wrevel aen.
Dat voelt ghy, die tot noch met kercker, lemmer, slaen,
Noch sleuren met het hair, door struicken, haegh en doren,
't Godtvruchtigh opzet stuite, in 't heetste van uw toren.
Dat voelt de Lantvooght, die dit weecke en naeckte vleesch,
Na 'et vleien, gingk te keer met eene taeie pees;
De stramen met de scherf, en fackelen, en klaeuwen
Van yzer; en al 't geen den yver zou verflaeuwen,
In zoo een ziel, naeu vast aen eenen dunnen draet

31 *Te hoop geronnen:* saamgevloeid.
44 *Martiniaen:* de Landvoogd.
45 *Maximyn:* Cajus Julius Maximinus, die op Alexander Severus als Keizer volgde en hevige vervolgingen aanrechtte tegen de Christenen. Zijne woestheden maakten hem gehaat bij zijn eigen krijgslieden, die hem, in 't jaar 238 na Chr. geboren, bij 't beleg der stad Aquileia vermoordden.
49 *Gedoopt in dit gedoopte bloed:* gedoopt in dit bloed der gedoopten.

Des lichaems, borsteloos ten toon gevoert op straet,
Met Juliane, die, door mynen moedt gesteven,
Myn lotgenoot verstreckt, en morgen hoopt te leven,
By Jesus, aen mijn zy, 't en waer ghy u te nacht,
Getroffen van om hoogh, hooghtydelijck bedacht.
Zoo schrijft uw Barber niet, als eene die verlegen,
Het hart in 't lichaem krimpt voor uwen blancken degen,
Gegrepen van de vuist, belust om toe te slaen.
Neen, Vader, sla vry. Eens zal slechts die sabel gaen
Door mynen teeren hals, maer endeloos door uwen,
Noch feller door uw ziel; wiens doot ick wensch te schuwen,
Oock door mijn eigen doot, en wreeder noch dan dees;
Die toch niet langer duurt dan 't knacken van een pees,
Of 't springen van een snaer. 'k Heb lang de doot geleden,
Ja duizentmael zoo veel; en stort alleen gebeden
Voor my, om uwent wil, van wien ick ben geteelt,
Die ziel en lichaem heb, met u en Godt, gedeelt;
De ziel alleen met Godt, den vader allerzielen;
Met u, 't geen van u quam: het welck ghy kunt vernielen,
Verdelgen, maer geensins den nimmer bluschbren geest,
Des hemels eigendom. Ontfingen wy het meest'
En edelste van Godt, zoo laet het u behagen,
Dat Godt zijn eigen wert gehoorzaem opgedragen;
En schelt eens quyt al 't geen men ons te laste leit
Van wederspannigheit, en ongehoorzaemheit.
Wy dragen Godt in 't hart, en u op onze schouders:
Want Christus wet verbint de kinders aen hun ouders,
Zoo veer zijn vaders eere, en zijn volmaeckte wet
Behouden haren glans: maer eer de minste smet
Die zou bezoedelen, door 't luistren naer een Heiden,
Of Heidensch onbescheit; zoo most de dochter scheiden
Van haren vader, en de moeder van den zoon.
Dat raeckt den appel van Godts oogen, en zijn kroon.
Dan gelt 'er weifelen, noch mompelen, noch veinzen,
Door eenig werck of woort, of losheit van gepeinzen:
En wat herbore vrucht van Godt, haer stam, veraert,
Verliest haer erf omhoogh, en is dat heil niet waert.

62 *Borsteloos:* zonder borsten.
66 *Hooghtydelijck:* ter elfder ure.
84 *Zijn eigen:* zichzelven.

In Jesus vierschaer heeft geen bant van maeghschap voordeel.
Zy rekent niemants bloet, maer strijckt een effen oordeel.
Des werelts fackel heeft dit heiligh vier gestoockt,
Den brant daer menigh lant, en Ryck by Ryck, van roockt.
Dat zwaert vaert immer voort met stadt op stadt te winnen,
En deelt de harten, en geheele huisgezinnen,
En baert een vroom geschil; en toont het onderscheit
Van licht en duisternis, daer elck om 't yvrighst pleit.
Zoo kent men eerst, die 't al, om 't eenigh, op durf zetten;
Om 't eeuwigh, 't geen vergaet; en wie, uit 's weerelts netten,
Door alle hindernis, zich red; en wie blijft staen,
Voor 't wisselbare licht, dat afneemt, als de maen,
Of toeneemt, met een schijn, om luttel tijts te duren.
O vader, schat men zoo een blick van weinige uuren
En smeltende eer, dat ghy vervalt tot zulck een schant,
Van uw onnozel kroost te slaghten met uw hant;
Noch gruwelijcker dan de veltheer van ons Griecken;
Aen wiens bekladde faem zijn nazaet schroomt te riecken;
Hoewel dat hooft, uit dwangk, ten beste van de vloot,
En noch door 's priesters mes, die jongkvrouw broght [ter doot.
Hoe kan de volgende eeuw dit gruwelstuck gelooven.
Dioskorus zal Agamemnons moort verdooven;
En Pelops hof, geschent met d' onuitwisbre kladt,
Zich wasschen door dit bloet, verwatener dan dat.
Zoo ras de zinnen, na het ongeluck, bedaren,
En voor uw voeten zien een bloem van zestien jaren,
Uw eenige erfgenaem, en waerdighste juweel,
Getrapt in 't roockend bloet; gemaeit van haren steel;
Wat wil'er dan een licht in uw gemoet verryzen!
Hoe zult ghy, van u zelf en uw gedachten, yzen!
Indien de hemel u noch die genade doet,
Dat hy niet, op de daet, u treffe met den gloet
Des blixems, uit de lucht, in dees bezoedelde oogen,
Die 't gruwzaemst dat men hoorde aenschouden onbewogen.
Hebt ghy tot zulck een eindt een wettigh kint geteelt?
En schent de vader zoo zyn handen aen zyn beelt?

104 *Deelt:* verdeelt.
115 *De veltheer van ons Griecken:* Agamemnon, die Iphigenia offerde, om aan de Grieksche vloot, te Aulis opgehouden, een gunstigen wind te bezorgen.

Kan 't priesterdom van Mars hier eere en roem uit trecken,
Dat het zyn tempels gaet met kindermoort bevlecken,
Ja, zelf natuur vermoort; die d' ouders aen hun kint
Door zulck een naeuwen bant onscheibaer t' zamenbint?
De wiltste dieren voên en bergen zelfs hun jongen,
En sparen 't uit den buick; indienze, hardt besprongen
Door koude en wintersneeuw en hagel, zien vergaen
Het uitgehongert nest, op 't uiterste. Ick laet staen
Dat zy, hoewelze, na drie dagen jaghts, verflaeuwen,
Hun lief gebroet ontzien te quetsen met de klaeuwen.
Geen wolf verslint den wolf, geen aert zijn eigen aert,
Geworpen in een hol, en woutspelonck. Hoe vaert
Een vader dan voorby 't onredelijckst van allen,
Dat hy 't Barbarisch stael op Barbers hals laet vallen;
Nadien hy, over 't vlack van Helle, herwaert quam,
En rekent zijn geslacht en adel van den stam
Der wyze Griecken, niet van stroopende Barbaren,
Of Scythen, al van outs in gruwelen ervaren.
Maer dempt ghy alle reên, zoo doe ick 't geen ick magh:
'k Vergeef myn' vader, Godt vergeef hem dezen slagh.

140 *En sparen 't uit den buick:* en sparen hun eigen voedsel om 't aan hun jongen te geven.

146, 147 *Hoe vaert een vader dan voorby:* hoe overtreft een vader dan.

S. AGNES.

AGNES, een jongkvrouw te Rome, en uit Roomschen adel gesproten, wert, om hare dartien jaren, vierighlijck aengezocht van Sophroon, een zoon van den overste der stadt; maer zy, wyzer beraden, een hemelsch huwelijck beoogende, sloegh alle bekoringen van staten, rijckdommen en wellusten af: waerom de vader des verliefden jongelings haer, ter vierschare gedaeght, keur gaf; of, als een non, in Vestaes tempel te waecken; of in 't bordeel hare kuischeit af te leggen: maer zy, naer geen van beide luisterende, wiert ter eerlooze plaetse gebroght, en daer beschut van den Engel, die den reuckeloozen jongelingk, voor hare voeten, doot ter aerde sloegh, en, op het gebedt der Maeght, weder opweckte: waer uit een groot oproer rees; dies Aspaes, de Stadthouder, haer ten brant verwees: maer het vier, door Godts gehengenis, aen het smettelooze lichaem geen vatten vindende, zoo stack men dit onnoozel lam met den degen den strot af, en offerde het gewyde bloet, aen 't altaer des eenigen Verlossers.

AGNES AEN EMERENS,

HARE ZUIGHGENOOT *).

Leergierige Emerens, ghy zijt uit Agnes oogen,
Maer geensins uit haer hart, met wie ghy hebt gezogen
Een zelve voesters melck, en moerbay eener speen.
Och, hadt ghy zoo met my een waterbadt gemeen,
En zegening der drie aenbiddelijcke namen
Van Vader, Zoon en Geest, een Godt en godtheidt t' zamen;
Hoe zuiver zou uw ziel, uit dees gewyde bron,
Die Adams ooftsmet wascht, gelijck een morgenzon,
Verryzen, en voor 't licht de schimmen zien verhuizen,
Met eene bange wolck van uilen, vledermuizen,
En huibens, kinders van des werelts naren nacht,
En stout by duister: een gansch averechts geslacht,
't Welck schricklijck huilt en piept, om uwe speelnoots ooren,
Die, met haer kuische torts, hun onkuisch hol quam stooren,
Doch 'k hoop, dat ghy, die stil aen Christus voeten zit,
Als leerkint van zijn school, waer in men vast, en bidt,
Oock, met de naeste feest, zult opgaen d' eerste trappen,
En, onderdanigh en ootmoedigh, 's meesters stappen
En heirbaen gade slaen, die naer den heilbergh leit,
Door allerhande ramp, en wederwaerdigheit.
Daer toe help Jesus u en my, die heet geronnen
Myn loopbaen ben ten einde en zie den strijt gewonnen;
En, grypende verheught den palm van 't paradys,
U toewensch eenen tack van geenen mindren prys.
Myn zuighgenoot, kon ick myn hart in 't uwe gieten,
Hoe vrolijck zouden wy een' zelven troost genieten,
En voorsmaeck van 't bancket der Engelen om hoogh,
Die voor mijn komst alreede ontsluiten 's hemels boogh,
Nu 't mes gewet wort, om in mynen strot te stooten;

*) *Zuighgenoot:* zoogzuster.
3 *Moerbay:* tepel.
4 *Een waterbadt:* den doop.
11 *Huibens:* 't Fr. *hiboux*, katuilen.

Op dat myn ziel geen bloet gebreck hebbe, om te vloten,
En heen te zeilen naer het rechte vaderlant.
Ick neem dan noch verlof van u, en kus uw hant,
Door deze letters, versch met maeghdebloet geschreven;
Op datze van myn trouw getuigenisse geven,
By andre maeghden, u en mynen geest bewust:
En 't zal my wel doen, zoo ghy haer voor 't leste kust,
In mynen naem, en raet het beste pant der jaren,
Den hemel toegewydt, zorghvuldigh te bewaren;
Indien 't gebeurde, dat haer eens gegeve trouw
Van 't dwaellicht wiert bekoort, dat my verleiden wou,
Daer ick, een meisken, noch geen dartien jaer magh halen;
Een oude, die zoo licht door wulpsheit zou verdwalen,
't En waerze aendachtigh ooghde, op 't licht van 't helder Lam,
Dat aen de starren blinckt, van waer het nederquam
Gewilligh dragen al ons zwackheên, en gebreken;
En kent, gelijck het proefde, in wat gevaer wy steecken;
Terwyl men ons bestormt, op allerley manier,
Door minnevleyery, of schennissen, of vier.
Uw Agnes is voor geen van deze drie bezweken.
Sophroons verliefde zoon heeft duizent minnetreken
Vergeefs te werck gestelt, en storte in 't quynend bedt;
Dies myn onnoozelheit verdaeght wiert voor de wet,
En 's vaders rechterstoel; die (rustigh afgeslagen
Van 't maeghdenhart, alreede een liever opgedragen)
Het vonnis streeck, dat zoo een onverzetbre ziel
(Nadien de reinigheit haer ooge alleen beviel)
In Vestaes reine kerck, by 't eeuwigh vier, most waecken,
En 't schendigh lasterstuck des Christendoms verzaecken;
Of staen het geil gezicht, in 't schandelijck bordeel,
Ten spiegele, en ten doele, en als op stadts tooneel.
't Viel hardt een afgodin of schennis te verkiezen;

30 *Vloten:* drijven.
32 *Verlof:* afscheid.
42 *Een oude:* een ouderdom, een leeftijd.
46 *Gelijck het proefde:* zooals het zelf ervoer.
51 *En storte in 't quynend bedt:* en moet te bed gaan liggen kwijnen.
53 *'s Vaders:* des vaders van Sophroon.
54 *Een liever:* een dierbaarder, nl. Jezus.
58 *Lasterstuck:* logenvond.
59 *Het geil gezicht:* dit staat hier in den 3den nv.

De ziel en 't lichaem, of de kuischeit te verliezen,
In 't lichaem: 't leste leet den allerminsten noot;
Hoewel dit harder viel dan d' allerhardtste doot.
Ick sprack: wat mooght ghy toch al van uw Vesta droomen?
't Zy die Saturnus baerde, of van hem afgekomen,
Eer maeght dan moeder heet; een kroon van toornen voert;
't Gespan der leeuwen toomt, en eene trommel roert.
Wy oogen op een Maeght en zeestar, t' effens moeder
Van 't wonderbare Kint, den zekersten Behoeder
Der menschen, die zoo licht zyn maeghden redden kan:
Terwyl uw Vesta slaept, gelijck haer leeuwsgespan;
Dat noit zyn manen schudde, of heeft bestaen te brullen,
Daer nonnen, dagh en nacht, de blinde lampen vullen,
Met oly, die den nacht der doling niet verjaeght.
Wanneer men 't lichaem schent, zoo blyft de ziel noch maeght,
Door d' onbevleckten wil. De vierschaer raest, en dondert.
Men voert, ten schimp, my om, van myn gewaet geplondert,
Maer niet van 's hemels gunst, die, al te wonderbaer,
Met eene blonde wolck van myn neervloeient hair
De bloode schaemte kleet; terwyl alle oogen blaecken
Op my, een beelt gelijck, bespreit met gouden laken.
Zoo naeck ick Venus cel, daer my een kleet, van licht
En glans geweven, deckt voor 't ongetoomt gezicht.
De boelen staen verbaest, en vallen neêr, en bidden:
Maer 's Rechters wulpsche zoon komt vliegen, in het midden
Der overtuighde schare, en wil de handen slaen
Aen Agnes, maer een strael des blixems tast hem aen,
En smackt het zielloos lijck voor myne voeten neder.
Ick lever, door 't gebedt, den zoon zyn' vader weder.
Toen roemde een yeders tong den onverzierden Godt;
Al t' onverdraeghelijck voor 't priesterlijcke rot
En offerwichelaers. Gansch Rome is uitgelaten.
Van Agnes waeght het al, de marckten, en de straten.
De wichlaers schreeuwen: helpt dit ondier aen een zy.
Het steurt den ysren slaep des doots door tovery,
En ongoôn, opgeweckt door prevlen van gebeden.
Aspaes, de vooght der stadt, door 't oproer heen getreden,

69 *Een Maeght en zeestar:* zie de *Opdraght.*
78 *Geplondert:* beroofd.
91 *Onverzierden:* onverdichten, waarachtigen.

En 's vollex dicken drang, en vreesselijck getier,
Veroordeelt my ten brant, ten aze van het vier.
Maer d' aengeblaze vlam, die eerst zoo breet gingk weiden,
Door Godts onzichtbre kracht, op myn gebedt, gescheiden,
Verzengt noch vel, noch vleesch, en zweeft rontom, en wort
Gebluscht van koelen dauw, uit 's hemels schoot gestort.
De hemel zeker wel rechtvaerdigh niet gehengde,
Dat d' uiterlijcke vlam beschadighde en verzengde
Het kuische lyf van my, wiens minneschuw gemoedt
Noit blaeckte van de torts des wellusts, en haer gloet.
d' Onstuimige gemeent, verbittert door dit wonder,
Aen 't hollen, heen en weêr, en smyt het bovenste onder,
En dreight den heelen staet: dies d'overste al vervaert,
Besluit de maegdekeel te speten aen het zwaert,
Op dat het door haer bloet dit buldrende onweêr stille,
En velen te gevalle een ziel vergiete, en spille;
Waer naer myn ziel verlangt, en wacht alle oogenblick
Den jongsten, om by Godt te varen zonder schrick.
Ons Numentaensche hoef behoe myn kout gebeente.
Maer Emerens, ick ken den aert van dees gemeente,
En uwen yver, naeu te houden van mijn lijck,
En grafstede; och voor u een ongewisse wijck,
Zoo 't woest gepeupel u daer zuchten hoore, of weenen.
Ick hoor, of dunckt het my? een buy van hagelsteenen
Vast haglen op uw hooft. Och, zuster, blyf er af,
Eer u de razerny begrave by myn graf;
Daer ghy in bloet gedoopt, en niet met waterdruppelen,
Den geest geeft, en al 't graeuw, om 't warme lijf, komt [huppelen.

100 *Ten aze:* tot voedsel.
123 *Vast:* reeds.

S. CÆCILIA.

Cæcilia, een dochter van ridderlijcken geslachte, te Rome, onder Keizer Markus Aurelius, was vroegh van Godt verlicht, heimelijck, aen zynen eenigen Zoon, getrouwt, en, door dwang der ouderen, ondertrouwt met Valeriaen; waerom zy, verlegen tegens d' aenstaende bruiloft, in 't hairen kleet, onder hare kostelijcke gewaden, met vasten, waken, bidden en inwendige lofzangen, onder orgelspel, vast by haren goddelijcken bruidegom, om een blyde uitkomst aenhiel; tot datze, ter bruiloftskamer ingetreden, de rechte gelegenheit den ridder openbarende, hem waerschouwde voor den Engel, haren wachter. Hy, haer woort en Gode betrouwende, liet zich van Urbaen, het hooft der Kercke, doopen, zagh den Engel zyner gewaende bruit, en, zynen broeder Tiburtius Gode winnende, volharde met hem in godtvruchtige oeffeningen: waer over zy beyde van Almach, den bewintsman der stede, gevangen, gepynight en gemartelt wierden. De Maeght, na hun aengetast, weigerde d' afgoden te vieren, ten spiegel van veele anderen, die Christus quamen te belijden: weshalven men haer in een drooge en heete badtstove [1]) opsloot: maer de hitte van [2]) Godt wonderlijck verkoelt zijnde, zoo holp men haer, met drie slagen in den neck (waer na zy noch drie dagen zieltooghde) aen d' eene zyde.

---

1) *Badtstove:* badkamer.
2) *Van:* door.

CÆCILIA AEN VALERIAEN,

HAREN BRUIDEGOM.

Cæcilia, ten echte u onlangs toegestaen,
Door dwangk der ouderen, begroet Valeriaen,
Haer' Bruidegom, die nu, voor d' Engelen, gaet trouwen
Godts aenschijn, 't schoonste 't welck de hemelen aenschouwen.
Myn heer, en Bruidegom, doch niet met dat beding,
Waer op ick bevend met dees hant uw trouw ontfing,
Op dat ghy slechts den dienst des lichaems zoudt genieten,
En vrolijckheit, gemengt met smerte, en huisverdrieten;
Maer bruigom door den bant van 't hemelsche gemoedt:
Hoe is uw hoop verkeert, op eenen andren voet
Dan toen ghy pleghtigh met Cæcilia vergaerde,
Eer zy haer hartewit u heimlijck openbaerde;
Daer ghy, ter vrolijcke bruitskamer ingetreên,
Naer uw verstant, met haer vereenight waert en een;
Eer zy uw hevigheit betemmen gingk met koorden
Van hemelval, en bont met onverwachte woorden;
Daer 't kostelijcke bedt gespreit lagh, en bestroit,
En 't morgenroot zoo na den Hymen zagh voltoit,
Dat ghy, op dat de Bruit van maeght uw vrouw moght worden,
Alreede op 't bruitsbedt woudt haer' blooden riem ontgorden.
Valeriaen, myn troost, genade, braefste heer,
Zoo sprack ick al verbaest, en zeegh bykans ter neêr,
En hiel uw handen vast, en al mijn leden beefden;
(Want zuiverheit en echt elckander wederstreefden)
De liefde, die ick aen uw minne schuldigh ben,
Als eene die uw deught en dapperheit erken,
En d' eerste liefde, vroegh een' andren opgedragen.
Uw aengezicht ontstack, als vier; en voort aen 't vragen,
Aen wien ick was verlooft: wat boel my liever was

3 *Die nu: die* slaat op *Cæcilia* en niet op 't laatst voorgaande *Bruidegom.*
20 *Haer' blooden riem ontgorden:* den riem los maken, die de bloode maagd omgordde. *Solvere zonam.*

Dan echtgenoot. Hoe heet die schelm, die schender? ras,
Zeg op. Wat booswicht is 't? dat ick myn moedt magh koelen.
Hy zal, dat vloeck ick hem, hy zal eerlang gevoelen,
Dat wy van vromer bloet gesproten zyn dan hy.
Maer toen die donkre wolck een luttel dreef voorby,
En uwe hevigheit gehoor gaf, op myn bede,
Zoo knoopte ick deze rede aen d' aengevange rede:
De voorgemelde liefde en trouw gebieden my
Te zorgen voor uw ziele; en geen verradery,
Ten intre van deze echt, zoo trouweloos te plegen.
't Is anders dan men waent met deze Bruit gelegen.
z' Is reede aen een gehuwt, die 't al, wat adem schept,
Geschapen heeft, en voedt: dies zoo ghy roert of rept
Haer ongerepte leên; ick zie een' gloenden degen
U druipen op het hooft; het welck de hemel zegen
Voor onheil. Wacht u dan voor 't naeckende gevaer.
Ick ben myn eigen niet. Bedaer wat. Wel is waer
De feest heeft haer beslagh, en alle pleghtigheden
Voltrocken, kan men naeu van hier te rugge treden.
De voorwaerde is gemaeckt: de bruitschat toegetelt:
't Geluck gewenscht: bancket en bruitsbedt toegestelt.
De vlammesluier deckte en schaduwde myn kaecken,
De torenkroon myn hair. Men zagh de fackels blaecken.
De trouw vlocht hant in hant. De pypen zwygen nu,
En ick, u t' huisgeleit, ben dier verknocht aen u.
Wat hier verbeurt is, met zoo verre voort te varen,
Wyt my. Ick schrickte dit myne oudren t' openbaren.
De schroomte is eigen, doch hier strafbaer, in een maeght,
Die, Christensch, oogen moet op 't geen dien heer behaeght,
Waer aen zy zich verbont. 'k Heb zomtijts heele dagen
En nachten langk gebeên met tranen: en gedragen,
En draegh nu noch, op 't bloote en afgevaste lyf,
Ja onder bruitsgewaet en gordel, beide styf
Van parlen en gesteente, een onderkleet, geweven
Van borstligh, steeckligh hair; op hoop of Godt wou geven
Een eerlijcke uitkomste, in den maeghdelijcken strijt,
En kuischen staet, alleen de starren toegewijt.

32 *Dat vloeck ick hem:* dat zweer ik hem.
33 *Vromer:* dapperder.
41 *Een:* iemand.

'k Heb, onder galm van wint en loode en tinne tongen
Myn' *Jesus*, in mijn hart, zyn' Hymen toegezongen.
Nu volgh myn' raet, en laet mijn kuischeit ongeraeckt;
Zoo zult ghy zien wat geest, wat godtheit om haer waeckt.
Dit spreeckende, zagh ick, en kon het schaers gelooven,
Hoe ghy, door eene kracht, op u gestort, van boven,
Van eenen dollen leeuw in een zachtmoedigh lam
Veranderde, en uw hart myn' raet ter harte nam,
En yverde, om Urbaen der Priestren zon te spreken;
Daer, tusschen grafgebeente en martel-asch, versteken,
Dit hooft van Rome u goot het water op het hooft,
En kleede met een kleet, dat zelf de sneeuw verdooft;
Een teecken, dat uw ziel noch witter was gewassen.
Zoo quaemt ghy vrolijck my, in mijn salet, verrassen,
En zaeght, daer uwe Bruit ter neder lagh gestreckt,
Den heldren wachter, die haer zuiverheit bedeckt,
Met goddelijcken glans, en schemerende wiecken.
Hy kranste uw hooft en 't mijn met roozen, die noch riecken,
En witte lelien. Toen kont ghy klaer verstaen,
Dat ick met geenderley bedrogh hadde omgegaen.
Tiburtius, uw broêr, en nu uw megevangen,
Bereit een martelkroon, aen uwe zy, t' ontfangen,
Geraeckte, langs den draet van uw en mijn bericht,
Uit 's afgronts Labyrinth, in 't noit betrocken licht.
Toen rees 'er wieroock van gebeên en milde gaven.
Toen luste u 't martellijck, by duister, te begraven;
Waerover Allemach u in den kercker smeet,
En sloegh met scharpe roên, 't welck ghy geduldigh leedt;
Dies 's kamerlings gezin en zelfs de lijftrauwanten
Aen 't botten zijn, als van uw bloet bedaude planten;
Verwachtende de zon, die morgen op zal gaen,
En zien met wat gelaet ghy voor dat zwaert zult staen,
't Welck hooft en hals en lyf en ziel gezwint zal scheiden.
Hoe kan ick minder, dan voor 't jongste, u noch geleiden,
En wencken, of ick 't hart van verre stercken kon,
Daer myn bedruckt gezicht gekeert staet van de zon,

67 *Onder galm van wint en loode en tinne tongen:* toespeling op het orgel, waarvan de uitvinding aan Cæcilia wordt toegeschreven.

68 *Hymen:* huwelijkslied.

93 *Allemach:* de bevelhebber der stad, in den Inhoud *Almach* genoemd.

Ten Noorden, op een rots, bedauwt met zilte droppen,
Langs 't aenschijn neergerolt, voor 't rollen van twee koppen;
Eerwaerdiger gekroont met onverwelckend lof,
Dan, in hun bloet geverft, te gapen naer het stof.
Maer neen, geen lauwerkrans kan u meer glori geven,
Dan dus, voor Jesus eer, door 't eerloos stael te sneven;
En geen triomf maeckte oit den triomfeerder waert,
Die, aengebeên van 't volck, ten Kapitole vaert,
Maer dees, die, door den roock en smoock van lasteringen,
En lasternevels, recht ten hemel op komt dringen,
Daer 't heir der Engelen den triomfeerder wacht,
By schooner dagh, getreên van geenen zwarten nacht.
Daer hoop ick u eerlangk, die myner gingt ontfarmen,
t' Omhelzen met myn ziel, en haer onzichtbare armen:
Want 't leit my op de leên, dat, op uw spoor van bloet,
De Bruit Cæcilia den Bruigom natreên moet,
In 't drooge stoofbadt, heet gestoockt, gelijck een oven;
Of door een zwaertquetsuur; om Godt te hooren loven;
Die zijn geheilight paer ontpaerde, hier beneên,
Op dat hy het, om hoogh, zou smelten onder een.
Verwacht ons slechts een poos, in die behoude haven;
En ly, dat wy u met onze eige hant begraven;
En (schoon de grafdienst u vergolden wiert zoo straf)
Tot uw gedachtenis dit snyden op uw graf:
Hier rust Valeriaen. Wat heeft die helt bedreven?
Hy spaerde om Godt zijn Bruit, maer niet zijn jonge leven.

S. EULALIA.

EULALIA, een welgebore spruit, t'Emerite [1]), in Luzitanie [2]), yverde ontrent haer twalefste jaer, in de verdruckinge der Heiligen [3]), onder Keizer Maximiaen, zoo vierigh, dat de moeder (beducht of de dochter wel met gewelt de handen aen d' afgoden moght slaen) haer ten platte lande verzont, en, in een hofstede, liet opsluiten, en gade slaen: maer het maeghdeken, door een zonderlinge [4]) drift des Heiligen Geest, verruckt, brack by nacht uit, en donderde [5]) in hare geboortestadt op; daer het de rechters tartende en, op vyanden nocht bloetvrienden passende, d' altaren verlasterde, en wieroock weigerde; waerom het kint, schrickelijck gepijnight, endelijck ten viere veroordeelt wiert.

---

1) *Emerite:* Merida.
2) *Luzitanie:* Portugal.
3) *Verdruckinge der Heiligen:* vervolging der Christenen.
4) *Zonderlinge:* bijzondere.
5) *Donderde — op:* kwam plotseling te voorschijn.

EULALIA AEN JULIA,

HARE MOEDER.

Eulalia, uw lieve en godtgebooghzaem kint,
't Welck niemant, onder al den hemel, meer bemint
Dan u, behoudens d' eer van Jesus, den behoeder,
Neemt met dit oorlofschrift nu afscheit van haer moeder;
Om wie zy, die het hooft van vreught ten hemel beurt,
Wiens transsen zy genaeckt, alleen noch zucht, en treurt;
En wenscht, dat ghy haer lijck aenschouwen mooght met oogen
Van blyschap, veer van rouw, en avrechts mededoogen;
Nadien ghy nimmermeer [al hoort het moeder noo]
Uw dochter trotser kunt uithylicken dan zoo.
Kon uw misleit vernuft dit sterfwit recht beseffen,
Ghy zoudt geen lijckklaght, maer een bruilofstliet, aenheffen,
En zingen, uit der borst, een lof tot Godts gena,
Waer door ick naer myn graf, als naer een staetsi, ga;
Die eeuwigh duurt, en lacht met onverdorde kranssen,
En onvermoeiden toon, waer op de zielen danssen,
Dat al de goude vloer en 't zalighste gewelf
Der starren dreune, al is het d' onbeweeghtheit zelf;
Al dryft het endeloos om 't middelpunt der dingen,
Om d' alnatreckende as, waer naer de stoffen dringen,
Die, zonder dezen treck, niet langer houden stant,
Maer spatten liefdeloos, en springen uyt den bant.
Myn lippen offeren een danckbare offerhande
Aen uw medoogent hart, 't welck my ten platten lande
Veel mylen opwaert zont; daer ick gesloten zat,
Op 't lanthuis, uit het oogh van myn geboortestadt,
Die d' eer des afgronts zocht door wreetheit te bewaren,
Waerom ghy duchte, of ick mocht komen uit te varen,
Tot smaet der Goôn, door wien men Godt zijn eere ontrooft,
En, 't schepsel eerend, ziet den schepper over 't hooft;

1 *Godtgebooghzaem*. dat zich voor God buigt, Godvreezend.
11 *Vernuft:* verstand, geest.

Een lasterbrock te hardt en bitter om te kaeuwen.
Mijn geest ontstack, wanneer mijn yver scheen te flaeuwen,
In 't eenzaem lantvertreck, en sprack al heimlijck dus:
Is 't billijck, dat men hier het vier des yvers blusch,
En uitdoove in een spruit bykans van twalef jaren?
Waer blyven knoppen? waer de bloesem? waer de blaren?
Als voorboôn van de vrucht, den hovenier belooft,
Die, nat van bloetzweet, zich ter doot heeft afgeslooft,
En voer, recht toe recht aen, de wreetheit in de kaecken,
Om zynen wilden hof en wynbergh op te maecken;
Uit liefde tot den oegst, zoo lang van hem verwacht;
Uit liefde tot het nut van 't menschelijck geslacht.
Zijn liefde was zoo groot: wy laten ons verbluffen.
Wy yveren in 't velt met sammelen, en suffen.
Men moet quansuis, alleen met voordeel, 't voorhooft biên.
Men noemt voorzichtigheit ontydigh kruis te vliên.
Men magh zijn handen aen geen godtloos marmer schenden.
Zoo doende, hoopt men op den stapel der ellenden,
En levert voetsel aen dees schuwenswaerde pest.
En wie dit past of niet, het past bedaeghden best.
't Onmondigh kint moet scherp naer moeders huisles luistren.
De waerheit houdt haer' glans, wat nevels haer verduistren.
Wie Godt gehoorzaemt, die gehoorzaem moeder eerst.
Het jongk gezicht ziet scherp, 't ervaren allerveerst.
Men magh de moeite, die 's lants rust versteurt, wel schuwen.
De stilte voeght een maeght, die reede staet op 't huwen,
Eulalia heeft vroegh de zedigheit bemint.
Men zagh een oudt verstant in d' oogen van een kint,
En wijsheits rimpelen, op 't voorhooft zonder kreucken.
Noit speelzieck, kaeude zy het pit van wyze spreucken,
Verfoeide muskeljaet, en ambergeur, en roos,
En myrglas, en cieraet, en krans, en poederdoos.

31 *Lasterbrock:* schelmstuk.

48 Lees: zoodoende hoopt men den stapel der ellende op.

54 Versta: jongelieden mogen gelooven, dat zij een goed inzicht hebben in de zaken; menschen van jaren en ondervinding zien verder.

62 *Myrglas:* een glazen doosje met geur of *essence* van myrrhe. — *Poederdoos*. haarpoeder werd reeds ten tijde van Vondel gebezigd: echter niet wit, gelijk in de achttiende eeuw, maar geëigend naar de natuurlijke kleur van het haar. Ook de Romeinen kennen poeder, veelal van goud- en zilverstof, en bestemd om glans aan het hoofdhaar te geven.

Hoe zal dees stemmige, die nu wat meer kan vatten,
Haer' drempel overtreên, en komen uit te spatten.
Den Kruisbelyder wort zelf 't vlughten toegestaen:
Dat 's wyt van willens in een wisse doot te gaen.
'k Beken, 't valt mackelijck den drempel te bewaren,
Te zwygen by den haert, en nimmer uit te varen.
Maer ondertusschen vaert de dwaling immer voort.
d' Afgodery braveert, en dreight met brant en moort,
En wint vast velt, terwyl de laffe ridders deinzen.
Behout men dan den stryt met looghenen en veinzen?
Zoo is 't gekruiste hooft vergeefs vooruit getreên,
In 't bangste van 't gevecht. Bloohartige, neen, neen,
Ghy moet Godts vyant 't wit van beide u oogen toonen,
En streven, door het dickst, naer d' opgehange kroonen.
Dat gelt Maximiaen. Tyran, ick koom u by.
Zoo spreeckende, en genoopt van heilge razerny,
Schoot ick, ter middernacht, ten bedde uit, in myn kleeren,
En daetlijck naer de poort. Geen grendel kon my keeren,
Noch boom noch slotwerck, stael noch yzer, hout noch steen.
Ick borst ten lanthuize uit, en over graften heen,
En vloogh recht toe, door braem en bosschen, struick en [heggen,
En voelde geen quetsuur der voeten; noch kan zeggen
Wat geest, wat godtheit my alle achterdocht benam,
En schemerde vooruit, en lichte met een vlam
Myn vlugge voeten toe; gelijck de vierpilaren
In woeste wildernis weleer de twalef scharen
Van Moses: 't welck ick voor onfaelbaer teecken hiel,
Dat myne gloende drift den opperste geviel.
Zoo mat ick onvermoeit vast lant, by heele mylen,
En wenschte, dat my geen bewaerder naer moght ylen,
Noch stuiten myne vaert, door 't achterstuivend stof.
Terwyle quam de zon vergulden 't schendigh hof,
Daer Anas, eene grens van onze Lusitanen,
Ons Emerite bouwt. Toen borsten my de tranen
Ten oogen uit. Ick hief, met eenen droeven zucht
En nare jammerklaght, myn handen naer de lucht:

66 *Wyt:* ver.
95 *Anas:* de Guadiana. — *Lusitanen:* Portugeezen.
96 *Emerite:* 't hedendaagsch Merida.

O Vader, die den dagh gezet hebt op den wagen,
Die om den aertkloot rolt, en ziet met welcke plagen
Maximiaen nu niet een yeders rust beroert,
Maer slechts wat Jesus merck, op 't natte voorhooft, voert.
Het staet u licht dien reus, in wreetheit zoo wanschapen,
Door geenen Herkules maer des Aertsengels wapen
Te kneuzen in het zant, indien het u behaeght:
Zoo niet, en houdt het kruis uw eere op, laet een maeght,
Uw dienstmaeght, heden eens, daer mannenharten gruwen,
Gerions zielendwangk en Goôn in 't aenzicht spuwen,
Dat al het Spaensch gewest verlicht zy van uw strael,
Ja, d' avontstar dit aen de morgenstar verhael.
Zoo bidde ick, en ruck voort, daer, op den stoel geklommen,
Al 's afgronts spoocken in des rechters oogen glommen;
En 't byl-en-bondelrecht, bestuwt met lyftrauwant
En helbardier, zoo strack de Roomsche vierschaer spant.
Ick roep: wie zijt ghy, die den blixem zelf durft trotsen?
Die beckeneelen schiet en kraeckt op harde rotsen,
En dwingt den kuischen mont te looghenen de bron
En spring-aêr van het licht, noch ouder dan de zon?
Wat, zoeckt ghy 't volck, 't welck schuwt Apollen aen te bidden,
Te roocken voor hun beelt? hier staet 'er een in 't midden,
Die 's afgronts offerhande en roock en stanck veracht.
Ick pas op Isis niet, noch Venus tempelpracht.
Ick eer den Schepper zelf, en geen geschape stoffen.
Geen vorm noch beitelkunst heeft oit den zwier getroffen
Van dien onzichtbren Godt. De beste meesters hant,
Die 't eenigh wezen uit wil beelden, haelt slechts schant.
Boet vier, en brant tot kalck die grove lasterstucken.
Ghy druckt het Kruis, maer zult het nimmer onderdrucken.
O scherreprechter, koom, koom herwaert. Brant, sny af
De leden eener maeght. Zet af, 't geen Godt haer gaf.
De Bronaêr van de ziel en 't menschelijcke leven
Zal haer, te zyner tijdt, een heerlijck lichaem geven.

108 *Gerions zielendwangk:* Gerion was de Stadhouder des Keizers.
113 *'t Byl-en-bondelrecht:* de voor de Consuls uitgedragen bijlbondels.
120 *Roocken:* wierook branden.
122 *Ick pas op:* ik geef om.
127 *Boet vier:* steek vuur aan.

Kom, pynigh vry dit lyf met yzer, en met gloet;
Ghy zult geen lasterwoort my parssen van 't gemoet.
Door zulck een rede slaet de norsse Schout aen 't razen,
En pooght my, doch vergeefs, met dreigen te verbazen.
Men gaet my, voor de straf, met schoone woorden aen.
Al 't maeghschap vleit, en ghy, met uwe vrucht belaên,
Aen 't schreien, aen uw hart en naeckte speen te toogen;
Myn lip te drucken aen de borsten, dieze zogen.
Och moeder, ick beken 't, dat tranen, noch geklagh
Van u, noch yemant my zoo roerde, als toen ick zagh
Uw borsten, daer ick, noch een wicht, aen had gelegen.
Toen leet natuur gewelt; die bant hiel dapper tegen:
Maer entlijck most natuur bezwycken voor 't geloof,
Dat aldoordringent punt. Dit sloot mijn ooren, doof
Voor 't moederlijck gekerm, en zoo veel vrienden t' zamen,
En 't schelden, en 't gegrauw, gemengt met lieve namen,
En woorden, overbloemt, en lieflijck geblancket.
Een maeght, die, huwbaer, raeckt de spon van 't weeligh bedt,
Een joffer schoon, en rijck, en eêl, en welgeboren,
De bloem van ons geslacht, gaet in een mist verloren.
Al 't huis aen 't waggelen, door 't missen van die hoop.
De bruitschat helpt alreede elx zinnen op de loop,
Voor uwe poort, van 't puick der riddren overdrongen.
Wat gelt bedaeghde raet by 't wulpsche brein der jongen!
's Lants godtsdienst is van outs door Goden ingestelt;
Die blijft gedurigh; uw verzameling versmelt.
Een tygerstant of haeck zal uwe ribben ryten.
Met weinigh wieroox in het wieroockvat te smyten,
Met luttel korlen zouts te zegenen de vlam
Kunt ghy dien hoon ontgaen, ter eere van uw stam.
Ick knarssetande, en wierp, van heeter gloet ontsteecken,
Den dwinger, die het vat my in de hant wou steecken,
Het wieroock in den baert, en trapte op 't stinckent zout,
't Bederf der ziele, als 't meel, het welck geen onderhoudt
Noch voetsel, maer vergift voor 't lichaem zou verstrecken,
Daer 't rusten moet in Godt, die 't uit zijn asch zal wecken.
Ick stiet de beelden wegh, en trapteze op den vloer.

133 *Gloet:* vuur.
139 *Toogen:* toonen.
150 *Spon:* sponde.

Toen wiert al 't hof geschudt van een verbaest rumoer.
Gena had uitgedient. De vrienden voort aen 't scheiden,
Van daer de dienaers vast het hooghtijt toebereiden,
Voor Christus bruit, die strax zich zetten wil te prijck,
Op 't heerlijckste, in 't gezicht der hooftstat van dit Rijck.
Nu kiestze een ysre boey, in ste van arremketen,
En schakels root van gout. De lenden, opgereten
Met haecken, glinster met een kostelijcker gloet
Van versch en levent root dan Tyrisch purper doet.
Ontelbre wonden, in die smertelijckste pijnen,
Beschamen pracht en prael van baggen en robijnen,
Gehecht op gouden gront. De torts, die d' oxels koockt,
Verdoof de fackel, die in Hymens handen roockt.
De roode vlam, zoo dra zy stijght, om 't hair te lecken,
Magh 't schaemroot aenschijn, als een vlammesluier, decken,
Daer ick, al staende, drinck den nektar van de druif
Der vlamme. Sla dan ga, die 't aenziet, hoe een duif,
Een hagelwitte duif, ten zoom uit van mijn lippen,
Gelijck een phœnix, roock en voncken gaet ontglippen.
Dat is mijn zuivre ziel. Aenschouwers, slaet dit ga.
Dat is die door het vier gepuurde Eulalia.
Zy heeft geruit, en laet de ruiveêr u ten beste,
En zoeckt haer' oirsprongk weêr, dat smetteloos geweste,
De gulde vryheit, daer Pompeius noit van wist,
Noch daer zijn dappre zoons eens hadden op gegist,
Eer zy, op dezen gront, in Cæsars degen vielen.
Daer zoeckt die nette ziel den vrydom aller zielen.
Doch eerze steigre, naer het klaerste deel der lucht,
Van geenen damp bezwalckt, en leêgh van aertsch gerucht;
Zal d' onbesmette, om zich ter nieuwe vlught te wennen,
Eerst zweven om het vier; dan hangen op haer pennen;
Dan klappen zevenwerf de vleugels tegens een;
Dan snorren, uit het oogh, naer 's hemels toppunt heen;
Van waer ick moeder hoop, al biddende, in te wachten.
Terwyle, bidde ick, sla myn doot uit uw gedachten,
Om 't leven, my om hoogh beschoren, in Godts stadt.
Nu moeder, zijt getroost. Vertroost u met dit bladt.

190 *Gepuurde*, gezuiverde, gelouterde, 't Fr. *épurée*.

S. APOLLONIA.

Apollonia, een bedaeghde dochter, t' Alexandrye, in Egypte, beleefde, ten tyde van Keizer Phlips, het onweder van 't moort-en-plonderoproer, verweckt door eenen toveraer, of wichelaer, die, den aenwas des Christendoms benydende, met zijn oproerige tonge, al de gemeente aen 't hollen broght; waer door de Christenen geplondert, vermoort en verstroit wierden; en deze stantvastige Kruisheldin, alle hare tanden uitgeklopt wezende, onder schijn van zich te willen beraden, van zelf in den viere sprong, en zoo lijf en ziel haren liefsten bruidegom, tot een aengenaem brantoffer, opdroegh.

APOLLONIA AEN DIONYS,

DEN AERTSVADER.

Een poos voor Godts bancket, en 't smaecken van de spys
Der Englen, wenckt mijn hant den vader, Dionys,
Van deze stadt te rugh; om 't ongeval te weeren
Van zynen hals; nadien de voeten staen op 't keeren
Naer huis toe, van de vleck, daer hy zich wat vergeet
In opgetoge stilte, en naulix droomt, of weet
Van 't onweêr, gisteren voor middagh, opgekomen
De vlote van zoo veel met Godt gescheepte vromen:
Hoewel hun geest geen scha, by 's lichaems schipbreuck, voelt,
Maer, rijck door Christus, ziet waer 't lijck wort aengespoelt,
Of op de wracken drijft en ongena der baren
Van 't volck, noch naulix, na een etmael, aen 't bedaren.
Dit schichtige onweêr quam ons op van Ision,
En Isis hooftkerck zelf, de voester en de bron
Van zoo veel gruwelen en uitgelache Goden;
Schandalen, niet alleen voor Christenen, en Joden,
Maer oock voor den Romain, die dier noch vogel acht,
Noch godtheên, met de grijns van vedren, huit of vacht
Vermomt; gelijck van outs d' Ægypters hier meê speelden;
Maer haer besluiten wil in menschelijcke beelden,
Als nader aen Godts aert, door 't redelijck vernuft.
Hoewel het luttel scheelt, wie min of meerder suft,
Nadienze bey begaen een evengroote schennis,
Aen 't eeuwigh wezen, ons ontdeckt met wisse kennis
Door Moses, 's hemels tolck, en Christus, Davits zoon,
By Pharao versmaet, en Ptolomeus troon.
Doch dit voorbygegaen, laet ons ter zaecke komen.
Sint Markus kudde had geweldigh toegenomen,
Dies komt u, die zijn' stoel bekleet, geen slechte prys.

1 *Bancket:* feestdisch.
5 *Vleck:* plek.
7 *Opgekomen:* gekomen over.
13 *Ision:* Isis' tempel.

Dees scha wert Isis koor, op alle feesten, wys,
Aen 't smelten van 't genot der heilooze offerhanden,
Noit magerder: waerom de tempels t' zamenspanden,
En sloten, op dit feest, een' algemeenen roof
Door 't graeuw te halen, op 't inkanckerend geloof,
't Welck, als een schorpioen, naer Isis hart quam steken.
Men zont geen' yvraers uit, om Phlips, den Vorst, te spreken,
Te Rome, en wettigh zoo te bezigen de byl.
De Tiber was te veer gelegen van den Nyl.
Het loeiend koor vont goet niet lang aen 't hof te temen,
Maer 't keizerlijck gezagh eens aen zich zelf te nemen;
En was 'er dan verbeurt, 't hiet overloop van gal,
Gebraeckt den godtsdienst en den Rijcke te geval.
De priesterlijcke tong zou licht die kladde afwissen,
En Cæsar, dus geleert, zijn ty niet meer vergissen,
Maer, tydigh op de been, verpletten 't godtloos zaet.
De tijdt leedt geen vertreck: de kerckknods most op straet.
Een toveraer hier op, een priester, jongk van jaren,
Bestaet, zoo stout als wulpsch, daer 't volleck, voor d' altaren,
Malkander aendrong, op te dondren, uit een stoel,
Tien trappen hoogh; en, 't heir eerst overziende, koel
En langkzaem, in 't begin, zyn' adem uit te blazen,
Strax heeter, en in 't endt met bulderen, en razen:
't Gaet zeker mannen, dat wat volck met godtsdienst praelt,
Dat heeft zyn' godtsdienst eerst van Zonnestadt gehaelt,
De rechte moeder van cermonien en zeden,
En schatbewaerster der vertrouwtste heiligheden.
d' Ondanckbre vondeling, in Memphis hof ge-eert,
't Welck van hem wert gehoont, heeft van den Nyl geleert
Geheimenissen, die hy avrechts gingk verplanten,
Om tegens 's konings kroon, door aenhang, zich te kanten;
Waerom men noodigh 't Rijck most veegen van dit schuim,
't Welck weder inkruipt, en vast leit op zyne luim,
Om, onder decksel van een rot, noch eens verbastert,
En dat niet weiniger d' aeloutste Goden lastert,

36 *Philips:* Marcus Julius Philippus, die Keizer was in de derde eeuw.
48 *Wulpsch:* dartel, jongensachtig.
55 *Cermonien:* ceremoniën, plechtigheden.
57 *d'Ondanckbre vondeling:* Mozes.
64 *Weiniger:* minder.

Ons gryze priesterdom te trapplen op den neck.
Dies eischt de noot luidts keels (de tijdt lijt geen vertreck)
Te smooren deze pest van heel Alexandrye,
Eerze ongeneesbaer tot 's lants ondergangk gedye.
Waer toe dan lang gesuft? men vaer slechts vierigh voort,
En toon den naeckte, door ons zweet verryckt, de poort
En steiger, daer hy zich, by scheemringe, op liet zetten.
Die menscheneters, bloetvermengers, schendewetten
Bezitten, hier ter ste, niet eigens, maer uw goet,
En zuigen u van 't hart de ziel af, met het bloet.
Men legge een wisseling van middelen, en staten.
Men eisch zyn' nabuur weêr de langgeleende vaten,
En huisraet. Wien 't bezwaer, die schenck het Isis kerck.
Zy heet het u. Begint. Slaet hant aen 't heiligh werck.
d' Alexandryners strax aen 't morren, aen het mompelen,
Aen 't rotten hier en daer; in 't ende aen 't overrompelen,
Aen 't plonderen, en aen 't vermoorden, door de stadt;
Daer 't weerloos Christendom, als op een heide, zat,
Van onderlinge hulp en menschentroost verlaten.
Medoogenheit had uit. Geen kermen moght 'er baten.
De plonderspringvloet gingk breet weiden over 't Kruis.
Het bloet verriet zijn bloet, de buurman 's buurmans huis.
Men haelde al 't kostelijckste uit wincklen, hoecken, holen.
Wat 's roovers oogh misviel, verbrande men aen kolen.
De razery sloegh voort, gelijck een loopent vuur;
Niet anders, maer alleens, of Alexanders muur
Het leger van den Moor had willens ingelaten,
En 't oorelooghsgedruis vervulde marckt, en straten.
Dat bonzen op de deur, gedondert op den vloer,
Dat dreunen, dat gekrack, dat stampen, dat rumoer,
Gemengelt met getier en vloecken, onder 't kryten,
Steegh hemelhoogh; gelijck of 't aertrijck was aen 't splyten,
En bersten, en de gront der toornen wiert verwrickt;
De kercken en de stadt al t'evens ingeslickt,

66 *Vertreck:* uitstel.
70, 71 *De poort en steiger*, weder echt Amsterdamsch.
73 *Niet:* niets.
78 *Heet:* beveelt.
87 *Wincklen:* hoeken.
90 *Alleens:* geheel als.

By schoonen lichten dagh; die gevels, afgebroken
Te gronde toe, en 't puin, als wolcken, op zagh roocken:
Een heerlijck stuck, dat zoo een heiligheit betaemt,
Die 't bleecke zonnelicht te water dreef, uit schaemt,
En gramschap, om 't vertoef van een rechtvaerdigh wreker:
De starren quamen op, doch dootser, en veel bleker;
Oock d' eerstgebore maen, bewimpelt met een' mist,
En om 't gerucht verbaest: maer d' opgehitste twist
Aen 't gloeien, even of de nacht zijn gal quam tergen,
Hiel feller aen: en al wat d' avont zocht te bergen,
Ontmomde hy met vier van fackelen, en licht
Van tafel, kist en kas, en brant, met lust gesticht
In huisraet, overhoop op kruisstraet, ledige erven,
En marckten, daer men in den bouw was met bederven.
Tot noch toe noemde ick niet wie in dien storm vergaen.
Het plondertreurspel ving van Metras moortspel aen,
(Ghy kent den Simeon) die in de kerck getrocken,
En schuw van 't koeialtaer, gezegent wiert met stocken;
Zoo dat de witte baert, van 't roode zweet geverft,
Langs zynen boezem droop, en yemant riep: hy sterft;
Want d' ouderdom ontstack noch tygers tot medoogen.
d' Eerwaerde vader hief zijn natte en bloedige oogen
En bevende armen naer den hemel; maer 't gezicht,
Van ouderdom en bloet benevelt, kon het licht
Bezwaerlijck zien, en gaf te kennen 't vast betrouwen,
Gestelt op 't zaligh licht, by d' Engelen t' aenschouwen.
Dat was genoegh, en een halsstarrigh lasterpunt.
Zoo luttel lichts wiert noch zijn blint gezicht misgunt.
Zy rucken hem ter neêr, en, bruizende van toren,
Bestaen d' ooghappels noch met rieten uit te booren,
En spitten yeder oogh op een byzonder riet,

103 *Vertoef:* uitblijven.
105 *Bewimpelt:* beneveld, overtrokken.
111 *Kruisstraet:* viersprong.
114 *Metras moortspel:* Metras was een Christen priester van Alexandrië.
115 *Den Simeon:* om zijn achtbaarheid dus genoemd. — *In de kerck:* in den tempel van Isis.
116 *'t Koeialtaer:* 't altaar van Isis, die in de gedaante eener koe gediend werd.
125 *Dat was... een halsstarrigh lasterpunt:* dat werd aangemerkt als een hardnekkige volharding in zijn onwil.

En offren 't aen 't altaer, waer op hun vaerze ziet.
De Faem (indien men magh betrouwen op haer zeggen)
Verbreit, dat yemant toen dien toveraer zagh leggen,
Met zynen elleboogh, op eene galery,
In 't kerckelijck gewelf van Apis; en hoe hy
Begrenickte al dit spel, en entlijck most vertrecken,
Om schaterende niet zijn kitteling t' ontdecken.
Voort sleurenze, helaes! den bloenden blindeman,
Van 't martelen gemat, en die niet langer kan,
Recht naer de voorstat toe, ontrent de nieuwe haven;
Daer zy hem, hallef doot, half levendigh, begraven,
In eene hagelbuy van kaien, kalck en puin;
Een rycke grafspits op zijn kale martelkruin.
Bykans het zelve lot is Quinta toegevallen;
Van lichaem, ziel en geest de schoonste vrouw van allen;
Die, zonder weten van haer man, de brave helt,
De wysheit op 't stadthuis, de dapperheit in 't velt,
Uw lessen was gevolght, 't welck na quam uit te bersten.
De luiperts, root van moort, die op hun tanden knarsten,
(Om dat zy deisde van Anubis kerckkappel,
En 't hontsbeelt eere ontzeide, en smaelde op 't guighelspel)
Aen 't rucken, met de koort, geslagen om haer beenen,
De stadt om, over slick, en rompelige steenen,
Gefeilt van 't blonde hair, twee ellebogen langk,
En nat van geurigh bloet, gemengt met boozen stanck.
Het hooft sprong t' elckens op. De zedige oogen brandden.
Zy opende den mont, en sloot en vlocht haer handen,
En riep den lieven Naem van *Jesus* vrolijck aen;
Het welck men haer verboot, met schoppen, stooten, slaen:
Doch zy, der doot getroost, verslonden van Godts yver,
Verstomde noit, maer hief haer stem op, des te styver,
Tot dat het beckeneel op molensteenen kraeckt,
En zy, als Metras t'hans, aen doot en uitvaert raeckt.

130 *Waer op hun vaerze ziet:* waarop hun koe (Isis) nederblikt.

136 *Zijn kitteling t' ontdecken:* aan den dag te leggen, hoe bijzonder het spel hem kittelde, hem vermaakte.

153 *Geseilt van 't blonde hair.* Versta: terwijl het blonde, lange haar, bij de snelle vaart, waarmede zij werd voortgesleurd, als een zeil haar van 't hoofd fladderde.

162 *T'hans:* straks.

Ghy kent den toren, die van outs den stroom bewaeckte,
En, als een nutte baeck, by storm en onweêr blaeckte:
Serapion, gevat, gerabraeckt in zijn huis,
Wort hier de trappen op gehaelt, met woest gedruis,
En, uit den tweeden trans, gebonst van boven neder;
Die vrome storf om laegh, en leeft daer boven weder.
Een yeder aen het vliên, op zulck een moortgerucht;
Maer steegh noch straet noch hoeck was veiligh voor
[de vlught.
Oock viel 'er oorloogh om den plonderschat te deelen.
d' Alexandryners zijn toch meesters in krackeelen,
En oproer, zelden droogh van 't burgerlijcke bloet,
En wonden, door den haet van kerckgeschil gevoedt
Maer ghy, ô vader, haeckt en schrickt mijn lot te hooren.
't Was midnacht: het gerucht kroop nader aen myn ooren,
Daer, binnen 's huis, ick in een ringk van maeghden zat,
En zong, of badt elck voor, die na my zong, of badt;
Wanneer, van achter, op myn plaets, drie jongelingen,
Mijn buurmans zonen, flux den zymuur over springen,
En offren buurlijck dus te stuiten 't nachtgewelt;
Gebuurmaeght, Apolloon, ghy ziet, hoe 't is gestelt
Met al die uwen Godt en 't Christgeloof aenhangen.
Dit huisgezin zal strax, gestroopt, geschent, gevangen,
Oock dragen zijn gedeelte, in 't algemeen verdriet.
De wint waeit herwaert aen. 't En zy mêr in verziet,
En schut met loutre kracht den vloet der plonderstroomen,
't Is met dit huis en uw gezelschap omgekomen.
Nu schoon ons nabuurschap niet nabuurt in 't geloof,
Noch wenscht het geene Goôn met der gebuuren roof
Te paeien; maer verstaet (indien ghy 't toe wilt laten)
Te keeren van het dack de plondraers op de straten.
Op zulck een aenbodt, op hun drift van weer te biên,
Ick aen 't bedancken, aen het smeecken, op mijn knien:
Zy willen niemant om yet tydelijx verkorten.
't Onschuldigh Kruis vermyt oock schuldigh bloet te storten,

187 *Schut:* weert.
190 *Noch:* echter, nochtans, niettemin.
191 *Verstaet:* t. w.: het nabuurschap *verstaet.*
194, 195 De zin is: ik (val) aan 't bedanken, aan 't smeeken (dat) zij (de jongelingen) niemand verkorten willen, enz.

Daer Godt met Christensch bloet zyn' lof beschryven wil.
Getrouwe jeught, vertreck. Een yeder hou zich stil.
Met bonst men op de poort. De maeghden ondertusschen
Aen my, en ick aen haer t' omhelzen, en te kussen,
Te kruissen, naer dat elck bedroeft was, of gesticht,
Met tranen op de kaeck, of blyschap in 't gezicht.
De jongelingen ras ten zy-muur opgevlogen.
De deur raeckt op de vloer, en ick 'er uitgetogen
Worde al den nacht gesleurt: en, dat my 't meeste quelt,
Noch weet ick niet, hoe 't met myn maeghden is gestelt;
Of zy stantvastigh zyn ten uiterste gebleven,
En eerlijck doorgestreên, dan ofze in schande leven.
Na dat de boosheit mijn stantvastigheit mistrouwt,
Zoo trecktze met een tang, en klopt met palmenhout,
(Na zoo veel tergens, na al 't heen en wederrucken)
Myn kaeckebeenders en het out gebit in stucken;
Een onverdraeghbre pyn voor een bedaeghde maeght,
Ten waer zy 't droegh om hem, die meer om haer verdraeght,
En tangre maeghden sterckt. Myn tanden dus gebroken,
Gaen d' yveraers een vier van hout en tacken stoocken,
En stellen 't aen myn' keur; of in den brant te gaen,
Of Godt te lasteren, en Christus af te staen.
Ick, onder schyn van my een luttel te beraden,
Schryf dezen brief, om u, en niet om my, beladen;
En groet u voor het lest met eenen blyden zucht.
Uwe arme kudde is naeckt naer buiten toe gevlught,
En troost, met blyschap van geen Heidensch brein te vatten,
Zich 't plonderen der aertsche om zoo veel rijcker schatten,
In wildernissen en woestynen, dor en naer;
Terwyl ick my bereide, om staende, voor 't altaer,
Dat reede kraeckt en blaeckt, daer zoo veel yvraers dringen,
Van zelf in 't middenste der lichte vlam te springen.
Zy brande 't lyf: men stroy mijn asschen in den windt;
Wat noot is 't, als de ziel haer lichaem weder vint?

199 *Met:* meteen, op datzelfde oogenblik.
209 *Na dat:* naardien.
230 *Wat noot is 't:* wat schaadt het.

S. LUCY.

Lucy, een dochter van Eutychia, te Syrakuze, in Sicilie, onder Keizer Diokletiaen, trock, met hare moeder, van den bloetgang gequelt, naer Katane, ten grave van de zalige maeght en martelares, Sint Aeght; daer Godt de krancke genas, die sedert haer godtyverigh kint ontsloegh van den knoop der ondertrouwe, met eenen onverlichten jongman, uit moederlijck bedwangk, geleit. De Maeght, alle haer have en middelen verkocht, en aen nootdruftigen uitgedeilt hebbende, verviel in 's jongelings wraecke; waer door zy by den Lantvooght, Paschaes, verraden, en den schoffeerderen ten roof gegeven, door Godts kracht, onverwrickbaer tegengehouden wiert, en alle gewelt van koorden en aengespanne ossen en stieren trotste; gelijck daer na allerhande vierwerck van peck, hars en oly, tot dat men haer eenen dolck in den hals duwde.

LUCY AEN EUDOXIA,

HARE VOESTER.

Dit 's oock godtvruchtigheit, dat ick mijn trouwe Voester,
Myn andre moeder, noch voor 't alleruiterst koester
Met troost; naerdienze zit belaên om haer Lucy,
Haer voesterkint; noch noit zoo welgemoet en bly,
Als nu het zyne borst en boezem gaet ontblooten,
Voor 't spits des dolx, die strax de hartaêr af zal stooten,
En helpen zoo de ziel aen vrye en ope lucht;
In 't zaligh vaderlant, waer naer zy hyght, en zucht.
O Voester, is uw melck in my tot vleesch gedegen,
En bloet, waer door ghy trilt voor 't schittren van den degen;
Als een die medelyt, in al het gene ick ly;
Zoo troost u, dat ghy ook van 't zaet der martlery,
In my, uw vleesch, de vrucht der martlery zult maeien;
Een' gouden oegst, belooft aen die met tranen zaeien.
'k Zagh dit doorluchtigh endt van verre te gemoet,
Al sedert dat ick trock met moeder naer den voet
Van Ætna, te Katane, op 't spoor der yveraren,
Die, om Sint Aeghts gebeent, van Syrakuze varen,
Veel mylen westwaert aen; en vieren 't jaergety,
Om dit befaemde graf, daer, zonder artseny,
d' Ellendige geneest van ongeneesbre qualen,
En Gods genade blinckt in d' eer der martelstralen.
Hier las men, hoe de zoom van Jesus kleet genas,
En d' oude bloetwel stopte, aen wie geen stoppen was,
In twalef jaren tijts, door kruit noch schrandre vonden,
Die al het zuure zweet der quynende verslonden.
O moeder, zeide ick, bouw uw hoop op dezen gront.
De vrome Maeght, die stip op 's Heilants wetten stont,
Verdiende, door haer doot, dat hy gezwint komt zweven
Naer deze, die zijn eer veel waerder was dan 't leven,
Genaeck het maeghdegraf, en roep met hart en mont

24 *Aen wie:* aan welke.
28 *Stip:* stipt.

Dien trooster aen: ick zie Eutychia gezont.
Zoo spreeck ick tegens haer, terwyl de bruine schimmen,
Na 'et ondergaen des lichts, verryzen op de kimmen.
Wy knielen voor het graf, verlaten van den drang
Der biddenden, daer geen gebedt ons valt te lang,
En zilte tranen vast afzypen, langs de kaecken,
En weicken zelf den zerck der grafste, daer wy waecken.
De druppels druppen door de tombe op 't kout gebeent,
En vaeck bevangt, en wieght ons, moede en mat gesteent,
Allengs in slaep: toen scheen, voor myn beschaduwde oogen,
De heilige Aeght, gedaelt van d' onbesmette bogen,
Met eenen schat van gout en diamant om 't hair,
In eenen heldren ringk van glanssen, in een schaer
Van Engelen, my dus blygeestigh op te wecken:
Lucy, mijn zuster, rein van vuile minnevlecken,
Wat eischtghe, 't geen ghy zelf uw moeder geven mooght?
Haer bloetbron is door 't vier van uw gebeên verdrooght.
Ghy zult, begeerigh naer den palm der martelbane,
Uw Syrakuze doen naeryvren myn Katane,
En moedigen 't, door d' eer van uw stantvastigh endt,
En kuisch gemoedt, aen my en t' alziende oogh bekent.
'k Ontwaeckte op dat gezicht, en riep: ghy zijt genezen.
'k Viel moeder om den hals, en al mijn aders rezen.
Zy schelt my vrolijck quyt de schult en naem van bruit,
En 't heidensch bedde; en deelt mijn erf en bruitschat uit,
Aen den nootdruftigen, op mijn begeerte, en bede.
Myn bruigom, die dit roock, wist ghy door uwe rede
Zoo loos te mompen, dat hy, zonder achterdocht,
De have zyner bruit gewillighlijck verkocht,
Op hoop, dat zy 't genot der mangelinge trouwelijck
Besteden zou, ten steun van zijn beooghde houwelijck.
Maer ziende zich in 't endt van 't spoor gedwaelt, zoo dwaes,
Zoo daeght hy my terstont ter vierschaer, voor Paschaes;

37 *Afzypen: zypen* is druipen.
38 *Weicken:* weeken, week maken.
40 *Vaeck:* slaap, slaperigheid.
56 *Bedde:* huwelijk.
58 *Die dit roock:* die er den reuk van kreeg.
59 *Mompen:* misleiden.
61 *Mangelinge:* ruil, verkoop. De zin is: op hoop, dat zij de opbrengst van 't verkochte zou besteden tot vermeerdering van den bruidschat.

Die dringt op 't wierroocken, en stampt en raest, by poozen.
Ick zegh: de hant gereickt aen manne-en-ouderloozen,
Aen troostelooze weeuw en weezen, zonder schult
Getreên van armoe, staende op 't punt van ongedult,
Rieckt aengenamer dan de reuck der wierroockvaten,
Gezwaeit voor Goôn, waer op zich niemant magh verlaten.
Drie jaren roockte ick zoo naer 't starrerijck gewelf.
Nu hebbende anders niet om t' offren dan my zelf,
Zoo offer ick my zelf. De vierschaer strax aen 't woelen:
Ick had mijn hylixgoet slechts doorgejaeght met boelen,
Al t' eer-en-trouweloos, verhit op dolle min;
Was tienwerf schendens waert. Men riep schoffeerders in,
En dreighde my, door schaemte en schennissen, te moorden.
Maer wat men rukte, in spijt van kennep en van koorden,
En mannekracht, en vee, dat al zijn zeenen spant,
k' Verwrickte niet een' voet, en hiel stantvastigh stant.
Zoo werckt d' Almogentheit in die aen hem gelooven,
En Archimedes gaen, en zijn vernuft, te boven;
Hoewel hy zich vermat, te lichten uit zijn as
Den aertkloot, zoo 'er plaets voor hem daer buiten was.
De Heiden ziet dit spel met opgerechte hairen,
En wijt het kracht van kunst. Al 't rot der wichelaren
En tovergeesten stelt bezweeringen te werck.
De priester staet verbaest, voor zijn verbaesde kerck,
Nu hars noch olivier yet op mijn vel kan winnen.
De raden zijn ten einde, en hun ontstelde zinnen
Besluiten eenen dolck te dryven door mijn borst.
'k Verwacht terstont den steeck, ter eere van den Vorst,
Die 's krygsmans speere gaf zijn borst, aen 't Kruis, ten beste.
Doch eer ick sterf, om Godt, beveel ick u, voor 't leste,
Mijn moeder, d' oude weeuw, op dat ghy haer, ter noot,
Het hooft noch onderstut met troost; indien mijn doot
Haer grieft; naerdien natuur, oock tegens Godts gehengen,
Uit heuren aert, zomwyl zich in zijn werck wil mengen.

76 *Was:* ik was.
79 *Zeenen:* zenuwen.
82 Lees: en die Archimedes en zijn vernuft te boven gaan.
85 *Opgerechte:* te berg gerezen.
86 *En wijt het kracht ven kunst:* en wijt het aan geheime tooverkrachten.
89 *Olivier:* kokende olie.

Ick, reisreede, en gescheept naer 't weeligh paradys,
Zie Diokletiaen, den Roomschen Dionys,
Ontsceptert, en Paschaes, den lastraer van mijn Heilant,
En plonderaer des oegsts van dit gezegent eilant,
Te Rome, voor den Raet gedaghvaert, in der yl,
Zijn ongerechtigheit aen d' opgeheve byl
Betalen, als een schult en straf der schellemstucken.
Een betere eeuw genaeckt, en komt u leet te drucken,
Geen Christen hart ontzie het juck van eenigh kruis;
Sint Aeght bewaeckt Katane, en ick mijn Syrakuis.

S. KATHARINE.

KATHARINE, uit Koningklijcken stamme, en vroegh, in alle vrye kunsten en wetenschappen, uitgeleert, ziende t' Alexandrye, in Egypte, op het Heidensche feest, de t' zamenvloeiende menighten, aen de valsche Goden offeren, op 't gebodt van Keizer Maxent; tradt den Vorst onder oogen, en weigerde zijn bevel te volgen: waerom hy haer verzekerde [1]), en strijdt leverde door vijftigh redenaers, de spitsvondighsten uit het geheele Rijck; die, tegens de wijsheit deser Kruisheldinne niet op mogende, haren godtsdienst toe, en in 's Vorsten ongenade vielen. d' Overwinster, na vele schoone beloften, wreedelijck mishandelt, stichte zulx de Keizerin, den Veltheer Porphier, en zijn hofsoldaten, dat deze oock in de zelve belijdenisse overstapten. Men stelde dan, om d' onverzetbare Maeght, een moortgevaert van wielen toe, met zagen en zwaerden omringt, 't welck d' Engel wende ten bederve der bloetdorstigen. De Vorst, van zijn gemalin hier over bestraft, onthoofde haer, met zijn eige hant. Het zelve lot viel den Veltheere en zyne krijghskoppen te beurt, en na hem Katharine; wiens lichaem d' Engelen, onder den bergh Sina, begroeven.

---

[1]) *Verzekerde:* in verzekerde bewaring nam.

KATHARINE AEN PORPHIER,

DEN VELTHEER.

Nu volgh de Keizerin, met uw tweehondert koppen,
En kniel op haer tapyt, besprengkelt met de droppen
Van 't keizerlijcke hooft, manhaftige Porphier.
De vyftigh redenaers, geloutert door het vier,
Verbeiden u, in 't licht der opperste vertrecken.
Al is de ziel noch niet van eige en errefvlecken
Gewasschen, op de vont, dat moet u niet verslaen.
Uw martelwilligh bloet verstreckt u een Jordaen;
Waer in het Syrisch hooft wel zevenwerf gesteken
Liet dryven 's lichaems smet en eeuwige erfgebreken;
Noch zuiverder zult ghy, gekerstent in uw bloet,
Den allerzuiversten der menschen treên te moet,
De wil, in bloet geverft, wordt voor de daet genomen.
Godt bint den martelaer aen vonten noch aen stroomen:
Hy ooght op 't martelbloet, getuigh van 's martlers wil.
Ter noot staen kerckgebaer en waterbaden stil.
Dees goude hantvest is de martelzielen eigen,
En harten, die geraeckt naer den magneetsteen neigen,
Den zeilsteen, die uw zwaert en zoo veel yzers treckt,
Naer zoo een krachtige as, waerheen zich alles streckt
Wat hemelsch is van aert, en rust, te geene stonden,
Voor dat het zijn begin en oirsprong heb gevonden:
Terwyl al 't aertsch geslacht zich jammerlijck vergist,
En, vast aen d'ydelheit, het heilzaemste ooghmerck mist;
Gelijck ghy deed, zoo lang u d' ydelheden porden
Den degen op de zyde, in 's afgronts dienst, te gorden;
En stip te voeren uit de wetten van Maxent,
In vel en vleesch en been des Christendoms geprent,
Met stale punten, en ge-yckt, met gloende smarten,
In koper niet zoo diep, als in den gloet der harten,

5 *Opperste vertrecken:* de Hemel.
7 *Vont:* doopvont.
9 *Het Syrisch hooft:* Naäman de Syriër.

Gewapent met gedult, onnozelheit, en schrick
Van Godt te quetsen, om een' korten oogenblick
Van ampten, heerlijckheên en blickring van geryven;
Aenzienlijckheên, die snel, als wolcken, overdryven;
Waer in een glimp van goudt en purper zwiert, en speelt;
Of barst tot water, eer men 't zich te deegh verbeelt.
Nu droomt ghy langer niet van sloten te bespringen,
En wydtbemuurde steên te knypen, in de ringen
Des legers; of de zon te dompen, met het stof
Van voet-en-paerdevolck, ten dienst van Cæzars hof;
Of by het heilighdom des adelaers te zweeren;
Of op het Kapitool in gout te triomfeeren.
Een ander zegefeest, een ander ooreloogh
Verruckt u, boven 't aertsch en dit gewelt, om hoogh,
By des aertsengels maght, geschaert aen regementen;
Daer daeuw noch regen valt op lecke legertenten,
En geen soldaet zijn vuist verziet met schacht of stael,
Maer dondert uit de lucht, of slingert, met een strael
Van blixem, op metael, en reuckelooze geesten
Des afgronts, eeuwighlijck verbannen van Godts feesten.
Schep moedt, Porphier, schep moet, dat hooghtijdt is naby.
Ick volgh u daetelijck, en zweef, aen uwe zy,
Alreede naer 't gewest, daer nevels nochte dampen
Bezwalcken 't eeuwigh vier der roockelooze lampen;
Daer niemant veltgeschrey noch jammerklaght noch moort
Trompet noch wapenklanck te wapen kleppen hoort:
Daer zullen wy Maxent en al zijn standerts puffen.
't Vertrouwen moedight ons, en laet zich niet verbluffen:
Gelijck veel duizenden van allerhande staet
En oude, uit bleecke schrick voor 't grimmigh moortplackaet,
Lest spoedden herwaert aen met wieroock, rammen, koeien,
En schapen, die zoo luit rontom de tempels loeien,
En blaten, voor het mes, en 's priesters offerbyl,
Die door myn' boezem ging, en leerde my den styl

33 *Geryven:* geriefelijkheden.
39 *Dompen:* benevelen.
57 *Puffen:* overwinnen.
60 *Oude:* leeftijd.
64, 65 *Leerde my den styl der Pinxstertongen stout naeryvren:* leerde mij, evenals de Apostelen, toen zij op het Pinksterfeest den H. Geest ontvangen hadden, met vrijmoedigheid het woord voeren.

Der Pinxstertongen stout naeryvren, om te stuiten
Den toeloop van al 't volck, het welck zich ging te buiten
Door schendige offers, hier t' Alexandrye, daer
Hy gansch Ægypten daeght, voor 't gruwzaem hooftaltaer,
En, mijn vrypostigheit, in 't middenperck der scharen,
Ontziende, my terstont, door wachters, liet bewaren;
Tot dat hy voortquam met zijn redenaers, ontboôn
Als schragen, zyner losse en waggelende Goôn:
Waer tegens ick, getroost van Godt, in 't perck getreden,
En midden in den drang, hun beckeneel met reden
En wederrede sleet, en wreef zoo kleen, als gruis.
Gelijck dan geen vernuft bestaen kan tegens 't Kruis,
Het welck versmaet, in 't oogh der weereltlijcke scharen,
Wanneer 't getreden wort, gewelt begint te baren,
En smyt de razerny der godtheên van Homeer
En Orpheus, met haer tuigh en tempelen, om veer;
Hoe heerlijck zy, bekleet met glans van tittels, pralen.
Jupijn staet blixemloos, en Phœbus leit zijn stralen
Voor Christus voeten neêr, voor 't menschgeworden Woort;
Geboren in der tijdt, na d' eeuwige geboort,
Van 't nederige brein gelooft, maer noit begrepen
Van schrandre harssenen, in wetenschap geslepen.
Wie kiest den duistren nacht voor 't hooghgerezen licht!
Zelf Sophokles heeft in zijn trots tooneelgedicht
De disschen van de Goôn, waer aen de priesters prachen,
En al den blinden dienst der afgoôn uitgelachen:
Het zy die, over zee, van hier gevaren zijn;
't Zy Rome die ontfing van eenigen Sabyn,
Albaner, of Hetrusch. Men stoock dan offervieren
Voor menschelijcke Goôn, of vogelen, en dieren,
En veêr, en vacht; waer in, om niet te zijn gezien,
Al 't rot der Goden school, toen 't herwaert aen quam vliên,

69 *Vrypostigheit:* vrijmoedigheid.

74 *Beckeneel:* (brein).

92 *Van eenigen Sabyn:* van Numa Pompilius, den tweeden Koning van Rome.

93 *Albaner:* Romulus. — *Of Hetrusch:* Tarquinius Priscus, de vijfde Koning van Rome, die uit Hetrurië herkomstig was.

94—96 Volgens de fabel waren de Goden een wijl gedwongen geweest, de vlucht te nemen voor de Titans, en verscholen zich in Egypte onder de gedaante van verschillende dieren, aan welke gedaanteverwisseling sommige oude schrijvers den dierendienst der Egyptenaren toeschrijven.

Vervolght van 't langgebeent; het zijn gedroomde grillen.
Maer onze stemmigheit bestemmen uw Sybillen.
De gansche Christus, zijn geboorte en ampt en doot,
En wondren lagen vroegh, voor haer gedachten, bloot,
Eer d' onverzierde Duif noch op dien zuivren daelde,
(Wiens heiligh aengezicht den vliet, zijn vont, bestraelde,
Daer hy zich domplen liet) kon uw veerziende Maeght
Voorspellen van de Maeght, die haren vader draeght,
Den Godt, die 't al met duim en vinger kan bespannen,
En 't kaf der ongoôn haest zal van zijn dorschvloer wannen.
Apolloos oogh, waer aen de Heiden zich betrouwt,
Zagh 's Heilants handen lang aen 't bladelooze hout
Gekloncken, en door 't graf den wegh ter glori banen.
Het zagh Godts blyschap zelf bedauwt van droeve tranen,
En luttel garst in 't velt al 't hongrigh heir verzaen.
Het zagh, in eenen glans, drie heldre glanssen staen.
Wy eeren 't zelve licht, uit onze profecyen,
Geschept, en lang bekent, voor onze Augustus tyen;
Noch sleept men dagelix Godts helden naer de doot,
Om Godtsdienst, die niets leert 't geen tegens reden stoot,
En zich verneêrt, voor 't geen de wieck van 's menschen reden
Noit achterhaelde, en liefst wil worden aengebeden.
Wy klimmen, van om laegh, tot aller dingen bron
En oirzaeck, 't hooghste daer oit brein toe steigren kon.
Dees eenige oirzaeck der uit niet gevormde zaecken
Had lust zich in den mensch, zijn werckstuck, te vermaecken;
Maer ziende dien ten val zoo reuckeloos gebraght,
Herstelde, in eenen, al 't gesneuvelde geslacht,
En opende door hem 't onsterfelijcke leven;
Een' betren hof dan daer 't vergryp wiert uitgedreven.
De triomfeerder, na 'et verweldigen van 't graf,
En zyne hemelvaert, goot eenen regen af
Van tongen, root als vier, op 't hooft van zijn gezanten,

97 *'t Langgebeent:* Typheus en andere Titans of Reuzen.

98 De zin is: de Sybillen, waarzegsters, hebben voorlang onze gezindheid als waarheid verkondigd.

101 *Onverzierde:* onverdichte.

107 *Apolloos oogh:* de godspraak van Apollo, het Delphisch orakel.

108 *'t Bladelooze hout:* het Kruis.

129 *Root als vier:* gloeiend rood.

Om overal, door hen, te zaeien, en te planten
Dit heilzaem zaet, dat, van onschuldigh bloet besproeit,
Door alle distelen en dorens hene groeit,
En bloesem draeght en lucht, op liefelijcke struicken,
Waer naer de starren zelfs en hare kreitsen ruicken.
De godtsdienst van het Kruis, getrappelt in het stof,
Vervulde lang de steên, en legers, en het hof,
En d'ampten: ja de kracht der Christensche gebeden
Heeft, meer dan 't zwaert van Mars, voor 't Roomsche [Rijck gestreden.
Aureel vernam dit, toen, by German en Sarmaet,
Zijn dorstige adelaers, vol schrix, geen toeverlaet
Vernamen dan by hen, op wier gebedt de regen
Versloegh den dorst van 't heir, tot stickens toe verlegen;
En 't schitterende vier, geslingert van de lucht,
Verdreef dien woesten hoop te velde uit, op de vlught.
't Beliefde Gode aldus de woesten t'overtuigen,
Door Jesus naem, waer voor de zalige Englen buigen;
Waer by het heiloos spoock, noch flus zoo bars en nors,
Bezworen, en getemt, uitschuddende de schors
Van 't lang geplaeghde lyf, een ander hol moet zoecken.
De zegen van dien Naem magh tegens alle vloecken,
En allerhande quael: want dat men styf durf staen
Op hant en oogen, hier, van vorst Vespasiaen,
Geholpen, 't waren geene onheelbre of erfgebreken:
En licht wou Apolloon, door zyne guichelstreken,
(Om dien gevleiden Vorst te heffen in 't gezagh)
d' Alexandryners dus beguighlen op dien dagh;
Wien 't heugen moght, indien zy niet gansch breinloos waren,
Hoe 's middaghs Zonnestadt, voor min dan veertigh jaren,

139 *Aureel:* Keizer Marcus Aurelius Antoninus Verus. Het voorval, waarop hier gezinspeeld wordt, had plaats bij Gran, in den jare 174. Het waren de Christenen der Melitaansche legioenen, wier gebed om regen aldaar verhoord werd. — *German:* met den nadruk op den eersten lettergreep, en te recht, wanneer men 't voor „heirman, warsman (oorlogsman)" neemt, en niet den Latijnschen, maar den oorspronkelijken Oudduitschen vorm navolgt.

154 *Apolloon:* Apollonius van Tyane, een beroemd wijsgeer, uit de eerste eeuw na Christus, en door sommigen als een wonderdoener, door anderen als een kwakzalver, voorgesteld.

158 *Zonnestadt:* Heliopolis.

Den zonnenschijn verloor, en juist toen 't mane-ront
Voltrocken, op die tijdt, in niemants licht en stont:
Waer by het bleeck, wat zon, die blintgeborene oogen
Door haren glans verlicht, de werelt was onttogen;
Daer elck, als in een nacht, van Moses ooghmerck dwaelt,
Of zoeckt een dwalend licht aen Ammons bron; aen naelt,
En nesk geheimenis, verbloemt met menigh teken;
Aen maten en getal, en kunde op hemelstreken,
En vaste en wufte star; aen rechte en slincke veer,
En losse vogelvlughts gesnor en ommekeer;
Of aen wanschapenheên en vezelen van dieren,
En reuck van ingewant, en roock van offervieren;
Aen openbaringen van Nymph, gordyn en geit,
En drievoet, woudt, en geest, en guighlers onbescheit;
Aen priesters, die de lucht met bloet van menschen paeien,
En, om de tafels heen, gebeente en dootshooft zaeien.
Der zielen Zon verrees in 't midden der Hebreen.
Dees dooft den Mithras uit van Persen. De Chaldeen
Zien naer geen starren uit, nu d' ongewoone starre
Hun toont d' oprechte bron der stralen van zoo verre.
De wyze Athener acht geen slot van reênbesluit,
En kent nu 't hooghste goet, waer op de reênstrijt stuit,
In 't barnen van 't krackeel der worstelende scholen;
Daer niemant zeker staet, zoo lang de meesters dolen,
En trecken elck hun streng om 't stijfst, tot dat de draet
Aen stucken breeckt, door twist, en onverzoenbren haet.
Nu gaet geen wijsheit voor 't gehoorzame betrouwen
Op Godt, dien niemant hier met oogen kan aenschouwen:
En op 't alscheppend Woort, daer Moses van verhaelt;
Wiens bladen Philadelph geluckigh heeft vertaelt,
En zuiver Griex geleert, door tienmael zeven tolcken;
Ontsluitende dien schat voor d' onhebreeuscbe volcken,
Die riecken konden (zoo zy wilden) in der yl,
Hoe veel verzieringen de logentael den styl
Der waerheit had ontleent; en hoe men, voor de simpelen,
De valscheit, met een schijn van 't onvalsch, gingk be-
[wimpelen.

165 *Nesk:* week, zwak, nietig.
188 *Philadelph:* Ptolomæus Philadelphus, Koning van Egypte, op wiens last de beroemde Bijbelvertaling der LXX plaats had.
193 *Simpelen:* eenvoudigen.

Ghy hebt, ter goeder uur, nu eens 't bedrogh gemerckt,
't Welck, van zijn grijns ontbloot, zich dus door wreet-
[heit sterckt.
De helsche wrevelgeest bezit dees trotse maghten,
En, angstigh voor zyn' stoel, en 't sloopen zyner krachten,
Misbruickt haer, om zijn eer, die dagelix versmelt,
En scheurt, en breeckt, en berst, te stutten met gewelt;
Zoo verre, dat Maxent, oock zonder zich t' erbarmen,
De kling jaeght door den neck, gekoestert met zijn armen,
En zoeckt zijn afgoôn rein te wasschen door dat bloet,
Het welck zijn bed verwarmde. ô Veltheer, schep dan moedt,
En kniel, terwyl het roockt, op 't levend purper neder.
Men sterft om 't eeuwigh eens. Dit lyden keert niet weder.
'k Heb my, om Godt, getroost de straem van d' ossepees,
Geslagen, door mijn vel, zoo diep in 't zachte vleesch.
'k Verschrickte voor geen zaegh, noch punten, nochte wielen,
Gewent van Godts gezant ten val der snootste zielen.
Myn' Bruigom offerde ick mijn afgescheurde mam,
Mijn schoonheit, en mijn jeught van koningklijcken stam;
En wil ter stede, daer ghy u, voor 't zwaert, gaet buigen,
Het zelve kruisgeloof, met dezen hals, betuigen.
Een rey van Englen voer mijn lichaem in het graf,
Op Sina, van wiens kruin Godt Jakob wetten gaf;
Daer zal mijn grafdauw lang de quynenden genezen,
Terwylze eerbiedighlijck dit Engelsch grafschrift lezen:
Hier sluimert Katharyn, om vrolijck op te staen.
Zy kon om 't hemelsch hof het aertsch palais versmaên.

202 Versta: aan zijn vrouw den hals afslaat.

210 Versta: welke wielen Gods Engel van mij wendde en er de snoodaards, die mij bestookten, mede deed omkomen.

218 *Dit Engelsch grafschrift:* versta: het grafschrift van een Engel.

S. THEODORE.

THEODORE, schuw van d' oogen der mannen, uit zorge voor hare zuiverheit, geraeckte in hechtenisse, en, het wieroockvat verfoeiende, wiert naer het bordeel geleit; daer zy ingesloten, haer hart en handen ten hemel ophief; terwyl men voor de deur vast krackeelde, om, elck voor ander, de maeghdelijcke bloem te plucken. Maer naulix hadze haer gebedt uitgestort, of een kryghsman tradt 'er binnen, die de benaeuwde Maeght moedighde, en een middel ter verlossinge aenwees. Hy treckt haer gewaet, zy zyne kleederen en wapens aen; en treedt aldus vermomt ter deure uit: waer over hy, in dochters kleederen gegrepen, ter straffe gevoert wort; daer zy, door het gerucht aengeport, op slagh komt, en offert zich, als de rechtschuldige, voor hem, en hy voor haer, te knielen: 't welck by de rechters overwogen, zoo helpt men hen beide voort met den zwaerde.

THEODORE AEN BASILIA,

HARE ZUSTER.

Nadien mijn geest alree by 's hemels geesten t'huis leit,
Door wien twee kranssen, een van ongerepte kuischeit,
En een van martlery, gelijck een dubble prys,
Gevlochten zijn, voor my, in 't bloeient paradys;
Zoo lees dit afscheit noch van Theodore, uw zuster;
En draegh u, in myn doot, te stiller, en geruster;
Dewyl ick hene reis, niet eenzaem, maer verzelt
Met Didymus, helaes! dien al te vromen helt,
Voorvechter van mijn eere, en mede van mijn leven;
Een helt, wien Jesus gunne, al 't geen ick niet kan geven
Aen zijn oprechte trouw, gebleken in der noot;
Gelijck mijn pen uw hart dit inprent, voor mijn doot;
Op dat zijn deughden lang in uw gedachten hangen.
Ick, wieroockweigerigh, en godtverlooft, gevangen,
En vreeslijck toegedoemt aen d' eerelooze cel,
Koos alles uit te staen, om 't hemelsche bevel
Te volgen, daer men my, door schennis, zocht te temmen.
Men schen dit lichaem vry, de wil zal 't nimmer stemmen,
Maer waeren ongeschent den maeghdom van de ziel,
Zoo zuiver, als het sneeuw oit van den hemel viel.
Gelijck de lauwerblaên de vlammen wederstreven,
En kraecken, reis op reis, en worstlen, eer zy 't geven
Gewonnen aen den gloet; zoo zal mijn styve keel
Doorgalmen overal de winkels van 't bordeel;
En tuigen, hoe Godts bruit die schande lijt gedwongen.
Of blyf ick stom, van schaemt, zoo zal een lucht vol tongen
Getuigen van myn eer, die bergen overkryt,
En het schofferent hof zijn schendery verwyt.
d'Onnozelheit heeft hier haer schenders, en schoffeerders,
Maer 't schort haer nimmermeer aen voorspraeck, nocht [verweerders.

19 *Waeren:* bewaren.
24 *Winkels:* hoeken.

De boosheit wint veel velts, wanneer zy hene ruckt,
Maer komt zoo verre niet, dat zy geheel verdruckt
Het zaet van ware deught, die kracht kryght zelf door 't rotten,
En na dien winter, komt te bloeien, en te botten.
In d' onderdrucking leit de hoogheit van Godts maeght,
Niet oogende op 't geen haer, maer 't helderste oogh, behaeght;
Om 't welck zy zich verciert met parlen noch gesmyde,
Noch purper nochte gout, maer met spierwitte zyde
Van zuiverheit en schaemte, en stilte, slecht en recht,
Geloof en liefde en hoop, en 't hart aen Godt gehecht,
En goddelijcken raet, de bagge van haer ooren.
Mijn Bruigom, eens uit Godt, eens uit de Maeght, geboren,
Bescherm uw maeght, uw bruit; of zoo zy lyden zal,
Uw wil geschie: zy lyde uw glori te geval.
Geen water kan den gloet van onze liefde blussen.
Terwyl men 't lichaem schent zal 't kuisch gemoet u kussen.
De liefde van uw bruit is stercker dan de doot.
Zie van den hemel neêr: vertroost ons in den noot.
  Zoo zucht ick naer de lucht en hemelsblaeuwe bogen.
Een kou gaet door 't gebeent. Het water stremt in d' oogen.
Al 't bloet vertreckt naer 't hart. Een afschrick, bleeck en bang,
Ontschaeckt mijn kaeck de roos, en overstroit de wang
Met ryp: dan komt de roos en dan de ryp weêr boven.
O wonderbare strijt! wat durf ick my beloven?
Wat vreezen, of den palm, of droeve nederlaegh?
't Vertrouwen tart den strijt. De schaemte maeckt my traegh.
Mijn kuischeit dryft, voor wint, door 't barnen van de klippen.
Al d' oevers zijn bezet. Zy kan het niet ontglippen.
De schender gunt haer noch een' oogenblick beraets.
Hoe klopt het hart, terwyl de woestheit des soldaets
Vast aenklopt op de deur, gereet om aen te grypen
Den wapenloozen roof, op zangk en spel van pypen;
Gelijck de vos een duif, in 't hol van eene rots.
Ten leste groeit mijn moedt, en smyt de vreeze trots
Voor zyne voeten neêr. Ick blijf by 't voorgenomen,
En wacht vol hoops 't gewelt, my dreigende op te komen.

37 *Gesmyde:* van goud of zilver gesmede versierselen.
39 *Stilte:* kalmte. — *Slecht:* eenvoudig.
41 *De bagge van haer ooren:* haar oorring.
53 *Ryp:* bleekheid.

Met kraeckt de deur, en gaept, en laet een' ridder in.
Hoe wiert my toen te moe! wat schoot my in den zin!
Zoo d' angst een teere maeght haer zinnen had gelaten,
In 't goddeloos vertreck, bezet van hofsoldaten.
Een brave rustigheit ziet hem ten oogen uit.
Het hair bedeckt den hals, om wien de hellem sluit.
Een roode wapenrock, op 't pantser aengetogen,
Wel dicht van schubben, geeft een rootheit in mijn oogen.
De degen hangt gegort aen zyne slincke hant.
O Theodore, die de kroon der maeghden spant,
Laet varen alle vrees voor 't heiligste uwer eere.
Hier staet een, die niet lyt dat yemant u schoffeere.
Zoo spreeckt de jongeling, terwyl ick vast bedaer,
En overlegh, wie my verzekert in 't gevaer.
Ick durf my naulix noch verlaten op dat smeecken.
Vergif wort menighmael met honigh overstreecken.
Bancketten decken wel 't moordadighste venyn.
Wat anders is het hart: wat anders is de schyn.
In menigh mensch wort noch een avrechts mensch gevonden,
Recht avrechts, en gewoon te spreecken door twee monden.
Zoo mor ick by my zelf, wanneer hy 't woort hervat:
Nu zorgh niet langer voor den Godtverloofden schat.
Hier staet uw vyant niet, ô neen, maer uw behoeder,
Uw lotgenoot, uw troost; uw arts, uw medebroeder.
Hier ziet ghy Didymus, gezint zijn jeughdigh bloet
Te storten voor uw ziel. O dochter, schep dan moedt.
Laet ons verwisselen van kleedinge, en manieren,
U 't mannelijck gewaet, my 't maeghdelijck vercieren.
Dees uitkomst daelt van Godt. Ick streck u hier een borgh.
Treck aen mijn kryghsmans tuigh, en red u uit dees zorgh.
Zoo sprack hy, daer een wolck, als zilver, nederdaelde,
En, treckende in 't vertreck, rontom my zweefde, en dwaelde,
Die, na 'et ophelderen der wolcke, zagh in 't licht
Een schaer van Engelen, met blyschap in 't gezicht,
En vrientschap op de lip, en rapsheit in de leden,
Bereit om Theodore, in kryghsmans schijn, te kleeden.

72 *Om wien:* om welken.
80 *Verzekert:* beveiligt.
81 *Smeecken:* vleien.
87 *Mor:* fluister.

Dees schiet my strax de laers aen 't een en 't ander been:
Die strickt de laers met gout, en bintse voor mijn scheen.
Een ander vlijt en ryght het pantser om myn lenden,
En stulpt den helm op 't hair, nu veiligh tegens 't schenden.
De wapenrock bedeckt mijn schouders met der vaert.
Een ander geeft my moedt, een ander schilt en zwaert.
Zoo stapt de kryghsheldin, met haer geweer, en wapen.
Terwyl mijn Didymus, door 't maeghdekleet herschapen,
Een simple maeght geleeck, die, om den hemelschat,
Alle ydle pracht en prael met wil verwaerloost had;
Om het wellustigh oogh der wulpschen te mishagen,
En door geen pronckery hun zielen te belagen:
Doch door mijn aengezicht en 't lochenent gewaet
Scheen een gemengeltheit, en tweederleie staet
Van jongeling en maeght, en zachte en fiere zeden.
Al veinst mijn tret, noch blijckt yet zachters in mijn treden,
In voorhooft, en gebaer, hoe zeer ick 't zelf verwensch;
En d' ongelijcke sex, die nabuurt, grens aen grens,
Staet voeghelijck. Men kan die zomtijts onderkennen,
En zomtijts niet. Natuur leert langksaem zich verwennen.
De rey der Engelen, na dit voltoide werck,
Verlaet dees plaets, en vlieght om hoogh, naer 's hemels [kerck;
Van waer zy, op den wenck des vaders, nederstegen,
Ten dienst van zijn vriendin, ten uiterste verlegen.
Heldin, sprack Didymus, nu red u, het is tijdt.
Dees mommery kan u niet strecken tot verwijt,
Maer tot onsterflijcke eere, in sterfelijcke monden.
Bedriegh de wachters vry, door loffelijcke vonden,
En stap, gelijck ick quam, door al den drommel heen,
Eer d' overste ons verrasch, en grype, en boeie aen een.
Voort, voort, nu zie niet om. De hemel leert u hoopen.
Verlaet dit Sodoma. Vaer voort, de wegh leit open.
Ick antwoort hem hier op: godtyverighste helt,
Beschutter van de Maeght voor 't gruwelijck gewelt,
Myn bruigom kroone uw trouw in 't onbepaelde leven;
Hoe zijn wy te gelijck van eene lucht gedreven!

131 *Drommel:* drom.
137 *Onbepaelde:* oneindige.

Hoe wenscht mijn geest uw gunst t' erkennen met mijn bloet!
Leef lang. Zoo danck ick hem, en zet den trotsen voet
Ter deure uit onbeschroomt, door 't woelen van de bende,
En redt my uit gevaer, eer yemants oogh my kende.
Na 'et lange sammelen, zoo valt de hofkornel
Met zijn gewapenden in d' uitgestreke cel;
Om d'aengevochte Maeght te vinden, overwonnen
Door afschrick van die schande, of heel, en ongeschonnen,
Naer 't onverzetbre hart, dat tot geen schande stemt,
En, onder zijn gebiet, de woeste geilheit temt,
Die op de schoonheit vlamt, en haer afkeerige oogen.
De hofkornel ziet toe, en roept: wy zijn bedrogen.
Dit 's Theodore niet. O booswicht, toveraer,
Verrader van het Recht, vermomde guichelaer,
Ghy hebt uw snoode boel gestelt op vrye voeten,
Maer, 't geen haer daet verdient, zult ghy viervoudigh boeten.
Men ley hem naer 't gerecht. Hy zal het niet ontvliên.
Zoo ruckt men Didymus, door allerhande liên,
Door eenen dicken drang, gevloeit uit alle straten,
Naer 't hoogh gerecht. De stadt en 't volck zijn uitgelaten.
Ick sidder op 't gerucht. Ick yvre derwaert aen.
Ick koom, daer de soldaet, bereit om toe te slaen,
De blancke sabel stroopt, en dreight dat hooft te vellen,
't Welck, om mijn veiligheit, zich in gevaer ging stellen.
Ick roep: hou op, hou op. De schuldige staet hier.
Al 't volleck draeit het hooft naer mijn verbaest getier.
Een yeder maeckt my plaets. Zoo koom ick opgetreden,
Daer mijn verlosser knielt. Ick val hem met gebeden
En vrientschap om den hals, en bidde, dat hy toch
't Onschuldigh bloet verschoone. Ick neem dat loos bedrogh
En al de schult op my. Verschoon 't onnozel leven.
Ick ben de rechte man. Ick heb 't bedrogh geweven.
Hy weigert my mijn bede, en bid al evenzeer,
Dat ick hem gunnen wil zyn' lust, en d' opperste eer
Van zoo een' braven vont, dat 's voor een maeght te storten,
Voor 't schitterende zwaert, nu reedt haer tijdt te korten.
Wy worden, na veel stryts, te zamen weghgeleit,

144 *Uitgestreke:* opgesmukte.
147 *Tot:* in.
164 *Verbaest:* onverwacht.

En, op een nieuw verhoort, ontfangen dit bescheit:
Het evenschuldigh paer pas morgen vroegh te knielen
Voor 't zwaert, en vaer van hier, als met gepaerde zielen.
Mijn ziel verlangt naer d' uur, doch wenscht in dit geval
Te weten, wie van beide eerst nederknielen zal.
Voor my, indien 't my moght, naer mynen wensch, gelucken,
'k Verzoeck, en hou vast aen, om eerst te mogen bucken;
Maer mijn getrouwe stopt zijn oor voor mijn gebeên.
De voortoght komt hem toe. Hem past het voor te treên.
Zoo 't enckel wezen moet, het zal myn' onwil sussen,
Dat zijn bebloede romp my diene tot een kussen,
Waer op ick nederkniel, terwyl het hart noch steent,
En 't hooft noch gaept naer 't hooft, dat zich by 't zijn
[vereent.
Een zelve tombe zoude ons beide best betamen.
Wy sterven te gelijck, begraef de lijcken t'zamen,
En legh my zy aen zy, dat ick met hem verrys,
Als d' Engelsche bazuin ons wecke, op deze wys:
Ontwaeck, ô Didymus, ontwaeck, ô Theodore.
Ghy streckte elckander, ick u beide een hemelspore.

177 *Pas:* voegt, zorge.
185 *Zoo 't enckel — moet:* dat alleen — kan.

S. MARIA MAGDALENE.

MARIA MAGDALENE, zuster van Martha en Lazarus, van de Joden gehaet, zworf, met haren broeder en zuster, over zee, naer Massilie [1]; van waer zy, om den toeloop des volx te myden, en voort [2] het overschot des levens, in gestrenger boetvaerdigheit, te slyten, zich begaf, in Provence, op zekeren bergh, van de zee gekabbelt. Hier leetze, in een spelonck, aenvechtingen van drakenspoock en slangen, waer voor d' Aertsengel haer beschutte. Hier wertze gevoedt en gelaeft met hemelschen dauw, en, van d' Engelen, elck etmael, zevenmael opgetrocken, beluisterde het maetgezangk der zalige reien, tot datze, na dartigh jaren levens in eenzaemheit, ontfing het allerbeste deel, haer, van 't Orakel der waerheit, belooft.

---

[1] *Massilie:* Marseille.
[2] *Voort:* voorts.

MARIA MAGDALENE AEN JOANNES,

DEN APOSTEL.

Bewaerder van de Maeght, die, onder 't heiligh hout
Van haer gekruisten Zoon, uw liefde wiert vertrouwt;
Joannes, die noch 's nachts, voor 's Paeschlams bittre smarte,
Het Paeschlam at, en leit uw hooft op Jesus harte;
Ontfang den groet van uw bekende Magdaleen:
't Zy Asie u verlet, in zijn gedoopte steên;
Het zy ghy ommezwerft de kusten van Europe;
Mijn brief zal eens uw hant genaken, zoo ick hope,
Van daer Provence my op zynen bodem nam:
Toen broeder Lazarus, met zuster Martha, quam,
En my, van over zee, de golven door gevloden,
Voor 't grimmen van den haet der overtuighde Joden;
Gebeten op myn' broêr, en 't godtgezint geslacht,
Om dat hy, als een star, in dolings blinden nacht,
Alle oogen wees tot Godt, wiens hant hem had geheven
Uit 's doots verrotten stanck, om andermael te leven,
Ten spiegel dezer stadt, voor wiens gewyde poort,
Haer zegen hangt, gevloeckt, en gruwelijck vermoort.
Na d' afgeloope spil der nimmer stille jaren,
Het vel vol rimpelen, het hooft vol gryze hairen,
En 't schemerend gezicht, dat reede al onder gaet,

MARIA MAGDALENE. Vondel maakt hier geen onderscheid tusschen Maria Magdalena, Maria van Bethanië en de „Vrouwe, die eene Zondaresse" was. De Latijnsche Kerk heeft op het gezag van Paus Gregorius II, dien zij als Heilig eert, het gevoelen aangenomen, dat de drie genoemde personen eene en dezelfde zouden geweest zijn. In 1519 kwamen LE FEVRE en CLITOU tegen deze meening op. Hun geschrift *de tribus et unica Magdalena* gaf aanleiding tot een pennestrijd, die meer dan een eeuw duurde. Omtrent de bijzonderheden daarvan, gelijk mede omtrent die, welke in Vondels gedicht voorkomen, verwijs ik den lezer o. a. naar MORERI in v. *Magdelaine* (*St.-Marie*).

6 *Verlet:* ophoudt.

Betuight dit bevend blat, in welck een schyn en staet
Ick noch den adem hael, en eere in mijn gedachten
Godts boden, die met my op hun' verlosser wachten.
Provence draeght een bergh, drieduizent treden hoogh,
De bergh een' steenen kam: in 't oosten slaet hy 't oogh
Op Nicie, naer 't west verheffen zich de muren
Van 't Massiljaensche volck: ten Noorden gaet hy buren
Met d' Avinjonsche graft. De zee in 't zuiden weickt
Den waterkant. De kam, van louter rotssteen, reickt
Vyfduizent ellen langk, verciert met een paer horens,
De starren dreigende, gelijck twee spitse torens.
Een dootse berghspelonck gaept, onder aen den voet
Der steenrotse, ovenswyze, en als gewelft. Zy doet
Haer' mont in 't westen op, en laet wat ruimte buiten.
In 't hol ryst heuvelswyze een steen, waer achter spruiten
En springen aders van een zoete en koele bron,
Die dees spelonck bevloeit, en noit verdroogen kon.
'k Zat dertigh winters hier begraven, en vergeten,
En met mijn hair bekleet, na dat mijn kleedren sleten,
Blootshoofts, en barevoets, en nu bykans verdort;
Noch koom ick aen den tijt der boete veel te kort.
'k Beklom niet reuckeloos dees ongemeene trappen
Des levens. 't Heeft wat in dus na te treên de stappen
Van Zacharias zoon, die, in Elyas schyn,
By 't brullende ongedierte, en binnen de woestyn,
Gingk waeren, zonder oogh te slaen op ydel vordel.
Hy kneep het kemelshair, met eenen ledren gordel,
Om 't rammelend gebeent, by wylen half verzaet
Van magren springkhaen, en van wilden honighraet.
De beeck verslaet den dorst. Hy rust de moede leden
In d' uitgeholde rots; daer waecken noch gebeden
Noch honger zynen geest afmatten, noch de schrick
Het hair zet overent; dat, langk, en breet, en dick,
Den hals en schouders deckt. Zoo broght hy 't leven over,
In schrale wildernisse, ontbloot van gras en lover;
En badt, verkleumt van koude, of van de zon gebraên,

27 *Nicie:* Nizza, Nice.
29 *d' Avinjonsche graft:* de Rhône. — *Weickt:* weekt, bevochtigt.
45 *Zacharias zoon:* Johannes de Dooper.
55 *Over:* door.

Aldaer zyn' grooten neef, den Bethlehemmer, aen.
Dies belgh u niet, dat ick, elx schantvleck van te voren,
Godts voorbo tot een schets des wandels heb verkoren.
't Is niet op dat men my by zoo een star gelijck,
Die zonder weerga blinckt, in 't nimmer duister Rijck.
Zoo streng een heiligheit, zoo straf een opzicht voeghde
Hem, die 't verwildert hart des ruwen kryghsmans ploeghde,
En zaeide oprecht berouw in 't omgeploeghde hart.
Ick yvere om mijn schult en achterstel, ô smart!
Door druck en lichaems tucht, te zoenen, en te boeten;
Als een getrapte worm, aen des gezalfden voeten,
Die hier myn ziel verquickt met hemelsche gena,
Dan 's nachts, dan 's morgens vroegh, en dan des avonts spa,
Door d' Englen, die voor my dees bedekamer wydden;
Toen ick den ommegangk der menschen docht te myden,
En toeloop van de stadt en 't lantschap, hier ontrent,
Het welck gekristent, my te voet viel, zonder endt.
Wat spoockery quam ons in 't eerste niet verschynen!
Het helsche spoock bewoont oock bergen, en woestynen.
Het was in een woestijn, dat d' afgront, met een drift
Van geesten, 't hooft des heils te keer ging met Godts [schrift.
Dees duizentkunstenaer schoeit net op alle leesten:
Gaet mommen in den schyn van trouwbevonde geesten,
Van vogel, mensch en dier. Het gelt hem even veel
Op wat manier hy vat zijn wiltbraet by de keel.
'k Was op myn' steenen stoel noch naulix neergezeten,
In 't schemerdonker hol, of 't hol begon te zweeten,
Te baren eenen draeck, met schubben op den rugh
Geharnast, en verzien met vleugels, snel en vlugh.
Hy kon den langen rugh in zeven boghten krommen.
En schermen met den staert. Zijn vierige oogen glommen,
Als kolen. Hy blies smoock en zwavel uit zijn beck.
Benaeutheit gingk my aen in 't schaduwigh vertreck.
Terwyl mijn zinnen vast van schrick in twyfel hangen,
Bestuwt hem een gepiep van grimmelende slangen.
Het dier aen 't blazen, klopt de wiecken tegens een,

60 *Schets:* voorbeeld.
66 *Achterstel:* achterstallige, voormalige overtredingen.

En gaept, dat d' ope keel een open afgront scheen.
Ick zuchte, want de schrick begon mijn tong te binden:
Help, lieve Jesus, help. Hy dreight my te verslinden.
d' Aertsengel, op dien zucht, schiet tusschen beide heen,
En trapt den draeck op 't hooft, die onder hem verdween.
Hy troost my met zijn stem, en naer des hemels deuren,
Opstygende, in een vlam, bestroit de plaets met geuren,
In 't paradijs geteelt, en zonder hant gepluickt:
Een lent, waer naer al 't hol noch even geurigh ruickt.
Godts Veltheer andermael, zoo ras ick wiert bestreden,
Verstroide 't heiloos spoock, en daelde naer beneden,
Met 's hemels Ridderschap, in dit gebedehuis,
Wiens ingangk hy beschut door 't zegenrycke Kruis,
Hier opgerecht, tot troost der aengevochte ziele.
'k Omhels dien troost, en zuchte, en steene, en bid, en [kniele:
En proevende de spruit, die in den ingangk bloeit,
En smaeckende de bron, die dees spelonck bevloeit,
Schyne, uit het aertsch gestalte, in 't hemelsch te ver- [keeren,
En, onder 't zaligh hof, alree te triomferen;
Of, als verruckt, te staen, daer een besmette schaer
Gezuivert wort door pyn, een oirzaeck van 't misbaer.
Zy schreien: Magdalene, ô help ons straf verzoeten.
Hoe struickelt men zoo licht, dat lastigh valt te boeten!
Een goddelijcken dauw bevochtight hier myn' mont,
Van 't Engelsche gewest, en houdt het hart gezont.
Elck etmael zevenmael van geesten opgetogen,
Onthaelt my 't maetgezangk der altijt blyde bogen,
Waer onder zon en maen en starren ommegaen,
En houden haren zwier, en weten van geen staen.
By wylen komt de Zoon uit 's Vaders zetel dalen,
En troost my met de zelve onsterfelijcke stralen,
Die boven Thabors kruin hem straelden om het hooft.
Dan worden zon en maen en al 't gestarnt gedooft.
Dan zuigh ick in dien glans mijn ziel en zinnen droncken.
Wat leckerny is dat! hoe smaecken my die voncken!
Mijn zinnen loopen hier aendachtigh in een ring.

118 *'t Engelsche gewest:* het Engelenrijk.

'k Herdenck, hoe ick weleer mijn heil ten dissche ontfing,
In ons Bethanie, het welck twee halleve uuren
Van stadt, verboden wort de Priesterlijcke muren
't Aenschouwen, door den bergh, die tusschen beide styght,
En vette olyven draeght, daer hy zyn' naem afkryght.
Wat was 't een lust noch meer dan Salomon te hooren,
En voor Godts voeten zelf te drincken met mijn ooren
Dat woort: Marie koos het beste deel van al,
Den onwaerdeerbren schat, dien niemant rooven zal.
Loop, Martha, loop, bezorght om tafel, haert, en stoelen:
Een stille aendachtigheit spoeit meer dan 't ydel woelen.
Boetvaerdigheit is veer het aengenaemste onthael.
O troostelijckste Zon! wat schoot ghy voor een strael
In 't binnenst van mijn hart: toen ick, als opgetrocken,
't Albast, vol balsem, brack op uw gezalfde locken,
Uw voeten kuste, en wiesch in eenen zilten vloet
Van tranen, bortelende uit een beklemt gemoet;
Beklemt, door dien het zich zoo schendigh gingk te buiten.
O voeten! moght ick u, met deze ontvlochte tuiten,
Noch droogen, als weleer; daer spanssel, bagh en snoer
En keten en kleinoot gesmackt lagh langs den vloer;
Daer Godt geen perlen koos voor biggelende tranen
Van 't nedrigh hart, gezint van 't ydel zich te spanen.
Dat nocken, dat gezucht (een spigel voor de jeught,
Verdwaelt van 't rechte spoor) verkeerde in enkle vreught.
  Het magh u heugen, wat al jammers wy bedreven,
Om broeder Lazarus, gevaren uit dit leven,
En ree den vierden dagh gezoncken in het graf;
Toen Jesus aenquam, die de zustren hope gaf,
Dat d' eens verdorde spruit weêr bloeien zoude, en botten:
Hoewel 't begraven lijck alreede sloegh aen 't rotten,
En van zich gaf een bange en een benaude lucht.
Hy weende zelf op 't graf, en loosde zucht op zucht,
En riep hem, by zyn' naem, uit 's doots onzichtbre [hoecken.
De doode ontwaeckt, verryst, bewonden met zijn doecken,

135 *Noch meer dan Salomon:* toespeling op *Luk.* XL:31.
140 *Spoeit meer:* brengt meer spoed aan.
146 *Bortelende:* borrelende.
148 *Tuiten:* haarvlechten.

En sprietooght tegens 't klare en nu ontwende licht,
En, als herboren, keert tot zynen ouden plicht.
Dit gingk de kroon te na en eere der Levyten,
De wolven, bits van tant, die 't lam de keel afbyten,
En klincken 't aen den stam, en bladeloozen pael.
Helaes! mijn geest bezwyckt, terwyl ick dit verhael.
Ick stont'er neffens u, en ghy, ter doot getrouwe,
Stont neffens deze maeght, en hallef doode vrouwe;
Godts Moeder, stervende om de doot van 's levens Vorst.
Drie nagels in haer hart, in haere blancke borst
De speer, en zoo veel roên, gesleten op haer lenden.
Dat grimmen, dat gevloeck, dat schimpen, schuiflen, [schenden.
De hamer en de koort, de spongie en de leer,
De doornekroon, de schup, de terling, en, ô heer!
De gal, gemengt met eeck, dat aenschyn, zonder luister,
Het zwymen van de zon, de hemel zwart en duister,
De dootsnick, en de kreet, in 't uiterste gehoort,
d' Aertbevinge, en natuur en Godt op ons gestoort.
Joannes, help, ick sterf. Trouwhartighste behoeder,
Stut Magdaleen, ay, stut, ghy stutte Jesus Moeder.
Wat schryf ick? och, dit blat ziet heel van bloet bevleckt,
Gemengt met nat, 't welck langs mijn bleecke wangen leckt.
Ten derden dage kon Godts troost dien druck opwegen,
Toen ick ten grave quam, godtvruchtighlijck verlegen,
Om 't Godtbeminde lyck te balssemen, voor zon;
Daer geene maeghdekracht den grafzerck tillen kon:
Maer die was al vertilt door meer dan menschen handen.
Ick liep u strax te moet; al mijn gedachten brandden
Van yver, en ick kreet: helaes! Hy leit'er niet.
Mijn toevlught is gerooft. O deernis! ô verdriet!
Ghy schoot met Kephas toe, en zaeght met yver binnen,
En zaeght den zweetdoeck daer, en 't opgerolde linnen,
En scheide heel verbaest, en liet'er Magdaleen,
De schreiende, by 't hol. Daer vontze, daer verscheen
Haer d'opgereze Zon, en d'Englen vol erbarmen.

165 *Sprietooght:* pink-oogt.
169 *Bladeloozen pael:* kruishout.
189 *Voor zon:* vóór zonsopgang.
195 *Kephas:* Petrus.

Zy vloogh hem toe, en wou hem kussen en omarmen.
Zy broght u d'eerste maer van dezen schoonsten dagh,
En gaf getuighenis van 't geen zy hoorde, en zagh.
  Aldus heb ick mijn hart voor 't jongste eens uitgegoten,
En danck u voor de gunst en 't goet, van outs genoten;
Terwyl ghy, met zoo veel godtvruchtigen verstroit,
Al 't aertrijck door, den opgeleiden plicht voltoit;
Tot dat Godts boden ons vergaren, en geleiden
In 't nieuw Jerusalem, van waer zy hen verbeiden,
Die 's werelts stormen zijn kloeckhartigh doorgestreên.
Gedenck Marie toch, in 't heetst van uw gebeên.

S. TEKLA.

Tekla, van keizerlijcken geslachte, in Keizer Neroos tijdt, leide alle hare juweelen en kleinodien te kost, om t' Ikonium, in den kercker, met Pauwels, Godts afgezant [1]), in gespreck te komen; van wien zy onderwezen, treffelijcke huwelijcken afsloegh, en eeuwige reinigheit beloofde; waerom zy aengeklaeght veroordeelt wiert ten viere, door den regen uitgebluscht. Hier na smeet men haer tweemael in het diereperck; noch eens voor slangen, en stieren: maer wonderlijck door Godt verlost zijnde; en Tryphene, een hooghgebore vrouw, met meer anderen, Christus toebrengende, vertrock naer Seleucie, daer zy dit leven om een beter verwisselde.

---

1) *Afgezant:* apostel.

TEKLA AEN TRYPHENE,

HARE HALSVRIENDIN.

Oprechte halsvriendin, geloutert door de proef,
Tryphene, schelt my quyt, dat ick uw hart bedroef,
En van Seleucie u voor 't allerjongst bedancke
Tot in Ikonium; daer ghy Godts teere rancke
Verquickte, meer dan eens, op 't heetste van den dagh,
Die op 't geteeckent hooft zoo fel te steecken plagh,
En dickwils zoogh al 't sap uit eerstgeteelde loten.
Dat ghy doorluchtigh zijt uit Cæsars stam gesproten,
Acht Tekla niet zoo veel als d' andere geboort,
Waer door u, als een kint des hemels, toebehoort
Een onuitputbre schat, door 't kruis ons aengestorven,
Die door den slangeboom en Evaes lust bedorven,
En stroiden elck zijns weeghs, gelijck 't gewande kaf,
Naer Goden zonder geest, van 's levens oirsprongk af;
Tot dat de Vader zelf, de rijckste van genade,
Met zijn barmhartigheit en wysheit gingk te rade,
En door den herder zocht het afgedwaelt geslacht;
Waer onder ick, de minste en simpelste geacht,
My zelve, lof zy Godt, met recht geluckigh reken,
Van dat t' Ikonium Godts licht wiert opgesteken;
Daer in des kerckers nacht de roem van Tharsus zat,
Wiens troost my waerder was dan 't spillen van myn schat
En pracht, waer door ick drong door steen, door stael, [door yzer,
En knarssende metael, uit yver tot een wyzer,
Dan Pallas, en haer school; die, staende op spits vernuft,
Het wit der wysheit mist, en buiten Christus suft;
Wiens liefde my, zoo dier van zijn gezant bevolen,
Deed tarten en versmaên de mutserden, en kolen,
En vlammen, op een sprongk van boven uitgebluscht,

13 *Stroiden:* ons verspreidden.
21 *De roem van Tharsus:* Paulus.
29 *Op een sprongk:* eensklaps.

Door een geborste wolck. Zijn liefde kon myn' lust
Tot rycke bruidegoms en bruiloften verjagen,
En afslaen al 't gevley der hardtaenstaende magen:
Oock toen ick in uw huis gedoemt zat, en bewaert,
En ghy noch afgodist, uit een medoogende aert,
My garen in uw schoot wout bergen, voor de tanden
Des hongerigen leeuws, gesart, om aen te randen
De godtverloofde Maeght, gelijck een leckre buit.
Ghy schreide, om mynent wil, des nachts uw oogen uit:
Och, dochter, geef gehoor. Wat dolheit doet u razen!
Zal zoo een jonge bloem de wilde dieren azen;
Een bruit, eerwaerdiger den bruigom t'huisgebraght,
Wiens lachende geluck en adel ghy veracht,
En terght tot zulck een wraeck; waer van zijn geest gedreven,
Die aenhiel om uw echt, nu aenhoudt om uw leven.
Of zal Androklus lot u waeien in den mont.
't Is waer, hy broght het lyf geheel en ongewont
Uit dat benaude zant, waer in hy stont verwezen:
Maer ghy hebt noit den leeuw in zijn spelonck genezen,
Noch splinters uit den poot getrocken, als de Daeck.
Helaes! de dagh breeckt aen, dat ghy, tot elx vermaeck,
In 't worstelperck, wiens galm uw dootkreet na zal baeuwen,
Met zachte vingeren moet vechten tegens klaeuwen,
Vervaerlijck voor gebulck en horens van de stier.
Wat is een blatend schaep by zoo een brullend dier.
Dit lichaem kan niet meer dan voor een brock verstrecken,
In d' opgesparde keel, wiens tong het bloet zal lecken,
Gelijck de versche wyn, op leckre tongen smaeckt.
Och, dochter, 'k hoor het been dat op zijn kiezen kraeckt.
Zoo hielt ghy schreiende aen, tot dat d' aertswichlaers quamen,
Gewapent met staffiers, die Tekla met zich namen,
En leidden naer 't altaer, daer 't offer most geschiên,
Voor al 't nieusgierigh volck, reckhalzende, om te zien,

32 *Hardtaenstaende magen:* ernstig dringende bloedverwanten.

45 *Androklus:* overbekend is de vertelling van dien weggeloopen slaaf, die, in de woestijn gevlucht, een leeuw van een splinter verloste, die 't beest in den poot stak, en later gevat en veroordeeld om in 't dierenperk te strijden, door dienzelfden leeuw niet alleen gespaard, maar zelfs beschermd werd.

49 *De Daeck:* de Dacische slaaf.

60 *Staffiers:* krijgsknechten.

Hoe d' eerste Maeght, die 't Kruis op 't voorhooft durf [belyden,
Door 't Kruis getroost, den vorst der dieren durf bestryden.
Ick quam ter bane, en groete een yeder in het ront.
Ghy keerde u aenschyn om, van droefheit; toen ick stont
Omringt van 't priesterdom, met zoo een jeught verlegen.
Hun spraeck kon 't aertsgebouw, maer niet mijn hart, bewegen,
Het welck hun rede dus met tegenrede stuit:
Het waeide een fellen storm, en 't zagh 'er byster uit,
Toen Belus priesterschap en 't opgeruide Babel,
Niet passende op den Vorst, noch op zijn staf en sabel,
Ontweldighde het hof den wyzen Daniël,
Vergever van den draeck, verdelger van Godt Bel;
En smackte hem in 't hol, dat daeghlix menschen braste.
Maer 't eeuwighwaeckende oogh, 't welck op dien jongling [paste,
Betoomde zoo den muil van 't afgevast gediert,
Dat het dien vromen helt en zyne leden viert.
De zelve Godt, die waeckte, om d' eere der Hebreeuwen,
Kan licht zijn eige maeght behoên voor dulle leeuwen.
Zoo niet, zy staet getroost. Verslinders, vlieght vry aen.
Komt, maelt met uw gebit Godts zuiver korengraen,
Op dat het Englen voede, en hun voor manna strecke.
Waer draelt de leeuw? Hy koom. Dat yeder vry vertrecke.
Zoo maeck ick 't priesterdom met veel braverens moe.
Zy gaen: ick worde ontkleet tot aen de middel toe.
De gansche schouburgh ziet dit spel met strydige oogen;
Dees tot barmhartigheit en die tot straf bewogen.
d' Een klaghtigh, om de maeght en maeghdelijcken staet.
Een ander lastert haer, die 't wieroockvat versmaet,
En d' oude heiligheit van 's lants gevierde Goden.
d' Een bant haer buiten 't Ryck; een ander wil haer dooden.
Terwyle slaeckt het hock, op 's overstens bevel,
Drie leeuwen, even groot van lichaem, even fel
Van opzicht, en gebit. Zy schuimbecken, en brullen.
De mane vlieght om 't hooft. Men ziet de staerten krullen.
Ick lonck hun lieflijck aen, en staroogh hemelwaert.
Daer moght ghy zien, hoe snel hun grimmigheit bedaert,

66 *Aenschyn:* gelaat.
90 *Lastert haer:* schelt haar.
95 *Opzicht:* uitzicht, aanzien.

Gelijck 't verbolgen meir, op 's Heilants wenck en spreken,
En zoo veel wateren en winden t'effens streken,
Uit rechte eerbiedigheit tot aller watren Heer.
Zoo streeck myn lonckende oogh die ruige locken neêr.
Zy staen een poos verbaest, en weten van geen grieven.
In 't einde, recht als ofze op eene maeght verlieven,
Of haer eerbiedigheit toedragen in het hart,
Genaeckenze van verre allengs. d'Een quispelstart,
Een ander neight het hooft. Een ander ondertusschen
Komt my den zoom van 't kleet, of bey de handen kussen;
Of geeft den rossen hals te streelen aen mijn hant.
Zoo scheide ick onverleemt tot tweemael uit het zant.
Zoo bleef ick ongeschent van stieren, en van slangen;
En, ziende nu mijn doot voor oogen met verlangen,
Erinner u noch eens 't van outs bekent geval,
Op hoop dat dit uw huis en maeghschap stercken zal;
Wanneer de wreetheit stormt op 't aengevaert betrouwen.
Volhardt in Godt, en leef gedurigh in 't aenschouwen
Van hem, die 't al vervult met kracht en majesteit,
En blyft der vromen troost, als ziel en lichaem scheit.

110 *Onverleemt:* ongedeerd.

S. PELAGIA.

Pelagia, Luciaens leermaeght[1], van den kornel weghgeleit, om d'afgoden te bewieroocken, of geschoffeert, schrickelijcker doot te sterven; geliet zich van opzet te veranderen, en verzocht naer huis te keeren, om zich eerst op het statighste te vercieren, en dan te gehoorzamen: waer op zy te rugh gevoert, en cierlijck, op haer moeders schoot, van de zusteren uitgestreken[2]) vrolijck ten dake afsprong, om hare kuischeit, in den Hemel, te bergen.

---

1) *Leermaeght:* kweekelinge.
2) *Uitgestreken:* uitgedrukt.

PELAGIA AEN LUCIAEN,

HAREN PRIESTER.

Pelagia, de minste uit alle uw leerelingen,
En reede, om, uit den top van 't steile dack, te springen,
Naer 't hemelhooge dack, met starren overgult;
Danckt vader Luciaen, uit dochterlijcke schult,
Voor veel gedienstigheên, en uitgepickte spreucken,
En lessen, in haer ziele en geest geleit, als kreucken,
Om nimmer te vergaen, maer, op zijn juiste tijdt,
Te dienen, voor een maeght, den hemel toegewyt;
Waerom haer d'aerde haet, en blindeling veroordeelt.
'k Heb 't aenschyn van mijn ziel gespigelt in uw voorbeelt,
Der Priestren eer, den roem der heimelijcke school
Van Antiochien. Indien ick ergens dool,
Zoo dool ick buiten 't spoor der goddelijcke lesse.
Ghy beet my hier in 't oor het geen Makaer t'Edesse
U eerst in 't oor beet van Godts Kruisgeheimenis,
Waer in der zielen heil en hoop begrepen is;
Van aertschgezinden zwaer en lastigh te begrypen.
De wereltwyzen, die alleen de zinnen slypen
Op aenzien, en genot, gaen noode uit hunnen tret.
Het eb van staet en pracht, en middelen: de smet
Van naem en faem; de schrick voor pijn, en eerloos sterven;

4 *Luciaen:* deze was priester te Antiochië en werd in den jare 312 gemarteld, onder Keizer Maximinus. Hij stond in grooten naam van geleerdheid en heiligheid.

14 *Makaer:* onzeker is het, wien van de onderscheidene Kerkgeleerden, die den naam van Makarius voerden, Vondel hier op 't oog had. Men zou allicht denken aan Makarius den oude, die in een klooster op 't gebergte Scetis leefde en leermeester was van Evagrius, ware het niet, dat deze Makarius in 't jaar 301 geboren werd en dus onmogelijk de leermeester kan geweest zijn van den reeds in 312 gemartelden Lucianus. Van Makarius van Alexandrië kan hier nog minder sprake zijn, daar deze een eeuw later leefde. Het waarschijnlijkste komt mij voor, dat hier bedoeld wordt de Patriarch van Jeruzalem, die in 312 derwaarts geroepen werd, zich een heftig bestrijder van Arius betoonde en de Kerkvergadering van Nicea bijwoonde.

Nakomeling en huis te gronde te bederven;
Zijn bergen in den wegh. Wie stapt 'er over heen?
Wie dringt door 't naeldenoogh met krencken van zijn leên?
't Is enkle razerny. Die harssens zijn kranckzinnigh.
Dees werelt lacht te zoet, te dartel, en aenminnigh.
Heft reien aen. Brengt wijn en kranssen voor den dagh.
Gebruickt uw tijdt. De zon schijnt schooner danze plagh,
En, gaende, t' avont spade, in 't westen onder duicken,
Belacht die haren glans verzuimden te gebruicken.
Doch ghy bereickte schaers het peil van twalef jaer,
Of wist die vleiery, dat lachende gevaer,
t' Ontzeilen, schoon zoo vroegh uw ouders overleden;
Van wien ghy schatten erfde, en 't beste goet, de zeden,
Den godtsdienst, en de tucht, en wat, der ziel gezont,
Ghy zooght uit 's moeders borst, en leerde uit haren mont;
Als of natuur u scheen het padt naer Godt te banen.
Gestadige gebeên, gezouten in uw tranen,
t' Ontrecken van de spijs, het spanen van den wijn,
Gesteurde slaep, om vroegh in aendachts oegst te zijn,
Stilzwygentheit, om niet te slibberen in 't spreken,
't Hanteeren van de pen, om armoede en gebreken
Te stutten met die winst; na dat al 't errefgoet
Des naeckten lijf gekleet, zyn' honger had geboet,
En wat volmaecktheên meer aen ouder boomen groeien,
Die zagh men in een spruit van zes paer jaren bloeien.
Aldus broght ons geluck u herwaert van d' Euphraet,
Den stroom van uw geboorte: en 't priesterlijck gewaet
Aenschietende, als een licht, bestraelt van outerzonnen,
Hebt ghy mijn moeder, en haer dochters, Godt gewonnen;
Doch niet zoo stil, of 't gaf 's lants vierschare achterdocht;
Die door een tong, misschien met gaven omgekocht,
Bewust van mijn belofte, op moeders huis laet passen;
Met eenen drommel volx my schichtigh komt verrassen,
En hene-rucken, daer de schender staet gereet,
En 't maeghdenharte dreight met al wat gruwzaem heet.
Zoo wort een jonge duif het warme nest ontnomen,
Om 't welck de moeder vlieght, die 't jongk te hulp wil komen.
En, wat is 't wonder? want geen oude is heden vry

59 *Wat is 't wonder:* wie zou het verwonderen. — *Oude:* leeftijd.

Voor wreetheit, recht genoemt de kindertiranny:
Gelijck noch onlangs bleeck aen dat paer kinderzielen,
d' Onnoosle tweelingen, die op elckander vielen,
Te Nikomedie, daer 't kindergraf zal staen
Ter schande van het hof, en Maximiniaen.
Ick tredende in een ringk van hopliên en soldaten,
En nu van menschenraet, doch niet van Godt, verlaten,
Gryp moedt, en heldre 't oogh, als hadde ick my beraên.
'k Verzoeck niet ongetoit, maer opgepronckt, te gaen
Ten offer, waer 't hun lust, en 't wieroockvat te zwaeien,
Voor 't onverzoende altaer, en zoo 't gerecht te paeien.
Op zulck een aenbodt wort de hopman bly te moe,
En leit zyn' roof te rugh naer moeders drempel toe;
Daer 't al in tranen zwom, en steende in zijn gebeden.
Ick stygh de trappen op. Het kryghsvolck wacht beneden.
Mijn moeder pryst mijn wit: mijn zusters pryzen 't meê,
Een yeder om het zeerst. Haer yver houdt geen steê.
Ick worde, op moeders schoot, gekleet in witte zyde.
Mijn eene zuster kemde, en d'andre krulde, en vlyde,
En streelde 't hangend hair, en gaf 't een' heldren glans.
De moeder kranst mijn hooft met eenen lauwerkrans,
En geeft my in de hant een groene pallemveder.
Zoo zwier ick vrolijck, langs mijn kamer, heen en weder.
En spreeck, voor 't allerlest, haer elck een hart in 't lyf:
Men oordeel, zoo men wil: dit werck is Godts bedryf.
Wat past Pelagia op roemen, of verachten.
Pelagia, een maeght, zal stercken Samson slaghten,
En haer erfvyanden beschamen, door een doot,
Vrywilligh aengegaen, in 't nypen van den noot.
Als 't zuiver brein en bloet in 't geyl gezicht zal spatten,
Zoo kan het tuigen, dat d'onzuiverheit geen vatten
Aen Christus maeghden vint, die, met een hemelsprongk,
Ontglippende dees jaght, genaken 't veiligh honck.
Lukrees storf veel te spa aen haer besproke wonden.
Groothartigh storfze, maer lafhartigh, eerst geschonden
Van dien geweldenaer. Mijn kuischeit, dus belaeght,

75 *Wit:* doel.
76 *Steê:* maat.
85 *Wat past — op:* wat geeft — om.
93 *Lukrees:* Lucretia.

En, als een bloode hinde, in 't valsche net gejaeght,
Zal 't schandelijcke net met blyschap strax ontglippen.
Zoo spreeck ick zelf, of eer Godts yver met mijn lippen.
De zusters nemen my al weenende in den arm.
Mijn moeder kust myn' mont. Al 't huis is vol gekarm.
Nu dochter, zeitze, ga, daer u geen schenders dwingen.
Wy volgen op die streeck, en kiezen, eer te springen
In eenen killen stroom, dan in den gloenden brant
Van eenigh woest soldaet of Cæsars lyftrauwant
Te zengen, 't geen natuur de vrouwen leert bewaren.
Dit schryf ick inder yl, getroost om voort te varen.
Dees brief verdadigh my, of yemant my besprack.
Zoo stygh ick regelrecht ten hemel, van ons dack.

107 *Of:* zoo. — *Besprack:* lasterde.

DAVIDS TRANEN OF BOETPSALMEN.

DE 6. PSALM.

Och, straf my niet, in uwen toren;
Noch legh my niet mijn schult te voren,
  In uwe gramschap, lieve Heer.
Ontfarm u mijns; ick legh ter neder,
Ter doot toe kranck. Genees my weder:
  Mijn beenen t' siddren meer en meer.

Mijn ziel is vol ontsteltenissen.
Help Godt, hoe lang zal zy u missen?
  Och, keer uw aenschijn toch naer my,
En ruck mijn ziel uit zoo veel stricken:
Maeck mynen geest van alle schricken
  Des doots, door uw genade, vry.

Want niemant, daer de dooden leggen,
Weet prijs en eer van u te zeggen.
  Wie looft u in den helschen kuil?
Ick gingk in arbeit van al 't steenen.
'k Zal, nacht op nacht, in 't bedde weenen.
  En wasschen het, terwyl ick huil.

'k Zal 't bed met tranen overspreien.
Mijn oogh is blint en root van schreien.
  Van hartzeer wiert ick grijs en out,

Davids tranen of Boetpsalmen. Afgedrukt volgens den tekst der eerste uitgave van de *Brieven der H. Maeghden* (*Bibliographie van Vondels werken,* n°. 391). waar achter zij gevonden worden.

Zij zijn uit denzelfden tijd als de *Brieven.* Later werden zij met vrij groot tekstverschil herdrnkt in Vondels vertaling der Psalmen (1657).

By zoo veel haters, die my pramen.
Nu wyckt van my eens af alt'zamen,
Ghy die van recht noch regel houdt.

Want mijn gekerm quam Godt ter ooren.
Godts goetheit wou mijn be verhooren.
Mijn smeecken gingk hem aen het hart.
Dat nu zoo menige als my haten
Verbaest en schaemroot 't velt verlaten,
En haestigh vliên, van schrick benart.

22 *Pramen:* kwellen.

DE 31. PSALM.

Wel záligh magh men zulck een' houden,
Wiens schulden Godt heeft quyt geschouden;
Wiens misdaên zijn gena bedeckt.
Wel zaligh, wien 't betaling streckt,
Dat Godt hem geen verloop toereken;
En in wiens geest geen valscheên steecken.

Om 't zwygen van mijn boos geweten
Is mijn gebeent verout, versleten;
Terwyl ick kreet den dagh ten endt.
Ick voelde en kende mijn ellent.
Toen, dagh en nacht, uw hant, uw toren
My druckte, en prickte, als met een doren.

Ick heb mijn zwaer vergryp beleden,
En u mijn ongerechtigheden
Niet meer verborgen. 'k Sprack: welaen,
Ick wil my zelven melden gaen,
En Gode ontvouwen al mijn boosheit:
En ghy vergaeft my mijn godtloosheit.

Hierom zal elck, geneight te boeten,
By tijts, zich worpen voor uw voeten,
Eer hem de springvloet heneruck.
Ghy zijt mijn toevlught, als my druck
Omringt. Mijn blyschap, help my dringen
Door al, die my met maght omringen.

'k Zal in uw brein verstant verwecken,
En, langs den wegh, dien ghy moet trecken,
U komen wyzen van om hoogh.
Ick zal, met mijn zorghvuldigh oogh,
U naerstigh gaslaen, en regeeren,
En nimmer 't aenschijn van u keeren.

Slacht paert noch muil, van reên versteken.
Betoom en breidel de gebreken
Der woesten (die u tot geen wit
Verkiezen) met een montgebit,
En muilprang. Zondaers moeten bloeden,
Als Godt hen geesselt met veel roeden:

Maer Godts gena, voor vromen open,
Omlegert hen, die op hem hopen.
Verbly, verheugh u in den Heer,
Rechtvaerdigh volck, en wien men meer
Vroomhartigh en oprecht magh noemen,
Ghy mooght op Godt met reden roemen.

DE 37. PSALM.

Och, straf my niet, terwyl uw gramschap blaeckt,
Noch hael niet over mijn gebreken;
Naerdien uw pylen in my steken,
En uwe hant my heeft zoo diep geraeckt.

Uw toren liet niet heels aen al mijn lyf.
Mijn misdaet, die my dus doet steenen,
Verjaeght de rust in myne beenen.
'k Ben, over 't hooft, gedompelt in misdryf.

Ick draegh mijn schult, gelijck een' zwaren last.
Mijn wonden stincken, en vervloeien,
Om al mijn dwaesheên, die my moeien.
Ick blyf gekromt, en ben aen jammer vast.

Ick ga bedruckt, geheele dagen lang.
  Mijn lenden zijn vol zuchts, vol schimpens,
  Mijn krancke leên vol pyns, vol krimpens.
Ick legh in ly, en schreeuw: mijn hart is bang.

Ghy kent, ô Godt, al 't geen wat ick begeer.
  Mijn zuchten is u niet verborgen.
  Mijn hart, vol onrust, krielt van zorgen.
Mijn kracht is wech. Mijn oogen zien niet meer.

Bekende en vrient quam op my aen, en viel
  Met al zijn maght my dapper tegen.
  De trouwste stont van veer verslegen.
'k Leet last van hun, die stonden naer mijn ziel:

Die wenschen, dat my niet ontmoeten magh
  Dan ramp, en smaet, om zich te wreken,
  Slechts logentael en laster spreken,
En leggen toe op valscheit, al den dagh.

Ick sta, en zie, als doof, dien handel aen,
  En als de stomme, en sprakeloozen;
  En, als de doove, by de boozen,
Schijn een, die hun niet weet te wederstaen.

Om dat ick had mijn hoop gegront op Godt
  Zult ghy, mijn Heer, mijn Godt, my hooren.
  Ick zey: laet haters, heet van toren,
Niet huppelen, om mijn rampzaligh lot.

Zy stoffen en braveren hemelhoogh,
  Terwyl mijn wankle beenen beven.
  Ick ben de roên ter roof gegeven.
Mijn lyden staet geschreven voor mijn oogh.

'k Zal blycken doen, hoe groot een schult ick droegh,
  En leggen toe, om die te boeten.
  Mijn vyant, die my voor zijn voeten
Ziet leggen, juicht, en heeft nu kans genoegh.

't Getal, dat my met onrecht haet, wint aen.
Zy schenden my, die goet beloonen
Met quaet, en zich ondanckbaer toonen,
Omdat ick volghde en hiel de beste baen.

Mijn Heer, mijn Godt, verlaet my nimmermeer,
Noch wijck van my met uw genade.
Uw bystant kome my te stade,
O Godt, mijns heils, mijn allerwaertste Heer.

DE 50. PSALM.

Ontfarm u mijns, ô Godt, in myne ellende,
Naer uw genade en goetheit, zonder maet:
Naer uw genade en goetheit, zonder ende,
Wisch t' effens uit, al mijn bedreven quaet.
Ja, wasch mijn hart, zoo schuldigh aen uw toren,
En zuiver my, die zoo bezoedelt ben:
Naerdien ick nu mijn misdaets schantvleck ken,
En mijn misdrijf my t' elckens komt te voren.

'k Heb tegens u, voor u alleen, misdreven,
Op dat ghy blyft rechtvaerdigh in uw woort,
En, henegaende in 't recht het vonnis geven,
My overtuight, en stom maeckt, zoo 't behoort.
Want ziet ick ben in onrechts smette ontfangen.
Mijn moeder was 't, die my in zonde ontfing.
De waerheit was 't, die u ter harte ging,
En 't oprecht hart, uw opperste verlangen.

Ghy toonde my zoo veel geheimenissen,
En raetsels van uw wysheit, diep en rijck.
Met hyzoop zult ghy al mijn smet afwisschen,
En wasschen my van zondigh slijm en slijck.

19 *Hyzoop.* Versta: de olie van eene lipbloemige sierplant, die rijk is aan etherische olie en in de rotsachtige streken van Zuid-Europa voorkomt

Dan zal ick 't sneeuw in zuiverheit verdooven.
Dan zal de vreught doorschateren mijn oor.
Dan is 't al galm van blyschap, wat ick hoor;
En 't kranck gebeente, aen 't hupplen, zal u loven.

Och keer, och keer uw aenschijn van mijn zonden,
En wisch toch al mijn lastervlacken uit.
Herschep in my (zoo werde ick rein bevonden)
Een zuiver hart, daer enkel lof uit spruit.
Vernieuw myn' geest, myn' wil, myn' lust, van binnen.
Verstoot my, Heer, niet van uw aengezicht.
Onttreck my niet uw' geest, die my verplicht
U, zonder endt, van harte te beminnen.

Geef my dees vreught, die uit uw heil komt bortlen,
Gelijck een bron, en lyf en ziel verquickt:
En laet uw wet in mynen boezem wortlen,
Door uwen geest, een kracht, die 't al beschickt.
Dan zal ick zelf de trouweloozen leeren
De rechte baen, waer langs men styght naer Godt;
En 't reuckelooze en goddelooze rot
Zal, schuw van 't quaet, zich naer zyn' Schepper keeren.

O Godt, dien ick, met recht, mijn heil magh noemen,
Ontsla my van dees bloetschult, lang beschreit;
Op dat mijn tong, al juichende, magh roemen
Van uw genade, en uw rechtvaerdigheit.
Ghy zult, ô Heer, mijn lippen open breken,
Op dat mijn mont uw lof en eer trompett';
Want waert ghy meer gedient met offervet,
Gewis ick had u offer aengesteken.

Maer ghy zijt min gedient met offerdieren.
't Brantoffer, dat uw Majesteit behaeght,
En dat ghy kiest, voor kalveren en stieren,
Is 't nedrigh hart, gebroken, en vertsaeght.
Dat uwe gunst, ô Heer, tot Sions beste,
Gedy, naer 't hart, het welck ghy tot haer hadt.
Zoo groey, zoo bloey Jerusalem, uw stadt,
Ten hemel toe, met uitgeleide veste.

Dan zal de smoock der offerhanden varen
Ten hemel, die vermaeckt wort met dees vlam:
Dan zal men u opoffren koe, en ram,
En kalf, en stier, op Godtgewyde altaren.

DE 101. PSALM.

O Heer, verhoor mijn smeken.
Mijn schreien klim tot dy.
Keer 't aenschyn niet van my,
Zoo dickwils 't hart, versteken
Van troost, is in de klem,
Neigh d' ooren naer mijn stem.

Zoo dick ghy my hoort stenen,
Verzacht terstont de pyn:
Naerdien mijn dagen zijn
Gelijck de roock verdwenen;
En mijn gebeent verschroockt,
Als branthout, zwart beroockt.

Ick ben, als 't hoy, geslagen,
Getroffen, van om hoogh:
En 't hart is dor, en droogh.
'k Vergat, door al het klagen,
En kermen, in der noot,
Mijn nootdruft, en mijn broot.

Door 't zuchten, in die pyne,
Versmolt mijn vleesch. Ick scheen
Een geest, en vel, en been:
Of als, in een woestyne,
De pellikaens natuur,
Of nachtrave, in den muur.

11 *Verschroockt:* verschroeid, saamgekrompen.

Ick waeckte, en slachte musschen
Om hoogh, op 't eenzaem dack.
Wat vyant was, versprack
My daeghlix ondertusschen.
Wat flus my eere gaf,
Zwoer my zijn vrientschap af:

Om dat ick asch most eten,
In plaets van broot; om dat
Ick tranen mengde in 't nat
Mijns kelx: want ghy, gebeten,
Mijn opgegrepe leên
Verpletterde op den steen.

Verloopen zijn mijn jaren,
Gelijck een schim vergaet,
Die nimmer stille staet:
Verdort zijn al mijn aren,
Gelijck 't gemaeide gras
In hoy verkeert, zoo ras.

Maer ghy, ô Heer, blijft leven,
Door eeuwen, zonder tal,
En uw geheughnis zal
Door al de ry der neven,
Van 't outst en jongst geslacht,
Gedurigh zijn geacht.

Ghy zult, noch naeu aen 't ryzen,
Aen uw' bergh Sion, daer
Men roockt op uw altaer,
Barmhertigheit bewyzen;
Want die genadetijt
Genaeckt, en dwaelt niet wyt:

En uwe knechten dragen
Alree, in hoop zoo trouw,
Vast steenen aen dien bouw,
Hun opperste behagen.
Zy zien uw lant, ô Heer,
Medoogende aen van veer.

Het Heidendom zal tsagen
Voor uwen naem, ontzien,
Ge-eert by allen, wien
Ghy scepters geeft te dragen;
Om dat Godt Sion bouwt,
Daer elck zyn' glans aenschouwt.

Hy zagh met goedige oogen
Op 't nederigh gemoedt,
Het welck hem viel te voet,
Eerbiedigh, en gebogen.
Hy keerde zich niet straf
Van zulcke bidders af.

Nu laet dit al met orden,
(Op dat het blyf gedacht
By 't volgende geslacht)
En vlyt beschreven worden;
Op dat nakomeling
En neef Godts glori zing.

Want Godt zagh uit de wolcken,
En van zijn heilighdom,
Ter aerde neder, om
Alle afgezuchte volcken
Te slaecken, uit 't gevaer
Der boeien, overzwaer;

Om, van zijn ysre keten,
t' Ontsluiten, door zyn' raet,
Der omgebroghten zaet;
Op dat het uit moght meten
In Sion 's Heeren naem,
En ongemete faem;

En zynen lof verklaren
Door gansch Jerusalem;
Daer landen volx, voor hem,
Gelijck een ziel, vergaren;
En Vorsten van ontzagh
Hem dienen, dagh aen dagh.

'k Ging dus dees rede tegen,
In 't bloeienst myner jeught:
Ontdeck my, die 't vermeught,
Mijns levens korte wegen;
En ruck my niet zoo vlugh
Ter halve baen te rugh.

Uw jaren doen hun ronden
Geslachten uit en in.
Ghy grontveste, in 't begin,
Den aertboôm zonder gronden.
Den boogh des hemels spant
Ghy met uw stercke hant.

't Gewelf, met licht geladen,
En starren, zon en maen,
Zal slyten, zal vergaen,
Verouden, als gewaden;
Ghy, rijck van maght en eer,
Verandert nimmermeer.

Wat kreitsen om ons dryven,
Ghy wisselt, t' zyner tijt,
Hen, als een kleet verslyt:
Maer uwe jaren blyven.
Uw Wezen blyft alleen,
Gelijck het was voorheen.

Alle uwer knechten zoonen
En hun onsterflijck zaet
Die zullen, eens van quaet
Bevryt, Godts stadt bewoonen,
Bestendigh en altoos,
In 't eeuwigh endeloos.

DE 129. PSALM.

O Heer, om noothulp riep
Ick u, uit 's afgronts diep.
O Heer, aenhoor ons schreien.
En luister toch, en let
Met aendacht naer 't gebedt,
Waer door wy hulp verbeien.

Wilt ghy ten oordeel gaen
Op 't geen hier wiert misdaen;
Wie kan zijn zaeck verweeren?
Maer ghy verzoent de smet,
Door uw genadewet.
Geen misdaet kan my deeren.

Mijn ziel betrouwde op 't woort
Van Godt, die my verhoort.
Mijn ziel beval haer zorgen
Aen Godt. Al Godts geslacht
Betrouwt haer hoop Godts wacht,
Tot 's nachts toe van den morgen.

Want by zijn Majesteit
Vint elck barmhartigheit,
En volheit van genade.
Hy streckt der stammen zoen.
Hy rekent geen misdoen,
En draeght hun schult en schade.

DE 141. PSALM.

Wil mijn gebedt, ô Heer, verhooren,
En vang mijn smeecken met uw ooren;

Gelijck de waerheit van uw mont
Zich aen vergiffenis verbont.
Verhoor mijn bede nu rechtvaerdigh,
Gelijck ghy toezeit zoo mewaerdigh.

Wil niet met uwen dienaer rechten:
Want niemant leeft'er van uw knechten,
Die voor uw aenzicht kan bestaen,
En gerechtvaerdight henegaen:
Naerdien mijn vyant, zoo verbolgen,
Mijn ziel belaeghde, en quam vervolgen.

Hy plofte in 't stof mijn zwacke leden;
Vervoerde my in duisterheden;
Gelijck de dooden, schier vergaen.
Mijn geest ging angst en dootschrick aen.
En 't hart in 't lyf, van schrick gedreven,
Begon te tsiddren, en te beven.

Ick overdocht al d' oude tyden
Der vaderen, geredt in lyden.
Ick overleide al 't geen ghy wrocht;
Wat schepping, wat gena vermoght.
Mijn zinnen staerden op uw wercken:
Ick kon alsins uw goetheit mercken.

Toen hief ick, met een vast betrouwen,
Mijn handen, dicht in een gevouwen,
Naer u, voor wien mijn ziel wel schijnt
Een lant, dat regen hoeft, en quynt.
O Heer, verhoor terstont mijn smeecken:
Mijn geest is, als mijn hart, bezweken.

Och, keer uw aenschijn nergens hene
Van my of 't gaet my, als de gene,
Die t' zinck gaet in den diepen gront.
Naerdien op u mijn hope stont,
Laet, eer de zon noch wort herboren,
My d' uitspraeck van genade hooren.

Ay, wijs wat wegh ick op moet streven;
Dewyl ick heb mijn hart geheven
Naer u. Ontruck my toch de laegh
Des vyants, nu ick t' uwaert jaegh.
Leer my uw' wil en wensch verrichten;
Want ghy, mijn God, kunt my verlichten.

Uw goede geest zal my geleiden
In 't rechte lant, en versche weiden:
Om uwen naem, vol majesteit,
Zult ghy een lucht van billijckheit,
Een leven, dat de ziel kan azen,
My lieflijck in den bloezem blazen.

Ghy zult mijn ziel ontslaen van plagen,
En mijn erfvyanden verjagen,
Door uw gena, my toegezeght.
Vermits ick ben uw eigen knecht,
Zult ghy vernielen al de klaeuwen,
En haters, die mijn hart benaeuwen.

OP HET PATER NOSTER

DES ZALIGEN VADERS EN APOSTELS VAN OOST INDIEN,

FRANCOIS XAVEER.

AEN HET ZELVE HEILIGHDOM.

O Heiligh Kerckjuweel,
Van zaligen *Xaveer,*

Op het Pater noster van Francois Xaveer. Afgedrukt volgens den tekst in Vondels *Verscheide gedichten,* 1644, bl. 223.

2 *Xaveer:* François Xaveer was een zoon van Don Juan Josse, een edelman uit Navarre, en van Maria Azpilcueta: hij werd geboren op den 7 April 1506 in het kasteel van Xavier, aan den voet der Pyreneeën, en was de laatste van een groot getal kinderen, die allen den wapenhandel oefenden, terwijl hij, door ijver voor de studie gedreven, zich naar Parijs begaf, aldaar onderwijs genoot in de wijsbegeerte, en tot meester in de Vrije Kunsten werd aangenomen. Tot leeraar aangesteld aan het College van Beauvais, knoopte hij vriendschapsbetrekkingen aan met Ignatius van Loyola, en was een der weinigen, aan wie deze zijn voornemen kenbaar maakte om de Sociëteit van Jezus te stichten. Van dat tijdstip zag hij af van alle bevordering, welke de wereld hem kon aanbieden, om zich alleen bezig te houden met strenge oefeningen van boetvaardigheid. Zijn philosophische studiën voltooid hebbende, begon hij zich aan die der godgeleerdheid toe te wijden, en niet lang daarna, door Ignatius daartoe aangespoord, legde hij, met zeven anderen, op Hemelvaartsdag 1534 in de kerk van Mont-martre, de gelofte af, van zijn leven aan de bekeering der ongeloovigen te wijden. Door Ignatius te Venetië bescheiden, begaf hij zich daarheen, diende er een tijdlang in het Gasthuis der Ongeneeslijken, en vertrok toen met zijn metgezellen naar Rome, waar Paulus III hem een zending opdroeg naar 't Heilige Land, met vergunning, om vooraf het priesterschap aan te nemen. Weder te Venetië gekomen, volhardde Xaverius aldaar in zijn dienst bij 't voorzeide Hospitaal, werd tot priester geordend, en bereidde zich tot het vieren zijner eerste misse, door zich af te zonderen in een stulp nabij Padua, waar hij veertig dagen, aan al de ongemakken van weer en wind blootgesteld, in strenge boetedoening doorbracht. Niet lang daarna las hij zijn eerste misse te Vicenza, alwaar

Die in het Oostersch deel
Der weerelt, *Jesus* eer
Verkondigende, u streeck
Met zijn gewijde hant;
Als hy een Geest geleeck
En Seraphijn, van brant
En yver opgetogen
Ten hemel, voor Godts oogen:

Ter goeder ure quam
Zoo kostelick een schat
Als ghy, van Amsterdam
In mijn Geboortestadt;
Van onsen Amstelvliet
Aan d' eere van den Rijn:
Daar *Medices* verliet
Des levens zonneschijn,
Op 's hemels welbehagen,
Uit lust tot schooner dagen.

Ter goeder ure en tijt
Bespreeckt haar Majesteit
Uw waarde, aan Godt gewijt,
(Eer zy van d' aarde scheit)

hij zich voegde bij Ignatius, die hem met Bobadilla naar Bologna zond. Na deze reize werd hij naar Rome geroepen, alwaar hij predikte in de kerk van St.-Laurens. De Koning van Portugal liet omtrent dezen tijd door zijn Gezant aan Ignatius verzoeken om zendelingen, die het Evangelie in de Oost-Indiën mochten verkondigen: en Xaverius, tot deze zending verkozen, vertrok in 1540 met den Gezant uit Rome, reisde in 't volgende jaar naar Lissabon en kwam den 6 Mei 1542 te Goa aan. Hij ijverde nu met ongelooflijke inspanning tot de bekeering der Hindoes, vestigde den Christelijken godsdienst te Goa, op de kust van Komorin, te Malakka, in de Molukken, ja zelfs in Japan. Hij stierf op een eiland nabij China op den 2 December 1562, werd, op den 25 October 1619, door Paulus V gelukzalig verklaard en op den 12 Maart 1622 gekanoniseerd. Urbaan VIII gaf in het volgende jaar de bul zijner kanonisatie uit en kende hem den titel toe van Apostel der Indiën.

5, 6 *U streeck met zijn gewijde hant:* zijn vingers over uw korlen of koralen heen liet loopen.

11—14 Namelijk, toen Maria de Medicis, in 't bezit zijnde van zoo *kostelijk een schat* als het bedesnoer des Heiligen, daarmede reisde van Amsterdam naar Vondels geboortestad Keulen.

Aan *Jesus* Maatschappy:
Op dat dit overschot
Des Heilighs Keulen zy
Een prickel, om met Godt
Om hoogh, van hier beneden,
In een gespreck te treden.

Zoo tradt d' Apostel voor,
Die Indien doorzworf,
En kruiste, op Thomas spoor,
Eer hy ontijdigh storf;
Daar China voor hem lagh.
Hoe worstelde zijn hoop,
Om, zonder bloet, en slagh,
Te winnen 't nieuwe Euroop,
Men hoort dien Helt noch spreken
Door dit Gebedeteken.

33 *Op Thomas spoor:* volgens de overlevering zou de Apostel Thomas in Perzië, en daarna in Hindostan het Evangelie hebben verkondigd, en op last der Braminen met een speer zijn gedood.

38 *'t Nieuwe Euroop:* de volkplantingen en wingewesten der Europeanen.

OP DE BRUILOFT

VAN

CORNELIS LE BLON,

ZOON VAN MICHAËL LE BLON,

Agent der Kroone en Koninginne van Zweden, &c.

GETROUWT MET JONGKVROUW

ELIZABETH VAN DEN KERCKHOVE.

AEN ZYN EXCELLENTIE

AXEL OXENSTERN,

Ryxkantselier, &c.

Zuyl en Kantzelier van 't Rijck,
Dat den Duitschen gront doet daveren,
En 't geberght dorst overklaveren,
Op 't rappier, zijn stale wijck;
Oxenstern, nu druck het zegel
Van genade op 's Jonglings schult,
Pijnigende uw taey gedult,
Toen hy dwaelde van zijn regel;
Toen het Hof, met moeite, een' brief
Uit hem perste, in zoo veel maenden,
Die hem 't padt naer 't Bruitsbedt baenden.
Schuif dees slofheit op zijn lief.

Op de bruiloft van C. le Blon en E. van den Kerckhove. Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken*, n°. 396).

Cornelis le Blon, Amsterdammer van geboorte, ondertrouwde 2 Juli 1643, oud 27 jaar, met Elisabeth van den Kerckhove, eveneens te Amsterdam geboren en 22 jaar oud. Hij werd geassisteerd met zijn vader Michiel le Blon en verklaarde op de Heerengracht te wonen; zij was geassisteerd met Catharina Munx.

3 *Overklaveren:* overklimmen.
4 *Wijck*. toevlucht.

Wijt die smet de zedige oogen
  Van zijn lieve *Elisabeth:*
  Deze stelden hem een wet,
Groot van aenzien en vermogen.
  Zonder haer verviel de Staet,
Dien ghy stutte, zoo veel jaren,
Met dat hooft, vol grijze hairen.
  Even frisch, en rijp van raet.
Eeuwigh menschevleesch te slijten
  Met gebit en klaeuw, 't geweer
  Van dien Gotschen Winterbeer,
Schricklijck grimmigh, in het wrijten
  Tegens 't Heiligh Arentsnest;
En, terwijl hy groeit in 't stroopen,
Pen op pen in bloet te doopen,
  Hijght om aêmtoght, op het lest.
Eeuwigh velttrompetten steken,
  Trommels roeren, nacht en dagh,
  Root van weerlicht, slagh op slagh,
Heet om 's Konings lijck te wreken;
  Valt een diere wraeck, in 't endt,
Als zy mist aen bloet en krachten.
Gun dan Hymen oock zijn nachten,
  Venus vrientschap toegekent.
Gun uw dienaers uit te spannen,
  Om te boeten zulck een scha
  Van des oorloogs ongena,
En de muren weêr te mannen.
  Die aen 't menschelijck geslacht
Reeden wil, magh niet verzuimen
Ga te slaen zijn Joffers luimen,
  Zomtijts zuur, en zomtijts zacht.
Vryers luistren naer geen maren

17 *Haer:* huwelixwet. *Kantteekening.*
23 *Dien Gotschen Winterbeer:* het Zweedsche krijgsheir.
24 *Wrijten:* krachtig tegenstreven.
25 *'t Heiligh Arentsnest:* het Roomsche keizerrijk.
32 *'s Konings lijck:* dat van Gustaaf Adolf, in den slag bij Lutzen gesneuveld.
42 *Die aen 't menschelijck geslacht reeden wil:* die nieuwe loten wil *toereeden,* toebrengen aan het menschelijk geslacht.
45 *Maren:* tijdingen.

Van den Teems, of van de Sein.
Ay, vergeef het minzieck brein,
Is het uit zijn streeck gevaren.
Dat men volgh het zachte spoor
Zijner oudren, en de Wijzen,
Kan de reden niet misprijzen.
D' ouden gaen de jongen voor.
Overlegh uw eerste jaren,
Toen de weerga van uw ziel
't Jeughdigh hart gevangen hiel;
Oirzaeck van 't gezegent paren,
't Welck u holp aen uwen wensch,
Rechte beelden van hun vader.
't Zelve vier ontvonckt zijn ader,
Die zich uitgeeft voor een mensch.
Als de Bruiloft is voltrocken,
Die de blijde torts ontsteeckt,
Zal de pen, 't geen nu ontbreeckt,
U voldoen met stadigh blocken.
Wint hy, midlerwijl gepaert,
't Eersteling der bruiloftstelgen,
Schenck het, zonder u te belgen,
Uwen Naem, zoo wijt vermaert.
Laet dien jongen *Axel* noemen,
En, in dienst van uwen Zoon,
Eer bewijzen aen de *Kroon*,
't Hooghst waer van uw *Blon* kan roemen.

49—51 De constructie is: De reden kan niet misprijzen, dat men 't zachte spoor en de wijzen zijner voorouderen volge.

58 *Rechte beelden van hun vader:* Oxenstierna had, behalve twee dochters en een zoon, Gustaaf, die jong stierf, nog twee zonen: Johannes, die, in 1611 geboren, Rijksraad en Rijksmaarschalk werd en in 1642 overleed, en Erik, die, in 1624 geboren, in 1651 Rijksraad werd en in 1654 zijn vader opvolgde als Rijkskanselier.

59, 60 De zin is: 't zelfde vuur ontvonkt de aderen van al wie mensch wil heeten.

69 *Laet dien jongen Axel noemen:* hij werd, als later blijken zal, naar zijn grootvader, en alzoo Michiel genoemd.

OP DEN HEER

DIEDRICK DE VLAMING VAN OUTSHOREN,

Heer van Outshoren, Burgemeester van Amsterdam.

Outshoren eert dit graf genoegh;
Doch niet zoo zeer, omdat zijn bloet
Het adelijcke wapen droegh;
Maar om zijn ongekreuckt gemoedt,
En goude deught, die zwaarder woegh,
Dan gout, in voor- en tegenspoet;
Het zy hy heerscht, of wort gewraackt,
Of aangezocht op 't kussen raackt.
Hy durf gewin en eer versmaên,
Om onder niemants gunst te staan.
En schijnt die roem u veel te rijck?
'k Zie luttel lijcken dit gelijck.

Op den Heer Diedrick de Vlaming van Outshoren. Volgens den tekst in Vondels *Verscheide gedichten*, 1644, bl. 318.

Diedrick (Dirk) de Vlaming van Outshoren bekleedde jaren lang verschillende betrekkingen in de Regeering; hij was Schepen in 1608, 1611, 1612, 1614 en 1615, Commissaris van de Wisselbank in 1609, 1610, 1617 en 1618, Weesmeester van 1627 tot 1629, Burgemeester in 1630, 1633, 1635, 1640 en 1642 en Tresorier in 1631, 1632, 1634 en 1636.

Hij was de zoon van Cornelis de Vlaming van Outshoren en van Margaretha Dircks Wuytiers. Den 27 Augustus 1604 ondertrouwde hij, 30 jaar oud, met Weyntgen Vincents van Bronkhorst, oud 18 jaren. De bruidegom woonde toen in de Warmoesstraat. Uit hun huwelijk werden zeven kinderen geboren, waarvan eenigen ook door Vondel bezongen zijn.

Dirk de Vlaming van Outshoren overleed, blijkens een gedrukt grafdicht op hem in de Bibliotheca Thysiana (n°. 2198) den 8 Augustus 1643 te Amsterdam.

AEN DE BEURS VAN AMSTERDAM.

Doorluchtigh koopslot, meesterstuck
Van *Keizer*, die ons Koopgeluck

Aen de Beurs van Amsterdam. Volgens den tekst der gravure van den „Buers-knecht", door S. Savry, waarvan op bl. 108 eene reproductie is geplaatst.

1, 2 *Meesterstuck van Keizer.* Hendrik de Keyzer was de stichter van de thans afgebroken beurs. Niet voor het einde der zestiende eeuw was men te Amsterdam op de gedachte gekomen, een geschikt vergaderplaats te stichten voor de kooplieden, die vroeger aan 't einde der Warmoesstraat bij elkander kwamen, en er, bij regenachtig weer, onder de luifels der huizen scholen. De plaats werd met den tijd te eng, en uit een keur van 29 Juli 1592 blijkt, dat de kooplieden toen aan 't oosteinde der Nieuwe Brug zich vereenigden.

Op die brug stond een houten huisje, het „paalhuisken" genoemd, waaraan een klokje hing, 't welk, te twaalf uren op den middag, omtrent een half kwartier lang geluid werd: waarna de kooplieden, die gewoonlijk te elf uren bij elkander kwamen, de Beurs verlaten moesten. In dat paalhuisje moesten de schippers het paalgeld (ook wel Paal-, Vuur-, Baak- en Zee-tonnegeld genoemd) voldoen, en de brieven, welke zij medebrachten, afgeven, die dan terstond door den paalknecht besteld werden. Doch alzoo de kooplieden op deze vergaderplaats bloot stonden voor de gure oostelijke en noordelijke winden, had de Vroedschap al in den jare 1586 besloten, de St.-Olofskapel in te richten tot een Beurs. 't Schijnt ook, dat sedert die kapel, en zelfs de Oude Kerk tot die bestemming hebben gediend, welk laatste is af te leiden uit een order van kerkmeesteren der Oude Kerk van 17 December 1602, waarbij de twee hondenslagers gelast worden, „te Beurstijd" een van beiden in de kerk te zijn. Doch in 't jaar 1607 werd daartoe een plaats uitgekozen op 't Rokin, aan de zuidzijde van den Middeldam, waar men alzoo tegen de guurste winden beveiligd was, en besloot de Vroedschap het stichten eener Beurs met allen ernst door te zetten. Men liet twee teekeningen maken van een nieuwe Beurs, en verkoos de kleinste van de twee. In de lente van 1608 werden de grondslagen van 't gebouw gelegd, en op den 29 Mei de eerste steen, door Hendrik Hooft, zoon van den regeerenden Burgemeester Cornelis Pietersz. Hooft. In 1611 arbeidde men aan den opgang, om welken te bouwen, de Stads-paardenstal, die toen op den Dam stond, op de Appelmarkt, aan de oostzijde van den N.-Z.-Voorburgwal, verplaatst moest worden. De Beursstraat, waar voor dezen de sleden plachten te staan, werd toen ook met fraaie huizen bezet. Op den 1 Augustus 1613 werd de nieuw gestichte

Aen de
BEURS
van
Amsterdam.
Doorluchtigh koopslot, meesterstuck
Van KEIZER, die ons Koopgeluck
Aen uw gerief zoo dier verplichte,
Wat geest heeft uwen naem bedocht?
Spruit die van 't velt, dat Dido kocht,
Toen zy haer hof en Koopstat stichte?
Of heeft de Beurs dien naem gebaert,
De Beurs, die 't gelt met zorgh bewaert?
Zoo blyf de Zedigheit bevolen:
Want schepen brieven, gelt en goet
En Beursgeloof is eb en vloet.
De Beurs wort om haer gelt bestolen:
En wats een geldelooze Beurs!
Een koopmans gasthuis vol getreurs.
De Beurs heeft oock haer Martelaren.
De winst verandert met den wint.
D'een mist het geen een ander vint.
'T is kunst te winnen en bewaren.
Uw wissel draeft vast op en neêr.
Dat postpaert maeckt wel knecht van heer.
En Reinout kan het schaers beryden.
Het slaet dan voor dan achter uit,
En van ter zyde; en wort gestuit
Met smert: dies pas zyn hoef te myden.
Verzekert gy het zeegevaer;
Wat borgh zal uw verzekeraer
Verzeekren van uw scha te boeten.
Daer 't grimmelt van onzekerheên!
De terling geeft u zes, of een.
Wie weet wat kans u zal gemoeten?
Daer nu de zuil 't gewelfsel stut,
Dooch eertyts, in zyn rieten hut,
De visscher, die met list van fuicken
Den gaeusten Aemstelvisch bedrough,
Daer Kooplien, onder uwen boogh,
Nu zon, nu regenbuy ontduicken.
Mistrouw dan vry uw Koopfortuin.
Karthago leit bestulpt met puin.
En wäer is Tyrus? waer de muren
Van Sidon, en zyn koopmansstraet?
Het Beursgeluck dat komt, en gaet.
'T geluck kon zelden steen verduren.
BUERS KNECHT.

Aen uw gerief zoo dier verplichte,
Wat geest heeft uwen naem bedocht?
Spruit die van 't velt, dat Dido kocht,
Toen zij haer hof en Koopstat stichte?

Of heeft de Beurs dien naem gebaert,
De Beurs, die 't gelt met zorgh bewaert?
Zoo blijf de Zedigheit bevolen:
Want schepen, brieven, gelt en goet,
En Beursgeloof is eb en vloet.
De Beurs wort om haer gelt bestolen.

En wat 's een geldelooze Beurs?
Een koopmans gasthuis vol getreurs.
De Beurs heeft oock haer Martelaren.
De winst verandert met den wint.
D' een mist het geen een ander vint.
T' is kunst te winnen en bewaren.

Uw wissel draeft vast op en neêr.
Dat postpaert maeckt wel knecht van heer,

Beurs opengesteld, en zulks herinnerd op een zwarten marmersteen, in den noordwesterhoek der galerij gemetseld, in dezer voege:

DOOR GODES ZEEGEN IS TOT GERIEF DER COOPLUYDEN DESE BORSE GESTIGT EN AN°. CIↃIↃCVIII DEN XXIX MEYE DEN 1STEN STEEN GELEYT. EN DEN 1STEN AUG. CIↃIↃCXIII DE 1STE VERGADERINGE GEWEEST.

Eerst vijf en vijftig jaar later werd het gebouw vergroot, de toren, die binnenwaarts stond en met een fraai klokkenspel en vier uurwijzers was voorzien, afgebroken, en in de plaats daarvan, doch meer zuidwaarts, een kleiner torentje gebouwd, alleen met een slagklok voorzien. Het fraaie standbeeld van Mercurius, dat aan den achtergevel stond te prijken, werd in 1670 aan Bartholomeus Eggerts voor zeshonderd gulden, aanbesteed.

De op bl. 112 geplaatste reproductie der gravure van Claes Jansz. Visscher geeft een duidelijke voorstelling van het gebouw.

2, 3 De zin is eenvoudig: die aan onze kooplieden zulk een gemak verschafte.

5, 6 *Dido,* uit Phoenicië naar de Afrikaansche kust gevlucht, had, zoo men verhaalt, zoo veel gronds verzocht en verkregen, als zij met een ossenhuid beleggen kon. Zij liet daarop een huid aan dunne riemen snijden en daarvan een kring slaan over den grond, binnen welken omtrek zij vervolgens Carthago stichtte. Het kasteel dier stad werd *Byrsa* genoemd, en sommigen beweren, dat, vermits Carthago de aanzienlijkste koopstad werd, en dit kasteel dus als een „*koopslot*", zie vs. 1, beschouwd kon worden, het woord *Beurs,* in den zin van „huis der kooplieden," daarvan zijn naam ontleende.

En Reinout kan het schaers berijden.
Het slaet dan voor, dan achter uit,
En van ter zijde, en wort gestuit
Met smert; dies pas zijn hoef te mijden.

Verzekert ghij het zeegevaer;
Wat borgh zal uw verzekeraer
Verzeekren van uw scha te boeten,
Daer 't grimmelt van onzekerheên?
De terling geeft u zes, of een.
Wie weet wat kans u zal gemoeten?

Daer nu de zuil 't gewelfsel stut,
Doock eertijts, in zijn rieten hut,
De visscher, die met list van fuicken
Den gaeusten Aemstelvisch bedroogh,
Daer Kooplieên, onder uwen boogh,
Nu zon, nu regenbuy ontduicken.

Mistrouw dan vrij uw Koopfortuin.
Karthago leit bestulpt met puin,
En waer is Tyrus? waer de muren
Van Sidon, en zijn koopmansstraet?
Het Beursgeluck dat komt, en gaet.
'T geluck kan zelden steen verduren.

21 *Reinout:* Reinout van Montalbaan, een der vier Heemskinderen, wiens paard Beyaard niet min dan zijn meester uit de legende, en vooral uit de zangen van Aristo beroemd is.

De zin van den regel is: en zelfs een Reinout ware niet altijd bij machte, om het naar behooren te berijden.

29 *De terling geef u zes, of een:* gij kunt even goed een *zes* (het hoogste getal) als een *een* (het laagste) gooien; even goed winnen als verliezen.

AEN DE BEURS VAN AMSTERDAM.

O vruchtbare acker, gront van steen,
Die zich, ten oorbaar van 't gemeen,
Laat alle middagen bezaeien
Met koopzaat, eêl en milt van aart,
Dat goude en zilvere oesten baert,
Daar duisenden genot van maeien;

Het gansche jaer is uw saizoen:
En of geen licht verwelckend groen
Uw heiningen en pylers kleede,
Noch teelen, die in d' Amstellucht
Een overkostelijcker vrucht
Dan Atlas boomgaart eertijts dede:

Want ghy hebt weêr en wint te vrient,
En zon en dauw, en wat u dient.
Jupijn daalt met een gulden regen
In uwen schoot van boven neêr,
En ieder zegen smaackt naar meer.
Wat ghy omhelft gedijt tot zegen.

De schellen van uw appels zijn
Van gout, de korlen klaar robijn,
Het loof saphier en esmerouden.
Hier rieckt men wat het hart verfraait,
En van vier winden overwaait
Door 't water, dat uw stuurmans bouwden.

Der Mooren opperste gezagh
Strijckt voor uw vloten en uw vlagh.
De watergoden duicken onder,
Als ghy, van d' een aan d' ander reê,
Het oorlooghsonweêr voert op zee,
En volght den blixem, en den donder.

Aen de Beurs van Amsterdam. Volgens den tekst in Vondels *Verscheide gedichten,* 1644, bl. 218.

BY
SA AMSTERO
DAMENSIS
fecit A° 1612

Uw veder, op 't pappier gewent,
Vlieght van het een en 't ander endt
Des aartboôms, en beschaduwt d' assen
Des hemelkloots van wederzy.
Zy vlieght de weerelt zelf voorby,
En ziet den dagh vergaan, en wassen.

O achtste weereltswonderstuck!
Kan slechts uw voet zijn aartsgeluck
En weelde gelijckmoedigh dragen,
Zulck een onwanckelbaar gemoedt
Gaat boven al het weereltsch goet:
Want deught kan steên en muren schragen.

42 Uit deze slotregels, vergeleken met die van het vorige gedicht, ziet men, dat 's dichters bedoeling was, dit tweede tot een tegenhanger van het eerste te doen strekken.

REY VAN BACCHANTEN.

STEMME: *Als 't begint.*

Toen Bacchus lag en sliep, en sliep,
In Ariadnes armen,
Evoe, Evoe,
Al 't leger zong en riep.

De zee en 't Eyland klonk, en klonk,
Van Bommen, en Cymbalen,
Evoe, Evoe,
Wat voeten had, dat sprongk.

Rey van Bacchanten. Volgens den tekst in: *Het Eerste Deel van d' Amsterdamsche Minne-zuchjens.* t' Amst. 1643.

2 *Ariadne:* eene der dochters van Minos, Koning van Creta, die aan Theseus het middel aan de hand gaf om, na 't verslaan van den Minotaurus, uit den beroemden Doolhof te geraken. Met hem gevlucht, was zij door hem op 't eiland Naxos verlaten, en vervolgens door Bacchus tot zijn gemalin verkoren.

5 *'t Eyland:* Naxos.

De Saters dansten voor, en voor
Op 't schreeuwen der Menaden,
Evoe, Evoe,
Neptuin lagh op zijn oor.

De spiessen, groen van blaên, van blaên,
Vast drilden heen en weder,
Evoe, Evoe,
Geen boxvoet recht kon staen.

Wie hand sloeg aan den Thirs, den Thirs
Moest magtig zijn te vegen,
Evoe, Evoe,
Een beker met een snirs.

Sileen, het volle vat, le vat
Verzopen op zyn Ezel,
Evoe, Evoe,
En wist niet waar hy zat.

Zyn Ezel hiel den trant, den trant,
Gods schild-knaep zat en ronkte,
Evoe, Evoe,
Het dier had meer verstand.

Sileen reed averechts, verechts
En, als hy was aan 't vallen,
Evoe, Evoe,
Zoo stutten hem zijn knechts.

De Nymphen moeder-naakt, der naakt
Met ongesnoerde vlechten,
Evoe, Evoe,
Van Bromius geraakt.

18 *Vegen:* „glazen te *vegen*," voor „snel met een teug, als met een *veeg* te ledigen," placht hier te lande een zeer gemeenzame uitdrukking te zijn.

20 *Met een snirs:* met één teug.

21 *Sileen:* Silenus was de metgezel of schildknaap van Bacchus; zie vs. 18. Hij wordt voorgesteld als een dikke, dronken, naakte grijsaard, met wijngaardbladen bekranst, en rijdende op een ezel.

26 *Gods schild-knaep:* de schildknaap van den God, van Bacchus.

36 *Van Bromius geraakt:* Bromius is een der toenamen van Bacchus. *Van Bromius geraakt* beteekent hier zooveel als: van wijn bevangen.

Die hadden, met haar kleed, haar kleed,
De schaamte oock uytgetogen.
Evoe, Evoe,
Wat Sater was dat leed?

Zoo sleten zy dien nacht, dien nacht
En als de dag quam ryzen,
Evoe, Evoe,
Lach Liber warm en zacht.

Zyn Bruyd sloeg d' oogen op, gen op,
Daar quam de zon uitstralen,
Evoe, Evoe,
Wie zagh oyt schooner pop?

De Bruygom loeg haar toe, haar toe
En kuste mond en wanghen,
Evoe, Evoe,
De Bruyd nam 't al in 't goe.

Nu dochtse om Theseus niet, seus niet,
Dien trouweloosen vryer,
Evoe, Evoe,
Die haar op strand verliet.

z'Omhelsde een beter lot, ter lot,
In haren schoot gevallen,
Evoe, Evoe,
Den vriendelijksten God.

De wyngaart wies om 't bed, om 't bed,
En hing van trossen zwanger,
Evoe, Evoe,
Het mager strand werd vet.

De myrt besloeg den grond, den grond,
Een luchje blies violen,
Evoe, Evoe,
En rozen uyt haar mont.

48 *Pop:* beeld.
52 *Nam 't al in 't goe:* nam alles wèl op.

Maer endlijck afgesslooft, gesslooft
Van kussen en omhelzen,
Evoe, Evoe,
Nam hy haar kroon van 't hooft.

Hy wierpse naar zyn troon, zyn troon.
De steenen wierden starren.
Evoe, Evoe,
Hoe heerlick blinkt haar kroon!

Daar staatse noch te pronk, te pronk,
Tot een gedachtenisse,
Evoe, Evoe,
Van d' eer, die hy haar schonk.

74 *De steenen wierden starren:* het nog onder Ariadnes naam bekend gesternte.

VONDEL

AEN

ZIJNEN AFWEZENDEN VRIENT.

De kunst is langk, het leven kort, zeide Hippokraat. Niemant wort met de kunst, wel met eenen treck tot de kunst, geboren. Men klimt, al hijgende en zweetende, van langer hant, de steilte van Parnas op. Oeffeninge en wackerheit wetten het vernuft, en struickelen leert opmercken; zoo dat men, na verloop des tijts, te rugge ziende, misstellingen en dolingen, in rijmen of andersins begaan, leert wraken; oock rieckt, hoe

Vondel aen zijnen afwezenden vrient. Volgens den tekst in Vondels *Verscheide gedichten,* 1644, bl. 405.

In 1644 hadden eenige bewonderaars van Vondel, die zich in het voorbericht „aen de liefhebbers der Nederlandsche Poëzy" onder de letters D. B. D. L. B. verbergen, zijn afzonderlijk uitgegeven gedichten bijeenverzameld en in 1644 bij Joost Hartgers te Amsterdam ter perse gelegd. Dit geschiedde zonder medeweten van Vondel, die ongenegen was geweest zijn gedichten opnieuw in het licht te geven, maar toen de druk eindelijk reeds ver gevorderd was, zijne medewerking ook verleende.

Met den „afwezenden vrient" bedoelde hij zonder twijfel Hugo de Groot.

alles niet met een even goede luim gedicht zy. De goede vader Homeer sluimert zelf by wijlen. Een zelve saizoen is jaarlix het zelve niet; en vruchten en bloemen, uit eenen zelven struick en steel gesproten, verschillen dickwils niet luttel. Hierom wenschte ick liever een deel mijner groene en onrijpe vaarzen onherdruckt; en hebbe het herdrucken, zommige jaren, gestuit: doch nu uit u vernemende, hoe *Hartgers* op het sterck aanhouden eeniger Mæcenaten en beminderen der Nederduitsche Poëzye, gezint is mijn verstroide gedichten by een te zamelen, en op een nieuw in het licht te brengen; zoo zal ick, mijns ondancks, moeten gedoogen, dat men voor kunst mede opveile eenige rijmen, en regels, nutter gescheurt, en verworpen. Indien men by die Verscheide Gedichten voege het Verwoeste Jerusalem, Gijsbrecht van Aemstel, voort mijn andere Treurspelen, als Elektra, de Maaghden, de Gebroeders, drie Josephs, Peter en Pauwels, en de Maaghdebrieven, by *de Wees* uitgegeven; zoo bint men in eenen bondel al wat ick voor mijn eigen werck reken, behalven vier of vijf Saterdichten [bestaande in regelen van twalef en dartien lettergrepen] en noch een Lierdicht, de Deught [1]) ter gedachtenisse gezongen, zonder nu van Palamedes Treurspel te reppen. Onderwint zich iemant voortaan noch iet anders van 't verleden, op mijnen naem, buiten mijn kennis en bestemminge, te drucken; men houde dat niet voor mijn, maar voor een anders werck, of in verscheide harssepannen gegoten, en hergoten; gelijck Hekuba, en zommige kleinigheden, by my alleen niet gerijmt. Ick verworp ook al wat, onder boven gemelde gedichten niet begrepen, oit door my ontijdigh voortgebroght, en op pappier gekrabbelt, van mijnen vrient Pers [2]), of iemant anders uitgegeven, den dagh onwaardigh, en den nacht der vergetenisse toegedoemt zy. Bejegent de lezer nu, in dat ongelijcke werck, van overal by een verzamelt, noch iet wrangs en onsmakelix, hy ontschuldige het naar het saizoen, waar in die vrucht gewassen is, of boete zijnen lust met het beste uit te picken, tot dat de tijt hem noch wat rijpers aanbiede, en vergenoege: hoewel de Griecksche

---

[1]) Dit lierdicht schijnt verloren te zijn gegaan, of onder een anderen titel verschenen. Met de „Saterdichten" doelt Vondel blijkbaar op zijn *Harpoen, Roskam, Decretum horribile,* enz.

[2]) *Van mijnen vrient Pers:* hier worden de meeste der stukken, die vóór 1625 verschenen, bedoeld.

Theognis [1]) zeit, dat Jupijn zelf niet een iegelick vergenoeght, het zy het regene, het zy [dat noch meer te verwonderen is] de zon schijne. Zoo veel most ick u antwoorden, op uwe verwittiginge. T'huis, 1644 den derden van Lentemaant.

---

[1]) *Theognis:* een dichter, in 't jaar 545 voor Christus, te Megara geboren, doch die, uit zijn vaderstad gebannen, naar Thebe ging wonen. Hij schreef zedespreuken of „Leefregelen," die nog bestaan, en uit brokken, aan verschillende schrijvers ontleend, schijnen te zijn samengesteld.

BRIEF AAN C. HUYGENS.

Edele Heer van Zuilichem.

Ick ben noch in uwe E. schult voor de paspoorten ten dienst van myne dochter het verleden jaer, door den heer Wickevort [1]) my toegezonden, behalven andere genoten gunsten die ick wenschte te verdienen: nu zyn my door zekeren Bruno [2]) uwe E. luchtige en geestige buitensprongen [3]) toegezonden, die ick met vermaeck hebbe gelezen, en verwondert blyve dat uwe E. zonder tyt noch zooveel tyts vindt: dan uwe E. aengebore lust kan zich niet spanen van de hengstebron, die u noch meer schynt te smaken dan alle hoffelycke weelden en leckernyen. Nu hebben zommige liefhebbers en Mecenaten der Nederlantse Poesye myn kleine verstroide gedichten [4]) by een versamelt en doen drucken,

---

Brief aan Huygens. Afgedrukt volgens den tekst van het handschrift, waarvan hierbij een facsimile is gevoegd en dat thans berust in de verzameling Morrison te Londen. Zie mijne *Bibliographie van Vondels werken,* bl. 219.

[1]) Joachim van Wickevort, aan wien Vondel in 1640 zijn *Josef in Dothan* had opgedragen.

[2]) De dichter Hendrik Bruno, wien Huygens korten tijd gedeeltelijk de opvoeding zijner kinderen toevertrouwd. Later was hij conrector te Hoorn. Wie wil lezen, hoe men dezen Poëet, naar aanleiding van een zijner gedichten tegen Cromwell, een poets speelde, sla Hoogstraten *Inleydinge tot de Hooge Schoole der Schilderkunst* bl. 322 op.

[3]) Huygens' *Momenta Desultoria,* onder toezicht van Barlæus in het jaar 1644 bij Elzevier te Leiden verschenen.

[4]) Zie de noot op bl. 116.

recd. 22. Jul. 44

Edele Heer van Zuilichem

Ick ben noch in uwe E. schult voor de [illegible] ten dienste van myne dochter het verleden jaer, door de heer Wicquefort my toegezonden. behalven andere groote gunsten die ick vergeefs te verdienen: nu zyn my door zeker Brumo uwe E. ernstige en geestige buitenbeschrijvingen toegezonden, die ick met vermaek hebbe gelezen, en verwondert blyve dat uwe E. zoo veel tyt noch zoo veel tydts vindt: dan uwe E. aengeboren lust kan zich niet spannen van de bezigheden, die u noch meer schynt te smaken dan alle hoffelycke wellusten en eerbewysen. Nu hebben zommige liefhebbers en Meesters der Nederlantsche poezye myne kleine verstrooide gedichten by een verzamelt en doen drucken. waervan ick uwe Ed. hier een exemplaer toezende, hoewel het slechte verwarring hoort is by meesterstuckel. Onder het drucken voeghde ick er noch eenige grafschriften by. waeronder een is van uwe zal. gemaelin uwe Lelie of roose. Behalven hare eerklaght uwe Ed. weer dezen gezonden. Ick wenschte gelegenheit te hebben om my
over uwe Ed. goetgunstigheit te mogen waerdigh: ondertusschen bidde ick Godt uwe Ed. en zyn Hoogheit te willen spaeren by geluckige eeren, en leven

Edele Heer van Zuilichem

uwe Ed. ootmoedige dienaer
Joost van den Vondel.

t'Amsterdam 1644. den 16 van Herfstmaent.

f

Aen myn heer den heer
Constantyn Huigens Ridder
Heer van Zuilichem etc

In

S' Gravenhage

of in 't Legher

met een pacquet

waer van ick uwe ed. hier een exemplaer toezende, hoewel het slechts verwarmden kost is ten meestendeel. Onder het drucken voeghde ick 'er noch eenige grafschriften by, waeronder een is van uwe zal(ige) gemalin [1]) uwe lelie of rooze, behalven hare lyckklaght uwe Ed. voor dezen gezonden. Ick wenschte gelegenheit te hebben om my over uwe Ed. goetgunstigheit te mogen wreken: ondertusschen bidde ick Godt uwe Ed. en zyn Hoogheit te willen spare(n) ten gemeenen beste, en blyve

Edele Heer van Zuilichem
uwe Ed. ootmoedige dienaer
JOOST VAN DEN VONDEL.

t' Amsteldam
1644 den 16. van
Herfstmaent.

Op het adres staat:

Aen myn heer den heer
Constantyn Huigens Ridder
Heer van Zuilchem, etc.
In s' Gravenhage
of in 't leger.
met een paxken.

---

[1]) Huygens' gemalin, Susanna van Baerlo, overieden 10 Mei 1637. Zie het deeltje *Vondel, 1637–1639,* bl. 5.

KLAGHTE
OVER
DE WEERSPANNELINGEN
IN
GROOT BRITANJE.

AEN DE ZELVE.

O plaegh van 't edelste Eilant
Der eilanden, ten roem van 's weerelts Heilant,
Gewasschen in de vont,
Met bloet van 't Kruis, daer Godt aen hing gewont;

Klaghte over de weerspannelingen in Groot Britanje. Volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken*, nº. 399).

Gedichten, tegen dit gedicht verschenen, vindt men hierachter in de Bijlagen afgedrukt.

Den 2 Mei 1641 was, ondanks de voorspraak van Koning Karel, de Graaf van Strafford onthalsd. De Koning, de onlusten in Engeland moede, had een reis naar Schotland gedaan, in de hoop, dat, mocht ook de meerderheid der natie aldaar afkeerig zijn van de Bisschoppelijke vormen, zij niettemin aan den afstammeling der oude Schotsche Koningen meer gehechtheid toonen zou; doch zulks was hem deerlijk tegengevallen, en, terwijl het Engelsche Parlement, in zijn afwezigheid, met afschaffing der bestaande kerkordening, alles op Presbyteriaanschen voet regelde, vernieuwde het Schotsche, in zijn tegenwoordigheid, het zoogenaamde *covenant*. Middelerwijl had in Ierland een bloedbad plaats, bij hetwelk de Roomsche ingezetenen, zich aan het juk der Engelsche regeering willende onttrekken, bij de tweemaal honderdduizend Protestanten om 't leven brachten. Het Parlement weet deze beroerten aan den Paus en aan de Koningin, bovendien bewerende, dat zij niet zonder 's Konings toestemming hadden plaats gehad. Vandaar, dat, bij zijn terugkomst in Engeland, de werving van troepen, noodig om de rust te herstellen, niet op zijnen naam, maar op dien van 't Parlement plaats had. De verbittering klom van weerszijden, totdat, in den aanvang van 1642, Karel I naar Hamptoncourt week, en eerlang, zich nergens meer veilig achtende, van de eene plaats naar de andere rondzwierf.

Vondel, uit zijn aard koningsgezind, en allermeest gebeten op de Puriteinen, die hij over één kam schoor met zijn oude vijanden, de Gomaristen, richtte omtrent dezen tijd (1644) de hierboven afgedrukte klacht tot de weerspannelingen in Groot-Britannië.

1 *O plaegh*: hiermede verstaat Vondel de wederspannelingen, als blijkt uit vs. 14.
3 De zin is: dat de eilanders al zeer vroegtijdig, en dus nog in het versch gestorte bloed des Heilands, gedoopt en tot het Christendom gebracht zijn.

En dat, zoo vroegh ontslagen
Van 't Heidensch juck, wel waerdigh was te dragen
Der Englen naem, zijn' roem;
En met de kroon te decken zijne Bloem;
En, midden in de baren,
Gelijck een baeck, verlichte al die bevaren
Den Noortschen Oceaen,
Beschaduwt van uw Koninglijcke vaen;
Wie geeft u stof tot twisten?
Ghy halve Joôn, verstockte Sabbatisten,
Die met een dolle vuist
Uw Koningen en Godts gezalfden kruist?
Wat raeskalt ghy, eilaci!
Van bedt op bedt, om noch een reformaci?
Vernoeght Elizabeth
Noch Eduaert uw woestheit, zonder wet?
Uw Herder weit geen lammers,
Maer 't wolvenest, het broeinest van veel jammers,
Uw zeestrant, wit van krijt,
Wort root van moort en burgerstrijt op strijt.
Was 't niet genoegh, dat *Karel*
Aen zijne kroon most missen zulck een parel
Als Straffort, Yrlants stijl,
Om veer gehackt met uw verwoede bijl?
De bijl, zijn deughts belooning,
Die Londen dreef in 't hart van zijnen Koning,
Door Wentworts trouwen neck.

10—11 Dit ziet op de bekeering der Noordsche volkeren, die meest door Engelsche zendelingen geschiedde.

14 *Halve Joôn:* Vondel bestempelt hier de wederspannelingen met den naam van Joden, zoo wegens hun gehechtheid aan het vieren van den Sabbat — welke naam ook nu nog in Engeland vrij algemeen aan den Zondag gegeven wordt — als omdat zij tegen Gods gezalfde opstonden. — *Sabbatisten:* de naam van Sabbatisten werd aan de Puriteinen gegeven wegens de gestrenge wijze, waarop zij den dag des Heeren vierden.

17 *Van bedt op bedt:* van geslachte tot geslachte.

19, 20 De zin is: zijt gij nog niet tevreden met hetgeen koning Eduard VI en koningin Elizabeth gedaan hebben? — t. w. de eerste, door het gevangenzetten der Bisschoppen, die de Anglikaansche belijdenis niet volgen wilden: de andere, door het ter dood laten brengen van Maria Stuart, enz.

31 *Wentworts trouwen neck:* Wentworth was de geslachtsnaam van den Graaf van Strafford.

Noch zee noch Teems kan zuivren zulck een vleck.
Vertrapt ghy 's hemels zegen?
En mickt met bus en spiets en dolck en degen
Na uwe vaders borst?
Naer 't oprecht hart van uw gekroonden Vorst?
En wroet ghy met uw handen
In 's Konings ziel, en heilighste ingewanden?
Vervolght nu Esaus haet
Het doode lijck van *Jakob,* in zijn zaet?
Die, als een vreedzaem vader,
Twee Rijcken bont met eenen naem te gader?
Die 's moeders ongelijck
Vergeten kon, in 't moederslaghtigh Rijck?
En, als een oorlooghstemmer,
Noit slaghzwaert trock, noch bloet zagh aen zijn lemmer,
Der nageburen vrient;
Heeft zulck een Helt dien vloeck aen u verdient?
Zoo rieckt geen geur van Roozen,
In 't Engelsch Rijck. Bezete zinneloozen,
Wat 's d'oirzaeck van dit quaet?
Of spruit uw roede uit een verborgen zaet?
Uit bloet, dat lang most rotten,
En droop van 't hooft, gewijt by Vranck, en Schotten;
't Godtvruchtigh hooft van haer,
Die 't aertsche Rijck versmade om 't Kristaltaer?
Vergeefs wilt ghy verdelgen
Het bloeiend puick der zegenrijckste telgen,
Gesproten uit haer' stam,
Die afgeknot tot zulck een' wasdom quam;
En spande twee paer kroonen:

39—44 De zin is: vervolgen de navolgers der Protestantsche Elizabeth nog den zoon van Jakob (I), die Engeland en Schotland onder zijn schepter vereenigde, en het ongelijk, zijner moeder (Maria Stuart) aangedaan, kon vergeten, als heerscher over het Rijk, waarin zij was ter dood gebracht.

45—47 Jacobus I had, gedurende zijn regeering, altijd den vrede weten te bewaren.

49 *Zoo rieckt geen geur van Roozen:* Vondel voert hier de rozen in, als zinnebeelden der regeering in Engeland.

54 *'t Hooft, gewijt by Vranck, en Schotten:* Maria Stuart was koningin gekroond van Frankrijk en van Schotland.

55 *Van haer:* van Maria Stuart.

Zoo hanthaeft Godt den staf van *Stuarts* zonen,
Den haet en nijt ten trots.
Ghy breeckt vergeefs uw buldren op een rots.
De hemelsche Behoeder
[Die *Jakob* vrijde, in 't lichaem zijner moeder,
Voor 't goddeloos gewelt,
En 't zinckroer, op haer zwangre borst gestelt]
Belacht de dreigementen
Van 't slim gedroght der vinnige serpenten,
Dat met zijn' bitsen tant
Om aèmtoght bijt door 's moeders ingewant.
Dit Huis zal u verduren,
En Londen eer zien treuren, zonder muren,
Den stroom met puin gevult,
Dan ghy 't gezagh van *Karel* kneuzen zult.

66—68 Bekend is het, dat Maria Stuart zwanger was van Jacobus, toen zij door eenige Edellieden werd overvallen, haar gunsteling, de muzikant Rizzio, aan hare knieën om 't leven gebracht en zijzelve bedreigd. Men weet het hieraan, dat Jacobus zijn leven lang het gezicht van een ontblooten degen niet verdragen kon.

65—76 De voorspelling, in deze regels vervat, werd door de uitkomst gelogenstraft.

70 *Slim:* boos.

MORGENWECKER

DER

SABBATISTEN.

O Sabbatisten, Oproers rotten,
Ghy haelt het Troische paert der Schotten
Met pijp en trommel in het Rijck:

Morgenwecker der Sabbatisten. Volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken,* n°. 402).

In de Bijlagen vindt men een antwoord, tegen dit gedicht verschenen.

De Schotten voegden zich bij 't leger van 't Parlement en verzekerden zich van York en Newcastle, terwijl Karels leger, onder 't bevel van den

1 *Sabbatisten.* Zie hierboven bl. 120 vs. 14.

Ghy treckt die laegh der Griecken binnen,
En zult dit stuck te spa bezinnen.
Hoe trapt ghy zelfs uw Roos in 't slijck!
Ghy offert Edenburgh uw' zegen:
Ghy brenght het bly de sleutels tegen,
Onthaelt dien schralen nagebuur;
Gelijck de Slang den scherpen Egel,
Verstijft van koude en ys en kegel;
Maer dat onthael bequam haer zuur:
Want d'Egel, zonder deught te kennen,
Begon te pricklen met zijn pennen
Het Slangevel, gemack gewent;
En wees zijn huiswaerdin met vloecken
Naer buiten, om gemack te zoecken.
O dwaze wijsheit van 't Serpent!
Dit bulderen, dit Parlementen
Verslint de hooftsom, met de renten
Van al uw erf en have en schat.
Hoe wort uw gout in roock verblazen!
Hoe laet ghy u met dampen azen!
Hoe draeit ghy, u ten val, dit radt!
Met Gravekoppen af te houwen,
Een gruwelstuck u onberouwen,
Wort meer geterght, en min gesmoort

roemruchtigen Prins Ruprecht, in 't westelijk gedeelte van Engeland en Schotland voordeelen behaalde. Deze hulp, door de Schotten aan 't Engelsche Parlement bewezen, gaf Vondel aanleiding tot eenige zijner meest geestige en bijtende hekeldichten.

4 *Ghy treckt die laegh der Griecken binnen.* Versta: gij haalt die vijandelijke troepen in, evenals de Trojanen deden, toen zij het paard, waarin de Grieksche bende verscholen was, in hunne muren haalden.

6 *Uw Roos:* roos staat hier wederom als het zinnebeeld der koninklijke macht.

9 *Dien schralen nagebuur:* de Schotten waren, om hunne armoede, bij de Engelschen weinig gezien.

11 *Ys en kegel* staat hier voor *ijskegel.*

13 *Zonder deught te kennen:* zonder de genoten weldaad te erkennen.

19 *Dit Parlementen:* Vondel speelt hier met het woord *Parlementen*, waaruit men even goed „het houden van Parlementsvergaderingen," als: „onderhandelen ('t Fr. *parlementer*)" kan verstaan.

25 *Gravekoppen:* dit ziet op het ombrengen van Strafford.

26 *U onberouwen:* min verkieslijk voor: dat u niet berouwt.

Dees Hydre van 't inwendigh woeden.
Dees diepe wonde is eerst aen 't bloeden.
Ghy stoockte 't vier: nu slaet het voort.
Uw yver schry in 't endt vry verder,
Verworgh de stem van uwen herder,
En stop die Engelsche trompet:
Akteon zit toch, binnen Londen,
Gebeten van zijn zwarte honden,
Gelijck een hart, in 't bosch bezet.
Ghy, lang gewoon uw dertle dagen,
Vielt zwack om weelde en rust te dragen:
Uw onervarentheit was blint
In krijgh en vrede t' onderscheien,
En hoe dit lachen gaet voor 't schreien,
Dat uit uw vesten eerst begint.
Met 's Konings out gezagh te knacken
Geraeckt uw welvaert aen het zacken,
En aen 't verdorren, als een boom,
Van zynen wortel afgesneden.
Men ziet, van boven tot beneden,
Een treurigheit op uwen stroom.
Ghy volght Jerusalem, in 't wryten;
Daer die Zeloters d' Edomyten
Met schreeuwen kruiden in de stadt;
Beschoten hof, en huis, en drempel;
Ontheilighden den zuivren tempel,
Misbruickt gelijck een storremkat.
Uw predickstoelen zelfs gedijen
U tot zo vele baterijen,

25—28 Construeer: deze hydra van binnenlandsche tweedracht wordt eer getergd dan gesmoord door het afhouwen van enz.

34—36 Vondel vergelijkt met dezen Acteon, Koning Karel, die mede door zijn eigen *zwarte honden* (de stemmig gekleede Parlementsgezinden) in 't nauw gebracht werd.

50, 51 Ten tijde dat Jeruzalem door Vespasianus met een belegering bedreigd werd, riepen de Zeloten of IJveraars onder de Joden, op raad van Johannes van Giskala, de Idumeeërs — vroeger de erfvijanden der Joden — binnen de stad, die zich nu bij hen voegden en eerlang nieuwe onlusten verwekten. Zie JOSEPHUS *Joodsche Geschied.* IV: 15, 16.

54 *Storremkat:* een oorlogswerktuig, waarmede men bres poogde te maken in de muren.

Waer uit men vier geeft op den Vorst,
En 't heiligh Recht der Majesteiten.
Helaes! dit valt een kostlijck pleiten.
Ghy wont hem door uw eige borst.
Uw scepterstormen, geen hervormen,
Volght Lucifers banier in 't stormen,
Die naer zijn Scheppers scepter stont;
En, flus noch goddelijck verengelt,
Zagh zijn gestalt terstont gemengelt
Van yslijckheên, geploft te gront.
Ghy waert gewijt tot 's Konings zetel,
En bloem: nu steeckt ghy, als een netel,
En krielt van onkruit, wilt en woest.
Uw ackers, die eerst airen droegen,
Vergeten met gemack hun ploegen:
Uw degen blinckt: de ploegh verroest
Apostolijcke Orakels leeren
Godt vreezen, en den Koningk eeren:
Zoo klinckt dit nimmer faelbaer woort,
Het welck u opeischt en gevangen:
Ghy gaet nochtans zoo schelmsche gangen,
En opent uw bederf de poort.
Om rijcksverraders te verrijcken,
Die schatten uit uw schatting strijcken,
Zoo rabraeckt ghy uw' welstant doodt.
Nu broeders, yvert stout, als leeuwen,
En erft die winst aen zoo veel weeuwen
En weezen, als ghy laet in noot.
Ghy handelt braef geweer en wapen,
En scheert het zwijn; de Schot uw Schapen:
Zoo zeilt de lakenhandel voort.
't Is fijn berockt, maer grof gesponnen,
En Jorck, en Nieukasteel miswonnen.

74 Zie *Petr.* II:17.

83 *En erft die winst aen zoo veel weeuwen:* en maakt u meester van het erfdeel, toekomende aan zoo veel weeuwen, enz.

87 Versta: zoo wordt de lakenhandel van u naar elders verplaatst.

89 *En Jorck, en Nieukasteel miswonnen: miswonnen* beteekent hier: gewonnen, zonder dat gij er voordeel bij hebt. Vondel bedoelde, dat de Schotten, die de beide steden bezet hadden, ze ook wel voor zichzelven zouden bewaren.

Ghy leght den Amirael aen boort:
Ghy spaert geen kruit om hem te dwingen:
Maer wacht uw kiel: zy dreight te springen:
Ghy geeft geen vonck dan met gevaer
Van u, en alle uw uitgepuurden,
Die 't schip van 't Rijck naer Scylle stuurden.
Viel 's Konings vlagh uw' mast te zwaer?

1. Pet. 2. *Eert den Koningk.*

4 *Uw uitgepuurden:* voor: gezuiverden, Puriteinen.

HET RADT VAN AVONTUREN.

Hoe lacht de Schotse bedel-brock,
Die met sijn knap-sack en sijn stock
In Londens beste kamer
Gebercht wort, uyt sijn arremoe,
En krijcht noch ponden sterlinx toe,
Gemunt met Pymbroers hamer.

Hoe valt nu met een veltgeschrey
Schots Isrel in die vette wey
Der milde Londenaren,
Met al die kale bedel-tros,
Met kint en kalf en magren os,
Om reusel te vergaren.

'k Geloof d' Apostels tijt verscheen;
Want 's weerelts goet wort weer gemeen.

Het Radt van avonturen. Volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken,* n^{0}. 403).

Een antwoord tegen dit gedicht vindt men in de Bijlagen hierachter afgedrukt.

1 *De Schotse bedel-brock:* zie *Morgenwecker,* vs. 9.
3 *In Londens beste kamer:* in 't beste logies.
6 *Pymbroers hamer:* Pym was een der hoofden van de partij der Independenten.
7—9 Hier vergelijkt Vondel de Schotten bij de kinderen Israëls, die zich in 't land Gozen nederzetteden.
14 Zinspeling op *Handelingen,* IV : 32.

De spitsbroers staen als muren
Malkandren by. Het arme lant
Biet om 't genot het rijck de hant:
Kan slechts dit krouwen duren.

Men schenckt hun Jorck en Nieukasteel
En slot en hof en lust-prieel
Ten buyt, tot een belooning.
Heel Engelant wort Schotlants slaef,
En elcke Schot een Engelsch Graef.
Het lage huys speelt Koning.

Al zijn de Konings Jonckers boos,
De Schotse Distel moet de Roos
Van Engelant behouden,
Heel net en puur en klaer en reyn:
Dies houdt het volck den Adel kleyn
Met Schotse distel-roeden.

Treck aen, die mager zijt en hol.
Men deckt broer naeckte-bil met wol,
Men mest met schape-bouten
Den hongerigen prachers-buyck.
Het Londens bier valt goet en puyck.
Men suypt nu heele brouwten.

Oock wort geen Schotsman yvrens moe,
Hy stiert Zeloter kolen toe,
Om 't vier soo helsch te stoocken,
Waer by sich Schotlant warmen mach.
O heylich vier, brant nacht en dach,
Soo mach hy braen en koocken.

Al vangt Broer Suyver vloo of luys
Van Schotbroer, wel soo fijn als pluys,

17 *Het rijck:* versta: (aan) het rijke land.
18 *Krouwen:* 't zelfde als *krieuwen,* twisten.
36 *Brouwten:* brouwsels.
38 *Zeloter kolen:* ijveraarsvuur.
43 *Broer Suyver:* vertaling van Puritein.

't Zijn luysen van sijn broeder.
Wat schaet een luysdreck of een vloo.
De suyvre broeders kijven noo,
Al soons van eene moeder.

Indien nu hier een schaeps-hooft vraecht,
Wat reformeerssel my behaeght,
Wt twee soo suyvre schreyers:
'k Geloof sy yvren bey om 't best,
Want Londen broet het ledich nest,
Maer Schotlant sit op d' eyers.

51 *Schreyers:* schreeuwers.

MUNDUS VULT DECIPI.

Schreckeliecke tant-piene onder d' Engelsche natie
Staende voets geolpene deur een Schotse curatie.

Sir Thomas van Norwitse huulde van biestere groot evele.
Hie adde schelen ooftsweere, of crampe, of crevele,
Of pipse, of conscientie, of boose coliecke.
Wat em deerde of niete, hie was eel siecke:
Mogeliecke van vliegende gichte, en vlage op vlage,
Of dulle tant-piene, wel eene miserable plage.
Men liep om Meestere Schotte, die vraechde vast waere?

Mundus vult decipi. Volgens den tekst in I. V. Vondels *Poesy. Het Tweede Deel,* 1647, bl. 94.

Mundus vult decipi: De wereld wil bedrogen zijn.
Geolpene: geholpen.
1 *Sir Thomas van Norwitse:* waarschijnlijk wordt hier Thomas Fairfax bedoeld, de Generaal van het leger van 't Parlement. Waarom hier de toevoeging *van Norwitse* bij komt, is niet duidelijk: hij was geen heer van dat Graafschap; doch wellicht hield hij er zich op, toen de Schotsche hulptroepen kwamen opdagen. — *Huulde:* huilde.
2 *Crevele:* krieuweling, jeuk.
3 *Pipse:* de pip.
5 *Gichte:* jicht.

Waer schort et, Sir Thomas? och dan iere, dan daere.
Ick weet niet, ay elpt mie, wapene, wapene.
De patiente gienck sittene, en begust te gapene.
Meestere Schotte nam de nieptange met geen vies overlech,
En trock Sir het eele kaecke-been ewech.
Ay, kriet Thomas, ghie treckt miene conscientie te mortele.
Ba siet geruste, zegt de Meestere, daer es de baecktant met
[de wortele.
En al angt et rechtere ooge op de sliencke kaecke,
Dat sal van selve beteren, 't es eene lichte sake,
Laet slichs uutbloedene, lecht u een lettele nedere,
En bekomt u dit welle, soo aelt mie vrie wedere:
Want Meestere Schotte geneest den aermen uyt gonste,
Maer den Ingelschen Koopman betaelt siene konste.

Dese Meestere aut in Niekasteele sien logement.
Sien konste es et eele Ingelant deure bekent.
Hie set aelle Ingelsche leden siene uut maelkandere,
Smiet aelle de sticken d' eene bie d' andere:
Weet raet tot roode oogen, klap-ooren, en asemonden:
Geneest wulf en kankere deur dootliecke wonden,
En eel experte in scheursuchte aen aelle siedene,
Neemt de blase van Londen den steene af, sonder sniedene.

Geprent te Norwitse.

Bachtent de Duutsche kercke, in Leviatan,
Dat de Eere em stercke, tegen Prins Robbrecht en Satan.

14 *Siet:* weest.
21 *Aut:* houdt.
29 *Bachtent:* dit zal „achter" moeten beteekenen, evenals *bezijden* voor: „op zijde van."

OLYFTACK

VAN ZIJNE HEILIGHEIT

INNOCENT DE TIENDE.

RAMIS INSIGNIS OLIVÆ.

Pamphilius, die dertigh ronde jaren
Bewaerde 't heiligh Recht,
En streeck 't oneffen slecht,
En zette allengs, van zorge, grijze hairen;
Die 's Roomschen Herders mont
Verstrekte, by den scepter van Sicilje;
En, in Madril, den zetel van Kastilje
Aen 's Tybers stoel verbont;
En waerdigh was den rooden Hoet te dragen,
En 't purperen gewaet,

Olyftack van Z. H. Innocent de tiende. Volgens den tekst van de afzonderlijke uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken*, n°. 404). Een exemplaar van dezen afzonderlijken druk vond ik in de Universiteits-Bibliotheek te Gent.

De verheffing van den Kardinaal Giovanni Battista Pamphili, geb. 7 Mei 1574 te Rome, tot den Pauselijken zetel, op den 15 September des jaars 1644, verschafte aan Vondel stof tot het hierboven afgedrukt gedicht. De nieuwe Paus was onder 't Pontificaat van Gregorius XV Nuntius te Napels geweest, en onder Urbanus VIII Datarius van den Kardinaal Frans Barberini, zijn neef, in diens gezantschap naar Frankrijk en Spanje. Pamphili bleef in dit laatste Rijk met den titel van Bisschop van Antiochië en Apostolisch Nuntius en werd bij zijn terugkomst tot Kardinaal verheven. Op deze onderscheidene betrekkingen, door hem bekleed, wordt in den aanhef van het gedicht gezinspeeld. Volgens de getuigenis van Roomschgezinde schrijvers toonde de nieuwe Paus, die nu den naam van Innocent X had aangenomen, zich weinig dankbaar jegens zijn vroegere begunstigers: immers zijn eerste daad na zijn verheffing was, de Barberinis uit Rome te verdrijven; ofschoon hij zich later met hen verzoende. Hij overleed 5 Januari 1655.

Een scherp gedicht verscheen tegen dezen *Olyftack;* het is in de Bijlagen hierachter afgedrukt.

Ramis insignis olivæ: kenbaar aan de olijftakken, welke hij voert. De plaats is uit *Aen.* VI. 808.

3 *Slecht:* vlak, effen.

4 *'s Roomschen Herders mont:* als 's Pausen boodschapper in Spanje.

9 *Den rooden Hoet:* den kardinaalshoed.

In 't midden van den Raet
Der Vaderen, die 't Hooft der weerelt schragen;
De zelve voert, in 't endt,
(Geheven op den opperste aller troonen,
En ingewijt met drie gewijde Kroonen)
Den naem van *Innocent:*
Het tiende licht, op 't spoor van d' andre negen.
Hy daelt, van 't hemelsch dack,
Met den Olyventack,
Gelijck een Duif, en deelt ons Kristus zegen.
Wy zien den hoogen vloet
Des oorlooghs haest, op zijnen wenck, gezoncken,
En gansch Europe, in Kristensch bloet verdroncken,
Belant uit zoo veel bloet.
Sint Peters schip, dat boven op de baren
Van tweedraghts springvloet hing,
En schier te gronde ging,
Gevoelt den storm van 's hemels wraeck bedaren.
Aldus blijft, op de rots
Van Vatikaen, 't gevaer der Kercke rusten,
Tot 's Tarters spijt, tot schrick der Turcksche kusten,
En 's afgronts haet ten trots.
Dan bloeit d' Olijf, en Pauselijcke Leli
(Zoo ras het onweêr stilt)
In 't velt van 's Vaders schilt,
Tot eere en roem van Godt en 't Evangeli,
Noch meer dan Salomon,
Den Vredevorst, bepaelt met enge palen;
Naerdien de pais van Kristenrijck wil stralen
Zoo wijt gelijck de zon.

OP ZIJN HEILIGHEIT,

INNOCENT DEN TIENDEN.

Nu 't eene Kristensch lidt het andre bits beschadight,
En Kristus sterft aen 't kruis des Oorloghs, begenadight
Ons Godt met *Innocent*, die 't Apostolisch dack,
Gelijck een duif, bestraelt met 's hemels vredetack:
Onnozelheit aenvaert de sleutels in Godts stede,
Zy sluite d' Oorloghspoort: z' ontsluite 't hof van Vrede.

Op zijn Heiligheit, Innocent den tienden. Volgens den tekst in Vondels *Poëzy,* 1650, bl. 178.

Bovenstaande afbeelding van Innocentius is eene reproductie der gravure van Eg. Rucholle, door P. de Jode uitgegeven.

ANDERS.

Ter goeder ure streckt dit heiligh Kerckorakel
De zesmael veertighste en Apostolijcke schakel
Der keten, die vast groeit, en reickt naer 's weerelts ent,
En hecht Sint Peters hooft aen 't hooft van *Innocent.*
Gezegent zy zijn stoel, waervan de Vrede stroome
En strael', zoo wijt als d' eer van 't albeheerschend Rome.

ANDERS.

Zoo weit nu *Innocent*, de tiende, Kristus schapen:
Zijn naem verdadight hem: hy hoeft noch schilt, noch wapen.

ANDERS.

Nu leeft de Kerck van Rome, als in haer element.
Waerom? Sint Peter kroont haer zuigling *Innocent.*

ANDERS.

Nu leeft in *Innocent* Sint Pauwels, en Sint Peter.
De Wijsheit en de Maght vereenighden noit beter.

ANDERS.

Zoo *Innocent* op stoel onzijdigh 't vonnis strijck',
Is 't Allerkristelijckst vernoeght, en 't Katholijck.

AEN DEN EDELEN HEER

FRANCOIS JUNIUS. F.Z.

Zoo *Junius* te rugge ziet
Naer zijn geslacht; hy roemt zich niet
Op der vooroudren adel, fier
Verworven door 't bebloet rappier:

Aen den edelen Heer Fr. Junius Fz. Volgens den tekst in den *Wetsteen der vernuften. 't Eerste Deel, door* Jan de Brune, *de jonge. t'Aemsteldam,* 1644, in 4°.

Maer op hun lettereer, behaelt
Met eene pen, die schooner straelt,
En beter schrijft dan scherp geweer.
Hy treckt uit niemants scha zijn eer.
Zijn yver wint der braven gunst;
Het zy hy hun de Schilderkunst
Pooght in te scherpen, klaer en net;
Het zy hy zich te paerde zet,
En leert den Ridder, nimmer moe,
Gebruicken spore, en toom, en roe;
Terwijl de klepper briescht, en zweet
In 't gulle stof, van träpplen heet.
Dit geeft den Neef den vryen toom,
Om naar te draven zulck een' Oom,
Met zijne schacht, die niet veraert
Van 't bloet, dat tijt noch arbeit spaert.
De Brune krijght een' heldren glans,
Nu zijn vernuft schakeert een' krans
Van bloemen, keurigh uitgezocht,
Als had een Pallas 't werck gewrocht.
Wie lust schept in een eenigh ding;
Zijn leven is verandering.
Zoo leeft Natuur, van schulp in schulp,
En toont haar kunst, van tulp in tulp.
De duivenhals, by zonneschijn,
Gelijckt turkois, saphier, robijn,
En gout, en zilver, en van alls.
Noch schooner dan de duivenhals
Verandert deze veêr haer' stijl,
En kort op reis de lange mijl;
Of krimpt den dagh in huis en hof,
Verlustight door haer mengelstof.
Het wufte voorhooft krijght een kreuck

7 *En beter schrijft.* Versta: die meer roem en lof verwerven doet.
10 Zinspeling op zijn werk *De Pictura Veterum.*
12 *Het zy hy zich te paerde zet:* het zij hij over de krijgskunst schrijve. Zinspeling op een ander werk van Junius over krijgskunst.
19 *Niet vervaert:* niet ontaard.
22, 23 *Een krans van bloemen:* den *Wetsteen der Vernuften.*
26 *Zijn leven is verandering:* hij (de Brune) leeft bij verandering.
31 *Van alls:* van alles.

Van wijsheit, daer de wijze spreuck
Zich mengelt in een boertery.
Men heeft hier keur van lekkerny.
  Het schakelen is ongemeen
Van losse dingen, vast aen een
Verknocht, en wonderbaer verrijckt,
Door 't geen malkander minst gelijckt.
  De Hoveling, in 't Haeghsche woudt,
Of onder linden, onderhoudt
Zijn Joffer nu, van dagh tot dagh,
Met meer genoegen dan hy plagh.
  Behaeght leergierigen dit stuck,
Zoo wacht ick, met den naesten druck,
Het tweede deel, en voort de rest.
Wat spaert die Geest voor 't allerlest?

41—44 De zin is: de Brune weet op een ongemeen treffende wijze op zichzelven staande zaken aan elkander te schakelen en te verbinden, zoodat de meest tegenstrijdige dingen op 't sierlijkst tot een geheel worden gevormd.

AEN DEN HEER

JOACHIM VAN WICKEVORT,

Ridder, Agent van hare Hoogheit van Hessen.

Beleeftheits voorbeelt, *Wickevort*,
Uw yver schiet aan tijt te kort;
Terwijl ghy vordert het gewin
Eñ d'eere van uw Landtgravin,

Aen den heer Joachim van Wickevort. Volgens den tekst in Vondels *Verscheide gedichten,* 1644, bl. 228.

Aanleiding tot dit gedicht gaf de opdracht van Jan de Brune's *Jok en Ernst* aan Joachim van Wickevort. Het eerste deel zag in 1644 voor de eerste maal het licht.

3—6 De zin is: hoe oplettend gij zijt, den tijd, dien gij aan den dienst moet wijden niet te verzuimen, toch enz.

Die edelmoedighste Princes:
Noch spant ghy uit, om eene les
En spreuck te plucken, uit de blaên,
En wijze boecken op te slaan;
Hoe scherp ghy luistert naar de klock:
Dies *Brune* u aanbiet *Ernst en Jock*,
Beknopt in een. Zijn wackre vlijt
Mengt Demokrijt en Heraklijt
En Kato geestigh onder een.
De derde leert met statigheên
Van zijne winckbraau stuur en straf.
De tweede schreit en treurt zich af:
En d'eerste schud zijn long, en lacht,
Om d'ydelheit van 't aartsch geslacht,
In zijnen zin geen tranen waart
Uit zulcke drie gestalten spaart
U dese pen het edel puick
Van aartigheên, tot nut gebruick
Der menschen, rijp van overlegh.
Hy leert al spelend langs den wegh,
't Geen andren zweet en arbeit kost.
Leergierigh brein raackt zoo, te post
t'Athenen binnen, eer men 't weet,
En acht zijn uren wel besteet,
Die hy den vrecken tijt ontstal.
Laat dan dit mengsel het getal
Van uwen letterwijsen schat
Vermenighvuldigen, op dat
Zijn drift u dancke, die beleeft
Hem plaats by Pallas Helden geeft.

9 Deze regel behoort bij 't geen voorafgaat.
13 *Kato:* Dionysius Cato, de schrijver der Disticha. uit de 4e eeuw.
14 *Leert:* leeraart.
23 *Menschen, rijp van overlegh:* menschen die nadenken.
26, 27 *Raackt zoo, te post t'Athenen binnen:* wordt spoedig in wijsheid onderwezen. Athene staat hier als: de schole der wijsheid bij uitnemendheid.
33 *Zijn drift:* de ijver van de Brune.

OP MARIA DE BRUNE.

Is elck uit mengelstof gebouwt;
Maria hing van wightigh gout
En vlugh quickzilver los aan een.
Verstant en Leventheit bestreên
Elckandre fel. Het stemmigh zwaar
En zedigh licht, een oneens paar,
Door dwangk in een persoon verknocht,
Most scheiden, door dien tegentoght:
Want 't een het ander overwoegh;
Dies sprong haar levens reep te vroegh,
In 't voorste van het lenteperck.
Beklaagh het lijck op dezen zerck.

Op Maria de Brune. Volgens den tekst in Vondels *Verscheide gedichten*, 1644, bl. 319.

In het tweede deel van de *Wetsteen der vernuften*, „'t welck voor eenige jaren belooft zynde,.... door het overlyden des Auteurs," eerst in 1659 werd uitgegeven, spreekt DE BRUNE op bl. 72 „over 't afsterven van een zuster, die my voor drie jaren is ontvallen." Daar het gedichtje in den aangehaalden bundel van 1644 voorkomt, is het waarschijnlijk uit dezen tijd.

1 *Is elck uit mengelstof gebouwt:* is ieder mensch uit bestanddeelen gevormd van verschillenden aard.
4 *Leventheit:* levendigheid, levenslust.
8 *Door dien tegentoght:* door dat die tegenstrijdige naturen elk een verschillenden trek bezaten, de eene naar het hemelsche, de andere naar het aardsche.
9 *'t Een het ander overwoegh:* het een woog zwaarder dan het andere.
10 *Haar levens reep:* haar levensdraad.
11 *In 't voorste van het lenteperck:* in 't prilste van haar jeugd.

OP DEN HEERE

MICHAEL LE BLON,

Agent der Koninginne en Kroone van Sweden, by den Koninck van Groot-Britanje.

Dus maalde Baudringeen *Le Blon,*
Agent der Swedenrijcksche zon
In Karels overmachtigh hof.
Hy schept zijn eer uit 's Meesters lof.

Op den Heer Michael le Blon. Beide afgedrukt volgens den tekst in Vondels *Verscheide gedichten,* 1644, bl. 132.

Michiel le Blon stond bij Vondel in hooge achting, getuige zoo menig gedicht op hem of zijne familie, dat in de volgende deeltjes zal voorkomen.

Wanneer Vondel deze gedichtjes gemaakt heeft, is niet bekend. In elk geval vóór 1644, toen zij voor de eerste maal gedrukt voorkwamen.

Het portret, door van Dyck geschilderd, hangt thans in het Rijksmuseum te Amsterdam. Matham heeft er een gravure naar vervaardigd, waarvan een reproductie voorkomt vóór het deeltje dezer uitgave, dat de *Leeuwendalers* bevat. Bijzonderheden betreffende le Blon vindt men aldaar.

2 *Der Swedenrijcksche zon:* namelijk van Christina, de *zon* (koningin) van 't Rijk van Zweden.

OP DENZELVEN

DOOR

DEN RIDDER VAN DYCK

GESCHILDERT.

Als Dijks penseel zijn kunst en geest op 't rijkst sal toonen,
 Verwacht dan *Michael* geschildert met een bant,
Waar mee hy drie en vier doorluchte Koningskroonen,
 In vrientschap t'zamenbint, en hout in goet verstant.
Le Blon, gy lacht, en vraagt: wat bant heeft dat vermogen?
Vergeef het my, *Agent,* uw lippen, en uw oogen.

DE ROOMSCHE LIER

AEN

DANIEL MOSTERT,

Secretaris van Amsterdam.

Wie Flakkus pooght te steecken naer syn kroon,
Die tart als Pan Apolloos hoogen toon,
En krijght in 't end den welverdienden loon
Van Midas ooren.
De Venusynsche vogel, blanck van pluym
Gaet bruysen, als een schip voor wind, door 't schuym;
Of schept syn' adem op het luchtigh ruym,
En laet sich hooren.
Ghy, *Mostert*, saus van onse Poësy,
Bestemde dit niet reuckeloos, doen wy
Versopen in Latynsche leckerny
Hem singen hoorden.
Hy mengelt onverdrietigh hoogh en laegh;
En maeckt de doffe en laffe geesten graegh,
Door sonneschijntjes, of een guure vlaegh
Verweckt van 't Noorden.
Syn maete is uytgeleert, wanneerse vryt:
Se janckt van hartepijn, of kropt haer' spijt:

De Roomsche Lier. Volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken*, n°. 732).

1 Navolging van den aanhef der bekende Ode van Horatius *Lib.* IV. *Od.* 2. *Pindarum quisquis studet aemulari.* — *Flakkus:* toenaam van den Romeinschen dichter Horatius.

4 *Midas:* Midas was, volgens de fabel, een koning van Phrygië, die, in den zangwedstrijd tusschen Apollo en Pan, den prijs toewees aan laatstgenoemde en daarvoor door Apollo met een paar ezelsooren beschonken werd.

5 *De Venusynsche vogel:* Horatius, van Venusium geboortig.

10 *Bestemde dit niet reuckeloos:* stemde dit niet op lossen grond toe.

18 *Se janckt van hartepijn:* b. v. *Lib.* I. *Od.* 19, 22, 23. — *Of kropt haer' spijt.* b. v. *Lib.* I. *Od.* 5, 13. III. 9.

Of pracht om 't mondekijn, of walght, of bijt
Verslete boelen:
Of stoeyend op 't onbloedigh veld van Mars,
Verslijt den spaden avend met geschars:
Of d'oudheyd koomt het bloed van minne wars
En vier verkoelen.
Nu levert hem de milde Klio stof
Om op te stygen in het hemelsch hof,
En uyt te meeten aller Goden lof
En heerlyckheden.
De Vader, die door winter, somer, lent
En herfst der dingen beurten stadigh ment
En wyslyck maetight, is begin en end
Van 's dichters beden.
Tyrannenvlegels, oorlooghshelden Gods
Gewassen tegens stormen als een rots,
En dapper in de weer met swaerd en knods
En scharpe schichten,
Die vaeren op dien klanck de starren in:
Gewelkoomt van 't onsterflijck hofgesin,
Vooruyt gespoeyt met uytgesteecke kin
En aengesichten.
Indien het voorhoofd set een wyse kreuck,
Men leest 'er in een goude Godenspreuck,
Die Delfis voeght, en overtreft in reuck
De roosenhoeden,
Daer, op haer feest, de liefelycke May
De pruyck meê ciert; wanneerse gaet ten rey,
Om, in het veld met dartel veldgeschrey,
Haer vreughd te voeden.
Hy schuurt der feylen kanckerigen roest,
Die staele glanssen opvreet en verwoest;

19 *Of pracht om 't mondekijn:* verlangt kusjes van een bevallig mondje. b. v. *Lib.* I. *Od.* 18. III. 10.

19, 20 *Bijt verslete boelen:* schempt op oude wijven, als *Lib.* IV. *Od.* 13. *Epod.* 8, 12.

21 *Op 't onbloedigh veld van Mars:* in minnestrijd.

22 *Geschars:* scherts.

23 *d'Oudheyd:* de ouderdom.

25 Zie *Lib.* I. *Od.* 12 enz.

29—32 Zie *Lib.* I. *Od.* 2, 34. III. 7.

33 *Tyrannenvlegels:* zie *Lib.* I. *Od.* 12. II. 1.

En saeyt en maeyt een' deughdelijcken oegst
Van jongelingen,
Die met hun schoudren stutten 't Roomsche ryck,
Den quaên tot schrick, den vromen tot een wyck;
Geneyght tot Recht, verhit om 't ongelyck
Den roof t'ontwringen.
Syn schatrend gastmael, wel vernoeght in 't kleen,
Onthaelt met sang den maghtigen Meceen,
Die sich ontslaet de sorgen van 't gemeen,
In koele lommer:
Hier schaft de boeredisch geen hoofsch bancket,
Met slangenspogh en blaeu vergift besmet;
Maer veldgerechten, naer Pytagors wet,
Bevryt van kommer.
Wie treurt niet, wanneer dees Melpomen treurt;
't Zy datse de Trojaensche weelde steurt:
Of 't hayr om Varus bloende neerlaegh scheurt:
Of deerlijck schreye
Op 't natte lyck, noch laeu en versch gestrand,
Na wreede schipbreuck op den oeverkant
Daer 't aenhoud, datmen 't doch in 't soute sand
Een graf bereye.
Onnutte sorgen spoelt hy rustigh af
Met vernen wijn, dien d'eelste wijnstock gaf;
En boet en besight tusschen wiegh en graf
Syn lieve lusten.
Vermaeckt met frisschen geur en bloeyend veyl,
Mishaeght hem 't geen verdrietigh valt en steyl.
Syn hoop, die droomt na 's levens licht geen heyl
Als 't eeuwigh rusten.
Op dit geluyd vaert Cesar als een God

51 volgg. Zie *Lib.* I. *Od.* 8 enz.
57—60 Zie *Lib.* I. *Od.* I. 9. II. 18. III. 29, 31, 38.
58 *Meceen:* Mecænas, de bekende Romeinsche kunstbeschermer.
65 *Melpomen:* Melpomene, de muze van het treurspel.
67 Zie *Lib.* I. *Od.* 24, 35. II. 9. III. 2, 5.
68 Zie *Lib.* I. *Od.* 28.
74 *Vernen wijn:* ouden wijn.
75 *Boet:* voldoet.
77 *Vermaeckt* is hier 't verl. deelw. Zie *Lib.* II. *Od.* 9, 11.
81 Zie *Lib.* I. *Od.* 2, 35. III. 5, 14.

Ter poorten in, op 't hoogh verheven slot;
En voert voor sich de streng geboeyde rot
Der trotse necken,
Getuchtight door syn' schitterenden dolck:
Soo word hy opgenomen in de wolck
Des wysen Raeds en van 't ontelbaer volck,
Vermoeyt van trecken.
Hy smaeckt al singend, hoe hem is bereyt
Om syner vaersen heylge majesteyt,
Een setel midden in d'onsterflyckheyd.
Hy klapt syn wiecken,
En boven 't wisselbare licht der maen
Opstygend, durf den jammerpoel versmaen;
En set sich neffens de Dirceesche swaen,
Den roem van Griecken.
Verheft die goddelycke luytesnaer
Het leven der geruste boereschaer,
Soo saemelt Alf de felle woeckeraer
Syn lomberdgelden,
En kryght een' treck tot hofsteên en tot lucht,
Tot son en bron en beeck en vee en vrucht,
Gesonden ackerbou, en jaght en vlught
Door bosch en velden.
De hooren toet afgryslyck, wan hy quist,
In dien beschreyelycken burgertwist
Het burgerbloed, tot moorden aengehist
Van Raseryen.
Terwyle Rome dus de Romers kruyst,
Soo lachen Meed en Parten in hun vuyst.
De trony is van stof en bloed begruyst
Door 't heyloos stryen.

89 Zie *Lib.* IV. *Od.* 3.

95 *De Dirceesche swaen:* Amphion, aldus genaamd naar de bron Dirce, welke op haar beurt haar naam ontleende aan Dirce, de vrouw van Lykos, die Antiope, Amphions moeder, had gevangengehouden, en daarom door Amphion en diens broeder aan de hoornen van een stier vastgebonden, ter dood toe rondgesleept en in de gemelde bron gesmeten werd. Zie voorts *Lib.* IV. *Od.* 2.

97 Zie *Epod.* 2.

105 Zie *Epod.* 7, 16.

110 Zie *Lib.* II. *Od.* 1. III. 6.

Soo menigh lied, soo veelerhande slagh
Van stof van wysen, midden in 't gelagh,
Op vriendenwelkoomst of geboortedagh,
Op Godenfeesten,
Op segestacy en gemeene vreughd.
't Gebreck is hier mismaeckt'er by de deughd.
Hier steent de grysert: hier krioelt de jeughd,
Gepropt van geesten.
Hoe dunckt u, *Daniel?* hoe klinckt die klanck?
Ick wed, ghy weet uw gantse leven langk
De vriendelycke ringelduyven danck,
Die 't wichtje deckten
Met aengedraegen myrt en lauwerier,
Daer 't sachtjes sliep, belaeght van menigh dier;
Op dat de deuntjes der Tuskaensche lier
Ons kortswyl streckten.

114 Van Vloten wil hier lezen: verwijzen.

GROETE

AAN DEN HEER

G. STAECKMANS,

Staet Generael.

O *Staeckmans,* 't ga u naar uw wensch;
Het sy ghy d' allerveerste grens

Groete aen G. Staeckmans. Volgens den tekst in Vondels *Verscheide gedichten,* 1644, bl. 213.

Van Gerardus Staeckmans is bekend, dat hij enkele malen den Muiderkring bezocht en met Hooft in briefwisseling was (zie diens *Brieven*). Hooft prees hem „als een doorluchtig vernuft, geoefend in de wetenschappen". Staeckmans dichtte o. a. een lijkdichtje „aan Juff. Hooft, op 't overlyden van haer oudste dochter Juff. Geertruyd Hooft."

Staeckmans was o. a. in 1633 en 1636 gecommitteerde van Friesland ter Staten Generaal.

Staet Generael. Versta: lid der Staten-Generaal.

2, 3, 7, 9 Staeckmans was onderscheidene reizen Commissaris te velde geweest.

Der vrye landen stercken gaat;
Of, midden in den hoogen Raadt
Der Staten, als een steen in 't gout,
Den glans van uw vernuft ontvouwt;
Of helpt, met rijpen raad in 't velt,
Den Veldheer stuiten 't Spaansch geweldt,
En drijven na sijn eige vest.
Geluckigh is 't gemeene best,
Wanneer geleerde wijsheid, d' eerst'
In aansien, over 't volleck heerst.
Nu roockt van yver mijn papier;
Om dat een hoofdt des lants noch vier
In sijn beleefden boesem heeft,
En met sijn geest de sporen geeft
Aan Nederlantsche Poësy:
Na dat hy, als een honighby,
Nu swanger van het Duitsche rijm,
Uit puick van Roomsche en Grieckschе tijm
Sich vol gesogen heeft en sat;
Soo dat 'er sijn beschaduwt bladt
Naar rieckt, waar dat de veder blinckt,
Die nectar geeft, in ste van inckt,
En voedt met maat of mateloos
De siel met goddelijcke ambroos.

14—19 Uit deze regels mag men opmaken, dat Staeckmans onzen dichter bij brief of anderszins had geprezen en tot dichten aangespoord.

15 *Beleefden* in den zin van: fijn beschaafden, humanen, die de *humaniora* bevordert.

26 *Ambroos:* Godendrank.

GEBOORTEKRANS
VOOR JONGKVROUW
KATARYNE KERCKRINCK.

Geluckige geboortedagh,
Die u te voorschijn komen zagh,
En loegh op het onnoosel kindtje.
Het vochte en laauwe westewintje
Verliefde op u, met zucht op zucht;
Waar door een liefelijcke lucht
Van bloemen zich alsins verspreede.
April van nieuws de velden kleede.
De leeuwerck en de koeckoeck bey
Verkondigden d' aanstaanden May,
De jeughd van 't jaar, de bloem der tyen,
Die al de weereld quam verblyen,
En prickelen tot zoete Min.
De wellust nam heel Holland in
Toen ghy, *Katryne*, wert geboren;
Maar wat een vreughd is hem beschoren,
Die dezen dagh beleven zal,
Wanneer men met een bly geschal
Van bruiloftvolck u ga ontmoeten,
En op uw staci u begroeten;
Daar ghy met uwen bruigom paart.
De dagh van huwen wederbaart
Den mensch tot een volmaackter leven,
Die u de hant op trouw magh geven,
En kussen zonder hindernis,
Zal tuigen dat dit waarheit is.

Geboortekrans voor Kataryne Kerckrinck. Volgens den tekst in Vondels *Verscheide gedichten,* 1644, bl. 216.

Kataryne Kerckrinck was een dochter van Godaert Kerckrinck, die tot de Dissenters behoorde en verscheidene zusters had, waarvan er twee echtgenooten hadden, die te Keulen waren geboren. Zij trouwde 3 October 1647 op haar 33ste jaar met Adriaen van Stryen, Advokaat voor den Hove van Hollant.

GEBOORTEZANG.

Ter goeder ure wert dees schoone gloet geboren,
Die 't ys ontdoien zou in een bevroze borst.
Zy geeft met haer muzyk den leeuwerik de sporen,
En schept een blyde lent, in 't scheiden van den vorst.
Wie prikklen oor en oog des vryers met verlangen?
De klanken van haer keel, de bloemen op haer wangen.

Geboortezang. Volgens den tekst in Vondels *Poëzy,* 1682, bl. 97.

WAERSCHUWING

AEN

WYBRANT DE GEEST,

Schilder.

O *Geest,* die, in het Vriesche hof,
Het leven geeft aan asch, en stof,
En sweeft met geestige penseelen
En verf op doecken en panneelen,
'k Geloof, ghy terreght de natuur,
En durft de zon haar heiligh vuur

Waerschuwing aen Wybrant de Geest. Volgens den tekst in Vondels *Verscheide gedichten,* 1644, bl. 222.

Wybrand de Geest, in 1590 te Leeuwarden geboren, bezocht op jeugdigen leeftijd Italië en heette er in de Roomsche bent „de Friesche Adelaer." Ruim 10 jaar bleef hij op reis en bezocht o. a. ook Parijs en Antwerpen. Teruggekomen in het vaderland, huwde hij 19 Augustus 1622 te Leeuwarden Hendrickje Ulenburgh, de zuster van Saskia, Rembrandts latere vrouw. In 1659 leefde hij nog te Leeuwarden, hooggeacht als hofschilder der Friesche stadhouders.

Van zijn beide zoons Juliaan en Wybrand, evenals hun vader schilders, was laatstgenoemde de uitgever van het *Kabinet der Statuen.* Amst. 1702.

Ontstelen, en de vingers zengen,
Om leven in uw beelt te brengen.
  Zie toe, Prometheus, wien ghy raackt,
Als ghy den mensch onsterflijck maackt,
En, om op 't aardrijck 't licht te malen,
Den hemel plondert van zijn stralen.
  Men ketende eertijts zulck een gast
In 't Noorden aan een steenrots vast,
En korte hem die stoute vlogels,
Daar hy verstreckte een aas des vogels.
  't Zijn geesten die de wolcken treên,
't Is waar, doch zonder vleesch en been.
Een yeder ken zijn staat, en waarde.
De zichtbre geesten gaan op d' aarde.
  Dus blijf ons hier beneden by,
Daar *Noien*, zittende aan uw zy,
U weet aan zijne tong te lijmen,
Met puick van heerelijcke rijmen.
  Hy is gewoon zijn Poëzy
Te huwen aan uw schildery.
Ghy zuight zijn dichten met uw ooren.
Zijn oogen kussen uw Pandooren.
  Zoo groeit ghy in malkanders gunst,
En wisselt t' elckens kunst om kunst.
In Vrieslant zijn geen twee gewassen
Die beter op malkander passen.

OP HET GROOT ALTAARSTUCK,

DEN SINT SEBASTIAEN,

GESCHILDERT DOOR JOACHIME SANDRART,

VOOR

HET DOORLUCHTIGHSTE HOF VAN BAIERE.

Sebastiaen, van 't kruis gewont,
Trof, met zijn scherpe tong en mont,
Den Keizer, op zijn hoogen stoel;
Die stelt Godts schutter strax ten doel

Op het groot Altaarstuck, den Sint Sebastiaen, enz. Volgens den tekst in Vondels *Verscheide gedichten,* 1644, bl. 224.

Sint Sebastiaen. Tot recht verstand van dit gedicht dient men te weten, dat deze geboortig was van Narbonne, doch te Milaan, van waar zijn moeder herkomstig was, werd opgevoed. In groote gunst staande bij de keizers Diocletiaan en Maximiaan, bekwam hij het bevel over hun voornaamste krijgsbende en kweet zich treffelijk van zijn plichten jegens hen, alleen zorgende, de Christenen, wier geloof hij in 't geheim was toegedaan, aan te moedigen en te verkwikken. Toen dit eindelijk Diocletiaan ter ooren kwam, wendde deze, hoezeer de Christenen doodelijk hatende, nog pogingen aan om hem over te halen tot den dienst der valsche Goden; doch toen hem dit noch door beloften, noch door bedreigingen gelukt was, gaf hij last, hem met pijlschoten om te brengen. Sebastiaan werd hierop aan een stok gebonden en op onderscheiden plaatsen doorwond, zoodat hij voor dood bleef liggen; maar Irene, een Christen vrouw, 's nachts gekomen om het lichaam af te nemen en te begraven, vond er nog leven in en voerde hem naar huis, waar hij binnen weinige dagen werd genezen. Vervolgens begaf hij zich weder tot de Keizers en verweet hun de onrechtvaardige vervolging, welke zij jegens de Christenen pleegden. Diocletiaan gaf hierop last, dat men hem op de renbaan zou brengen en met stokken dood slaan, gelijk ook geschiedde. Zijn lichaam werd in een goot geworpen, van waar het door zijn geloofsgenooten werd weggehaald. Dat de marteldood van Sebastiaan een fraai onderwerp ter oefening van teekenaars en schilders was, als biedende goede gelegenheid aan tot de studie der anatomie, is niet te ontkennen, en menigvuldig zijn dan ook de kunststukken, waarin die is behandeld.

1 *Van 't kruis gewont:* tot in 't diepste van zijn harte geraakt door de waarheid van 't Christengeloof.

Van zijn soldaten. Ieder mickt.
Hy staat hun schoon en onverschrickt.
Men treft zijn arm, zijn hant, zijn borst,
Zijn hals, en lenden, root bemorst
Van edel bloet; daar man voor man
Hem wenscht te raken, zoo hy kan,
Op zijn gevoelijckst, reis op reis,
Om prijs; doch raackt alleen zijn vleis,
En vel. Ten leste komt Hyreen,
En ruckt, by duister nacht, alleen
Den borstpijl uit het flaauwe lijf,
Schier uitgebloet, en kil, en stijf.
De Helt ontwaackt, en zucht eens zwaar,
En steent: wee my. Wie raackt my daar?
Hy ziet Hyrene voor hem staan.
Geen man heeft my den doot gedaan:
Geen pijl, zeit hy, met zulck een smert,
Geraackt het midpunt van mijn hart,
Ja zelf mijn ziel; maar deze vrouw,
By nacht, door hare liefde en trouw:
Want dat ick niet om *Jesus* sterf,
Is oirsaack dat ick 't leven derf.
Neen, riep een Engel uit de schaar,
Om hoogh, geen enckel Martelaar
Vernoeght ons. Pas slechts schrap te staan.
Ghy moet, ghy moet 'er weder aan.
Wy vlechten u geen enkle kroon.
Een dubble doot, een dubbel loon.

6 *Schoon:* kloek.
13 *Hyreen:* of Irene.

OP S[T]. MARIE MAGDALEEN,

DOOR

SANDRART GESCHILDERT.

Op eenen bergh, zoo veer van huis,
Zoo eenzaam, slechts met dootshooft, kruis
En boeck verzien, zat *Magdaleen*,
En schreide: als haar, om hoogh, verscheen
Een dagh van Engelen, ten troost.
Zy keert, op dat gezicht, naar 't oost
Haar druckige oogen, root beschreit.
Zy ziet, wat dat gesicht haar zeit;
En hoe haar d'Engel, Godt ten prijs,
De heirbaan toont naar 't Paradijs,
En toezeit d'onverwelckbre kroon
En blijschap, der bedroefden loon;
't Welck zulx haar steenend hart verlicht,
Zoo dat men in het aangesicht
Dien troost ziet opgaan; als men plagh,
Heel vroegh, in 't kriecken van den dagh,
T'aanschouwen, na de duisternis,
Het licht, dat op haar hielen is;
Den dagh en nacht gemengt in een,
En licht en duisternis gemeen.
Zoo ziet men 't oogh der bange vrouw
Gemengt met vrolickheit en rouw.
Noch staan de tranen in het oogh
En 't licht der blijschap van om hoogh
Bestraalt het smeltend kristalijn
Der oogen. Al de hartepijn

Op St. Marie Magdaleen. Volgens den tekst in Vondels *Verscheide gedichten,* 1644, bl. 225.

5 *Een dagh:* een licht.
13 *Zulx:* zoodanig.
15 *Als:* gelijk.

Gaat over. Het geweten smaackt
Iets zalighs, dat de geest vermaackt.
Geluckige verwisseling!
De blyschap, die voor 't schreyen ging,
Betreurde zy, en zulck een druck
Verkeert in blyschap, en geluck,
Op 't allerlest voor haar gespaart.
Godts blijschap is wel tranen waart.

SPIERINGS GESTALTWISSELING.

Zelden speurtmen geest en schoonheid
In een lichaam. D'ongewoonheid
  Van een schepsel, soo volmaackt,
  't Hart der jongelingen raackt,
Als met uitgeschote schichten.
Had de hemel liever lichten,
  Als een paar bruine oogen zijn,
  In een geestigh maaghdekijn,
't Alleredelste aller menschen;
Niemand sou de son verwenschen,
  Voor dien wenschelicxsten schat,
  Sonder weerga, sonder dat.
Wie sou niet van minne blaken?
Pallas lippen, Venus kaken,
  Cypris oogh, Minervaas mond.

Spierings gestaltwisseling. Volgens den tekst in Vondels *Verscheide gedichten,* 1644, bl. 292.

Welk lid der talrijke familie Spiering hier bedoeld wordt, is aan mij, even als aan Mr. Jac. van Lennep, een raadsel gebleven. Uit de vele aanteekeningen over deze familie uit doop- en trouw-registers, die voor mij liggen, kan ik alleen onderstellen, dat hier bedoeld wordt Geertruyd van Eik, wier zoon Willem Spiering 25 Februari 1683, oud 27 jaren, in ondertrouw werd opgenomen met Isabella de Hondecoeter, dochter van Melchior de Hondecoeter.

In elk geval dagteekent Vondels gedicht van vóór 1645.

12 *Sonder dat:* zonder wedergade.

  Redme, redme, 'k ben gewond,
Riep een *Spiering*, in de vloeden.
(Overwonnen van de gloeden,
  En verschalckt in Venus fuick;
  Toen hy *Geertruid* haar perruick
Op den waterkant sagh toyen)
Wie verwondert sich, dat Troyen
  Om een schoonheid leit vergaan?
  Minnevier steeckt water aan.
Lieflijck lockaas voor ons vissen.
Vierbaack in dees duisternissen.
  Te vergeefs is 't dat ick sucht:
  Want uw leven dat is lucht,
't Mijn is water, doch voor desen:
Nu wil 't vier en water wesen:
  Soo ick een van beide derf,
  Wat is 't wonder dat ick sterf?
'k Beur het hoofd niet uit de stroomen:
Ghy en kunt tot my niet komen.
  't Onderscheid is veel te groot.
  't Onderscheid is self de dood.
Doch is sterven mijn verlangen.
Schoonste, trecktme, 'k ben gevangen.
  Schoone, 'k bid u om gena.
  Venus sloegh sijn klachten ga,
En verleende flucx den visse
Menschelijcke staltenisse.
  Spiering, overseldsaam ding!
  Als een jeughdigh jongeling,
Quam opborrelen van ondren.
Geertruid sweem schier van verwondren
  En beweeght door 's vryers nood,
  Nam hem op in haren schoot.

18 *Gloeden:* rijmshalve voor: stralen.
42 *Staltenisse:* gestalte.

BYSCHRIFTEN

OP

DE TWALEF MAENDEN,

OPGEHANGEN TE MUNCHEN,

INDE GALERYE ZIJNER DOORLUCHTIGHEIT VAN BAIERE,

EN

GESCHILDERT DOOR JOACHIME SANDRART.

LOUMAENT.

De grootvaêr *Loumaent* duikt en krimpt in bonte vellen.
Zijn rug bevriest tot ys: van vore brant zijn scheen.
De handen schijnen loot. Hoe sidderen zijn leen!
Terwijl de Noortvorst weet de watren te beknellen.
Wien 't lust, dat die ten ys met sleên om snippen vaar;
'tIs best dat grootvaêr t'huis den disch en haart bewaar.

Byschriften op de twalef maenden. Afgedrukt volgens den tekst in Vondels *Verscheide gedichten,* 1644, bl. 329.

Daar de plano-uitgave, beschreven in mijne *Bibliographie van Vondels werken,* onder n°. 737 niet voor mij toegankelijk was, heb ik den bovenvermelden tekst gevolgd.

De schilderijen, waarvan hier sprake is, bevinden zich thans in het slot Schleissheim, bij München. Zij zijn alle gegraveerd door verschillende kunstenaars: I. Suyderhoef, C. van Dalen, R. Persyn, A. Haelwech en J. Falck en met Latijnsche bijschriften van C. Barlæus er onder, uitgegeven. Op Januari, door J. Valck, staat op een schrijfalmanak het jaartal 1645 en in de marge: *Joachime Sandrart pinxit et excudit. Amstel,* waaruit dus blijkt dat Sandrart in 1645 nog te Amsterdam was.

5 *Om snippen vaar:* woordspeling: *snippen van de koude.* is „het zoo koud hebben, dat het vel er van *snipt,*" d. i.: openspringt.

SPROKELMAENT.

De *Sprokelmaent* braveert, en schaft patrijspasteien,
En lamsbout, en kalkoen, en rundervleesch, en speck:
Dees wapenen den buick met voorraat, voor gebreck,
Nu Vastenavont hem noch gunt zijn volle weien.
Al brast en zwelgt de buick, vergeef het hem dees reis:
Want veertigh dagen visch valt lastig voor zijn vleisch.

LENTEMAENT.

De sture *Lentemaent* betoomt het vleesch met visschen.
En leeft by schelvisch, zalm, en krabbe, en kabbeljaeu,
By zeehaan, oester, schol, en mossel; en wort flaeuw.
Nu breng hem wat toeback: hy kan dien rook niet missen.
Hy loost, terwijl het stormt op zee, door deze pijp,
Zijn slijm, en waterzucht. Vergeef hem dit vergrijp.

GRASMAENT.

De blijde *Grasmaent* voegt een muts met groene pluimen,
Het vrolick grasgroen kleet, de bloemkorf, tulp, en luit.
De huisman jaaght de koe in 't gras, den koestal uit,
En melckt en karnt: 't is tijt de stat, om 't velt, te ruimen,
Om bloemhof en om bron, om lusthof en prieel.
De Lente noot de jeught: de Winter heeft zijn deel.

BLOEIMAENT.

De jongkvrouw *Bloeimaent* schijnt het hart der jeught te
[blaken,
Doch niet door blaauw gewaat, of bloemen, schoon van glans,
En tulpen, die zy hecht aan haren rijcken krans;
Maar door de bloem, waar me zy verft haar mont en kaken.
Ick zie aspergh, en roos: 'k hoor gondelzangk, en snaar.
De Tweling kust sijn broêr; de jeugt de bloem van 't jaar.

6 *De Tweling, enz.* In deze maand komt de zon in het teeken der Tweelingen.

ZOMERMAENT.

Bedaaghde *Zomermaent*, men laat geen schaap verlegen;
Indien het gaat vermast, zoo neem het op uw schoot:
Maar scheert ghy 't om de wol, zoo scheer het niet te bloot,
En wasch het wit, als sneeuw, dat u de hemel zegen.
Drijf, vroeg en spa, de kudde in 't velt, en naar het hock:
Zy loont u met haar melck, en spier, en ruige lock.

HOIMAENT.

De *Hoimaent* voegt het geel en goutgeel, licht van ploien,
Haar hant de hark, waarme zy 't hoy vast ommewerpt,
't Welk droogt, terwijl de son haar stralen wet en scherpt.
De zeissen girst door 't gras: de huismans naarstigh hoien,
En 's weimans valk, om hoogh, den reiger grijpt, en bijt.
Een ieder vlamt op winst: om winst is al de strijt.

4 *Girst:* van *girsen,* klanknabootsend woord.

OEGSTMAENT.

O *Oegstmaent*, 't ga u wel, daar, met gestroopten armen,
En naakt in 't hemt, gy 't mes gaat drijven in den oegst.
Zoo wort de zeissen niet gegeten van den roest.
Maar om uw ouderdom moet zich mijn hart erbarmen.
Nu bint de schoof, la op, en voer haar naar de schuur.
Hoe zweet ghy om den kost! het zalig broot valt zuur.

5 *La:* laad.

HERFSTMAENT.

De *Herfstmaent* gaat te merckt, op dat de huik haar passe,
Daar dese tafel draaght de bloemkool, en meloen,
En druif, en abrikoos, en appel, en pompoen.
Zy pickt vast vijgen uit, en leitse in haar kabasse.
De Hartogh jaaght en schiet de harten, in 't verschiet.
Onnozel hart, zie toe: ghy loopt in uw verdriet.

Herfstmaent: op deze maand heeft het boven afgedrukte prentje betrekking.

WIJNMAENT.

De wijngaart krult om 't hooft van *Wijnmaent*, schier ver-[droncken.
Hy puiloogt vast op 't vat, waar by zijn blyschap swoer
Hoe zwilt zijn druif! wie perst de druif in parlemoer?
Hem past dat pantersvel en 't root. Wien hoor ick ronken?
De Farheer in 't verschiet danst voor de Duitsche bruit.
Zijn gulle geest houdt maat op zackpijp, en op fluit.

5 Lees: zelfs de Farheer (geestelijke) danst mede.

SLAGHTMAENT.

De moede jager keert. Hy heeft den haas gevangen,
En draaght hem op den rugh, op zy het teêr gebeent
Van mees en vink, en voort wat *Slagtmaent* hem verleent.
Noch snoft zijn hasewint eens om, met groot verlangen.
Stockou siet in 't verschiet de wilde swijnejaght.
Al wat men jaaght in 't wilt, dat wort te hoof geacht.

WINTERMAENT.

Hoe treurt de *Wintermaent*, gelijck een weeuw, in rouwe
Gedompelt over 't hooft. Haar kaars en glas gaan uit.
Het dootshooft spelt de dood, die 's levens draaiboom sluit.
d'Onvruchtbre winter slacht een dootsche weduwvrouwe,
Die noch kastanjen braat: haar almanack rolt af.
Wat is een weeuw? een schim, met eenen voet in 't graf.

5 *Haar almanack rolt af: almanak* staat hier in den zin van „levensrol."

Hecht aen deze Maenden den

DAGH EN NACHT

VOOR DENZELVEN HEERE GESCHILDERT.

DE DAGH.

O schoonste jongelingk, uw blonde locken zwaeien
Om 't hooft, en in den hals, en geven eenen glans.

U voeght het sneeuwit kleet, uw hooft die blijde krans,
Uw eene hant de torts. De zonnebloemen draeien
In d'andre hant zich om, en volgen 't lieve licht.
Ghy zijt de *Dagh*, of voert den *Dagh* in uw gezicht.

DE NACHT.

Bruinette, ick zal my aan uw schoonheit niet vergapen.
Uw krans van mankop sluit om 't suizebollend hooft.
De swartheit van uw kleet geen licht van starren dooft.
De kloot uw elboogh stut. Uw oogen moeten slapen.
Twee kinders, van den slaap verwonnen, en verkracht,
De nachtuil en de muis verbeelden my den *Nacht*.

6 *Verbeelden:* in stede voor: schetsen.

OP SCHILDERKUNST, TEKENINGEN EN MARMERBEELDEN,

TEN HUIZE VAN SANDRART.

OP DEN BRANT VAN TROJE,

DOOR

RAPHAËL URBIJN.

Hier steeckt niet Sinons schelmsche hant,
Maar Raphels Engelsche penseel
De koningklijcke stadt in brant,
En jaaght ons schrick aan, op 't panneel,
Met verf, die roock en smoock gelijckt,

Op den brant van Troje. Volgens den tekst van Vondels *Verscheide gedichten,* 1644, bl. 332.

1 *Sinons schelmsche hant:* Sinon haalde de Trojanen over het houten paard in de stad te trekken. Hij opende 's nachts het luik, waardoor Troje overrompeld werd.

2 *Engelsche:* engelachtige.

3 *De koningklijcke stadt:* Troje.

En schaduwen, en vier, en licht;
Terwijl men vast den gloet ontwijckt,
En 't bloedigh zwaart, dat nergens zwicht.
Die vlught by nacht valt naar, en zuur.
Een ieder redt zich, zoo hy kan.
De moeder, van den groenen muur
Reickt haren afgesprongen man
Met angst het lieve kleentje toe.
Een ander geeft zich naar beneên,
En drijvende op zijn handen, moê
Van vatten, vreest de borst aan steen
Te schuren, en vermijt de vest,
En harde moppen. By de poort
Ontsluipt Æneas, al zijn best,
Die met zijn schoudren onderschoort
Anchises, kranck, en levens zat,
En dootsch, en deluw, naeu geredt
Met moeite, uit d'ondergaande stadt,
En 't muffe en klamme en quijnend bedt.
Dat Venus haren Zoon bescherm.
Godtvruchte Zoon, ghy treckt te stijf.
Treck zachter. Och! ghy treckt den arm
Dien zwacken Vader uit het lijf.
Ghy doet den lammen grijzaart wee.
Askaan, aan 's Vaders slincke zy,
Torst heilighdom, en spoet zich me.
Krëuze staat haar ega by,
En krimpt van achter, heel verbaast
Van opzicht, om gevaar te vliên.
Al wat zich rept heeft schrick en haast.
Zoo laat de kunst u Troje zien.
Wat vlam oit Phœnix 't leven nam;
Hier leeft de Phœnix in zijn vlam.

15 *Drijvende op zijn handen:* springende.
18 *Moppen:* een soort van baksteen.
22 *Deluw:* verbleekt, vaal.
32 *Staat haar ega by:* staat bij haar eega.
34 *Opzicht:* uitzicht, gelaat.

OP DEN VAL DER REUZEN,

DOOR

JULIUS ROMAIN

getekent.

Verbolgen Dondergodt, hoe schent
Ghy, van om hoogh, elck element,
De lucht, het water, aarde, en vuur,
Den Reus op 't lijf, en steurt Natuur,
Die in den eersten mengelklomp
Verandert. Zie, dit trots, dit lomp,
Dit langgebeende en wreet geslacht,
Bykans ten einde zijner kracht,
Noch worstelen, en wederstaan,
Te spade, om zijn bederf t'ontgaan,
Alreede in 's hemels raat gestemt.
Gewight van aarde en pyler klemt
En kneust en plet dat grof gebeent.
D'een brult van spijt. Een ander steent
Van last. De derde schiet een schicht,
Met zijn afgrijsselijk gezicht,
Den hemel toe. Het water roockt,
En ziedt. De brandende Æthna koockt
En smelt de steenrots. Al de lucht,
Vol storremwinden, huilt en zucht.
Vermetele aart, nu ga, en tergh
De starren. Stapel bergh op bergh
Op een, en bouw uw stormgevaart,
Ten trots der Goden, hemelwaart.

Op den Val der Reuzen. Volgens den tekst in Vondels *Verscheide gedichten,* 1644, bl. 333.

Julius Romain: Giulio Romano (geb. 1492 te Rome, overleden 1 November 1536 te Mantua).

7 *Dit langgebeende en wreet geslacht:* de Reuzen of Titans.

15 *Van last:* versta: van den last, die hem op 't lijf drukt. — *Schicht* staat hier voor: woedenden blik.

Al valt uw kracht te kranck, te klein;
Ten minste zal een braaf *Romain*,
Gestelt in 't Schilders puickgetal,
Zijn naam verheffen door uw val.

DE KRISTDOOP

GEMAALT DOOR

PAUWELS VERONER.

Een nederige Majesteit,
Aenminnige zachtzinnigheit,
En gunst, in *Jesus* aangezicht,
Bewegen 't hart, om zulck een licht,
Zich spiegelende in Godts Jordaan,
t' Aanbidden, en hier stil te staan;
t' Aanschouwen, hoe het in dien stant
Vast overhelt, om van de hant
Des Boettrompetters, noit verdooft,
De druppels, op zijn buckend hooft,
t' Ontfangen, willigh, en bereit:
Een teken van gehoorzaamheit
Aan Godt: ten klaren spiegel van
Den mensch, die Godt genaken kan
Op 't voorgebaande waterspoor.
De hopman treet zijn krijghsliên voor.
Aanschouw 't ootmoedighste gelaat,
Hoe hy zijn armen kruiswijs slaat
In een, en zijne borst bedeckt,
Terwijl de Vader, opgeweckt
Van boven, eert dien liefsten Zoon,

De Kristdoop. Volgens den tekst in Vondels *Verscheide gedichten*, 1644, bl. 334.

Kristdoop: Christus-doop.

Pauwels Veroner: Paolo Veronese (geb. 1528 te Verona, overleden 19 April 1588 te Venetië).

14, 15 Versta: die door den doop tot God kan komen.

16 *De Hopman:* Christus zelf, als het hoofd der strijdende Christenscharen.

En nederzent uit 's hemels troon
Den Geest, hun alle bey gemeen,
En met den Zoon en Vader een
Van wil en wesen. Zie, hoe straalt
De Duif, die uit de wolcken daalt,
Van simpelheit, onnozelheit,
En goedigheit, zoo slecht en recht.
Wie op dit stuck zijn aandacht hecht,
En inneemt wat dees *Pauwels* leert,
Wort door penseel en verf bekeert.

OP JUPIJN EN LEDA.

Ay, schuif, van schaamte, de gordijn:
Voor d' onbeschaamtheit van *Jupijn*,
De zwaan, aan 't poezelige albast
Der moedernaackte *Leda* vast.
Het marmer schijnt hier pluim, en vel.
De kunst geeft stof aan overspel.

Op Jupijn en Leda. Volgens den tekst in Vondels *Verscheide gedichten*, 1644, bl. 335.

OP PLATO EN ARISTOTELES.

Wat wijze Godtheên ziet men hier?
Den Meester met zijn Hooftscholier:
Het eene hooft wil *Plato* zijn;
Zoo goddelick, dat zelf Jupijn,
Gestegen uit de goude zaal,
Zijn wijsheit zelf, in *Platoos* taal,
Zou leeren d' eerste schoolmeestres.
Het ander, *Aristoteles*,

Op Plato en Aristoteles. Volgens den tekst in Vondels *Verscheide gedichten*, 1644, bl. 335.

Verdient, indien ick 't aanzicht ken,
Des Grooten Alexanders pen
Te voeren, zoo het handen hadt.
Hun wijsheit schijnt in steen gevat.

9, 10 Aristoteles was de leermeester van Alexander den Groote, en vergezelde hem ook, volgens sommigen, op verscheidene zijner krijgstochten.

OP MARCK AUREEL, EN FAUSTINE.

Dit kan noch steen noch marmer zijn.
Aureel belonckt hier zijn *Faustyn;*
Twee schoone menschen, noch gezielt.
O Doot, die al wat leeft vernielt,
Hier leeft dit paar, na zijnen tijt,
Veel eeuwen langk, uw haat te spijt
Geheel, en gaaf, en ongeschent;
En zoo, dat elck de troni kent,
En kussen wil, uit liefde en gunst
Tot zulck een noit vergeltbre kunst;

Op Marck Aureel, en Faustine. Volgens den tekst in Vondels *Verscheide gedichten,* 1644, bl. 335.

2 *Aureel:* M. Aurelius Antonius Verus, die in 't jaar 161 na Chr. de Keizerlijke waardigheid verkreeg, en „de wijsgeer" werd bijgenaamd. Hij onderscheidde zich door zijn beleid in den krijg en door het begunstigen der geleerden; en verwierf zich in groote mate de achting en de liefde der Natie; als Keizer echter was hij gelukkiger dan in zijn huisgezin; daar het ongeregeld gedrag van zijn schoonzoon en mede-keizer Lucius Verus, de slechte hoedanigheden van zijn zoon Commodus en de losbandigheid zijner vrouw Faustina hem het leven verbitterden.
Faustijn: Faustina, gemalin van Marcus Aurelius, was, niet minder dan vroeger Messalina, om haar ongebondenheid berucht. Als staaltje daarvan diene, dat zij, op zekeren kampvechter verslingerd zijnde, daarvan genas, toen haar echtgenoot het onwaardige voorwerp van haar overspelige liefde had laten ombrengen en zijn bloed haar te drinken gegeven. Hierdoor belette hij haar zeker, hem verder ter wille diens kampvechters ontrouw te zijn; doch zij troostte zich gereedelijk; want dienzelfden nacht ontving zij haar stiefzoon Commodus in haar bed.

3 *Noch gezielt:* nog bezield.

Al woegh menze op met diamant.
Faustine, zwicht uw vier. Ghy brant
Den boezem van dien wijzen Vorst.
Uw schoonheit blaackt zijn steene borst.
Wie uit dit paar niet vryen leert,
Is zelf in marmersteen verkeert.

12 *Zwicht uw vier:* doe uw vier, uw vuur zwichten.

OP D'AFBEELDINGE VAN

JOACHIME SANDRART.

Zoo maalt *Sandrart* zich zelf, des Mainstrooms zuigeling.
Natuur gaf hem 't penseel; de Tiber schilderlessen:

Op d'afbeeldinge van J. Sandrart. Volgens den tekst in Vondels *Verscheide gedichten,* 1644, bl. 337.

Joachim Sandrart werd 12 Mei 1606 in Frankfort aan den Main geboren, oefende zich te Utrecht onder Sadeler en Honthorst in de schilderkunst en ging met laatstgenoemde naar Engeland en reisde daarna in 1627 naar Italië, waar hij voor Urbanus VIII vele stukken schilderde. In 1635 keerde hij naar zijn vaderstad terug en ging van daar naar Amsterdam, waar hij o. a. de portretten van Vondel, Hooft, Barlæus, Coster en Vossius schilderde. Van daar vertrok hij omstreeks 1645—1648, nadat hij de heerlijkheid Stockau geërfd had. In 1649 schilderde hij te Nürnberg de daar verzamelde afgezanten. Ook maakte hij te Weenen de portretten van keizer Ferdinand III en diens gemalin, van den Roomsch koning Ferdinand IV en van den aartshertog Leopold.

Hij stierf 14 October 1688 te Nürnberg.

Meer nog dan door zijn schilderijen maakte hij naam door het schrijven van de „Deutsche Academie der edlen Bau-, Bild- und Malereikünste 1675—79."

Waar na de Donau zelf de goude keten hing
Om zijnen hals. Het Y en Amstels Vlietgodessen
Verwellekomden hem, 't verciersel van haar stadt;
Die schat de schilderkunst een stuck van haren schat.

OP DE VYF ZINNEN.

't Misbruik der sinnen werkt in 't einde pijn, en smart:
Doch redelyk gebruick vernoegt des menschen hart:
Dat 's aartsche zaligheit. Wie wenscht hier grooter goet,
Als, in 't gesonde lijf, een gansch vernoeght gemoedt?

HET GEZICHT.

De blinde, die weleer aanschouwde 't lieve licht,
Kan tuigen, wat het zy te missen het *Gezicht;*
Te wroeten, als de mol, in duisternisse, en droomen.
De blinde is hallef doot. Men leeft door 't oog volkomen.

HET GEHOOR.

Het redelick begrijp, in ons het Godlyck deel,
Veroirzaakt, tusschen mensch en dier, een groot verscheel:
Maar och, wat zou het zijn ontbeerden wy de spraack?
En noch waar beide niet, zoo ons 't *Gehoor* ontbraack.

DE REUCK.

D' ontloke roode roos heeft niet dan blat, en kleur,
By reuckeloozen neus, niet snoffende den geur.
De *Reuck* des geurs verquikt het quijnend hart des sieken,
En bint aan 't lijf de ziel, die vlugh was met haar wieken.

Op de vyf zinnen. Volgens den tekst in Vondels *Verscheide gedichten,* 1644, bl. 338.

15, 16 De zin is: de reuk wekt door zijn veel vermogende werking de levenskrachten weder op, die gereed stonden den mensch te verlaten.

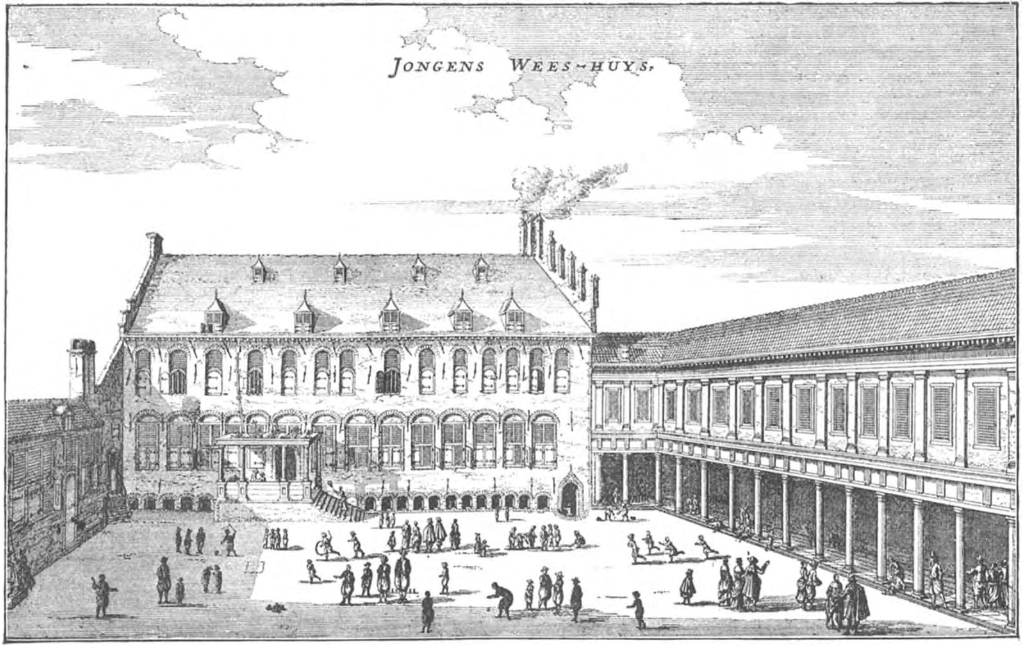
JONGENS WEES-HUYS,

DE SMAECK.

De smakelooze tong wort met geen lust gevoedt.
Zy weet van wrang noch zout, noch bitterheit, noch soet.
De beste saus is *Smaeck*, al schafte zelf Jupijn;
Want waar de *Smaeck* ontbreekt, daar kan niet leckers sijn.

HET GEVOELEN.

't *Gevoelen* is de Min, waar naar het alles janckt,
Het kittelt zelf Jupijn, zoo dat hy 't zich bedanckt.
Men neem 't *Gevoelen* wech, zoo treurt het weelig wicht,
Met fackel zonder vlam, met koker sonder schicht.

OP ONS WEESHUIS.

Hier treurt het Weeskint met gedult,
Dat arm is, zonder zijne schult,
En in zijn armoe moet vergaan,
Indien ghy 't weigert by te staan.
Zoo ghy gezegent zyt van Godt,
Vertroost ons met uw overschot.

ANDER.

Geen armer Wees op aarden zwerft
Dan die der Weesen Vader derft.
Der Weesen Vader derft hy niet,
Die Weesen troost in haar verdriet:
Dies sla uw oogen op ons neêr.
Ons aller Vader trooste u weêr.

Op ons Weeshuis. Afgedrukt volgens den tekst in Vondels *Verscheide gedichten,* 1644, bl. 339.

Het laatste gedicht prijkt nog boven de poort naar de Kalverstraat, een afbeelding van die poort, naar de opmeting van wege de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst is op bl. 170 geplaatst.

De beide andere gedichtjes zijn geplaatst op de rechtsche en linksche zijmuren, elk onder de gebeeldhouwde afbeelding van een weeskind.

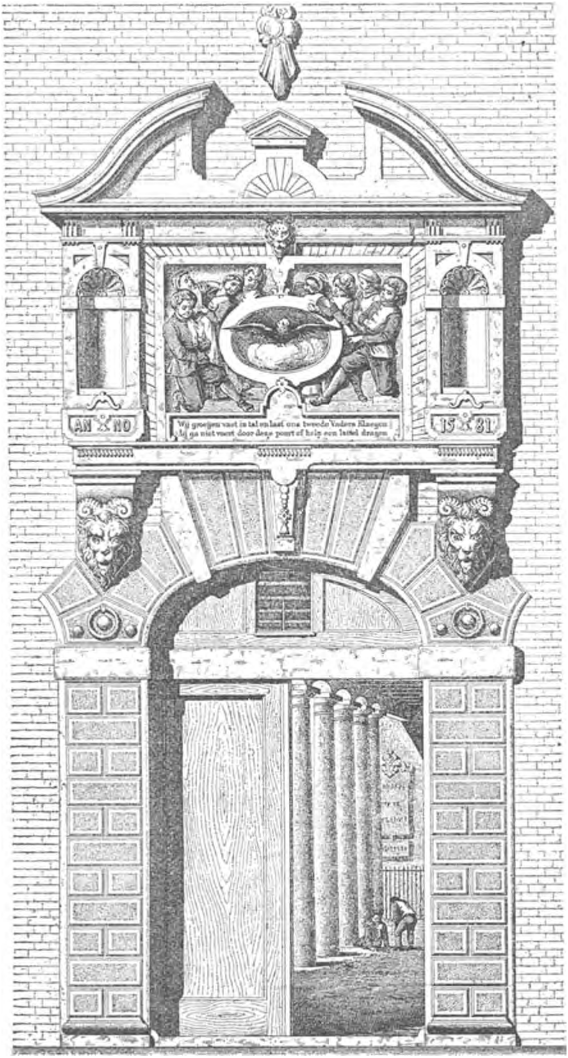
AN NO
15 81

ANDER.

Wy groeien vast in tol, en last:
Ons tweede Vaders klagen.
Ay, ga niet voor, door deze poort,
Of help een luttel dragen.

LYFWACHT

VOOR MEESTER

SYBRANT HANSSEN KARDINAEL,

den Vrieschen Euklides.

AEN ZIJN SCHOLIEREN.

De Vriesche *Euklides* hangt alleen
Van cijfferletters hecht aan een,
Bewaart toch *Sybrant* met u allen,
Bewaart dien Rekenschat getrou:
Viel *Kardinael* van 't plat, hy zou
Aan cijfferletters stucken vallen.

Lyfwacht voor Sybrant Hanssen Kardinael. Afgedrukt volgens den tekst in Vondels *Verscheide gedichten,* 1644, bl. 342.

Hoe Vondel met dezen „Vrieschen Euklides" in kennis is gekomen, werd tot heden nog niet opgehelderd.

Sybrant Hanssen Kardinael, geboren te Harlingen, woonde te Amsterdam en gaf daar verschillende wiskundige boeken uit, o. a.: „Honderd geometrische questiën met hare solutiën", „Arithmetica ofte Rekenkonst, 1639", enz.

DE BEEMSTER,

VOOR

KAREL LOOTEN.

De Wintvorst, om den rouw van Hollants Maaght te paeien,
Vermits, door storm op storm, zy schade en inbreuk leê.
Schoot molenwiecken aan, en maalde, na lang draeien,
Den Beemster tot een beemt, en loosde 't meir in zee.
De zon verwondert, zagh de klay noch brack van baren,
En drooghdese af, en schonkse een groenen staatsikeurs,
Vol bloemen geborduurt, vol lovren, ooft en, airen;
En, toiende heur hair, bestroide het vol geurs.
De room en boterbron quam uit haar borsten springen.
Het vissigh lijf wert vleesch, noch maagt en ongerept.
Haar voorhoofts torenkroon quam door de wolken dringen:

De Beemster voor Karel Looten. Volgens den tekst in Vondels *Verscheide gedichten,* 1644, bl. 342.

Van Karel Looten was aan Mr. Jac. van Lennep niets bekend. Ik weet alleen van hem mede te deelen, dat hij 2 Januari 1635 assisteerde bij den ondertrouw van zijn 22-jarigen zoon Johannes met Elisabeth Hellincx. Zeven jaren later, 1 October 1642, was hij opnieuw getuige bij den ondertrouw van denzelfden Johannes met Apolonia Selyns.

Karel Looten was eigenaar eener hofstede aan den Volgerweg en sedert 1638 hoofdingeland in de Beemster.

1—4 Op echt dichterlijke wijze wordt hier de wind persoonlijk ingevoerd, die de rampen, welke hij aan Holland veroorzaakt, wanneer hij, zich tot storm verheffende, dijken en dammen omwerpt en den vloed over 't land jaagt, weder vergoedt door de molens aan den gang te maken, tot het droogmaken van een plas gebezigd.

4 *Den Beemster: Beemster* is *be-eemster* van *eem,* „water". De beteekenis is dus: „zij, die beëemt" of „bewatert". De vorm is dezelfde als *vrijster* voor „zij die *vrijt*", *werkster, draagster, voedster* enz. en 't woord is hier verkeerdelijk mann. gebezigd.

11—16 De Beemster is hier geschilderd gelijk die zich nog bevond in 't begin dezer eeuw, toen die polder voor de rijke kooplieden van Hoorn, Enkhuizen, Edam enz. hetzelfde was, wat de Diemer- of Watergraafsmeer was voor die van Amsterdam, t. w. een lustoord, waar zij de zomerdagen gingen doorbrengen, en toen zich aldaar sierlijke buitenverblijven, met

Gelijck gemeenlick weelde in hoogheit wellust schept.
Hier jaagt de winthont 't wilt, hier rijt de koets uit spelen.
Men danst, men banketteert in 's Koopmans rijke buurt.
Hier lacht de goude tijt, in lieve lustprieelen,
Die voor geen oorloogh schrickt, noch kiel op klippen stuurt.
Verzier van Cypris, hoe zy Cypers quam bekoren:
Ick weet dat dees Godin uit zeeschuim is geboren.

fraai beplante wandeldreven, koepels, fonteinen, bloemperken, trekkassen enz. enz. verhieven. Thans is nog altijd de Beemster een fraaie streek, waar welvaart den bezoeker tegenlacht; maar de pracht en luister, waarmede zij gedurende 150 jaren bekleed was, is geheel van daar geweken.

15 *De goede tijt* voor: de gouden eeuw.

DOOTSHOOFT.

Arme mensch, wat zijt ghy trots?
Ziet ghy 't zwaart niet opgeheven
Van den strengen Engel Godts
Dreigende u den slagh te geven?
Schat noch rijckdom kan u niet
Van een snelle Doot bevryden,
Die ghy voor uw oogen ziet,
In dees droeve en vege tijden.
Nu u Godt noch leven gunt,
Beter u, terwijl ghy kunt.

Dootshooft. Volgens den tekst in Vondels *Verscheide gedichten*, 1644, bl. 349.

MAYDEUNTJES

OP JONKVROU

ANNA ENGELS GEBOORTEDAGH,

HAAR TOEGEZONGEN DOOR

KONSTANTIJN SOHIER.

Nachtegaaltjen, in de lovren
Van den groenen lindeboom,
By den klaren Aemstelstroom;
Zegh, wie leerde uw montje tovren,
En dat keeltje, zoet gebeckt?
Anna, zing niet. Och! ghy treckt,
Och! ghy treckt met dat geluit
My de ziel ten lichaam uit.

ANDER.

Vogellijmpje van mijn hartje,
Waarom vlught ghy toch, zoo schuw?
Ghy hebt recht: want kreegh ick u,
'k Ley wat zouts op 't wispelstartje,
Dat my doet zoo groot een pijn.
Was dan 't vogeltje niet mijn?

ANDER.

Anna, met haar heldre stralen,
Met haar keel, vol nachtegalen,
Wijdt het feest in van den May,
Met een vrolick veltgeschrey.
Kon ick 't lieve diertje vangen,
'k Liet my aan dat keeltje hangen.

Maydeuntjes op Anna Engels geboortedagh. Volgens den tekst in Vondels *Verscheide gedichten*, 1644, bl. 360.

Van Anna Engels is tot heden niets bekend.

Konstantijn Sohier was de zoon van Nicolaas Sohier en van Suzanna Hellemans, de zuster van Hoofts tweede vrouw Heleonora Hellemans.

ANDER.

Och! zy komt, gelijckze plagh,
Op, gelijck de lentedagh,
Met de bloemen op de kaken,
Met de stralen in 't gezicht.
Kniel, mijn ziel; daar rijst het licht,
Dat elx oogen kan vermaken:
Maar 't zal zincken in de zee.
Zinckt mijn zon, zoo zinck ick mê.
Al verzinck ick: 't is geen noot.
Liefst gestorven in haar schoot.

ANDER.

Anna, toen ick u zou kussen,
Trockt ghy, al te schuw van my,
Dat schoone aanschijn aan d'een zy,
En verboot my 't vier te blussen,
Dat mijn hart verteert tot asch,
Buiten hope van genezen.
Nu ick sterven moet, mijn schat,
Gun mijn lippen, datze lezen
Van uw wang een roozeblat,
Van de bleeckste die daar leggen.
Kunt ghy my die bede ontzeggen?

OP DEN JAGER
VAN
EICKHOF.

Hindelopen loopt de hinden
En de hazen achter aan.
Al de joffers laat hy staan.

Op den jager van Eickhof. Volgens den tekst in Vondels *Verscheide gedichten*, 1644, bl. 364.

1 *Hindelopen.* Eickhof was de naam eener hofstede, aan de familie Hinlopen toebehoorende.

Hy bemint de hazewinden,
En zijn bracken, en het wilt,
En het velthoen, en de lijsters,
Meer dan al de jonge vrijsters.
Is dat niet zijn jeught gespilt?
Hy magh rennen, hy magh jagen,
Maar hy zal zijn jaght beklagen.

UITBREIDINGE DES LXXXVI PSALMS,

SPELLENDE DE GEDUURZAAMHEIT EN WIJTSTRECKENTHEIT DER ALGEMEENE KERCKE.

Het nieuw Jerusalem, Godts Kerck
En Stat, op *Kristus* vast gegront,
En zijn Apostels, is zoo sterck,
Als ofze op Davids rotsen stont.
De hemel slaat haar ingangk ga,
Haar poorten, twalef in getal,
En, staande op schildtwacht, vroegh en spa,
Beschut zijn huis voor ongeval,
Nog vieriger dan hy zijn tent
Beschermde, in 't woeste en dorre velt,
Een ry van jaren ongeschent.
O Godtsstadt, Kristkerck! men vertelt
Van u veel wondren overal;
Het zy ghy hier beneden strijt
En worstelt, onder 't vroom getal,
Of boven, van quetsuur bevrijt,
By Godt, met Englen triomfeert.
De Bouwheer, die uw grondsteen ley,
Met zulck een gloeiende begeert
En yver, by zich zelven zey:
Ick wil den Nijlstroom en Euphraat,
Den Palestijner en Tyrier,

Uitbreidinge des LXXXVI Psalms. Volgens den tekst in Vondels *Verscheide gedichten,* 1644, bl. 375.

9 *Zijn Tent:* den Tabernakel.

En Moor en allerhande staat
  En uitheemsch bloet, ontvonckt door 't vier
Van *Jesus* kennis, roepen, om
  Te woonen binnen uwe poort.
Wie roemt by u op 't burgerdom
  Van Davids Zoon, en zijn geboort?
Hoe Godt in 't vleesch zijn Hooftstadt sticht?
  Godt zelf zal melden, hoe het Woort,
Gescheiden uit het eeuwig licht,
  Het lichaam aanschoot, noit gehoort,
En bouwde zijn Jerusalem,
  En schreef zijn trouwe burgers in,
Genoodight, door zijn lieve stem,
  Tot een gemeenschap, hart, en zin.
O Heilstadt, buiten uwen muur
  Is enkel jammer en verdriet,
En hartewee, van uur op uur;
  Doch binnen u verneemt men niet
Dan blijschap, van haar staat gewis,
  Die zuchten loost, noch tranen schreit,
En, God aanschouwende als Hy is,
  Bezit de hooghste zaligheit.

KRUISKLAGHT

DER

ZALIGE KRISTMOEDER EN MAAGHT

MARIA.

WIJZE: *Iet moet ick u Laura vragen.*

Jesus nat bekrete Moeder
Stont by 't Kruis, daar ons Behoeder,
  Haar beminde Zoon, aan hing;

Kruisklaght. Volgens den tekst in Vondels *Verscheide gedichten,* 1644, bl. 395.

En haar docht, terwijlze steende,
Hem betreurde, en druckigh weende,
  Dat een zwaart door 't harte ging.

Och! hoe druckigh, hoe vol rouwe
Was die zegenrijckste vrouwe,
  Moeder van Godts eenigh Kint!
Die, uit een weemoedigh harte,
Bevende aanzagh al de smerte
  Van haar vrucht, by Godt bemint.

Och! wien zou 't in 't hart niet snijden,
Zoo hy, in dat deerlick lijden,
  Kristus lieve Moeder zagh?
Och! wie zou zich niet bedroeven,
Zagh hy 't hart beklemt van schroeven,
  Om den Zoon, die 'r onder lagh?

Zy zagh *Jesus* pijn en stramen
Lijden, om ons al te zamen,
  En hem sterven met geschal;
Toen die waarde en uitverkozen
Treurigh, als een troosteloozen,
  Zijnen Geest aan Godt beval.

Bron van moederlicke minne,
Stort my me 't gevoelen inne
  Van medoogen en geklagh:
Doe mijn koude hart verlangen,
Om mijn Heilant aan te hangen,
  Dat ick hem behagen magh.

Heilge Moeder, allerkuischte,
Druck de wonden des Gekruiste
  Krachtighlick in mijn gemoedt:
Laat ick oock met u bezuren

5 *Druckigh:* bedrukt.
18 *Die 'r onder lagh.* Versta: die er onder gelegen had, dien zij er onder gedragen had.
21 *Met geschal:* met een schel klinkenden kreet.

Uw gewonden Zoons quetsuren,
Die my vry kocht met zijn bloet.

Dat ick yvrigh u geleie,
En 't gekruiste Lam beschreie,
Al de dagen die ick leef.
'k Wensch uw kruis te helpen dragen,
En by 't Kruis met u te klagen,
Schoon een ander u begeef,

Puick der Maaghdelijcke loten,
Wil mijn bede niet verstooten:
Laat my aan uw zijde staan,
Kristus doot mijn ziel genezen:
Laat ick die deelachtigh wezen:
Laatze in 't hart geschildert staan.

Laat zijn hartquetsuur my raken,
En zijn bloet my droncken maken,
In de liefde van Godts Zoon.
Reine Maaght, ghy doet my blaken:
Uw gebedt zal voor my waken,
En my vryen voor Godts troon.

Laat het Kruis mijn ziel bedecken,
Kristus doot mijn schilt verstrecken,
En my koestren met gena.
Als dit lichaam komt te sterven,
Laat mijn ziel met blyschap erven
't Hemelsch Paradijs hier na.

DEN CXIX. PSALM.

WIJZE: *Waar wert oprechter trouw.*

I.

Als ick benepen was
Van droefheit, riep ick ras
Om hulp naar God gestadigh;
Die my, uit den gerusten schoot
Des hemels, hoorde, en zoo genadigh
Zijn noothulp boodt.

II.

Ick riep: bevry my toch
Voor 't onrecht en bedrogh
Der smettelijcke monden.
Wat artseny, wat heelzaam kruit
Geneest de tong, die ongebonden
Vaart in en uit?

III.

Zy quetst van verre, juist
Als pijlen, met de vuist
Van eenen Reus geschoten.
Zy wont het hart, waar op zy mickt,
Zoo snel, als blixem steile sloten
Verbrant, verschrickt.

Den CXIX. Psalm. Volgens den tekst in Vondels *Verscheide gedichten*, 1644, bl. 398.

10—13 Naar aanleiding der Vulgata: *quid apponatur tibi ad linguam dolosam?* de St.-B. heeft, omgekeerd: „wat sal se (de bedrieglijke tong) u toevoegen!"

17, 18 *Als blixem steile sloten verbrant, verschrickt:* dat *schrikken*, na 't *verbranden*, levert zeker geen gelukkigen klimax, al neemt men *schrikt* in de beteekenis van „verplettert." Zie KIL. *in v.* Maar bovendien, de tekst

IV.

Och, dat ick langer hier
Met wilden Arabier
En Ismaël moet wrijten
In Kedar, en in tenten bang
En druckigh al mijn leven slijten.
Wat valt dit lang?

V.

Ick, altijt vregezint,
Most omgaan onbemint
Met hun, die vrede vloecken.
Sprack ick van pais en eendraght, zy
Bestreden my, uit alle hoecken,
Hun weerparty.

behelst hier geen gelijkenis en spreekt van geen „verbrande sloten." De St.-B. antwoordt op de vraag: „wat salse u toevoegen?" — „scherpe pijlen eens machtigen — gloeiende jenever-kolen," voor welk laatste de Vulgata heeft *cum carbonibus desolatoriis,* en het zijn deze twee woorden, waaruit Vondel heeft meenen te mogen opmaken, dat hier gedoeld werd op brandstichting.

UIT DEN CXVIII. PSALM.

WIJZE: *Esprit d'ont les charmes si doux.*

GIMEL.

Ryck Godt, blaas uwen dienaar weêr
Een nieuwen adem in, en leven;
Op dat hy zich aan uwe leer
En zuivre wet, hem voorgeschreven
Magh houden. Schuif, door 't hemelsch licht,
Den nacht, die mijne ziel

Uit den CXVIII. Psalm. Volgens den tekst in Vondels *Verscheide gedichten,* 1644, bl. 399.

Zoo lang verduistert hiel,
Toch af van mijn gezicht.

Dan zal ick zien de Majesteit
En wonderen van uwe wetten;
In wijsheit, nut en billickheit
Uitmuntende, en zoo hoogh te zetten.
Ick ben op d' aarde een uitheemsch gast,
Veraart en aartsch gezint,
Van eige liefde blint,
Bezwaart van 's lichaams last.

Hierom verbergh my niet het padt
Van uw geboôn, zoo streng bevolen,
Waar langs ick ter behoude stadt
Gerake, en nergens koom te dolen.
Mijn ziel heeft, dagh op dagh, geblaackt.
Zy wenscht om 't recht bescheit
Van uw rechtvaardigheit,
Die haar rechtvaardigh maackt.

Ghy straft het stoute en trotse hooft,
Dat Godt zijn eere waant t' ontstelen.
Vervloeckt is die, van brein berooft,
Het heiligh padt van uw bevelen
Verlaten durf, uit hovaardy,
En slaat, verstockt van zin,
Verkeerde straten in,
Onveiligh en onvry.

Ontlast my van den bittren smaat,
En 't lasteren van 't boos gewissen
Des trotsen, die my schent, en haat;
Naardien ick uw getuighenissen
En wet voor mijnen schat verkoos;
Terwijl hy my belacht,
En schimpelick veracht
Te stout en reuckeloos.

31 *Straten:* wegen.
34 *Gewissen:* geweten.

De Vorsten, hoogh op hunnen troon
Gezeten, trots op maght, en zegen,
Vervolghden my, met smaat, en hoon,
En vielen straf uw dienaar tegen;
Die hiel zich aan 't rechtvaardigh Recht
Van uwe wet en wil;
En oeffende sich stil,
Als uw gehoorzaam knecht.

Want uw getuighenissen zijn
Mijn overlegh en troost in rampen;
Uw hooftgeboôn mijn zonneschijn,
En raatsmans, in dees donckre dampen
Der twijffelingen, waar ick ga,
Die nimmer in der daat
Ontbeer noch troost, noch raat
Van d' opperste gena.

DALETH.

Mijn hart aan d' aarde hangt gehecht,
En aan den klomp van klay en aarde.
O Godt! herschep het recht en slecht,
Op dat mijn geest bereick de waarde
Der eerste schepping, soo volmaackt.
Herschep my door uw woort,
Door d' andere geboort,
Het wit, daar ghy naar haackt.

Mijn zydegangen melde ick dy,
En openbaarde mijn gebreken;
Maar ghy, o Heer, vergaeftze my,
En begenadighde mijn smeken.
Nu ick met u in vrede sta,
Zoo onderwijs my klaar

52 *Raatsmans:* meer gebruikelijk is *raatsliên*, en 't zou hier zeker beter geklonken hebben.

59 *Recht en slecht:* waar en eenvoudig.

63 *Andere geboort:* wedergeboorte.

65 *Zydegangen:* afdolingen.

Uw wil, in dit gevaar,
En schut mijn schande, en scha.

De slaap beving, na lang verdriet
Des strijts, mijn ziel, vermoeit van strijden.
Al wat de lust van 't vleesch haar riedt
Dat volghde zy, en raackte in lijden;
Tot dat ick wacker riep: o Godt,
Versterck op uwen wegh
Mijn ziel, door 't overlegh
Van uw volmaackt gebodt.

Geley my van de slimme baan
Der lasterstucken, uit genade,
En van de wetten, die my raên
Tot snoode lusten, en ten quade.
Ontferm u mijns, in dezen staat
Der misdaat, zoo bedruckt,
Waar in ick legh verruckt;
Mijn Godt, mijn toeverlaat.

Nu leef ick van de logentaal
En duisternissen afgescheiden,
En volgh alleen uw waarheitsstraal,
En paên, die my tot blyschap leiden.
Nu sla ick d' uitspraack uwer wet
Niet meer uit mijnen zin.
Zy leit my uit en in.
Geen weerspoet my belet.

Ick, die te vore gingk vermast
Van 't lastigh pack der aartsche dingen,
Hang nu aan uw getuighnis vast;
Die, als een toom, het vleesch kan dwingen.
Bewaar mijn ziel, in desen stant,
Mijn ziel bezwijckt en zijght.
Zoo 't hart geen bystant krijght,
Noch hulp van uwe hant.

97 *Vermast:* beladen.

Wanneer u 't zeil van mijn gebeên
En yver lust in top te zetten,
Dan vliegh ick, als een zeejaght, heen
Den diepen afgront uwer wetten
Met blyschap over, zonder druck;
Dan draagh ick met gemack
Het lieffelijcke pack
Van 't opgeleide juck.

PSALM CXXV.

WIJZE: *Nu stelt het puick van soete kelen.*

I.

In 't ommezwaeien der ellende
Des kerckers (onder onbekende
En wreede en wrevele Chaldeen,
Daar wy een ry van jaren zaten,
En droegen 't juck van die ons haten)
Heel Sion uitgelaten scheen.

II.

Elck riep: nu lacht vry, dat het schater,
Tot aan d' Euphraat, en over 't water,
Dat ons de ketens slepen zagh.
Hoe ging de mont van oude en jongen!
Hoe danste blyschap op de tongen!
Wat was ons dit een blijden dagh!

III.

De Heidens zelfs, aan andere oorden,
En alle volcken, wie dit hoorden,

Psalm CXXV. Volgens den tekst in Vondels *Verscheide gedichten,* 1644, bl. 402.

1, 2 *In 't ommezwaeien der ellende des kerckers:* oen de ellende des kerkers voorbij was.

Die riepen vrolick onderling:
Gewis de vader der Hebreeuwen
Heeft endelick verhoort het schreeuwen,
Zijns kints, verdruckt van Babels kling.

IV.

Hy heeft verheerlickt zijn verkoren,
Zijn eenigen en eerstgeboren.
Zoo deed hy zeker. Deze deught
En weldaat heeft hem Godt geschoncken,
Die lang in d' yzers zat gekloncken.
Godt zelf is oirzaack van ons vreught.

V.

Godt berge oock 't overschot der luiden
Op dat, gelijck de wint van 't zuiden
Den boezem aller beken vult,
En propt met water, datze stroomen,
En overloopen aan de zoomen.
Aldus ontboey hy 's volx gedult.

VI.

Keert weêr, nu Godt u 't padt komt banen
Naar Sion. Schroomt niet zaat van tranen
In d' oude kampen, lang verwoest,
Geduldighlijck op nieuw te zaeien:
Van 't zaat der tranen zult ghy maeien
Een oegst van vreught, een gouden oegst.

VII.

't Valt hardt, 't is waar, zoo lang te beien,
Het velt te gaan met rouw bespreien,
Op hoop van een gezegende uur:
Maar zijt getroost wat lust te derven:
Ghy zult, in 't keeren, uwe gerven
Met winst opleggen, in Godts schuur.

25 *'t Overschot der luiden:* hen die nog gevangenzitten.

PSALM CXXII.

WIJZE: *Beata immaculata.*

I.

Alziende, die in de bogen
Des hoogen hemels zit,
Ick heffe van hier mijne oogen
Naar u, mijn eenigh wit.
Van u verwacht
Ick, dagh en nacht,
Alleen mijn heil, en troost, en kracht:

II.

Want even als dienaars plegen
Te zien naar 's Heeren hant,
De dienstmaaght oock wacht den zegen
Van harer vrouwen hant;
Zoo oogen wy
Op Godt, dat hy
Ons, uit gena, genadigh zy.

III.

Ontfarm u, ontfarm u over
Ons allen, ieders smaat:
Noch hoont ons de rijcke grover
Door hoovaardy, en overdaat,
En ydelheit,
Die hem verleit,
Zoo dat zijn tong de deught miszeit.

Psalm CXXII. Volgens den tekst in Vondels *Verscheide gedichten,* 1644, bl. 403.

21 *Miszeit: miszeggen* is „belasteren", *male dicere.*

KLAGHTE

OVER

HET VERONGELUCKEN DER KERCKE

VAN

SINTE KATHARINE,

T'AMSTERDAM.

De Koningin van Aemstels hooftgebouwen
Is nu helaes! haer blaeuwe sluier quijt,
En moet bloots hoofts verkleumen, en verkouwen,
In 't hartje van den guren wintertijt.
Zy klippertant, en zit met naeckte schenen,
Haer pylers, paers geschroeit, gequetst, gebrant.
Zy treurt in asch en puin van hout en steenen,
Gemengt met loot, en stael, en glas, en zant,
En koper van haer moegeluide klocken;
Belemmert van haer eicken, zwart beroockt.
De vlam heeft haer de pruick van 't hooft getrocken,
Terwijl 't gebeent der dooden braet, en koockt,
En steurt den slaep der lijcken, diep begraven.
Och burgers! bouwt een achtste wonderwerck:
Verslijt een eeuw met zweeten, zwoegen, slaven,
En houwt een rots in stucken, om een kerck:

Klaghte over het verongelucken der kercke van Sinte Katharine, t'Amsterdam. Volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken*, n°. 405).

Op 11 Januari 1645 omstreeks 12 uren des middags ontstond er plotseling brand in de Nieuwe kerk, waarschijnlijk door de onvoorzichtigheid der loodgieters, die aan het dak gearbeid hadden. Ten gevolge van den felle oostenwind stond de kerk in een half uur in lichterlaaie. Blusschen was onmogelijk, tegen 3 uren stortte het dak neder, waarna ook het inwendige der kerk geheel uitbrandde.

2 *Haer blaeuwe sluier:* het leien dak, dat, van verre gezien, een blauwe kleur vertoonde.

10 *Eicken:* eiken balken.

11 *Pruick:* hoofddeksel. Men houde steeds in 't oog, dat ten tijde van Vondel dit woord nog niets lachverwekkends bezat; het was eerst sedert de pruiken zelven een belachelijken omvang en vorm verkregen, dat het woord in deftigen stijl onbruikbaar werd.

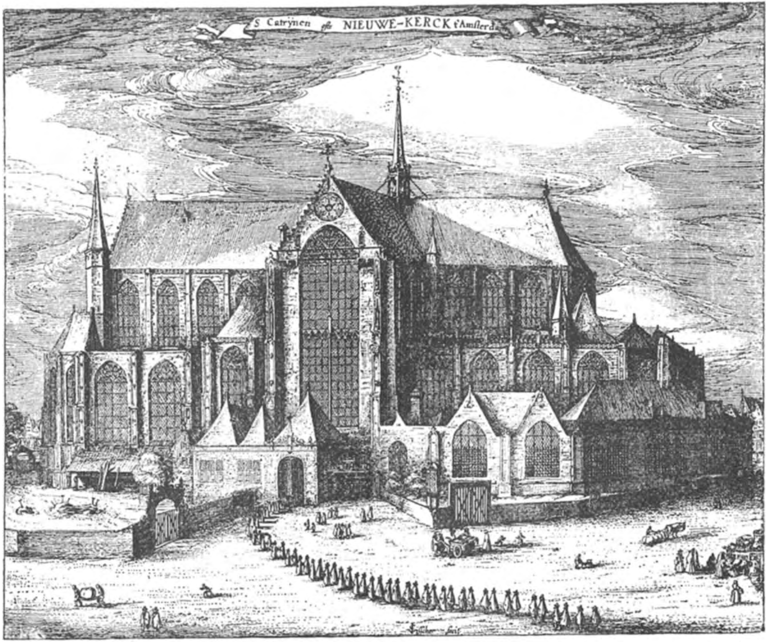
S Catrynen ofte NIEUWE-KERCK t'Amsterd.

Een oogenblick verreuckeloost die schatten,
Godtvruchtighlijck gezamelt, om Godts eer,
Als met een' arm van steen en rots, t' omvatten.
't Gewijde dack van *Eggart* leit ter neêr,
Verroockt in asch, eer twee geslagene uren.
Hoe jaeght het vier den tijt zoo snel voorby!
Dit schoon gespan, dat eeuwen zou verduren,
Verzinckt, gelijck een heerlijck schip, in 't Y,
Met vlagh, en mast, en kopere kortouwen;
Daer 't water bruischt, gelijck een bare zee.
Men pompt vergeefs, om 't licht der scheepsgebouwen
Te redden: och! het water ruckt het meê.
De middaghzon, in 't hooftpunt opgestegen,
Verneemt den roock, den reuck, en haest dien gloet.
Zy zwijmt bykans, gedootverft, en verlegen,
Als Phaëton, en ziet den hoogen vloet
Der vlamme allengs de koele leien lecken,
Daer na de lucht, en uitgedooft gestarnt.
Zy roept: 't is tijt, hoogh tijt mijn reis te recken,
Eer Ætna hier mijn ros en wagen barnt.
Zy ruckt voorby, alreê van schrick getroffen,
En hoort eerlang van achter krack op krack,
En balck op balck, en dack en toren ploffen;
Daer zerck by zerck in stucken sprong, en brack.
De brant verschoont kappel, noch koor, noch Heiligh,
Dan by geval, en slingert hier en daer.
d'Apostel zelf, ja Kristus hangt niet veiligh:

20 *Eggart:* Willem Eggert, Heer van Purmerende en Tresorier van Holland, had in den jare 1408 de Nieuwe Kerk gesticht en den opbouw daarvan voor een goed gedeelte uit eigen middelen bekostigd. Zijn grafschrift wordt nog, ten zuiden van het groote Koor, ter weerszijden van een balk, tusschen twee pilaren, in dezer voege gelezen:
Anno MCCCC *ende* XVII *den* XV *dag in Iulio starff den eerbaeren Heer Willem Eggaert, Heer tot Purmereynde, (fundateur van dese kapelle) gedoyteert met twee Vicarien ende fundateur van dese Kerk, die begraven is onder dese blauwe serk.*

21 *Eer twee geslagene uren:* in minder dan twee uren tijds.

30 *Haest:* weldra.

35 *Mijn reis te recken:* volgens de bedoeling des dichters beteekent dit: mijn reis met vermeerderden spoed voort te zetten.

43 Uit dezen regel zou men wellicht opmaken, dat er, nog na de verandering van 1578, beelden in de kerk waren gebleven; doch het is waarschijnlijk, dat hier op de beschilderde kerkglazen gedoeld wordt, evenals vs. 46.

Hy roost aen 't kruis, en zengt aen zijn' pylaer;
Daer hem de roe den boezem streept met stramen.
De Keizer klaeght, daer hy godtsdienstigh knielt,
Van hitte gloeit, en kommerlijck kan aêmen,
En schuwt den brant, die JESUS eer vernielt:
Het schijnt, hy smeeckt *Marie*, en *Katharyne:*
Beschutsters, ay, beschut uw out gesticht,
Op dat de zon hier in geen puinhoop schijne;
Dewijl dees Kerck u aen uw' naem verplicht,
Uw tittels voert, en Godt wert opgedragen,
In uwen naem, twee eeuwen lang geleên.
Zoo arm een stadt was rijck in uw behagen,
En offerde u hier wieroock, en gebeên,
Ontvouwde uw kracht en deught, door puick van tongen:
Het orgel nam vermaeck in zulck een stof,
Zoo dick zijn geest door pijpen quam gedrongen,
En galmen blies in 't overengelt hof,
In 't oor en koor der Godtheit, hoogh gezeten.
Doch 't is vergeefs, dat Caesar bidt en kermt:
Men lescht vergeefs: het is om niet gekreten:
Men bluscht geen vier, zoo Godt ons niet beschermt.
De Kerck gelijckt (gelijck verkracht, eilaci!)
Een Konings Bruit, na d' overrompeling
Van eenigh Rijck, berooft op hare staetsi
Van sluierpracht, gesteente, parle, en ring,
En jammerlijck mishandelt, en geschonden.
Men hangt vergeefs aen 't uiterlijck zijn hart.
Wat met tieras of koper wort gebonden,
Dat spat in 't eindt; hoewel het eeuwen tart.
Vergaept u niet aen hout of steen uitwendigh:
De ware Kerck staet vast, en duurt bestendigh.

46 *De Keizer:* Maximiliaan, op een der kerkramen knielende afgebeeld.

49 *Marie, en Katharyne:* de Beschermheiligen, aan wie de kerk bij hare stichting was toegewijd.

53 *Tittels:* namen.

59 *Dick:* dikwerf.

60 *'t Overengelt hof:* 't hof, waar Engelen overheen zweven.

BRUYLOFTS-ZANG

AEN DEN E. BRUYDEGOM,

NIKOLAES PANKRAS,

ENDE SYNE E. BRUYDT

PETRONELLE DE WAERT.

Dolle trommel en trompet,
Die ons poorten open zet
Voor de wilde woeste dieren,
En verslindende Arabieren,
En 't afgrijsselijck gegrim
Van den wreeden Ebrahim,
Met sijn ysre halve manen,
Oorsaeck van Europes tranen;
Kopre keel en kallefs-vel,
Zwijgt, en luyster na het spel
Van genoechelijcke fluyten,
Zoeten zangk en eedle luyten,
By 't geluckich bruylofsbedt,
Daer de Min sijn pylen wet,
Om dit lieve paer te wonden,
Dat soo minnelijck verbonden

Bruylofts-zang aen N. Pankras en P. de Waert. Volgens den tekst in I. V. Vondels *Poesy. Het tweede Deel. Schiedam*, 1647, bl. 114.

Nicolaas Pancras ondertrouwde 8 Juni 1645, oud 23 jaren, te Amsterdam geboren, geassisteerd met zijn vader, den burgemeester Gerbrand Claesz. Pancras, met Petronella de Waert, oud 17 jaren, evenzeer te Amsterdam geboren, geen ouders hebbende en geassisteerd met hare petemoei Margrieta Bas.

1—9 Vondel schijnt in gedurige bekommering verkeerd te hebben over de vorderingen der Turksche macht in Europa; hij kon niet nalaten, Ibrahim en zijn halve maan overal bij te pas te brengen.

Na de nieuwe blyschap haeckt,
Die den hemel self vermaeckt,
Waer hy ziet de werelt bouwen,
En door 't endeloose trouwen
't Elckens boeten al te scha
Van des oorlogs ongena
Groeyende in het fel bederven
Der geslachten, en het sterven
Door 't gewapende gewelt
In het ongenadich velt,
Dat ons beter past te schuwen,
En door 't Godgezegent huwen,
Door dien vasten minne-knoop
Te versekren onse hoop
Van een hoop nakomelingen,
Die de doot en tijdt bespringen,
En ons levren, tot een troost,
Onser oudren eygen kroost,
Levendiger dan penseelen
Op de kunstigste panneelen.
Pankras en sijn *Petronel*
Lachen vast, nu ick hun spel
Een, die voor mijn oog komt zweven.
Daer twee Grootmoêrs in herleven,
En haer beyder waerdigheyt,
Vrientschap en goetaerdigheyt.
En de bloem van andre deugden,
Die nootdruftigen verheugden.
Na de dochter volge een zoon,
Waerdig om des Aemstels kroon
Als sijn Grootvaêr te vercieren;
Daerse, in 't midden van twee dieren,
Klaer van gout en steenen blaeck.
Milde Venus, help my: maeck
Mijn gedicht en droom waerachtich.
Is uw bruylofts-strael soo krachtich

47 *Zijn Grootvaêr:* de Burgemeester Pauw.
48 *Daerze: ze* is de *kroon* op 't wapen, en de *twee dieren* de leeuwen aan weerszijden.
52 *Uw bruilofts-strael:* uw liefdegloed.

Als mijn wensch, men twijffel niet
Aen den nadruck van dit liet,
In den rey der bruilofts-tongen
Bruit en Bruigom toegezongen.

54 *Aen den nadruck van dit liet:* aan de vervulling der wenschen, in mijn lied uitgedrukt.

DANCKDICHT,

AEN

BOREAS,

DIE ZIJN EXCELLENTIE

HUIGH DE GROOT

T' AMSTERDAM EEN POOS OPHIELT.

Noorden wint, die, langs ons stroomen,
Knaegt den bloessem, op de boomen;
d' Opgeloke bloemen schent;
Wiltzangk steurt, en lieve Lent,
En den May, die, met zijn zonnen
Quam aenminnigh aengeronnen;
Wintervogel, guur en schrael,
Steur den zoeten nachtegael:

Danckdicht aen Boreas. Volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken,* n°. 407).

In 1645 bezocht Hugo de Groot opnieuw zijn vaderland, maar ditmaal niet als de uitgebannen zwerver, die zich bij vrienden moest schuil houden, maar als de onschendbare gezant eener machtige koningin. Nadat hij in 1632 uit Amsterdam vertrokken was, bleef hij twee jaren te Hamburg en reisde van daar op verzoek van koningin Christina van Zweden naar Stokholm, waar deze Vorstin hem de waardigheid van Raad verleende en hem als gezant naar Lodewijk XIII zond. Nadat hij ongeveer twee jaren dit ambt bekleed had, begaf hij zich naar Zweden en bezocht op deze reis zijn vaderland.

Het verblijf van de Groot te Amsterdam was niet lang: gelukkig voor zijne vrienden werd het verlengd door een aanhoudenden Noordenwind, die het schip, waarmede hij vertrekken zou, het uitzeilen belette. Op deze omstandigheid doelt het bovenstaand gedicht.

Schen de bloemen in de hoven,
Met een lucht van geur bestoven;
Knaegh, en eet vry ongetoomt
Zoo veel bloessems, op 't geboomt,
Dat vast jammert om genade:
't Is geen noot: want al die schade
Moet nu uit voor d' overbaet,
Die de wijze Magistraet
Rekent by uw schorre buien,
Die den adem van het zuien,
En den blaesbalgh van het west
Stuiten, keeren, al hun best:
Zonder dat, gewis wy zouden
Grooten Huigen hier niet houden,
Noch feesteeren, in ons stadt,
Nu verrijckt, door zulck een' schat,
Dien de verrezienste Heeren
En Gekroonden recht waerdeeren.
Och, hy had zijn reis gereckt,
Derwaert hem zijn Noortstar treckt,
Vrouw *Kristyne*, wiens betrouwen
Uitziet, om dit licht t' aenschouwen,
Dat, al sestigh jaer geleen,
't Hart van Hollant eerst bescheen,
En nu hijght, om winterklippen
Te bestralen met zijn lippen,
Met zijn oogen, met zijn' mont,
Die de ruwe tigers wont,
Woeste bosschen leert bedaren,
En betoomt de wilde baren,
Dat de zee heur' aert vergeet.
Sweden, ooreloogshsmagneet

15 *Overbaet:* overwinst, voordeelig saldo.

29—39 Versta: Christina, die verlangend uitziet naar den grooten geleerde, die zestig jaar geleden in Holland geboren werd, en nu vaardig staat, zich naar het barre Noorden te begeven en er zijn welsprekendheid te doen hooren, die ook de ruwste gemoederen treft en die beschaving en verlichting brengt waar zij te voren niet bestonden.

40—43 Versta: Zweden, gij, die zoo vele oorlogen hebt verwekt — en zoo vele volkeren aangehitst om u te bestrijden. — 't Is een bedekte uitval

Die, te bloedigh in het wrocken,
Zoo veel yzers hebt getrocken
In uw' boezem; gun dat wy
Zommige uren, aen het Y
Ons verquicken met de gaven
Van den Helt, die aen uw staven
Hangt verbonden, hoogh en dier:
Laet dien trouwsten Batavier
Hier zijn ongemack verzoeten,
Eer hy neerval, voor de voeten
Van de trots gekroonde Min,
Uw gehelmde Koningin,
Die, geluckt mijn wensch en bede,
Ons den lang gewenschten Vrede
Voort zal brengen, uit haer' schoot.
Op dien zegen moet *de Groot*
Haer bejegenen, en vinden.
Hemel, span gewenschte winden
Voor zijn' jaght, en vlugge kiel,
Als de stadt die groote ziel,
Met *Gustavus* lievereien,
Ziet van Aemstels oever scheien,
En te water onder gaen,
Om in 't Noorden op te staen.

tegen Gustaaf Adolf, wiens lof vroeger door Vondel was bezongen, doch wien onze dichter thans, als Katholiek, uit een ander, min gunstig oogpunt beschouwde.

46 *Uw staven:* uw regeering. Vondel bezigt hier 't meerv. Christina heette namelijk „Koningin der *Zweden, Gothen* en *Wenden*, of wel „van *Swealand, Gothland* en *Norrland*."

48 *Dien trouwsten Batavier:* men denke aan de opdracht van *Hippolytus* „aen den getrouwen Hollander."

OP HET VERTRECK ZIJNER EXCELLENTIE.

's Avonts daelt het hemelsch Wonder,
Met zijn stralende aengezicht:
Maer *de Groot*, ons Hollantsch licht,
Gaet helaes! hier 's morgens onder.
Hoe geluckigh is de nacht
Die den dagh uit hem verwacht!

Op het vertreck zijner Excellentie. Volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken*, nº. 407).

Vondel schreef in Juli 1646 aan Hooft (*Brieven* IV, bl. 205): „Ick nam noch 's morghens afscheit van zijne Ed. aen Stadts herbergh, daer men wat naer packaedje wachte."

Op dit afscheid in den morgenstond doelt de dichter in vs. 4.

UITVAERT VAN ZIJN EXCELLENTIE.

AEN

DE WETHOUDERS VAN DELFT.

INCONTAMINATIS FULGET HONORIBUS.

Helaes! wie komt mijn hoop vermoorden?
Wat onweêr ruischt 'er uit den Noorden?

Uitvaert van zijn Excellentie. Volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken*, nº. 408).

Het afscheid tusschen Vondel en de Groot was het laatste, dat zij van elkander namen, en nimmer zou de Groot zijn vaderland terugzien. Te Stokholm gekomen, en verslag van zijn verrichtingen aan Koningin Christina hebbende gegeven, verzocht hij ontslag uit haar dienst. Hij verkreeg dit, niet zonder moeite, en begaf zich weder scheep. Het blijkt uit vs. 31, dat het zijn oogmerk was, zich naar Munster te begeven. Men weet, dat aldaar reeds in het begin van 1646 de Gevolmachtigden ter vredehandeling verschenen: en het is dus niet onwaarschijnlijk, dat het voornemen van de Groot in verband stond met de belangrijke verrichting, die aldaar plaats zou hebben: ofschoon het ook mogelijk is, dat hij Munster alleen dáárom tot verblijf gekozen had, omdat hij het voor-

Verzekert flucks ons beste pant:
Verzekert, berght het Hollantsch Wonder.
Hoe haelt de zon haer aenschijn onder!
O Baltisch meir! ô storm! ô strant!
Helaes! waer is *de Groot* gebleven,
Die voor de schipbreuck van zijn leven,
Zelfs onder 't opgeheven zwaert,
't Gezicht des Doots braveerde; en stercker
Dan stael, voor eeuwigheit van kercker
Noch bittren laster was vervaert?
Dit was 't, Kristyn, dat u verraste,
Toen ghy naer uwe Rijckskroon taste,
En zocht den schoonsten diamant,
U tot cieraet en roem beschoren;
Maer zocht vergeefs; hy bleef verloren:
Een voorspoock van uw Rijcksgezant!
Hoe luisterden noch stracks uw ooren,
Die onverzaet 't Orakel hooren,
Dat in uw Koningklijck paleis,
U zijn geheimenissen melde;
U in den dagh der Wijsheit stelde,
En toonde d' eere van den Pais:
Dan zagh men Pais uw hart bewegen;
Zoo dat ghy den geschaerden degen
Scheent op te steecken, op zijn woort,
En met uw heiren af te trecken;
Die nu de Kriste weerelt decken,

uitzicht had, er spoedig een aantal bekwame staatslieden en mannen van hooge beschaving aan te treffen, velen waarvan hem persoonlijk bekend waren, en van wier omgang hij zich veel nut en genoegen beloven mocht. Wat hiervan zij, de uitkomst beantwoordde niet aan zijn verwachtingen. Hij moest, door een storm beloopen, op de Pommersche kust aan wal gaan en zijn reis over land, in ziekte en ongemak, vervolgen. Zijn ongesteldheid verergerde, en hij zag zich gedwongen, te Rostock stil te blijven, alwaar hij, na eenige dagen bedlegerig te zijn geweest, op den 28 Augustus overleed. Van daar werd zijn lijk naar Delft gevoerd en in zijn familiegraf bijgezet.

Incontaminatis caet. d. i. „hij schittert met onbezoedelde eere." Zie HORAT. *Carm.* Lib. III. Od. 2, vs. 18, waar echter, voor *incontaminatis, intaminatis* staat. Vondel citeerde hier vermoedelijk uit het hoofd.

18 *Een voorspoock van uw Rijcksgezant:* een voorteeken, dat gij uw Gezant, de Groot, eerlang zoudt derven.

En openen den Krijgh de poort.
Flus hoopte Munster hem t' ontfangen;
Nu delft heel Delft met lijckgezangen
Zijn' ingeboren in het graf;
Daer d' Afgunst, entlijck afgeronnen,
Zijn doot gebeente rust moet gonnen,
Die zy den levende noit gaf.
Och krancke troost in zulck een jammer!
Men stell', gelijck den Rotterdammer,
Een beelt den wyzen Delvenaer:
Men paer' die groote nageburen,
Wier Faem alle eeuwen zal verduren.
Zoo sta de Wijsheit op 't altaer.

32 *Delft heel Delft:* de zucht tot woordspeling drijft weer boven.
33 *Zijn' ingeboren:* hem, die aldaar geboren werd.

OP DEN HEER HUGO DE GROOT.

Twee kisten bergden Huig de Groot,
d' Een levendig: maer d' ander doot.

Op den Heer Hugo de Groot. Volgens den tekst in I. V. Vondels *Poesy. Het Tweede Deel, Schiedam,* 1647, bl. 77.

OP DEN HEER HUGO DE GROOT,

IN ZIJN BALLINGSCHAP.

Hoe zouw de duisternis, dit Hollands licht gedoogen,
Dat al te hemelsch scheen in aller blinden oogen?
Het ging een wijle schuil, om klaarder op te gaan.
Wij haten 't Groote Licht; een ander bid het aan.

Op den Heer H. de Groot in zijn ballingschap. Volgens den tekst in *Bloemkrans der Verscheide gedichten,* 1659, bl. 27.

Wanneer dit gedichtje gemaakt werd, is onzeker, in elk geval vóór 1645. Om later niet op de Groot nogmaals terug te komen, plaats ik het hier.

AEN DEN LASTERAER

VAN WYLEN DEN KONINCKLYCKEN GEZANT

HUIGH DE GROOT.

O Pharizeeusche grijns, met schijngeloof vernist,
Die 't *Groote* lijck vervolght, oock in zijn tweede kist;
Ghy Helhont, past het u dien Herkles na te bassen?
Te steuren op 't Altaer den Phenix in zijn assen,
Den mont van 't Hollantsch Recht, by Themis zelf beweent?
Zoo knaegh uw tanden stomp aen 't heilige Gebeent.

Aen den lasteraer van wylen H de Groot. Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken,* n°. 419).

GROTIUS TESTAMENT

OF

HOOFTPUNTEN

GETROCKEN

WT SIJN JONGSTE ANTWOORT

AEN

D. RIVET.

PAG. 28 [1]).

Godt liet wel toe, dat te Rome en elders de zeden bedorven wierden: maer door Godts bestieringhe werdt daer noyt de leere bedorven, die tegen dese quade zeden selfs strijdigh is.

PAG. 255.

De Protestanten kunnen onderling niet verdraghen, ten zyse zich te ghelijck vereenighen met hun, die den ROOMSCHEN STOEL aenhangen.

---

[1]) De hier en in 't vervolg aangehaalde pagina's zijn die van de eerste uitgave van het boeksken van de Groot.

De hier volgende herdruk van *Grotius Testament* is gevolgd naar de afzonderlijke uitgave, in 1645 „in Vredestadt, by Gerusthart de Wit" verschenen (*Bibliographie van Vondels werken*, nº. 409).

ALLEN

GOEDTWILLIGHEN EN VERSTROYDEN

BUYTEN

DE H. CATHOLIJCKE KERCK

ZY VREDE.

Ons voor-oordeel is dickwils soo krachtigh als schadelijck in menschelijcke, en allerkrachtighst en allerschadelijckst in Goddelijcke saken: want het benevelt sulcx het verstant, oock van andersins overkloecke en gheleerde harssenen, dat het licht van de reden, hoe klaer dit oock opga, qualijck kan doorschijnen; insonderheyt als 'er (ick segh nu niet voordeel van aenzien of genot) een averechtse opvoedinge en langdurige en quade gewoonte, gelijck een tweede natuer, by kome, en het licht van d' oogen des harten geheel uytblusse, waer door sulcke verblinde menschen, niet als lichaemelijcke blinden, die sich noch van sienden laten leyden, maer als reuckeloozen, die zwaerlijck te raden zijn, den onwegh inslaen. Wanneer d' een blinde den anderen leydt, vallense beyde in de gracht. Wat raet, wat middel, om die ellendigen te helpen? Hier wordt wat groots vereyscht: hier staet een blintgeboren te genesen. Wie kan dien mol, belust om in duysternisse d' aerde om te wroeten, aen oogen des verstants helpen: so niet Godts en Christi voorkomende ghenade hier toe vloeye? Door dit Voor-oordeel ghebeurt het, dat Godtvruchtige en gheleerde Katholijcken, lichten der heylighe Kercke, hondert jaren lanck,

voor menichten van menschen, in den windt schrijven, en met Christus hun toehoorderen ooren om te hooren toewenschen. 'T is al verloren reden gebruyckt, de Heylige Schrift ontvouwen, en die met Concilien, Outvaderen, Kerckelijke Historien, gewoonten en overleveringen, van hant tot hant ontfanghen, oock met mirakelen bevestight: het Voor-oordeel luystert na Recht noch Reden, noch Heylige Schrift, noch Kerck, noch Concilien, noch Outvaders, noch Historien, overleveringen noch mirakelen: het houdt zijnen tret: volght verkeerden of eygen raet, en roept sonder ophouden: Babel, Fabel, Antikrist, Papist; gelijck een wagen op hollen, buyten de heyrbaen invlieght, en na toom noch teugel luystert.

Heylgeerighe zielen, verstroyde harten, die van het Hemelsche Jerusalem, de heylighe onfeylbare Katholijcke Kerck, door secterijen afgedwaelt, by den wegh dootelijck gewondt legtht en zieltoocht: slaet ter goeder ure uw' oogen op: hier komt, lof zy Gode, een Samaritaen om u te genesen: met recht een Samaritaen; want hy, buyten Jerusalem, den wettigen godsdienst, onder Jeroboams Kalvers, te Dan en te Bethel, dat 's onder de secten, grijs gheworden zijnde, stijght endelijck (na dat hy Jerusalem, de Catholijcke Kerck en haren onfeylbaren godtsdienst door en weder door besichtight heeft) van sijn paert, sijn aensien en eere by de menschen; giet suyverende en versachtende medecijne, wijn en olie, van d' eerwaerdighste Outheyt ontleent, in uwe geestelijcke wonden; verklaert u in verscheyde hooft-punten den zin der Heylighe Schrifture, en ongheschreve traditien, na het verstant der H. Kercke, Oudtvaderen en Concilien, en het ghetuychenis der Kerckelijcke Historien, en neemt u, zonder yemandt dan Godt t'ontsien, zoo veel arbeydt en moeyte, in het ende en uyterste van sijn leven, gewilligh af, met sulck eenen loflijcken yver, dat hy self schrijft: „Kost Grotius, gelijck hy in dese saeck" (hy meent de wettige autoriteyt der H. Heeren Staten van Hollandt) „hun de schellen van d'oogen trock, oock het selve in „het stuck van de Religie te wege brengen; hy sou 'er een „groote vrucht van sijnen arbeyt en leven uyt trecken." Deselve bekent oock ootmoedigh sijne dolingen, meldt d' oorsaken des selfs, en hoe hy door Gods barmhertigheyt en het lesen der Oudtvaderen verlicht wert: met dese woorden, om reden, op den naem van een derden persoon, geschreven:

„D. Rivet[1]) doet hier, en in de volgende dingen onrecht, dat „hy Grotius te gemoet voert de dinghen, die hy eerst schreef; „nadien de al te groote liefde tot sijn Vaderlandt hem het „gesicht van vele dinghen benam. Doen hy een kint was, „sprack hy als een kint. Godt heeft hem, door sijn barmher„tigheyt, als van sijn moeders melck ghedreven, op dat hy „ten leste met stercker spijse, dat is, met de *schriften der* „*ouden* sou beginnen gevoedt te worden."

Wanneer ghy dan nu voortaen de trompetters van Babel, dat is (niet gelijck men blaet en bulckt de Roomsche Kerck) een verwarringe en dolhuys van tegen malkander roepende secten, hoort blasen en rasen: Godts woort, Godts woort, het suyvere woort; soo denckt eens na, of sy u niet, onder dien heerlijcken tittel van Godts woordt, hun eyghen woordt, hunnen eyghen sin, vermeten uyt Godts woort gevat, opveylen. Wanneerse roepen: Oudtheyt en Oudtvaders en outste Concilien zijn voor ons: Historien zijn voor ons; soo denckt dat Grotius oock conscientie, oordeel en geleertheyt hadde; Oudtheyt, Oudtvaders, Concilien en Kerckelijcke Historien en de Heylige Schriftuer gelesen had, en oorspronckelijcken talen verstont: denckt dat het niet ghenoegh is te roemen: wy lesen, wy verstaen alleen de Heylige Schrift en den rechten teckst suyver en ongevalscht. Joden en Christenen lesen beyde de Propheten; maer d'een vint hier een uytwendigh, d'ander een inwendigh Rijck belooft; d'een verwacht eenen heerlijcken; d'ander belijdt eenen eertijts verworpen en gekruysten Messias en Verlosser: Waerom toch? D'een leest de Propheten met een decksel op het hart; d'ander leest deselve Propheten met een leersaem gemoedt, en luystert na sijnen wettigen Philippus of uytlegger. Zo gaet het oock met het lesen van Evangelische Apostolische en Outvaderlijcke schriften: by den eenen met het decksel van Voor-oordeel; by den anderen in waerachtige

[1]) *Rivet:* Andreas Rivetus, die, op 1 Augustus 1577 te St.-Maxent in Poitou geboren en te Rochelle in Bearn in de godgeleerdheid onderwezen, in 1605 Predikant werd te Thouars. Meermalen tot synodale vergaderingen afgevaardigd zijnde geweest en een grooten roem van geleerdheid hebbende verworven, werd hij in 1620 tot Hoogleeraar in de Theologie beroepen, welke betrekking hij tot aan zijn dood, die in 1647 voorviel, vervulde, verscheidene schriften nalatende, in sommige waarvan hij de Groot heftig heeft aangetast. Vondel had hem reeds vroeger, in 't voorbijgaan, een veeg gegeven.

ootmoedigheyt na den zin der heylige Kercke en eendrachtigheyt der Oudtvaderen, ghelesen. Zonder dit drijft het gemoedt des menschen in een grondeloose zee van onghestuymige baren, van allerhanden winden der menschelijcke en noch erger leeringen omghedreven: want is elcks verscheyde en strijdighe uytlegginghe Heylighe Schriftuer en Godts suyver woort; staet het besluyt van een geschil, waer aen saligheyt of verdoemenis hangt, aen alle mans oordeel; zo is Godts woort wanckelbaer en strijdigh, de grondt van ons gheloof onvast, en het gantsche gebouw der Kercke bouwvalligh; tegen het hooge woort: Hemel en aerden sullen vergaen, maer mijn woorden sullen niet vergaen; tegen d' uytgedruckte belofte: De poorten der helle sullense niet overweldigen: en, Ick sal u den geest der waerheyt senden, die sal u in alle waerheyt leyden; teghen dien heerlijcken tittel: De Kerck is de colom en vastigheyt der Waerheyt, tegen d' uytspraeck der Waerheyt self: Wie de Kerck niet hoort, die zy u als een Heyden en Publicaen [1]). Dit lesen, dit swetsen dese dienaers van hun eyghen woort, dese onghesonden Propheten hondert mael, duysent mael, sonder verstandt, sonder herssens, en hierom sweetense met deformeeren [2]), misformeeren, puriteyniseren, hairkloven, en noch eens, sonder eynde, tot schade en schipbreuck van ontallijcke sielen, door sulcke rasernijen verstrickt.

Twijfelt ghy noch langher, of de Paus d' Antichrist zy? Grotius heeft u getoont, dat dit een molick van staet [3]) is. Twijfelt ghy, of te Rome de leeringhe der duyvelen gheleert wort, en de Roomsche Kerk onfeylbaer zy? Hoort wat Grotius seydt: „Godt liet wel toe, dat te *Rome* en elders de seden „bedorven wierden; maer door Godts bestieringe wert daer „noyt de leere bedorven, die teghen de goede seden strijdigh „is." Wenscht ghy om vrede in gheloofssaken? Grotius wijst u den eenigen middel aen, en seyt: „De Protestanten kunnen „onderling niet vereenigen, ten zyze sich te ghelijck vereenigen „met hun, die den *Roomschen Stoel* aenhangen." Zoeckt ghy ghetuygenissen buyten de Catholijcke Kerck? Grotius

---

1) *Publicaen:* Tollenaar.

2) Vondel parodiëert hier de uitdrukking *reformeeren* door er *de-* en *misformeeren* van te maken.

3) *Een molick van staet:* een schrikbeeld, met politieke bedoelingen gevormd.

seyt: „Die sich van het Catholijcke lichaem afsneden, verliesen „daer door hun Recht van in sulcke saken te ghetuygen." Vraeght ghy wie verworpelijck is? Wien men volghen moet? Grotius antwoort: „Hy wordt verworpen van de Catholijcke „Kerck, wiens oordeel wy volghen, niet de bysondere opinien „van elck bysonder." Wilt ghy weten, wie buyten ordre gaet; waer het gebreck van scheuringe is; Grotius looft [1]) de wettighe ordineeringe der Catholijcke Bisschoppen, en seyt: „Waer dese „orde gebroken wiert, hoewel in de leerstucken des gheloofs „geen smet was, daer was openbaer gebreck van scheuringe." Wilt ghy de nuttigheyt van het Primaetschap des Roomschen stoels kennen? Grotius ontdecktze u, en seyt: „Sonder sulck „een Primaetschap kostmen [2]) niet uyt den twist geraecken; „gelijck heden onder de Protestanten geen middel is, waer „door men aen een endt der geschillen onder hun geresen, „geraken kan." Wist ghy gaerne hoe hoogh die Primaetschap en het gesagh der Pausen ginck? Grotius meet die af, en seyt: „Onder die uytsteeckende stoelen had de *Roomsche Stoel* „d' eerste plaets, gelijck oock het ghesagh." Ondersoeckt ghy wat Schrift, welcke manieren van d' Apostelen zijn? Grotius wijstse u, en seyt, „Dese blijcken ons door een ghelijcke „autoriteyt der Kercke, *sonder wie Augustyn de schrift niet „geloofde.*" Mishaeght u, dat generale Concilien van Kerckelijcke gheschillen oordeelen? Grotius voldoet u, seggende: „De Presidenten der Kercke hielden dese baen, doen Arius, Macedonius, Nestorius, Eutyches den vrede der Kercken steurden." Wy stellen u hier beknoptelijck eenige staeltjes voor: het overige kunt ghy selfs lesen. Dit zijn gheen Roomsche Bykorven [3]), geen versierde glossen op de hoer van Babel, en den Apocalypsis. Het zijn bykans de leste woorden, de doodtsnicken van wijlen onsterffelijcker ghedachtenisse den vromen Heer Hugo de Groot, den Phoenix der gheleertheyt onser eeuwe, ghenegen sijne Lantsluyden den wegh ter onsterflijckheydt te wijsen; niet uyt staet-sucht of ghenots halve, ghelijck party roept, en sommigen mompelen, die hem beter behoorden te kennen; maer uyt oprechte ghenegenheyt, en

---

[1]) *Looft:* prijst.

[2]) *Kostmen:* kon men.

[3]) Dit slaat op de *Roomsche Byecorf* van Marnix, en andere dergelijke werken.

liefde, en conscientie, om Gode nu eens goede rekenschap van sijne overvloedige gaven te geven, gelijck hy self aen sijnen waerden vriendt schreef. Dat sijne E. dit op den naem van een derden persoon schreef, was overmidts hy hadde voorgenomen sijnen strijt tegens D. Rivet te eyndigen, die hier door moediger geworden, triomfe scheen te singen: waerom D. Grotius, tot voorstant der waerheyt, dit, de Kroon van alle sijnen arbeydt, by der handt nam, en scheen sijn Testament te maken, met dese leste Discussie, of oplosinghe, waer uyt wy d' aenmerckelijckste hooft-punten by-een versamelden, en 't gheen hier en daer verstroyt was, elck onder sijnen tittel brochten, tot gherief des heylgeerigen Lesers, wien wy wenschen dat dit ten beste gedije.

INHOUDT.

Van Ketterijen, uyt misduydinge en verdraeyinge der H. Schrift ghebroet.

Van de boecken der Machabeen, datse Canonijck, en niet Apocryph zijn.

Van d'Authoriteyt of gheloofwaerdicheydt der ongeschreven traditien.

Van d'Authoriteyt der H. Oudt-vaderen, ende hunne schriften.

Van het Primaetschap en d'Opper-hoofdicheyt der Pausen, ende de preeminentie of onghelijcke waerdicheydt der Bisschoppen en Regenten der Kercke.

Van de Griecken, hoe die met de Latijnsche Kercke versoenbaer zijn.

Van d'Authoriteyt en macht der H. Catholijcke Kercke en Concilien.

Van de successie der Bisschoppelijcke Ordineeringhe, noodich om die Kercken van Schismatijcken of Secten t'onderscheyden.

Van vreedsame Bisschoppen, die lichtvaerdich scheuren en sectemaken schuwen.

Van den onghetrouden staet der Priesteren, ende het tweede huwelijck.

Van beloften en ghewijde Maechden.

Van het ampt der Catholijcke Keyseren en Koningen, in Kerckelijcke saken, en hun ghehoorsaemheydt aen de Kercke.

Van het bidden voor de dooden, en ziel-missen en suyveringe na dit leven.

Van d'aenroepinghe en het voor-bidden der ghestorven Heyligen.

Van het aenroepen der Heylighe Maeght MARIA.

Van de Reliquien der Heyligen, en d' eere der heylige Reliquien.

Van de mirakelen der gestorven Heyligen, en hun Reliquien en openbaringhen.

Van beelden, en het eeren der beelden.

Van de seven Sacramenten.

Van den Kinder-doop.

Van de Confirmatie, of het Vormsel.

Van d' Eucharistie, of het heylich Sacrament des altaers.

Van d' aenbiddinghe van het heylich Sacrament.

Van de communie, of het nuttigen van het heyligh Sacrament, onder een of twee gedaenten.

Van het berechten der krancken, met het H. Sacrament.

Van het sacrificie der Misse.

Van de penitentie of genoechdoeninge voor de sonden, ende den Exomologesis, confessie of biechte.

Van het onderscheydt der doodt-sonden en vergeefelijcke sonden.

Van het heylighe Olysel.

Van de Rechtvaerdichmakinghe.

Van der Calvinisten toegherekende rechtvaerdicheydt.

Van eenighen ongheboden Godts-dienst, die niet alleen geoorloft maer oock Gode behaechlijck is.

Van d' oproericheydt, wreetheyt en conscientie-dwanck der Calvinisten.

Van d' onwetticheydt der Calvinisten, en hun pretense Reformatie, teghen den stijl der Apostelen, en eerste en oudtste Christenen.

GROTIUS TESTAMENT

OF

HOOFTPUNTEN

GETROCKEN

WT SIJN JONGSTE ANTWOORT

AEN

D. RIVET;

WTGEKOMEN MET DEN TITTEL,

RIVETIANI APOLOGETICI, PRO SCHISMATE CONTRA VOTUM PACIS FACTI, DISCUSSIO.

VAN KETTERIJEN UYT MISDUYDINGE EN VERDRAEYINGE DER H. SCHRIFT GEBROET.

Pag. 27.

Wat wegh sullen wy dan inslaen, onder soo vele scheuringen, waer tusschen de sielen der volcken met groot ghevaer hobbelen? of salmen desen wegh ingaen, die de Heer Rivetus aenwijst, datmen alleen de Schrift volge? Maer Menno [1]), Socinus [2]), Broun [3]) en anderen roepen, datse die

---

[1]) *Menno:* Menno Simonsz., de bekende leeraar, van wien de Doopsgezinden hun bijnaam van Mennonieten ontleenen.

[2]) *Socinus:* Lelius Socinus, die in de eerste helft der zestiende eeuw gevoelens over de leer verkondigde, strijdig met de Calvinistische.

[3]) *Broun:* Richard Brown, Engelsch Predikant, wiens begrippen als ketterijen veroordeeld werden en die in 1593 te Londen werd onthoofd. Zijn aanhangers, doorgaans Brownisten genoemd, vestigden zich grootendeels hier te lande. Menigmalen werden zij in Vondels gedichten doorgestreken.

alleen volgen; en met dat roepen hebbense de lieden in den doolhof ghebrocht. Augustin seyt: „De Ketterijen en eenighe „leerpunten der verkeertheyt, die de sielen verstricken en in „den afgrondt storten, zijn nergens anders uyt ghesproten, „dan om datmen de goede Schriftuer niet wel verstaet, en „'t gheen men daer in niet wel verstaet, reuckeloos en stou„telijk bevestight." Maer Hieronymus in sijn Ghespreck tusschen den Orthodox en Luciferiaen, seyt: „Laetse sich niet „pluymstrijcken (namelijck de Ketters) wanneerse met Schrift„capittelen schijnen hun segghen te bevestighen, naerdien „oock de Duyvel eenighe dinghen uyt de Schrift heeft ghe„sproken, en de Schrift niet in het lesen, maer in het ver„staen bestaet." Oock Jeremias, Patriarch van Constantinopel, seydt, dat dit de fonteyn van alle scheydinghe is, om datmen de Schrift uytleyt in eenen sin, die van het verstandt der Ouden vreemt is. Men moet dan de traditie of overleveringe volgen, etc. Pag. 190. Datmen gheen geschrift vint, waer over om den rechten sin der woorden, of van elcke bysondere of aengehechte, gheen dispuyt kan vallen, seyde noyt een, die verstandigh was. Hilarius seyt: Wt de Schrift is gheen Kettery, maer uyt den sin der Schrift. Item: Arius en Macedonius en Nestorius en Eutyches stoften dat de Schrift voor hun was. Tertulliaen seyt, in de ordinantie tegen de Ketters: „Ick schroom niet te segghen, dat oock de Schrift door Godts „schickinge so ingestelt is, datze den Ketteren stof bestelt." Aldaer staet noch: „De vervalschte sin wederstreeft zo wel „de waerheyt als de bedorven stijl." Deselve, van de verrijsenisse des vleesch, seyt: „Want om dat 'er Ketterijen „moeten zijn, op dat de beproefden openbaer werden, maer „dese niet sonder eenige gelegentheden der Schrift hier toe „kosten komen, daerom schijnt het, dat de voorgaende instru„menten hun eenighe stof bestelden."

VAN DE BOECKEN DER MACHABEEN, DATSE CANONIJCK EN NIET APOCRYPH ZIJN.

Pag. 144.

Oock geen Christen, die recht verstandich is, twijfelt hier aen, dewijl hy weet, dat de historie van het tweede boeck der Machabeen, by alle oude Christenen, voor waerachtich gekent wert. Augustijn seyt wat meer in sijn Stadt Godts 17: „Niet de Joden, maer de Kerck houdt de boecken der Macha„been voor Canonijck."

VAN D'AUTORITEYT OF GELOOFWAERDIGHEYT DER ONGESCHREVEN TRADITIEN.

Pag. 26.

Dewijl d'Apostelen mondeling en schriftelijck leerden, niet alles schriftelijck, en d'Apostel aen de Thessalonicensen dese beyde een ghelijcke gheloofwaerdigheyt toeschrijft, so is het billijck te gelooven, dat watse mondelinghe spraken, niet lagher dan hun schriften behoorde geset te worden: want gelijck wy gelooven 't geen over-eenstemt met de ghetuygenisse der Ouden, die niet buyten de Kerck, maer in de Kerck zijn, dat dese boecken Matthei, Marci, Lucæ, Joannis, Pauli boecken zijn; met dat selve recht en op die wijse gelooven wy door sulck een ghetuyghenis, dat dese of die dingen mondeling van d'Apostelen gheboden, en in 't gebruyck gebrocht werden.

Pag. 27.

Men behoort dan de traditie of overleveringhe te volghen, wanneerse maer wel bewesen wert, dat is, voor so veel een redelijck mensch behoorde genoegh te zijn. So sal het gebeuren, na Augustijns wijse vermaninge, dat de heylsame geloofwaerdicheyt der heylige Schrift niet gheheel veracht, krachteloos, noch met verwarringhe ghedreyght werde. Maer

de Traditie, waer van ick spreeck, kan oock wel vergadert worden uyt d' over-eenstemminghe der oude schrijveren; allerbest en sekerlijckst wortse vergadert in het alghemeene Concilie, daer so vele geleerde mannen zijn, dat geen boeck gevonden wort, het welck niet een yeghelijck bekent is: daerenboven konnen de Bisschoppen ghetuyghen, wat in hun Kercken altijt aenghenomen wierdt. Alle Bisschoppen zijn wel bewaerders van dese over-eenstemminge, die in de schriften der Ouden en meest in d' alghemeene Concilien blijckt: maer van de gheloofwaerdigheydt der selve is insonderheyt bewaerder de Bisschop van Rome, by wien zedert dat d'Apostelen inde werelt leefden, andere Kercken plachten raedt te halen, om scheuringen, in oprijsende gheschillen, te vermijden: en hierom wordt de Roomsche Kerck van de Ouden ghenoemt „De Meestresse van andere Kercken." Desen wegh ginck Hieronymus in, in sijn geschil „de Hypostasibus:" oock d'Africaensche Bisschoppen in 't gheschil van de Gratie: oock andere kloecke geleerde en overgodtvruchtige mannen. „Want „Godt liet wel toe dat te Rome en elders de seden bedorven „wierden: maer door Godts bestieringhe werdt daer noyt de „leere bedorven, die tegen deze quade seden self strijdigh is."

Pag. 173.

Dat de dinghen, ter saligheyt allen en elck bysonder nootwendich, van d'Apostelen beschreven zijn, wort uyt het woordeken self, of de kennisse der Schrift niet gevat (want anders mostense in elcken brief in 't bysonder begrepen worden) maer uyt het ooghmerck der genen, die Evangelien schreven. Want sy betuygen opentlijck genoegh, datse willen vervatten de daden en woorden van Jesus, waer uyt blijcken sou, dat hy self Christus of Godts Zoon was, en door den wegh van hem self aengewesen, ons het Recht tot het eeuwige leven gheven. Dese zijn het fondement en de colom van ons gheloof; het Evangelie eerst ghepredickt, daer na geschreven. Maer dat de getrouwe uytleghster van dese de Traditie of Overleveringhe is, leert ons deselve Ireneus drie, 2. 3. 4. by D. Rivet tot een getuyge gebruyckt. Hier toe behoort dat van Tertulliaen, doen hy noch Catholijck was, en teghen de Ketters sou ordineren: „Want hoe is het waerschijnelijck, dat „so vele en soo groote (Kercken) in een geloof doolden? Onder

„vele is geen eene uytkomst. De dolinge van de leere der „Kercken behoorde d' uytkomsten te veranderen. Het overighe „dat by velen ghevonden wort, is niet gedoolt maer overge„levert." Augustijn seyt wijsselijck: „De woorden der Schrifture „zijn soo te verstaen, ghelijck de werelt geloofde, die hy voor„seyde dat hy gelooven soude."

Maer behalve die gheloofs-saken, waren vele dingen tot de regeringe, orde en vrede der Kercken inghestelt, het welck niet noodigh was voor te schrijven, overmidts het genoegh was, datmen die dingen door het gebruyck self van d'Apostelen in de Kercken ingevoert sagh. En nochtans vintmen hier van oock voetstappen in der Apostelen schriften, niet dat d'Apostels uyt hun voornaemste voornemen van die dingen schreven; maer overmits ondertusschen oorsaeck gegeven was, te rugh te sien na deze dingen, die gheen verklaringhe van doen hadden, dewijlse door het ghebruyck self bekent waren. Dese dinghen wel verstaen zijnde, so sal blijcken, hoe de woorden der Oudtvaderen van D. Rivet in eenen vreemden sin verdraeyt worden. Men moet achten dat Christus bevolen heeft, het geen d' Apostels schreven, niet om dat hy beval datse schrijven souden, maer om datse dit selve schreven, 't geen hy geboden had, dat het door het gebruyck der Kercken zijn soude, en Lucas seyt niet wijders. Waer de Schrift noodigh om Godts wil te kennen, soo souse van allen tijden noodigh geweest hebben: doch dat dit niet waer zy, is bekent. Of zijn voor Moses geene Papias [1]) gelijck geweest? Nochtans bleef Gods wil zonder schrift besegelt, in de traditie der ouderen aen de nakomelinghen. De schriften waren dan nut, niet zoo nootwendigh, dat'er sonder dese geen geloof noch Kercken kosten wezen. Ja Ireneus seit 3.4. dat'er oock vele barbarische volcken geweest zijn, die sonder bladen en inckt in Christus geloofden. Met recht willen dan de Vaders van het Gangrense Concilie, Canon 21. in het Griecksche exemplaer, datmen onderhoude zoo het geen door de Heylige Schrift, als

[1]) *Papias:* een Bisschop van Hieropolis, die in de eerste tijden na de invoering des Christendoms leefde en verscheiden — thans verloren — boeken geschreven heeft vol met overleveringen, door hem opgeteekend. Vondel wil alzoo hier zeggen: zijn er vóór Mozes geen personen geweest, die, gelijk Papias, overleveringen hebben te boek gesteld?

door Apostolijcke traditien aenghenomen is: en Basilius, in het boeck van den Heyligen Geest, seyt, dat de traditien zoo veel als de geschreve leerstucken gelden: en Epiphanius seyt tegen Aërius, dat Godt als de Vader, en sijn eenighgeboren, en sijn Geest ons leeren, ten deel by schrift, ten deel sonder schrift: en Theodoretus noemt den reghel der leere de dinghen, die ghepredickt, en die geschreven zijn. Chrysostomus vereffent, seker niet uyt sijn eygen bedencken, maer door aenleydinge des Apostels, „De traditien, dat is, het gepredickte „en overgeleverde met het geschreven woort." Weshalven, seyt hy, niet te willen twijfelen, waer de traditie blijckt: maer die blijckt door bequame ghetuyghen. Kemnitius, seer vermaert onder de sijnen, seyt: „Want zo de traditien, waer van wy „spreken, also bewesen werden, en door de ghetuyghenissen „der eerste Kercke, datse betoont werden door een selve reden „van sekerheydt, waer mede de waerdigheydt en uytnement-„heyt der heylighe boecken betoont worden? Zeker dit geldt, „datse oock door een selve Recht aengenomen worden." Calvijn tegen Pigius: „Tusschen Pigius en my kon niet swaerlijck „het geschil van de Traditien of Overleveringen over-een „gebrocht worden, so hy slechts uyt een sekere en gedurighe „over-eenstemminge der Heyligen en Rechtsinnigen de Traditie „der Kercke betoonde." Maer Philips Melanthon: „D'alghe-„meyne over-eenstemminge aller tijden is een ghetuyghenis, „dat dese ordineeringe Apostolijck is." Behooren dese dingen, gelijck D. Rivet wil tot exempels eenes goeden wandels, of tot den sin der dingen, die geschreven, en door het gebruyck tot regulen ingevoert, en den schriften gelijck zijn? Basilius, in 't boeck van den Heyligen Geest, brenght klaerlijck die plaets 2 Thess. 11, 15. by, tot een leerpunt. Epiphanius probeert het selve op de 61. Kettery, uyt de plaets 1 Cor. 15, 3. „Alzo leere ick, en alzo heb ick het de Kercke overgelevert." Want hy hadde geleert, eer hy schreef; zonder twijfel oock breeder en duydelijcker; dewijl hy schrijvende alleen te wege brocht, dat de Corinthers souden ghedencken aen het geen hy leerde. Tertulliaen in het eerste teghen Marcion: „Want voor „soo veel sal het een Kettery geoordeelt worden, het geen „naderhandt ingevoert wort; voor so veel sal het voor waer-„heyt gehouden worden, het geen van achteren en van het „beginssel overgelevert is." Deselve worpt, in het 4. boeck

tegen Marcion, oock Marcion en allen Ketteren d' autoriteyt der Kercken voor, die de Traditie der Apostelen voorstaet. D'Apostels hebben eerst met de stem gesproken, daer na door de saken selfs: in welcke beyde gheen minder autoriteyt, dan inde t'samenhechtinge der letteren is. En dit is het ghene Chrystostomus in sijn 5. Homilie seyt, dat de Traditie door de daden selfs, dat is, door het ingevoerde gebruyck geschiet. So dan yet, als een leerpunt, alleen en een yegelijck noodigh te kennen byghebrocht wort, soo moeten de toehoorders met recht twijfelen: overmits d' Evangelisten bekenden, datse wilden schrijven, 't geen Christus gedaen, geleden, en geseyt hadde. Doch dese schriften vervatten saken, die een yegelijck ter zaligheyt gantsch nootsakelijck zijn, gelijck flus geseyt is: maer behalve dese zijn'er andere dingen, die de Leeraers en Regenten der Kercken behooren te weten; waer van d' Apostels, behalve 'tgeen sy schreven, veel gesproken, en in 't gebruyck gebrocht hebben. Maer dat ons van dese saken niets gebleken zy, gelooft D. Rivet op sijn gevaer [1]), Grotius niet, noch Melanchthon, noch Kemnitius, noch geen van d' Ouden. Dit luyt even so qualijck, als of 'er een Rechtsgeleerde opstont (doch ick meyn niet, dat 'er tot noch yemant opstont, die so ontsinnich was) die seyde, dat 'er blijck van de geschreven wetten, doch geen blijck van d' ongheschreven wetten was. Heel anders spreeckt Paulus de Rechtsgeleerde: „Zoomen na „d' uytlegginge der wet vraecht, moetmen eerst sien wat Recht „de stadt te voren in diergelijcke ghevallen ghebruyckte: want „de ghewoonte is de beste uytleghster der wetten." Deselve seyt: „Dit Recht wort van groote autoriteyt of gheloofwaer„digheyt geacht, het welck zoo zeer gheprobeert is, dat het „niet noodigh is dit in geschrift te vervatten." Callistratus seydt, dat de ghewoonte soo krachtigh als de wet is. Dit alles wordt sottelijck ghesproken, soo 'er geen blijck vande gewoonte kan zijn. Maer men seyt, dat 'er blijck van ghewoonte of Traditie is, daer het blijckt zo veel een vroom en redelijck man genoech is. Dat indien wy sulck eene sekerheyt begheeren, hoedanigh wy met de sinnen of demonstratien van Euclides vatten, ghewisselijck die sal in geen boecken ghevonden

[1]) *Op sijn gevaer:* letterlijke overzetting van 't Lat. *suo periculo*, waarvoor wij thans veelal zeggen: voor zijne rekening.

worden. Zommige boecken zijn langhen tijdt van vele Kercken niet aengenomen; oock zijn de stucxkens zodanigh, en seker in saken, die niet so licht zijn, als D. Rivet seyt. Maer nu in dese woorden, die den sin self of de t'samenvoeginghe des sins veranderen, hoe bijster ongelijck zijnse in Griecksche, Latijnsche, Syrische, en Arabische boecken: oock by de Ouden, die de plaetsen bybrengen, of uytleggen! Ick segh dese dingen daerom niet, overmits ick acht, dat om het onderscheyt, in de schriften des Nieuwen Testaments, geen leerpunten konnen gevonden worden, die een yeghelijck ter saligheyt noodigh zijn te weten; maer om dat oock in dese schriften niet dese sekerheydt is, die D. Rivet klaeght, dat in de Traditien niet gevonden wort. D' eerste regel van Grotius ghegheven, om de Traditien te kennen, is uyt Augustijn, in het 4. boeck van den doop, tegen de Donatisten, cap. 24: „Het geen d' alge„meene Kerck houdt, en niet in Concilien ingestelt, maer altijt „behouden is, dat wort met recht gelooft alleen door d' Apos„tolijcke autoriteyt overghelevert te wesen." Deselve sin wort by den selven Augustijn ghevonden in het eerste boeck van de verdiensten en vergiffenisse der sonden, cap. 26. 2. boeck van den doop, teghen de Donatisten, cap. 7. en vierde boeck 23, en vijfde boeck 23. Deselve inden 188. brief aen Januarius, handelende van de ceremonien, in 't celebreren der Eucharistie, en bybrengende Pauli woorden: „sal ick ordineren als ick „kome;" daer voeght hy by, dat wy oock voorhene uytschreven: „Waer by te verstaen wordt ghegheven, overmits 'er „veel was, hoe hy in den brief dese geheele orde van han„delen, welcke d' alghemeene Kerck in de werelt houdt, hun „inboesemde 't geen van hem self gheordineert was, dat door „gheen verscheydenheyt van zeden verandert wort." Augustijn geloofde dan, dat 'er eenige soodanighe Traditien waren, die over den gheheelen aertbodem onderhouden werden: hy voeght 'er exempelen in den gemelden brief aen Januarius by, en andere dingen, in het boeck van Basilius woorden van den Heyligen Geest. Tertulliaen seyt: „Doen door een bequaem „getuyge de traditie bewesen te zijn uyt de gedurigheyt der „onderhoudinge." D' andere reghel was, datmen hun most gelooven, die, dewijlse altijdt in de gemeenschap der Catholijcken waren, en van de Kerck, so van hunnen tijt als van volgende tijden treffelijcke Autheuren geacht zijn, getuyghden dit of dat

door Apostolijcke overleveringhe te wesen. Dit zijn wel menschelijcke, doch geloofwaerdige ghetuygenissen, en gelijck die van de Canonijcke schriften: waer van Augustijn tegen Faustus handelende, in het 11. boeck 2. cap. seyt: „Ghy siet in dese „saeck wat d' autoriteyt der Catholijcke Kercke vermach, „dewelcke vande gegrontste stoelen der Apostelen selfs, tot „op den dagh van huyden, bevestight wordt door de ry der „sich succederende Bisschoppen, over-eenstemminge der volcken." En in het tweede boeck van de Christelijcke leeringhe, cap. 8. „Doch datmen inde Canonijcke schriften d' autoriteyt der meeste „Catholijcke Kercken volge; waer onder gewisselijck dese zijn, „die Apostolische stoelen hadden, en verdienden brieven t' ont„fangen. Men sal dan dese maet inde Canonijcke schriften „houden, dat men dese (brieven) die van alle Catholijcke „Kercken aengenomen worden, boven sulcke stelle, die sommige „(Kercken) niet aennemen. Maer onder dese (brieven) die niet „van allen aenghenomen worden, salmen hooger setten de gene „(brieven) die velen en aensienelijcker aennemen, dan dese „(brieven) die by weiniger Kercken en van minder autoriteyt „gheacht worden. Doch indien hy andere (brieven) vint, die „by velen andere, by aensienelijcker (Kercken) geacht worden, „hoewel hy dit niet vinden kan, nochtans acht ick dat die „(brieven) een gelijcke geloofwaerdigheyt hebben." Daer siet ghy dat de Canon van d' Apostelen niet was inghestelt, noch d' autoriteyt van alle boecken in het begin was. Het geschil van bloote Historien behoort hier niet: noch dit heeft niet veel om 't lijf: dingen die vertelt worden zijn waer of niet waer. En nochtans volghen wy oock hier in het oordeel der Ouden. Dit van Augustijn: „Het geen sy in de Kercke gevon„den hebben, dat hebbense onderhouden"; is openbaer, dat dit niet tot de gheschreven woorden, maer tot d' uytlegginghe der leer-punten behoort. Op dat D. Rivet met hem te vragen sich niet lang moe make, de plaets staet in het 2. boeck teghen Juliaen; dien hy (Augustijn) dringht met d' autoriteyt van Cypriaen, Hilarius, Gregorius, Ambrosius. Het Symbolum der Apostelen luyt oock als de Schrift; maer die te samenvoeginghe en ry der woorden wort gebrocht by de recht ontfange Traditie. Weshalve Hieronymus tegen Origenes dwalingen schrijvende, seyt, dat het Symbolum van ons geloof en hope, van d' Apostelen overgelevert, niet in bladen, maer in de tafel des

herten gheschreven wordt. D. Rivet eyscht ghewis Goddelijcke autoriteyt. Het geen van d' Apostelen geschreven, of in 't gebruyck gebrocht wert, dat heeft Goddelijcke autoriteyt. Maer wat schrift, welcke manieren van d' Apostelen zijn; dese beyde blijcken ons door een ghelijcke autoriteyt der Kercke, SONDER WIE AUGUSTYN DE SCHRIFT NIET GELOOFDE. Waerom, dat de Traditien soo vervalscht souden zijn, dat men de waerachtighe van de valsche niet onderscheyden kan, onwaerachtigh, noch oyt by d' Ouden ghelooft is. Dat d' Apostels andere dingen, behalve diese schreven, gheseyt hebben, is ghenoegh bewesen uyt Pauli woorden tot de Thessalonicensen, en door d' uytleggingen der Ouden over die plaets. Deselve plaets ghetuyght, dat men woorden en schriften een ghelijcke eerbiedigheyt schuldigh zy. Om te proberen dat alle dinghen, die t' onderhouden staen, by hun beschreven zijn; behoorde hy eerst in de schriften te betoonen, datse alle dinghen, die t' onderhouden staen, wouden schrijven; doch dit belijdense in hun schriften niet, maer gantschelijck het teghendeel. Augustijn seydt in sijn boeck uyt Basilius woorden: „Wy hebben eenige Kercke„lijcke instellingen by geschrift, maer eenige by Apostolijcke „overleveringe, door successeurs, in den dienst bevestight, „ontfangen." Tertullianus had geseyt: „Wy verdadigen vele „onderhoudinghen sonder instrument van eenige Schriftuer, „alleen door den tittel der Traditie, daer na door den voor„stant der gewoonte." Chrysostomus seyt 1. Corint. 11. van Paulus: „Hy heeft oock vele dinghen sonder schrift overge„levert; het welck hy self op vele plaetsen getuyght." D' oorsaken, die d' Apostels om brieven te schrijven, beweeghden, waren, om de aenghevochten te vertroosten, dolenden te bestraffen. Dese oorsaken vereyschten niet, dat daer in alle dingen geschreven werden, die alreede wel onderhouden werden. Tertulliaens plaets van de Maeghden het hooft te decken, behoort tot de ceremonien. Hadse ter sake niet behoort, Paulus had geen gebodt over die saeck gegeven, van de Vrouwen het hooft te decken. Is dit licht by D. Rivet, Paulus achtte het niet licht. De naem van vrouw was twijfelachtigh: want dat woort sluyt nu de Maechden in, dan weder uyt. Wat sou Tertulliaen beter konnen doen, dan, om den sin der woorden te kennen, navragen wat manier de Corinthers in dien tijt hadden? Want daer is geen beter uytlegginge der wet, dan

die genomen wort uyt de gewoonte, spruytende uyt de tijden der wet. Tertulliaen stelde dan van de ceremonie 'tgeen hy behoorde. Het geen Rivet van de Engelen bybrenght, is een bysondere opinie, geen opinie van de publijcke Kerck. Zodanige opinien laten anderen de vryheyt om anders te gevoelen; gelijck Augustijn fraey aenwijst in het 3. boeck, cap. 4. het 4. boeck 6. het vijfde 17. 22. van den Doop, tegen de Donatisten; en in het 3. boeck, van de vergiffenisse der sonden, cap. 7. De traditien der Ketteren gaen ons niet aen. „Die sich „van het Catholijcke lichaem afsneden, verliesen daer door „hun Recht van in sulcke saken te getuygen." Van Papias hebben wy boven gesproken. „Hy wort verworpen van de „Catholijcke Kerck, wiens oordeel wy volgen, niet de bysondere „opinien van elck bysonder." Duysent jaren hier beneden en vol gelucks, hadden dickwils so vele wedersprekers, dat niet weynigen hierom den eenigen Apocalypsis, welcke plaets bequamelijck op duysent jaren uytgeleyt kost worden, verworpen. Als Ireneus van Traditien handelt, soo versendt hy ons na de Kercken, by d' Apostels ghesticht; hier by voeghende d' autoriteyt van Polycarp, die hy self gehoort hadde. Alsoo stellen ses Bisschoppen in den Synodalen brief Paulus Samosatenus het geloof voor, dat van den begin ontfanghen, en in de Catholijcke en Heylige Kerck, door successien van d' Apostelen bewaert was. In alle saken geldt bewijs na de hoedanigheyt der stoffe. Of dit een Apostels schrift zy, of dese of die manier van Apostelen ingestelt zy; beyde is het een geschil van de daedt, en nu gewisselijck oudt. Zulcke daden worden bewesen door ghetuygenissen en over-eenstemminghen der volcken, aen wie dese dingen behooren.

Pag. 11.

Gregorius Nyssenus, in sijn derde boeck teghen Eunomius, feyt, dat om een leer-punt te bewijsen, de Traditie, die van de Voorvaderen tot op ons voortgeset is, ghenoegh zy.

Pag. 75.

Allerbest sal ons de gewoonte der Kercke dit onderscheyt aenwijsen, op dat hooftpunten, die noyt veranderden, ghelooft werden.

VAN D'AUTORITEYT DER H. OUDTVADEREN, EN HUNNE SCHRIFTEN.

Pag. 11.

Maximus de Martelaer noemt, in sijn disputatie tegen Pyrrhus, de sententien der Oudtvaderen „De wet en regel der Kercke." Soo oock Cyrillus in de verdadiginge van het achtste anathema: „Een yeghelijck beproeve sich selven, of hy uyt „den gheloove zy. Hy sal sich selven beteren, en seer lichte- „lijck, soo hy de ghedenck-schriften der Heylighe Oudtvaderen „navorscht, die, om de rechte en volmaeckte reden der leer- „punten, by allen bestemt worden en lof verdienen: so sal „hy verstandigh sijn geloof toetsen. Want het ooghmerck van „alle oprechte vromen is dit, datse hun (namelijck der Oudt- „vaderen) gevoelen volghen: nadiense selfs, doense hun ver- „stant met d'Apostolische en Evangelische overleveringhe „vervult, en de leere des geloofs recht en onbesmet en sonder „dolinge verhandelt hadden, lichten in de werelt verstreckten, „het woort met recht vervatten." Deselve seyt in sijnen brief op het succes, dat wy van de H. Schrift en de Oudtvaderen gheleert worden. En noch: „Volghende over-al de rechtsinnighe „decreten der Heylige Oudtvaderen."

Wat lager.

Dit is die autoriteyt der Kercke, door over-eenstemminge so veler volcken bevestight, die Augustijn den Manicheen en Pelagianen voorworpt. Door die selve regulen gingense, die in d'alghemeyne Concilien de geschillen binnen wettige palen bestierden.

Pag. 191.

Grotius seyde, datmen de Heylighe Schrift met de oude Oudtvaderen moet lesen.

Pag. 206.

D. Rivet doet hier en in de volgende dingen onrecht, dat hy Grotius te gemoet voert de dingen, die hy eertijts schreef, nadien de te groote liefde tot sijn Vaderlant hem het ge-

sicht van vele dingen benam. Doen hy een kint was, sprack hy als een kint. Godt heeft hem door sijn barmhertigheydt als van sijn moeders melck gedreven, op dat hy ten lesten met stercker spijse, dat is, „met de schriften der Ouden," soude beginnen ghevoedt te worden.

VAN HET PRIMAETSCHAP EN D' OPPERHOOFDIGHEYDT DER PAUSEN, EN DE PRE-EMINENTIE OF ONGELIJCKE WAERDIGHEYDT DER BISSCHOPPEN EN REGENTEN, DER KERCKE.

Pag. 62.

Pauli plaets tot d' Ephesen 4. toont dat eendracht orden, de orden trappen behoeft. Het Primaetschap van den Heer Rivet hier vereyscht, is in den brief tot de Galaten. Want soo'er eenigh geschil voorviel, ghelijck van Pauli Apostel-ampt, waer kostense gaen als by Petrus, dewijl d'Apostels om het zaedt des Evangeliums te zaeyen wijt en zijt verstroyt waren? Het was toch sijn ampt oock d'afwesende Apostelen, soo hy kost, raedt te vragen, over saecken, die hem niet gheopenbaert waren; soo het niet zijn kost, ten minste die by hem waren; of den Bisschop van die plaetse; ondertusschen de Presbyters of Priesters hier op hoorende: en soo niet sich als heer, maer als een overste of President dragen. Hieronymus seyt wel tegen Jovinianus: „Onder twaelf „wort'er een verkoren, op dat'er een *Hooft* gestelt zijnde, „d'oorsaeck der scheuringe geschut werde." Sonder sulck een „Primaetschap" kost men niet uyt den twist gheraken: ghelijck heden onder de Protestanten gheen middel is, waer door men aen een eyndt der gheschillen, onder hun opgeresen, gheraken kan. En dit *Primaetschap* is zedert d'Apostelen gebleven: het welk de historie ontdeckt, oock self Blondels boeck. Cypriaens plaets, voorhene van Grotius voortghebrocht, behoeft men slechts te lesen, op dat blijcke, dat *Petri Primaetschap* van hem met autoriteyt bekent wordt. Deselve Cypriaen, in sijn 55. Brief, bekent dit selve Primaetschap in de Roomsche Kerck, dewijl hy die Kerck noemt de principale, waer uyt de Priesterlijcke eenigheydt spruyt. Gelasius seyt niet qualijck: „Seker daer waren twaelf Apostelen, met gelijcke

„verdiensten, en ghelijcke waerdigheyt onderstut, en hoewelse „alle even seer van een geestelijck licht bloncken, nochtans „wou Christus dat onder hun een Prins soude zijn." Deselve reden, waerom onder twaelf een President sou wesen, deselve reden was het, waerom in het Priesterdom een de President sou zijn, niet voor een tijdt, maer gheduerigh, en op die selve wijse onder Bisschoppen, onder Aerts-Bisschoppen, onder de Primaten: welcke leste namen wel nieuw zijn, maer hoe oudt de saeck zy, dat blijckt by het Niceensche Concilie; „d'au-„toriteyt van welck Concilie, allen Godtvruchtighen en ge-„matighden, oock sonder andere bewijs-redenen, scheen genoegh „te wesen, om de forme van een ghedurige regeeringe te „stellen, op datmen niets vernieuwde tegen d'overeenstemminge „van so vele Christen volcken, so vele eeuwen geapprobeert „of voor goet gekent." Oock hadde het ghemeene Jodendom, wiens goede zeden[1]) meestendeel van d'Apostelen gevolght wierden, dierghelijcke trappen van Presidentschappen, die op den oppersten persoon des Sanhedrins of Raedts uytliepen. Noyt was inde Kercke Christi die Presidentschap meer veranderlijck, dan in de Synagoge. Maer daer alle Presbyters[2]) of Priesters bequaem waren om het volck te leeren, 'twelck het voornaemste deel van een Bisschops ampt is, daer mochtmen, als de President doodt, of tot meer nuts der Kercke verset was, die de naeste in het register der Presbyteren of Priesteren stont, in sijn plaets stellen. Daerse alle niet even machtigh waren, om dien last te draghen, was het best den bequaemste te verkiesen, of uyt het getal der genen, die alreede oock in des Presbyters plaetse, of van elders beroepen waren. Soo seyt Chrysostomus, dat Ignatius van d'Apostelen door keur ingestelt is. En d' Apostel Johannes heeft dese wijse van verkiesinghe in de Kercken van Asien ingestelt; gelijck Ireneus en Tertullianus in meer dan eene plaetse bevestighen: en de Heylige Gheest heeft in Apocalypsi deselve wijse van Johannes ingevoert, gheapprobeert: en ghelijck Cyprianus getuyght in sijnen 68, en Paus Leo, in sijnen 89 Brief, bleef die manier sedert by alle Kercken in swanck,

---

[1]) *Wiens goede zeden:* versta: wiens instellingen, in zooverre zij goed waren.

[2]) *Presbyters:* men weet, dat dit woord, waarvan *Priester* een samentrekking is, „oudste" of „ouderling" beteekent.

niet door een menschelijcke, maer Apostolische instellinge. Ireneus derde, 7: „Wy konnense optellen, die van d'Apostelen „tot Bisschoppen over de Kercken zijn gestelt, en hunne suc„cesseurs of nasaten tot op onsen tijdt toe." Maer de hoogher macht, „exsors potestas," ghelijck Hieronymus spreeckt, dat is, die meer boven de Presbyters uytsteeckt, is den Bisschoppen ghegeven, toen het gebreck der scheuringen aenwies, om het krachtiger te heelen. Hier tegen strijdt het niet, dat Polycarpus aen de Philippensen schrijvende, onder den naem van Presbyteren schijnt de Bisschoppen te begrijpen: want dit doet Ireneus oock: geen beminner der waerheyt loochende oyt, dat 'er ten tijde van Ireneus, door verkiesinge, over de Kercken, Bisschoppen, en die een hoogher macht hadden, ghestelt waren. Soo begrijpt Clemens Alexandrinus oock, in sijn seste boeck Stromateon, onder den naem van Presbyter, dan de Bisschoppen, dan onderscheyt hy die bescheydelijck; ghelijckse in den brief van Keyser Adriaen, by Vopiscus te lesen, onderscheyden worden. In Africa worden soo wel de Primaten, als self de Bisschop van Carthago, boven de Primaten uytstekende, Oudtsten genoemt. Heel langh hier na noemt Carel de Groote in sijn Indulte den Bisschop met den naem van Presbyter. Cypriaen in sijnen 55. brief seyt treflijck: „Want nerghens anders uyt „zijn de ketterijen ghesproten, dan hier uyt, om datmen Godts „Priester, niet gehoorsaemt, noch geen gekosen wort, die voor „eenen tijdt Priester in de Kercke, en voor eenen tijt Rechter „in Christus plaetse is: den welcken so de geheele broeder„schap hem volgens het Goddelijcke meesterschap ghehoor„saemde, niemant soude teghen het Collegie der Priesteren „yet opworpen: niemandt kan na het Goddelijcke oordeel, na „'s volcks bestemminghe, na de overeenstemminge der Bis„schoppen, sich niet rechter over den Bisschop maer over „Godt maken; niemandt door de scheydinge der eenigheyt „Christi Kercke rijten." Soeckt ghy Oudtheyt? daer siet ghy de nutbaerheyt. Deselve Cypriaen, in sijnen 52. brief: „Al „over lang zijn Bisschoppen in alle Provintien en elcke Stadt „bysonder gheordineert." Deselve seyt in sijnen 75. Brief, dat de Bisschoppen door een stadthouderlijcke ordineringhe d'Apostelen succedeerden. In sijnen 10. Brief seyt hy, dat de Bisschop boven de Presbyters of Priesteren ghestelt is, en oock door een Goddelijck oordeel, 40 en 55 Brieven; dat hy is een

rechter van God gegeven, 69. Brief. Deselve seyt in sijnen 27. Brief: „Van hier af loopt de ordineringhe der Bisschoppen „en rekeninghe der Kercke door de beurten der tijden en „succesien, op dat de Kerck over de Bisschoppen ghestelt „werde, en alle de acten der Kercke door de selve Oversten „geregeert werde." Maer de 46. Brief seyt, dat inde Catholijcke Kercke een Bisschop behoort te wesen. Dat indien de nutbaerheydt niet so openbaer, noch d' oorspronck so oudt ware, soo behoorde de soon der Catholijcke Kercke ghenoegh te wesen. De stem der Catholijcke Kercke hoort men in het Niceensche Synode, Canon 8: „Datse niet voor goet kennen „in eene Stadt twee Bisschoppen te sitten." En in den 4. Canon: „Doch de vastigheyt der saecken, die door elcke Pro„vintie beschickt worden, sta aen den Metropolitaen of Aerts„bisschop." En in den sesten Canon: „D' oude ghewoonte „werde onderhouden in Egypten, Lybie en Pentapolis, so ge„lijck de Bisschop van Alexandrie macht heeft over alle dese: „naerdien de Bisschop der Stede Rome een ghelijcke ghewoonte heeft." Dese woorden zijn genoegh voor God, en de Engelen, en alle Godvruchtighen, om de verdrijvers der Bisschoppen t' overtuyghen. En Grotius wou niet sonder reden op dit stuck Saravia, Dounhamus, en Bilson lesen. Want het gene Gerson, Bucerus en anderen zedert en teghen hun geschreven hebben, is soo beuselachtigh, dat hun te lesen, is dese te wederleggen; insonderheyt van de Engelen der Kercken; waer van het geen de pijpestellers in de Kerckelijcke orde bybrengen, so ongerijmt luyt, en self tegen de Heylige Schrift so strijdigh is, dat het niet waerdigh is wederleyt te werden. „Maer onder die uyt„stekende stoelen had de Roomsche stoel d' eerste plaets, „gelijck oock het gesagh." En dat dit is, het gheen Ireneus noemde „potentiorem principalitatem," of de machtiger voortreffelijckheyt en principaelheyt, sal den genen blijcken, die hem onpartijdigh leest. Hy had in het tweede Capittel geseyt, dat de Ketters de Traditie of overleveringe wederspreken, wanneer de Catholijcken sich beroepen op die Traditie, die van den Apostelen is, die door de successien der Presbyteren of Priesteren in de Kercken wort bewaert; het welck seker seer waerachtigh is, was, en blijven sal. Hy vaert voort in het derde capittel, met aenhouden op de traditie der Apostelen, de geheele werelt door bekent; en voeght'er by, dat hy kan optellen,

die geen die van de Apostelen tot Bisschoppen over de Kercken gestelt zijn, en hun successeurs of nasaten, die niets van sulcke dinghen leerden, gelijck de Ketters. Hy verklaert daer na, met hoe groot een sorge d'Apostelen uytkosen, die in hun plaets souden succederen, en wien sy de plaets van hun meesterschap of leer-ampt overleverden. Daer na seyt hy: „Maer „overmits het seer lang soude vallen, in sulck eenen omkeer, „de successeurs of nasaten van alle Kercken op te tellen; wy „aenwijsende dese Traditie der grootste en oudtste, en elck „een bekende Kercke (gesticht en gefondeert van de twee „allerglorieuste Apostelen, Petrus en Paulus) die sy van „d'Apostelen heeft, en dat geloof, 'twelck den menschen ver„kondight, door de successie der Bisschoppen tot ons reyckt; „soo overtuyghen wy al de ghenen, die door een boosaerdigh „behaghen van sich selven, of door ydele eere, of door blint„heyt en een quaet gevoelen, yet tegen het betamen besluyten. „Want het is noodigh dat om haer machtiger Principaelheyt „of voortreflijckheydt een yeder kerck tot dese Kercke kome; „dat zijn alle gheloovighen, die over-al zijn, in welcke (Kerck) „altijt over-al van dese die over-al zijn, bewaert werdt de „Traditie, die van den Apostelen is." Ghy siet hoe hier gehandelt wort van de Principaelheyt, die tot de bewaernis der Traditie behoort: dese noemt hy de machtighste, dat is, die 't opperste gesagh heeft; ghelijck hy een luttel hier na die brieven de machtichste noemt, die de Kerck van Rome aen de Corinthers sondt. Maer hy noemt de Principaelheyt, ghelijck Cypriaen die selve Kerck de principaelste noemde, in sijnen 55. Brief. Tertulliaen van de prescriptie der Ketteren: „Maer „paelt ghy aen Italie, ghy hebt Rome, waer van oock voor „ons (Africanen) d'autoriteyt ghereedt is. Dese Kerck van „Felix, wie d'Apostelen met hun bloet hun gantsche leeringe „toegoten: daer Petrus sijnen Heer in 't lijden gelijck wert: „daer Paulus met Johannes doot ghekroont wert: daer d'Apostel „Johannes, na dat hy in brandenden olie ghedompelt, geen „pijne lijdende, in het eylandt verbannen wert. Laet ons sien „wat hy leerde, hoe hy onderwees, doen hy oock d'Africaen„sche Kercken met het merck teyckende." Hier uyt is het dat by Ambrosius het over-eenkomen met de Catholijcke Bisschoppen verklaert wordt, dat is, met de Roomsche Kercke. En de schrijver over den eersten Brief aen Timotheus, even out als

hy, beschrijft aldus de Kerck, die Godts huys is: „Wiens „Regeerder heden Damasus is." Aen welcken Damasus Hieronymus schrijvende, seyt: „Wie met u niet vergadert, die ver„stroyt." Deselve in sijn eerste teghen Ruffinum: „Wat noemt „hy sijn gheloof? het selve 'twelck van de Roomsche Kerck „uytgelevert wort? Antwoordense het Roomsche, so zijn wy „dan Catholijcken." Maer Sozomenus drie, 7: „De Roomsche „Bisschop, om dat hem toekomt voor allen te sorgen, heeft „om de waerdigheyt des stoels sijn Kerck aen een yegelijck „ghegeven;" aen een yeghelijck, dat is, den Alexandrijnschen, Constantinopolitaenschen, en Ancyraenschen. Maer het Roomsche Concilie schrijft in den Brief aen de Keysers Gratiaen en Valentiniaen: „Damasus, wien hy in het ampt ghelijck is, „neemt nochtans uyt door de prerogative of het voorrecht des „Apostolijcken stoels." Het Concilie van Aquileia noemt, inden brief aen Gratiaen, den selven Keyser, „De Roomsche Kerck „het *Hooft* der gantsche Roomsche werelt, van waer het „Recht der eerwaerdige vermaninge op allen afvloeyt." Doch Valentiniaen, de derde Keyser van dien naem, schrijft: „De „Bisschop des Roomschen stoels, wien d' outheydt d' opper„macht des Priesterdoms over alle anderen opdroegh." Posidius in Augustini leven seyt: „Augustinus hooghloflijcker gedachte„nisse gestelt in Cesarea, een Stadt in Mauritanie, daer hem „de brieven des Apostolijcken stoels dwongen met d' andere „Bisschoppen te komen." Augustinus deselve saeck verhalende, seydt in sijnen 157. Brief, dat hem opgheleyt werdt van Zosimus, Bisschop des Apostolijcken stoels, nootsakelijck derwaert te gaen. David Blondel, onder de Bedienaers die men Gereformeerden noemt, een van de ervarenste in d' oude Historien, seyt, dat de Protestanten niet loochenen de waerdicheyt des Apostolijcken Roomschen stoels, noch sijn Primaetschap over de nabuerighe ja over alle Kercken, maer dat dit van hun ghebrocht wort op het Kerckelijck Recht. Maer Jacob Koninck van groot Britanien seyt, indien de Roomsche Paus bewijst, dat hy niet sijn eygen, maer d' eere des onsterfelijcken Godts soeckt, en den vrede en d' eendracht en de saligheydt des volcks behertight, dat hy hem sonder vertoef sijn Primaetschap ghewilligh wil opdragen en toe-eygenen, de gantsche Kerck van den Paus laten besorghen. En de Cardinael du Perron eyschte niet anders van den Coninck dan dat hy den

Paus soude geven die eerstelingen, dat is, de prerogative of het voorrecht der voornaemste waerdigheydt in alle handelingen, die de Religie of de Kercke betreffen. Bucerus seyt, dat de Paus van Rome en alle andere Bisschoppen by de Protestanten hun macht moghen behouden: behoudens datse hun macht gebruycken tot stichtinghe der Kercke. Calvijn schrijft in het boeck van de reformatie der Kercke: „D' Evangelischen willen, „datmen hun eerst wijse, wie de waerachtighe Bisschop is; „dan kan men met luttel moeyte het geschil van het Hooft der kercke beslechten." Ick sal by dit seggen der Protestanten Hofmeesters seggen voegen: „Och of de Pausen altijt hun „macht ten beste van onse kercke gebruyckt hadden; men „had nu gheen stof om te twisten, of hem die macht uyt „Goddelijck of menschelijck Recht toekomt." Grotius had het tweevoudigh gebruyck van dit Primaetschap aengheteyckent: het eerste in het beschermen der genen, die door der vyanden te samen-rottinghen onderdruckt worden: het ander in 't voorkomen en heelen der scheursucht. Acten en Historien zijn vol van dese beyde. Men dringht hier op, dat oock andere Bisschoppen tot die saken niet qualijck hunnen arbeyt besteden: seker sy besteden dien hier oock toe, doch niet sonder den Bisschop van Rome, wien partyen in dese saeck altijt het Primaetschap opdroeghen. Om dit te bewijsen is het genoegh, 't geen Blondel hier van geschreven heeft.

VANDE GRIECKEN, HOE DIE MET DE LATIJNSCHE KERCKE VERSOENBAER ZIJN.

Pag. 10.

Dat het niet swaer zy, de Griecken met de Latijnsche Kercke te versoenen, toonen ten deel de acten van het Florentijnsche Synode, hoewel die by vele Griecken niet uytrechten, ten deele de acten, die in Russen, Polen en Litouwen in der daet kenbaer zijn. Doch men moet de Grieckscke Kerck nemen, niet hoedanigh onlanghs Cyrillus, om loon, uyt sijn hooft dichte; maer gelijckse in der daet ons wort aengewesen door Jeremias schriften, en de Decreten onlangs gestelt, daer de Patriarch Parthenius in de vergaderinghe presideerde. Ghy

siet 'er de selve Sacramenten en de selve leer-stucken over-een komen, sodanigh gelijck, na de gevalle scheuringe, d' Aerts-Bisschop van Thessalonica onvervalscht aen Adriaen, Paus te Rome, schreef. Een leerpunt is 'er, waer in verschil schijnt van het uytgaen des H. Gheests. Maer so wy Arcadius en anderen hooren, is de vrede hier niet verre te soecken. Want de Griecken misdoen niet, die met de Schrifture en alghemeene Concilien en vele Oudtvaderen seggen, dat de H. Geest van den Vader uytgaet: noch de Griecken behooren te verwerpen het gene de Latijnen hier by voeghen, uyt den Soon, of door den Soon, wanneer dit in eenen bequamen sin ghenomen wort, en sulcks ghelijck de Griecken selfs bekennen, die in dit geschil nergens anders op sien, dan datmen den Vader bekenne, voor de fonteyne der gheheele Godtheyt.

VAN D'AUTORITEYT EN MACHT DER HEYLIGHE CATHOLIJCKE KERCKE EN CONCILIEN.

Pag. 189.

Wy zijn aen de volle Concilien gekomen, welcker autoriteyt in de Kercke seer heylsaem is, gelijck Augustijn met recht seyt, in sijnen 68 Brief; die oock in sijn tweede boeck van den Doop tegen de Donatisten seyt, dat d' over-eenstemminge der geheele Kercke door vonnis van het volle Concilie, bevestighde wat men volghen sou. Wy seyden voorhenen, dat door de over-eenstemmende traditie of overleveringe een heyninge ghetrocken werdt, om de andersins al te wufte uytlegginghe der Heylige Schrift. Men moet dan de Traditie ondersoecken. Maer dat kan niet veyligher noch sekerder geschieden, dan als niet weynigen, maer velen en van verscheyde kanten te samen arbeyden, en al wat 'er tegen kan opgebrocht worden met een rijp oordeel overwegen: en behalve de ghetuygenissen der boecken, oock het getuygenis der daet hier by voegen; dat is, wat in sijne en een yeders Kercken altijdt geseyt, ghehoort, en ontfanghen was. Maer na dat dit, 'twelck in sodanich Concilie, uyt kracht der Traditie, uytgesproken wert, oock van alle Kercken, of bykans van alle Kercken ontfanghen is, allermeest van haer, die stoelen hadden van d'Apostelen ghesticht; „so sie ick

„nu niet sekers, waerom een Godtvruchtigh en vredelievende „man sich hier teghen behoort te stellen." Want soo zijn oock by de Joden de scheuringen geschuwt, overmidts het niemant geoorloft was te spreken tegen de uytlegginge, die eens van den grooten Sanhedrin (of Jootschen Raedt) uytghesproken en bevestight was: welcke saeck blijckt Deut. 17, 11, 12. De Presidenten der Kercke hielden dese baen, doen Arius, Macedonius, Nestorius, Eutyches den vrede der Kercke steurden. Om welcke oorsaken, seyt Gregorius de Groote, hy de vier by-een gedaeghde Synoden met alle devotie omhelst, en met een oprechte approbatie bewaert. De Augsburghsche Confessie seyt aldus: „Dit is de gebruyckelijcke en wettighe wegh „in de kercke, om oneenighheden te scheyden, namelijck kercke„lijcke geschillen op de Synoden te brengen." Maer de Wittenburghsche seyt: „De Kerck heeft het Recht van de Schrift „te getuygen, en het Recht van alle leeringen te oordeelen." Jeremias seydt uyt den naem der Griecken, dat by hun de Schrift uytgheleyt wort, niet na elcks goetduncken, maer uyt d' ordinantie der alghemeene Synoden. Indien de Schrift by sich selve gelesen, gelijck D. Rivet wil, de twijfelinghen wech name, so sou dees arbeydt vergeefs wesen. Maer dat de saeck sich contrary toedraeght, dat hebben die Ouden gelooft en d' ervarenheydt self toonde het. Niemandt die kloeck is seyde, dat 'er eenigh gheschrift is, waer over, om den rechten sin der woorden, of van elcke bysondere of aengehechte (woorden) gheen dispuyt kan vallen, om het welck wech te nemen het geschreven uyt sich selven genoech is. Hilarius seyt: „Om „de Schriftuer is gheen kettery, maer om den sin der Schrifture." Welcke Concilien voor volslagene of algemeene te achten zijn, en hoe de Bisschoppen van alle kanten uytghekoren worden, dat blijckt ghenoegh uyt de Synodale Acten, en andere schriften der Ouden. „Indien eenigen van het ghemeene volck geenen „ledigen tijdt hebben, om de Acten der Synoden op te slaen, „laetse raedt pleghen met treffelijcke Doctoren of Leeraers „van hunnen tijt, die in de Concilien ervaren zijn." Men moet gewis op de Schriftuer staen, maer sorgh draghen, dat d'uytlegginghe der selve niet strijde met het ghevoelen, van oudts her in alle Kercken aengenomen. Arius, en Macedonius, en Nestorius, en Eutyches stoften oock dat de Schrift voor hun was.

Pag. 177. uyt Augustijn.

Het geen d' algemeene Kerck houdt, en niet in Concilien ingestelt, maer altijt behouden is, dat wort met recht gelooft alleen door Apostolijcke autoriteyt overgelevert te wesen.

Pag. 75.

Also is 'er in 't onderhouden van het Paesch-Feest, verscheydenheyt onder de Christenen gheweest, maer al die verscheydenheyt verdween, na dat 'er yet sekers gestelt werdt, in het Niceensche Synode, en dat over dit stuck, het welck de Roomsche Bisschoppen altijdt verdadighden.

Pag. 95.

Maer wat de „de Roomsche Kerck, de Meestres' van d' andere" (Kercken) al voorhene ghevoelde, sullen wy best verstaen uyt de brieven der Roomsche Bisschoppen van Africanen en Francoysen: die Grotius gaerne sal onderteyckenen.

VAN DE SUCCESSIE EN BISSCHOPPELIJCKE ORDINERINGEN, NOODIGH OM DE KERCKEN VAN SCHISMATIJCKEN OF SECTEN T' ONDERSCHEYDEN.

Pag. 138.

Volcht de redenkavelinge eener sake van seer groot gewicht, om de Kercken van de schismatijcke byeenkomsten t' onderscheyden, de welcke is van de successie der ordineringen. Bisschoppen en Priesters droeghen in d' eerste tijden eenen gemeenen naem, gelijck by de Joden de naem van Herders en Ouderlinghen. Evenwel ghelijck de Synagoge, door een gheduerigh Recht, eenen President in elcke Synagoge had; so oock by de Christenen, in elcke Kerck. Sijn ampt was, het volck te leeren, en over de handelinghen boven aen te sitten. Dewijl d'Apostels en hun medehulpers eer lang souden overlijden, soo wert aen dese Presidenten overghedraghen het Recht van ordineeren, 'twelck de Apostels en hun medehulpers te werck stelden, ghelijck men sien kan 1 Tim. 1, 4. tweede Tim. 1, 6. Tit. 1, 5. En dit is het, waerom Cypriaen en anderen de Bisschoppen der Apostelen nazaten noemen. Want desen Presidenten bleef, door een sekere uytnementheyt, de naem der Bisschoppen aenhangen: het welck by alle volcken oock

met andere woorden gheschiedt. Aldus beteyckent by d' Atheners Archon, naeckt ghestelt, Prins der Princen. Door dese uytmuntende also ghenoemde Bisschoppen is de successie der Kercke altijt bestiert geworden, gelijck men in Eusebius en anderen siet. Aldus had Hyginius te Rome de neghenste plaets des Bisdoms, door successie van d'Apostelen, so Ireneus in sijn eerste 27. getuyght. Wanneer Hieronymus seyt, dat de Bisschoppen volgens het Goddelijck Recht niet van de Presbyteren verschelen, verklaert hy het door sich selven: want elders voeght hy'er „bykans" by. Soo oock Chrysostomus, „het „scheelt niet veel". Daer was dan yet tusschen, maer luttel, het welck door Kerckelijcke dispositie vermeert werdt, doen de perijckelen der scheuringhen vermeerden. Onder die privilegien der gemelde Bisschoppen was, dat de ordineeringe der Presbyteren niet sonder hun gheschieden moght; gelijck uyt d' oudtste Canons en ghetuyghenissen der Ouden blijckt. Alsoo lesen wy in de Constitutien van Clemens, het derde boeck, dat de handen op te leggen alleen des Bisschops werck is. Oock daer de Presbyters met den Bisschop, als sijn oordeel approberende, de handen op leyden; gelijck in Africa en Egypten; (het welck oock huyden by de Latijnen ghebruyckelijck is;) nochtans deden sy dat niet sonder den Bisschop. Waerom wanneer de stoel ledigh stont, soo ordineerden de Presbyters niet. Het welck so dit niet van den beginne onderhouden, maer eerst in d' algemeene Concilien inghestelt waer, nochtans soude daer door oorsaeck genoegh zijn, waerom niemant met woorden of wercken hier tegen behoorde te gaen: want d' autoriteyt der alghemeene Concilien is sulcks, datse de sonen der Kercke verbindt; en men sonder die selve dickwils gheen eendracht kan onderhouden. Maer ghelijck de Priesters niet dan van den Bisschop, alsoo werden de Bisschoppen niet als van twee of drie Bisschoppen geordent, gelijck staet in het begin van de Canons der Apostelen, en den vierden Canon van het Niceensche Concilie. Het is niet noodigh hier te herhalen 'tgeen boven aengheroert wert, dat die ordinantie altijt by de Catholijcken haer kracht behielt: ghy zijt uyt uw selven gesproten; kunt gheen Bisschoppen toonen, welcker ry op d' Apostelen de ordineerders uytloopt. In verkiesinghen golden menighmael, dat te beklaghen is, gunst van den Hove, 'svolcks oproer, heymelijcke koop; hoedanige dingen Koningen en

d' uytstekenste Bisschoppen behooren te beletten. Maer hierom verginck d' ordineringhe niet, die door de Bisschoppen van tijt tot tijdt opklom tot die Bisschoppen, by d' Apostels ghekoren: en van Cypriaen in sijnen 45. Brief de wortel en baermoeder der Catholijcke Kercke ghenoemt wort: of indiense op eenige plaets verginck, dat ghebreck wert naderhandt genesen van andere Kercken, die het voetpadt der wettige ordineringe volghden. „Waer dese orde ghebroken wiert, hoewel „in de leer-stucken des gheloofs gheen smet was, daer was „openbaer ghebreck van scheuringhe;" ghelijck aen Novatus en Donatus zijde. Laetse, al wie willen, Aërius leer-stuck, van d'alghemeene Kercke veroordeelt, weder opwecken; nimmermeer sullense, met nieuwe boecken, de gedachtenis der oude en door alle Landen ontfange manier uytwisschen. D. Rivet bekent, dat de Kerck hem op gheenerleye wijse mach houden, die in de Kerck niet geordineert is. Maer hoe zijnse in de Kerck gheordineert, onder wie de Canons der Kercke niet onderhouden worden? „Hoe is dat de Kerck, die van Apostelen „hergekomen, maer uyt sich selve gekoren is?" De selve Cypriaen, wiens soodanighe woorden Grotius bybrocht, verklaert sich, als hy in den 27. Brief seyt: „Hier uyt loopt „d' ordineringhe der Bisschoppen, en rekeninghe der Kercke, „door de beurten der tijden en successien, op dat de Kerck „over de Bisschoppen gestelt werde. 52: Hy heeft geen „kerckelijcke ordineringhe, die sich niet houdt aen d' eenigheyt „der Kercke." In sijnen 76. Brief, ontkent hy, dat dees voor eenen Bisschop behoort geacht te worden, die d'Evangelische en Apostolische traditie versmadende, niemant succederende, uyt sich selven gesproten is. D. Rivet had gheantwoort, dit ghenoegh te wesen, dat hy van sijn volck Herder gemaeckt was. Maer de selve Cypriaen, van d' eenigheyt der Kercke, beschuldichtse, die sonder Goddelijcke bestieringhe sich van self tot Oversten setten; die sonder eenige wet van ordineringe sich Presidenten maken. En Firmiliaen schrijft aen Cypriaen: „Aen „de Bisschoppen, die hun door een stadthoudersche ordineringe „succedeerden." Het woordt beroepinghe laet ick hier gaerne achter: Want het is, in wat sin het gebruyckt wort, een nieuw woort, en gevonden om nieuwigheden te beteyckenen, dewijl het noch in Schriftuer noch Outheyt in desen sin blijckt.

VAN VREEDTSAME BISSCHOPPEN, DIE LICHTVAERDIGH SCHEUREN EN SECTEMAKEN, SCHUWEN.

Pag. 60.

Maer laet ons nasien Augustini plaets cap. 7. van eene Religie: „Dickwils gedooght oock de Goddelijcke voorsienigheyt, „dat oock vrome mannen, door eenige oproerige seditien van „vleeschelijcke menschen, uyt de Christelijcke vergaderinge „gestooten worden. Welcke hun versmaedtheyt of ongelijck, „dewijlse het seer geduldighlijck, om den vrede der Kercke, „leden, en gheen nieuwigheden van scheuringe of Ketterije „aenrechten, de menschen sullen leeren, met wat een waer-„achtige ghenegenheyt en hoe groot een eenvoudigheyt men „Godt behoort te dienen. Het voornemen van sulcke mannen „is weder te keeren, als die buyen over zijn, so dat niet wort „toeghelaten, of het selve onweer dueren blijve, of op dat het „door hun wederkomst niet weder opsteke, so blijvense gesint „oock die te raden, door welcker bewegingen en ontsteltenissen „het onweder ophielt, beschermende, sonder eenige afscheydinge „van by-eenkomsten, en met hun getuygenisse dat geloof stij-„vende, 'twelck sy weten dat in de Catholijcke Kercke ghe-„predickt wordt. De Vader die dit in 't verborghen siet, „kroont soodanigen in 't verborgen. Sulck een soort vint men „selden, nochtans ontbreken ons geen exempelen, ja men „vint'er meer dan men gelooven sou. Aldus gebruyckt de „Goddelijcke voorsienigheyt allerhande aert van menschen en „exempelen, om de zielen te genesen, en sijn geestelijck volck „te onderwijsen."

Cypriaen seyt, in sijnen Brief, waer in hy Felicissimum beschuldight, die met vijf Priesteren een nieuwe vergaderinge oprechte: „Men mach behalve het eene altaer en het eene „Priesterdom, gheen ander altaer of een nieuw Priesterdom „oprechten."

Pag. 71.

Nazianzenus heeft geklaeght over eenige gebreken van sijnen tijdt, maer hierom gheen nieuwe Kerck gebouwt, noch yemandt gheraden die te bouwen. Hy hielt sich aen dat lichaem der

Kercke, waer in hy onbillijck genoegh bejegent was. In de Kercken, die „de Roomsche Kercke” noch aenhanghen, blijft niet alleen de Schriftuer, maer oock de leer-punten, in de groote Synoden van Nicea, Constantinopelen, Ephesen, en Chalcedon, en van de Roomsche Bisschoppen, teghen Pelagius en sijn overblijfsels, verklaert, en al wat hier na door toestemminge der alghemeyne of westersche Kercke aenghenomen wert. Sy hebben oock aenghenomen die brave Constitutien of insettinghen der Concilien en Outvaderen, waer in genoegh gevonden wert, om de seden te verbeteren: maer sy gebruyckense niet alle ghelijck het behoort; blijven meestendeel in het pappier, gelijck het swaert in een schede, verborgen.

VAN DEN ONGETROUDEN STAET DER PRIESTEREN, EN HET TWEEDE HUWELIJCK.

Pag. 129.

Maer de Kerck sagh hier oock op den lof der kuysheyt, die in den kuyschen onghetrouden grooter dan in eenen getrouden man is. Blijckt het dat'er onder de Priesters gheene of weynige kuysch bevonden worden, het behoort al heel de Kercke toe, om gewichtighe oorsaken den toom der wet te vieren, die sy om gheen lichte oorsaeck instelde. Hofmeyster seyde seer wel: „Indien die onsuyverheydt der Gheestelijcken „deses tijts door geen ander middel kan verhoedt en wech„ghenomen worden, als door het trouwen toe te laten, ons „is niet onbekent, dat de Kerck macht overschiet, om desen „handel anders te schicken.” Aldus behouden de Griecksche Priesters hun vrouwen, en worden tot de ghemeenschap der Latijnen toegelaten.

Pag. 130.

Maer de Pausen Innocentius noch Zacharias geloofden, dat de genen, die door het Sacrament des huwelijcks verbonden zijn, buyten het Rijck der Hemelen gesloten worden. Geen Paus quam dit in den sin: ja so vele Pausen als'er waren, houden sulcke voor Ketters, die dit willen beweren. Doch sy achten kuysche ongetrouden dienstigher tot het Priesterdom,

op datse verder van de lusten des vleesch afghescheyden, en hierom Gode aenghenamer zijn. Dese zijn het, die den oppersten trap des levens beklimmen, en door geene huwelijcksbanden verstrickt zijn, ghelijck Augustijn seyt in 't begin van sijn stadt Godts; die oock in de boecken sijner Retractatien seyt, dat het Kettery is, de suyverheyt des huwelijcks by de maeghdelijcke kuyscheyt te gelijcken. Sozomenus en Socrates seggen, dat het een oude traditie is, dat die ongehuwt tot het Priesterdom quamen, na der hant geene vrouwen trouden: het welck seer waerachtigh is, oock volgens den eersten Canon tusschen de Neocesariensen. D. Rivet doet, van weghen het tweede huwelijck, d' alghemeene Kercke groot ongelijck, als hy de Constitutien der Kercke niet van Montaens geest en Tertulliaens leste gevoelen onderscheyt. De Kerck acht het tweede huwelijck vry van sonde, noch ontfangtse in hare gemeenschap niet, die niet willen met hertrouden communiceren, na uytwijsen des achtsten Canons van het groote Niceensche Concilie; maer sy stelt den weduwelijcken staet hooger. Montaen en sijn aenhanghelingen houden volkomentlijck, dat se sondigen die tweemael trouwen. De Kerck ontset de Priesters, die hunnen weduwnaers staet niet bewaren, van hun ampt. Montaen weert oock de leecken om het tweede huwelijck van de communie. Het ooghmerck der Kercke was niet alleen om goede Priesters te hebben, maer die veel beter dan de leecken waren. Hieronymus op Titum 1, 6 uytlegghende de woorden, „eener vrou- „wen man," seyt: „Het staet te letten dat oock den Priester „dingen verboden worden, die anderen vry staen." Dit volcht niet: Het staet der vrouwe vry, na heur mans doodt, eenen ander te trouwen; ergo het staet ghelijck, soo sy dit doet met eenen, die sich van het tweede huwelijck onthoudt. Dit volght niet: Het past te Ephesus, dat jonge weduwen trouwen; ergo het past allen, oock op andere plaetsen, oock den ouden mannen. De Calviniserenden erfden al dese dolinge niet uyt Montaens, maer Joviniaens sterfhuys [1]) die, tegens het oude ghevoelen der Kercke, den kuyschen ongetrouden en ghetrouden staet even goet schatte. Het gene Grotius in dese saeck gevoelt,

[1]) *Sterfhuys:* wij zouden thans schrijven: De aanhangers van Calvijn ontleenden deze doling niet uit de schriften, door Montanus, maar uit die, door Jovinianus nagelaten.

dat selve gevoelden Ambrosius van de weduwen, Chrysostomus aen de jonge weduwen, en van den niet hertrouwenden, Hieronymus aen Furie, Salvine, Gerontie. Maer Epiphanius verklaert ons best het verstant der algemeene Kercke teghen de Katphrygen: „Vele Ketterijen verbieden het huwelijck, ver„bieden eenighe spijsen, niet om anderen tot deught en een „beter leven, grooter loon en kroon op te wecken; maer over„mits sy afgrijsselijck achten het gene Godt geschapen heeft. „Maer de Kerck looft den maeghdelijcken, suyveren, en „weduwelijcken staet; eert het eerlijck huwelijck, en neemtse „aen: Verbiedt hoerdom, overspelen, onsuyverheden: waer uyt „men het beelt der *Catholycke Kercke*, en de gesochte ma„nieren van anderen kan onderkennen. Wie dit ondersocht „hebbe, vliede van alle dwalinge, en slimme wegen, en strij„dighe paden. Want ick seyde te voren, dat de heylige Apostel „voorseyde, 't gheen ick oock herhale, dat dese stoutelijck „wetten invoeren, waer door sylieden die dinghen verbieden, „die van Godt recht geordineert zijn; sprekende van hun, die „het huwelijck verbieden, en bevelen sich van sommige spijse „t' onthouden. Want als Godt, het Woort, in het Evangelie „seyt, Wilt ghy volmaeckt wesen, sich ontfarmende over het „bootseerssel en de swackheyt der menschen, so vermaeckt hy „sich om hun, die om treflijcke proefstucken van Godtvruch„tigheyt uyt te leveren, verkiesen hunnen maeghdom en „suyverheyt en kuyscheyt te bewaren. Hy eert een eenigh „huwelijck; hoewel hy de gaven des Priesterdoms, hoe groot „die by hem gheacht zijn, in hun, die eens trouwen, of in den „maeghdelijcken staet volharden, afbeelde: gelijck d'Apostels „den kerckelijcken reghel van sijn Priesterdom heerlijck en „heylighlijck instelden. Doch soo yemandt uyt swackheydt, na „sijn huysvrouws doot, sich noodigh in het tweede huwelijck „moet inwickelen, de reghel der waerheyt verbiedt hem dit „niet, namelijck, die gheen Priester is: maer desen, gelijck ick „seyde, wort het verboden: want sy worpen hem uyt, die sich „door het tweede huwelijck verbindt, en dwinghen de menschen „sich van hertrouwen te wachten. Maer wy leggense geen „nootsakelijckheyt op, maer verweckense door goeden raet, die „so veel vermogen; die het selve niet vermogen, verbinden „wy door geen nootsakelijckheyt. Wy sluyten sulck eenen niet „buyten het leven: want het heyligh woordt verkundight aen

„een yeghelijck, datse de swackheydt der min swacken ver-
„dragen: en men bevint, dat de heylige Apostel self, terwijl „hy hun verbeterde, die tot dese gratie, waer toe hy self „geraeckte, niet behoorden, seyde: Vermaen de jonge weduwen; „want als sy sich tegens Christum ongetoomt dragen, willense „huwen, hebbende het laster-stuck, datse haer eerste belofte „krachteloos maeckten. Seker die kuyscheydt belovende, haer „belofte krachteloos maken, hebben waer in sy veroordeelt „worden. Maer die dit niet beloofden, en om haer swackheyt „trouwden, hebben niet waer door sy geoordeelt worden: want „warense veroordeelt, waerom soude hy seggen: Laetse trou- „wen; datse haer huys regeeren?" Dese soo vele en sulcke groote mannen onder bedrieghelijcke gheesten te rekenen, die het trouwen verbieden, is een werck van soodanigen, die niet luttel met loshoofdigheyt ghequelt zijn. Joseph Scaligers aenteeckeninge, van D. Rivet gepresen, is geboren uyt yver van partyschap, teghen d' eyghenschap der woorden, en ghebruyck en sin der oude Kercke. Hoe kan dit, die een mans vrouw was, haer toegeeygent worden, die haren tweeden of derden man trouwde? Paulus wil, dat de weduwen, die in het register aengheteyckent worden, niet alleen vry van schult zijn, maer oock door haer verdiensten boven het gheselschap der vrouwen uytmunten: Weshalve willense niet in die orden aangheschreven worden, laetse sonder laster [1]) weder trouwen. Maer indiense, na datse aengheschreven zijn, na datse sich de ghewoonte der Kercke toewijden, trouwen, sy hebben hun oordeel wech, dat is, sy zijn bestraffens waerdigh, overmidts sy hare belofte, aen de Kerck gedaen, niet onderhielden. Men kost niet onwaerschijnelijcker segghen, dan dat Tertulliaen auteur soude zijn van dese traditie, die de tweewerf ghetrouden buyten het Priester-ampt uytsluyt. De Canons der Apostelen, die dit vervatten, zijn ouder dan Tertulliaen. De Constitutien van Clemens zijn ouder dan Tertulliaen, de welcke toonen, dat van den Bisschop vereyscht plagh te werden, dat hy de man van een vrouw alleen, en van een eens getroude vrouw, most wesen. So langh Tertulliaen den Catholijcken aenhing, gevoelde hy met de Catholijcken, dat men de tweemael ghetrouden van het Priesterdom most afhouden. Hy had sich noch by Montaen

---

[1]) *Zonder laster:* hier: zonder dat iemand er iets op te zeggen kan hebben.

niet gevoeght, doen hy in het eerste boeck aen de vrouw schreef: „De discipline der Kercke en d' ordinantie des Apos- „tels verklaert het, dewijlse niet gedooght dat een tweemael „gehuwde regeere; dewijlse niet toelaet, dat een weduwe tot „de orden verkoren werde, dan die eenmannigh (of eens getrouwt) is." En om te toonen, dat de duyvel vele dingen van Gods Constitutie navolcht, so brengt hy by het exempel van Mithras Hooghenpriester, die uyt de eens getrouden gekoren wiert. Na dat hy Montaen aenhing, en oock de leken het tweede huwelijck wou beletten, soo is hy van de Kercke verworpen, en verloor al sijn autoriteyt: op dat ick niet swaerders segghe. En wien kan D. Rivet vroetmaken, dat dees insteller was van de traditie, in de Kercken aengenomen? Sie eens tot welcke ongelooflijcke dinghen de menschen, uyt yver om de Kerck te wederspreken, ghedreven worden. De reden van trouwen voor of na den Doop, is niet gantsch eenerley. Voor den Doop ontschuldicht d' onwetenheyt: na den Doop behoort men den reghel des Apostels te weten, waer door hy sich van het Priesterdom afsondert, die meer dan eens trouwt. Soo werdense tot den Geestelijcken staet toegelaten, die voor den Doop, niet na den Doop, ten oorloogh gingen; gelijck Innocentius brief ons leert. Grotius prijst de dispensatien niet, die D. Rivet ons voorworpt, en des te minder, als sy hoogh geacht worden: En de Grieckse Kerck doet wel, die sich van dien toom der Canonen of regelen te vieren, weet te wachten. Men behoort niet te twijfelen, of de eerste Kerck weygerde, die na den Doop ghehoereert had, het Priesters ampt; het welckse niet plagh te geven dan den genen, die hun doopsel oprecht beleefden. Maer de sonden voor den Doop bedreven, behinderden d' ordineeringe niet; gelijck men siet in den Canon der Apostelen 17, en den 30, in 't Eliberijnsche Concilie. Men rekent den gheloovigen de sonden niet toe, die begaen zijn terwijl hy Catechumenus was, seydt Hieronymus, wiens plaetsen, oock van Theodoretus, aengeroert by D. Rivet, tot hun behooren, die voor den Doop tweemael getrout waren. Soo spreeckt deselve Hieronymus tegen Rufijn: „Eenigen van „de tweemael getrouden zijn Priesters gemaeckt." Want Hieronymus stelt altijt vast, datse van het Priesterdom gekeert werden, die na den Doop tweemael trouden. Laet ons hem hooren, in sijnen Brief aen Oceaen: „Maer indien een geeste-

„lijcke eens ghetrout en sijn vrouw eens getrout was, soo wil „ick hem tot den dienst niet besigen; want hy trouwde een „tweemael getroude." Laet ons oock Augustijn hooren, in het goedt des huwelijcks: „Maer overmidts uyt vele zielen een „stadt sal worden, der genen, die een ziel en een hart tot „Godt sullen hebben, die na dese pelgrimaedje de volkomen„heydt van onse eenigheyt sal wesen, daer de ghedachten van „hun allen niet sullen verborgen, noch onderling ergens in „strijdigh zijn; daerom is het Sacrament des huwelijcks soo „op eenen man en eene vrouw ghepast, dat men niet vermagh „eenen dispenseerder der Kercke te ordineeren, dan die eener „vrouwen man is. Het welck sy noch omsichtiger verstonden, „die achten hem, die Catechumenus of heyden sijn tweede „(vrouw) hadde behoorde te ordineren: want men handelt van „het Sacrament, niet van de sonde; dewijl in den Doop alle „sonden vergheven worden. Maer hy die seyde: so ghy een „vrouw naemt, ghy sondighde niet, en so een maeght troude, „sy sondight niet; en sy doe watse wil; sy sondight niet, soose „trout; die verklaerde genoegh, dat trouwen geen sonde is. Doch „om de heyligheydt des Sacraments, ghelijckse een vrouw, oock „alwaerse catechumene, onteert was, so kanse na den Doop niet „onder Gods maeghden gherekent ghewijt worden: oock scheen „het niet ongherijmt, dat hy, die meer dan een vrouw nam, niet „eenige sonde beging, maer eenerhande reghel des Sacraments „verloor, niet tot de verdienste van een goedt leven, maer tot „den zegel der Kerckelijcke ordineeringe nootsakelijck." In de questie van een Recht eertijts bepleyt, en van veelerhande bedenckinge, over het tweede huwelijck voor den Doop, helt Augustijn over de strengste, Hieronymus op d' andere zijde. In een noch onbepaelde saeck stondt het gheschil vry. Maer Augustijn twijfelt niet, datmen hun, die na den Doop hertrouwden, van het Priesterdom behoorde af te houden: noch hy handelt niet van de ghenen, die by hun vrouws leven een ander wouden trouwen; 'twelck hy daer na klaerlijck getuygt ongeoorloft te wesen: doch spreeckt van een sake, die wel gheoorloft was, maer de hooghheyt der Priesteren niet paste. Dit is der Ouden oock Grotius gevoelen. Oosten heeft dit gevoelen altijt gevolght; gelijck by Concilien van die gewesten, en uyt Zonaras en Balsamo blijckt. Oosten schepte dit niet uyt de Roomschen Pausen of Montaen.

VAN BELOFTEN EN GHEWIJDE MAEGHDEN.

Pag. 200.

En de saeck self en het woort is by Augustijn, in het boeck van den heylighen Maeghdelijcken staet; daer hy de menschen tot den onghetrouden staet vermanende, seyt, wie het ghebodt niet ghehoorsaemt, is schuldigh, een schuldenaer der straffe: andere dinghen zijnder, die den verlosser moghen belooft worden, de welcke niet te beloven, geen misdaet, maer te beloven en te leveren loflijck zijn.

Pag. 201.

Soo seyt oock Chrysostomus, in het boeck van den Maeghdelijcken staet, dat daerom haren lof des te grooter is, om dat dit niet uyt de wet of het ghebodt voortkomt.

Pag. 202.

Dit is een sekere byvoeginge van een gemoedt, dat de deucht bemint, gelijck Basilius seyt, van den waren Maeghdelijcken staet.

Hieronymus aen Helvidius: „Een Maecht heeft grooter ver„dienste, dewijlse dit versmaedt, overmidts sy, indiense het „dede, niet sondight." Aen Joviniaen: „Daerom bemint Christus „de Maeghden te meer, nademael sy van self leveren het geen „haer niet geboden was."

VAN HET AMPT DER CATHOLIJCKE KEYSEREN EN KONINGEN IN KERCKELIJCKE SAKEN.

Pag. 70.

Het is kenbaer dat Keysers en Coninghen oock eenigh ampt in kerckelijcke saken hebben: doch niet ghelijck in wereltlijcke saken. Om de Canons te verdadigen, niet om die te schenden, is hun dit Recht ghegeven: „Want naerdien de „Princen sonen der Kercke zijn, so behoorense hun *Moeder* „gheen gheweldt aen te doen." Elck lichaem van maetschappije heeft Recht eenige dingen te stellen, waer aen de lidtmaten

verbonden worden. Dat dit Recht oock de kercke toekomt blijckt Act. 15, 28. Heb. 13, 17. en hierom wordt het Recht des Bisdoms van de Ouden met den naem van heerschappije benoemt. De Confessie van Augsburgh seyt, sy behooren de Bisschoppen der kercke gehoorsaemheyt te bewijsen: maer de Christen Princen behooren oock onder de leden der kercke. Facundus seyt van Martiaen: „De Keyser is gheen voorganger, „maer een volger der Priesterlijcke geboden." Daer na: „Hy „wist in wat saken hy de macht des Princen sou ghebruycken, „en in wat saken hy Christelijcke ghehoorsaemheydt sou be„wijsen." Oock: „De Keyser behoort gheene Canons te maken, „het welck niet geoorloft is, als by vele Priesteren der eerste „orden by een vergadert." Elders: „Zijt uwe Oversten gehoor„saem, is oock tegen Koningen gheseyt." Maer van Theodosius: „Seer Godtvruchtigh gheloovende en wijsselijck verstaende, „dat hy niet door sijn wereltlijcke macht, waer in hy boven „Godts Priesters geset was, tot het eeuwige leven kost ghe„raken, maer hier door, waer in hy oock hun onderdanigh „was." Dat 'er ondertusschen sulcke tijden konnen voorvallen, waer in Keysers en Coninghen met hun autoriteyt behooren tusschen beyde te komen, op dat het Concilie vergadere, bekent Rome, na het ghetuyghenis van Cardinael Bellarmijn. Wt het exempel van Vranckrijck blijckt het, dat oock Coninghen en Coninckrijcken in de ghemeenschap der Roomsche kercke zijn, die dat Recht der algemeyne Concilien, 'twelck in het Synode van Constans en Basel bevestight is, beschermen. En voor soo veel uyt het boeck van Franciscus Victoria ghevat wort, dat van de selve stoffe handelt, plachten de Spaenschen anders te spreken, doch sulcks, dat de saeck hier op uytdraeyt. Ondertusschen sie ick oock in Vranckrijck en elders twee dinghen blijken: dat men niet voor een algemeyn Concilie achte, 'tgheen van de stoelen der Patriarchen of van allen of de meesten is afgestemt, gelijck eertijdts dat Ephesijnsche, 'twelck een straetschenders Concilie genoemt wert: noch ondertusschen toe te laten de verwerde manier, van sich van den Paus op een toekomende Concilie te beroepen, op dat de boosen gheen tijdt souden winnen, dat misschien lanck sou vallen, en de censuren of bestraffingen, door hoop van een onsekere saeck, te leur stellen.

VAN HET BIDDEN VOOR DE DOODEN, EN ZIELMISSEN, EN SUYVERINGE NA DIT LEVEN.

Pag. 144.

Geen Jode twijfelt, dat de gebeden voor de dooden, voor Christi tijden in 't gebruyck waren, ick sal nu niet seggen om het gevoelen der Rabbijnen van den staet der dooden, het welck seer verschilt, doch over d' oudtheydt des formuliers self; oock gheen Christen, die recht verstandigh is, twijfelt hier aen, dewijl hy weet, dat de historie van het tweede boeck der Machabeen, by alle oude Christenen voor waerachtigh ghekent wert. Augustijn seyt wat meer, in sijn stadt Godts 17: „Niet de Joden maer de Kerck houdt de boecken der Macha„been voor canonijck." Doch dewijl Christus, ghesonden om te bestraffen al het quaedt dat de religie by sich hadde, die manier niet bestrafte, Luc. 1, 74, 75, 77, so behoorde het ons ghenoegh te wesen, dat wy die niet bestraffen. Want dat in Moses wet de sacrificien voor de dooden niet ghedacht worden, daer over sal sich niemandt verwonderen, die weet, dat alles wat in die wet is, voor so veel de naeckte woorden belanght, op dit leven siet, sonder dat'er van een ander leven gewach gemaeckt wordt; dan alleen dat dit, 'twelck te sijner tijdt t'aenmercken stont, onder tijtlijcke beloften, als onder een schaduwe, schuylde. Maer doen nu de tijdt van een beter verbondt het vereyschte, wou Godt door de Propheten en Wijsen d'opgaende son eenighen dageraet voor uyt te gemoet senden. Waerom in de Babylonische ghevangenisse, en na het wederkeeren van daer, de namen van hemelsch Rijck, Paradijs, Gehenna (of straffe des viers) gevonden zijn: die Godvruchtichlijck gestorven waren, geseyt worden Gode te leven. Wt dese dingen volghde, dat de sacrificien, die in de wet voor de levende geordineert waren, oock voor hun, die by Godt leefden, gebruyckt werden. Hier by komt de ghewoonte der oude Christenen, op alle plaetsen, betuyght door schrijvers en publijcke liturgien (of offerformulieren.) By Tertulliaen, in de Croon en vermaninge der kuysheydt, wort gedacht van d'offeranden voor de dooden; by Cypriaen in sijnen 66 Brief d'offerhanden voor die ontslapen zijn. Arnobius seydt: „Want seker

„waerom souden onse schriften verdienen verbrant te worden, „waer in d'opperste Godt gebeden, vrede en vergiffenis ver- „socht wort, voor Magistraten, Legers, Koningen, Vrienden, „die noch in 't leven, en van den bant des lichaems ontbonden „zijn?" Ambrosius, in sijnen 8. Brief: „Noch ick acht dat ghy „met meer tranen u om de ziel behoort te bedroeven, maer „haer meer met offerhanden haren Heere te bevelen." Chrysostomus, seyt, in het seste boeck van het Priesterdom, dat Godt versoenbaer is, niet alleen voor de sonden der levenden, maer oock der ghenen, die overleden zijn. En tot de Corinthen 15: „Oock moet men de doode sondaren te hulpe komen „door gebeden, verbiddingen, aelmossen, offerhanden. Want die „dingen zijn niet reuckeloos gevonden: noch wy maken niet „te vergeefs onder de Goddelijcke mysterien gedachtenis van „hun, en genaken biddende voor hun het Lam aldaer gestelt, „dat de sonden der werelt draeght; maer daerom, op dat hun „van hier yet troostelijcks bejeghene. Want niet te vergeefs „roept hy, die aen het altaer staet, ten tijde als d'eerwaerdige „mysterien uytghereyckt worden, voor hun allen die in Christo „ghestorven zijn, en voor de ghenen, die hun ghedachtenis „vieren. Want soo hun de gedachtenis niet nut ware, dese „dingen souden niet gheseyt worden: want onse saken zijn „gheen spel: dat zy verre. Dese dinghen gheschieden door „ordinantie des Geests." Elders seyt hy, dat dit van d'Apostelen inghestelt is. Theophilus Alexandrijner, die men gelooft in het Concilie van Constantinopelen geweest te hebben, seyt, dat het in sijnen tijt de manier was voor de dooden te offeren. Epiphanius, van dese saeck teghen Aërium disputerende, seydt, dat de Kerck nootsakelijck voor de dooden bidt, overmits sy dese ghewoonte van hare Voor-ouderen heeft, en de geheele werelt die bestemt. Het Franckfortsche Synode, onder Karel de Groote, seyt: „Het ghebruyck van voor de gheesten der „overledenen te bidden, is van de Vaderen overghelevert." Het selve (Synode) noemt het daer een eerwaerdighe ghewoonte. De Coninck van Britanje veroordeelt, aen den Cardinael du Perron niet de ghewoonte van voor de dooden te bidden, ja hy kentse voor out en oorbaer. Die Augustijn alleen boven anderen beminnen, en roemen, weten, dat hy het bidden, of ghebeden voor de dooden te offeren onbetamelijck te wesen, onder de Kettersche leer-stucken rekent. De selve Augustijn

schrijft een boeck van de sorghe, die men voor dooden moet draghen; alwaer hy gheseyt hebbende, dat in de boecken der Machabeen ghelesen wordt, dat voor de dooden sacrificie geoffert is, voeght'er by: „Maer oock of het geheel nergens in „de Schrift gelesen wert, d'autoriteyt der alghemeene Kercke, „die door dese ghewoonte blinckt, is niet kleyn; daer onder „de ghebeden des Priesters, voor Godt den Heere aen sijn „altaer uytghestort worden, oock de recommandatie der dooden „hare plaets heeft." De selve in den 66. Brief: „Men moet „gelooven, dat de gebeden voor de gheesten der ontslapenen „waerlijck yet helpen." En in het 34. Sermoen, van des Apostels woorden, seydt hy, men moet niet twijfelen, dat de dooden geholpen worden, door de gebeden der Heylige Kercke, en het salighe sacrificie, en aelmoessen, die voor hun zielen uytghedeylt worden, op dat de Heer met hun ghenadigher handele, dan de sonden verdienden. Want de gemeene Kerck, seyt hy, onderhoudt dit, het welck van de Oudtvaderen overghelevert is. Hy verhaelt daer, dat hy, doen men nu sijn moeders lichaem ophief, gebeden voor haer storte, als men het sacrificie van onsen prijs voor haer soude offeren: en bidt wederom voor haer, op dat de Heer het haer vergeve, soo sy na den salighen water-doop eenighe misdaden beginck; Godtvruchtelijck hier by voegende: „en ick gheloof dat ghy „het alreede deed, 'tgheen ick versoeck; maer O Heer neem „voor goet aen de gewillige (diensten) mijnes mondts." Daer na bidt hy hun allen, die het hunne gelesen hebben, datse by het altaer des Heeren sijne dienstmaeght Monica, met Patricius, eertijts haren man, willen ghedencken. En op dat niemant meyne, dat Augustijn alle dinghen verstaet die nu geschieden, so verbiedt hy sodanige saken te verkoopen. Wt Dionysius nemen wy dit Formulier in Griecken ghebruyckt: „O Godt, vergeef den ontslapenen, het geen waer in door „menschelijcke swackheyt besondight is, stel hen in het licht „en lant der levenden, in den schoot van Abraham, Isack en „Jacob, daer gheen smert en droefheydt en suchten is." De Liturgijen van Basilius en Chrysostomus voeghen hier by: „Daer het licht van uw aenschijn blinckt." In d'Arabische Liturgije: „O Heer, ghewaerdigh alle hun zielen rust te ver„leenen: vergader hun in den schoot onser vaderen Abraham, „Isack en Jacob, in de groene plaetsen, op de wateren der

„ruste, in het Paradijs der wellusten, daer in den glans van „uwe Heyligen hartewee en suchten en droefheyt vlucht." Elders: „Heer maeck dat mijn ouders en voor-ouders en broe„ders, uwe welgesinde Dienaers in het licht der levenden en „de wooninghe der verheughenden rusten." Ick weet niet hoe een middelbaer verstandigh mensch in den sin kost komen, dat het gheschieden kost, dat dese manier van soo vele Godtvruchtighen, gheleerden, en wijsen, ten leste van de gantsche Kercke, ghelijck Augustijn ghetuycht, sou voor goedt ghekent worden, soo het door eenigh lidteycken bleeck, dat dese manier van Christus of van sijnen Apostelen niet voor goet ghekent waer. Dat in de tweede hondert jaren, het Christendom van Joden of Heydenen verweten wert, dat men ghebreckelijcke manieren invoerde, ghelooft niemant, die kennis van de suyverheydt dier tijden heeft, en van den heftigen strijdt tusschen Joden en Christenen. Maer de dinghen die Plato heeft, een groot deel hier af zijn van de Hebreen tot hem ghekomen, dewijl hij leefde in de landen, die aen Egypten grensden; want by hem wort gewach gemaeckt van de Phœnicische spraeck. En so blijckt het, dat Justynus tegen de Heydenen, en Clemens Alexandrinus, Stromateon 6. van den oorsprongh der Platonische leeringen ghevoelt. Maer dat de Heylighe Schrift niet is, ghelijck D. Rivet acht, van d'oude Christenen naer Platoos sin verdraeyt, blijckt oock in dit stuck. Want Platoos discipulen (wie twijfelt datse van Plato self zijn?) achten dat alle straffen purgatoor of suyverbaer zijn: de Christenen veroordeelense, die dit leeren. Maer de Grieckse Kerck geloofde altijt, en gelooft het noch, gelijck openbaer is tot de Patriarchen Jeremias en Parthenius, en anderen toe, die van Ruslant geschreven hebben, dat de gebeden der levenden den dooden te baet quamen. En de Griecken vertaelden en approbeerden d' Africaensche Canons, waer in opentlijck gewach is van ghebeden voor de dooden, Canon 41, by anderen den 43. Canon geacht. Wt Damasceens Oratie blijckt, dat de dooden door de deuchdelijcke wercken der levenden gheholpen worden; daer hy de leere hier tegen strijdende ongerijmt, en nieuw noemt, en gheheel contrary tegen de heylige stellingen of besluyten: hy toont, dat dit Athanasius, Gregorius Nyssenus, Basilius, Chrysostomus behaeghde, dat men onder de mysterien de dooden ghedachtigh

zy, en seyt dat het een Apostolische instellinge zy. Balsamo spreeckt in 't eynde van Basilius brief aen Amphilochium, van een overlede vrouwe: „Godt verlichte haer, om haer „overvloedige weldaden." De Griecken seggen in dat decreet of besluyt der eenigheydt, te Florenssen gemaeckt, dat die door ware penitentie gheleydt, van Godts liefde afwijcken, eerse door vruchten der penitentie waerdich, voldoen, sulcke zielen door purgeerende of suyverende straffen, na haer doot, ghepurgeert of gesuyvert werden; maer dat, om haer van die straffen te verlichten, te baet komt de hulp der levende, te weten, de heylige offerhanden, en gebeden en aelmossen, en andere wercken van Godtvruchtigheydt, die van geloovigen voor andere gheloovigen, na d'instellingen der Kercke, plachten te geschieden. En sy hebben opentlijck, in de eerste Sessie, deselve suyveringhe der zielen bekent. De ghemelden dan achtten, dat de zielen niet altijt in eenen selven staet bleven: sy achtten, datse gepurgeert of gesuyvert werden: maer alle purgatie of suyveringe heeft yets van de straffe. D' oudtheyt gheloofde uyt Apocalypsis, den Martelaren dit privilegie ghegheven te worden, datse de hemelsche blijschap door anticipatie of een voorkominge ghenoten. In Cypriaens 26. Brief wert van de Martelaren, om Christus gebonden, geseydt, datse ten hemel gaen, onder Engelen en Machten en hemelsche heerschappijen ghestelt worden. Clemens Alexandrinus seydt, dat de Martelery is een purgatie of suyveringhe der sonden, met glorie. De waerdeeringhe der Kercke voeghde by dese niet alle geloovigen, maer die Godts gratie, om hun suyver leven, en oprechte begeerte tot het Martelaerschap, met Martelaren ghelijck stelde. D'ouden wijsen anderen, voor het wachten naer de verrijssenisse, troost of verkoelinge toe, den eenen meer, den anderen min. Cypriaen in sijnen 52. Brief: „Wat „anders is het ter genade te staen; wat anders is het tot de „glorie komen: wat anders is het in den kercker gesonden, „niet uyt te gaen, tot dat de leste penninck betaelt zy; wat „anders is 't terstondt den loon des gheloofs en der deught „t' ontfanghen: wat anders is 't om sijne sonden met lange „smarte gepijnight, lang in het vier gebetert en gepurgeert „of gesuyvert te worden; wat anders is 't alle sijn sonden „door lijden gepurgeert te hebben: endelijck wat anders is 't, „in den dagh des oordeels, na het vonnis des Heeren, te

„betalen; wat anders is 't terstondt ghekroont te worden." Augustijn in het 21. Boeck van de stadt Godts: „De Kerck „bidt voor d'overledene, die hoewelse, in Christo herboren „zijn, niet soo qualijck in het lichaem leefden, datse sulck „een barmhartigheydt onwaerdigh gheacht worden, noch oock „so wel (leefden) datmen bevont, datse sulck een barmhartig„heyt niet behoeven." Het welck deselve Augustijn aldus, in sijn Handtboeck aen Laurens, verklaert: „Want eenighe manier „van leven is niet soo goet, datse na de doot dese dinghen „niet vereyscht, noch so quaedt, dat dese dinghen na de doodt „hem niet baten." Patriarch Jeremias, voor de Griecksche Kerck sprekende, seydt dat'er voor de dooden gebeden wort, die op den wegh der penitentie overlijden, en noch de smetten der sonden kosten afwasschen. De Griecken in hun antwoorden, den Cardinael Guise ghegheven, segghen, dat de zielen met smetten overleden ghepurgeert worden, en de ghebeden der levende haer helpen. Nu dan indien de ghebeden niet vermogen, om de verrijssenis tot rijpheyt te brengen, gelijck D. Rivet seyt, waer toe dit, „Heer *Jesu*, kom haestigh?" Waerom seyde Tertulliaen: „Het slepen in de werelt is niet „te wenschen, maer dat Godts Rijck haestigh kome." Het geen D. Rivet hier by voeght, datmen in dit leven Godts barmhartigheydt kan verkrijgen, is waer van de barmhartigheydt, waer uyt het eeuwige leven verkregen wort: doch indien de ghebeden tot de wijse self en maet der glorie niet vermochten, Paulus sou die voor Onesiphorus niet oeffenen, en seker met woorden naer den dagh des oordeels gheschickt. Door den naem van huysghesin kan somtijdts, uyt kracht der stoffe waer van men handelt, de vader des huysghesins begrepen worden. Maer meestendeel plachten die dingen onderscheyden te worden, en allermeest in groetenissen; ghelijck men siet Rom. 11, 15. 1. Cor. 10, 6, 19. Colos. 4, 15. Daerenboven wanneer d'Apostel, op die plaets, waervan wy handelen, Aquila met name groet, waerom sou hy oock niet Onesiphorus met name groeten, indien hy leefde? Dese dingen overtuyghen ons, dat hy doen doodt most wesen. Het welck indien het niet en ware, nochtans sou de kracht der bewijsrede, uyt een gelijcke rede, ghelijck voorhene bewesen is, getrocken, niet beswijcken. Doch indien het waer is, 'tgheen D. Rivet hier drijft, dat men niet moet bidden voor de ghenen, van dewelcke Godt

alreede yet sekers besloten heeft; so moet men na sijn gevoelen, voor geene levenden bidden, overmidts Godt alreede van eeuwigheydt yet sekers over hun besloten heeft, namelijck, of eeuwige saligheydt, of eeuwige verdoemenis. De plaets Matth. 12, 32. seydt opentlijck, so wy de woorden geen geweldt willen doen, dat sommige dingen in dit, sommige dinghen in het toekomende leven vergeven worden. Castalio heeft dit oock aengeteyckent. Augustijn in de stadt Godts 21, 13: „Want „het gheen den sommigen in dese wereldt niet vergeven wort, „wert in de toekomende wereldt vergeven, dat is, op datse „met de eeuwighe straffe der toekomende wereldt niet, als „boven ghemelt is, souden gestraft worden." Hy doet den Martelaer onghelijck die voor Martelaren om vergiffenis bidt, die sy alreede verkregen hebben; niet die bidt, datse op eenen hooger trap van eere gheraecken. En in desen sin seydt Augustijn, in het boeck van de sorghe, diemen voor dooden moet draghen, dat men de ghebeden voor de geesten der verstorvenen niet moet nalaten, maer dese doen voor allen, die in de Christelijcke en Catholijcke gemeenschap overleden zijn. De selve seydt elders, dat dese dancksegging en voor heel deuchdelijcken zijn.

Pag. 159.

De Kerck, ghelijck oock uyt de volghende tijden blijckt, badt niet voor de dooden, ten waer voor ghedoopten, of die beloofden sich te laten doopen: het welck Augustijn ons oock leert in sijn 25. van de stadt Godts, en Posidius in Augustijns leven.

Pag. 160.

Maer die voor de dooden niet willen bidden, laetse seker anderen, die dit volgens d'oude manier doen, niet veroordeelen, nadien Aërius, die dit dede, hierom van d' alghemeene Kerck veroordeelt wert.

VAN D'AENROEPINGHE EN HET VOORBIDDEN DER GHESTORVEN HEYLIGEN.

Pag. 101.

Wy sien tot noch niet waerschijnelijcks bybrengen, waerom de Kerck, om de Godtvruchtige gebeden Gode te bevelen, niet soude mogen aen d' Enghelen versoecken, die de Kercke bywoonen, die onse ghebeden tot Godt brenghen, het welck beyde in de Schrift betuyght wort. Tot het ghene de natuer self raet, behoeven wy geen gebodt. De geloovigen plachten hun, die ghemartelt souden worden, en noch sterflijck waren, sich te bevelen, op datse hen Gode bevalen. So badt Cypriaen Cornelium, indien hy eer quame te overlijden: so bidt hy de Maeghden, op datse hem by Godt souden gedencken. So het selve geschiet ontrent de Martelaers, die gemartelt zijn, en by hen, die, ghelijck Cypriaen seyt, om onse saligheyt bekommert zijn, so schijnt den Heere Rivet die eere benijdens waert. En nochtans dat die Martelaers, door het martelen overleden, eenigh voordeel der verrijssenisse genieten, is het gevoelen der Ouden, uyt Apocalypsis geschept, van niemandt bondigh wederleyt. Waerom soudense door d' Engelen, of op een andere wijse ghevoelende, die ons onbekent is, geen kennis van groote saken, die hier gebeuren, gheen kennis kunnen krijgen? Elias van hier ghevoert zijnde, kende Jorams gheleghentheyt: Onias en Jeremias, van dit vleesch ontslagen, wisten van der Machabeen gelegentheyt. Waerom sou men het selve van de Martelaren niet gelooven? Want seker van Elias, de Griecksche propositie, die in dat deel der Historie ghestelt is, laet niemandt, die maer Griecks kan, toe te twijfelen, en sy heeft over die plaets de Griecksche uytlegghers, die alle Ouden hadden. De selve oude Christenen, waer mede wy billijck meer dan met Scaliger stemmen, gheloofden altijdt, dat het tweede boeck der Machabeen een waerachtighe Historie vervatte. Dat van Onias, en Jeremias, van het swaert was een droom; maer een droom van Godt toegesonden. Voegh nu hier by het overvaste gevoelen der groote mannen, dat nu oock de Martelaers den staet der Kercke kennen, en met recht hun voorbede versocht wordt. Behoorde dit niet ghenoegh te zijn, om ten minste

dit gevoelen voor waerschijnelijck te houden? Maer de Kerck eyscht dat van elck in 't bysonder niet, op datse dese hulp versoecken: elck mach veyligh sijn ghebeden Gode en Christo opdragen; doch dit eyschtse, dat niemandt sulck een oude manier verwerpe. En die Calvijn volghen, verworpense niet alleen, maer verworpense als een swaer laster-stuck, dat is, afgoderije. Grotius seyde, dat in die verworpinghe oock Chrysostomus en Augustijn begrepen werden; niet datse de Heer Rivet noemde, maer dat het seer kenbaer is, dat dese gedaen en geraden hadden het gene hy verworpt. Dit zijn Chrysostomi woorden in sijn 56. Homilie aen het volck: „Want hy, die „met purper bekleet is (namelijck de Keyser) genaeckt dese „graven, om die t'omhelsen, en staet 'er, na het aflegghen van „sijne pracht, om de Heyligen te bidden, op datse by Godt „voor hem bidden, en die de kroon draeght, gaet henen, en „bidt den stichter van tabernakelen, en visschers." In de Homilie van d'Egyptische Martelaren seyt hy: „En door hun „ghebeden konnen wy die sien en omhelsen, na dat wy van „hier gescheyden zijn." Diergelijcke dinghen heeft hy in de 43. Homilie over Genesin: in 't eerste over den eersten tot de Thessalonicensen, van Juventius en Maximus, dat d'insteller der ouden en nieuwe wet een selve is: hy seyt: „Reysende „na Macedonien, laet ons segghen, O Paulus, help ons;" oock: „*Maria*, stercker dan Debora, stercker dan Jaël, *Bidt voor* „*ons*." Maer Augustijn, van de kennisse des waerachtigen levens schrijvende: „Wanneer ghy de *Heyligen* in den ghebede „*aenroept*, dan behoort ghy soo te dencken van hun, die in „de glorie der eeuwige klaerheyt gestelt zijn; namelijck (datse „zijn) seer heldere lichten, veel klaerder dan de glans der „sonne, die Godt aenschouwende, de volheydt aller goederen „besitten, en allen die hun *aenroepen* machtigh te hulp te „komen." In het boeck van den gheest en ziele spreeckt hy so van d'overledenen: „Sy kunnen het door Engelen weten, „die hier ghereedt by ons zijn, en onse zielen by hun over- „dragen. De Geesten kunnen oock door Godts openbaringe „verstaen, het geen hun noodigh is te verstaen, van saken „die hier gehandelt worden." Het welck door de bewijs-rede, die uyt Eliseus Historie ghetrocken is, de selve Augustinus bevestight, in sijn stadt Godts, het 22. boeck, 29. cap. De selve seydt op den 85. Psalm: „Alle Martelaers, die by hem (Christus)

„zijn, bidden voor ons." In de Gheschillen over Exodus 118: „De heylighe Martelaers, door welcker ghebeden Godt voor „sijn volcks sonden versoent wordt." In het sermoen van Sint Stevens Feest: „De heylighe Stephanus is verhoort, op dat „door sijn ghebeden sou uytghewischt worden de sonde, die „Saulus bedreven had. Laet ons dan ons aen sijne ghebeden „bevelen; want hy wordt nu veel meer verhoort voor de „ghenen, die hem wel bidden." In het sermoen op de feest der Apostelen Petrus en Paulus, byghebrocht hebbende de plaets van Petri schaduwe, die de krancken ghenas, voeght hy 'er by: „Indien hy tot voorstant der biddende soo machtigh „was voor sijn martelary, hoe veel machtigher is hy na sijn „triomfe?" Over den 88. Psalm: „Viert der Heyligen ghe- „boorte-dagen met maticheydt, op dat wy hun navolgen, die „ons voorgingen, en sich om ons verheugen, die *voor ons* „*bidden*, op dat 's Heeren seghen eeuwigh over ons blijve." Teghens Faustus Manicheus, die seyde, dat d'afgoden in de ghedachtenis der Martelaren verandert waren, in het 2. Boeck, 21: „Maer het Christen volck viert te samen de gedachtenis „der Martelaren met een Godsdienstige staetsi, en om te weghe „te brengen dat men hun navolge, en hun *verdiensten* mede „deelachtigh, en door hun gebeden geholpen werde; sulcks „nochtans dat wy voor niemant van de Martelaren, maer self „voor den God der Martelaren, altaren stichten. Want wat „Antistes of Overste staende op de plaets der Heyligen by „het altaer seyde onderwijle: O Petrus of Paulus of Cypriaen „wy offeren voor u? maer het gheen'er gheoffert wort, dat „wort Gode geoffert." In sijn 20. boeck tegen den selven Faustus: „Wy eeren de Martelaers met dien dienst der liefde „en gemeenschap, waer door Godts heylige menschen in dit „leven ghe-eert worden: doch (wy eeren) hun soo veel te „devoter, als sy na alle dese onsekerheden veyliger zijn." In sijn 37. boeck van den Doop, tegen de Donatisten: „De salige „Cypriaen nu van het lichaem, dat vergaet, de ziel niet „beswarende, noch de sinnen, die veel dencken, door aertsche „inwooninghe nederdruckende, aenschouwt nu veel klaerder de „waerheydt, die hy door liefde verdiende te verkrijghen. Hy „helpe dan met sijne ghebeden, ons die in die sterflijckheydt „van het vleesch, gelijck in een nevelachtige wolcke, arbeyden, „op dat Godt gheve, dat wy, soo veel ons moghelijck zy, sijn

„deughden moghen navolghen." In het 5. boeck van het selve werck: „Door Cypriaens gebeden geholpen, sal ick leeren, soo „ick kan, door sijn Brieven, hoe vreedsaem, en hoe stil, de „Heer door hem sijn Kercke regeerde." *De selve Augustinus bidt de salige Maecht datse syn gebeden aenneme,* in sijn tweede Sermoen van de Bootschap; *Dat alle Heyligen synen gedachtigh zyn, en hem te hulpe komen*, in het 24 capit. sijner Meditatien. En dit is niet Chrysostomi of Augustini particuliere opinie. Anderen ghevoelden oock so. Hieronymus aen d'overleden Paula: „Vaer wel Paula, en help door ghe„beden uwen dienaer in sijnen hoogen ouderdom." Aen Heliodor: „Dan (dat is, na de doodt) sult ghy oock voor uwe ouderen „om het Recht der selve stede bidden: dan sult ghy oock voor „my bidden, die u aendreef, op dat ghy overwinnen moght." Tegen Vigilantius; „Soo d'Apostels en Martelaers, noch in „het selve lichaem ghestelt, wanneerse noch voor sich selven „behooren bekommert te zijn, voor anderen konnen bidden, hoe „veel te meer na datse Kroonen, overwinningen en triomfen „verworven hebben?" Het Roomsche Concilie aen de Keysers Gratiaen en Valentiniaen: „Der heylighe Apostelen, welcker „voorbede ghy onder uw eere rekent." Hierom noemt Prudentius de Martelaers Patroonen of voorstanders. In de Liturgie van Basilius staet: „Bidt nu de Martelaers aendachtigh, op „dat hy (namelijck God) ons de vergiffenis der sonden inwil„lige." By Procopius, een man geensins superstitieus, hebben wy een historie, die Cypriaen betreft. De Ariaensche Wandalen hadden de Catholijcken uyt Cypriaens Kerck, die aen het water staet, ghedreven. Cypriaen verscheen 'snachts in den slaep vele Catholijcken, die sich hier over bedroefden, en verbootse becommert te wesen; hy sou te sijner tijt hun ongelijck wreecken. Het ghebeurde, dat de Romainen de Wandalen, op Cypriaens dach, uyt Cartago dreven. Theodoretus seydt, dat de Martelaers gevoelen van sijn eere hebben. De Coninck van Britanjen bekent, dat in de vierde eeuwe exempelen van d'aenroepinghe der Heyligen ghevonden worden: en bestraft die ghewoonte niet, maer toont daer in de wijse, die niet altijt behoort onderhouden te worden. Oecolampadius seyt: „*De* „*Heyligen in den Hemel door hun liefde brandende, houden* „*niet op voor ons te intercedeeren.*" Dat indien wy nochtans meenen, dat ons yet ontbreecke, het welcke niet tot kennis

der Martelaren kome, wat schade lijdt hy meer, die hun ghebeden voor sich versoeckt, als Paulus of yemandt anders sou lijden, indien sijn brieven, aen afwesende vrienden gheschreven (waer door sy hun gebeden voor sich versoecken, oock sulcks, datse hier eenige hoop op stelden) verloren wierden, gelijck te sien is, Phil. 22. tweede Cor. 1, 2. Rom. 15, 30. Hier toe streckt dese gelijckenis, die Grotius gebruyckt; niet dat alles gelijck staet, maer dat in alle beyde, hoewel de vrucht van het werck verga, soodanighe schade, noch seker oock gheenen schijn van afgoderije, te vreesen sta, als men den Martelaren geene almacht, maer gratie by den Almachtigen, toeschrijft; oock geen alwetenheyt toe-eygent, maer kennis van het geen de Kercke profijtelijck is, dat sy het weten, ghelijck uyt de flus verhaelde woorden van Augustijn verstaen wort. Dat Paus Zosimus aen d'Africanen schreef, dat de ghedachten der menschen voor Gode alleen bloot stonden, dit wort van sijn nasaten verdedight. De Machabeen en de Joden zijn nu oock vremt van Afgoderije. Maer ghene en dese achten beyde, dat de verstorve Propheten eenighe kennis van menschelijcke saecken hebben. Die opinie beswaert men t'onrecht met den laster van afgoderije. Endelijck schouwt Grotius vry van afgodery de Jootsche manieren, die voor Christi komste in 't alghemeen waren aenghenomen, en van Christus ghesonden, om alle ghebreken te verbeteren, niet zijn bestraft. Dese bewijs-rede kan beter voort, dan die van hun, die seggen; Christus geboot dit niet, het is daerom ongeoorlooft. D. Rivet was ghebeden, sich van het woordt aenroepinghe in dit stuck hierom t'onthouden, overmidts het dubbelsinnigh is; want dubbelsinnige woorden het gesonde oordeel belemmeren. Indien hy door aenroepen verstaet, datmen op de Engelen, als op Almogenden, sijn betrouwe vestige, of hun sacrificie op-offere, Augustijn en alle vromen pleyten voor hem. Maer indien men seyt, dat hy aenroept, die d' Enghelen bidt, datse sijn ghebeden voor Godt brenghen, en hem die bevelen, so vallen d'ouden hem teghen, en Augustijn self, die hy voortbrenght. Want die op Hiob 19 schrijvende, seyt: „Ontfarm u mijns; hy schijnt d'Engelen te „versoecken, op datse voor hem bidden." De selve in het eerste boeck Locutionum van Genesis, seydt: dat'er niet alleen verhooren, maer oock aenroepen somtijts gheseyt wort, het welck niet op Godt maer op menschen past. Namelijck wy

dienen geene Engelen: want sy zijn onse mededienaers, doch grooter en beter en aenghenamer by Godt dan wy: weshalve wy niet schuw zijn van hun gerecommandeert te worden. Hierom schrijven oock de Bisschoppen en Priesters, in de Mijnen verbannen, aen Cypriaen, in den 78. Brief: „Wy ver- „soecken, gelijck ghy belast hebt, dat Godt en Christus en „d' Engelen ons, in alle onse handelingen, willen gunstigh zijn." Ambrosius in het boeck van de Weduwen seyt: Wy moeten „d' Engelen, die ons tot wachters bygeset zijn bidden: wy „moeten de Martelaers, welcker voorstandt wy ons schijnen, „door een seker pandt des lichaems, toe te eygenen, bidden. „Sy kunnen voor onse sonden smeecken, die oock door hun „eygen bloedt, de sonden, indien sy eenige hadden, hebben „afghewasschen:" Want dese zijn Godts Martelaers, onse oversten, en aenschouwers van de handelingen onses levens. Laet ons niet schamen hun tot scheyts mans over onse swackheydt te nemen. En Origenes, die soo D. Rivet meent, dat voor hem is, ghevoelde niet anders. Want hy seydt opentlijck, in het achtste boeck teghen Celsus, dat oock onse gebeden van d'Engelen voor Godt gebrocht worden, en dat men d'Enghelen mach eeren of dienen, indien het woort *cultus* of dienst in sijnen behoorlijcken sin genomen werde, en hy self, in het boeck op Hiob, *Bidt oock Hiob en Abraham, datse voor hem bidden.* Het blijckt vlack uyt soo groot een over-eenstemminge, dat dese manier van de Kercken dier tijden voor goet ghekent is. Dat indien dit een afgodische manier is, soo bestont die Kerck in den naem, niet in de daet; en daerom was 'er doen nergens gheene Kerck. Luther, in den brief aen Jorgen Spalatijn, en d'Erforders, Oecolampadius, in sijn aenteyckeningen op Chrysostomum absolveeren van afgoderije de manier van de Heylighen aen te roepen, die van dit leven verlost zijn, om voor ons te bidden: en Bucerus verwerpt dese manier niet: Maer dat de Heyligen, van dit leven verlost, voor de Kercke bidden, bestemt Melanchthon, ja oock Perkinsius, en anderen van de selve Bende.

Pag. 109.

Maer D. Rivet eyscht hier t'onrecht, dat men hem het gebodt toone, dewijl niemant het gheen waer van hier gehandelt wort, nootsaeckelijck acht. De natuerlijcke rede is hier

ghenoegh, die te weghe brenght, dat wy van selfs, sonder bevel tot hun onsen toevlucht nemen, door wie wy hopen geholpen te worden, oock of wy niet versekert zijn, datse ons willen en konnen helpen.

VAN DE VOORBEDE EN HET AENROEPEN DER HEYLIGE MAEGHT MARIA, UYT SINT AUGUSTIJN.

Pag. 101.

MARIA, stercker dan Debora, stercker dan Jaël, *bidt voor ons.* Pag. 104. De selve Augustijn bidt de *Salige Maeght,* datse sijn gebeden aenneme. In sijn tweede Sermoen van de Bootschap.

VAN DE RELIQUIEN DER HEYLIGHEN, EN D'EERE DER HEYLIGE RELIQUIEN.

Pag. 122.

Aldus luydt de plaets van Ambrosius, met der handt gheschreven, van de Reliquien der Martelaren, voortgebrocht van den overtreflijcken Nicolaes Rigaltius, in sijn aenmerckinghen op eenighe deelen van Tertulliaen uytghegheven, in den jare 1628. „De broeder aen Mevrouw sijn suster, die hy meer dan „sijn eygen leven en oogen bemint. Nademael ick geene hey-„ligheyt van saken, die in uw afwesen hier ghebeuren plagh „voorby te gaen, so weet, dat wy oock heylige Martelaers „ghevonden hebben. Want doen ick een heerlijcke Kerck had „gewijt, begosten velen, als uyt eenen mont, te roepen, seg-„gende: So wijdt oock de Roomsche. Ick antwoordde: Ick „sal het doen, indien ick Reliquien van Martelaren vinde." Daer na: „Triomfante offerhanden sullen komen in de plaets, „daer Christus onse offerhande is. Die plaets is het altaer: in „de plaets komen is onder gaen." In Ambrosius volght: „Maer „hy, die voor allen geleden heeft, is op het altaer: die door „sijn passie verlost zijn, die zijn onder het altaer." Hier uyt scheppen de plaetsen in Augustijns stadt Godts 22, 8. hun licht: „Het mirakel, dat te Milanen, doen wy daer waren,

„ghebeurde, als de blinde siende wert, kost tot kennisse van „velen komen: overmits de stadt groot is, en de Keyser doen „daer was, en ontelbaer volck, na de lichamen der Martelaren, „Protasius en Gervasius, toeloopende, getuyght dat het ge-„schiet is: welcke dingen dewijlse verborgen waren, en gantsch „niet souden geweten werden, so zijnse den Bisschop Ambrosius „in den droom gheopenbaert, en ontdeckt, na dat de oude „duysternis verdreven zijnde, de blinde den dagh sagh." In het 10, 7. van de Confessien: „Toen ontsloot ghy voor uwen „ghemelden Antistes of overste (Ambrosius) door een gesicht, „in welcke plaetse de lichamen der Martelaren Protasius en „Gelasius schuylden, de welcke ghy so vele jaren onbedorven „in den schat van uwe verborghentheydt verborgen hadt, waer „uyt ghy die by gelegentheyt soudt voortbrengen, om de dol-„heyt van een wijf, doch een Koningin, te bedwingen. Want „na datse geopenbaert en opghegraven, met behoorlijcke eere „na Ambrosius Kerck souden gevoert werden, ghenasen niet „alleen de besetene van onreyne geesten, die het (mirakel) „selfs getuyghden, maer oock een die lange jaren blindt zijnde, „een Borger, en de stadt door bekent was, sprongh op, en „badt sijnen leydsman, dat hem derwaert leyde, als hy d'oor-„saeck van de blyschap en het ghekrioel des volcks hoorde. „Alwaer hy geleyt zijnde, verworf dat hem toegelaten wiert „met sijnen sweetdoeck aen te raken de bare van de doot uwer „Heyligen, die kostelijck in uw oogen is. Het welck na dat „hy het dede, en aen sijn oogen brocht, so zijnse stracks „geopent." In het tweede Sermoen van de Heylighen: „Maer „besiet wat plaets sy by de menschen verdienen, die by Godt „een plaets onder het altaer verdienden. Want de heylige „Schrift seyt: Want ick sagh onder Gods altaer de zielen der „gedooden om Godts woort, en om *Jesus* getuygenis datse „hadden. Hy seyt: Ick sagh onder Godts altaer de zielen der „ghedooden. Hoe kan men eerbiediger, hoe kan men eerlijcker „spreken, dan onder dat altaer te rusten, daer men Gode offer-„hande opdraeght? op het welck de ostien of offers gheoffert „worden? waer op de Heer Priester is? gelijck geschreven „staet: Ghy zijt Priester in der eeuwigheyt, na d'orden van „Melchisedech. Met recht rusten de zielen onder het altaer „der rechtvaerdigen, om dat op het altaer 's Heeren lichaem „geoffert wort, en de rechtvaerdighen daer geen wraeck van

„het bloedt eyschen; daer oock Christi bloedt voor de sonda-„ren uytgegoten wort. Den Martelaren wort dan voeghelijck, „en als door eenerhande godtvruchtige megenootschap een „begraefenis toegekeurt, daer de doot des Heeren daghelijcks „gecelebreert wort, gelijck hy self seyt: So dickwils ghy dit „doet, sult ghy mijn doot verkundigen, tot dat ick kome: „namelijck, op datse, die om sijn sterven gestorven zijn, onder „de gheheymenis van sijn *Sacrament* rusten. Niet onverdient, „segh ick, wort die ghedooden een graf gesticht, daer de leden „van 's Heeren doodinge ghestelt worden, op dat de religie „van een selve plaets oock de genen, die door d'oorsaeck van „eene passie met Christus verknocht zijn, sou verbinden." Laet ons Paulijn, in Ambrosius leven, hier by voeghen: „In welcken „tijdt hy het opgeheven lichaem van Nazarius, den heyligen „Martelaer, na de Kerck der Apostelen, te Rome, voerde." Canon 82. in het boeck van de Canons der Africaensche Kercke, by anderen ghehouden het 14. Concilie van Carthago 5: „Oock behaeght het ons, dat, indien het geschieden kan, „d'altaren omgeworpen worden, die doorgaens langs velden en „wegen, als gedachtenissen der Martelaren, gesticht worden; „waer in bewesen wort geen lichaem of Reliquien der Marte-„laren begraven te leggen." Cedreen verhaelt van Eusebius, den Nicomeder, dat de Reliquien der heylighe Martelaren Pamphilius, Theodulus, Porphyrius en Paulus, t'Antiochie ghesocht, en in de Kerck gheleydt zijn, die Constantijn te Byzantium stichte, en alsoo de Kerck na luyt van den selven Constantijns testament gewijt wert. Prudentius, Ambrosius tijtgenoot, singt:

Het outer kan den sael'ge beenen
Behoorelijcke rust verleenen.

Augustijn, in sijn veertigh sermoenen, van den treffelijcken Jacob Sirmond uytgegeven; „Wy stichten niet voor Steven, „maer Gode een altaer van Stevens Reliquien." Ammiamus seyt in 't 42. Boeck, dat men voor het gheen in 't uyterste van de Martelaers by een versamelt wert, Kercken placht te bouwen. De 7. Canon van het sevenste Synode luyt aldus in 't Latijn: „Wat eerwaerdige ghestichten dus langh sonder „Reliquien van Martelaren ghewijt zijn, daer in gebieden wy, „dat men de Reliquien met gewoone gebeden brenge. Maer „wie een Kerck sonder heylige Reliquien ghewijt heeft, laet

„hem afgeset worden, als een overtreder der Kerckelijcke „traditien." Op welcke plaets Balsamo schrijft: „Het was een „Kercklijck ghebruyck, dat men de heylige Kercken door der „Martelaren reliquien wijdde." Keyser Leo, in L. Decernimus, het welck staet in Justiniaens Wetboeck van de Bisschoppen: „Wy keuren [1]), dat na desen noch Monicken noch yemant „anders, van wat staet of gelegenheyt hy zy, in publijcke „tempelen, of eenighe plaetsen, tot vermaeck der gemeente „gebouwt, poogen sonder verlof het eerwaerdige *Kruys* en der „heyliger Martelaren reliquien te brengen, of bestaen in te „nemen, het gheen, om het gemeene nut, of 'svolck vermaeck, „gebouwt is. Want dewijl'er geen religieuse gebouwen ont„breken, soo kunnense daer, na datse sich, ghelijck het past, „met religieuse Bisschoppen berieden, niet door sommigher „baldadigheyt, maer met wil van eerwaerdighste Antisten of „geestelijcke Heeren, de reliquien der Martelaren bestellen." De groote Gregoor dese wijse volghende, wijdde de Saburraensche Kerck in. Laet D. Rivet nu sijn onbeschaemt aensicht toonen, en lochenen, dat men ten tijde van Ambrosius en Augustijn ghewoon was Kercken in te wijden, na dat men daer, en oock onder het altaer, der Martelaren Reliquien brocht; het volck gewoon was met eerbiedigheyt naer die Reliquien te loopen; en Reliquien door Godt met bewijs van gheweldighe miraculen ge-eert. Zal hy dit lochenen? of superstitieus en nieuw noemen? Met recht kan 't hem voor-geworpen worden: Godt laet sich niet beschimpen. Hieronymus verwijt Vigilantius, dat hy een loshooft is, en eenen vuylen mondt heeft, naerdemael hy afgodendienaers noemde, die de beenders der verstorvenen eerden. De selve seyt, dat de duyvels, by de Reliquien van Andries, Lucas, Timotheus, te Constantinopelen brulden. Zo seydt oock Chrysostomus, op 2. Cor. 12. Dat de duyvels door de gebeenten der Heylighen verjaeght werden, en dit een voorsegginge van het genaeckende oordeel is. Maer Augustijn seyt in sijn Kerckelijcke leerstucken: „Wy gelooven dat men „de lichamen der Heyligen, en insonderheyt de Reliquien der „salige Martelaren, als waren het Christi leden, seer oprecht „behoort te eeren; en Kercken naer hunnen naem ghenoemt, „ghelijck heylighe plaetsen, den Goddelijcken dienst eygen

[1]) *Wy keuren:* wij schrijven een keur uit; wij bevelen.

„gemaeckt, met een Godtvruchtige genegenheyt, en seer ge„trouwe devotie des geloofs te besoecken." Volgens D. Rivets oordeel is het een onverdraeghsame stoutheydt te seggen, dat het bloet der Martelaren, quam in plaets van stieren en bocken bloedt, als vry wat beters. D'Apostel Paulus is dan onverdraeghsaem stout, die over de Martelery het woordt van dranck-offer, uyt die offerhanden der Wet ghenomen, gebruyckt, Phil. 2, 17. tweede Tim. 4, 6. Namelijck, in het oude Testament was het de schaduwe, in het Nieuwe is het de saeck self: Van wederzijde was bloet, en oock tot Gods eere vergoten; maer het martel-bloedt is so veel kostelijcker, als de geestelijcke saken de vleeschelijcke overtreffen. Het jaerlijcks sacrificie voor al het volck beelde uyt Christi sacrificie aen het kruys, voor het menschelijck geslacht. D'andere sacrificien beelden die saecken uyt, de welcke van Christenen gheoffert worden, het leven, rijckdommen, ghebeden. De manier van Reliquien onder het altaer te leggen, sagh op de plaets van Apocalypsis, ghelijck wy nu uyt Ambrosins en Augustijn hoorden. Wanneer hy de plaets van Apocalypsis het altaer noemt, so toontse, datse op eenighe cermonie der oude Wet siet. Maer wat is dat anders voor een ceremonie, dan die van het bloedt, dat na het slaghten der offerhanden in het fondement des altaers wert ghegoten, ghelijckmen leest Eccles. 50, 12. en daer, om so te spreken, het Godt d'offerhande hem opghedragen, in geheughenisse brocht? Het welck de zielen der Martelaren veel treflijcker verrichten, en, in stede van de zielen, de Reliquien der Martelaren op d' aerde.

VAN DE MIRACULEN DER GHESTORVEN HEYLIGHEN, EN HUN RELIQUIEN, EN OPENBARINGEN.

Pag. 105.

By Procopius, een man gheensins superstitieus, hebben wy een Historie, die Cypriaen betreft. De Ariaensche Wandalen hadden de Catholijcken uyt Cypriaens Kerck, die aen het water staet, ghedreven. Cypriaen verscheen s'nachts in den slaep vele Catholijcken, die sich hier over bedroefden, en verboodtse bekommert te wesen; hy sou te sijner tijt hun onge-

lijck wreecken. Het ghebeurde, dat de Romainen de Wandalen, op Cypriaens dagh, uyt Carthago dreven.

Pag. 122. Wt Ambrosius.

De broeder aen Mevrouw sijn suster, die hy meer dan sijn eyghen leven en ooghen bemint. Naerdemael ick gheene heyligheydt van saecken, die in u afwesen hier ghebeuren plach voorby te gaen, soo weet dat wy oock heylighe Martelaers ghevonden hebben. Want doen ick een heerlijcke Kerck hadde gewijdt, begosten velen, als uyt eenen mondt te roepen, seggende: Soo wijdt oock de Roomsche. Ick antwoorde: Ick sal het doen, indien ick Reliquien van Martelaren vinde. Daerna: Triomfante offerhanden sullen komen in de plaets, daer Christus onse offerhande is. Die plaets is het altaer: in die plaets komen is onder gaen. Leest voort in den tittel van de Reliquien der Heylighen, in het begin wat Ambrosius en Augustijn getuygen: en bykans in het eynde volght daer, uyt Hieronymus: Dat de Duyvels by de Reliquien van Andries, Lucas, Timotheus te Constantinopelen brulden. Soo seyt oock Chrysostomus, op 2. Cor. 22. Dat de Duyvels door de gebeenten der Heyligen verjaeght werden.

VAN DE BEELDEN, EN HET EEREN DER BEELDEN.

Pag. 111.

Doctor Rivet heeft, op het stuck van de Beelden, noch de Tien geboden, noch Grotius sin gevat. Alle de Tien geboden, zijn den Israëliten alleen ghegeven, gelijck de voor-rede uytwijst: want daer wordense aengesproken, die Godt uyt Egypten verloste. Maer dat sommige dingen, die onder de Tien gheboden staen, oock andere volcken verbinden, spruyt hier uyt, overmidts die selve geboden Adam en Noah, en door hun, aen der selve nakomelingen ghegheven waren. Maer dat het niet hindert, andere gesette dingen met sodanige geboden te menghen, waer van het vieren des Sabbaths alleen den Israliten geboden was, dit heeft Grotius genoech bewesen, so in het 5. Boeck van de waerheydt der Christelijcke religie, als in de breeder verklaringe der Tien Geboden. Men kan

dan niet seggen, dat onder de Tien Geboden gheen *gheset* Gebodt is. Maer of dit soodanigh zy, moet men uyt de stoffe besluyten. De sin des Ghebodts, naer den Chaldeuschen en andere texsten, is hier: „Ghy sult u geen gesneden beeldt, „(dat is geen verheven beelt) van dingen die boven in den „Hemel zijn, (dat is, van sterren of voghelen) of die beneden „op d'aerde, of onder in de wateren gestelt zijn, (dat is, of „van een yegelijck aertsch of waterdier) maecken: Ghy sult „u daer voor niet buygen (dat is by die dinghen) noch hun „dienst (dat is, by die dinghen) aenbieden." Grotius heeft met vele plaetsen overtuyght, dat het woort *hun* (in 't Latijn *eis*) beteyckent by die dinghen. By desen natuerlijcken sin der woorden voeghde hy, uyt Josephus, Maimon, en Tacitus, de ghewoonte; waer by het blijckt, dat geen verheven beelden (dat zijn uytkijckende beelden) [1]) namelijck van dieren, ergens van de Joden gemaeckt zijn; het welck Josephus voeghde in d'uytlegginghe der Tien Geboden, en Historie der Oudtheden 18, onder welcken naem de Hebreen oock de starren begrijpen. Soo spreeckt Leo Modena, die de Hebreeusche Cermonien beschreef, dat de Joden oock in hun huys gheen uytkijckende beelden hadden. Maer Grotius toonde uyt het ghebruyck der Hebreen, dat door het woort *dienen* die actien beteyckent zijn, de welcke, volgens d' overeenstemminghe der volcken in de Goddelijcke eere ghebruyckt werden; hoedanigh zijn sacrificien, dranck-offers, reuck-wercken. Wie siet niet dat dese dingen, die wy uytleyden, den Joden quaet waren [2]), overmidts het verboden was, doch niet hierom verboden, om datse uyt hunnen aert quaedt waren? Want wat is natuerlijcker wijse hier in ongeoorloft, soo yemant een uytkijckende beelt van mensch of dier hebbe? Wat was oock hier in uyt sijnen aert ongheoorlooft, indien yemandt Godt aenbadt, in die plaets, daer soodanighe beelden waren, voornamelijck ten tijde, doen alle plaetsen Gode mochten toegewijdt worden, gelijck voor de Wet? D'oorsaeck van dit Gebodt was dese, dat Godt d'Israeliten wijdt woude onderscheyden van de seden der Heydenen,

---

[1]) *Uytkijckende beelden:* hij meent: los- of op zichzelven staande beelden, niet die geschilderd, geborduurd of in relief gehouwen zijn.

[2]) *Quaet waren:* wie ziet niet, dat het hebben van deze voorwerpen den Joden tot zonde werd aangerekend, omdat het hun verboden was.

en die dinghen vermijden, die door de gelijckheyt der Ceremonien hun tot de eere der valsche Goden kosten leyden. Want dat in de Wet vele gheboden zijn, die hier toe strecken, op dat hy de Israeliten seer wijt van de seden der andere volcken sou afsonderen, dat heeft Maimon niet alleen, en op vele plaetsen aengheteeckent, maer oock de brief, die Eleazar toegeschreven, en van Eusebius, in sijn Evangelische Voorbereydinghe, byghebrocht wort. Maer Godt, ghelijck Grotius uyt Tertullian toont, heeft ten tijde der Wet, exceptien by dit gebodt gevoeght, hoedanige by positive of gestelde gheboden plachten gevoeght te worden. By het eerste deel, datmen geen gesneden beelt sou maken, wordt d'exceptie van het beelt der metale slange gevoeght, om de sieckten te verdrijven: by beyde de deelen, soo wel dat men hem gheen ghesnede beelden sou maken, als dat men God voor hun niet soude dienen, wort d'exceptie van de Cherubinnen gevoeght; die men moght maken, en waer by men Godt mocht eeren. Maer of dit gebodt onder de Tien Geboden getelt wordt, ghelijck de Hebreen willen, en daer Grotius niet van verschilt, of dit, als een deeltje en toevoeghsel, gehecht wordt aen het eerste ghebodt van eenen eenigen Godt te dienen, ghelijck Augustijn doet; dat doet ter sake van het gheschil niet. Want altijt blijft dit, dat het gebodt van de beelden gheen ander gebruyck heeft, dan dat het diene het ghebodt van eenen Godt te eeren. Weshalve so de natuer niet verbiet statuen of stockbeelden te hebben, noch verbiet Godt te eeren, ter plaetse, daerse ghesien worden, en Christus noch 't een noch 't ander verboden heeft; so volght dat den Christenen van beyts geoorloft is, wanneer de matigheyt der voorsichtigheyt (gelijck in alle dingen behoort te gheschieden) hier by kome. Waerom het geen wonder is, dat d' oude Christenen sich van stockbeelden en schilderijen onthielden, ten tijde doen het meeste gewin dier kunsten ghetrocken wert uyt d'instrumenten der afgoderije: doch dit hielt op met den val van het Heydendom. Het gebodt van de beelden, den Joden ghegeven, had oock een seker alghemeener ghebruyck, te weten, op dat de menschen van Godt niet verachtelijck souden beginnen te gevoelen, wanende, uyt het aensien der verheven beelden, dat hy eenen mensche of een ander dier ghelijck was: van welcke opinie, sonder twijfel, velen van het gemeene Heydensche volck inge-

nomen waren; insonderheydt dewijlse hun Goden menschelijcke wercken toe-eyghenden; ghelijck huwen, ja overspel, oock seyden, dat eenige ghequetst werden. Maer dees toesicht rijmt op Christus en sijn Heylighen niet: want dese waren menschen, en men kan vertoonen hoedanigh sy waren. Maer so wy van Godt handelen, het is seker, soo men, gelijck ick seyde, verheve beelden of oock Historien make, met sulck een meyninge, dat men geloove Godt een mensch of eenigh dier ghelijck te wesen; dat's ongeoorloft. Dit blijckt uyt sich selven, en wort van Paulus gheleert, Rom. 1, 23. Doch dat het niet ongheoorloft zy, Godt met sulck een ghedaente uyt te drucken, waer in hy den Vaderen sichtbaer verscheen, en dat dit voor de Wet gheoorloft was, sulcks wordt van gheleerde Joden ghevoelt. De Philosophen, en onder dese Maximus Tyrius, in sijn disputatie van de beelden, ghevoelden, dat Gode gheen oneere gheschiedt, indien wy, niet sijn natuer, maer sijn Majesteyt uytbeelden, met die Majesteyt, die onder menschen d'allergrootste gheacht wordt. Varro seydt, dat sy die allereerst verheven beelden maeckten, dit deden, overmidts sy achten, dat de ziel, die in dit sterflijcke lichaem woont, eenighe ghelijckheydt met Godt hebbe. Plato seydt in Protagoras, dat de statuen of stockbeelden door een inblasinghe der nature Gode toeghe-eyghent werden. Maer dit gheschil is ten eersten vremt van onse reden-kavelinge, daer van Christi en der Heyligen beelden gehandelt wort. Oock volght dit niet: het gebruyck van sulck een gebodt is goet; deshalve is het gebodt natuerlijck, nootsaeckelijck, en gedurigh. Want men dickwils dat gebruyck oock door andere middelen kan bekomen: gelijck, soo men het volck wel onderwijse, dat Godts natuer onsichtbaer zy, en in alles veel heerlijcker, dan met oogen ghesien kan worden. Nimmermeer volght de noodtsaeckelijckheydt des middels uyt een nootsaeckelijck eynde, ten zy men door een ander middel niet tot dat eynde gheraecken kan. Oock is dit niet waerachtigh, alle ghebodt, dat op eenige natuerlijcke rede steunt, is natuerlijck, indien niet tusschen die reden en dat ghebodt een onscheydtbare verbintenis zy. Want vele wetten vloeyen uyt natuerlijcke reden, niet door maniere van besluyt, maer door een manier van vrije bepalinghe, en dese wetten zijn des niettemin positijf of gestelde wetten: het welck Thomas fraey verklaert, in sijn eerste *Secondæ*, *quest.* 45, *art.* 2.

Soo yemandt dese dinghen doorsichtiger dan D. Rivet wel doorsiet, die sal sien, dat niet Grotius verscheyde ghedaenten aenneemt, maer D. Rivets hooft omloopende

Twee sonnen, en twee Thebens siet.

Augustijn seyt, dat Petrus en Paulus met Christus op vele plaetsen gheschildert stonden. Onder Augustijns wercken staet het boeck van het besoecken der krancken, waer in dese woorden zijn: „Want ter selve plaetse wort een seker beelt „van een lijdende mensch op een Kruys ghevoeght, waer door „ons de heylsame passie Jesu Christi vernieuwt wort: omhels „dese ootmoedigh, en eertse nederigh." Grotius had recht geseyt, dat door het woort *pesel* of gesneden geen gheschilderde, maer ghesneden, of verheven beelden beteyckent worden; waer in, gelijck oock Augustijn aenteyckent, meer gevaers is; nadien het volck achte, dat in die schuylhoecken yet Goddelijcks was. Maer dat in de Tien Geboden volght, *en alle ghelijckenis*, dat is d'uytlegginge van het voorgaende, en een verbintenis van een algemeener woort aen de gedaente van starren en dieren. Want de Hebreen stellen op vele plaetsen het koppelwoordeken voor *dat is* of *te weten*. En so neemt het Chaldeeus dit hier. Maer men kan niet bedencken dat meer en verder van de reden afwijckt, dan het gene D. Rivet hier schrijft: „So Grotius waent, dat het een exceptie van de wet „is," (namelijck het stellen van de Cherubijnen) „waerom komt „hy met de verheve beelden der Cherubijnen voort, om te be„wijsen, dat het den Christenen gheoorloft zy uytkijckende „beelden te maecken? want daer van de publijck uytstekende „beelden ghehandelt wordt, siet d'exceptie niet op de Christenen, „noch oock op de Joden." Wie treckt hier eenen verdragelijcken sin uyt? Grotius had oock hier uyt, om datse exceptien heeft, bewesen, dat het verbodt der beelden positijf of gestelt was: want natuerlijcke geboden hebben gheene exceptien, ghelijck Grotius verklaerde, in het eerste boeck van het Recht der oorloge en des vredes, cap. 1. paragra. 10. na Thomas, eerste *Secundæ, quest.* 95. *art.* 5. dinghen, die noch natuerlijck, noch in het Evangelie ghestelt zijn, die verbinden de Christenen niet. In het Evangelie is gheen verbodt teghen verheven of gheschilderde beelden, en dat verbodt der oude Wet is niet natuerlijck. Nu siet elck die wil, hier uyt volgen, dat de Christenen hier

aen niet ghehouden zijn. Maer hoe seyt D. Rivet, dat oock die exceptie den Joden niet aenginck? Was de Hooge Priester gheen Jode, die jaerlijcks voor de Cherubijnen stont! Oock niet, die in de woestijne leefden, en ten tijde van Aminadab, Obededom, en David, en Salomon, doen de Arck met de Cherubijnen, in 't openbaer, in 't ghesicht des volcks, van d' eene plaets in d' ander vervoert wiert? Nu komt hier by, dat de beelden der Cherubijnen in den Tempel self, op wanden en deuren uytgesneden stonden, gelijck blijckt 1. Reg. 6, 29, 32, 35. Ezech. 41, 18, 20, 25. Maer D. Rivet, die door het selve Recht uytkijckende of verheve beelden heeft, behoort oock door het selve Recht gheschilderde en uytgesnede beelden te hebben. Tertulliaen, die niet het selve van de gelijckenisse des goeden Herders in den Kelck' ghevoelde, heeft wel geseyt, dat ons verboden is afgoden, dat zijn beelden van valsche goden, te maecken. Met recht oock dat: „De wijdinghe der beelden is „afgodery." Want de wijdinghe gheschiede met den valschen godt aen te roepen, op dat hy dat beeldt met sijn kracht vervullen soude. Hierom seyde de selve Tertulliaen, dat men door de verbintenis der inwijdinge de duyvels en alle onreyne geesten tot sich trock. En Minutius seyt: „Die onreyne gheesten „schuylen in stockbeelden en ghewijde beelden." Het welck Cypriaen oock herhaelt. D. Rivet wil datse sich niet konnen ontschuldighen, die beelden van Godt gieten, en oprechten: hy wou seggen, sy gieten gheen beelden, die de ghesmolte beelden breecken. Doch wat doet dit ter saecke? Der Heyligen beelden zijn gheen beelden van Godt, maer van menschen, en Christus, voor soo veel hy mensch was. Het is seer waerachtigh, dat de dingen, die door geen natuerlijcke reden, noch in 't Evangelie verboden worden, den Christenen vry staen; want wat verbint hun anders? En d'exceptie van den dienst, door D. Rivet hier by ghevoeght is niet recht. Want d'inwendighe dienst, waer in de religie voornamelijck bestaet, heeft sijn absolute beschrijvinghe in het Evangelie. Doch dit is het selve niet in den uytwendighen dienst, of in teeckenen en behulpselen der religie, waer in vele dingen gheboden nochte verboden, maer datse gheoorloft zijn, voorhene bewesen is, en oock self de verscheydenheyt der ceremonien, by de ghenen, die sich Ghereformeerden achten, lijdt niet, dat men dit lochene. En het sluyt niet, dat men bybrenge: Sulck een saeck is niet sonder gevaer;

men behoortse deshalve gantschelijck na te laten: want men kan menighmael oock de saeck behouden, en teghens de ghevaerlijckheden voorsichtighlijck op sijn hoede wesen; het welck in Sweden, Denemarck, en vele andere plaetsen, de saeck self klaerlijck uytwijst. En Jacob Koninck van Britanjen schrijft vrymoedigh, dat in den Roomschen Catechismus, sommige dingen, tegen het misbruyck der beelden, nuttelijck vermaent worden. Bucerus seydt over het eerste aen de Romeynen, het welck van Hofmeyster gepresen wort: „Dewijl Christus mensch „gheworden is, en hier sichtbaer verkeerde, so mach hy waer„lijck uytgebeelt worden, gelijck andere Heylighen of Enghelen, „voor so veel de gedaenten belangt, waer in sy voor d'oogen „der menschen verschenen." Hier na voeght hy'er by, dat in de Kercken oock eenigh gebruyck van sodanige beelden kan zijn: en men hierom niemant broederschap behoort te weygheren. Laet ons hier weder herhalen, het gheen al ghenoegh gheseyt is, en dat daerom overmidts D. Rivet dickwils een selve saeck herhaelt; dat de Christenen sich van afgoden, dat is, van de beelden der valsche goden behooren te wachten, en van alle saken, die in sich eenichsins vervatten een bestemminge van dienst, die valsche goden opgedragen: het welck Tertulliaen, in sijn boeck van d'Afgoderije breet verhandelt. Doch dit doet niet tot dit gheschil, het welck wy by der hant hebben. Het Franckfortsche Synode seyde, dat alle beelden, oock in heylige plaetsen gestelt, geene afgoden zijn, maer uyt die beelden afgoden konnen ghemaeckt worden. Doch Grotius heeft aengheteyckent, dit een stuck van groot belanck te wesen, dat onder verscheyden buygingen des lichaems, geene is, die door Godts Wet aen Godts eere verknocht zy, maer die eerteeckens ghemeen zijn neffens Godt, neffens d'Engelen, neffens de Propheten, neffens de Apostels, (de welcke alle op hun maniere tot de Godtsdienst behooren) en neffens Koningen, Landtvooghden, en anderen in eere gestelt. Hier uyt volght, dat de Christenen niet ghesondight hebben, die by de statuen of stockbeelden der Keyseren, hun eerbiedigheyt tot de selve, oock met nedervallen, betuyghden. En evenwel wouden die selve Christenen liever sterven, dan by de beelden der valsche Goden nedervallen: en waerachtigh met reden, overmits alle bewijs van eere tegens hun Godt verongelijckt: weshalve ghelijck Grotius dat van de Keyseren niet afstemt, ghelijck Nazianzenus

oock niet, (want het is een middelbare saeck, die te volgen of na te laten staet, na de manier van tijden en plaetsen) also heeft hy dit oock altijt afgestemt, en sal het altijdt afstemmen. Want die eere wort hun bewesen, als aen goden, als aen alwetenden, als uyt hun nature goede en saligen. Maer d'eere al eertijts, en nu van de Catholijcken den Heyligen gegeven, en die by de beelden, niet weyniger dan elders door tekens, uyt gewoonte aengenomen, uytgedruckt wort; dese eere kan uyt 's gemeene volcx onwetenheyt wel van eenigh quaet besmet worden, maer sy is, uyt en in haren eygen aert, niet sodanigh. Dese dingen schelen wijt, ja oneyndigh van malkanderen. Daillilæus nochte yemant anders sal Grotius dit ontnemen, het welck hy self klaerlijck heeft bewesen, dat de woorden van het tweede Niceensche Concilie, oock qualijck vertaelt by Duytschen en Francoysen ghekomen, en van hun, om de twijfelachtigheydt der woorden, niet wel verstaen zijn. D. Rivet sou een saeck, die sijn vrymoedigheydt past, uytgherecht hebben, had hy onderstaen de Griecksche woorden van Constantijn, Bisschop Cyri, te Constance, met de Latijnsche oversettinghe, by de Westerschen ghebruyckt, te vereenigen. Maer dat op die quade oversettinge alle die lasteringh, waer mede het Franckfortsche Synode het tweede Niceensche hekelt, ghefondeert wort, sulcks blijckt uyt het tweede Capittel van dat tweede Franckfortsche Synode, daer dese woorden staen: „Men „heeft onder ons opgheworpen het gheschil van het nieuwe „Synode der Griecken, het welck sy te Constantinopelen „maeckten," (hy wil seggen in het gebiedt van Constantinopelen) „waer in geschreven stont, dat, die het beelt der Heili„ghen, so ghelijck een vergodede Drievuldigheydt, door dienst „of aenbiddinge niet eerden, die souden anathema waerdigh „geoordeelt worden." Daerenboven beteeckent die relative aenbiddinghe, by spraeckkundige Griecken, niet anders, dan d'eere, die de Heylighen by de beelden bewesen wort, namelijck dat de ghemoeden door de beelden tot hun gedachtenis opgeweckt zijn. En seker, so de smaet den beelde aengedaen, hem raeckt, wiens beelt het is, waerom raeckt hem d'eere niet? Soo spreeckt Athanasius, in het 4. tegen d'Arianen: „Wie het beelt aenbidt, „die aenbidt'er (dat is, eert'er) den Koninck in." Patriarch Nicephorus seydt, in sijnen brief aen Paus Leo, dat de beelden van eere aenbiddinghe bewesen wort, maer d' eere des beeldts

op dat ghepast wort, welcks beeldt het is, segghen Basilius en Chrysostomus van Patriarch Jeremias byghebroght. Doch dewijl D. Rivet bekent, dat die 's Vorsten beeldt vertreden, sich aen 's Vorsten versmadinghe schuldigh maken, waerom zijnse niet schuldigh aen den smaedt der Martelaren, die hun beelden niet vertraden, maer braecken? en evenwel worden dese versmaders der Martelaren, soose volghens de wetten, naer het gherecht ghesleept worden, by D. Rivets meghenooten, Martelaers genoemt. D. Rivet siet wat hy wil, niet wat het is, wanneer hy bevestight, dat Grotius, door het gene hy lest seyt, sijn eerste stellingen omstoot. En waerom toch? Om dat hy niet wil de menschen van den Schepper tot de schepsels afleyden. Dit doen sy waerlijck, die al te seer de Heylighen aenhanghende, Godt en sijnen Christus vergheten, of hun ghebeden niet recht tot Godt en Christus dorven stieren; so doense niet, die Godts gaven in sijne Heylighen eeren, en achten, dat Godt aen der Martelaren ghebeden voor de Kercke yet schenckt. Daerenboven wil Grotius niet, dat de menschen na superstitie overhellen. Dit doen sulcke, die meenen, dat in de beelden eenigen geest of weldadige kracht steeckt; dit doen sy niet, die beelden ghebruycken tot sulck een eynde, als sy inghestelt zijn, dat is, om de geheughenisse te helpen, en sy letten niet op den ommetreck der beelden, maer op de deughden der ghenen, welcker beelden sy zijn. Het welck op dat het te beter sou geschieden, so riedt Grotius, datse in de Kercken niet alleen de beelden der personen, maer van de Historien souden stellen. Die yemandt van den kant aftreckt, veracht den middelwegh niet. Grotius bestemt niet de dinghen, die in dese en andere saecken overtolligh zijn, maer wenscht en arbeyt, datse verbetert werden: soo wel om dat dit recht is, als om datse bedroeft zijn, die krackeel soecken, nu hun de stof om te bulderen benomen wordt. Godt is de waerheydt; hy dient Godt, die Heylighen van goden, beelden van afgoden, het buygen des lichaems van offerhanden, onderscheyt, en schuldigen en onschuldigen niet met een selve beschuldiginghe, bekladt. Als Augustijn van de Martelaers ghesproken heeft, seyt hy treflijck: „Maer Christi „lichaem is self het sacrificie; het welck hun niet opgeoffert „wort, om dat sy self oock hier door zijn." Deselve seyt: „De Christenen segghen niet, O Petrus, of Paulus, of Cypriaen,

„ick offer het sacrificie; maer by hun ghedachtenissen" (dat zijn de graven) „wort Gode geoffert." Elders: „Het Christen „volck viert te gader met een religieuse staetsi de gedach„tenis der Martelaren, en om hun gedachtenis te vernieuwen, „en om datmen door hun verdiensten te samen gevoeght, en „door hun gebeden geholpen werde: alsoo nochtans, datmen „voor geene Martelaren, maer voor den Godt der Martelaren „self altaren sticht." Walfried Strabo seydt, dat de Heylighen versoecken, niet om ons te bestellen de dingen, die t'onser saligheyt noodigh of dienstigh zijn, maer op datse die verwerven. De selve Walfried vermaent fraey: „Men moet daerom „soo beelden en schilderijen hebben, op dat de nuttigheyt „door gheen versmadinge vernietight werde, en dese oneer„biedigheyt niet gedije tot verachtinghe van hun, welcker „beelden sy zijn, noch dat de ghesontheyt des geloofs door „gheen onmatige eere ghekrenckt werde, en de eere al te „veel aen lichamelijcke dingen besteet, te kennen gheve, dat „wy de gheestelijcke saken min dan dese besorgen."

VAN DE SEVEN SACRAMENTEN.

Pag. 75.

Zwingel bekent oock, ghelijck Hofmeyster aenteeckent, dat de ceremonien, die by den doop gevoeght zijn, den doop niet krencken. Hoewel het woort *Sacrament* by sich self breeder gaet, nochtans kan het naeuwer genomen tot die seven uytwendige actien, inwendige saken beteeckenende, gebracht worden, waer van in de Schrifuer heerlijcker gewach is, als van den doop Mat. 28, 19. Marc. 16, 16; van de Confirmatie of het Vormsel, Act. 8, 17: van d'Eucharistie, Matth. 26, 26. Marc. 14, 22. Luc. 22, 18. 1. Cor. 11, 23: van d'Ordineeringe, 1 Timoth. 4, 14. 5, 22. 2. Tim. 1, 6: van de Penitentie, Matth. 28, 18. 1. Cor. 5, 2. 2. Cor. 2, 7: van het Huwelijck, Ephes. 5, 32: van het Olysel der krancken, Marc. 6, 13. Lucas 5, 14. Luther en Melanchthon bekennen, dat onder de *dinghen*, die, na de manier der Ouden, Sacramenten ghenoemt moghen worden, dese seven uytmunten. En het hindert niet, dat nu niet, ghelijck eertijdts, uytwendighe gaven de Confir-

matie of het Vormsel volgen, noch de ghesontheyt het Olysel van den uytwendigen mensch volghe: nadien oock die gaven, beelden der inwendige gaven, en die uytwendige gesontheyt beelden der inwendige ghesondtheydt verstreckten.

VAN DEN KINDERDOOP.

Pag. 74.

Men kan uyt de Heylighe Schrifture bewijs-redenen bybrengen, waer uyt volght, dat de Kinderdoop niet ongeoorloft is.

VAN DE CONFIRMATIE, OF HET VORMSEL.

Pag. 86.

By het Confirmeren of bevestigen der ghedoopten, wert eertijts d'opleggingen der handen gevoeght, en nu vergeselschap de salvinge dit mede.

VAN D'EUCHARISTIE, OF HET HEYLIGH SACRAMENT DES ALTAERS.

Pag. 34.

Nu volcht het verhandelen van d' Eucharistie, die, dat ten hooghste bedroeft is, in ste van den bandt des vredes, het Vaendel van verscheyde partyen gheworden is. Calvijns discipulen spreecken meest al van dese saeck in hun Confessien, heel anders dan wanneerse in disputatien hun ghevoelen naeckter ontdecken. In hun Confessien hoort ghy, dat Christi lichaem en bloet dadelijck, substantielijck, wesentlijck ghenoten wort: in hun disputatien seggense, dat hier niet de substantie self is, maer een Hemelsche saeck, geheymenisser wijse beteeckent; en dat het nuttigen alleen door het geloof gheschiedt; namelijck, om dat hy, die het neemt, ghelooft dat Christus voor

hem ghestorven is. Maer waerachtigh alle d' Ouden gaen heel anders te werck: sy bekennen dat'er veranderinge gheschiedt, dat'er de Gratie by komt, en onse dadelijcke Concorporatie of mede-lichaminge met Christi lichaem; een natuerlijcke waerachtigheydt des lichaems, ghelijck Hilarius spreeckt: die oock elders van Christo seyt: „Hy mengde hier in de nature van „sijn vleesch, om ons de nature der eeuwicheydt onder het „Sacrament van sijn vleesch deelachtigh te maken." Ambrosius seyt: „Ghy ontfanght wel het Sacrament in ghelijckenisse, „doch geniet de kracht en gratie van sijn waerachtige nature." De selve seyt elders: „Door de segeninghe wort oock de „nature self verandert." Cyrillus seyt, dat Christi lichaem met het wesen onser ziele ghemengt wort; te weten, men nutticht niet het geen in Christi lichaem sensibel, maer het geen hier in gheestelijck was. En dit is 't gheen het Concilie van Trenten seydt: dat dit Sacrament begrijpt Jesum Christum waerachtigh Godt en mensch, dadelijck en substantieel, onder de gedaente van die sichtbare saecken, nochtans niet na de natuerlijcke wijse van bestaen, maer Sacramentaliter of geheymenisser wijse, en op soo een maniere van bestaen, die hoewel wy die niet met woorden kunnen uytdrucken, nochtans mogelijck by Godt is, en die wy, verlicht in 't verstandt, door het geloof kunnen vatten. Elders seydt het Concilie, dat dit Sacrament is de gheestelijcke spijse der ghemoeden. De Glosse van het Canonijcke Recht seyt, dat men het moet eten, niet met het vleesch, of de tanden, maer met een innerlijcke ghenegenheydt des geestes. Clemens, de vierde Paus van dien naem, in sijnen brief aen den Bisschop van Narbonne, schrijft, dat Christi lichaem plaetselijck in den Hemel, waerachtigh en dadelijck in d' Eucharistie is. Bernardus seyt, dat ons in het Sacrament de waerachtighe substantie des lichaems, doch geestelijck gegeven wordt. De Waldensen seyden: dat broodt en wijn waerachtigh Christi lichaem en bloedt waren: en Christus in het Sacrament met sijn natuerlijck lichaem was, maer door een andere existentie, of wijze van bestaen als ter rechte handt Godts. De Fransche Confessie seyt, dat, die sich Gereformeerden noemen, de substantie nuttigen. De Protestanten segghen, in een van de Formulieren te Poissi overgelevert; dat Christus in het Sacrament gheeft en verleent, door de werckinge des H. Geests, de substantie van

sijn lichaem en bloet. Calvijn seyt, dat Godt niet schimpt met ydele teeckenen, maer in der daet geeft het geen hy door de teeckenen betuyght, de ghemeynschap des lichaems en bloedts: dat de figure by de waerheyt ghevoeght het broot representeert, en offert, en geeft Christi lichaem: dat de waerachtige substantie ons ghegeven wort: de waerheyt by het teycken gevoeght is: dat wy de substantie van lichaem en bloet deelachtigh worden. Het Synode der Protestanten te Sendomir seyt, dat de substantiele tegenwoordigheyt Christi niet alleen beteeckent, maer waerachtigh in het Avondtmael gegeven wort. Jacobus Koninck van Britanjen seyt, dat wy Christi lichaem en bloet deelachtigh worden.

Pag. 36.

Het is Chrysostomi segghen, dat de veranderinghe niet alleen door het gheloof, maer dadelijck geschiet. Theodoretus seyde, dat de veranderinge door de ghenade gheschiede: Augustijn seyde in het 20. boeck teghen Faustus, dat niet allerley broot, maer het ghesegende (namelijck het geheyme) Christi lichaem wert. Doch Eusebius Emissenus seyt: „Nie„mandt twijfele, dat d'eerstelingen der schepselen door wil, „macht, tegenwoordigheydt der Majesteyt, in de nature van „'s Heeren lichaem konnen verkeeren." Dese manieren van spreken hebben de Pausen niet onlanghs opghebrocht: maer zijn van oudts ghebruyckt, en oock by de Griecken selfs in swangh, worden daer onderhouden. Johannes Damascenus seyt: „Broot en wijn worden het lichaem en bloedt Christi, door „het toekomen des Geestes, die dese dingen werckt, die de „nature overtreffen, en niet dan alleen door het gheloof kon„nen ghevat en verstaen worden." Oock bekenden de Griecken te Florencen, in de leste sittinge, de veranderinge van broot en wijn in Christi lichaem en bloedt, door den Heyligen Gheest. Jeremias de Patriarch seydt, dat door de kracht des Almachtighen Geestes het broodt in Christi lichaem self, den wijn in sijn bloedt self verandert en verkeert wort. De Griecken seggen in hun antwoort te Venetien op den Cardinael van Guises vragen ghegeven, dat de wijn in bloedt verandert wordt, op een overnatuerlijcke wijse, of door den Heylighen Gheest. Patriarch Parthenius en sijn Synode belijden: dat het gheconsacreerde en ghesegende het lichaem en bloedt Christi,

en geen naeckte figuer is. Pag. 122. Ambrosius: „Maer hy „die voor allen geleden heeft, is op het altaer: die door sijn „passie verlost zijn, die zijn onder het altaer."

VAN DE AENBIDDINGHE VAN HET HEYLIGH SACRAMENT.

Pag. 79.

Dewijl het Concilie van Trenten seydt, dat men het Sacrament met Goddelijcken dienst moet aenbidden, so wil het niet anders dan dat men Gods Soon self aenbidde: en soo verklaert het dit eenmael, Sessi. 13. Canon. 6. als het seyt, „Dat men in het Heylige Sacrament der Eucharistie, Christum „Godts eenighgeboren Soon, oock met den uyterlijcken dienst „van latrie (dats Goddelijcke eere) aenbidt:" Want Gordon Huntleus, in sijn kort begrijp der gheschillen, het 3. stuck, seyt recht, dat met dese woorden, die verscheyden luyden, een selve säeck beteyckent wort: Oock ghevoelt Cardinael Bellarmijn niet anders, die seydt, dat dit gantsche geschil in de maniere van spreken bestaet. Dewijl de Eucharistie, soo Ireneus seyt, uyt een Hemelsche en aertsche saeck bestaet, waerom sou men niet aenbidden het geen hier in Hemelsch is, namelijck Christi lichaem en bloedt; seker niet sichtbaer in het Sacrament, maer begrijpsaem in het verstant en ghemoedt, dat van Godt verlicht is? In het Oude Testament wert met recht geseyt, dat het volck de Arck, en by de Arck, Godt aenbadt, meest in die tijdt, doen men de Arck openbaer van d'eene plaets in d'ander voerde, gelijck het somtijts geschiede. De eerste wijse van spreken is Psal. 99, 5. 132, 7. Maimon seyde wel, dat de Arcke quam in plaets van soo vele beelden, die by de Heydenen waren. Dese meynden dat hun Goden in de beelden tegenwoordigh waren: de Hebreen dat Godt in de Arcke teghenwoordigh was; Num. 20, 6. alsoo datse de Arck ten dien tijde met Godts naem noemden; Num. 10, 35, 36. Psal. 24, 7, 8. 47, 6. 68, 2. De Arck wert aenghebeden, om datse die haer aensagen, het zy die na by of verre waren, ghelijck als voor een teecken en pandt van Godts tegenwoordigheyt, het lichaem bogen. Psal. 99, 9. 138, 2. 3. Reg. 5, 11, 44. Dan. 6, 10. Godt wert aengebeden,

overmits die eere door dat teecken Gode wert opghedragen, om wiens wil men die ceremonie bewees, en op wien het gemoet sagh. Augustinus seydt bequamelijck op dese saeck, in het derde boeck van Christi leeringe: „Wie een nut teycken, „Goddelijcker wijse inghestelt, eert, wiens kracht en beteyc-„keninge hy verstaet, die eert niet dit het gene ghesien „wordt, en verganckelijck is, maer liever dit, waer op alle die dingen wijsen." Maer dat den Hebreen het selve niet vry stont te doen by andere beelden, dat quam uyt de gestelde Wet door Moses gegeven, die hun vele instellinghen, die met de Heydensche streden, gaf. Oock de Protestanten als het Woordt Godts opghelesen wort, dat is, op eenen galm in de lucht gemaeckt, bewijsen teeckens van religieuse eerbiedigheyt.

VAN DE COMMUNIE OF HET NUTTIGEN VAN HET H. SACRAMENT, ONDER EEN OF TWEE GEDAENTEN.

!Pag. 126.

Grotius twijfelt niet of men kan de Communie, of het nuttigen onder beyde de ghedaenten, volgens d'autoriteyt der algemeene Concilien, sonder scheuringe genieten, en hy heeft oorsaecken bygebroght, overmidts hy siet, dat dit anderen vreedlievende is toegestaen. Oock weygert het Concilie van Costents niet, dat men de manier van onder een gedaente te nuttigen veranderen mach; maer wil dat dit met autoriteyt der Kercke geschiede; het welck oock Luther in sijn eerste schrift voor goet kende. Ondertusschen dorf D. Rivet niet lochenen, dat die door sieckte of by ghebreck van wijn, het Sacrament onder een gedaente genoten, de geheele saeck des Sacraments ontfingen. Het welck genoegh is, om niet te dencken, dat hier Kerckschennis aen vast zy. En oock by onse tijdt gevoelden Luther, Melanthon, en Buceer, dat het Sacrament onder een ghedaente recht genoten wiert, als men anders niet kost. Wou D. Rivet niet beweeren, dat in het Sacrament, in plaets van wijn, Meede mocht gebruyckt werden, daer men gheenen wijn vondt, waerom ghebruyckte hy die uytvlucht, om op Grotius woorden niet te antwoorden? Wat baet het, dat men ongeoorlofde saecken bybrenge? Grotius had gheseydt,

dat in den kleyne kinderen te doopen, of den doop voor eenen tijdt lanck uyt te stellen, oock van hun d'Eucharistie te gheven, op de ghewoonte der algemeene Kercke te letten sta, die eenich Recht over sodanige dingen heeft.

Pag. 244.

De gewoonte van onder beyde de gedaenten te communiceeren, was gheapprobeert door het Concilie van Constants, daer na oock van het Baselsche, met eenige voorwaerden hier by gevoeght; gelijck Cassander voor Grotius wel had gheseyt. Hier by kan gevoecht worden het Concilie van Florence, daer de vrede der Roomsche Kercke Griecken en Armeners wert aengeboden, sonder veranderinge van hun manier. Is dit niet ghenoegh om te betoonen, dat'er geen wet is, die het contrarie stelt?

VAN HET BERECHTEN DER KRANCKEN, MET HET H. SACRAMENT DES ALTAERS.

Pag. 82.

De gewoonte, die ten tijde van Justijn was, van door den Diaken d'Eucharistie aen de krancken te senden, het welck Calvijn in sijnen 325. Brief approbeert, en in Duytschlandt vele Protestanten onderhouden; die toont, hoe de Christenen van oudts oock gheacht hebben, dat het broodt in Christi lichaem geconsacreert, sijn heylicheydt tot het nuttighen toe behoudt; dat de kracht der segeninge blijft, gelijck Cyrillus teghen Calosier seydt. Het selve oude gebruyck toont, dat d'Eucharistie yemandt t'huys te brengen, niet alleen in 't ghebruyck was voor vrouwen, maer oock voor mannen; ghelijck wy bericht worden door d'exempelen van Sater, Ambrosius broeder. De Heer Rivet acht, dat hy wijser is dan die Christenen, als hy dit een abuys noemt; ick geloof om dat dit gebodt in de Schrift niet gevonden wort; maer men vindt oock niet, dat het verboden is. En dit zijn de dinghen, die Grotius seyde, dat in het Recht der Kercke begrepen worden. D. Rivet en sijn genooten willen d'Eucharistie niet nuttighen, als in

d'openbare vergaderinghe. Doch hier in wederspreeckt hun het oordeel der Christen werelt, in het Niceensche Concilie, het welck wil, dat men binnen den tijdt der boete, die op hun sterven leggen desen reyskost sal gheven, en noemt dat noodtsaeckelijck: het strijdt oock tegens de ghewoonte der genen, die in Bemen met de Calvinisten broederschap houden.

VAN HET SACRIFICIE DER MISSE.

Pag. 80.

Die tot noch de Misse of Eucharistischen dienst den naem van sacrificie weygerden, gebruyckten dese bewijs-reden, om datse meenen dit woort eygentlijck genomen een doodinge in sich te behelsen. Maer de saeck is anders gelegen; Grotius had getoont dat het Griecksche woort, dat met het woort sacrificie in de Griecksche oversettinghen des Nieuwen Testaments vertaelt wort, gelijck oock in den schrijver tot de Hebreen 11, 4 gesproken wort van de vruchten der aerde, en van koeck uyt bloem van meel. Noch het woort, waer uyt de Griecksche naem spruyt, is in de eerste beteyckeninge dooden, hoewel het sedert uyt het dooden van het offer-vee overgevoert is, doch beroocken; gelijck Porphyrius aenteeckent: het welck oock vele namen, met dit woordt vermaeghschapt, in de Griecksche tale uytwijsen. Huntleus heeft wel gheseydt, dat sacrificie niet anders is, als offerhande van een tastelijck ding, Gode opghedraghen: maer dat dit sacrificie yet representeert, of doet ghedencken, inghestelt om Godts opperste eyghendom en Christi passie te representeren. Kardinael Perron noemt het sacrificie van't sacrificie applicatijf of toe-eygenende. Hoe sou men in dese saeck beter konnen spreecken? Waerom oock, in de Engelsche Liturgie, die actie een sacrificie wordt ghenoemt; en de Koninck van Britanjen weyghert voor Perron om dit woort pleyt te voeren. Het is een sacrificie, seydt de Meester der sententien, overmits het is de gedachtenis van de waerachtige sacrificie en heylige offerhande op het altaer des kruyces. Gregorius de Groote, in sijn Gespreck 4, 58: „Want „dese offerhande, die door het mysterie ons de doodt des „eenighgeboren vernieuwt, de ziel bysonderlijck voor den

„eeuwigen doodt behoedt; die hoewel hy van den doodt ver-„resen, nu niet sterft, en de doot niet meer over hem regeert, „nochtans by sich selven onsterflijck en onbederflijck levende, „wederom voor ons in dit mysterie der heylighe offerhande „opgeoffert wort." De Catholijcken gebruycken hier gheen oversettinghe, maer teeckenen de saeck met haren eygen naem; in welcken sin de naem van sacrificie over dese selve saeck gebruyckt wort by Justijn, Ireneum, Tertulliaen, Cypriaen, Ambrosium, Chrysostomum, Hieronymum, Augustijn, en alle oude Liturgien: maer het woordt van oblatie en offeren, so by d'andere Vaders van het Niceensche Synode, en vele Liturgien. En d'Oudtvaders bewijsen uyt Esaias prophecie 56, 21. dat in de Christelijcke Kercke de Priesters van het volck onderscheyden worden. En Erasmus heeft het geen in de gemeene oversettinge Act. 13, 2. staet: „maer doen sy bedienden," overgeset: „doen sy den Heere offerden." En dit Sacrificie behoort niet alleen tot het werck van dancksegginghe, waer van het Eucharistie heet, maer oock tot versoeninge. Want wanneer die groote offerhande geschiet, wordt Godt gebeden, dat hy Heydenen, Joden, Ketters bekeere, op datse Christenen zijnde, en penitentie doende, hy hun de vergiffenisse der sonden schencke; alle welcke dingen hier op sien, op dat Godt den menschen genadich zy, of versoent werde. In de Liturgie van Basilius staet: „Geef dat dit heylige uw aenge-„naem zy voor onse sonden." Van welcke saeck men Kabasilas mach nasoecken cap. 52; en de Griecken in hun antwoordt aen den Kardinael van Guise gegeven.

Pag. 104. uyt Augustijn.

Want wat Antistes of Overste, staende op de plaets der Heyligen, by het altaer seyde: O Petrus of Paulus of Cypriaen, wy offeren voor u? Maer het ghene geoffert wort, dat wort Gode geoffert.

Pag. 123. uyt Augustijn.

Hoe kan men eerbiedigher, hoe kan men eerlijcker spreken, dan onder dat altaer te rusten, daer men Gode offerhande opdraeght? op het welck de ostien of offers geoffert worden? waer op de Heer Priester is? gelijck geschreven staet: Ghy zijt Priester in der eeuwigheyt, na d'ordre van Melchisedech.

Met recht rusten de zielen onder het altaer der rechtvaerdigen, om dat op het altaer 's Heeren lichaem gheoffert wort, en de rechtvaerdigen daer gheen wraeck van het bloedt eyschen; daer oock Christi bloet voor de sondaren uytgegoten wort. Den Martelaren wort dan voegelijck, en als door eenerhande Godtvruchtighe meghenootschap, een begraefenis toegekeurt, daer de doodt des Heeren dagelijcks ghecelebreert wordt, ghelijck hy self seyt: So dickwils ghy dit doet, sult ghy den doot des Heeren verkondighen, tot dat ick kome: namelijck op datse, die om sijn sterven gestorven zijn, onder de Geheymenis van sijn *Sacrament* rusten.

Pag. 528.

De vierde trap (namelijck der Penitenten) was, hun toeghelaten te worden het ghesicht van het *Eucharistische Sacrificie,* en oock te moghen „offeren de ghedaenten, die geconsacreert „souden worden." Hier na volghde het Recht der volle communie. Dese dinghen vint ghy by Gregorius Thaumaturges, Basilius aen Amphilochius, en anderen. Sozomenus 7, 1, 15, beschrijft dese leste saecken aldus: „Daer was voor de Peni„tenten een plaets in elcks ghesicht. Sy stonden met een „bedroeft aensicht, ghelijck treurighen plachten. Als het *Sa„crifici* volbracht was, soo smetense sich, wel wetende wat den „ghewyden geoorloft is te verstaen, al suchtende en steenende „ter aerde."

Pag. 145. uyt Chrysostomus.

„Noch wy maken te vergeefs onder de Goddelijcke *Mysterien* „gedachtenis van hun, en voor hun biddende, genaken het „*Lam,* aldaer ghestelt, dat de sonden der werelt draeght, &c. „Want niet te vergeefs roept hy, die aen het altaer staet, ten „tijde als d' eerwaerdighe *Mysterien* uytghereyckt worden, &c."

VAN DE PENITENTIE OF GENOEGHDOENINGE VOOR DE SONDEN, EN DEN EXOMOLOGESIS, CONFESSIE OF BIECHTE.

Pag. 85.

Wat is het dan dat gheseyt wort, Gode ghenoech te doen [1]) in de saken der Penitenten? Het is gheduldigh te verdraghen de straf waer mede Godt ons kastijdt, of die de Priester ons opleydt, of wy van self aennemen; en dat om Godes wille. Tertulliaen, die de Latijnsche woorden wel verstondt, seyt in 't boeck van den Doop: „Van de voorlede" (misdaden) „voldoen „wy door pijniginghe van het vleesch en den gheest." In het boeck van de Penitentie: „De Schultbekentenis" (of biechte) „is „de raedt der voldoeninghe." In het boeck van de Patientie: „De Koninck van Babel voldeede Gode." In sijn boeck van de suyverheyt: „Hy gedenckt aen Godt den Vader, en keert „weder na den voldanen." Cypriaen: „De afghevallene, die „onder de Penitentie staen, bidden Godt met volkome voldoe„ningen." Elders: „Wy gevoelen dan roeden en geessels, die „God door geen goede wercken versoenen, noch voor de sonden „voldoen." Elders vermaent hy de ghevallene, datse Gode den barmhertigen Vader door hunne gebeden en wercken voldoen. Tegen de ghenen, die anders gevoelen, vaert hy met dese woorden uyt, in sijnen 55. Brief: „Men doet sijn beste om niet „sijne misdaden door voldoeninghen en rechtvaerdighe klachten „af te koopen, de wonden met tranen af te wasschen. De „waerachtige vrede wort door de logen van valsche vrede „wechgenomen: de heylsame schoot der moeder wordt door de „tusschen-komste der stiefmoeder gesloten, op dat men het „schreyen en suchten des sondaers, en uyt den mont der „afgevallene niet hoore." Lactantius seyt: „Want hy kan „weder te recht gebrocht en verlost worden, indien hem sijn „wercken leet zijn, en tot wat beters bekeert, Gode voldoe." Augustijn in de 50. Homilie, Cap. 2. „Laet hy tot de Oversten „komen, waer door hem in de Kercke de sleutels ghebrocht

---

[1]) *Gode ghenoech te doen:* letterlijk 't Lat. *Deo satisfacere;* waarvoor men thans — en Vondel zelf in het vervolg van ditzelfde betoog — „genoegdoening" of „voldoening" schrijft.

„worden, en hy ontfange van hun, die over de heylige saec- „ken gestelt zijn, de maniere van sijne voldoeninge." De selve seydt in sijn Handtboeckje: „Men moet sijn leven in een beter „veranderen, en Godt door aelmissen om de verlede sonden „versoenen, niet hier toe eeniger wijse omkopen, op dat het „altijt geoorloft zy straffeloos die te bedrijven. Want Godt gaf „niemandt den vryen toom om te sondigen, hoewel hy sich „ontfarmende, nu de bedreve sonden uytwissche, indien men „niet de behoorlijcke versoeninge versuyme." En in desen sin gebruycken de Griecken in de Florentijnsche over-eenstemminge het Grieckeche woordt, het welck even-eens luydt als het Latijnsche woordt *voldoen*. Het Concilie van Trenten Sess. 14. Cap. 8, heeft wel uytgheleydt, hoe dit met Christi voldoenige niet strijdt. „Het voeght de Goddelijcke goedertierenheydt, dat „ons de sonden so niet, sonder eenige genoechdoeninge, ver- „geven werden, dat wy hier uyt oorsaeck nemen de sonden „lichter te achten; als die den Heylighen Gheest veronghe- „lijckende en versmadende, in swaerder vervallen, ons eenen „schat van toren in den dagh des torens vergaderen. Want „sonder twijfel dese genoeghdoende straffen roepen ons krach- „tig af van de sonde, en bedwingen ons als met eenen toom, „en maken de Penitenten tegen het toekomende aendachtigher „en wackerder: genesen oock d'overblijfsels der sonden, en „de gebreken die hun ploy setten, en wy nemen wech door „contrarie deughdelijcke wercken, de ghebreken die ons door „den quaden wandel aenhangen. Noch seker in Godts Kerck „wert oyt wegh veyligher gheoordeelt, dan dat de menschen „door waerachtigh berouw des harten wercken van penitentie „oefenen. Hier by komt, dat, terwijl men ghenoeghdoende om „de sonden lijde, wy Christo Jesu, die voor onse sonden ge- „noegh dede, gelijckvormich worden, hier door oock eenen „sekeren onderpant hebben; dat wy met hem lijdende, oock „met hem verheerlijckt sullen worden. Oock is dese onse „genoeghdoeninghe, die wy voor onse sonden genoechdoen niet „sodanigh, datse niet door Jesum Christum zy. Want wy die „uyt ons selven, als uyt ons selven niet vermogen, vermogen „alle dingen, door de medewerckinge van hem, die ons ver- „sterckt. Aldus heeft de mensch niet, waer op hy sich beroeme, „maer alle roem is in Christus: in wien wy leven, en verdie- „nen: in wien wy genoeghdoen, doende boetvaerdige vruchten:

„die kracht uyt hem ontfangen, offerense door hem den Vader „op, en sy worden door hem by den Vader aenghenomen." Hier mede stemt dat van Cypriaen wel overeen: „Eerst be„hooren wy den Heer self te bidden, daer na door hem self „Godt den Vader te voldoen." Gewisselijck, dewijl sulcke straffen den sondaren nut, en daerom Gode aengenaem zijn, dewijl hier door Gode genoech te doen, de manier van spreken, gelijck wy sien, overvloedigh by d'Ouden is, wat baet het twisten?

Pag. 220.

Maer nademael D. Rivet acht, dat het al geheel het ampt der Bedienaren is, de genen, die altijt ergerlijck wandelden, en op hun sterven penitentie doen, van hun eeuwige saligheyt te versekeren, diese terstont sullen verwerven; so sal het de pijne waert zijn, te besien, hoe de Herders der oude Kercke sich in dit stuck droeghen. Dese versekerden de Catechumenen of aenkomelinghen, tot het doopsel tredende, van de vergiffenisse van alle hun sonden; en dat uyt kracht des nieuwen Verbondts: maer die na den Doop in de swaerste doodt-sonden vervielen, en die als eenerhande verlocheninge der Godtvruchtigheydt in sich schenen te bevatten, hoedanige zijn afgodery, overspel, dootslagh, die beloofdense niet sekers, uyt schrick voor dese plaetsen Hebr. 6, 4: en 10, 16. Een Ouderlinck by Ireneus gepresen 4, 45: „Wy behoeven niet hoovaerdigh te „zijn, noch d'ouden te bestraffen, op dat wy misschien niet, „na dat wy Godt kenden, yet doen, het geen Gode mishaeght, „en daerenboven geen vergiffenis der sonden hebben, en buyten „sijn Rijck gesloten worden." Tertulliaen: „Wy gaen eens in „het waschbadt: de misdaden worden eens afgewasschen, om „dat men die niet behoort te vernieuwen. Gheluckigh water, „dat eens afwascht, dat den sondaren niet ten schimp gedijt; „dat niet door gedurige smetten bevleckt, weder besmet, die „het afwiesch." De forme waer mede sy plagten aen te spreken de genen, die soo swaerlijck vervielen, is in de vermaninge by Paciaen, die nochtans een groot weerstander der Novatianen was: „Wie dese dingen na den Doop beginck, die sal „Godts aenschijn niet sien. Die aen so groote lasterstucken „schuldigh zijn, hebben ghewanhoopt. Wat heb ick u gedaen? „Was het niet in mijn macht om te doen? Heeft my niemandt

„vermaent? Niemandt dit voorseydt? Heeft de Kerck ghe„sweghen? Hebben d'Evangelien niet gheseydt? Hebben d'Apos„tels niet gedreyght? Heeft de Priester niet vermaent? Wat „soeckt ghy vertroostingh? Doen betaemde het, als het geoor„loft was." Nochtans tempert hy stracks daer na dreygende rede: „hebt ghy beginnen te wanhopen? kent ghy u ellendigh? „vreest ghy? ontfanght remedie." Hieronymus op Daniel, schrijft: „Aengesien de salige Daniel, die toekomende dingen „wist, aen Godts vonnis twijfelde, so handelense reuckeloos, „die stoutelijck den sondaren vergiffenis beloven." De daden der Kercke quamen met de woorden overeen, als sy dit op allerhande wijse beyverde, datse een yeghelijck gheweldigen schrick om sulcke lasterstucken aenjoegh. Weshalve in d' eerste tijden, op vele plaetsen, oock te Rome, de genen die swaer vervielen, nimmermeer den vrede der Kercke, dat is een absolutie, ontfingen, waer op de communie weder volghde; overmidts sy meenden, dat men in de Heylige Schrift noch eenigh ghebodt, noch exempel van sulck een absolutie vondt. Want sommigen pasten de plaets, in den tweeden aen de Corinthers, niet op dien bloetschender, maer op eenen anderen, met een minder laster bevleckt; anderen verstonden misschien beter, dat hem genade geschiede, geen toelatinge tot de communie, maer gebeden tot Godt, op dat hy van de sieckte en pijne, hem door den Satan aengedaen, verlost mocht werden. Andere exempelen waren geruchtswijs onseker, of behoorden tot doolende opinien, en andere mindere overtredingen. Tertulliaen leert ons, in sijn boeck van de kuyscheyt, dat de gemelde strafheyt oock te Rome duerde, en waerachtigh is, en geduert hebbe, tot op Paus Zepherijn. De Nestorianen in Indien onderhielden dit, ghelijck vele oude dingen. Yemandt sal vragen, of dan hun, die so swaerlijck vervielen alle hoop in Godts barmhertigheyt benomen werdt. Niet ganschelijck: Bisschoppen en Priesters vermaendense, datse Godt ootmoedigh souden bidden; tot sijn barmhertigheyt, wiens palen ons onbekent zijn, souden vluchten. Tertulliaen seydt: „Behoudens die ma„nier van penitentie, die na het geloof, vergiffenis van lichter „overtredingen by den Bisschop, of by Godt alleen verwerven „kan:" oock seyt de selve: „wat de vergiffenis belangt, wy „bevelense Gode." De Roomsche Geestelijckheyt schrijft aen Cypriaen in den 31. Brief: „Die wy van ons afgesondert lieten,

„doch wy hebbense vermaent, en vermanense penitentie te „doen, of sy ergens door kosten vergiffenis verwerven, van „hem, diese machtigh is te verleenen." Dese vervallene dan baden Godt: De Kerck badt in het openbaer niet voor hun, hier toe geport door de plaets by Jeremias 7, 16. en 1. Joa. 5, 16. Tertulliaen ontfangt, in sijn *Scorpiaco*, de Martelaers, die hy acht, datse, na hunnen swaren val, van vergiffenisse versekert zijn. Zepherinus d'eerste handelde d'overspeelders te Rome sachter, en gaf hun een lange en bedroefde penitentie, en die ten eynde zijnde, hun den vrede der Kercke; bybrengende tot sijn voordeel eenighe woorden uyt Hermes den Herder, wiens boeck doen van gheen gering aensien was. Die sachtsinnigheyt mishaeghde Tertulliaen, ghelijck wy uyt het gemelde boeck nu verstaen. Maer Cypriaen seydt, dat oock sommige andere Bisschoppen in Africa, die meenden, dat men den overspeelderen den vrede niet most geven, en de plaets van penitentie voor het overspel gheheel toesloten; scheyden sich nochtans niet af van het collegie hunner mede-bisschoppen, of braken d' eenigheydt der Catholijcke Kercke, door een stijfsinnigheyt van hardebollen of van censure. Evenwel behiel Zepherijns ghevoelen d'overhandt. Want Cypriaen seydt, in den selven Brief, wy staen oock den overspeelder tijt van penitentie toe. Doch d' oude strafheydt bleef tegens afgodendienaers en dootslagers. Tertulliaen Zepherijn aensprekende, seyt: „Ghy „veroordeelt seker afgodery en doodtslagh een reys." Hierom hebben wy in de Canons van Vranckrijck, ontrent dien tijt: „Datse tot op het eynde van hun leven niet communiceren, „die hun broeders valschelijck beschuldigen." Item: „Die den „Duyvelen yet toewijden, moet men penitentie opleggen, tot „op hunnen sterfdagh, nochtans niet sonder hoop van ver„giffenisse; die sy volkomentlijck van hem behooren te hopen, „die alleen milt is, en so rijck van barmhertigheyt, dat nie„mant behoeft te wanhopen." Ontrent Cypriaens tijt begost men in dese saeck te twijfelen, te Rome, en in Africa, om de menighten der afvalligen in afgoderije: en Cypriaen dorst niets besluyten, sonder bestemminge der Bisschoppen, so in Africa, als elders: ja hy noemt oock, in den ree gemelden Brief, die gewoonte een oude kracht van het Evangelie. Ten leste vondt men goet, na een langdurige droeve penitentie, den afgevallenen absolutie en versoeninge toe te staen, ghe-

lijck men by Cypriaen sien kan. Nochtans waren 'er Bisschoppen, wien nu dese groote sachtigheyt mishaeghde, waer van sommigen, door Novitiaen en Novatus, [al te straffe verweerders der voorgaende strengheyt, tegen de gemeene overeenstemminge] in hun scheuringe ingewickelt werden. Nochtans was die gemelde sachtigheyt, die men in de Kercke voerde, niet ongebonden: want eerstelijck slootse d'Apostaten uyt, dat zijn, die sich verklaerden vyanden van 't Christendom te wesen. Cypriaen schrijft in den ghemelden Brief: „Maer Apostaten „en verlaters, of partyen en vyanden, en die Christi Kerck „verstroyden, noch soose buyten om dien naem ghedoodt „werden, mogen na den Apostels (*stijl*) tot den vrede der „Kercke niet toegelaten worden, nadiense noch den geest noch „d'eenigheydt der Kercke behielden." D'eerste Canon van het Eliberijnsche Concilie schijnt oock op sodanigen te slaen. Dese oock uytgeseyt, die gesondt zijnde, sich met geen penitentie bekreunende, dese penitentie soecken als de doot genaeckt. Cypriaen seydt daer: „En hierom, mijn seer waerde broeder, „achten wy, dat mense geheel de hope der communie en des „vredes behoort te verbieden, die geen penitentie doende, noch „uyt al hun harte de droefheyt over hun misdaden, oock met „een openbare belijdenisse hunner jammerklachten, betuyghen; „indiense in hun sieckte en gevaer beginnen te smeecken: „overmidts het berouw der overtredinge hun niet doet bidden, „maer de vermaninge der genakende doot hun dwingt: en hy „is niet waerdigh in sijn sterven troost t'ontfangen, die niet „ghedacht heeft, dat hy sterven sou." Dit, in het Sermoen van d'afgevallenen, siet oock daer op: „Ick bidde u, Broe„ders, laetse elck in het bysonder hun misdaet biechten, terwijl „hy die misdede noch in de werelt is; terwijl sijn biechte „magh toegelaten worden; terwijl sijn volbrochte genoech„doeninge en vergiffenis den Heere aengenaem is." Innocentius siet, in sijnen derden brief aen Exuperius, op dese manier, als hy seyt van hun, die al hun leven lanck in ongebonden wellusten overgegeven, op het uyterste van hun leven, t'effens penitentie en versoeninge door communie eyschten; datmen d'eerste ghewoonte hielt, de penitentie toeghestaen, maer de communie gheweygert werdt. Men stontse de penitentie, dat is, de wijse van ghenoechdoeninge toe, op datse die souden volbrengen, indiense opquamen: men weygerdese de communie,

overmidts men hun gheen versekeringe kost geven, gelijck wy stracks uyt Augustijn sullen leeren. Het Concilium Arelatense seyt: „Het docht ons goet van wegen dese, die af„vallen, en sich nimmer ter Kercke presenteeren, noch oock „penitentie soecken te doen, en daer na van kranckheydt „aenghetast, de communie soecken; hun de communie niet „te geven, ten zy datse weder opkomen, en waerdige vruchten „van penitentie voortbrengen." Hier mede komt de leste Canon van het eerste Arelatense Concilie, en de derde Canon van het Valentijnsche Concilie over-een. Oock uytghesondert blijvende, die binnen den tijdt der penitentie, of na hun verworven versoeninghe, wederom vervielen: en dat oock uyt d'autoriteyt van Hermes; by wien „Godts „dienaers een eenighe penitentie genieten:" Item: „Hy heeft „een eenige penitentie." De sevenste Canon van het Eliberijnsche Concilie seydt: „So misschien een geloovige, na dat „hy in overspel verviel, na den ghestelden tijdt penitentie „gedaen hebbende, wederom hoereert, soo vinden wij goet, dat „hy in't eynde geen communie geniete." D'elfste Canon van het derde Toletaensche Concilie: „Maer dese, die binnen den „tijdt der penitentie, of na hun versoeninge, weder in hun „eyge ghebreken vervallen, sullen volgens de strafheyt der „eerste Canons veroordeelt worden." En dat dit, ten tijde van Tertulliaen, oock wert onderhouden in lasterstucken, die wel groot waren, nochtans niet soo groot, als dese allergrootste, gelijck dief-stal, valsche ghetuychenis, verkrachtinge, Godtslasteringe, dit leert ons de selve Tertulliaen, in sijn boeck van de Penitentie, by hem geschreven, „eer hy van de Catho„lijcke Kerck afweeck." Hy seydt: „Hy heeft in het poortael „sijn tweede penitentie besteet." (namelijck na den Doop, die d'eerste penitentie is) „die den aenkloppende open doet, maer „nu eenmael; om dat het de tweedemael is: maer nimmermeer „verder, om dat de naeste reys vergeefs is: want is dit een„mael oock niet genoech?" Noch op die selve plaets: „Men „behoort den segel der penitentie, die eens bekent en aen„genomen is, hier na nimmermeer, door vernieuwinge der „misdaet, te breken." Dat men sulck een penitentie oock op haren tijdt niet ghewoon was te herdoen, getuycht oock Ambrosius, in het tweede boeck van de Penitentie cap. 12; en Augustijn in sijnen 54. Brief; Marcedonius in Augustijns brief,

voor dien brief, en anderen. Augustijn voecht'er de reden by, „op dat de medecijne den krancken niet slecht, min dienstigh „sou wesen." Nochtans weygert Augustijn hun te seggen, dat de castijdingen des lichaems en tranen hun niet kunnen baten, hoewel hun in de Kerck geen plaets van ootmoedige penitentie wert toegestaen. So men leest van de genen, die sich in die tijden weder reconcileerden of versoenden, dat waren sulcke die door opinien vervallen waren. Tertulliaen seydt, dat een ketter, die door onderwijs bedrogen wort, daer na sijnen val bekent, en door penitentie gesuyvert is, oock vergiffenis verwerft, en in de Kerck wort ingelaten. Misschien wert een gelijcke sachticheyt gebruyckt tegens de genen, die de scherm- of tooneelspelen, (namelijck die afgoderijen steven,)[1]) of in eenige bedieninge van vreemde afgoderije waren, of eenige kunsten van curieusheydt[2]) hanteerden, of op een woordt van twijfelachtigen handel stieten[3]): want de selve Tertulliaen getuyght, dat men oock soodanigen buyten de gemeente placht te setten. Boven dit staet aen te mercken, hoe langh de penitentie duerde, na dat men van d' eerste strafheydt afweeck. Het Niceensche Synode ordineert elf jaren voor hun, die in afgodery vervielen; het Ancyraensche Concilie stelt seven jaren voor d'overspeelders; effen soo veel voor doodtslagers, oock die met gheen opset in doodtslach vervielen. Hoedanigh het leven der Penitenten, gedurende den tijdt der penitentie, was, laet ons dat eerst uyt Tertulliaen, in het boeck van de Penitentie leeren: „De probatie of het bewijs dan van dese „eene en tweede penitentie" [namelijck den Doop, ghelijck wy te voren seyden, voor d' eerste penitentie genomen] „valt so „veel te moeyelijcker, om dat niet alleen de conscientie voor den „dagh ghebrocht, maer oock door eenige daedt bestiert wort. „Die daedt, de welcke meer door het Grieckse woort in't ge„bruyck is, en uytgedruckt wort, is d'exomologesis, (confessie „of biechte) waer door wy den Heere onse misdaet biechten, doch

---

[1]) *Die afgoderijen steven:* het afscheidingsteeken) had moeten staan voor 't woord *steven* als behoorende bij 't voorafgaande *scherm- of tooneelspelen.*

[2]) *Eenige kunsten van curieusheydt:* vermoedelijk worden hier zoogenaamde „duivels-kunstenarijen" bedoeld.

[3]) *Op een woordt van twijfelachtigen handel stieten:* ik meen deze plaats voor bedorven te moeten houden: ik kan althans geen gezonden zin aan de hier gebezigde uitdrukking hechten.

„niet als aen den onwetende, maer hoedanigh de ghenoechdoe-„ninge door de biechte wort gedisponeert of geschickt: uyt de „biechte wort penitentie geboren, door penitentie God versacht. „D'exomologesis of biechte is dan de discipline om den mensche „te vernederen en te verootmoedigen, hem opleggende hoe hy „moet leven, om hier door barmherticheyt te verwecken: be-„veelt hem wat kleedt hy dragen, wat spijs hy eten moet, met „eenen sack in d'asschen te leggen, het lichaam met vuylens „t' ontcieren, het gemoet in droefheyt te dompelen: het ghene hy „hanteerde door een droeve castijdinge te veranderen; voorts „voedtsel en dranck, namelijck niet om den buyck, maer om het „gemoedt; doch meest de gebeden met vasten voeden, suchten, „schreyen, sich voor den Priesteren en Godts beminden op de „knyen nederworpen, allen broederen belasten voor hem te „bidden. D'exomologesis of biechte (begrijpt) alle dese dingen, „om de penitentie te recommandeeren, om Godt te eeren uyt „vreese van gevaer, op dat dit over den sondaer uytghespro-„ken, in stede van Godts gramschap, bedient werde, en om „door een tijdelijcke d'eeuwige straf, ick sal niet seggen voor „te komen, maer uyt te wisschen. Wanneerse dan den mensch „ter neder werpt, so verheftse hem te meer: wanneerse hem „met stof begruyst, suyvertse hem te meer: wanneerse hem „beschuldight, onschuldightse hem: wanneerse hem veroor-„deelt, absolveertse hem. Geloof dat God u sal verschoonen, „so verre ghy u selven niet verschoont. Het is ellendigh so „tot den exomologesis of biechte te komen; want door het „quaedt komt men tot ellende: maer daer men penitentie doet, „eyndicht d'ellendigheyt, nadien het heylsaem wort. Het is „ellendigh gevlijmt, met het yser gebrant, en met eenigh „bijtende corosijf en looge gepijnicht te worden; nochtans het „geen door onaengenaemheyt geheelt wort, dat ontschuldight „gaerne, om het voordeel der genesinge, die pijnelijckheyt van „sich selven, en de gunst der toekomende nutbaerheyt prijst „het tegenwoordige leet aen." Na dat den Christenen vryheyt wert toegestaen, om openbaer hunnen Godtsdienst te oefenen, ghelijck oock de discipline of tucht, die den Godtsdienst verge-selschapte, soo werden'er vier trappen van penitentie gestelt, waer langs d' afgevallene, sommigen rasser, sommigen spader weder ter communie quamen. D' eerste trap was, datse buyten het dack der Kercke, onder den blaeuwen Hemel, ghestelt

werden; om daer oock met suchten hun droefheydt te betuygen, en de ghebeden van anderen voor hun te versoecken: de tweede trap was, datse onder het dack der Kercke werden inghelaten, maer in d' uyterste plaets *Ferula* genoemt, en daer de sermoenen of Homilien hoorden: de derde trap was, te blijven na het sermoen en by de ghebeden te wesen, daer de Catechumenen by waren, maer op hun knyen te leggen, en dat achter den ommeganck: de vierde trap was, toegelaten te worden het gesicht van het „*Eucharistische Sacrificie,* en oock „te mogen offeren de gedaente, die *geconsacreert* souden worden." Hier na volghde het Recht der volle communie. Dese dinghen vint ghy by Gregorius Thaumaturgus, Basilius aen Amphilochius, en anderen. Sozomenus 7, 15 beschrijft dese leste aldus: „Daer was een plaets in elcks ghesicht voor de Peni„tenten. Zy stonden met een bedroeft aensicht, gelijck treu„rigen plachten. Als het *Sacrificie* volbracht was, so smetense „sich, wel wetende wat den gewijden geoorloft is te verstaen, „al suchtende en steenende ter aerde. De Bisschop met tranen „hun te gemoet loopende, smijt sich oock self al jammerende „ter aerde, en de gheheele vergaderinge der Kercke vloeyt „van tranen. Daer na staet de Bisschop, d'eerste van allen „op, en recht de nederleggende overendt, en de gebeden vol„eyndight zijnde, hoedanigen den afgevallenen en penitenten „passen, so laet hy hun gaen. Maer t'huys pijnight elck van „dese sich selven, met vasten, in het stof, met onthouden van „sommige spijse, of op andere wijse, die hem opgeleydt wert, „verwachtende den tijdt, hem van den Bisschop gestelt." Juliaen seyt in Misopogone, dat dese Penitenten sich selven voor het hooft en de borst sloeghen. Hieronymus seyt van Fabiola [1]): „Sy stondt onder de rije der Penitenten, terwijl de Priesters „en al het volck te samen weenden: met hangende hayre, „bleeke tronie, en begruysde handen, en liet haren slordighen hals „hangen." Daer na: „sy gingh buyten het Leger afgesondert

---

[1]) *Fabiola:* een doorluchtige Romeinsche vrouw uit het geslacht der Fabiën, die in het begin der vijfde eeuw leefde. Haar man om zijn gruwelen verlaten hebbende, was zij in haar onwetendheid met een ander getrouwd, over welke onwillekeurig bedreven zonde zij op de hier aangewezen wijze boete deed. Men moet deze niet verwarren met de Fabiola, die een eeuw vroeger leefde en wier bekeering ons door den Kardinaal Wiseman geschetst wordt in een allerliefst romantisch verhaal.

„sitten." Maer Chysostomus schrijft over 2. Cor. 8: „Wederom „na dat wy hun, die de heylige tafel niet mogen deelachtigh „werden, buyten het heylige heck hebben gesloten, so is het „de manier, dat men anders bidde: wy vallen te gelijck ter „aerde: wy staen te gelijck van d' aerde op: en als men weder „den vrede sal geven en ontfangen, kussense alle d' een den „ander." Want sy achten niet dat sulcke smetten op eenen oogenblick afghewasschen werden. Cesarius van Arelate seyt: „Dit „sal voor doodtsonden niet genoegh zijn; maer daer moeten „tranen en gehuyl en gesucht by komen; en het langhduerigh „vasten, en het uytdeelen van milde aelmossen, oock boven „ons vermogen: van self ons buyten de communie der Kercke „houdende, langen tijt in rouwe en droefheyt blijven." Na hun gevoelen is sich van sonden onthouden, eenigh deel van de penitentie, niet dat, al wat'er vereyscht wordt. Augustijn in sijn 57. Sermoen van den tijt: „Het is luttel, dat de son„daer berouw hebbe: want om de misdaden te verbeteren, is „het woort des penitents of boetvaerdigen niet genoegh: „want in de genoeghdoeninge van groote sonden, worden niet „alleen woorden, maer oock wercken vereyscht." De selve seydt in sijn vijfde Homilie: „'Tis niet genoegh de seden in „beter te veranderen, en van quaet doen af te wijcken, ten „zy men oock van het geen gedaen is Gode genoegh doe door „den rouw der penitentie, door ootmoedigh suchten, door het „sacrificie van een gebroken hart, en mede-werckende ael„moessen." De selve seyt in sijn 40 Sermoenen, van Jacob Sirmond uytghegheven: „Wie dan die vruchten van penitentie „niet voortbrengt, meent sonder oorsaeck, door een onvrucht„bare penitentie vergiffenis der sonden te verdienen." Alwaer *verdienen* oneygentlijck voor *verwerven* gestelt is. Ambrosius seyt in sijn 35. Sermoen: „Ick segh den penitent of boet„vaerdigen mensch, die misbaer maeckt, om dat hy sondighde, „en den Heer bidt, dat hy niet meer doe het gene hy bedreef. „Ick segh den penitent of boetvaerdigen mensch, die nacht en „dag huylt, en met den Propheet seyt: Ick sal alle nachten „mijn bedde in mijn tranen wasschen, &c." Paciaen noemt de dagen der Penitenten, verlies van vleesch, schade van erfgoedt, moeyelijckheden des levens. Gregorius, in het derde Herders deel seyt: „Men moetse vermanen, die de misdaden nalaten, „nochtans niet weenen, op datse niet dencken, dat hun alree

„de schuldt quijtgescholden zy, die hoewelse dees met wercken „niet vermeerderen, nochtans die met geen tranen suyveren." De selve vereyscht elders, in een yeder Penitent, de bekeeringhe van 't harte, de mondelinghe confessie of biechte, en straf der sonde. Maer die doen soodanighe penitentie ghedaen en volbrocht hadden, mochten niet gheestelijck worden; ghelijck de selve Augustijn ons leert, in den 47 Brief, en het Roomsche Concilie, van Sirmond, in het eerste stuck der Fransche Concilien ghevoeght. Het blijckt nochtans datse buyten desen reghel stonden, die om een dolinghe in opinie van de Kerck gheweken waren, en daer na wederkeerden. Doch over sulcken, waer van wy spraken, werdt een langen tijdt gestelt, niet alleen tot eenen spiegel, maer om de penitenten selfs. Soo de mensch haastigh weder tot de vorige gelucksaligheyt keerde, hy soude het spel achten, door sondigen in den doot te vervallen, seyt Augustijn, in sijn 34 Sermoen, van verscheyden: het welck Ambrosius over den 34 Psalm door een bequame ghelijckenis verklaert: „De Medecijn verwacht den tijt der „genesinge, om kranckheden, als sy rijp zijn, de hulp der „medicijne te brengen, op dat de tot noch onrijpe en ontijdige „kranckheyt de hulp der genesinge niet wederstreve, en men „geen baet gevoelen kan." Want ghelijck de selve seydt, in het derde boeck, den 19. Brief: „De sieckte der siele kan „gelijck de lichamelijcke kranckheydt niet rijp worden, soo de „medecijn de hant daer aen slaet, als de humeuren noch raeuw „zijn." De selve over den 117. Psalm: „De form van de „justitie behoort ten hooghste onderhouden te worden, op dat „de gene, die sich van de genootschap der communie onthout, „met luttel schreyens, en op sijnen tijdt bereyt, of oock met „overvloediger tranen, den Priester de communie, waerom hy „lange behoort aen te houden, niet lichtelijck afpersse." Hierom noemt Cypriaen, in sijn Sermoen van d'afgevallene, den al te licht verworven vrede valsch, en die den versoenden namaels niet sal baten. Maer de Roomsche Gheestelijckheydt seydt, in den 30. onder Cypriaens Brieven: „Indien de Medecijn slechts „de wonde laet toeloopen, en niet de nootsakelijcke remedien „die quetsure met der tijt sluyten; dat is geen genesen, maer, wil „men de waerheyt seggen, vermoorden." Ambrosius seyt, in het tweede boeck van de Penitentie, cap. 9: „Sommigen soecken „daerom penitentie, overmits sy willen, dat men hun terstont

„weder de communie toelate. Dese begeeren soo seer niet sich „t'ontbinden, als den Priester te verbinden." En dit is d'oorsaeck, waerom, die in de penitentie, na de reghels der Kercke, aengenomen zijn, in doots noot de communie ontfinghen, om datse, indiense weder opquamen, daer na den ghesetten tijdt der penitentie behoorden te voldoen: ghelijck men siet in den 13. Canon van het Niceensche. Het vierde Concilie van Carthago ghebiedt: „Indien hy komt langer te leven, dat hem „gemelde getuygen vermanen sijnen eysch genoegh te doen; „en hy werde gestelt onder de gestelde wetten der peni„tentie, soo lang *de Priester*, *die hem de penitentie gaf*, het „goet vondt." Het Aransicaensche Concilie beveelt 1, cap. 3: „Dat indiense langer leven, laetse in de orde der Penitenten „staen, op datse noodige vruchten van penitentie getoont „hebbende, sy met wettige handt-opleggingе de communie „ontfangen." Ghy vindt de dingen die hier toe behooren in den Brief van Gregorius Nyssenus aen Letoium. Maer doen werdt oock, die heymelijck sondighden, gheraden, datse sich selven souden openbaren. Indiense het deden, werdense openbaerlijck sachter; indiense dit niet deden, heymelijck, doch harder, ghestraft. Dit leeren ons Basilius aen Amphilochius cap. 61; maer Gregorius Nyssenus desghelijcks aen Letoius. Want dat men oock, om openbare laster-stucken, van de Presidenten der Kercke penitentie plach t'ontfanghen, toont oock de Canon der Africaensche Collectie 46, die in andere Boecken de 43. en 132, die by anderen de 133 is. Dese dinghen verstaen hebbende, soo laet ons nu besien, of een waerachtigh Herder der zielen [geroepen by een mensch, die sulck een lasterlijck leven leyde, maer in het eynde des levens segge, dat hy in Christus gelooft, geraeckt wort met berouw over de sonden, vergiffenis eyscht] sulck eenen behoort te versekeren, dat hy vergiffenis van sonden, en sekerlijck terstondt de hemelsche glorie sal verwerven. Chrysostomus seyt tegen Theodoor, gelijck hy sodanigen geen wanhoop wil aenjagen, also is het niet veyligh hun met hope te voeden. Salviaen seyt: „Het is hardt en godtloos, die in perijckel zijn af „te trecken van den uytersten raet te soecken: doch reuckeloos „in sulck een spade curatie yet te beloven." D. Rivet hoore op dese saeck sijnen Augustijn. In sijn 41. Homilie spreeckt hy aldus: „Daer na segh ick oock voor Godts aenschijn mijn

„vrees aen uwe vrees. Maer wie niet vreest, versmaedt my „die vreese, doch voor sijn quaet. Hoor dan: ick ben het seker, „overmits een gedoopt mensch, indien hy een leven, ick durf „niet seggen sonder sonde (want wie is sonder sonde?) maer „een leven sonder laster-stuck geleydt heeft, en andere sonden „hadde, die dagelijcks vergeven worden, in het gebedt spre-„kende: Heere, vergeef ons onse schulden, gelijck wy oock onse „schuldenaren vergheven: wanneer hy sijn leven eyndicht, „eyndicht hy sijn leven niet, maer gaet over van het leven „in het leven, van het moeyelijcke in een gerust en salich „(leven.)" Daer na: „Maer de ghedoopte, een verlater en „schender van so groot een verholenheyt, so hy van gantscher „harte penitentie doet; soo hy waerachtigh penitentie doet, en „ontbonden werde van den bant, waer mede hy verstrickt en „van Christi lichaem afgescheyden was, en na sijn penitentie „wel leeft, gelijck hy voor de penitentie behoorde te leven; „hoe hy oock gestorven zy, hy gaet na Godt: hy gaet na de „rust: hy sal van Godts Rijck niet versteken, van des Duyvels „volck afgescheyden worden. Doch so yemant in den uytersten „noot kranck legghende, penitentie wil ontfanghen, en die „ontfangt, terstondt wort hy versoent, en overlijdt: ick beken „u, wy weygeren hem sijn versoeck niet; maer wy houden „niet dat hy wel overlijdt: ick houde het niet, ick bedriech „u niet, ick houde het niet. Een gheloovighe, die wel leeft, „overlijdt gherust. Wie stracks na sijn doopsel sterft, die „sterft gerust. Wie penitentie doet en versoent is, terwyl „hy gesont is, en daer na wel leeft, die gaet gerust van hier. „Die Penitentie op het leste doet, en versoent is, soo hy „gherust van hier gaet, ick ben niet gerust. Van wien ick ben „gerust, ben ick gerust, en geef gerustheyt. Van wien ick „niet gherust ben, kan ick penitentie geven, de gherustheyt „kan ick niet geven." De selve in het 57. Sermoen van den tijt: „Allerliefste broeders, ick rade en vermaen u, op dat, so „yemandt onder u kennis van sijn laster-stucken hebbende, sich „de Kerckelijcke ghemeenschap onwaerdigh acht, hy make die „waerdigh te wesen. Ghy sult segghen, hoe kan yemant sich „waerdigh maken? Hoe, ten zy hy sijn voorgaende dwalingen „verlate, en penitentie begheere, en die door de smette sijner „laster-stucken besmet is, ghesuyvert werde door de daedt der „confessie of biechte: noch dat hy dit uytstelle, om dan in

„den uytersten tijt van sijn leven penitentie te begeeren, „wanneer hy die (namelijck penitentie) nu niet doen kan. Want „allerliefste, die inbeeldinge is vruchteloos. Het is luttel dat „een sondaer berouw hebbe, ten zy hy penitentie volbrenghe. „Want om de lasterstucken te beteren, is het seggen des „Penitents of boetvaerdigen niet ghenoegh: want in de genoegh-„doeninge van groote sonden, werden niet alleen woorden, maer „wercken gesocht. In het uyterste wordt oock wel penitentie „opgeleyt, om dat mense niet kan weygeren; maer nochtans „kunnen wy geen autheuren zijn, overmits indien het so ver-„socht wort, hy verdient geabsolveert te worden. Want hoe „sal d'afghevallen penitentie doen? Hoe sal hy penitentie „doen, die in 't uyterste op sijn sterven leyt? Hoe sal hy „penitentie kunnen doen, die nu gheen wercken van genoegh-„doeninge voor sich wercken kan? En hierom is de penitentie, „die van den swacken gesocht wordt, swack. De penitentie, „die slechts van den stervenden versocht wort, ick vrees datse „self niet sterve. En hierom mijn allerliefste, wie Godts barm-„hartigheydt wil ondervinden, doe terwijl hy gesont is peni-„tentie in dese wereldt, op dat hy mach gesont zijn in de „toekomende werelt." Laet oock dit van den selven, uyt de gemelde 41. Homilie hier by komen: „Waerom zijt ghy gerust? „overmits ghy penitentie deed in den tijt, doen ghy sondigen „kost. Maer wilt ghy dan de penitentie self doen, wanneer „ghy alreede niet meer sondigen kunt, de sonden hebben u, ghy „hun niet verlaten." Indien D. Rivet met sich selven accor-deren wil, soo behoort hy dit te dencken op alle dese dingen van Augustijn, die in die saeck so met sich selven accordeert: hoe, Augustijn, kunt ghy niet gerust wesen, geen gerustheyt geven, daer het Evangelie ons beveelt gherust te wesen? Noemt ghy onseker het geen Christus beloofde? Vreest ghy, dat de penitentie, by het geloove Christi gevoeght, sterve? 'T is een helsch ongeloof met de leere van het Evangelie te schimpen. Het is wel qualijck gedaen, de penitentie tot op het uyterste van het leven uyt te stellen: maer nochtans zijnse saligh die dit doen. Waer her komt dat groot discoort[1]) met Augustijn? Namelijck, sy, die van Augustijn veel verschillen,

---

[1]) *Discoort* voor „geschil," is bij ons in onbruik geraakt, ofschoon wij *akkoord* behouden, ja zelfs burgerrecht aan 't woord hebben geschonken.

verstaen niet, dat men anders moet handelen, met de genen, die tot den Doop komen; anders met den gedoopten, en die door sware sonden het goet des Doops schenden; wat anders is het water des Doops; wat anders het water der tranen; wat anders is het de dingen, die den lichame schadelijck zijn, door den gewoonen middel uyt te drijven; wat anders is het die met geweldt uyt te braecken: daer na is berouw hebben wat anders; wat anders is het penitentie te doen en te volbrengen; wat anders is 't, het voorgaende leven te versaken; wat anders is het een leven te leyden, dat met het voorgaende leven strijdt. Men plagh meestendeel hier tegen te brengen Christi belofte den Moordenaer gedaen. Maer Bernardus seydt, dat dit niet soo seer een exempel als een mirakel is, in sijnen 8. Brief aen Bruno. Het is onnoodigh weder te verhalen, het geen van die selve saeck boven gheseydt is. Maer het sal nut zijn Augustijn Isidoor tot eenen meghesel by te voegen, die in het tweede van sijn Sententien cap. 13. aldus spreeckt: „Maer die qualijck geleeft hebbende, in stervens noot penitentie „doet, gelijck sijn verdoemenis onseker is, so is sijn vergiffenis „twijfelachtigh. Wie dan in sijn sterven begeert van sijn ver„giffenis versekert te zijn, die doe penitentie terwijl hy gesont „is, en gesont zijnde beschreye hy sijn bedreven boosheden." Christi genoeghdoeninge, de rechtvaerdigheyt door Christum, en de natuer van het gheloof in Christum, qualijck verstaen wesende, hebben groote beroerten veroorsaeckt, doch sy hebben tot de grootste swarigheden geenen raedt by der handt ghebrocht. Die dese groote en sware swarigheden willen genesen, sal de goedertieren Godt in hunnen arbeydt genadigh aensien, indiense sich den haet der menschen op den hals halen.

VAN HET ONDERSCHEYT DER DOODT-SONDEN EN VERGEEFELIJCKE SONDEN.

Pag. 206.

Wy zijn gekomen aen het onderscheyt der doodt-sonden en vergeefelijcke sonden, in Melanchtons gemeyne plaetsen; daer hy, van de vergeefelijcke sonden gehandelt hebbende, byvoecht: „Maer wanneer dese, die herboren zijn, willens en wetens „Godts wet overtreden, ghelijck wanneerse godtloose opinien

„omhelsen, of de hunne door approbatie vast stellen, of sich „overgeven tot eersucht, brandt van onkuyscheyt, gierigheydt, „of door uytwendighe daden Godts wet wederstreven; ghelijck „David, die een anders vrouw nam, en schalckelijck den man „doode: dese actien teghen de conscientie zijn doot-sonden, die „van den sondaer bedreven hem de ghenade doen verliesen, „en Godts gramschap tegen hem opwecken, en ten zy hy sich „weder tot Godt bekeere, soo wort dees in d'eeuwige straffe „verworpen." En in den tittel van de Penitentie seyt hy: „In 't kort staen te wederleggen twee dolingen van uytsinnige „menschen, versierende, dat de wedergeboornen niet kunnen „vallen: en hoewelse tegen hun conscientie vallen, nochtans „rechtvaerdigh zijn. Dese sinneloosheydt staet te verworpen, „en te stuyten door exempelen en spreucken der Prophetische „en Apostolische schriften: gelijck Saul en David behaeghden „Gode, waren rechtvaerdighen, en met den Heyligen Geest „begaeft; nochtans zijnse daer na gevallen, also dat d'een „verloren ginck, d'ander weder tot Godt bekeert wert." En in d'antwoort aen Langeus: „Dat de Heylige Geest niet blijft in „dese die dootsonden bedrijven, dat is, die tegen de conscientie „bedreven zijn: en de *vrye wil* yet doet in sodanige gebreken „te genesen." Doch dit onderscheyt is uyt den Ouden ghenomen; noemende eenige sonden groot, swaer, in quaestie komende, dootelijck, letael [1]), vergiftigh, verdoemelijck; die met eenen slagh de ziel dooden; waer van op eene eenighe sonde de verdoemenis volght; waer van Paulus seydt, nadiense die sodanige bedreven Godts Rijck niet sullen besitten. Waer toe dat dit van Tertulliaen behoort: „Wie heeft, soo ras de sonde „bedreven was, overspeelder en hoereerder niet voor doodt „gheoordeelt? Van welck slagh van misdaden Augustijn, in sijn 41. Tractaet op Joannes, dese exempelen geeft; doodtslagh, overspel, eenige onreynigheydt van hoereeringen; diefstal, bedrogh, kerckroof; en meer van dusdanige. Maer andere sijner, die sy noemen lichte, kleene, dagelijcksche misslagen der rechtvaerdigen, en sonder welcke men niet leeft; van welcker bedrogh niemant vry is, en die door vergoedinge van betere wercken genesen worden: sonden die, so langh men hier leeft, of naulijcks of van niemant gemijdt worden. D'Augsburgh-

---

1) *Letael:* 't zelfde als „doodelijk.

sche Confessie noemt dese sonden van swackheyt, overblijfsels der erfsonde; en meest alle Griecken begrypense onder den naem van erfsonde. Dit onderscheyt aengemerckt zijnde, so sien wy, hoe rechtvaerdigh d' Augsburghsche Confessie die wederdoopers veroordeelt, die lochenen, dat eens gerechtvaerdighden weder den Heyligen Geest kunnen verliesen. Wy sien desgelijcks uyt Melanchtons gevoelen, niet min als uyt Augustijns en alle ouden, dat de genen, die gerechtvaerdight waren, in sware sonden vallende, uyt de genade en het erfdeel des Heyligen Geestes vielen; sommigen van dese door penitentie herstelt worden; anderen in der eeuwigheydt verloren gaen; dat het contrarie gevoelen der uytsinnige menschen gevoelen, en met recht te verworpen zy. Grotius hier mede overeenstemmende, toont [niet uyt eenigen haet tot menschen, dien hy ten beste wil raden, maer uyt liefde tot waerheydt en een anders saligheyt] hun, die vallende in andere dingen vervoert worden, hoe sorgelijcke en schadelijcke saken voor hun selfs en anderen, sy leeren; dat so het mogelijck waer hun hier af te brengen, sy souden genegener tot vrede, en bequamer worden, om anderen te beteren. Of wil hy yemant quaet, die tegen hem seydt: dits venijn: drinck het niet, of geef het anderen niet. Watse hier gevoelen, die seker in dit stuck sich t'onrecht Gereformeerden noemen, is openbaer. Sy stellen, dat eens gerechtvaerdighden, of wedergeboornen, niet kunnen uyt de genade vallen, en datse hier van selfs behooren versekert te wesen, nadiense door een eewigh en absoluyt decreet ter salicheyt verkoren zijn; d' uytverkoornen kunnen toch niet verloren gaen. Hier nemense vele onwaerachtige dingen voor vast aen: dat alle gerechtvaerdighden in dien sin verkoren zijn; dat d' uytverkoornen, na datse geloofden en gerechtvaerdight zijn, van hun verkiesinge seker zijn. Augustijn staet geen van beyde toe: die seydt, dat oock vele gerechtvaerdighden afwijcken, sommigen oock soo datse verloren gaen; en dat elck van sijn predestinatie onseker is, ten zy hy het door openbaringe verstondt. Augustijn stelt'er heerlijcke oorsaken by, namelijck, datse wien in de beproevinge deses levens geen sekerheyt nut is, niet kunnen versekert zijn; overmits het nut is, datse, hoedanigh sy namaels wesen sullen, niet konnen weten, also dit noodigh is hier verborgen te blijven, daer men moet verhoeden sich niet te verheffen.

Cypriaen noemt met recht de vrees een bewaerster der onnooselheydt. Tertulliaen tegen de Ketters schrijvende, belachende de genen, die met D. Rivet gevoelen, seyt: „En acht ick dit „een wonder te wesen, dat yemandt beproeft zijnde, daer na te rugh wijcke?" De selve seydt: „Niet het verwerven, maer „volbrengen salight." De selve van de Penitentie: „Want „wijcken niet velen daer na af? wort die gave niet velen be-„nomen?" Ambrosius op Ephes. 5. „Geeft malkanderen: anders „sal Godt het vergevene weder eyschen." Hieronymus in het derde boeck tegen Pelagius, seyt, het welck ick hier by voege, op dat de Leser geloove, dat'er niet Pelagiaens in zy, in het ghene wy seggen: „Na den doop wort tegen ons geseyt: „siet ghy zijt ghesont gheworden, wilt nu niet sondigen:" En: „Weet ghy niet, dat ghy Godts tempel zijt, en Godts „Gheest in u woont: soo wie Godts tempel schent, Godt sal „hem bederven." En op een andere plaets: „De Heer is met „u, so lang ghy met hem zijt. So ghy hem verlaet, hy sal „u oock verlaten." Alsoo dan, wie gheloofde, en heyligh begint te leven, daer na in boose stucken vervalt, d'Ouden en Augustijn souden seggen: Wacht u; het can geschieden, dat ghy in sonden sterft, en in der eeuwigheyt verloren gaet. D. Rivet sal lochenen, dat dit gheschieden kan; overmidts Godt beloofde, dat het niet sou geschieden. Dat beloven, waer mede hy de sijnen aest, betoont hy niet, noch sal het nimmermeer kunnen betoonen. Sijn bygebrochte distinctien zijn ydele uytvluchten: Hy sou wel kunnen verloren gaen; maer Godt sal dit niet lijden; alle dingen dan, die ter sake behooren, bekent zijnde, so kan hy niet verloren gaan; en dat is 't het gheen ghevraeght wort. D. Rivet seyt, indien sijn leer-punt de gebreken gunstigh is, soo begunstigense oock de Propheten en Apostels, die de menschen in boosheden en sonden gevallen, tot penitentie noodighden, en beloofden vergiffenis, hun by Godt verworven. Maer de Propheten belovense niet allen en altijdt vergiffenis, namelijck die in het oude Testament bekent was. Ezech. 8, 18: „Ick sal het dan oock in mijn gramschap „doen: en mijn oogh sal hun niet sparen, noch ick sal my „ontfarmen: en als sy met luyder stemme aen mijn ooren „roepen, sal ick hun niet verhooren." Voegh hier by Proverb. 1, 24. en in de volgende. Jer. 7, 15. 14, 2. Psal. 95, 10. Maer dan is 't wat anders, den ghenen, die sich soo seer,

gelijck het betaemt, beterden, vergiffenis te beloven; wat anders den ghevallenen een langer leven te beloven, en de genade waer doorse sich beteren. Godt gaf dit David en Petrus; niet allen gherechtvaerdighden. Hy geeft het, maer niet beloftes halve; en hierom, ghelijck wy voorhene seyden, is'er gheen verdienste van die saeck. Dewijl het blijckt dat het Godts gaven zijn, die penitentie genieten (gelijck de Schrift menschelijcker wijse van Godt spreeckt) andere dingen, diese niet ghenieten; so kan men uyt die plaetse Pauli Rom. 11, 29. niet wijders voortbrengen, dan dit, waer van daer ghehandelt wordt; dat Godt nimmermeer sou lijden, dat al het Jootsche volck omgebrocht, sou verdelght worden, ghelijck het andere volcken, te beurt viel. Dit behoort tot ons geschil niet; maer dat: „Ongeloofshalve zijnse neergesmeten: maer ghy staet „door het geloof: wilt niet hoogh gevoelen, maer vrees; want „heeft Godt de natuerlijcke tacken niet gespaert, dat hy „misschien u oock niet spare. Aensie dan Godts goetheyt en „gestrengheydt; de gestrengheyt in hun die gevallen zijn; maer „in u sijn goetheyt, so ghy in de goetheyt blijft, anders sult „ghy oock vallen." Dat is soo veel, als of hy seyde, dat Gode sijne goetheydt berouwt; dat is, sijne gaven, wanneerse die goet waren, van sijn goetheydt afwijcken. Chrysostomus op het 8 Cap. aen de Romeynen: „Indien, terwijl ghy hier zijt, ghy „de genade des Geests van u verstoot, en niet dese behou„dende uyt dit leven scheyt, so zijt ghy verloren." De selve op den Brief aen d' Ephesien 1: „Het is een lof van sijn eere, „sijn vyanden saligh ghemaeckt te hebben: maer namelijck „de genen, die na datse vrienden gheworden zijn, vrienden „blijven. Want indiense weder tot de voorgaende vyandtschap „keeren, so zijn alle dingen vergeefs en ydel ghegeven." D. Rivet meent, dat die Corinther deselve is, waer van in den anderen Brief aen de Corinthers gehandelt wort. Dat hebben anderen oock soo ghemeynt; maer d'Ouden niet, waer onder Tertulliaen is: en dese hebben geen onwaerschijnelijcke reden van hun ghevoelen. Maer of D. Rivet toegestaen wierdt, dat'er van den selven ghehandelt wort, wat sou hy hier mede uytrechten? Dat hem die pijnelijckheyt afgenomen zy, waer mede Paulus door sijn bestraffinghe hem trof. Doch niemandt kost van den begin tegen hem seggen: Ghy sult langer leven; Godt is u, op dat ghy u selven betert, genade schuldigh;

die hy elck een niet geeft, oock d'aengenomene sonen niet. „Want hy geeft sommigen van sijn kinderen, die hy in Christo „wederbaerde, die hy gheloof, hope en liefde gaf, de volhar-„dinghe niet," seydt Augustijn in't 8 Cap. van de corruptie en genade. En in de leste schriften tegen Juliaen: „Godt „voorsagh, dat het sonen souden zijn, die hy wederbaerde, „die hy aennam, en nochtans datse boos en verdoemt souden „zijn." Het berouwt dan Godt ondertusschen dat hyse aennam. Maer na D. Rivets ghevoelen zijn dese niet krachtigh geroepen. Maer is het dan een onkrachtige roepinge, die geloof hoop en liefde baert? Maer sal een ander seggen, sy sal haer leste effect of vrucht niet hebben. Of onse roepinge hem sal by blijven, so lang wy in het gevaer deses levens zijn, dat's onseker: ja het is noodig, oock na Augustijns getuygenis, dat dit werck verborgen blijve.

VAN HET HEYLIGE OLYSEL.

Pag. 128.

Jacobus schrijvende over-al aen allen, die uyt het Joodtschap het Evangelie geloofden, leert, dat de manier van kranc-ken te salven algemeen was. Hier na wordt dit betoont met de gewoonte van alle Christenen, uyt de Heydenen in alle Landen bestaende, welcke gewoonte van de eerste tijden af tot op desen huydigen dagh, in het oosten heeft geduert, en oock voor onse scheuringe hier in het westen. Op dese saeck kan men sien de Constitutien van Clemens 8, 26. Innocentius, in sijnen Brief aen Decentius; Chrysostomus lib. 3. van het Priesterdom; het Florentijnsche Concilie, in het decreet van de eenigheydt der Griecken; de Grieecksche Patriarchen, Jeremias en Parthenius. D. Rivet had bygebrocht, dat eertijdts 's lichaems gesontheyt op het Olysel volghde, nu niet volght. Grotius had geantwoort, datse eertijts niet allen 's lichaems gesontheyt verworven, want anders sou niemant van de Christenen langh kranck blijven, als de hulp-middel so gereet by der hant was: want 't is niet geloofwaerdigh, datse dit versuymden: maer sommigen lagen sieck, en seer langen tijdt. En nochtans vint men in Jacobus de vermaninge en belofte.

Was dan het gebruyck van dat Olysel in sommigen ydel? Neen seker; maer die na het lichaem niet genesen werden, die wert dit met kracht aen de ziel vergolden. Hy sal de gesontheydt der ziele ontfangen, seydt Augustijn, in de rechtheydt des Catholijcken ommegangs: en de selve Augustijn, in het 24 tractaet, op Johannes, Gregorius in sijn tweede Homilie, op het Evangelie, en vele anderen leeren, dat alle miraculeuse genesingen des lichaems een beeldt en schaduwe van der zielen gesontmakinge verstreckten. Het ghebedt des gheloofs dan, by het Olysel ghevoeght, sal den swacken van 's lichaems sieckte genesen, so dat dienstigh is; soo niet, hem sekerlijck krachten bysetten om die swarigheden uyt te harden; en soo sal de Heer hem geheel verlichten, en steeckt hy in sonden, het sal hem vergeven worden. Evenwel heeft het Concilie van Trenten het ghebruyck van dit Sacrament niet noodigh, maer seer nut geoordeelt.

Pag. 170. Althamer tegen de goede wercken.

Die Jacobus van logentael beschuldighde was Andreas Althamer. Het boeck is te Straesborgh uytgegeven Anno 1527. Sijn woorden onder andere zijn dese: „Hy wil nu sijn ge„voelen bewijsen, maer handelt recht tegen de Schrift. Wy „kunnen Jacobus hier niet beschermen: want hij citeert de „Schriftuer valschelijck, en wederspreeckt alleen den Heylighen „Gheest, de Wet, de Propheten, Christus, en alle d' Apostelen. „Sijn getuygenis is valsch. Dat men een ghetuyge niet behoort „te gelooven, hebben wy boven aengeteyckent.''

VAN DE RECHTVAERDIGHMAKINGE.

Pag. 38.

Laet ons nu tot dat gheschil komen, het welck de gantsche Christen werelt schijnt in twist gestelt te hebben; seker te vergeefs: dewijl de ware en oude leere, soo van der sonden vergiffenisse, als van d' oorsaken en de nature der Evangelische rechtvaerdigheyt, altijdt in de Catholijcke Kercke geweest heeft, „en van het Concilie van Trenten allerbest is uytgeleydt.'' Melanchton seyt wel teghen Langeum: „De tijdt self sal het

„gheschil van de Rechtvaerdighmakinge versachten." D. Rivet doet wel, dat hy dit bekent, en aldus de plaets, die van alle predick-stoelen donderde, om de toegerekende Rechtvaerdigheyt vast te stellen, den sijnen ontneemt: hy salse oock in gheen andere Schriftuer-plaetse vinden: want sy is een ingebeelde (Rechtvaerdigheyt.) Maer dat hy seyt Rechtvaerdigheydt en heyligheyt in den naem, niet in de daedt te verschelen, daer in treft hy de saeck niet gheheel. Want als dese in een selve plaets gestelt worden, soo beteyckent de Rechtvaerdigheyt wat minders dan heyligheydt. Het is Rechtvaerdigheydt van gebreken gesuyvert te worden, namelijck van doen en nalaten: Heyligheydt is 't door eenen manhaftighen yver tot uytnemende wercken gevoert te worden. Want de Hebreen oock plachten *Tsedick* en *Chesid* soo te onderscheyden. Het is oock niet recht geseyt, dat onse Rechtvaerdighmakinge hier in bestaet, dat Christus ons der sonden vergiffenis verworf: want gerechtvaerdight worden is, of rechtvaerdigh doen, of ghelijck rechtvaerdigh handelen; de mensch wordt rechtvaerdigh, wanneer hy door het ontfangen gheloof in het Evangelie van sijn gebreken gesuyvert wort. Na dat de mensch sodanigh is, wort hy van Godt als een rechtvaerdige ghehandelt: het welck in sich veel meer begrijpt, dan de bloote vergiffenis der sonden; want wie van Godt voor een rechtvaerdige geacht, en als soodanigh eenen gehandelt wordt, dien vergheeft hy niet alleen de schult der straffe, maer looft en bemint hem oock, en acht hem belooninge waerdigh. Het is oock onwaerachtigh, dat geene goede wercken voor het rechtvaerdigh maken gaen: want Godt handelt niet als eenen rechtvaerdigen hem, die noch niet van gebreken gereynicht is, noch die reyniginghe van ghebreken ghebeurt niet sonder de actien of werckingen des menschen: want oock bidden en vasten en aelmossen, hier toe vereyscht, goede wercken zijn. Doch het is waer, dat het verre grooter en beter dingen zijn, die den alreede gherechtvaerdighden volgen, en een deel der ghemelde heyligheyt maken. D. Rivet lochent, dat in dit leven sulck een volmaecktheydt van inwoonende rechtvaerdigheyt gevonden wordt, die voor Godts oordeel bestaen kan. Eerstelijck voeght hier qualijck het woort van *inhangende* by; want gheen rechtvaerdigheyt is anders. Maer soodanige volmaecktheyt, dat is, Godtvruchtigheyt wert in Apostelen, Martelaren en anderen tot den opper-

sten trap opgevoert. En die kan voor Godts oordeel bestaen, namelijck dat oordeel, 't welck hy na het Evangelie en nu oefent, en ten jongsten dage volkomentlijck sal oefenen. Rom. 2, 16. Godt kost wel straffer oordeelen in 't werck stellen: maer hij heeft niet gewilt, en geen rechtvaerdigheyt verbint hem, dat hy dit behoorde te willen. Dat Christus voor de sonden der menschen ghenoegh gedaen heeft, is de ware en Catholijcke leere: maer wonderlijck van Calvijn, en sijn navolgers bedorven, soo dat oock hun dwalinghe hier gevaerlijcker dan Faustus dwalinge is. Christus heeft voor ons in 't algemeyn genoech gedaen, overmits hy door sijn passie dat Recht verworf voor allen, die sich door Christum souden bekeeren, dat is, Gode voor hunne misdaden ghenoegh souden doen: want eenighe ghenoeghdoeninge is'er voor hun, die in den Doop door ghebeden hem toegevoeght worden: doch een grooter en moeyelijcker genoechdoeninge is 'er om de sonden, na den Doop bedreven, waer van hier na breeder gehandelt sal worden. So heeft Christus oock voldaen, en so voldoen wy. Op een ghelijcke wijse verdiende hy oock het Recht ter glorie voor de genen, die heyligh leven souden: en de Heyligen selfs verdienen dit, als sy heyligh leven. Dese dingen schijnen Calvijn tegens malkanderen te strijden, daerse allerbest overeen komen. Door Christi doodt en wercken is het Recht verworven, voor die het willen gebruycken. Wie wil, eygent sich dit Recht, door Christi voorkomende en medewerckende hulp. Een Konincks soon, swaerigheden en wonden om 'svaders saeck verdragende, kan dit Recht van sijnen vader verkrijgen, dat, die sich onder sijn vaendel laten opschrijven, vergiffenis hunner misdaden verwerven, hier na oock belooningen waerdigh zijn. De soon heeft hier veel verricht; sy verrichten yet, die sich onder sijn ghetal laten inschrijven, en sijn standaerden volgen. Die seggen dat genoeghdoeninge toegerekent wort, sulcke spreken buyten de Schrift, en duyster, en oneygentlijck; en verwarren de saeck meer, dan sy die uytleggen. Wat gebeurt'er dan? Wy passen ons toe het geen voor allen verworven was. Wy drincken uyt de fonteyn, die voor een yegelijck springt: wy vervullen de voorwaerde, waer onder de vergiffenis voornamelijck wordt aengeboden. Wederom mist Calvijn, en die na hem genoemt worden in het woort „toerekenen." „Toerekenen, waerdeeren, achten," zijn middelbare woorden,

en worden gheseydt, soo van hun, die so groot, als van hun, die niet soo groot zijn. Men rekent voor betaelt, het geen de schuldige den schuldenaer geeft, namelijck so veel dit gelt. Een vooght rekent het de weese toe, so hy haer moeder voedt: namelijck soo veel hy aen haer te kost hanght. Men rekent het Falcidie of valscheyt, [1]) wat d'erfgenaem van het goet des overledens neemt. In de Rechten en goede schrijvers zijn veel diergelijcke saken. Het gheloof wert Abraham tot rechtvaerdigheyt toegerekent; dat is, het wert voor een heerlijcke daet gehouden; niet om dat hy geloofde in den Messias, die voor sijn sonden den doot sou lijden, het welck nochtans ick hier niet sal bedisputeren of hy het wist; maer dat hy betrouwde den Godt, die hem riep en geboodt. Philo toonde braef met de woorden, die Grotius op de plaets van Jacobus bybrocht, dat dit gelooven met recht rechtvaerdigheyt geacht wort. Phinees doode d'afgodische Israëlitin: hy dede, door de wet of door Goddelijck bevel, het ghene hy schuldigh was: dat werdt hem aengerekent of toegerekent tot rechtvaerdigheyt, dat is, het wert voor een heerlijcke daedt gheacht, en met recht, want sy was soodanigh. Welcke manier van spreecken op dese plaets des Psalms, oock de selve in Paulus staet, daer hij betoont, dat het gheloof allergrootst by Godt gheacht wort. Maer overmits het geloof so groot by God is, daerom is het van Godt dese allergrootste gave ghegeven, van den mensch van sijne gebreken te suyveren, of dat het selve is, den mensch te rechtvaerdighen. En dickwils wort by d'Ouden dese gave het geloove alleen toege-eygent; namelijck overmits het geloof bequaem is dit uyt te wercken, hoewel'er d' instellinghe uyt Moses Wet of uyt de Philosophie niet voorga: het welck hy niet verstont, die Pauli en Jacobi rechte over-eenstemmingen onlangs, met het grootste ghevaer van de Godtvruchtigheyt, heeft bestreden. D. Rivet doet wel, dat hy niet als anderen den Sociniaen, maer met de Schrift bestemmende, oordeelt dit geloof, het welck soo gepresen wort, dat te wesen, waer door

---

[1]) *Falcidie of valscheyt:* niet dat *falcidia* en *valschheid* woorden van éénе beteekenis zijn, gelijk men uit de gelijkheid van klank allicht zou opmaken. Vondel wil zeggen, dat hij die van 't goed des overledenen neemt, strafbaar is volgens de *lex Falcidia*, d. i. „de wet door Falcidius voorgesteld." Zie de *Instit.* van JUSTINIANUS II. 22.

wy gelooven, dat Christus gheleden, ghestorven, van den dooden opgheweckt is, en dat daerom waerachtigh zijn de dingen, die hy in Godts naem, door geboden of beloften ons toebrocht. Maer D. Rivet voeghter by, dat het betrouwen, waer door de gheloovigen sich Godts beloften in Christo toe-eygenen, een onafscheybare gesellin des geloofs in dit werck is. Seker het kan niet gheschieden, of die ghelooft, dat het geen Christus seyde van Godt voortgekomen zy, waer onder oock dit is. Alle die na het Evangelie leven, sullen het eeuwigh leven verkrijgen, sulck een betrouwt niet te ghelijck, dat hy dat goedt verkrijgen sal, indien hy dien wegh houdt: maer dit betrouwen is noch op voorwaerde, het welck het Concilie van Trenten bekent Sess. 6. cap. 6. met dese woorden: „Betrouwende dat Godt hem om Christus ghenadigh sal zijn." Maer na dat yemant nu Christelijck leeft, gereynight van sonden, soo begint dat betrouwen voor dien tijt absoluyt te worden; het welck in de heylige Schrift hope plach te heeten. Dese hope volght den gerechtvaerdighden; en daerom is sy een deel van dit gheloof, waer door wy gherechtvaerdight worden. Maer het gheloof van Grotius beschreven, is dit, waer door wy gherechtvaerdight, dat is, van ghebreken ghereynight worden, en ghereynight zijnde, den Heyligen Gheest ontfanghen, en met een groot betrouwen ghebeden tot Godt als sijne kinders, uytstorten; waer toe de plaetsen des Apostels, hier van D. Rivet byghebrocht, behooren. Godt dan oock voor de wercken, indien het soo ghebeurt, aenvaert voor aenghenaem, dat is, kent voor goet, heeft behagen, en acht groot, die rechtvaerdigheyt, die het geloof selfs is (want het is rechtvaerdigh dat men Gode geloove) en voert ons door dat gheloof tot de reyniginge en vergiffenis der sonden. Doch op de plaets Phil. 3. seyt Paulus niet, ghelijck D. Rivet acht, dat Christi rechtvaerdigheyt ons toegerekent wort, [dat sal hy nergens in de Heylige Schrift vinden,] maer de rechtvaerdigheydt, die in Paulus was, was niet uyt hem self, dat is, uyt sijn eygen verstandt of krachten gesproten, maer was uyt het geloove Christi; dat is in Christum; gelijck dickwils d'objecten plachten door den baerder (in 't Latijn *casum genitivum* genoemt) uytghedruckt te worden, gelijck men sien kan na dit woordt des gheloofs self Marc. 11, 22. Gal. 2, 20. 3, 22. Ephes. 3, 12. Het geloof der Ouden was in Godt: het onse in Godt en Christum,

Joan. 14, 1. Maer als Bernardus seydt, dat Christi rechtvaerdigheydt ons toegerekent wort, so wil hy dit, dat se ons te baet komt: ghelijck dat woort dickwils by de Latijnen genomen wordt, en so is het gene Bernardus beteyckenen wou, op velerhande wijse seer waerachtigh. Indien eenige Outvaders de volmaecktheyt der rechtvaerdigheyt in dit leven lochenen, maer de selve en vele anderen bevestigen de selve elders, en de Schrift self Matth. 5, 48. 19, 21. Rom. 12, 2. 1 Cor. 2, 6. 14, 20. Eph. 4, 3. Phil. 3, 15. Coloss. 3, 14. 4, 12. Heb. 5, 14. Jac. 1, 4. 3, 2. 1. Joan. 4, 8. Namelijck de genen, die ware Christenen zijn, die zijn volmaeckt, doch na de maet van dit leven; niet na de maet van het ander leven. Dese volmaecktheyt, die wy in de Heylighen bekennen, wordt niet door die insluypingen, waer tegen sy strijden, en waerom sy God dagelijcks bidden, afghesneden; maer dese actien, die met eenen slagh dooden, die den mensch buyten het Rijck der Hemelen sluyten, snijden dese rechtvaerdigheyt af: welck onderscheyt hier na breeder verklaert wordt. Hoewel nu misschien weynigen hun leven vry van dese sware actien overbrengen; so zijnder evenwel eertijts velen geweest, die d' oprechtigheyt in den doop ontfanghen, tot het eynde van hun leven behielden: weshalve sy namaels geen vergiffenis van sodanige doot-sonden behoeven, die sulcke stucken niet begaen. Nochtans biddense Godt met recht, dat hy hun dat Recht late volghen, het welck hy in den Doop hun schonck. Hieronymus seydt bequamelijck op dese saeck in sijn derde ghespreck tegen Pelagius: „Wt de „fonteyne des Doops op-rijsende, en herboren in Godt den „Salighmaker, vervult zijnde het gene van hem gheschreven is, „saligh zijnse welcker ongherechtigheden vergeven, en welcker „sonden bedeckt zijn, so seggense stracks in d' eerste gemeen„schap des lichaems Christi: En vergeef ons onse schulden, die „hun in Christi belijdenisse vergeven waren." Sylieden dan, na de maet deses levens volmaeckt, hebben verdiensten, maer op datse die hebben souden, hebbense die door een sekere vergiffenis verkregen, en kunnen teghen Godt seggen: tree in 't oordeel met uwen knecht: niet alle oordeel, hoedanigh Godt oefenen magh, maer hoedanigh hy in het Evangelische verbont beloofde te oefenen. En hier uyt verstaet men licht de bygebrochte plaetsen der Outvaderen: behoudens dat die plaets van Gregorius, uyt het 6. boeck over Hiob, niet van de volmaeckten handelt, maer

van sulcken, die eenighe fraeye wercken bedrijven, met een hart, dat noch niet van gebreken gereynight is. Wanneer rechtvaerdighmaken van sijnen natuerlijcken sin, dat is rechtvaerdigh doen, afghebrocht wort op den tweeden sin, plagh het niet alleen den Rechteren, maer oock velen anderen gegeven te worden, gelijck Matth. 11, 19. 12, 37. Luc. 7, 23. 35. tiende cap. 29. cap. 16, 15. Doch het wordt den Rechteren niet alleen in criminele, ghelijck eenigen uyt misverstant meenden, gegeven, maer oock in de civile saken, en soo wel teghen den eyscher, als tegen den verweerder; gelijck men sien kan Deut. 25, 1. so oock in die materie yemandt rechtvaerdigh te maken, is hem het recht toewijsen. Soo doet Godt allervolmaeckst neffens de Godvruchtighen, in het jonghste oordeel: maer nu doet hy dit oock met hun als sijn kinders te beminnen, den Heyligen Geest te geven, hun wercken voor goet te kennen. Maer dat Grotius uytlegginge op de plaets Rom. 8, 33. de beste is, sal hy sien, die let hoe in dit gheheele capittel ghehandelt wordt van het kruys of d'aenvechtinge, die de Christenen leden, om datse Christenen waren; het welck Calvijn oock bekent. Tegens dese ongevallen, waer door velen geargert werden, stelt hy schoone vertroostingen: en stelt Godt en Christus tegen die vervolgers: tegen de vervolgers stelt hy Godt, die hun niet voor godtloosen, ghelijck sulcke lasteraers seyden, maer voor Godtvruchtigen, en die hem behaeghden achtte: tegen de veroordeelaers stelt hy Christus, die door sijn ghebeden hun den Vader recommandeert, op datse de gaven of den wasdom des Geests ontfangen. Het ander gevoelen, dat dese van het beschuldigen des duyvels ontfangt, heeft wel niet quaets in sich, maer past min op die gantsche handelinge. En dat, „wie sal beschuldigen," verstont oock Hieronymus van menschen: op dat ick nu swijge, soo dese dingen anders als Grotius neemt, het woordt van veroordeelen geenen persoon hebbende, wien het recht in het teghendeel op Godt magh ghepast worden. Onder de genen, die Christi naem beleden, sal Christus sommigen verdoemen, sommigen niet alleen vry kennen, maer eeuwige belooninge waerdigh oordeelen, overmits sy wercken van barmhertigheyt deden. Die wercken dan bestaen in Christi oordeel, het welck Godts gerecht is. D. Rivet wil, datse uyt die wercken, als uyt teeckens en vruchten des waren gheloofs, gheoordeelt

worden: daer eerstelijck het woort teecken byghevoeght wort. Want de dingen, die als teeckens aengesien worden, die zijn in sich selven min dan de beteyckende saken. Maer de liefde, die dese wercken voortbrengt, en door een sekere figuer in de wercken selfs verstaen wordt, is meer dan het gheloof. 1. Cor. 13, 13. Daer sullen'er zijn die roemen, dat is, sich verblijden (want so plagh dat woort in de Heylige Schrift genomen te worden) mogen, om dat sy reyn van harten zijn. 1. Joan. 3, 3. Matth. 5, 8. Het oordeel sal dan, gelijck D. Rivet wel seyt, uyt de rechtvaerdigheyt der belofte wesen; hoewel hier by te voeghen staet, dat het billijck is oock voor de belofte, dat den gehoorsamen eenigen loon gegeven werde: maer te ghelijck staet te weten, dat dit loon boven mate grooter is, dan de waerdigheyt des wercks. Het was goedertierenheyt sulck een loon te beloven. Het was barmhertigheydt den gedoopten oock doot-sonden te vergeven: welcke vergiffenis in het uyterste oordeel bekrachtight sal worden. Het was billijckheyt d'insluypende sonden t' ontveynsen, die men in dit leven niet altijdt mijden kan. En om dese redenen magh met recht geseydt worden, dat dit oordeel niet de rechtvaerdigheydt alleen in sich heeft, maer oock goedertierenheyt, billijckheyt, en barmhertigheyt. En soo kan dit oordeel recht gestelt worden tegen de strengste oordeelen, die Godt, sonder het Evangelische oordeel, kost vellen. Als Keyser Theodosius Acesius bestraft, doet hy het daerom niet, op dat Acesius sou bekennen, dat hy allerminst van de smette der sonde vry was. Want hy handelde niet van allerhande sonden, maer van sulcke, die met verbanninge plachten ghestraft te worden; na welcke verbanninghe Acesius niet woude, dat'er wederkeer tot den vrede der Kercke soude gegeven worden. Maer Acesius kost van soodanige sonden vry zijn: noch yemant heeft hem van soodanige sonden beschuldight. Waerom die historie hier gantschelijck niet toe past. Die Christenen zijn na Pauli regel, moghen sonder schande geseyt worden gerechtvaerdight te zijn, overmits sy de rechtvaerdigheydt volgen, of een grooter rechtvaerdigheyt uytwercken, dan Schriftgeleerden of Phariseen. Doch sy bekennen dat dit niet hun eygen, maer Godts rechtvaerdigheyt is: want sy zijn'er niet door hun krachten en verstant toegekomen, maer door het geloof, dat Godts gave is, overmits Godt, het gene te gelooven staet, ons door sijn

opperste goedertierenheyt heeft geopenbaert, en groote ende wonderbare bewijs-redenen, waerom men dit behoorde te ghelooven, hier by voeghde. De vrye wil heeft hier geen kracht, dan die uyt ghenade ontfanghen wordt. Pauli verdiensten waren groot: maer Godts genade dede dat dese in hem waren. Augustijn vraeght in sijnen 105 Brief: „Zijn'er dan geen ver„diensten der rechtvaerdigen?" en hy antwoort daer: „Seker „daer zijn'er, om datse rechtvaerdigen zijn; maer sy hadden „niet verdient rechtvaerdigen te worden." Melanthon aen Langeus: „Wy zijn onder ons eens in den vryen wil." Bucerus: „Het is allen bekent, dat wy d'eerste ghenade niet kunnen „verdienen." Sy hebben dan met Paulus vrede met Godt, die door het geloof gerechtvaerdight zijn, dat is, van de ghebreken des voorgaenden levens gesuyvert zijn, om datse gheloofden, dat'er een eeuwigh leven is, en datse met die ghebreken niet daer toe kosten gebrocht worden; maer dese afleggende, wel kosten daer toe gebrocht worden. Waerom souden sulcke dan niet betrouwen op wercken, die sy weten dat Gode behagen, dat is, betrouwen datse voor de selve de beloofde belooning 'er af souden brengen?

VAN DER CALVINISTEN TOEGHEREKENDE RECHTVAERDIGHEYT.

Pag. 86.

Maer dese rechtvaerdigheydt, die toegherekent of aengerekent ghenoemt wordt, staet in de heylige Schrift niet. En het leer-punt, 'twelck onder dien naem schuylt, is de ziele schadelijck, ghelijck het den vleesche behaeght. Want indien ons Christi rechtvaerdigheyt volkomen en volmaecktelijck so toegerekent wordt, als of wy die volbrocht hadden, soo is in dat alleen ghenoegh, om het eeuwige leven te verkrijgen. Onse Godtvruchtige wercken of'er die bykomen of niet, dat doet'er niet toe, doet'er niet af. Hoe behagen dese dingen dan so vele menschen? De saeck is klaer, overmits hun geen blijder bootschap kan ghebrocht worden, dan dat gheseydt werde, datse alleen door een anders, niet door hunnen arbeydt, sullen ten eeuwigen leven geraken: dewijl het in het tegendeel hun swaer

valt, dat men spreeckt van den smallen wegh, van de noodtsakelijckheydt der wercken, van rechtvaerdigheyt in alle dingen, en oock van de wercken der penitentie, in de ghenen die gevallen zijn. Dit sal ick ter loop hier by voegen, dat het gene, in de boecken des Nieuwen Testaments, geseyt wordt, van de verlossinge, afwasschinge, versoeninge, door Christum geschiet; dit behoort tot de sonden voor den Doop, of belijdenisse van sijn Christendom, bedreven: want het woordt van *rechtvaerdighmaken* wort in Pauli Brieven nergens anders op gepast: het welck daerom niet geseyt wort, om dat die woorden, in eenen sekeren sin, oock niet op de gevallene kunnen gepast worden, oock die swaerlijck vielen, na het aannemen van de kennisse des Evangeliums; maer overmits wy uyt die plaetsen der Apostelen dickwils sien qualijck en sorgelijck een bewijs-rede trecken, tot saken, die d'Apostelen noyt voor goet kenden.

VAN EENIGEN ONGEBODEN GODTSDIENST, DIE NIET ALLEEN GHEOORLOOFT, MAER OOCK GODE BEHAGELIJCK IS.

Pag. 109.

Hier wort niet gehandelt van den dienst Godts, noch oock van die, de welcke in uyterlijcke actien of ghebaer bestaet. En evenwel zijn oock vele dingen onder dit slagh gheoorloft, waer van gheen ghebodt blijckt, en dat in dien sin niet alle ghewillighe diensten ongheoorloft zijn, heeft Grotius met treffelijcke exempelen bewesen. Want dat de Latijnsche Oversetter in de plaets aen de Coloss. 2. 23. voor ghewilligen dienst superstitie stelde, dat dede hy niet uyt kracht van het woort, dat breeder beteyckeninge heeft, maer hierom, om dat'er dit woort uyt kracht van het bygevoeghde beteyckent. Grotius had, in't vijfde boeck voor de waerheyt der Christelijcke Religie, al voorhene geseydt, dat Abel offerde, sonder gebodt hier toe te hebben. Hy had bewesen in sijne aenteeckeninghen op die plaets, dat Chrysostomus, 13. van de statuen of beelden so gevoelde, en de Schrijver der antwoorden aen de Rechtsinnighen in de wercken van Justijn op het 83. geschil. Wil de Heer Rivet dat wy anders gevoelen, hy toone

dat Adam of Abel een gebodt van d'offerhanden gegeven zy. Het is waer, 'tgeen de Goddelijcke Schrijver tot den Hebreen seydt, dat Abel door het geloof offerde: maer wat was dat geloof? Sodanigh waer door hy gheloofde, dat'er een Godt, en een vergelder der genen was, die hem soecken, en eeuwen gepast na Godts woort, gelijck die schrijver self verklaert. Desen sin druckte hy door die uyterlijcke teyckens uyt, de welcke hy achtte bequaemst te wesen. Wie Godt eert, die gehoorsaemt God, oock dan, wanneer d'uytwendighe wijse van eeren niet door Godt bepaelt is. Na dat Godt den Israëliten van de sacrificien een wet gaf, die sy gehouden waren te volgen, soo was het hun niet geoorloft ontrent d'offerhanden yet te doen, het gheen in hun oogen recht scheen: na de Wet was het wat anders. Na de Wet was het oock niet den wijsen Hebreen geoorloft, ontrent de ceremonien, die dingen te doen, de welcke de Wet opentlijck verboodt, noch te verbieden de dinghen, de welcke de Wet beval; maer het was geoorloft eenige dingen te doen, waer door de geboden der Wet meer gheholpen dan gehindert wierden. En Christus leert die dingen onderhouden Matth. 23, 2. gelijck men nu onderhouden moet de dinghen, die van de Regenten der Kercke bevolen worden, Act. 15, 28. Weshalve elders de geboden der menschen, die Christus verworpt, uyt de verhandelde stoffe te verstaen zijn, die met Gods wet strijden, of boven Godts wet gestelt worden. Dat in den eersten staet der werelt de volcken of elck huysgesin een Priesterdom voor sich mochten oprechten, is niet alleen Grotius gevoelen, maer oock van vele anderen; gelijck men sien kan by Thomas *Secunda Secundæ, quest.* 99, *art.* 3. daer hy seyt, dat de menschelijcke republijck, alleen haer natuerlijcke macht gebruyckende, had de sorghe voor den Godtsdienst en alle saken, die tot den Godtsdienst behooren: en Cajetaen seyt daer, dat dit oock plaets had onder dese volcken, die den waren Godt door het licht der nature alleen dienden. En hier door gebeurde het, dat by het meestedeel de Coninghen en Priesters, namelijck door verkiesinge des volcks, een selve waren. Want dat in den Brief aen de Hebreen geseyt wordt: „En niemandt nam sich dese „eere aen, maer die van Godt geroepen wert," behoort tot het Priesterdom der wet; waer in, voor soo veel het dese saeck betreft, eenigh uytgedruckter beeldt van dit Priesterdom

was, het welck Godt Christo soude bevelen. Voort d'eerstgeborenen, die voor de wet Abrahams nakomelingen waren, bedienden de saken, die namaels Priesters en Leviten bedienden; ghelijck men siet Num. 3, 12. Evenwel kan men geenen oorspronck toonen van de gewoonte, die doen onderhouden wert. Maer de genen, die Christus voorby gaende, door d'Engelen alleen toeganck by Godt sochten, besondigen sich swaerlijck tegen Godts gebodt, door Christus ghegeven, Joan. 16, 23; en worden daerom van den Apostel met recht bestraft; ghelijckse nu oock met recht bestraft worden, die de Heyligen, of d'allerheylighste Maeght in eenighe saeck boven Godt of Christus stellen. Al wat Grotius geseyt had van het bidden na het oosten, *van het teycken des Kruyces*, van het honigh en melck proeven, dat was van menschen inghestelt: en behoorde des niet te min tot den dienst van Godt en Christus, namelijck tot den uytwendigen, een teycken van den inwendigen dienst.

VAN DE OPROERIGHEYT, VINNIGHEYDT EN CONSCIENTIE-DWANG DER CALVINISTEN.

Pag. 2.

Doctor Rivet stelt geheel valschelijck in sijn toe-eygeninge, als hy wil dat de Calvinistery het fondement des staets van Hollant is. Maer Willem Prins van Oraenge, die het fondement van dien staet leyde, ghevoelde vry anders: want in schriften, op sijnen naem uytgegeven, brenght hy twee oorsaken des oorloghs by, 's Lants wetten, en de vryheyt der conscientien.

Pag. 4.

Alle rechtschapen Calvinisten zijn gheslagen vyanden van dese vryheyt; want sy houden voor goet het vonnis, dat door Calvijns aenhitsen over Servetus gevelt wert. De Roomsche Catholijcken by hun afgodendienaers, de Lutherschen Eutychianen, de Wederdoopers Marcioniten, d'Arminianen Samosatenianen genoemt, achten sy niet een hair beter dan Servetus, oock de genen, die vredes-halve, sich van secten onthouden,

en van hun voor Vrygeesten ghescholden worden. Hoe de Gentsche vrede-handel, de behoudenis der Nederlanden geoordeelt, eerst gebroken wiert, dat sullen de Historien hem melden, die lust heeft om dit te weten. Door Dathenus en sijn Calvinische medehulpers ghebeurde het, dat men Priesters en Monnicken uyt Gent dreef, welck exempel sich daer na wijder uytspreyde, door de steden van Brabant en Vlaenderen, doen overal trouw en gheloof door de trompetters van 't gheloof ghebroken werden. Te Woerden drevense de Lutherschen uyt de publijcke Kercken, die sy by besworen verdragh besaten, en deden hun uyterste vlijdt, dat de Lutherschen, binnen Middelborgh, Enckhuysen en elders, niet in 't bysonder souden vergaren. In Groeningerlandt brochtense te weghe, dat de kinders van hun ouderen niet souden erven. Hoe dickwils sy het selve spel in Zeelant en Vrieslandt wouden spelen, dat weten de grooten van die Landen. Datse het selve voorhadden teghen al die niet met hun ghevoelen overeen-stemden, wijst Aldegondes Brief aen Hedanus, onder de brieven der Nederlandtsche gheleerden uytgegeven, klaerlijck uyt. Ick ga hun onrechtvaerdigheyt nu voorby: besie eens, hoe onvoorsichtigh dit is. Want dit luyt niet anders, dan of men seyde, dat verre het meestedeel sich onder het minste sou buygen: want verre het grootste deel, in die Landen, gevoelt anders dan Calvijn: en dese betalen so veel, dat het niet noodigh is te verhalen, dewijl dit elck bekent is: te weten, soo wy na het seggen der Calvinische Leeraren luysteren, op dat de Calvinisten wel, en anderen qualijck moghen varen. Maer de Republijck, so de wijsen oordeelen, is niet gegront op Calvijns institutie, of het besluyt van Geneve, maer op de gheduerighe wetten van yeder volck, en d'onderlinge Unie der volcken. Doch de Republijck hangt van weghen Riveti medebroeders een dubbel perijckel boven het hooft, overmits sy een yeghelijcks conscientie door dwangh willen onder het jock houden: en sy leeren, dat men, hun ten ghevalle, de privilegien wel magh breken; en alle Magistraten mogen hun wel ontsien, want ten zy sake, datse, insonderheydt om anderen te verdrucken, sich dragen, als beuls of rackers[1]) van de Calvinische Dienaren

---

[1]) *Rackers:* door *rakker* verstond men tot nog in de vorige eeuw politieagenten.

des woorts, so sullense hun door het graeuw, of Soldaten, of op wat wijse het moghelijck is, afsetten. Maer Grotius bedient sijn Raets en Ambassadeurs ampt voor Sweden niet qualijck, soo hy het Recht der Koningen verdedight, teghen sulcke, die onder schijn van religie, oproer stichten, en hierom de Regenten van Sweden vermaent, datse nimmermeer sulck een onrustigh slagh van menschen in hun Rijck sullen lijden. Besie oock eens, hoe goedertieren de preeckers van Charenton sich neffens de Lutherschen dragen, wanneerse in hun uytghegeven Brief de kinders der Lutherschen den Doop toelaten, so d'ouders beloven, datse hun kinderen nimmer het gevoelen, dat tegen de Gereformeerden, gelijck sy sich noemen, strijdt, sullen inscherpen.

Pag. 51.

Want soo de Christenen, in de belijdenisse van hun Christendom, stantvastigh blijven, soo sal hun geen kruys ontbreken, het welck Christus en d'Apostelen willen, dat men geduldigh drage, geen gewelt aenstelle; waer tegen die van Geneve deden, 'twelck uyt hun eygen historie blijcken sal: „want de beginsselen van die reformatie waren oproer en ge„weldt, gelijck oock in vele andere plaetsen."

Pag. 88.

Dit leer-punt, dat de Gereformeerden seggen, de wapens der Onderdanen tegen de Koningen, voor de religie, gheoorloft te zijn, versteurt den burgerlijcken vrede; het welck de weledele Plessis Mornay, als met de Godtvruchtigheydt overeenstemmende, oock in sijn testament ghestelt heeft. Hier uyt ontstont het oproer t'Amboyse, doen Renaudier, een Gereformeerde, sommigen van sijns gelijcken in sijn kamer alleen riep, en hun gaf de macht van staten des Rijcks. Hier uyt sproten Bezaes predicatien voor den oorloogh. Hier uyt rees d'onbeschaemtheyt der vergaderinge te Rochel, verklarende dat men alle Paus-ghesinden in het Rijck, daer na oock de Gereformeerden, die 's Konings autoriteyt gehoorsaemden, van alle eere en staet en publijcke ampten most afsetten; deelde oock de gouvernementen door het gantsche Rijck uyt, aen die het haer beliefde.

Pag. 90.

Wie zijn het, die te Rochel liever sestien duysent menschen van honger lieten sterven, dan datse hun dwongen 's Konincks genade te versoecken? Wie zijn het, die gheheel Langedock, en de nabuerige Landen met hun predicatien en libellen ophitsten. De selve Predikanten onder schijn van reformatie.

Wie zijn het die Camero, als hy niet met hun wou rasebollen, in den haet by het graeuw brochten, van het welck hy wreedelijck ghehandelt, een sieckte en de doodt op den hals kreegh? Dienaren des Goddelijcken woorts genoemt.

Pag. 92.

Koninck Jacobus self, die seyt, dat hy by de Puriteynen altijdt in den haet was, om geen ander reden, dan om dat hy Koninck was.

Item.

Seker altijt heeft hy (Grotius) geimprobeert 'tgeen men alleen op sijn eygen handt pleeghde met Beeldtstormen en altaren te breken, ghewapent te predicken, oock die wapens, de welcke, voor eenigh decreet der Staten, in Nederlant werden aengenomen. En evenwel waren dit de beginselen der reformatie, soo ghenoemt, vremt van Christus, vremt van d' Apostelen, vremt van de Christenen der beste tijden. Met dusdanige actien komen best de boecken over-een, niet alleen van Plessis Mornay, Hottoman, en Buchanaen, maer Pieter Vermil, Martelaer ghenoemt, over Judic. 3. van Cesman, Althusen, Lambrecht Daneus, in de plaetsen van Arniseus genoemt, en van soo vele anderen van dese bende, by niemant van de selve bende tot noch wedersproken. Wt welcker woorden en daden wy verstaen, wat de confessie der genen, die sich Gereformeerden noemen beteyckent, als de confessie seyt, dat men den Koningen tribuyt en ghehoorsaemheydt schuldigh zy, behoudens dat Godts opperste gebiedt in haer geheel blijve. Want by Godts opperste gebiet verstaense de vryheydt van hun religie, hoedanighe sy anderen, wanneerse den voet in den beugel hebben, niet gunnen.

Pag. 248.

Maer met wat Recht hebben de Hoofden der reformatie, by D. Rivet gepresen, beelden en altaren gebroken, met wat

Recht Kercken inghenomen, die Koningen en Magistraten hun niet gaven, maer soo veel in hun macht was verboden in te nemen? Waerachtigh met geen ander dan door een inghebeeldt Recht, het welck sy als uytverkoornen sich toe-eygenen. Met dat selve Recht nemen sy het Recht der Koningen aen sich, oock in plaetsen, alwaerse het minste deel des volcks zijnde, sich het Recht der Staten niet moghen toe-eyghenen. Wie D. Rivet op dese plaets voor afgoden-dienaers en geloovigen acht, dat verstaen Koninghen en anderen wel. Die plaets by Daniel in het tweede capittel: „Maer dat het Rijck en de „macht en de grootheyt des Rijcks, die onder den gantschen „Hemel is, gegeven werde den volcke der Heyligen des Aller-„hooghsten, wiens Rijck een eeuwighduerende Rijck is, en alle „Koningen sullen hem dienen en gehoorsamen," staet noch te vervullen, en noch in dese verganckelijcke wereldt, en dat door het volck des Allerhooghsten de Gereformeerden verstaen worden, onder wie de Koningen sullen dienen, dit schrijft, seyt, en gevoelt Laneus, die te Charenton voor een sekeren tijdt Ouderlinck was, in sijn boeck, dat hy uytgegeven heeft na d' uytnemende oordeelen der Ouderlingen voor eenen tijdt ghekoren. Die ghelooven dat dese dingen hun van Godt self belooft zijn, wie siet niet, watse souden aenrechten, indien hun gelegentheyt voorquam? Namelijck, het selve dat de Israëliten in het beloofde Landt deden.

Pag. 94.

Maer het geen tegen de Unie, tegen d'onveranderlijcke Wetten van Hollandt, tegen de Privilegien der Steden in 't bysonder gehandelt is, blijckt nu so openbaer, dat niemant in de Steden van Hollant dit lochenen durf, en het geen de Staten van Hollandt nu drijven, komt met Grotius Apologie volkomentlijck over-een. Dat indien Grotius, gelijck hy in dese saeck hun de schellen van de oogen ghetrocken heeft, „oock „het selve in het stuck van de religie kan te wege brengen," hij sou'er een groote vrucht van sijn leven en arbeydt uyttrecken.

VAN D'ONWETTIGHEYT, EN PRETENSE REFORMATIE DER CALVINISTEN, TEGEN DEN STIJL DER APOSTELEN, EN EERSTE EN OUDTSTE CHRISTENEN.

Maer met wat Recht hebben de ampteloosen, daer Kercken waren, nieuwe Kercken gesticht, sonder oorspronck van Bisschoppen, en aen geene Bisschoppen verknocht? namelijck door een aengenomen Recht, niet door een Recht by de Canons ghestelt, en voor dese factien over-al ingevoert. Want door dit Recht is hy buyten de Kerck, die ter plaetse daer een Priesterdom is, tegen des selfs wille, een ander Priesterdom en regeringhe oprecht: men besie hier op den vijfden Canon van Antiochien. Cyprianus beschuldight in sijn boeck van d'eenigheyt seer, die genen, die ongeordineert en wetteloos sich als oversten opwerpen. Oock soo een ampteloos, of herder onrechtvaerdigh verbannen is, die magh, na d'Evangelische wet, noch d'oude seden en Canons, geen nieuwe vergadering maken: maer behoort dat ongelijck gheduldigh te verdragen, en Godt te bidden om sachter tijden, gelijck Augustijn schrijft, gelijck Theodoretus en anderen deden: want men moet der Koningen plackaten volghen, wanneerse niet met de Goddelijcke wetten noch met d'inghestelde Canons strijden. Oock baet het hun niet, die teghen het exempel der Apostelen deden: want d'Apostels hadden een speciael gebodt, om het Evangelium Joden en Heydenen te predicken, en de bekeerden te doopen, en datse dit ghebodt hadden, betuyghdense met groote en overvloedige miraculen. De Calvinisten, die eerst nieuwe vergaderingen stichten, waren niet bekent door miraculen, noch kunnen niet toonen dat hun eenigh speciael bevel van Godt ghegeven was: het welck Luther van hun eyscht, die geen recht van wettige successie hebben. Datse om hun stuck te verschoonen seggen, dat hun leer-stucken met der Apostelen leere in alles over-eenstemt, dat is te verre ghesocht, en geen andere vergaderingen sullen hun dit toestaen: en of het al waer was, noch sou dit het gebreck niet wechnemen. Geen ware Kerck kan'er sijn sonder waerachtige leer-stucken, insonderheydt sulcke, waer op de Godtvruchtigheyt en saligheyt gefondeert is: maer eenige vergaderinge kan wel waerachtighe

leer-stucken hebben, en nochtans niet de Kerck zijn, ghebreckelijcken oorsprongs halve, dat is om de schult aen scheuringe. Hier door hebben de Koningen rechtvaerdiger oorsaeck, om tegen sulcke nieuwe vergaderingen plackaten te maken, naerdien het gewapende vergaderingen waren: en wanneerse wat aenwiessen, met geweldt, door aenhitsinge der Predikanten, Stadts Kercken overweldighden, de beelden der Apostelen braken. Doch de vergaderingen by de Apostelen opgerecht, waren heel anders gestelt, wapenloos, bereydt het cruys te dragen: hielden de handen van Kercken en Kloosteren. Sy braecken noch dachten eens te breken d' afgoden der Heydenen, die men niet recht gebruycken kost. Dit leert het Elibertijnsche Synode, Canon 60, en Augustijn Deut. 7. en in het tweede boeck teghen Petilianus brieven; daer hy seyt dat dit der Koningen, niet allemans ampt is. De Calvinisten achten, datse met der Apostelen beelden mogen handelen, so vry als d' oude en beste Christenen de Heydensche afgoden aenranden. Sommige Calvinisten zijn so wijt vervoert, datse seggen, dat de beeldtstorminge al heel behoort den voordans te hebben, op dat de vercondiginge des woordts, namelijck hun eygen woordt, mach volgen. Besie nu eens hoe groot het onderscheydt is tusschen de plackaten der Heydensche, en de plackaten der Christensche Keyseren, die ten tijde onser Ouderen leefden: en of men niet tegen eenigen (geensins tegen allen) mach seggen het geen Augustijn tegen de Donatisten seyde: „Wat dolligheyt is dit, dat dewijl ghy qualijck leeft, straet-„schenders stucken aenrecht, en met recht gestraft wordende, „na de martel-kroon steeckt?"

Pag. 139.

Het is niet noodigh hier te herhalen het ghene boven aengeroert werdt, dat die ordinantie altijdt by de Catholijcken haer kracht behielt: ghy zijt uyt uw selven gesproten, kunt geen Bisschoppen toonen, welcker ry op d'Apostelen, de ordineerders, uytloopt.

Pag. 140.

Hoe is dat de Kerck, die niet van d'Apostelen hergekomen, maer uyt sich selve geboren is?

DIT TE VOEGEN BY HET PRIMAETSCHAP EN D'OPPERHOOFDIGHEYT DER PAUSEN PAG. 14. (Bl. 223).

Pag. 243.

Malachias plaets, waer op Apocalypsis siet, handelt van Phineas, die Opperste Priester was, en Photius heeft uyt Diodorus Siculus aengheteyckent, dat d' Opperste Priester by de Joden Engel genoemt wordt. Hieronymus op die plaets van Malachias seyt: „Door den erts-vader Levi quam het op de „nakomelingen Aron, Eleazar, Phineas en anderen, die uyt sijnen stam gesproten zijn." Nu seyt hy in het eynde: „Ghy „hebt Levijs weyde vruchteloos gemaeckt, seydt de Heer der „heyrscharen. Waer uyt het klaer is, dat al wat'er geseydt „wort, door Levi tot de Priesters en bysonder tot den Opper„sten Priester te behooren." Daer na: „Maer Godts Priester „wort waerlijck Engel, dat is, een bode genoemt, om dat hy „een *middelaer* van Godt en de menschen is, en des selfs wil „den volcke verkondight: En hierom staet het Redelijcke op „des Priesters borst, en Leere en Waerheyt wort op het „Redelijcke gestelt." Maer het is allen wetgeleerden bekent, dat het *Redelijcke* het eyghen cieraet des Oppersten of Hoogen Priesters was: wien de Bisschop in de Kercke gelijck is; en hy wordt by de Griecken dickwils met dien naem des Oppersten Priesters genoemt. Niemandt sal immermeer bewijsen, dat de naem van Engel voor het geheele collegie genomen wort: noch dat is eeniger maniere bewijsselijck. Augustijn seyt in dien 162 Brief van D. Rivet by-ghebrocht: „Waerom d'Overste „der Kercke met een Goddelijcke stemme onder den naem van „Engel gepresen wordt." D'Overste, niet vele Oversten. D' autoriteyt van Tychon den Donatist behoort by niemant te gelden. Ick geloof dat redelijcke menschen so sullen oordeelen, dat het seer stijfsinnige hoofden zijn, die in den naem van Engel in Apocalypsis een andere beteeckeninge soecken, dan dese die soo ghereet is, geprobeert by d' Ouden, geprobeert by de nieuwelingen, oock by die van D. Rivets bende.

Pag. 244.

Grotius brengt recht by uyt het Chalcedonsche Concilie, de dingen die, ten aenhooren van het Synode, door den treflijcken

Bisschop gesproken werden, sonder dat'er yemant tegen sprack. Het bleeck by het register, dat'er seventien Bisschoppen over d'Ephesijnsche Kerck ghestelt waren, waer van Timotheus d'eerste was. Maer dat'er byghevoeght was, datse alle in de stadt Ephesien gheordineert werden (want dat wert doen alleen gedisputeert) hier van zijn eenighe exceptien byghebrocht: die tot dit, waer van wy handelen, niet behooren. Ireneus brengt op ghelijcke wijse de Bisschoppelijcke successie van d'Apostelen selfs tot op Eleutherius. Diergelijcke rekeningen der Bisschoppen van d'Apostolische tijden, hebben wy by Eusebius in historien en Kronijck, daer Hieronymus hem volght; en by Epiphanius in sijn 27. Kettery. Niets is'er dan ter quader trouwe gheseyt: noch niet meer op Ireneus plaets, wiens sin, en niet de woorden by Grotius uytghedruckt zijn. Want dat *in qua,* doet so veel als *quia.* Want soo plegen wy dickwils in den relativen naem uyt te drucken d'oorsaeck der saeck, waer van wy handelen. Want waerom sou Ireneus seggen: „In de Roomsche Kercke altijt bewaert te wesen de traditie, „die van d'Apostelen is;" dan om te probeeren het geen hy gheseyt hadde, „dat het noodigh was tot dese Kerck alle Kerck „te komen," dat zijn die geloovigen, de welck over-al zijn. Waerom de machtiger voortreffelijckheydt niet anders kan zijn, dan „de waerdigheyt der grootster en oudster en alleen „bekende Kercke, van de twee overglorieuse Apostelen gesticht „en gebouwt." Wat heeft de traditie met het Rijck te schaffen? Want wy hebben boven niet geseyt, dat de gheloovighen van alle kanten, ten tijde van Ireneus, na den stoel des Rijcks te samen liepen; en brochten reden van ons seggen by.

TOEGIFTEN.

Pag. 128.

Niemant is'er die lochent, dat de Doop en Eucharistie eenige uytstekentheyt boven d' *andere Sacramenten* hebben: maer hierom laten d' *andere* niet na met recht *Sacramenten* genoemt te worden, die oock hun autoriteyt uyt de Heylige Schrift hebben, gelijck voorhene geseyt is.

Pag. 142. van de Consecratie des H. Sacraments.

Al had het Geneefsche formulier geen ander gebreck in sich, dit soude gebrecks genoegh zijn, soo een generael en van oudts aengenomen formulier te veranderen.

Pag. 169.

De Presbyters of Priesters zijn van tweederhande slagh: sommigen die met wil des Bisschops oock leerden; sommigen die sijn raetsmannen waren. Maer dit tweederhande slagh bleef ten tijde der Apostelen en sedert gedurigh in dienst. De Ketters alleen, geene soons der Catholijcke Kercke, dorsten dit veranderen, ghelijck uyt Tertulliaen klaerlijck blijckt. Desghelijcks was in elck Bisdom een President, die altijdt bleef, die van Justijn met den naem van President genoemt wort, en wien de volgende eeuw den naem van Bisschop door een sekere uytnementheydt gaf: hoedanighen het Niceensche Synode woude dat in elcke Stadt souden zijn. Maer dit volck, waer tegen wy disputeren, vondt een Presidentschap, die om de maent of om de weeck verandert. Door wiens last? Door D. Rivets last? Door wat exempel? Door geen exempel. Dese dingen verdadigense so onbeschaemt, als sy die stoutelijck instelden, door een openbare versmadinge der Canons en algemeene Kercke. En dit noemense *Reformeeren.*

Pag. 182.

Ondertusschen gelooft Grotius niet alleen al wat de Traditie of overleveringhe van den Maeghdelijcken staet van 's Heeren

Moeder seyt, maer bekent dat die in dese plaets gheheymenisser wijse beteyckent wort.

Pag. 191.

Luther seyde, dat de Lesers door so vele oversettingen onsekerder werden gemaeckt dan sy te voren waren; maer Beza seyde, dat'er so vele uytlegghers zijn, die niet so seer bekeeren, als verkeeren, dat ten zy men hun stoutigheydt stuyte, het binnen weynige jaren sal gebeuren, dat wy van het besit der dingen selve sullen versteken blijven. Het is dan geen wonder, so de Presidenten der Kercke willen, dat men dit perijckel voorkome, etc. Koninck Jacobus, onsterflijcker ghedachtenisse, seyde in het Hamptonsche ghespreck, „dat de „Geneefsche oversettinge de slimste was."

Pag. 193.

Te Rochel is in het jaer 1594. een boeck van de Eucharistie uytgegeven, waer in uytdruckelijck geseyt wort, dat de genen, die het geloof hebben, hoewelse tot eenigh ghebreck overgegeven, en van sonde besmet zijn, door de werckinghe des Heyligen Geestes Christi lichaem eten, en vleesch van sijn vleesch worden.

Pag. 219.

Hy (namelijk Grotius) wil niet dat sijn oordeel de regel der waerheyt zy, maer de Heylige Schriftuer, soo verstaen, gelijck die van d'oudtste en beste Christenen verstaen wert.

Pag. 249.

Noyt docht de Roomsche Kerck hun buyten de saligheyt te sluyten, die in den huwelijcken staet leven: ja die dit gevoelen, veroordeeltse met recht voor Ketters. Maer gelijckse, die na het vleesch tegen Christi geboden leven, buyten de saligheyt gesloten worden; „alsoo behagense Gode te meer, die om de Kercks wil van het vrije gebruyck van vleesch-eten sich onthouden."

Pag. 255.

Maer wy hooren dat te Geneve, daer gheen Kloosters zijn, een seer groote aenwas van quade seden is.

FINIS.

NA-REDE.

Wat dunckt u, Leser? Is dat niet de tapijten der gepretenteerde Reformatie oplichten, en het gheheele Protestantsche tooneel omkeeren, oock door d'eygen handen der Protestanten? Want ghy hoort ondertusschen Luther, Melanchton, d'Augsburgsche Confessie, Zwingel, Calvijn, Beza, Oecolampadius, Kemnitius, Bucerus en anderen van deselve bende. Siet ghy nu de Catholijcke Kerck, Concilien en Oudtvaders in hun rechte en ware ghedaenten, die men u soo verminckt, so vermomt, soo verdraeyt voorstelde, datse qualijck kenbaer waren. Ghy hoorde dickwils schimps-wijs segghen: hy verstaet het secreet van de Misse niet. Soo plach oock het Heydendom te schimpen, overmidts men van oudts den Catechumenen het gesicht, van het eerwaerdichste Mysterie weygerde. Maer verstaet ghy nu het secreet der pretense Reformatie, die, onder dien fijnen deckmantel van Godts Woort, u haer eygen woort aenprees, en door het woordt *afgodt* en *afgodery,* u, als met een momaensicht, onnoselijck voorjoegh, [1]) sonder eens om te dorven sien. Grotius versekert u, dat broot en wijn waerachtich in Christi lichaem en bloet veranderen: dat Christus, Gods Soon, in dit heyligh Sacrament, mach aengebeden worden. Hy gelooft met de heylige Kercke en alle Outvaderen, dat de Misse een versoenende offerhande is. Hy schouwt d' aenroepinge der heylige Maeght Maria en alle Godts Heyligen, en hun beelden en Reliquien in de Kercke vry van de smette der afgoderije; en bevestight sijn seggen met d' autoriteyt der Schrifture en Kercke en Kerckelijcke Decreten, en dickwils met het Concilie van Trenten, soo schandelijck by partyen uytgheroockt. Hy verantwoordt de Seven Sacramenten, als schriftmatigh; het bidden en offeren voor de dooden, en ziel-missen en suyveringhe na dit

[1]) *Voorjoegh:* Voortjaagde.

leven; stelt d' onbeschreve Traditie of overleveringhe en Kerckelijcke ghewoonte neffens het beschreven Woort, als even gheloofwaerdigh en bondigh, en rekent de boecken der Machabeen, voor logen-boecken by sommighe Protestanten gelastert, onder de Canonijcke schriften. Hy set de Catholijcke oock Roomsche Kerck en Concilien in haer volle kracht, en den Paus van Rome, Petri nasaet, als Primaet en Hooft der Kercke, op den Apostolijcken stoel. Hy toont aen wat kant de schult van scheuringhe is, namelijck, daer successie, wettige ordineeringe en sendinghe ontbreeckt. Maer in wat vat sal men dit nu gieten, dat Grotius aldus voor het hof van Rome en dien grouwelijcken Antichrift pleyten durf? Dit moet by D. Rivet, en anderen sucht tot staet en eere en vermaertheydt en genot heeten. Luystert dan hoe Grotius sich selven hier op verantwoort: „Het geen D. Rivet uyt du Vairs brief bybrengt, „begrijpt niet waerachtighs noch waerschijnelijcx: maer mach „men by D. Rivet self sijn tael ghebruycken, een onbeschaemde „boosheydt. Want indien Grotius, op het noodighen van soo „groot een man, dit wou beloven, het geen D. Rivet versiert,[1]) „dat hy belooft hebbe; soo kost hy, die van boose Calvinisten „uyt sijn Vaderlandt gejaecht, uyt sijn goedt gejaecht wert, die „treffelijcke beloofde eere en voordeelen ghenieten, die hy van „den Coninck van Vranckrijck noyt hadde noch hoopte; noch „het waer hem niet van noode buyten Vranckrijck te gaen, „en den staet van een ander Rijck sijnen dienst toe te seggen. „En nu oock, dewijl hy alles bybrenght, om den vrede der „Kercke, na sijn vermoghen, te herstellen, gheeft Vranckrijck „hem niets; en al wou het yets gheven, hy sou het niet aen„nemen. Maer snoode huerlings gemoeden[2]) waerdeeren anderen „na sich selfs, noch hebben oogen om de schoonheyt van so „eerlijck een voornemen, als dat van eyge baet, te kennen.” Item, „Grotius heeft naems genoech, en soo veel middelen, „waer mede hy te vrede is: en kan oock dese dinghen met „een gherust hart ontbeeren: waerom hy geen reden heeft in „saken van Religie anders te spreken, dan hy self ghevoelt, „en acht dat d'Ouden gevoelden.” Laet ons dan geene wangunstigen maer liever Grotius self gelooven, daer hy meldt

[1]) *Versiert:* verdicht.
[2]) *Gemoeden:* gemoederen.

de motiven en het ooghmerck van sijnen arbeyt, die hem den haet der onwetenden op den hals haelt. Hy seyt aldus: „Maer „wat belangt den arbeyt, om de Kerck door vrede aen een „te hechten; hy twijfelt niet of die is Gode aengenaem: saligh „zijn de vredemakers." Item: „Indiense, die dese sware en „groote sieckten willen genesen, sich den haet der menschen „op den hals halen, Godt sal hunnen arbeyt genadigh aensien." Dit is d'oorsaeck waerom Grotius, door Godts barmhertigheyt en de schriften der Ouden verlicht, na den vrede in het wereltlijck en Kerckelijck yverde, en in het eynde van sijn leven, u uyt conscientie wees na de heylighe Catholijcke Kerck, onser aller gheestelijcke Moeder, die door hare lichten en Leeraers onse Voor-ouders uyt het Heydendom tot Christenen wederbaerde, tot Christum den eenigen Salighmaker brocht, en noch haren schoot open houdt, om alle hun afgedwaelde goetwillige en deerlijck misleyde nakomelingen t'ontfangen in hare Godtvruchtige gemeenschap, „waer in Grotius bekent „dat sijn Voorvaders saligh gestorven zijn." In Santen [1]) den 10 Augusti 1645.

R. C. [2]).

---

[1]) *In Santen:* een woordspeling.
[2]) *R. C.:* Roomsch-Catholiek.

BIJLAGEN.

SIONS KLACHTE

OVER

GROOT BRITANGIE.

O Engel! Eylants troonen,
Zoo Edel dat u d'Englen quamen Kroonen,
Met Hemels *Roose*-geur.
Ik zie u strandt geverwt met bloed'ge kleur,
En my in tranen swemmen,
En Martlers traen en bloed tot parlen stremmen;
Hoe barst de bitse spijt!
Hoe parst 's haer gift, en gal, uit slangen nijdt!
Den afgrondt spuwt haer vonken,
Te delgen 't kroost der schoon herplante stronken,
O bron van Burger-twist!
Hoe wert u vlam tweespaltich opgehitst,
Ach! bijters met de honden
In steen, Gods wraek gaet over weeld' en zonden;
Ziels yver lagh in slijk,
Doe nam de vreed' in't *Britten-rijck* de wijck,
't Was laes! geen veyle vrede,
Een Satheit was 't van *Manna*, most en mede,
Wijl Heer en Knaep lagh dronken,
Tot dat het goudt des vrydoms was gesonken;
Schelt nu de tijden niet,
Geen oirsaek sijn sy van't gebroeit verdriet
De *Vliess'* en *Bie-schilts* Goden
Die schaffen 't gift in d' Iber opgesooden;
Die reyken vuysten om
Te werpen neêr in puyn mijn heyligdom,

Sions klachte over Groot Britangie. Afgedruckt volgens den tek der afzonderlijke uitgave (*Bibliographie van Vondels werken*, n°. 831).

Die senden dompers heenen
Te dempen 't licht dat *Brit-landt* is verscheenen.
O *Karel* die dijn Troon
Hebt toegewijdt gesalfdens bloed'ge Kroon,
Schoon dat de *Tybers* donder
U pletten will', u Stam sal noit gaen onder.
Gy hoogh en lager hutt',
U smart sal eens gants werden afgeschut;
Hier valt het winter-kooren
Of inde kley, of in de key verlooren;
'T is Gods Wan die zijn Zaedt
Van't Kaf afscheydt, of 't kaf verbranden laet:
Zoo ziet men't momtuych vallen
Van 't veinsend' oogh, en blanke waerheyt brallen,
Treedt toe gestoorde *Godt.*
Dijn hatren scheyt van dijn verkoore rott,
Zoo sal de dagh noch blinken
Dat spotteren sich sullen sien versinken.
't Was *Eduaert,* en't was
Elisabeth, die blonken als fijn glas;
O strijders voor mijn benden!
Geen eeuwen-reekx en sal dijn asschen schenden,
Schoon dat een scherpe punt
Of adders tong dijn glory u misgunt,
En gy rechtzinde Vadren
Die 't Eylandt stuurt; laet niet u bloed in d'adren
Verstijven om den spot
Van halve joôn; dien laster terricht Godt,
Die doet des spraeck-lids vloeken
Afstuyten, en weer keeren na sijn hoeken.
Mijn *Jacobs* ass' herleeft
Wen u gemoedt door duysend doden streeft,
Wen u vergoode raden
Mijn purper kleedt in't bloedt haers herten baden.
Dit sal u glans in't Koor
Der heyligen, doen glimmen als yvoor,
O *Britt!* O *Schott'!* O *Yren!*
Om *Sions* wil verdraeght het tieren
Des afgronds; als het goudt
Wert gy getoetst in't vuyr en vlammend' hout,

Zoo wert gy *God* een offer
Van't *Engels-rijck;* mijn nu bebloede koffer
Zoo lijdtmen om het landt
Zijn vryheyt, en des Godsdienst suyvre standt,
Schoon dat men leyt in banden
Op't Rooms Autaer, en't lijf voor God laet branden,
t' Is Gods roed 'en zijn punt
Die snoeyen 't loof zijns wijngaerts dat uyt munt;
Dus bloeyt sijn Kerk in vonken,
Dus heeft Gods volk in Martlers bloet geblonken.

WEERSTUYT

VAN DE KLACHTE, OVER DE WEERSPANNELINGHEN

IN

GROOT BRITANJE.

AEN DEN KLAGER.

Hoe dus u grillich hooft vol yver, tot ontvoncken
Van *Karel* schuldeloos der slorde heerschappy?
Ey: hoe dus walgelick ter Koninglicke sy?
Of, was u 't hart gelijck u pen, in gal verdroncken,
Doe 't waende, dwaesselick, dien Koningh op te proncken
Met schijnend' heyligheyt en bitse snorkery?
Als of nu 't weiflend' hooft, sich schorsten te verneuk'len,
Van d' een in d' ander kas, der Godtsdienst? Maer eylaes.
U zaet is niet dan kruyt, tot reformaci Aes.
Al schijnet hier maer vleckx, het waren voortijdts Peuk'len
Die (tastlik ruym, so wel, als grove boeren kneuklen)
Een yder vatten kon, die uwe schenders laes,

Weerstuyt van de klachte, enz. Volgens den tekst in *Der Poëten Vegtschool,* 1645, 4°. bl. 4 (*Bibliographie van Vondels werken,* n°. 830).

12 *Schenders:* pasquillen. *Aanteekening der oude uitgave.*

Ter onbeschaemder kladd' (Foy schendeliken yver,
Die uwe Vaders smaet, en opentlicken schent:
Ja, naeulicx lofdicht broit, daer in 't haer niet en sent
Vergifte pijl. Noch vont dit lasterdier sijn stijver,
Of in sijn doem gena.) U hoeder lijckt meer Drijver
Dan Harder; wijt, verschil! Ghy Broercornelist jent,
Die knort: Ghy halve Joôn, verstockte Sabbatisten,
En 't meer gekijf vol vloeckx: Ba, so siet! schorter aen.
Hoe draeft ghy uyter schreef! Wie liet u open staen
'T geheym dat *Karel* dreef, daer *Strafford* 't hooft om misten
Deur rechtelicke doem? Waer steuntet dat ghy gisten,
Der Kroon door synen val, veel schats te sijn ontlaen?
Kan Zee, noch Taems, dien vleck; *Fijn suyvert ghy den* [*Koningh.*
Tuyns luyper door 't gedrangh, van veel verdiende ramp;
Kan u ook klaerder licht, vertoonen uwe lamp.
Tot insicht des geschils, dat in die Konings woning
Aen 't smeulen is, of roockt (Daer elck met sijn verschoning
D' uytlantsche Vorsten praemt, tot by-lech; niet tot klamp
Aen d' een of d' anders boort) dan Bueren-Vorsten lichten
Gesanters in sijn Rijck, haer Meesters? Die het smart,
En heyl'gen yver eer haer geest ten hemel tart:
Om d'een Almogentheyt, ter hertret te verplichten.
Na sijn verlaten volck; 'T bedurven weer te richten
Ter glory sijner naem, met 't Koninglijcke hart
Te voughen, so het feylt; De wederspannelingen,
Die sling'ren buyten 't spoor, te dempen met een mist,
Dan dat haer haet verruck? Och! was 't geschil geslist
Als Vaders trouheyt bleek, en onbebloede klingen!
Wat eyntelijk gewijs, kan hy, die niet hoort dingen
Met reden, vellen doch; 't is grouwelijk gegist,
En so party ghedoemt. De Hemelsche Behoeder
Die stelt het loon op Fredt, van die sijn naem misbruyckt,
Ter dreygement. Dien Helt, die noyt in wanspoet duyckt,
Noch min in voorspoet bromt, lacht self met sulck een [woeder,
Die al sijn Rijm deur-nayt, met soo veel scherpe voeder.
En onder ons, hy is ontneust, die niet en ruyckt,
Wat muysenestich hooft, ons schaf dees slimme vonden.
Een lompen boeren Pen, sal kneusen u gesach.

Eer dat serpentich dicht, op 's Konings bloet vermach
Te luystren na die Klacht. Wie niet soo lief geschonden,
Dan opgepronckt van sulck een SOTJE VOL VAN SONDEN,
Als ghy sijt Klager hier, so helder als den dach?

52 Nae 't spreeckwoordt, „wat keur isser in, of u een hoer laeckt, of een boef prijst? *Aanteekening der oude uitgave.*

53 Dit is seer aerdich uytte letteren van sijn naem ghespelt, en fijntges op sijn handel en wandel ghepast, door een groot Heer en vermaert Dichter. *Aanteekening der oude uitgave.*

LUYSTER-DECKER

DER

PAPISTEN.

Papist gebroetsel, oproers Rotten,
Die door het Edel Bloedt der Schotten,
Moet wijcken uyt het Engels Rijck:
By Vranck, of Vlies, of t' Romen binnen,
En daer 't verlies te spa besinnen.
Hoe treedt ghy 't Menschen Bloedt in 't slijck;
Om Romens Vaders valsche Zeegen,
En draeght u Ziel den Afgront tegen,
Der Vage-vyeren nagebuer.
Wat volght ghy den vervroren Egel.
Den Slangh verstijft van Ys en kegel,
Betaelt het Vuer den Lant-man suer:
Wanneer hy sonder deught te kennen,
Met becks ontdoyde scherpe pennen,
Den Landt-man plaeght, die ongewent
Dees prickelingh, begint te vloecken,
En d'axe uyt een hoeck te soecken
Daer met hy doodt het boos Serpent.
Dus krijght de slangh na 't Parlementen
De hooftsom met verdiende Renten:

Luyster-decker der Papisten. Volgens den tekst in *Der Poëten Vegtschool,* 1645, 4°. bl. 11 (*Bibliographie van Vondels werken,* n°. 830).

En wacht sijn Zeege uyt Romens schadt.
Van d' heerscher die met sijn verblasen
Veel Rijcken weet met damp te asen,
En rollen doen nae 't Roomsche Radt.
De Sloor die woud haer Hoen niet houwen:
Doch 't was haer haest te spa berouwen,
Doen sy het Hoentje had gesmoort,
Om dat een Ey des daeghs, haer woeden
Niet stilden, maer het doodtlijck bloeden
Haer bracht een schat van Eyers voort.
O groote dwaesheyt kont ghy verder.
Als Moordenaer: in plaets van Herder.
Verstopt de Roomsche moort Trompet.
Actéon die ver buyten Londen
Gebeten wort, van Paepse Honden,
En in zijn breyn verwart beset:
Die al te langh in dertle dagen;
Sijn vuyl fenijn heeft voorgedragen.
't Waer beter dat hy doof, en blindt,
Noch A. noch B. kost onderscheye,
Dan dat hy oorsaeck wort van schreye.
Dooft 't vonckjen, eer de vlam begint.
Het rijsjen is wel licht te knacken,
Soo langh de wortels noch niet sacken,
En dat het wort een grooten Boom.
De dorre ranck dient uytgesneden,
Eer dat het dort tot na beneden,
En dempt der soeten Druyven stroom.
Hy hout wel nimmer op van wrijten,
En volght de wegh der Edomijten.
Die staegh bestormde d' heylge Stadt:
t' Ontheyligen den suyvren drempel,
Van Gode selfs gewijden Tempel,
Door der J'Esauiten storrem kadt,
't Sal tot haer eygen val gedyen,
Al waert door eygen Bateryen,
Den rechten goedertieren Vorst;
Hield dan in eer sijn Majesteyten:
Wanneer hy 't Paeps vergiftigh pleyten
Afstuyten, op zijn vrome borst.

En trachten 't giftigh Rijck t' hervormen,
Van 't Roomse zaet en 't listigh stormen,
'T Geen na der Britten schade stondt,
En in den schijn als waert verengelt,
Sich met den raedt des Afgronts mengelt,
Te treden 't Heyligh zaet te gront:
Wat stoort ghy dees gerusten zetel,
En steeckt veel arger als een netel.
Ja maeckt u eygen Hoven woest.
Die voormaels wel goe vruchten droegen,
Vergeten al geheel hun ploegen.
Siet ghy niet dat u ploegh verroest,
'T Sijn Apostlijcke Orakels leeren,
Godt vreesen, en den Koningh eeren.
Waerom bespot ghy dan dit woort,
'T Geen 't Roomsch gesag grijpt gants gevangen,
Met al haer loose, en schelmse gangen,
En wijst het na der Hellen poort.
Ghy die door moort soeckt te verrijcken,
En 't droevigh volck haer schat te strijcken,
En denckt niet op u eygen doodt.
Wat port u tot den aert der Leeuwen,
Te schoone Wees, noch arme Weeuwen:
Denckt dan 't onnos'le Bloet in noot
Den Hemel roept, om hulp en wapen,
Die zijn verdruckte onnos'le Schapen,
Niet laet verdrucken voort, en voort.
U plagen zijn ter wraeck gesponnen,
Wanneer g' u Ziel nu hebt miswonnen,
Geoffert binnen Charons boort,
Ghy die eerst andre plaeght te dwingen,
Sult dan u plaegh oock niet ontspringen,
Maer blijven in dat droef gevaer,
Daer niemant van u uytgepuerden,
Door Mis, of aflaet, Ziel uytstuerden,
Want 't valt den Pausen al te swaer.

1. *Petr.* 2. Dient Godt.

AEN 'T VADT VOL WISPELTUREN.

Wat spot ghy Oude-bedelbrock,
Ontkroopen Agamennons stock
In 's dry gekruyste Kamer,
Doe uw geen kleene arremoe
d' Wanck, onder 't schudt des Amstels toe
Te vlieden 's Veldt-Heers hamer.

Wat drijft uw tot een Stadt gheschrey
Van d' Enghelsche bedroefde Wey,
En 't Prangh der Londenaren.
Hoe volght ghy dus den grooten Tros,
En bindt vergifte Geesten los
Om onlust te vergaren.

Wat Adel was 't die u verscheen,
Die ghy roempt meerder als ghemeen,
Tot spot van Nabuurs Mueren?
Wat laeckt ghy dus het Schotsche-landt?
Den Schot noch door zijn trouwe hant:
Sijn Adel sal doen dueren.

Wanneer hy Iork en Nieuwcasteel,
En 't bastaerds Edel Lust-prieêl
Niet soecket tot belooningh,
Van dat hy vrijt der Britten slaef,
Of 't Yerse Bloedt, van Vorst, of Graef,
Of een verleyde Koningh.

Des Koninghs Jonckers die dus boos,
Vernielen 't Bloet van Harp, en Roos,
In plaetse van behoeden.
Die schoone niet, noch vuyl, noch reyn,
Noch Vrouw, noch Kindt, noch groot, noch kleyn.
't Geen niet ontvliedt haer roeden.

Aen 't vadt vol wispelturen. Volgens den tekst in *Der Poëten Vegtschool,* 1645, 4°. bl. 7.

Dees Adel nu beroyt en hol,
Wort niet versaet met Vleesch, of Wol.
Maer snackt na Menschen Bouten,
Hy paeyt niet sijn vervloeckte buyck,
Met Suyckre Seck hoe schoon of puyck,
Maer met bebloede Brouten.

Hy wert wel nimmer moordens moe,
Voor hy sijn Ziel na d' Afgront toe,
Moet senden om te stoocken,
Een vyer dat altijdt branden magh,
(Versteecken van den klaren dagh,)
Op dat het blijft aen 't koocken.

Hoe dier valt hem dan Vloo en Luys,
Te vangen in het dierbaer pluys
Van sijn bebloede Broeder,
Die 't Menschenbloet als van een Vloo,
Derf stellen, en bekent het noo,
Al moordt hy self zijn Moeder.

Soo ghy weer aen een Schaeps Hooft vraeght,
Wat Reformeersel hem behaeght,
En spot met droeve schreyers?
Soo antwoort ick noch 't sijnen best,
Dat ghy eens reynt u eygen nest
Van vuyl gebroede Eyers.

ANDERS.

Wat seght den Antechrist van't Radt van Avonturen,
Die was, die is, die blijft, het alles moet besturen,
Geen afgestorven Sant, hoe heyligh hy ook was,
Aan d' weerspraak van Godts raat, en wil, oyt komt te pas.

Hoe blinkt de Schotsche Distelbloem,
Nu hy is besich, om de roem,
Van't eeuwigh licht te doen opwassen,

Anders. Dit gedicht, dat eigenlijk geen titel heeft, is afgedrukt naar den tekst in *Der Poëten Vegtschool,* 1645, bl. 7 (*Bibliographie van Vondels werken,* n°. 830).

En door sijn prikkels 't Rooms gedrogh
Te stoten in Plutonis trogh,
Om d' eygen vloek op hen te passen.

Het puyk van Edenburgh spits breyn,
Tegens Madril, Ween en Romeyn
En vrijt de Britse Wey voor't drinken,
Van't Bloet, 't geen uyt de Aders tapt
Van die, die 't Bie-schilt pesen slapt,
En Christi Bloet alleen doet klinken.

Maakt' oyt de eerste Christen-kerk,
Van Godes voorstant meerder werk,
Dan 't Schots Geloof, dat stout zijn lieden,
Om met een stale vuyst zijn Broer
Te slaken uyt de hant, die swoer,
'k Sal 't Engels puyk in d' Oly zieden.

't Gemijterd Jork en Nieuw-Kasteel,
Wel eer de Zon van't Rooms juweel,
In Britten, Schots leert singen.
Om door des Roos en Distels mor
Te maken Innocentius hor,
Die 't al, en alles meend' te dwingen.

De lievers van het vry gemoet,
Treên Mis en aflaat onder d' voet,
Waerom d' Esauiten rasen,
Sonder te weten van waar 't komt
Dat de spits der drie Kroonen stomt,
En dat hen wijsen werden dwasen.

Vermits de Bie-korf wert geparst,
Uyt hem te mets een swerrem barst,
Die in de Britse vette weyen,
Menen te weyen, maer de Schot,
Daer over doet een strikt gebodt,
En doetse schraal en mager scheyen.

De trouwe Batavier, wenst dat
Brits beurs op Romens gout waar plat
Daer om sy sterkke pillen maken,

Verselschapt met een sterk klisteer,
Die d' Spaansche magen swak en teer,
De Roomsche Aconijt doen braken.

De Schotse nagels stijf en scharp,
Soo hard' slaan op de Spaensche harp,
Dat Phlip verbaast springht van de veren,
En roept aen Innocent wat 's dit?
Een tweede Aldrik grijpt 't gebit,
Om ons een and're tret te leren.

Voort lievers van de kale kruyns,
U weyd' veraard' in schrale duyns,
Van die tijt af, dees Phlips sijn Vader
Belgica met Toledo plaaghd',
En door 't gewelt na heerschen graaghd,
Hy greep d' Hels voor des Hemels rader.

OP HET KROONEN
VAN
DEN VALSCHEN HEYLIGH
INNOCENT DEN X.

PAMPHILIUS die al voor langhe jaren
Besorghde 't valsche recht,
En noemd 't oneffen slecht
Door 't Gout vergift, van bruyn, en grijse hayren
Diens' Rooms verwerders mont,
Verstreckten in het Rijcke van Sicilje,
En in Madril den zetel van Castilje,
Aen Babels stoel verbondt;

Op het kroonen van den valschen Heyligh Innocent den X. Volgens den tekst in *Der Poëten Vegtschool,* 1645, 4°., bl. 5. (*Bibliographie van Vondels werken,* n°. 830).

En waerdigh was een rooden Hoet te drage,
En een bebloet gewaet,
In dees trouwloosen raedt,
Der moorderen, die 't hooft des Afgronts schrage,
Die voert nu oock in 't ent,
(Geheven op het opperst van haer Troone
Des Beestes stoel, met seven hoornde Kroone)
Den naem van *Innocent.*
Dees volght wel licht het spoor van d' andre negen,
Hy daelt weêr van het dack
En mist d' Olijve-tack,
De lasteraer geniet geen Christen zeegen.
Wy sien een hoogen vloedt
Van sware toorn, op Christen-rijck gesoncken.
Haest gants Euroop in Babels Wijn verdroncken,
Gemenght met Martels bloedt,
Wie siet niet 't schuym dus driftigh op de bare,
't Geen op 't vleesch steunsel hingh,
Wel eer te gronde gingh,
Ick sie geen wraeck des Hemels eer bedare:
Dees aldersterckste Rotz,
En acht gants niet het Duyvelse uytruste,
Des Roomsch gedrogts, en swarten afgronts kuste,
Hoe spijtigh noch hoe trots;
Hy acht Olijf noch Pauselijcke Lely,
Die nedrigh sijn in stilt.
Hy wapent met den Schilt
Van het Geloof, en 't ware Evangelij.
Vry meer dan Salomon,
Die niets gelijckt met dees ontpaelde paelen,
Die sijne glants niet bindet maer doet stralen
Veel wijder dan de Zon.

Æ. Anno 1644.

KLAGHTE

OVER

HET VERONGELIJKEN VAN DE WARE LEERE,

DER

NIEUWE KERCKE.

AEN DEN POËET

T'AMSTERDAM.

Verwarde Tolk van Babels hooftgebouwen,
  Zijt ghy, helaes! het Evangeli quijt?
Wat boosheid heeft uw Liefde doen verkouwen
  In 't hartje van uw guren wintertijt?
Wacht, Stoockebrand, het hout springt voor u scheenen.
  Uw brandmerk heeft niet ons, maer u gebrand.
Uw Kerk verviel eer dees verstroyde steenen.
  Haer Pauzen-Ry was eene grond van zant.
Wy luyst'ren nu niet meer nae boereklocken
  Of fabeltjens geloogen dat het rookt.
Wy hebben ons 't momaenzicht afgetrocken,
  D' onzuyverheid in 't bloedbad afgekookt.
Hoor, hoe uw brein in slaep leit diep begraven.
  Papist en mal te worden is een werk.
Dit slechte volck gelooft en leeft als slaven;
  't Verwijst de Schrift nae 't vonnis van zijn kerk.
Die heeft alleen des aerds en hemels schatten:
  Te Romen draeght de Paus Gods macht en eer,
Wiens harderstaf den aerdkloot moet omvatten.
  De Kaizer zelf valt voor zijn voeten neêr.
Maer ziet eens aen hoe 't rat van avonturen
  Verdraeit en jaeght dit oude juk voorby.
Ons Kerk komt op en zal uw Kerk verduren

Klaghte over het verongelijken van de ware leere der Nieuwe Kercke. Volgens den tekst van de afzonderlijke uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken,* n^{0}. 405 en 832).

Daer in Gods woort gestadigh vloeit als 't Y.
Strijk af uw vlagg' en stopt uw mondkartouwen.
D'Outvaders schriften zijn een baere zee.
Ghy tracht vergeefs hier Babel op te bouwen,
Ons naeme zelf brengt doch 't hervormen meê.
Ons Waerheid, als een zonne opgesteegen,
Verneemt uw redenen, vol rook en gloet.
Zy zwijmt bykans, gedootverft en verleegen,
Als Phaëton: en ziet, een overvloet
Van dwalingen uyt uwen boezem lecken,
In meerder tal dan 't ongedooft gestarnt.
Zy roept: 't is tijt, hoogh tijt, mijn glants te recken
Eer 't Papelicht meer dan mijn fackel barnt.
Zy mikt en heeft alreê het wit getroffen;
En hoort eerlang, tot antwoort, krak op krak,
En balcken dat u los gebouw moet ploffen;
Daer 't hart, een zark, van spijt in stucken brak.
In 't Papekoor verbrant den schoonen Heiligh
Die by geval gekocht was hier en daer.
D'Apostel zelf, ja Kristus hangt niet veiligh.
Hoe! zengt hy eigentlijck aen zijn pylaer?
Neen, die 't gelooft zijn boezem streept met stramen.
Het is geen mensch die hier Godsdienstigh knielt,
En levend bidt, een beeld dat kan niet aêmen.
Schuwt dan 't gebedt dat *Jesus* eer vernielt.
Wat smeekt ghy doôn, *Marie* en *Katharyne?*
Ons Schutsheer is God, die ons heeft gesticht,
En gunt zijn zon op goê en quaê te schijne,
En ons zoo dier aen Kristus heeft verplicht
Wiens naem men voert. God zijn wy opgedragen
In zijnen naem, die voor ons heeft geleên.
Afgodery geen Heiligh kan behagen
En offert ghy haer wierook en gebeên?
Haer kracht en deugt verzaekten zelf haer tongen
Juyght ghy in dees, by haer onwaerde, stof?
God noodight ons, die zijn van nood gedrongen,
Met vast geloof te komen in zijn Hof,
Daer Kristus zelf ons voorspraek is gezeten.
Is 't niet vergeefs tot andren dan gekermt?
Is 't niet vergeefs om andre hulp gekreten,

Zoo is 't vergeefs als God ons niet beschermt.
Uw Kerk had onze Kerk verkracht, eilaci!
Wat klaegt ghy dan van overrompeling?
En roof gehaelt op uw autaer en staetsi?
Wy achten dit als kinderspel gering.
Tot noodweer is 't gebruikt en niet geschonden.
Ghy hangt vergeefs aen 't uyterlijk uw hart.
Ons hart aen niets op aerd wil zijn gebonden,
Maer aen *Gods woort*, daer meê 't de wijste tart.
Al toont ghy dat uw Kerk staet vast uitwendigh,
Ons ware Kerk onzichtbaer duurt bestendigh.

JACOBUS CONRADUS.
S. Theol. St. Leidæ, Anno 1645.

Uyt uwen mond zal ick u oordelen. Luc. 19: 22.

69 Hebt ghy niet gelezen wat David dede, Math. 12, 3. Die nam, met list, zijn kost en wapen van den Priester, 1 Sam. 21, 9. *Aanteekening der oude uitgave.*

KLAGHTE

VAN

DE VERONGELIJCKTE WAERHEID,

IN DE

NIEUWE KERCKE

AEN DE PROPHEET TE LEYDEN.

Verwarde Tolck van Babels hooft-gebouwen,
Ghy zijt helaes! den toom der reden quijt,
Uw quaet begrip uw liefde doet verkouwen
En buldert als den guren wintertijt.
Het hemelsch licht heeft niet uw ziel bescheenen
Maer d' afgrond uw geweeten afgebrant,

Klaghte van de verongelijckte waerheid in de Nieuwe Kercke. Volgens den tekst in *Der Poëten Vegtschool* 1645, 4°., bl. 14 (*Bibliographie van Vondels werken*, n°. 830).

Wy zingen zelf, ons Kerck is hout noch steenen,
God bouwtse op een Apostolijk Gezant.
Ghy luystert nu alleen na boeveklocken,
Uw waerheyt rijst gelijk een schoorsteen rookt.
Ghy hebt een loos momaensicht aengetrocken
Om niet te zien wie d'aerd in 't bloedbad kookt.
Hoor, hoe uw brein in slaep leit diep begraven.
Van Geus goet Paeps te worden is Gods werck.
Dit volck gelooft en leeft als vrye slaven,
De Schrift wijst haer nae 't vonnis van de Kerk.
Die geeft alleen op aerd des hemels schatten.
Gods dienaer draeght met recht Gods macht en eer,
Wiens harderstaf de schaeps-koy moet omvatten.
Uw trots blijft trots, ons ootmoet houdt ons neêr.
Ik zie den draey van 't Rad van avontueren
Wanneer ick gae uw nieuwe Kerck voorby.
Uw kettery malkander magh verduren
Als ebbe en vloed, in 't ongestadigh Y.
Ghy voert de vlagh, en weert u met kartouwen
En weckt veel quaets te lande, en oock ter zee.
Ghy tracht vergeefs uw Babel op te bouwen,
Uw naeme zelf brengt doch 't vervormen meê.
Uw Waerheyd, als een dwaellicht opgestegen,
Verneemt haer vuyle mist, vol roock en gloet.
Zy zwijmt bykans, gedoot-verft en verlegen,
Als Phaëton, en ziet een overvloet
Van malingen uyt uwen boezem lecken,
In meerder tal als 's nachts het doof gestarnt.
Zy roept: 't is tijt mijn breeden wegh te recken,
Zoo ver mijn licht den oorloghsfackel barnt.
Zy heeft haer wit, een vette wey, getroffen.
Men hoort van moord' en scheuring', krack op krack.
Men spalkt. Elk balkt uw los gebouw moet ploffen.
't Was beter volk dat Kristus rock verbrack.
Het Papekoor verheft een waren Heiligh,
Geen Blaeskaek, die zich opwerpt hier en daer.
D'Apostels noch zelf Kristus beeld staet veiligh,
Tot heughenis vereert aen een pylaer,
Daer spiegelt men ons bloedschuld in zijn stramen
En buygt voor God als men godtsdienstig knielt.

Men eyscht gheen hulp van 't beeldt, dat niet kan aemen,
Maer schuwt al 't geen dat *Jesus* eer vernielt.
Men smeekt geen doôn. *Marie* en *Katharyne*
Zijn levendigh, in 't hof voor haer gesticht;
Daer Godt ons gunt 't gebed voor haer verschijne.
Wiens voorbee Hem, om Kristus, oock verplicht,
En in wiens naem Hem dit wert opgedragen,
Opdat Hy 't ons door zijn verdienst verleen.
Magh dan 't gebed tot d' Heiligen mishagen
Om 't offren God den reuck van ons gebeên.
Haer kracht en deught verbreyden alle tongen
Onwaerdige! die vloeckt dees waerde stof.
God noodigt ons die zijn van nood gedrongen,
Vrymoedelijck te komen in zijn Hof,
Daer Kristus zelf, ons voorspraek, is gezeten,
't Is niet vergeefs tot andren oock gekermt.
Zoo 't is vergeefs om and're hulp gekreten,
Vergeefs heeft God dan andre zoo beschermt.
Heeft uwe Kerk ons Kerk verkracht, eilaci!
Wy klaegen niet van overrompeling.
Ons Dicht beklaegt den brand, een droeve staetsi.
Nu wroeght u 't hart, al achte ghy gering
Het snood gebruyck, dat niet laet ongeschonden
Ghy hanght, niet wel, aen 't uyterlijck uw hart.
Op aerde was noit volk zoo ongebonden
Dat met Gods Woord, als wilt, de wijste tart.
Ons Kerk staet dan, met eeren, vast uitwendigh,
Uw ware Kerk afzichtigh blijft bestendigh.

FREDERYCK LANDSMAN.
Rechtgeleerde,
Vicoactus. Lugd. Bat.

AEN DEN LIBERTYNSEN POËT.

OP

SIJN GHEDWONGHEN PAEPSE SPOTTERIJE,

MET

DE WARE LEERE DER GEREFORMEERDE.

Verwarde Tolk van Babels hooftgebouwen,
Gy zijt helaes den toom der reeden quijt,
Nu 't Roomse juk u liefde doet verkouwen
Tot 't Vaderlandt, in uwe wintertijt.
Geen Hemels ligt heeft oyt u ziel beschenen:
Maer d'Afgront u geweeten heeft gebrant.
U sangh vol gal doet barsten hout noch stenen
Geen ware Kerck steunt op het driftigh zant
Des Roomschen Stoels, hoewel de boeveklocken
Het arme Volck voorliegen dat het roockt.
En als het hooft der Kerck heeft opgetrocken
Hem, die Euroope in Afgod'rye koockt.
Hoor hoe u breyn in slaep leyt diep begraven.
Te worden Paeps dat is een Duyvels werck
Die maeckt u van dien valschen Godtsdienst slaven
En wijst de Schrift na 't vonnis van u Kerck.
Godt geeft alleen op aerd des Hemels schatten,
Geen Godloos mensch, hoe hoog in staet of eer.
Des Pausen ry noch deught noch eer omvatten.
Hoe rolt haer zaet in Janna's spruytjen neêr.
Ghy siet den draey van 't Radt van avonturen
Als d' een door gift den ander loopt voorby,
Of door 't gespoock sijn Macker kan verduren,
Wat Reex vint ghy in dit verwarde Y?
Ghy voert de Vlagh met uwe Pluym-kartouwen
En weckt veel quaet te lande en oock ter zee.

Aen den Libertynsen Poët. Volgens den tekst in *Der Poëten Vegtschool,* 1645, bl. 15 (*Bibliographie van Vondels werken,* n°. 830).

Ghy tracht vergeefs hier Babel op te bouwen
Gods Tempelbou brengt Paeps uytroying meê.
U valscheyt als een dwaellicht opgestegen
Verneemt haer mist, haer vuyle rook en gloet
En swijmt bykans gedootverft en verlegen
Als Phaëton: sy siet een overvloet
Van gallich nat, uyt uwen boesem lecken.
Hoe terght ghy soo het heldere gestarnt.
Hoe wijt durft ghy 't vermeeten breyn noch recken.
Dat in een stanck van Paepsen yver barnt.
Is dit u wit, hebt ghy het nu getroffen,
Eer 't Leeuwennest door 't Pausdom krijght een krack.
Sie ick noch eerst u breyn te morsel ploffen
Met al u rot, 't geen oyt ons vreede brack.
Het Papekoor verheft geen ware heyligh.
Maer wel een Beelt gehouwen hier of daer
Maeckt dan een Beelt u in den Godtsdienst veyligh
Tot heughenis ghestelt aen een Pylaer.
Soo spiegelt ghy u bloedt-schult in de stramen
Van hout en steen, als ghy godtsdienstig knielt.
En eert het Beelt dat doch gants niet kan aêmen,
Is dat gheschuwt 't geen Jesus eer vernielt.
Smeeckt ghy geen doôn, Marie en Katharijne
Sijn levendigh in 't Hof voor haer gestight.
Wat offert ghy 't geen haer niet kan verschijne.
Veel min dat ghy ons Godt daermeê verpligt.
Hy wil dat Hem 't Gebedt wert opgedragen.
In sijnen Soon, die ons genaed verleen.
Hoe soud 't Gebedt tot d' Heyl'gen hem behagen,
Die seght dat Hy alleen wil aengebeên.
Sijn lof en eer verbreyden alle tongen
Onwaerdige, die snoeyt dees waerde stof.
Godt noodight ons die sijn van nood gedrongen
Vrymoedelijck te komen in zijn Hof
Daer Christus self ons voorspraeck is geseten
Het is vergeefs tot and'ren dan gekermt.
Het is vergeefs om andre hulp gekreten.
Want 't is vergeefs so Godt ons niet beschermt.
U Kerck scheen onse Kerck verkraght, eilaci!
Doch Godt helpt ons uyt d' overrompelingh

Van 't Wolvenheir, 't geen in een Lamre staci
Tyrannisch moorde, en achtent seer geringh.
Waerom laet ghy Godts eer niet ongeschonden.
Ghy hanght vergeefs aen 't uyterlijck uw hart
Vergeefs sijt ghy aen 't Paeps gebodt gebonden,
Terwijl Godts woort u valsche wijsheyt tart.
Ons Kerck staet dan, met eeren, vast uytwendigh.
U waere Kerck en blijft doch niet bestendigh.

A. Constans, *Med. St.*

Gedruckt op Niekerkx Vondel-brug. Anno 1645.

NAKLANK

VAN

J. V. VONDELS LASTER-DICHT:

OP DE DOODT VAN H. DE GROOT.

SONNET.

Myn tonen houd u stant, voor zulk een *Hel-honts* bassen!
Die met haer bitt're gal de waerheyt zelfs vernist.
Nu spalkt, om zulk een tret, d' ontzielde voetsters kist,
(ô *Vondelen!*) en z' lacht, en queelt, in 't diep geen assen

Van opstant, baart u brant, maer onvruchtbare plassen.
Geboren uyt den domp, van zwarte rook en mist.
Hoe ghy de voorstant zyt, van de Godin der twist!
Tuyght u geboren aart: en onvermoyde Passen.

'K zwygh nu u tover-taal, en borgh van Huygh de Groot.
Al wat u zang-lust lieft, dat schynt te wezen loot.
Wat *Tiphon* hist u, dat gy zoo besmet komt kruypen?

Naklank van J. V. Vondels Laster-dicht. Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken*, n°. 836).

En moit u met het recht, daar *Temis* zelfs om weent?
Wat pikt u lever? wat verettert u gebeent?
Sloopt zulk een wrevel, en die schadelyke stuypen.

T. B. N. C. N. I.

AEN DEN ONGESTADIGEN HYLAS

J. VAN VONDELEN,

OP DE VOORSPRAECK VAN WIJLEN HUIG DE GROOT.

Afgrijselijke Sphinx, met schijngeloof vernist,
Megeraes troetelkint tot in uw twede kist,
Gy Helhont, past u 't kroost van Themis na te bassen,
Te tillen op den troon een Hydra uyt zijn assen,
De stooker van een brant die Godt en mensch beweent?
Zoo knaag u tanden stomp aan 't heilige gebeent
Der Martelaaren van u Tygeren verslonden,
De drupplen van wiens bloet, als Abels bloet, in monden
Verandert, daagelijks noch roepen wee, en wraak,
Aen God, die eenmaal sal verdedigen hun zaak.

Aen den ongestadigen Hylas. Afgedrukt volgens den tekst der uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken*, n°. 837).

DRUKFEILEN.

Bl.	139	reg.	9 v. b.	*staat:*	„Heer"	*lees:*	„Heere".
„	144	„	12 v. o.	„	„aen"	„	„aan".
„	194	„	1 v. b.	„	„Bruilofts-lied"	„	„Bruylofts-zang".